Het vermeerderde
WAPENHUIS DER HEELMEESTERS
van
D. JOHANNES SCULTETUS.

HE

W

HEE

D. JO

In zyn L

Waar in all
der Wer

EN H

Dr. JOH
Waar by g
van voor
KUNDI
wylen

EENK

C H
Alles na de la
in beter or
Aann

GER
Prælectr
CH

Te
By de JAN

HET VERMEERDERDE WAPENHUIS DER HEEL-MEESTERS

VAN

D. JOHANNES SCULTETUS,

In zyn Leeven beroemd GENEES *en* HEEL-MEESTER *te* ULM.

Waar in alle de Kunſtbewerkingen en Afbeeldingen der Werktuigen tot de Heelkunſt nodig, gevonden worden.

Als meede deszelfs Aanmerkingen.

EN HONDERT HEEL-KUNDIGE WAARNEMINGEN,

Verzamelt VAN

Dr. JOH. BAPTISTA van LAMZWEERDE.

Waar by gevoegt zyn twee Aanhangzels over dezelve ſtof van voornaame Nederlandſche GENEES- EN HEEL-KUNDIGEN. En eenige AANMERKINGEN van wylen den Ervaaren Heelmeeſter, *PIETER ADRIAANZE VERDUIN*

Beneffens

EEN KORT BEGRIP OF TE INLEIDING

Tot de

CHIRURGIE.

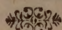
Alles na de laaſte Latynſche Druk in 't Neerduitſch vertaalt, in beter order gebragt, en met eenige Byvoegingen en Aanmerkingen opgeheldert en vermeerdert,

DOOR

GERARDUS DICTEN

Prælector in de Vroedkunde, Stadts en Rhynlands CHIRURGYN, TE LEYDEN.

EERSTE DEEL.

Te AMSTELREDAMME,
By de JANSSOONS VAN WAESBERGE.
MDCCXLVIII.

GERARDUS DICTEN

Aan den Kunſtlievenden en Beſcheiden Lezer.

WY brengen UE: in onze landtaal wederom onder het oog een vermeerderde vyfde Druk van het *Wapenhuis der Heelmeesters*, wel eer in het Latyn door den geleerden en ervaaren Doctor *Johannes Schultetus*, in zyn Leven gewoonlyk Genees- en Heelmeeſter te *Ulm*, beſchreeven en uitgegeven.

En dewyl de vier voorgaande Drukken, als twee in het Latyn en twee in het Nederduitſch, waar door dit Boek reeds het Licht gezien heeft, deszelfs waarde genoegzaam aantoonen, zo zal het derhalven onnodig zyn, iets verder tot deszelfs Lof, alhier te melden.

Dit moeten wy egter den beſcheiden Lezer berichten, dat veele wakkere en beroemde Mannen in de Ontleed- en Heelkunde, als de Heer *Anthonius Nuk*, wel eer Hoog-leeraar der Ontleed- en Heelkunde in Neerlands Hoogeſchool te *Leyden*, en de Heer *Lamsweerde* benevens verſcheide voornaame Genees- en Heel-Meeſteren, zo te *Amſterdam* als in andere Nederlandſche Steden, ieder in het

byzonder al om ſtryd hunne vlyt hebben aangewend, om door Byvoegingen en Aanmerkingen, dit Boek tot die Waarde en Onontbeerlykheid voor de *Chirurgie* te brengen, als het reeds voor deze Uitgaave was.

Want Geeërde Lezer, meeſt alle de voornaamſte Heelkundige Schryvers, beroepen zig gemeenlyk in gewigtige Gevallen van die kunſt, op onzen *Schultetus*, als een Man die waarlyk door zyne groote Ervarenheid en Kenniſſe, gelyk zyne menigvuldige gedaane Kunſtbewerkingen wel aantoonen, veel gezag en geloof in de *Chirurgie*, verdiend en verkreegen heeft.

Ook vind men by geen, welke in onze Moedertaal over die Kunſt geſchreeven hebben, de Leere der Aloudſte Schryveren uit de Latynſche en andere Taalen (welke waarlyk de Baaken zyn, na dewelke de Heelkunſtoeffenaars veilig naa de Haaven hunner begeerte, namentlyk de Herſtelling van de aan hen aanvertroude Lyderen, ſtevenen kunnen) zo duidelyk en omſtandig, als wel by dezen Schryver, aangehaald en verklaard.

Dewyl nu dit Boek al voor langen tyd is uitverkogt geweeſt en dus of in 't geheel niet of bezwaarlyk te bekoomen was, zo hebben de *Janſſoons van Waeſberge*,

ge, aan wie de Nederlandsche Heelmeesters door het doen vertaalen en uitgeeven der beste en voornaamste Ontleed- en Heelkundige Schryvers, uit de Taalen der Geleerden in onze Landtaal, veel Verpligting hebben, het zelve wel wederom willen ter Drukpersse brengen: En vermits ik verzogt wierd om het Opzigt over deze Druk te willen op my nemen, zo heb ik met een welmeenende yver zo voor de Heelkunst, myne Hart-Vriendin, als voor myne Landgenooten, gaarne daar in bewilligt, zo als ook in het Verzoek, om hier en daar eenige Aanmerkingen, die ik tot Opheldering mogt noodig oordeelen, in te voegen:

Dus heb ik bescheiden Leezer, dit Boek met Zorgvuldigheid overgezien, en eerstelyk van alle tegen den Zin en Zaaken strydende fouten (waar van 'er zeer veele waaren ingesloopen) gezuiverd.

En nademaal de Chirurgie, zederd de laaste Uitgaaf van dit Werk, merkelyk opgeklommen, in verscheide Opzigten verbeeterd en met veele nieuwe Vindingen vermeerderd is, behalven dat zommige Operatien korter, zekerder, spoediger en met gepaster Werktuigen tegenwoordig verrigt werden; heb ik eenige van de nieuwe en noodigste Uitvindingen, Handgreepen en Werktuigen waar me-

 de

de de Heelkunst heden praalt, en welke ik deels door de Ervarenheid geleerd, en deels uit de Schriften der voornaamste Ontleed- en Heelkundige Schryvers gehaald heb, daar by gevoegd, in hoope dat, alschoon verscheide wakkere en beroemde Mannen, als *Heyster*, *Vlhoorn*, *Garengeot*, *Dionis*, *Petit*, *&c.* zo over de Heelkunst als over haare Kunstbewerkingen en Werktuigen lofselyk geschreeven hebben, dit weinige egter tot Verbetering van dit Werk door my daar bygedaan, den gunstigen Lezer niet onaangenaam wezen zal, en dat hy deze myne Arbeid, als zynde met geen ander Oogmerk als ten nutte der Heelkunst besteed, ten beste duiden, zig voor Oogen stellende, dat, wanneer alle vlytige Konstgenooten in ons Land maar iets, hoe weinig het ook wezen mogt, van 't geen zy ontdekt of wel beproefd hadden, tot Opbouw der Heelkunst, trouwhartig mededeelden, dezelve daar door niet alleen meer toenemen, maar men ook geen Voorschriften van andere Natien, om naar hunne Uitvindingen te werken, nodig hebben zouw: Immers, indien de eerste Ondekkers en Naspeurders van die kunst en zelfs van alle andere Weetenschappen, in dit stuk niet zorgvuldiger geweest waaren, zouden wy waarlyk in

deze voor het menſchelyk Geſlagt zo onontbeerlyke Kunſt, noyt zo zeer gevorderd zyn.

Zyn 'er onder en tuſſchen, die myn goede wil mogten beriſpen (want het is onmogelyk een iegelyk te behaagen:) zo zal ik my daar aan geenzins ſtooren; maar hen wyzen naar het aloude Hollandſch Spreekwoord *beter doen is meerder Kunſt*, gedenkende, dat hy, die deze Aanteekeningen en Vermeerderingen over dit Werk geſchreeven heeft, even zo wel als de Lezer een Menſch, en by gevolg gelyk het geheele Menſchdom, aan Feilen onderworpen was.

De Eerſte hondert *Genees- en Heelkundige Aanmerkingen* van dit Werk, heb ik niet als van zyn Fouten en onverſtaanbaare Uitleggingen gezuiverd; maar dezelve verders zonder Veranderingen of Bydoeningen gelaaten, nademaal ik oordeele, dat zy daar door haare Luiſter en Vertrouwen, verliezen zouden: Voor het overige is aangaande de twee *Aanhangzels van verſcheide Werktuigen &c.* tot de Heelkunſt behoorende, alles in den zelfden ſtaat gebleeven, behalven dat ik de Uitleggingen en Benamingen der Deelen, welke kwaalyk en verkeerd daar in geſteld waren, verbeterd en verſtaanbaarder gemaakt heb;

Nademaal ik anders door het byvoegen van eenige Ophelderingen zouw genoodzaakt geweeſt zyn, om twee maal over een en het zelfde Onderwerp te handelen, 't welk in der daad walglyk en onnoodig was; vermits dezelfde Werktuigen en Zaken meerendeels in het Wapenhuis zelfs gevonden worden, en door my met de noodige bydoeningen reeds voorzien en verhandeld zyn.

Op dezelfde Wyze heb ik my ook in het Uitgeeven van het overige van dit geheele Werk; als mede omtrent de hier agter by gevoegde Aanmerkingen van wylen den ervaren Heel-meeſter *Pieter Adriaanze Verduin*, gedragen.

Vaar hier mede wel, *Kunſtlievende en Beſcheiden* Lezer, van Harten wenſchende, dat dit Werk voor U lieden en den gebrekkigen Menſch, teffens nuttig en voordeelig wezen moge, teken ik uwen ten allendienſt-bereiden,

GERARDUS DICTEN.

Leyden den 29 van Sprokkelmaand des Jaars 1748.

RE-

DE NAMEN

Zo wel der Oude als Nieuwe

SCHRYVERS,

Welker Werken of Waarnemingen in de Aanhangzels verklaart en aangehaalt worden.

A.

Aegineta (*Paulus*).
Aelianus.
Aëtius.
Alardus Cyprianus.
Albucaſis.
Andreas Voëtius.
Antyllus.
Aquapendens (*Fabritius*).
Aretæus.
Argenterius.
Ariſtoteles.
Avenzoar.
Averrhoës.
Augenius.
Avicenna.
Aurelianus (*Marcus*).

B.

Barbatus.
Barbette (*Paulus*).
Bartholinus *Thomas*).
Bilſius.
Blaſius (*Gerardus*).
Boilæus.
Bokelius (*Joh.*).
Botallus.
Bu rhus (*Franç. Joſephus*).

C.

Caſtro (*Petrus à*).
Cauliacenſis.
Celſus.
Coiter.
Coluszi (*Balthaſar*).

D.

Dalechampius.
Diemerbroekius.
Dionyſius S. Denys (*Johannes*).
Dioſcorides.
Duncanus Liddelius.

E.

Eliodorus Soranus.
Emmereſius.
Eutyphron.

F.

Fabritius Aquapendens.
Fabritius Dantiſcus.
Fabritius Hildanus.
Fallopius.
Felix Platerus.

Fere-

Fernelius.
Fienus.
Florentinus (*Nicolaas*).
Foreftus.
Frabaffati.

G.

Gadroyfius.
Galenus.
Gerardus Blafius.
Goerhufius (*Julius*).
de Graaf (*Regnerus*).
Guenellon (*Petrus*).
Guidonius.
Guilhelmi (*Ifacus*).
Gurye.

H.

Halyabba.
Harveus.
Heghufius (*Theodorus*).
Helmontius.
Hildanus (*Fabritius*).
Hippocrates.
Hippolytus Magnanimi.
Hollerius.
Horftius (*Gisbertus*).
Hugo Senenfis.

J.

Joannes Paulus.
Jordanus (*Urfinus*).
Julius Cafferius.
Julius Goerhufius.

K.

Kingius.
Kopeus.

L.

Lamyus.
Lanfrancus.
Laurentius.
Lowerus (*Robertus*).

M.

Majoris (*Joh. Daniel*).
Manfredo (*Paulus*).
Marchettis (*Petrus de*).
Marcus Aurelianus.
Matthicolus Rochus.
Mereau.
Mefuë.
Michaël Bono.
Monfpolius.
Monmorius.
Montagnana.

O.

Otto Polius.

P.

Paræus.
Patïnus.
Paulus Aegineta.
Paulus (*Johannes*).
Paulus Manfredo.
Paulus Pylius.
Petrus à Caftro S. Caftrenfis.
Petrus Guenellon.
Philippi.
Philippus Jacobus Sachfius.
Pigræus.
Platerus.

Pla-

REGISTER
DER
PLATEN
EN
WAARNEMINGEN.

I. De Platen van het Wapenhuis der Heel-Meesters van D. Johannes Schultetus.

VII. Plaat

en

de

Ont-

II. EEN HONDERT HEEL-EN GENEES-KONSTIGE WAARNEMINGEN.

In dewelke het Gebruik van het Gereedſchap, in de voorgaande Platen afgebeeld, aangeweezen word.

III. AANHANGZEL VAN VERSCHEIDE EN VEEL NIEUW UITGEVONDENE WERKTUIGEN TOT DE KONSTBEWERKINGEN DER CHIRURGIE DIENSTIG ZYNDE.

PLAAT

HEEL-EN GENEES-KUNSTIGE WAARNEMINGEN.

VIII.

Been

TWEEDE
AANHANGZEL
VAN
HEEL-KONSTIGE
WAARNEMINGEN
VAN
PETRUS ADRIAANZ VERDUIN.

MET DE I. PLAAT.

MET

MET DE II. PLAAT.

MET DE III. PLAAT.

KORT BEGRIP
OFTE
INLEIDING
TOT DE
CHIRURGIE
HET
EERSTE BOEK
DER
HAND-GREPEN.

I.

HET

HET

TWEEDE BOEK

VAN DE

GEZWELLEN.

HET

DERDE BOEK

VAN DE

WONDEN.

HET

HET

VIERDE BOEK

VAN DE

ZWEEREN.

ORDER.

ORDER
DER
PLAATEN
des eersten Latynschen Druks
van 't
WAPENHUIS
DER
HEEL-MEESTERS
VAN
DR. JOANNES SCULTETUS.

geschikt volgens de Order des tweeden Latynschen en nu verbeterden Neerduitschen Druks.

Plaat	I.	is de	I. Plaat.
	II.	....	II.
	III.	....	III.
	IV.	....	IV.
	V.	....	V.
	VI.	....	VI.
	VII.	....	VII.
	VIII.	....	VIII.
	IX.	....	X.
	X.	....	XI.
	XI.	....	XII.
	XII.	....	XIII.
	XIII.	....	XV.
	XIV.	....	XVI.
	XV.	....	XVII.
	XVI.	....	XVIII.

Plaat.

Plaat.		is de	Plaat.
	XVII.	is de	XX.
	XVIII.	. . .	XXI.
	XIX.	. . .	XXII.
	XX.	. . .	XXIII.
	XXI.	. . .	XXV.
	XXII.	. . .	XXIV.
	XXIII.	. . .	XLIX.
	XXIV.	. . .	L.
	XXV.	. . .	LII.
	XXVI.	. . .	LIII.
	XXVII.	. . .	XLVI.
	XXVIII.	. . .	XLVII.
	XXIX.	. . .	XLVIII.
	XXX.	. . .	XXVII.
	XXXI.	. . .	XXVIII.
	XXXII.	. . .	XXIX.
	XXXIII.	. . .	XXXI.
	XXXIV.	. . .	XXXII.
	XXXV.	. . .	XXXIII.
	XXXVI.	. . .	XXXV.
	XXXVII.	. . .	XXXVI.
	XXXVIII.	. . .	XXXVII.
		. . .	XXXVIII.
	XXXIX.	. . .	XXXIX.
	XL.	. . .	XLI.
	XLI.	. . .	XLIII.
	XLII.	. . .	XLIV.
	XLIII.	. . .	LIV.

Plaat		Plaat.
I.	Van het I. Byvoegzel is de	IX.
II.	— — —	XIX.
III.	— — —	XIV.
IV.	— — —	XXVI.
V.	— — —	LI.
VI.	— — —	XLV.
VII.	— — —	XXX.
VIII.	. . . .	XXXIV.
IX.	. . . .	XL.
X.	. . . .	XLII.

HET

HET

WAPENHUIS

DER

HEEL-MEESTERS,

VAN

D. JOHANNES SCULTETUS.

VERKLAARING VAN DE PLATEN.

DE EERSTE PLAAT.

Van de Kookers, ſtompe en ſnydende Yzers, waar mede de Etterdragten (Fontanellæ) *gebrandt werden.*

DE I. *Figuur*, vertoont een *yzer werktuig*, 't welk *Hieron. Fabritius ab Aquapendente* (*in zyn Boek de fonticulo in ſutura coronali* of *van de Etterdragten op de Kroonnaad*) een *Pypje* of Kooker (*cannula*) noemt, en de plaats, tot de Etterdragt gevonden, met inkt getekent hebbende, met de ſlinker hand ſterk indrukt, op dat door deſe indrukking, en de natuurlyke koude van

het Pypje, de hitte van het gloeiende Brandyzer (*in de volgende Fig.* II. *afgebeeld*) belet, de pyn daar uit ontſtaande verzacht, en de naaſte deelen voor het nadeel of beleediging van het vuur bewaart worden.

De II. *Fig.* is een rond, ſtomp en uit een geheel ſtuk beſtaande Brand-yzer, zonder Handvatzel, (welk nochtans van been of hout daar aan kan gemaakt worden, gelyk aan het voorgaande Pypje is), het welk doorgloeid, en met de rechterhand in de bovenſtaande Koker ingedrukt, de Etterdragt inbrandt. Met deze twee yzers werden de Etterdragten alleenlyk in de Leden van het menſchelyke Lichaam gemaakt, te weten, wanneer de Lyders voor het gloeyend yzer niet vervaart zyn, of dat de Heel-meeſter het Doosje van *Julius Caſſerius Placentinus*, waar in het Brandyzer verborgen gehouden word, niet by der hand heeft.

De III. *Fig.* is ook *een yzere Koker*, doch iets dieper als de voorgaande eerſte, om het naaſtvolgende werktuig (*Fig.* IV.) te ontfangen. „ Met dit yzer word de huid
„ in het Opperhoofds-been ſterk nedergedrukt, op dat
„ den Lyder de hitte van het vuur minder gevoelt, en
„ de byleggende deelen van dezelve niet worden be-
„ ſchadigt. "

De IV. *Fig.* is *een hol en ſnydend werktuig*, met het welk doorgloeid, en in de voorgaande Koker geſtoken, men een Etterdragt maakt, alwaar de Kroon- en Pyl-naad (*Sutura Coronalis & Sagittalis*) by een komen, alzo het niet alleen brandt, maar ook door zyn uitſtekende ſcherpte ſnydt. Wanneer dit zelve 't Bekkeneel raakt, dan moet men 't omdraayen, op dat het eenigzins in de Harſſenpan ingaa. (*) Daar zyn veele, die het gebruik van dit holle

(*) De Schryver zegt dat men het gloeyende yzer al drayende in de Harſſen-pan moet doen ingaan: maar Leezer verſtaat hier door tot even in de Harſſen-pan; want welke de onvoorzigtigheid hadde, van zeer lang te branden en te drayen, tot dat 'er eeu zeer diepe groef in de Harſſen-pan zoude gemaakt zyn, veroorzaakte zeekerlyk eenen naſleep van veele quaade gevolgen. Dog vermits het oogmerk is om uit de Harſſenen in zwaare en verouderde Hoofd-en halfzydige Hoofd-pynen enz. een afleiding en uitleiding te maaken, zoo is 'er echter van deeze gebrande plaatze en inzonderheid uit de Harſſen-ſchaale, welke met de Harſſenen zelf geene gemeenſchap heeft, en daar ook weinige of geene Vaten uitgaan, die veel Wey (*Serum*) of Etter (*Pus*) in den tyd van het Bloed ter ontlaſting

holle en ſcherpe werktuig verwerpen, niet alleen van wegens de pyn, die het veroorzaakt, zo als zy zeggen, maar ook uit vrees van een gevaarlyke ontſteking in het panvlies, dewelke zich ligtelyk, door de t' zamenvoeging der naden, aan het onderleggende harde Harſſenvlies konde mededeelen. Derhalven de nieuwere Heelmeeſters in plaats van het zelve het werktuig (*in de Fig.* II. *afgebeeld*), ſtomp en niet hol zynde, gebruiken. Maar ik zoude oordeelen, dat men meer van het holle behoorde te houden, alzo het ſtompe werktuig de voorverhaalde ongelegentheden veel ligter zoude konnen veroorzaken. Waar by ook dit komt, dat het inbranden van de naden met een ſtomp werktuig, van binnen niet hol zynde, langzamer voortgaat, door dien het vel van het Hoofd dicht, hard, en dik is; daar de Konſt-bewerkingen, voornamentlyk die met een gloeiend Brandyzer verricht worden, met eene gaauwigheid in 't werk geſteld behooren te worden.

De V. en VI. *Fig.* zyn *Brand-yzers*, (*cauteria*) niet alleen hol en ſnydende; maar het eene *met een kruis gelyk een ſtar*, en het andere *met tanden bezet*. Het eerſte kan van wegen het kruis gantſchelyk niet omgedraayt worden, en het andere van wegen de tanden niet zo haaſt inſnyden. Dieswegens ook de hedendaagſe Heel-meeſters, en voornamentlyk *Hieron. Fabritius ab Aquapendente*, deze twee yzers, als onbekwaam zynde tot het zetten van Etterdragten, te recht verwerpen.

De VII. VIII. IX. X. XI. XII. en XIII. *Fig.* maken t' za-

ting kunnen afſcheiden, geen meer dienſt, dan van de *Fontanelle* op andere Lighaams deelen geplaaſt, te verwagten. Ziet hier over na *Jul. Caſ. Claudinus* in zyn *Tract. de Catharribus. P. m.* 2. zelfs wil *Bartholinus* in de *Act. Haffn. vol. III. pag.* 23. *en m. N. c. Dec.* 1. *Ann.* 20. *p.* 89. dat men in het ſtellen van deze Etterdragt op de Kroon-naad de plaats der zamenkoomſte van de Kroon en Pyl-naad verſchoonen moet, om dat hier door zwaare toevallen, als Zwelling, Pyn, Ontſteeking, en vervolgens Koorts, zoude konnen veroorzaakt worden: want het harde Harſſen-vlies, van het welke het Panne-vlies zyn afkoomſt en dien-volgens met het zelve gemeenſchap heeft, dus ook aangetaſt zoude konnen worden, nademaal dit Zenuwagtige deel de hitte des gloeyenden Brand-yzers niet kan verdraagen; waarom het dierhalven veiliger is, deze Kunſtbewerking liever wat verder van de Naden der Harſſen-ſchaale, dan dezelve al te naa koomende, te verrigten.

t' zamen *een net en volkomen werktuig*, *om de Etterdragten te zetten*, in de deelen buiten het Hoofd, het welk *Julius Casserius Placentinus* heeft bedacht, om driederley ongelegentheden voor te komen, namelyk de hitte, de pyn, en het aanschouwen van het vuur, de welke vreesachtige Mans-perzonen, Vrouwen en Kinderen een schrik op het lyf jagen. Dit gereedschap van *Placentinus* houdt het Brand-yzer verborgen, en maakt zeer haast een korst, zo dat het de Lyders naauwelyks gewaar worden, waarom myn gevoelen is, dat in dien men 't boven de Byt-middelen (*caustica* of *corrosiva*) niet wil stellen; ten minsten dezelve behoort gelyk te achten. Want wegens het uiterste einde van de doos, het zwaarder nederdrukken, en de wonderlyke rassigheid van de werking, niet de minste pyn, noch branding vernomen word, en daarom de bezeering van de naaste deelen ten minsten niet te vreezen staat.

De VII. *Fig.* is *een pypachtige yzere plaat*, rondachtig en onbeweeglyk (*a. b.*), waar in, als ook in de bovenste Plaat, die mede van yzer, rondachtig, in 't midden doorboort, en onderwaarts beweeglyk is (*c*), worden vier schroeven, met koper draat omwonden (*d*), vast gezet, op dat *de stompe kopere bout* (*Fg.* VIII.), wel doorgloeid, in de voorsz. Platen ingelaten (*gelyk in de* IX. *Fig. vertoond word*, en in *de houte Doos* (*Fig. X. afgebeeld*) gestoken, met het doorgate *dekzel* (*Fig.* XI.) verborgen gehouden, en door hulp van *de gehoofde sleutel* (*in de* XII. *en* XIII. *Fig. vertoont*) nedergedrukt kan worden. (*)

(*) Nademaal de meeste Menschen afgeschrikt en geen kleine vrees voor het gloeyend yzer hebben, heeft men nog twee andere middelen, om *Etterdragten* te stellen, in de Heel-kunst uitgevonden; naamelyk met de plaats te snyden, of met een *Corrosief*, (Brandmiddel) op dezelve te plaatzen. Echter verdiend de insnyding, voor alle andere wyze, den voorrang.

DE

DE TWEEDE PLAAT.

Van het Dubbel-ſnymes (Spatha-Celſi), *het Scheermes, de Been-boor, het Mannetje, de Wyfjes, en de Omdrayer; het* lenticulare *Werktuig, de zwakſte Been-heffer, de Harſſen-vlies-bewaarder, het nederdrukkende Werktuig, dewelke een Heel-meeſter tot het geneezen der Harſſen-pan-breuken van noden heeft.*

DE I. *Figuur* vertoont een *Werktuig*, 't welk by *Hippocrates* (*lib.* 2. *de morb. cap. de ſuppurata peripneumonia*) μαχαιρὶς ϛηθοειδὴς, maar van *Celſus* en *Paulus Ægineta Spatha* genoemt word. Dat is een *Dubbel-ſnymes*, boven wat breed, en aan 't einde wat ſpits toe-loopende. Het zelve dient om de Hoofd-wonden, door een kruis of driehoeks-ſnee, wyder te maken, en de doorbooring der Borſt veilig in 't werk te ſtellen.

De II. *Fig.* is een *Scheermes* of recht uitgeſtrekt *Snymes*, aan de eene zyde ſcherp, aan de andere ſtomp, 't welk men gebruikt, als men op de ondergelegene deelen geen acht behoeft te ſlaan, namentlyk in het opſnyden van het vel des Opperhoofds tot op het Bekkeneel, en in het openen van de pokachtige knobbels, voornamentlyk op de Scheenen of elders: insgeiyks, waar men door beide de ſcherptens iets zou konnen quetſen, als wanneer men de doode Vrucht in de Baar-moeder in verſcheide ſtukken, en de Vleeſch-uitwaſſen in de vrouwelyke Schamelheid moet ſnyden. De *Italianen* noemen 't *Scodeghino.*

De III. *Fig.* is de *Been-boor*, het *Mannetje* genaamd, een werktuig van fyn ſtaal, hol, langwerpig rond, aan het onderſte einde met tanden en vier vleugels voorzien. Te weten, het is dat deel van de *Trepaan*, dat op het been moet omgedraait worden, en van de Grieken χοινικίον, maar van *Celſus lib.* 8. *c.* 3. *Modiolus*, dat is by ons een *oneffen Boor-ſchyf*, genoemt word. Het heeft in 't

midden een pin, op dat het in 't begin van 't omdraaien, op de Harſſen-pan, nu van het Pan-vlies ontbloot, kan vaſt ſtaan, en de omleggende deelen, namentlyk de Lippen van de opening, en het Pan-vlies, als zeer gevoelig, beter voor het quetſen te bevryden. Want by aldien de Boorſchyf, die men in 't begin moet gebruiken, zodanige pin niet en hadde, dan zoude de doorbooring van de Pan met zeer groot gevaar en hevige pynen toegaan.

De IV. en V. *Fig.* zyn *Been-booren*, de *Wyfjes*, van gelyke grootte als het voorgaande Mannetje, en verſchillen van dezelve anders niet, dan dat ze geene uitſtekende pinnen hebben; waar om ze ook *Wyfjes*, of *effen Boorſchyven* genoemt worden. Eer men deze gebruikt, moet men met de voorgaande zo verre in de Pan booren, dat deze daar na in het gat vaſter konnen ſtaande blyven. Die dan de Harſſen-pan wil doorbooren, moet noodzakelyk drie zodanige even gelyke Boor-ſchyven, namentlyk een oneffen, en twee effene by der hand hebben, op dat ze verſcheide reizen konnen verwiſſeld, en in koud water of Roſen-olie gedoopt worden. Deze alhier beſchrevene wyze om de Been-boor verſcheide maalen in koud water of Roſen-olie geduurende het *Trepaneeren* ter verkoeling te ſteeken, is geheel onnoodig, derhalven geheel buiten gebruik geraakt. Om, vol van Zaagzel zynde, de Konſtbewerking niet te verhinderen, of, door het veel en ſnel omdraayen heet geworden zynde, het Bekkeneel, en de onderleggende Harſſen-vliezen niet te ontſteken.

De vinding van de vleugels, dewelke verhinderen, dat de Boor-ſchyven de Harſſen-vliezen, of de Harſſenen zelfs niet konnen raken, geeft genoeg te kennen het zeer hooge verſtand, waar mede *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente* is begaaft geweeſt. Want al hoewel zommige Heel-meeſters van onze eeuwe, als *Vid.* VID. *lib. Chir.* 4. *c.* 10. en *Joan. Andr. à Cruce lib.* 7. *de inſtrum.* van de vleugels aan deze Boor-ſchyven ſchynen gewag te maken; zo heeft echter geen van alle dezelve zo net en volkomen laten maken, als *Fabritius*. Ik heb deſe Boor-ſchyven altyd met een goede uitſlag gebruikt, en hedendaags worden ze ook noch van de Heel-meeſters, voornamentlyk van die tot *Padua*, en de navolgers van *Fabritius* gebruikt, (verwerpende die alle de Werktuigen van de Ou-

den tot het doorbooren van het Bekkeneel uitgevonden, en door de voorgemelde Schryvers, als mede van *Paræus l. 9. c. 19.* afgebeeld); van dewelke noch leeft de zeer vermaarde Genees- en Heel-meester, en Hoog-leeraar tot *Padua*, *Petrus de Marchettis*, *Ridder van S. Marcus te Venetien* eertyds myn Mede-Scholier in de Sny- en Heel-Konst, over wiens wonderlyke, en gaauwe vaardigheid in de Konst-bewerkingen, (waar in hy by na alle Italianen te boven gaat), niet alleen geheel Italien, en de groote menigte der Studenten, van alle kanten tot hem komende, verwondert is, maar die ook van ontallyke, gelukkig daar door geneezen zynde, uitermaten gepreezen word.

De VI. *Fig.* is *het andere deel van de Been-boor*, het *Handvatzel* of *Omdrayer* genoemd, met een uitgesneden Gat, in het welke het bovenste van de Boor-schyven, met Katoen omwonden, haastelyk kan ingestoken, en weder uitgenomen worden, zo dikwils haar verwisseling van noden is. In dezer voegen bestaat de *Trepaan* of Beenboor, waar mede het Bekkeneel spoedig, veilig, en zonder groote pyn doorboort word, uit de Boor-schyf en het Handvatzel: „ Om, wanneer de Etterstoffe tusschen „ de Harssen-vliezen en het Bekkeneel geplaatst is, of „ het Been-splinter door zyn dikke hardigheid de vliezen „ drukt, of door de scherpte dezelven steekt, haar weg- „ neming te konnen geven. " (*)

De VII. *Fig.* is een Werktuig, *lenticulare* (wegens het linze-gelyke Knoopje op 't einde) genaamt, bestaande uit een Snymes met een Knoopje, en een Been-heffer. Wanneer de Harssen-pan doorgeboort is, zo steekt men de Been-heffer tusschen de kanten van het uitgeboorde Been, om het zelve gints en weder te beweegen, en te maken, dat het los word, en met het getande deel van de Koorntang (*in de* IV. *Plaat* I. *Fig. aangeweezen*) mag uitgetrokken worden. Het dient ook tot het opligten van de ingedrukte Harssen-pan, hebbende alsdan zyne vastigheid alleen

(*) Deeze *Trepaan* (Beenboor) hier van den Schryver afgebeeld en beschreeven, is heden ten gebruik der Heel-kundigen, veel verbeeterd, veranderd, en zeer wel in de beschryving der Werktuigen van *Garengeot*, en *Heister* afgebeeld.

alleen in de hand van den Heel-meester. Het Knoopje (*lenticula*) voor aan het einde dient tot het afschrapen en glad maken van de ruuwigheden en scherpigheden, die na de doorbooring en uitneming van het Been overblyven, op dat de Harssen-vliezen, die zich zonder ophouden beweegen, door het aanstoten aan dezelve, niet bezeert worden. (*)

De VIII. *Fig.* is *een enkeld Snymes met een knoopje voor aan*, waar mede men de kanten van het gemaakte gat glad maakt, gelyk alreeds gezeid is, op dat ze door het steken geen pyn, of ontsteking in de Vliezen van de Harsse-pan veroorzaken.

De IX. *Fig.* is een *sterke zilvere Plaat*, (want uit yzer dient ze niet gemaakt te worden, wegens zyne natuurlyke koude, die zo wel het dikke, als het dunne Harssen-vlies schadelyk is), een weinig gebogen, en van buiten glad, dewelke te pas komt in de groote indrukkingen en breuken der Harssen-pan, wanneer het Bekkeneel drie of viermaal moet doorgeboort, en het tusschen-schot der gaten, uitgesneden worden: want dan steekt men deze Plaat tusschen de Pan en het dikke Harssen-vlies, dat zyn uiterste einde de Harssenen nader is, op dat door de punt van de Tangen en Zagen, (*welkers Afbeeldingen in de volgende* IV. V. *en* VI. *Plaat te zien zyn*), de Harssen-vliezen niet gestoken, noch onvoorsiens ingesneden worden. Waarom *Celsus*, (die in het beschryven van het gereedschap der Heel-meesters groote naarstigheid heeft gedaan), *l.* 8. *c.* 3. aan 't zelve den naam geeft van *Harssen-vlies-bewaarder*, in 't *Griekscb* genaamt μηνιγγοφυλαξ.

De X. *Fig.* is *een nederdrukkend Werktuig*, waar mede het dikke Harssen-vlies zachtjes neder gedrukt, en bekwaamlyk aan het Bekkeneel gevoegt word, om de Etter, die haar tusschen de Pan en de Vliezen van de Harssenen vergadert heeft, door het Gat, met de Been-boor gemaakt, een gemakkelyke uitgang te doen hebben.

De XI. *Fig.* is *een looden Hamer*, eertyds gebruikt, wanneer men met de snydende Bytels, (van de welke ver-

(*) Zoo dient ook deeze platte knop aan dit Instrument, om de afgeschraapte Been-stoffen der oneffene randen van het uitgeboorde Been-gat, niet op de Harssen-vliesen te doen vallen.

verſcheide Afbeeldingen by *Paræus lib.* 9. *c.* 5. *en hier in de* IX. *Plaat*, II. *Fig.* te vinden zyn), een deel van de Harſſen-pan heeft willen afſcheiden, om het gedruis te myden, en de beweeging van de Harſſenen te verhoeden. De Heel-meeſters van deze Eeuwe voorzichtiger zynde, gebruiken tot deze Konſt-bewerking de Tangen en Zagen, *in de* IV. V. VI. *en* VII. *Plaat* vertoont.

„ Want, om dat het Bekkeneel de Harſſenen beſluit, „ in wiens begrip de redelyke Ziel haar voornaamſte won- „ deren uitwerkt, vereiſchen zyne breuken meerder voor- „ zorge. Deze Harſſen-pan-wonden worden vyf van *Pau-* „ *lus Ægineta lib.* 6. *cap.* 90. getelt, namentlyk, een „ *Scheur*, een *Houw*, een *Druk-been*, en *bedeelde Sink-* „ *breuk*, en een *Verwelfzel-breuk:* dewelke alle na haar „ verſcheiden aart, verſcheide Werktuigen vereiſchen, „ zo als in de volgende Platen breeder verklaard zal wor- „ den.

„ Dog de Leerling, door het misverſtand van onzen groo- „ ten Leer-meeſter *Hippocrates* opgewekt, zy voorzichtig, „ in de Scheuren van de Naden te onderſcheiden, want „ deze, om dat ze oneffen zyn, konnen een Heel-meeſ- „ ter ligtelyk misleiden: waarom het veiligſte en zekerſte „ is de Pan t' ontblooten; want alzo de Natuur, gelyk „ in veele andere Schepzelen, zo ook in deze Naden „ verſcheidentlyk ſpeelt, kan het gebeuren, dat een ſcheur „ op de plaats, daar gemeenlyk de Hoofds-beenderen door „ de naden t' zamen gevoegt worden, voor een naad, en „ een naad, hooger dan haar gewoonlyke plaats ſtaande, „ voor een ſcheur geoordeelt word. By deze *Pan-breu-* „ *ken* worden gerekent de *Hair-ſpleet*, de *Schot-breuk* en „ de *Tegenſcheur*, van den grooten *Hippocrates* het *Onge-* „ *luk* genoemt, om dat deze breuk noch de Oogen van „ het Lichaam, noch van de Ziele achterhalen konnen, „ van welke zoorten den wydberoemde *Tulpius* in zyn „ *Waarnemingen* ons zeldzame voorvallen medegedeeld „ heeft. " (*)

DE

(*) Heel-kunſt-oeffenaars zyt gedagtig, dat door de Ontleedkunde boven de Neus, in het Voorhoofds-been, die twee voornaame holligheden ondekt en gevonden zyn, welke voorheen aan onzen Schryver, en deszelfs vermeerderaars, onbekend waaren, en in welken de Snot afgeſcheiden en naar de Neus gezonden wordt; en

DE DERDE PLAAT.

Van de Drie-Boor, een steviger Beenheffer, het drievoetige Heftuig, en de Opligter van Paræus, *waar mede de Pan-steken weggenomen, en de Indrukking van de Harssen-pan opgeligt worden.*

DE I. *Figuur* vertoont *een Drie-Boor (Terebra triformis)*, dat is, een geheel yzer werktuig, bestaande uit drie verscheide Booren, wiens gebruik noodzakelyk is in de Pan-steen (*Punctura cranii*), die beide de Tafels niet en doorgaat, op dat het teken, in de Pan ingedrukt, door het zelve weg geboord worde. Het driekantige deel van dit werktuig kan men ook gebruiken, in plaats van de kleine Boor, waar mede *Guilhelm. Fabritius Hildanus* gemeenlyk de eerste Tafel byna doorboort, voor en al eer hy den omdraayer van het drievoetige Heftuig (*in de* III. *Fig. afgebeeld*) in 't werk stelt.

De II. *Fig.* is *een steviger Beenheffer*, welke ik in het opligten van de indrukkingen der Harssen-pan gebruike. Deze tilt met meerder kracht op, als die in *de* II. *Plaat Fig.* VII. afgebeeld is, om dat hy zyne vastigheid niet alleen in de hand van den Opligter heeft, maar ook op het hoofd van den Lyder.

De III. *Fig.* is *een drievoetig Heftuig*, *Triploides* genoemt, om dat het drie voeten of steekzels heeft, „ en „ word t'zamen gezet uit verscheide deelen; te weten, „ uit drie voeten, een Opligter B, een Boor A, twee „ Schroeven, een Bout, en de Omdraayer. De Bout is „ aan 't boven-eind tandig, om de Schroeven te ontfan„ gen, wiens boven-eind naar beneden onwrikbaar is, om „ het

en dat gy dus by het onderzoek eener Breuke der eerste Tafel des Bekkeneels, uw *Stilet* dieper, dan naa gewoonte ziende ingaan, hier om geene verleegentheid maakt, even als of zoodanige breuk, door beide de Tafels heen gong; maar wel in teegendeel, dat in dusdanige breuken, de buitenste alleen gebrooken zy, om dus noch in uwe behandelingen, nog in uwe voorzeggingen te feilen.

„ het ingedrukte Bekkeneel door te booren, maar het nêer-
„ eind kan nederwaarts beweegt worden, om 't zelve op
„ te ligten. Ook heeft deze bout aan het onder-eind een
„ doorgeboorde ſchroef, in dewelke de gedraaide ſteel van
„ de Opligter B, of van de Boor A, byna noodzakelyk-
„ heid ontfangt. De Boor A is digt onder de gedraaide
„ ſteel C doorgeboort, daar hy in de bout geſtoken word,
„ om den Omdraayer te ontfangen, waar door de Been-
„ boor, in het bekkeneel vaſt gezet, ligtelyk word uitge-
„ haalt". Wanneer de indrukking van de Harſſen-pan zo groot is, dat de voorgaande Beenheffers door haar zwakheid niet en helpen, zo ſteek ik den Opligter van het drievoetige Heftuig B onder, (indien daar ruymte, en het gat van zelfs, of door de konſt open genoeg is), en trekke dus den Opligter met de ingedrukte pan recht om hoog. Maar wanneer daar geen ruymte is, om den Opligter B onder te ſteken, zo moet men in 't midden van de indrukking, met de Boor van het drievoetige Heftuig A, een weinig in de mergachtige Tafelſcheiding doorbooren, de opperſchroef van de bout met de hand voorzichtiglyk omdraayen, en als dan den Boor met de Pan recht om hoog trekken, *zich alleenlyk wachtende, dat beide de Tafels van het Bekkeneel niet doorgeboort, en het harde Moeder-vlies niet geraakt worden.* Beziet *Guil. Fabritius Hildanus cent.* 2. *Obſ.* 4. alwaar hy de manier van het opligten der indrukkingen zeer volkomentlyk leert, alhoewel met andere gereedſchappen, die ik nooit hebbe gebruikt. Doch met dit drievoetige Heftuig heb ik eenige opligtingen voorſpoediglyk in 't werk geſtelt.

De IV. *Fig.* is *een Opligter* of *Beenheffer*, by andere gebruikelyk in de grootſte indrukkingen van de Harſſen-pan, op de maniere van de Kuypers, de welke de duigen van de vaten ingeweeken zynde, met een gelyke Hefboom te rug trekken. Wanneer dan het kromme of gebekte einde (*a*) onder het nedergedrukte been geſtoken is, dan moet de andere rechter arm (*b*) van den Opligter op het onbezeerde been ſteunen, op dat het nedergedrukte been met het gebekte deel van het werktuig geligt worde, terwyl men het handvatzel met de rechter hand nederdrukt. Dit Werktuig heeft *Ambroſius Paræus lib.* 9. *c.* 5. ook afgebeeld en beſchreeven.

DE VIERDE PLAAT.

Van de Trektang, en Tang met een Papegays-en Giers-bek, met dewelke de Beenſplinters, die de Harſſen-vliezen ſteken, afgebroken en uitgetrokken worden.

DE I. *Figuur* vertoont *een werktuig*, tot de heelkonſtige bewerkingen zeer noodzakelyk 't welk *Paulus Ægineta lib.* 6. *cap.* 32. ἀκαντάβολον, en *C. Celſus lib.* 7. *c.* 30. een *Trektang* (*volſella*) noemt. Met het gedubbelde en getande deel van dit werktuig A. worden de bedorven en beweeglyke been-ſplinters, weêrhakige Dingen, kogels, en derzelven gebrokene ſtukken, wieken, hairen, en andere diergelyke dingen, die in de quetzuren gevonden worden, uitgetrokken. Tot dit dienen ook de werktuigen, *in de* XII. *Plaat* III. *en* VI. *Fig. aangeweezen*, van de welke een van beiden, des noods zynde, kan gebruikt worden. Dit voorzeide deel van de Trektang dient ook inzonderheid tot het uittrekken van de hairen in de oogleden, die de oogen ſteken. Behalven het voorſz. gebruik is het ook dienſtig tot de Pronk, want de Vrouwen, voornamentlyk van grooten aanzien, daar mede de hairen in de Winkbrauwen, en andere deelen van het lichaam, met de wortels uithalen. *Het ſtaat aan te merken, by zo verre een been of iets anders uit de keel moet uitgetrokken worden, dat men dit deel van het werktuig eens zo groot of lang moet maken, als het hier afgebeeld ſtaat.* Het breede deel B komt by gebrek van een Spatel te pas, tot het uitſpannen van de waſch-pleiſters op een linnen doek of leder; als mede tot de veilige afſcheiding des Pan-vlies van het been, voor en al eer men de ſchyf van de Been-boor, en het ſnymes aan het Bekkeneel zet, by gebrek van iets langer nagels aan de duim en de voorſte vinger van de hand, of van het handvatzel van 't Snymes, 't welk beneden *in de* XIII. *Plaat*. IV. *Fig.* vertoont word. Nochtans word het Panvlies veel veiliger met lange nagels van het Bekkeneel afgetrokken, als met het handvatzel van het gedachte mes,

mes, of met het fchey-més van *Paræus*, of met het breede deel van deze Trektang. *.

De II. *Fig.* is *een Sny-tang met een Papegays-bek* (*a*), aan de welke de fchroef (*b*) met een hoofd vaft gemaakt is, om te beletten, dat de bek het dikke Harffen-vlies niet raken kan, (*want ik gebruik het in de Pan-breuken*); waarom het niet onbekwaamlyk ἀβαπτίςη, dat is niet doorgaande zoude konnen genoemt worden. Onder heeft het een handvatzel (*c*), het welk om de fchroef (*d*), *Fig.* III. aangeweezen, gedraait word.

De III. *Fig.* vertoont *de Papegays-bek* buiten zyn koker (*e*), in de II. *Fig.* daar om gefteld, dat men de fchroef (*b*) des te beter mag zien.

De IV. *Fig.* is een andere *Tang met een Giers-bek* en koker, om welkers fchroef de fleutel omgeleid word.

De V. *Fig.* is *de Giers-bek*, buiten zyn koker afgebeeld. Met deze twee Tangen, als mede de geene, die beneden *in de* XII. *Plaat*, I. *en* II. *Fig*, en *in de* XXIII. *Plaat*, I. *Fig.* vertoont worden, neemt men weg, ten deelen door fnyden, ten deelen door breeken, een fchilfer van een been in het geneezen der quetzuren van 't hoofd; alle dewelke alleenlyk in de grootte en gedaante verfchillen, na de verfcheidenheid der beenderen, die men moet wegnemen.

DE VYFDE PLAAT.

Van de Draay-Zaag, waar mede het tusfchenfchot der gaten uitgenomen word.

DE I. *Figuur* vertoont *een Draay-zaag* met twee Trekraden, die tanden hebben, dienende voornamentlyk tot het uitzagen van 't geene tusfchen de

* Ik hebbe echter in verfcheidene fchouwen, daar de *Juftitie* onderzoek over de Doodlykheid der wonden laat doen, en in andere ontleedkundige Onderzoekingen, daar de Herffenfchaal moeft afgezaagd worden, niet befpeurt, dat zich het Panne-vlies zoo gemaklyk van de Herffenfchaale liet affcheiden: Maar dat ik genoodzaakt was, het zelve door een Separeer-mesje, of deszels agterfte dunne en platte gedeelte, te bevorderen: Daarenboven zoude het den Heelmeefteren quaalyk voegen zulke lange nagels aan de vingeren te hebben.

de twee of drie gaten, die door de boorſchyven gemaakt zyn, ſtaan blyft, Want als de boven beſchreevene Beenheffers geen plaats hebben van wegens de naauwte van de ſpleet, (*wanneer de uiterſte Tafel van het bekkeneel zich ongeſchend aan den Heelmeeſter vertoont, lydt de mergachtige Tafelſcheiding*), die in de Bekkeneelen van de volwaſſene Perzonen, by verſche indrukkingen, altyd naauw t'zamen gaat; zo is het altemets nodig, dat men twee of meer gaten in de Harſſen-pan, met de Boor-ſchyven van *Fabritius* moet maken, welker tuſſchenſchot met deze zaag, zonder eenig gevaar van quetzing word doorgeſneeden, om den Been-heffer gevoeglyker onder het ingedrukte Bekkeneel te brengen, en de Been-ſplinters, die de Harſſen-vliezen gemeenlyk ſteken, met de trek-tang uit te nemen. De t'zamengevoegde deelen van dit Werktuig, 't welk ik uitgevonden hebbe, worden *in de* I. *Fig.* met kleine Letters, doch die van malkander geſcheiden zynde, *in de volgende Figuren* met groote Letters aangeweezen.

De II. *Fig.* is *een yzere Plaat* A, in 't midden naar de lengte uitgeſneeden, dewelke om hoog een handvatzel B, en het gat C. in de bocht van de Plaat, maar beneden twee ſcherpe punten D. heeft, waar mede het gantſche Werktuig op het bloote Bekkeneel vaſt ſtaat.

De III. *Fig.* is *een Nagel of Bout, met een breed rond hoofd*, (*door het * bemerkt*), die door het ronde gat C. *Fig.* II. doorgeſtoken, in de Kaſt E. vaſt gemaakt word. Deze Kaſt E. word aan het gat A. van de yzere Plaat *Fig.* II. door middel van de geele kopere' Plaat, *in de* IV. *Fig. afgebeeld*, recht en effen aangeſchroefd, met twee Moeder-ſchroeven, die het aan de averrechtſe zyde van de kaſt heeft, op de kopere Plaat paſſende, en met twee knoopen zynde gemaakt, (*noduli*) op dat de Heelmeeſter, door middel van de voorzeide bout, de kaſt, als hy met de Konſt-bewerking bezig is, zo hoog en laag kan ophalen en zakken laten, als het hem belieft. De As van het Rad zet men in het gat H. gelyk *uit de* V. *Figuur*, en uit het middelpunt van het Rad blykt. De Plaat I. is aan de Opper-kring gekerfd, alwaar ze de tanden van het Rad ontfangt; onder aan, alwaar het met de *Letter* L. gemerkt is, is ze aan beide zyden effen en gelyk, op dat de Zaag K. in de Kaſt, en de ſpleeten M. van de V. *Figuur*,

guur, door middel van het Rad en 't Handvatsel ordentlyk over en weer, of slinks en rechts bewogen mag worden. De geel kopere Plaat N. is in het midden hol, en heeft twee Schroeven O. door middel van dese Plaat trekt men de Zaag K, wanneer het Werktuig geheel in malkander is gezet, gelykelyk gins en weder.

De IV. *Fig.* is *de Plaat van geel koper* G. met twee Moeder-schroeven R. doorboort, dewelke ik boven de naam van knoopen (*noduli*) gegeven hebbe.

De V. *Fig.* is *het half getande Rad* P. en de halve Kast Q. met drie gaten R. waar door het de drie Schroeven *Fig.* III. *vermeld* ontfangt, die met drie Moeder-schroeven S. vast gezet worden.

De VII. *Fig.* is de *Sleutel*, met dewelke het Werktuig van malkander en weder in malkander gezet word. *De Letter* T. betekent *de As*, die de Kast en 't Rad aan de averrechtse zyde doorboort; maar *de Letter V.* het *Handvatzel.*

DE SESDE PLAAT.

Van de rechte Zagen, en verscheide Schraap-messen, met dewelke het bedorven of gespleeten Bekkeneel kan afgeschraapt worden.

DE I. *en* II. *Figuur* vertoonen *rechte Zagen*, waar mede zommige het tusschen-schot van de met de Boor-schyven gemaakte gaten in de Harssen-pan doorsnyden, de Hair-spleeten, die niet doorgaan, wegnemen, en de Been-bederving van het Bekkeneel afschrapen.

De III. *Fig.* *Galenus lib.* 6. *meth. med. c.* 6. beschryft driederley *Schraap-messen.* Het *eerste*, hol zynde, noemt hy κύκλισκον, dat is, een *Sny- en Schraap-mes*, welkers gedaante *op de* II. *Plaat*, *in de* IX. *Fig.* voor oogen staat. Het *andere*, aan het punt een knoopje hebbende, heet hy φακωτὸν, dat is een opheffend of opligtend Snymes, wiens gebruik en gedaante *in de* VIII. *Fig. van de voorzeide* II. *Plaat* alreeds beschreeven en afgebeeld is. Het *derde* is tot

afschra-

afschrapen bekwaam; 't welk de Grieken ξυστίρα, de Latynen *Scalprum rasorium*, en de onbedrevene Latinisten *Raspatorium*, (dat is te zeggen een *Raspe*) noemen. Deze derde zoort van *Schraap-messen* is by de hedendaagsche Heel-meesters gebruikelyk, in het onderzoeken en afschrapen van de Hair-spleeten der Harssen-panne, of van die, daar men in twyffel staat, of ze doorgaan of niet; en zy hebben verscheide gedaantens der zelver uitgevonden, na de gelegentheid van de plaatzen. Zommige zyn hol, gelyk *in de* III. IV. V. *en* VI. *Fig.* is te zien; andere met een halve maan, gelyk *de* VII. *Fig.* aanwyst; en eindelyk ook veele effen en plat, gelyk die *in de* IX. *en* X. *Fig.* zyn. *Een Heel-meester behoort ten minsten van ieder zoort altyd vier gereed te houden, op dat hy door gebrek dezelve niet behoeve elders van daan te halen, of de gelegentheid van de Konst-bewerking, (die, gelyk ieder man bekend is, metter haast voorby loopt), niet met het gevaar van den Patient, en verlies van zyn eigen eer en faam quyt raakt.* Wanneer een bedorve Been in de uiterste deelen des Lichaams, als aan de Dye, Scheen, Schouder of Arm, door 't afschrapen moet gezuivert worden, dan moeten de Schraap-messen grooter en sterker gemaakt worden, als ze hier afgebeeld zyn. Alle deze Schraapyzers moeten van het beste en fynste staal gemaakt worden, om te scherper en vaardiger in het schrapen te zyn. De Ouden hebben aan ieder Schraap-mes zyn eigen en bekwaam handvatzel gevoegt; in tegendeel de hedendaagsche hebben doorgaans maar een handvatzel van hout of been, (*hoewel t' onrecht myns oordeels*), wiens einde een Moeder-schroef heeft, in de welke men alle de einden van de voorzeide Schraap-messen, ook met Schroeven gemaakt zynde, inschroeft, gelyk *uit de* III. *en volgende Figuren* openbaar is.

DE

DE ZEVENDE PLAAT.

Van verscheide Werktuigen, nodig tot het maken van een Hals-dragt (Seton), *namentlyk vier Tangen, een Naald en een Hair-snoer met de Pen; als mede van het Gereetschap, waar mede de Italianen het Achter-hoofd branden.*

DE I. *Figuur* vertoont *een Tang*, hebbende by het bovenste gat, dat noch te wyd noch te naauw is, *een wyde en ronde holligheid*, met *een Yzere Ring* in het handvatzel, waar door de Tang van zelfs naauw t' zamen nypt; dewelke als dan nodig is, als den Heel-meester geen Knecht heeft, die hem de doorgloeiende Naald, om de Hals-dragt te maken, in de hand geeft.

De II. *Fig.* is *een Tang*, die beneden de boven-gaten diergelyke holligheid heeft, maar word, by gebrek van de boven gemelde Ring, *niet van zelfs*, maar door de Heel-meester, zo veel als 't genoeg is, *toegenepen.* Deze Tangen gebruikt mēn, als 'er een Achter-hoofd voorkomt te doorbooren, dat vleeschachtig en vet is, met de welke het vel gevat zynde, om dat het dik is, in de holligheid komt, dat het niet uitslipt.

De III. *Fig.* is *een Tang*, die *geen holligheid*, gelyk de voorgaande *in de* I. *en* II. *Fig.*, noch *een Ring*, gelyk die *in de* II. *Fig:* heeft, waar mede de Heel-meester de huid van magere lieden vat, tot dat hy met de gloeiende Naald, hem van zyn Knecht gegeven zynde, de huid doorboort heeft.

De IV. *Fig.* is *de Naald* of *Priem*, waar mede de Hals-dragt gemaakt word, dewelke niet te lank moet zyn; op dat de spits het tegen-overstaande gat van de Tang, niet en misse, zynde maar een hand breed groot; ook niet te dik, noch te dun, maar een weinig dunner, als de voorzeide gaten in de Tang wyd zyn, op dat ze doorgloeiend zynde, met groote haastigheid door gaat, en de Hals-dragt bykans zonder pyn maken.

De V. *Fig.* is *een Naald met de Hair-ſnoer*, of een Koorde van purperverwige Zyde t' zamen gedraayd, welke tot in 't midden door gehaalt, in het gat blyft ſteken. De Naald is bedekt met een waſſche Balletje, op dat ze door de gebrande gaten zonder pyn kan worden door gehaalt.

De VI. VII. VIII. *en* IX. *Fig.* zyn verſcheide *Brand-yzers*, zonder handvatzels, met dewelke doorgloeit zynde, de Achter-hoofden van kleine Kinderen en Jongens, (aan dewelke eenige tekenen van de vallende Ziekte, geraaktheid en draayingen hun laten merken), zeer dikwils in *Italien* gebrand worden. Deze inbranding helpt somtyds ook de volwaſſene Lieden, die met de gezeide gebreken gequelt zyn.

De X. *Fig.* is *een Tang van zelfs nypende*, waar mede men de huid vat, indien het nodig is, dat men de Halsdracht met een Sny-mes maakt; maar dit Werktuig moet de helft grooter zyn, als het hier afgetekent ſtaat. Doch het Mes op deze Tang paſſende, en na zyn behoorlyke grootte afgebeeld, zult gy vinden *in de* VI. *Fig. van de* XXI. *Plaat*, en by *Guilhelm. Fabritius Hildanus Cent. I. Obſ.* 40. (*)

DE

(*) In de plaatze van de Halsdragten (*Setacea*) door branden te zetten, ſtelt men thans dezelven met een welſnydende breede en eenigzins geboge Naalde, welke van de bolle zyde rond. dan aan de holle effen en plat is, voorzien met een kattoene of Vloſſyde draad met een *Digeſtief* beſtreeken, en ſteekt dezelve door de wederzydſche opgevatte huid der Nek, zoo en in dier voegen, dat dezelve tuſſchen deeze door de Konſt-gemaakte wonde, de breette eenes duims, ongekweſt blyve. Andere neemen de huid met eene gegaate en tot de Naald paſſende Tang op, en verrigten aldus deeze Konſt-bewerking. Ziet hier over na, *Garengeot* en *Heiſter*. Cap. 103. Eenige doen zulks ook met een Lancet. De Ouden hebben nog op verſcheidene andere plaatſen dezelven geſtelt als aan de Lellen der Ooren, gelyk *Rivinus* Cent. II. Obſ. 100. Ook aan het *Scrotum* (Balzak), en in een Water-breuk (*Hydrocele*); waar van men leezen kan *Fabr. ab Aquapend. Operat. Chirurg. p.* 15. Insgelyks aan de Kuiten, voor de Heup-jigt (*Iſchiatica*); 't welk *Glandorp* in *Gazophylac.* de *Setaceo. Cap.* XXIV. zeer roemd.

En waarlyk Leezer, ik hebbe in verſcheidene verouderde Oog-ontſteekingen enz. daar veele ervaare mannen zelfs meenden dat de Oogen geheel en al verlooren waren; als mede in veele andere Oog-Ziekten, de groote en heilzaame dienſten der Halsdragten, ja zelfs naa een vrugteloos gebruik, van de allerheilzaamſte en gepaſte middelen gezien, en ondervonden, *Paraus Lib.* IX. *pag.* 302. *cap.* XXIV. en *Rhius Obſerv.* 40. getuigen

DE ACHTSTE PLAAT.

Van het Hair-tuig, de Zilvere Naalden om de Staar (Catharacta) *te ligten, de Ring om het Oog vast te houden, de Onderzoek- of Sleuf-yzers, het kromme Sny-mes, de puntige Haak, en het glaze Vat, om op de Oogen te zetten.*

DE I. *Figuur* vertoont *het Hair-tuig* (*Instrumentum crinale*), krom gebogen, en aan de binnen kant met Katoen en fyn zwart Linnen overtrokken, 't welk, om te bekwaamer aan het Voorhoofd te sluiten, behalven de twee gespen en zoo veel banden, een schroefbout met een hoofd heeft, waar mede de Traan-zak in de grooter Oog-hoek word t' zamen gedrukt. Den Uitvinder van dit Werktuig is *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente*, die daar gewag van maakt, waar hy schryft *de Ægilope per Chirurgiam curanda*, dat is, van het Oog-hoeksgezwel door de Heel-konst te geneezen.

De II. *Fig.* vertoont *twee Zilvere Naalden*, om de Staar (*Unguis*) te ligten, die in een Zilvere en achtkantig Handvatzel ingestoken worden, 't welk aan beide einden een doorboorde Moeder-schroef heeft, daar de zilvere Nadelen ingeschroefd worden. (*)

De III. *Fig.* is *het geopende Handvatzel*, in 't welke de Naald,

tuigen dat zy de Halsdragt mede in een Water-hoofd enz. met een gewenscht gevolg, gesteld hebben. *Hildanus* schryft, dat hy veele groote Geneezingen door de Halsdragten gedaan heeft, *in Centur.* 1. *Obs.* 4. & *Cent.* 4. *Obs.* 6. 7. *en* 19.

(*) De zilvere Naaldens worden heden in de *Operatie* der *Catharacta* (Staar) niet meer gebruikt: maar in deszelfs plaats Staalen; waar van men verscheide Zoorten en Gedaanten afgebeeld vind in *Bartisch Opthalmographia*, en *Heister. Cap.* 55. *Tab.* XII. Als meede *Nuk de Catharactæ depositione Experim.* VII. *pag.* 54. Eenigen der tegenwoordige *Oculisten*, hebben de ronde Naalden in het deprimeeren der *Catharacta* verlaaten, en gebruiken in der zelver plaatze, zoodanigen welker punct, lancet gewyze gesleepen is, om aldus snydende gemakkelyker dan boorende, door de *Membrana Cornea* (Hoorn-vlies), te koomen.

Naald aan de eene zyde word ingeſtoken, aan de andere zyde kan men de Schroef eenigſins zien.

De IV. *Fig.* is *een Naald*, om de Staar te ligten, bekwaam, met een zilvere handvatzel en koker.

De V. *Fig.* is *een kopere Ring*, om het Oog vaſt te houden, in het uitſnyden van de Vleugels, of Baſtertvlees op het Oog (*Plerygium*), of wanneer andere Konſtbewerkingen, aangaande de Oogen, moeten in 't werk geſteld worden; waar toe andere *een looden Ring* voordeeliger oordeelen.

De VI. *Fig.* is *een Onderzoek-yzer* (*Specillum*), langwerpig rond, en van Zilver, op dat het gebogen kan worden, zo als het de nood vereiſcht; wiens eene einde breed is, en het andere een ronde en gladde knoop heeft. Door het breede (van *Celſus l. 7. c. 7. de Ancyloplepharo oculorum vitio* het verkeerde Sleuf-yzer (*ſpecillum adverſum*) genoemt), word niet alleen het t' zamengroeien der Oog-leden geneezen, maar ook de Poeyers, en de wieken met Zalf beſmeert, op de' Zweeren geleid: het andere deel met de knoop gebruiken de Heel-meeſters in het onderzoeken van de ſtaat en geſteltheid der quetzuren en Pyp-zweeren.

De VII. *Fig.* is *een Onderzoek-yzer*, beſtaande uit een breed einde, dienende tot het zelfde gebruik; en een ſpitſe Schroef, die met Katoen bewonden te pas komt, tot het afvegen, en zuiveren van de vuiligheden, der Quetzuren, Zweeren en Zeeren, voornamentlyk der Pypzweeren.

De VIII. *Fig.* is *een krom Sny-mes*, met het eene deel alleenlyk ſnydende, met een zilvere Knoop aan de punt. Dit Werktuig gebruikten *Eraclides Tarentinus* en *Celſus* tot het ſcheiden van de Oog-leden, die met het Hoornvlies of Wit der Oogen hun hebben vereenigt. Waar van leeſt *Corn. Celſus* op de voorzeide plaats. „ Doch ik ge-
„ bruik dit Sny-mes zeer veilig, wanneer de Oogen door
„ het t' zamengroejen der Oog-leden niet konnen geo-
„ pent worden."

De IX. *Fig.* is *een puntige Haak*, met de ſpits een weinig na binnen toegebogen, dewelke niet alleen tot het oplichten van de Oog-leden, maar ook tot het wegnemen van den uitgewaſſen Nagel der Oogen zeer bekwaam is.

De

De X. *Fig.* is *een Glazen Oogen-vat*, 't welk langwerpig, en van Cryſtal gemaakt moet worden, zo dat het zeer naauw op het Oog komt te paſſen, en de Genees-middelen, door een Trechter daar in gegoten, by zich behoudt, dat ze niet uitloopen. Dit Oog-tuig heeft *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* bedacht, en in zyn Boek van 't zelve wydloopig beſchreeven, alwaar 't nagezien kan worden.

DE NEGENDE PLAAT.

(*Eertyds de* I. *Plaat in 't Latynſche Auctuarium*).

Van de Been-boor het Wyfje, verſcheide Sny-tuigen, als mede verſcheide Lel-tuigen, en een nieuw uitgevonden Huig-tuig.

DE I. *Figuur* vertoont *de effen Boor-ſchyf*, het *Wyfje* genoemt, *aan de zyde doorboort*, op dat het Been-zaagzel door de ingeſtoken bout kan weg gebracht worden. De oneffen Boor-ſchyf, of het Mannetje van de Been-boor, heeft zulke opening niet van doen, om dat dezelve zo lang niet word omgedraait, dat hy het Been-zaagzel kan vergaderen.

De II. *Fig.* is *een ſnydende Bytel*, waar mede, door hulp van de loode Hamer (*in de* II. *Plaat* XI. *Fig.*), onze Voorouders de ſcherpe uitſteekzels van het Bekkeneel gewoon waren weg te nemen. De nieuwere en voorzichtigere Heel-meeſters gebruiken gelukkiger tot deze Konſt-bewerking de Nyp-tangen en Zagen.

De III. *Fig.* is *een dubbeld Sny-mes*, tot het uitſnyden van een Oog-hoeks-gezwel (*Ægilops*) bekwaam, hebbende een beene Handvatzel, waar mede de Nagel (*Unguis*) van het Oog ende in hun eigen vlies beſlotene gezwellen van de deelen, daar ze vaſt aanhangen, gevoeglyk konnen afgeſcheiden worden. Dit Handvatzel verſtaat *Corn. Celſus lib.* 7. *c.* 17. *de tumoribus tunicatis* (gezwellen in een vlies beſlooten), wanneer hy zegt: Als dan

moet men met het Handvatzel het Vlies, (welk na opening van de huid zich t' eenemaal wit en gespannen vertoont), van de huid en het vleesch afscheiden, en wegwerpen met het geene daar in verborgen leidt.

De IV. *Fig.* is *een schuinse Yzer-pyp*, van zyn begin tot het einde (*f*) toe doorboort, op dat de omleggende deelen niet mogten bezeert worden, wanneer, na het affnyden van de bedorven of opgezwollen Lel, d'onmatige Bloed-vloed door branden moet gestuit zyn.

De V. *Fig.* is *het Brand-yzer*, 't welk in de voorzeide Pyp gestoken, na de wil van den Heel-meester en noodzakelykheid van de quaal, als een ketting kan gebogen worden, om de bedorven Lel te raken, of de Bloed-vloed te stuiten.

De VI. *Fig.* is *een beene Handvatzel*, met een geschroefde opening (*), waar het geschroefde einde (*a*) *Fig.* V. van de ketting in past. Dit Brand-yzer, met drie afbeeldzels vertoont, gebruiken de Heel-meesters van *Padua* in plaats van de Pyp en Bout, dewelke *Fabritius Hildanus* tot het voornoemde gebruik *Cent.* 2. *Obs.* 21. aanpryst.

De VII. *Fig.* is *een Schei-mes*, waar mede de in hun eige vlies beslotene gezwellen in de mond, tot de wortel toe volkomen konnen uitgesneden worden.

De VIII. *Fig.* is *een goud Werktuig*, van *Hildanus Cent.* 2. *Obs.* 21. beschreeven, aan het welke een stuk van een Spons kan gehecht worden, om het gat te stoppen van het doorgevreten Verhemelte des Monds, 't welk in de holte der Neus schietende een beletzel is, dat de spraak niet ordentelyk en onderscheidentlyk word voortgebracht. Beziet *Ambros. Paræus lib.* 22. *c.* 4.

De IX. *Fig.* is *de gemeene Mond-spiegel* of *Spatel*, waar mede de Tong door de Heel-meesters word nedergedrukt, om de toevallen des Monds te bezien; het Handvatzel van dit Werktuig is voor aan wat scherp, om daar door de taye fluymen in de brandende Koortzen van de Tong te ligten.

De X. *Fig.* is *een zilver Werktuig*, waar mede de Heelmeesters *de Tong van de jong geboren Kinderen opligten*, en dan de Tong-riem veilig met een scherpe Schaar doorknippen.

De XI. en XII. *Fig.* verbeelden *een nieuw Werktuig*, om

om de Lel af te ſnyden, 't welk *Thomas Bartholinus Cent.* 2. *Obſ. Anatomic.* 88. beſchryft, en met de volgende woorden aanpryſt: De Zinkingen zyn een Landziekte der Nooren, de welke 's Winters op de Keel zakkende de Lel zo groot doen opzwellen, dat ze gevaar van te ſtikken loopen, ten ware dit quaad tydig wierde voorgekomen. Hun bekwame Genees-middelen daar toe ontbrekende, gebruiken ze de eerſte Schaar, die voor de hand leidt, en weten daar mede zonder eenig nadeel des levens, noch verlies van de ſpraak, de opgezwollene Lel af te ſnyden: de Bloed-vloed terſtond met Water-pap dempende. Op dat ze dit dagelyks quaat mogten voorkomen, bezoeken ze alles. Ten welken einde zeker niet onredelyke Boer, *Canutus*, van *Thorbern in Bergs-land* geboortig, een byzonder Werktuig heeft uitgevonden, om in een ommezien de dikke Lel af te ſnyden, 't welk aan onze groote vriend *Wormius* overgezonden, de pyne waard hebbe geacht aan den Leezer te vertoonen, en in 't kort te beſchryven.

Dit ſnydende Lel-tuig word t' zamen gevoegt van een langwerpige yzere Plaat, elf duim lang, aan het uiterſte Handvatzel voorzien met een knoop tot meerder ſtevigheid om te vatten, dewelke allengskens breeder wordende, krygt omtrent haar midden de breedte van twee duim, van waar aan 'er een bus volgt in 't vierkant van twee en een halve duim lang, in dewelke een plat hout geſtoken word, om de tong neder te drukken, glad geſchaaft, lang omtrent drie duim, aan 't uiterſte einde rond, in zyn buitenſte omtrek voorzien met een diepe goot, om een ſcherp krom Yzer daar in te ontfangen, welk Yzer door zeker gereedſchap, aan de andere zyde van de Plaat vaſt gemaakt, na begeerte uitgerekt en voor uit gezet kan worden, om de Lel, die afgeſneden moet zyn, tuſſchen het ſcherp 't van 't Yzer en de houte plaat te vatten. Aan de andere zyde van dit Lel-tuig is een beweeglyke Bout, die het daar aan gehechte Yzer-draat uitſtrekt, of ingetrokken vaſt houdt, tot dat de nood vereiſcht het los te maken. Deze Bout is met twee Hou-vaſten voorzien, waar van de eene uitgetrokken de Bout vaſt zet, d'ander t' zamen gedrukt de zelve los maakt.

Van binnen is het als een Musket-tuig geſteld, van bui-

ten aan een platte Spatel gelyk, de welke wat in gebogen de Tong nederdrukt, en het gezicht van den Heel-meester niet belet; maar de Bout en de Hou-vasten bedekt, op dat de vreesachtige Lyder niets quaads kan achterdenken. Zekerlyk een zeer bekwaam gereedschap tot deze en diergelyke toevallen. *Celsus* gebruikte een Trektang, welker ongemakken *Aquapendens in Oper. Chirurg.* verhaalt, en 'er een Schaar toe verkiest. *Hildanus* heeft *in Cent.* 2. *Obs.* 21. een Lel-tuig van grooter toestel afgebeeld en beschreeven, waar door de Konst-bewerking zo ras niet geschied, den Lyder niet zo aangenaam, en de werkende Heel-meester moeyelyk zynde.

De manier van dit Werktuig te gebruiken is: Ten eersten, zo wanneer de Bout word opgetilt, word ook het Yzer-draat, aan de Bout vast gehecht, opgeligt, waar door deze draat vervolgens uitgestrekt, en uit de goot van het ronde hout voor uit gezet word, plaats makende, om de opgezwollen Lel te vatten. Het Werktuig aldus toegesteld, word door den Heel-meester in de open mond van den Lyder op de Tong geleid, zo dat de platte zyde om hoog gekeert blyft, en de scherpe om laag gaat, op dat de Lyder het Sny-tuig niet gewaar kan worden. Dan word het Werktuig zo diep in de Keel gestoken, tot dat de Lel tusschen het scherpe en kromme Yzer-draat, en het hout gevat kan worden. De Lel gevat zynde, zo moet men de tweede Hou-vast aanraken, op dat de Bout weder in zyn plaats komt, en het aangehechte Yzerdraat te rug trekt. Zo dra dan de bout neder gevallen, en het Yzer-draat te rug getrokken is, snydt de scherpe kring, in zyn goot weder invallende, de omvatte Lel af.

Dit Werktuig is ook zeer bekwaam om andere Gezwellen, en Wratten aan het menschelyke lichaam uit te roeyen, door dien het met een ongelooflyke snelligheid alles uitvoert, zonder eenig achterdocht of schrik den Lyder aan te jagen. Zekerlyk schynt dit geen Boeren vinding!

Op dat het met een grof Pinceel afgebeeld mogt worden, heb ik de Plaat-snyder doen komen. De *eerste Figuur* vertoont het Werktuig met zyn los zynde bout, en met zyn in de houte goot bedekte Yzer-draat; de *tweede Figuur* verbeeldt de opgeligte Bout, en het Yzer-draat om hoog gezet, bekwaam om de Huig te omvatten. De

na-

navolgende Letters beteken ieder Deel van het Werktuig in 't byzonder.

aaaaa. De yzere Plaat.

bb. Het ronde Hout.

cc. De Bout van het Werktuig.

ddddddd. Het Yzer-draat om de Plaat en het Hout gebogen.

ee. Het Yzer-draat aan de Bout vaſt gehecht.

E. Het kromme Deel van het Yzer-draat, van binnen ſcherp zynde.

f. De Ruimte tuſſchen het Hout en Yzer-draat.

gggg. De vaſt zettende Hou-vaſt van de Bout *c.*

hhhhhh. De te rug trekkende Hou-vaſt.

ii. Het yzer Hand-vatzel.

kk. De uiterſte Knoop aan het Handvatzel.

Beziet de I. en II. Fig. van de XXXII. Plaat, en de IV. Fig. van de XXXIV. Plaat.

DE TIENDE PLAAT.

(Eertyds de IX. Plaat in 't Latyn.)

Van het Werktuig tot de uitroeijinge der Slymprop (Polypus) *nodig, het Huig-tuig, de Mondſchroef, en de ſtompe Krane-bek.*

DE I. *Figuur* vertoont *de Tang* van *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente*, om *de Slymprop* (Polypus) *uit te trekken* dienſtig, recht uit geſtrekt, en van Staal gemaakt, van buiten verheven, van binnen hol en ſcherp omgebogen, op dat men 'er niets anders, als de gevatte Slymprop, mede kan afſnyden: deze Tang dient ook om de *Clitoris*, of het baſtard mannelyke lid, uit der Vrouwen ſchamelheid hangende, af te nypen, gelyk *in de I. Fig. van de XLIII. Plaat* te zien is.

De II. *Fig.* is *een kromme Tang*, waar mede de Slymprop geſneden en uitgetrokken word, die zich door de binnen

binnen gaten van de neus in het verhemelte tot de Keel uitſtrekt, en een verſtikking dreigt (*a*).

De III. *Fig.* is *een* van onderen digt, en uit een vaſt ſtuk Yzer gemaakte Pyp, die men zo diep in de neus ſteekt, dat ze de Neus-zweeren, *Ozoena* genoemt, raakt, daar na ſteekt men in deze dichte, en onder niet doorboorde Pyp, een doorgloeijend Yzer, waar door de Pyp verwarmt, en het zweer uitgedroogt word.

De IV. *Fig.* is *een Pyp aan de zyde doorboort met een gat*, om door het Brand-yzer een zeer harde zeldigheid van de zweeren aan de zyde der neus gaten weg te nemen, of ook een *gecarieerd* ſtuk been uit te droogen.

De V. *Fig.* is *een Pyp boven aan het einde met een gat*, die men in de neus-gaten ſteekt, zo wanneer na de uitroeijing van de Slym-prop, de bloed-vloed door het branden moet geſtempd worden.

De VI. *Fig.* is *een yzere Bout*, die doorgloejende in de voorzeide Pypen word ingeſtoken, en terſtond weder te rug getrokken. Dit inſteken en te rug halen moet zo dikwils geſchieden als 't noodzakelyk is. Om deze Konſtbewerking metter haaſt te volbrengen, moet een Heelmeeſter ten minſten twee zodanige Brand-yzers by de hand hebben, welke doorgloeit zynde, hy by beurten in de Pyp kan ſteken.

Hier omtrent is aan te merken, dat het Oogen-vat *in de X. Fig. van de VIII. Plaat*, en deze Brand-pypen, met haar behoorlyke grootte hier niet konnen afgebeeld worden, alzo ze na gelegentheid des ouderdoms der Patienten, en de grootheid van de ontſtelde plaatzen moeten gemaakt worden. Beziet *in de XVIII. Plaat, de I. II. III. IV. Fig.*

De VII. *Fig.* is *een Werktuig van geel Koper, waar mede de Lel afgeſneden word*, 't welk boven aan het einde een Ring A. heeft, eenigzins uitgeholt, en naar beneden

(*) *Garengeot* heeft om de uittrekking of omdraying eens *Polypus* (Slym-prop) wel te verrigten een Inſtrument bedagt, in zyne verhandeling der Werktuigen op de 251. bladzyde afgeteekent, 't welk ik meer dan eens met goet gevolg gebruikt hebbe; en men is, om dat dit uitwas alleen tuſſchen de gaatjes der bladen deezer Tange genepen wordt, niet onderworpen, aan het afbreeken der Slym-proppe, om dat men al draajender wyze ontwortelt en uittrekt.

neden de lange Pyp B, door de welke het uiterfte einde C. van de draat, (na dat die in de halve knoop E. opgewonden, en in de holligheid van den Ring vaft gezet is geworden, om te waggelen,) door middel van het dunne boven doorgate Yzer D. word getrokken: het andere einde van de draat trekt men door de twee kleine ringen F, C, aan de groote ring vaft zynde, en maakt het aan de onderfte ring van de pyp H. vaft. Dit Werktuig heeft *Guilhelmus Fabritius Hildanus* eerft uitgevonden, en *in Cent.* 2. *obf.* 21. befchreeven: met het welke, een weinig verbeterd zynde, ik de Lel van een keyzerlyke Zoldaat, die door de fpaanfche Pokken bedorven was, zonder veel moeite heb gebonden, en met een goede uitkomft afgefneden, tot *Ulm den* 8. *Juny in 't Jaar* 1637.

De VIII. *Fig.* is *een werktuig*, insgelyks van geel koper, *om aan de nedergezakte Huig te brengen*, namelyk, een klein Lepeltje (u), (doch moet de helft grooter zyn, als dezelve hier afgebeeld ftaat), wiens fteel (*x*) hol, gelyk een fluit, en negen duimen lang, aan de Lepel vaft gemaakt is. In deze Lepel doet men t' zamentrekkende en droogende Poeijers onder malkander gemengt, en fteekt de Lepel onder de gezakte Huig; dit gedaan zynde, blaaft de Heelmeefter met de mond door het gat in de Pyp, dat de poeijers door het blazen van de Lepel op de Huig vliegen, en dus aan dezelve en het verhemelt hangen blyven.

De IX. *Fig.* is *een Schroef-tuig*, *om de mond open te maken*, uit *Paræus lib.* 9. *c.* 25. afgebeeld, waar mede de fterk toegefloopte tanden van malkander gezet worden, om den Lyder fpys in den mond te brengen, dat hy niet van honger fterve.

De X. *Fig.* is *een Krane-bek*, met tanden, in een ftompe hoek gebogen, bekwaam om kogels, en andere vreemde dingen te vatten en uit de quetfuren te halen. Zien ook *de* III. *Figuur in de* XII. *Plaat.*

DE

DE ELFDE PLAAT.

(*Eertyds de X. Plaat in 't Latyn.*)

Van de Bastard-Trektang, Keel-pyp, Pellikaan, Ravens-bek, Tand-trekkers, drietandige Been-heffers, en een Trechter.

DE I. *Figuur* vertoont *een Werktuig*, *niet zeer ongelyk aan de Trektang in de* IV. *Plaat* I. *Fig. Acantabolus* of *Bastard-Trektang* genoemt, te weten, een Tang in een halve Cirkel gebogen, getand, en voor aan de punt met een knoop, om de beenen en graten, en andere vreemde dingen, in het binnenste van de keel stekende, uit te halen. Wanneer de vermaarde *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente in faucium Chirurgia* gewag maakt van de *Acantabolus*, zo verstaat hy eenig langwerpig en dun Werktuig, dat tweederhand is: het eene recht uitgestrekt, *in de X. Plaat X. Fig.* ontworpen: het andere krom gelyk het tegenwoordige hier is: Doch beide behooren de Naam van een Trektang te hebben, om dat ze de gedaante hebben van iets te vatten; en uit te trekken.

De II. *Fig.* is *een zilvere Pyp*, *krom gebogen*, *om in de keel te steken*, van de dikte van een Zwane-schaft, anderhalf voet of daar omtrent lang, doorgaans met gaten doorboort, hebbende aan het einde een spons van de grootte van een Hazel-noot, die nieuw en vast aangebonden is: dewelke *Guilhelmus Fabritius Hildanus Cent. I. obs.* 26. tot het uittrekken van de graten uit de keel en het midden van de slokdarm met een goede uitslag gebruikt, en aldaar de manier van de Konst-bewerking door deze Pyp leert.

De volgende Yzers worden gebruikt, om holle Tanden, die afgeteerd zyn, of by vlagen zeer smerten, in de hevigste pyn uit te trekken.

De III. *Fig.* is *een Tang*, de *Pellikaan* genoemt, van wegen

wegen de gelykheid, die ze heeft met de bek van de Vogel Pellikaan, hier mede worden de Kiezen uitgehaalt. (*a*)

De IV. *Fig.* is een *gemeene Tang voor de Tanden*, dragende de naam van *Cagnola* by de *Italianen*, om dat ze by de vaste beet van de Honden vergeleken word.

De V. *Fig.* is *een Tang, de bek van een Raven gelykende*, om *de wortels van de Tanden* uit te trekken: van dewelke *Cornelius Celsus*, (een uitstekend man in alle Konstbewerkingen, wiens Schriften *Fabritius ab Aquapendente* alle Heel-meesters op 't hoogste aanbeveelt), *Lib.* 7. *c.* 12. *de dentibus*, aldus schryft: zo menigmaal als een Tand uitgehaald zynde, de wortel noch achter blyft, moet men die terstond ook uit trekken, met de Tang daar toe bekwaam, en van de Grieken ῥιζαγρα genoemd.

De VI. *en* VII. *Fig.* zyn *Tangen om de Tanden uit te halen*, wanneer men noch met de Pellikaan, noch met de gemeene Tang kan te recht komen.

De VIII. *en* IX. *Fig.* zyn *drietandige Been-heffers*, zo genoemd, om dat ze drie punten hebben, om de Snytanden, en Honds-tanden, die aan een enkele wortel in de hollen der Kake-beenen vast zitten, op te ligten en uit te halen.

De X. *Fig.* is *een Tand-stoker*, om het tand-vleesch van de Tanden los te maken, dat de Tanden met minder moeite en gevaar konnen uitgehaalt worden. Op dat nu het uithalen van de Tanden wel mag gelukken, alles wel in acht genomen zynde, waar op men behoort te letten, moet men den Lyder om laag zetten, met het hoofd tusschen de beenen van den Tand-artz gebogen; als dan zal de Artz de Tand, die hy moet uittrekken, diep rondom schrapen, en met de Tand-stoker het Tand-vleesch los maken, als die dan van het Tand-vleesch los gemaakt waggelt, moet hy hem voorts, gins en weder beweegende, losser maken, en met de ondergestoken Been-heffer voort stoten. Maar by zo verre hy vaster houdt, moet men hem met

(*a*) De beste afteekeningen eenes *Pellicaans*, vindt men afgebeeld en beschreeven by *Garengeot* in zyne verhandelinge der Instrumenten, het tweede BOEK, Pag. 50. Zoo ook in den Franschen Tandmeester *Fauchard*, in zyne verhandeling, getytelt *le Chirurgien dentiste*.

met de Tangen, (dan met deze, dan met een ander, na dat het de grootte, geſtalte, en plaats van de Tand zal vereiſchen), vatten, en uithalen. In het gebruik van deze Tangen, (zegt *Ambroſius lib.* 16. *c.* 27.), zoude ik wel een geoeffende en ervaren Tand-Arts begeeren te hebben, want die dezelve niet voorzichtiglyk weet te gebruiken, zal 't qualyk miſſen, dat hy niet met een ſlag drie tanden te gelyk uitſlaat, latende dikwils de geene die de pyn veroorzaakt, noch vaſt en ongeraakt ſtaan. „ Hoe „ de Tanden met de Vinger uitgeſtoten worden, leert „ *Pieter Boreel Cent.* 2. *obſ.* 2.

De XI. *Fig.* is *een Trechter* of *zilvere Pyp*, wiens naauwer deel geſteld word tuſſchen het uiterſte Tandvleeſch van den Lyder, als de Tanden zo ſterk t' zamen getrokken zyn, dat hy 'er niets kan doorſlikken: het wyder deel ontfangt de vloeiende of dunne ſpys en drank, en laat die na de keel om laag zakken. „ Zommige breken met „ geweld de voorſte Tanden, wanneer ze zo ſtyf geſlo„ ten zyn; maar om dat deze Konſt-bewerking niet alleen „ vinnig is, maar ook wreed ſcheen aan den vermaarden „ Heelmeeſter *Fabritius*, zo heeft hy deze zachter ma„ nier uitgevonden, om de Lyders, die de klem in de „ mond hebben, te voeden.

DE TWAALFDE PLAAT.

(*Eertyds de XI. Plaat in 't Latyn.*)

Van de Papegays-bek, Gieren-bek, de Mond-ſpiegel en Mond-ſnyer, en een rechte Krane-bek.

DE I. *Figuur* vertoont *een ander Tang met een Papegaays-bek*, „ (niet ongelyk aan de Pellikaan *in* „ *de* XI. *Plaat* III. *Fig.*, waar mede men de Tan„ den op oneige plaatzen gegroeit afknipt) ", de welke men gebruikt tot de ſcheuren van de Harſſen-pan, wanneer men eenige been-ſplinters, die de Harſſen-vliezen ſteken, of neêrdrukken, moet weg nemen.

De II. *Fig.* is *een Tang aan een Gieren-bek gelykende*, ook

ook ten dien einde bekwaam gemaakt: doch ſtaat te letten, dat deze Tangen het derde deel grooter gemaakt moeten worden; als ze hier afgebeeld ſtaan.

De III. *Fig.* is *een Krane-bek*, bekend *uit de* X. *Figuur van de X. Plaat.*

De IV. *Fig.* is *een Mond-ſpiegel*, waar mede de Tong en de onderſte Kaak-beenen nedergedrukt worden, op dat men de gebreken des monds naauw mag bezien, en ze zo wel met bekwame Genees-middelen, als heelkonſtige gereedſchap behandelen. Byzonderlyk dient dezelve, om de tanden van de dolle en uitzinnige Menſchen zo lang daar mede van malkander te houden, tot dat ze genoeg ſpys en drank hebben genuttigt.

De V. *Fig.* is *een Sny-tuig*, gelyk een Tang, waar mede de gezwellen, en vleeſchachtige uitwaſſen van de mond afgeſneden worden.

De VI. *Fig.* is *een Tang met een Krane-bek*, getand en recht uitgeſtrekt, die voor een Trektang kan verſtrekken, even als die *in de X. Plaat X. Fig.*

DE DERTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de* XII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de kromme Sny-meſſen, het Mes met een dubbelde Snee, de lange Naald, de goude Spuit, het Sny-mes voor de Huig, de doorgeboorde Vleugel-pyp, de goude Pispyp, en het Werktuig waar mede de buik van de Waterſuchtige, en de Balzak in een Water-breuk, geopend worden.

DE I. *Figuur* vertoont *een Sny-mes*, by de Grieken onder de naam van Σκολοπομαχαίριον bekend, wegens de bek van de zeker Vogel, by de Latynen *Gallinago*, in 't Griekſch Σκολόπαξ genoemd, namelyk lang, en voor aan de punt krom ingebogen zynde, gelyk als

als de bek van die Vogel. Met dit Sny-mes maakt men niet alleen de naauwe quetzuren in de Borſt ruimer en wyder, maar daar door worden ook groote Ettergezwellen geopent, „ de uiterlyke bekleedzelen van den Hals „ voor de Strot-ſnede doorgeſneden, en de Borſt in de „ Etter-borſt (*Empyema*) na de leere van *Paulus* door- „ boort". Dit zelfde Werktuig gebruikt ook *Fabritius ab Aquapendente* tot de opening van de Buik onder de navel, om de Waterzuchtige van het Water te ontlaſten, „ als ook tot de ſchuinſe Lies-ſnee in de geſcheurden, en „ tot de dwarſe ſnee van het maegde-vlies der Vrouwen". Merkt aan, dat dit Sny-mes, wanneer het tot de opening van de naauwe Borſt-quetzuren, moet gebruikt worden, voor aan de Spits een yzer knoopje dient te hebben, (gelyk het mes *in de* VIII. *Fig. van de* VIII. *Plaat* van Zilver heeft), op dat de Longen door het punt van 't Mes, niet bezeert worden.

De II. *en* III. *Fig.* zyn *twee Sny-meſſen met kromme punten*, gelykende aan het *Scolopomachænum* der Grieken, met dewelke „ de Tong-riem", en de middelmatige Pyp-zweeren in het Lichaam bekwaamlyk geſneden worden; en daarom noemt men ze in het Griekſch Συριγγότομοι, dat is, Pyp-ſnyden of Fiſtul-meſſen.

De IV. *Fig.* is *een krom Sny-mes*, hebbende by de Italianen de naam van *Gammant*, om dat het met de holle zyde ſnydt, maar op de rugge ſtomp is. Dit gebruik is zeer dikwils tot alle ſneden, die overal geſchieden in de kleine verzweeringen, inzonderheid, waar kleine openingen moeten gemaakt worden. Dit mesje heeft een handvatzel van been, dat bekwaam is om het een van 't ander te ſcheiden. Daarom zegt *Celſus lib.* 7. *c.* 7. de *tumoribus tunicatis* (geſwellen in een vlies beſlooten): Als dan moet men met het handvatzel van het Mes het vlies, (dat zich na de inſnyding van het vel geheel wit en geſpannen vertoont), van de huid en het vleeſch afſcheiden, en weg werpen met het geene daar in verborgen leidt: Met het zelve handvatzel kan men ook het Pan-vlies van het Bekkeneel, en de Nagel van het Oog aftrekken.

De V. *Fig.* is een *Scolopomachærium* of *krom Sny-mes* zonder hand-vatzel.

De VI. *en* VII. *Fig.* zyn *twee Meſſen, aan beide zyden*

den ſnydende en ſcherp, die aan het einde de Myrthen-bladen gelyk zyn: dezelve gebruikt men tot het afzetten der Borſten van de Vrouwen, die de Kanker hebben.

De VIII. *Fig.* is *een zeer ſcherpe Naald*, lang en voor aan het einde met een tweeſnydige punt, waar mede de Borſten, die men moet afzetten, onder aan de grond doorgeſtoken worden.

De IX. *Fig.* is *een Spuit* van Hongaarſch Goud gemaakt, voor aan veel gaten hebbende.

De X. *Fig.* is *een lang en dunne Priem* van dezelve ſtof, die in de voorgaande buis ingeſtoken word, op dat uit deze twee een Werktuig gemaakt worde, 't welk in de quetzuren van de Borſt met groote nuttigheid voor een Spuit te gebruiken is, om het ongeſtolde bloed en het dunne etter daar uit te halen. Men kan dit Werktuig of recht uitſtrekken, of buigen, en door de wonde, by ongeval of met voordacht gemaakt, in de Borſt ſteken, dat het de ongeſtolde bloed- of dunne etter-ſtoffe raakt; als dan moet de Heelmeeſter de lange dunne Priem uit de Buis trekken, en terſtond zal de etter, in de Borſt zynde, door de goot uitloopen. Deze manier, om de dunne etter uit de Borſt te trekken, gaat zeer gelukkig voort, als men, wegens de zwakheid der krachten, of eenig ander beletzel, met de inſnyding tuſſchen de 5 en 6 ribbe, na het gevoelen van *Paulus*, of tuſſchen de 3 en 4 ribbe, na de meening van *Hippocrates*, niet kan te werk gaan.

De XI. *Fig.* is *een krom Sny-mes*, dat men *in een gouden Ring* kan bergen, waar mede de Etter-gezwellen in het aangezîcht, of de wangen van de Kinderen, of Borſten van de vervaarde Vrouwens door een ſnee moeten geopent worden; op dat ze, het mes ziende, geen ſchrik krygen, en het ſnyden der Etter-gezwellen afkeeren.

De XII. XIII. XIV. *en* XV. *Fig.* zyn *Pypen* verſchillende van grootte, *met vleugels* onder aan, en met veel gaten doorboort, om de wonde van de Borſt open te houden. De Vleugels hebben ze ten dien einde, dat ze in de wonde geſtoken zynde, niet in de borſt geraken, terwyl de Lyder den aaſſem haalt: de gaten dienen daar toe, dat de vuiligheid, na dat het van doen is, een uitgang door alle dezelve kan hebben.

De XVI. *Fig.* is *een Pyp van Hongaarsch Goud*, die men in de Pis-gang steekt, eer dat men pissen moet, om de pis door deze Pyp te doen uitloopen, en dus te verhoeden en te verzachten de afgryslyke pyn en branden, die de Lyders gevoelen, van wegen de zweeringe ontstaan uit een quaad-aardige Zaad-loop in de mannelyke roede, wanneer ze zonder Pyp haar water maken.

De XVIII. *Fig.* is *de holle Dril-naald*, bestaande *uit een driepuntige Naald* (*a*), en *de holle Vleugel-pyp* (*b*), met dewelke de Navel van de Waterzugtige lieden, en de Bal-zak in de Water-breuk word doorgestoken, om 'er het water uit te laten. Dit Werktuig word zo ver ingestoken, als het hier met het Starretje getekent is, daar na word de Naald te rug getrokken, en deze Pyp alleen, tot aan de Vleugel ingestoken, word zonder eenige vrees van gevaar in de buik gelaten. (*a*)

De XVIII. *Fig.* is *de Vleugel-pyp alleen*, zonder de Naald.

De XIX. *Fig.* is *de Naald alleen*, buiten de Pyp.

De XX. *Fig.* is *een ronde Naald*, met haar Pyp, waar mede by gebrek van de voorgaande Naald, met gelyke veiligheid de Navel van de Waterzugtige, en de Bal-zak van de gescheurde, met Water vervuld, geopend word.

De XXI. *Fig.* is *de Pyp alleen* van de ronde Naald.

De XXII. *Fig.* is *de ronde Naald* alleen.

DE

(*a*) Onze Lands-genoot *Paulus Barbette* is de eerste geweest, welke met dit Werktuig het water of in den Buik of in het *Scrotum* (Balzak) beslooten zynde, afgetapt en ons in zyne waardige Schriften heeft afgebeeld, nagelaaten; 't welk de *Franschen* naderhand onder de benaaming van een *Troicar*, hebben verbeeterd en in dien staat van volkomenheid gebragt, gelyk men zulks by *Garengeot* en *Heyster* in hunne Werken vind afgebeeld. Zie *Garengeot* verhandeling der *Instrumenten* pag. 160. En *Heyster*, Tab. XVIII. Fig. 8. Ziet hier over meede na de verbeeteringen omtrent de *Paracenthesis*, door *Alexander Monto*, in de Geneeskundige Proeven 't eerste Deel, pag. 135.

DE VEERTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de* III. *Plaat in het Latynſche Auct.*)

Van de Werktuigen dienende tot het wegnemen der Ballen, uithalen des Steens, afzetten der Leden, en Scheiding der t' zamen-gegroeide Vingers, noodzakelyk.

DE I. *Figuur* vertoont *een recht Sny-mes*, als een Scheer-mes aan de eene zyde maar ſnydende, en aan de andere ſtomp zynde, met het welk alleen de Steen-ſnyder van *Ulm* gewoon is de huid van de Lies en Balzak drie of vier dwarſe vingers lang, behendiglyk te ſnyden, om de Pens-zak te ſcheiden, en de Bal binnen de zelve beſloten, uit te halen. Zommige bezoeken deze Lies-ſnee met een krom Mes; en zo zy te naauw is, vervolgen ze de ſnee recht tot de Bal-zak toe.

De II. *Fig.* is *een Werktuig van geel koper*, 't welk de Lubbers niet t' onrecht *een Hou-vaſt* noemen: alzo het belet, dat het gedarmte niet buitenwaarts in de Pens-zaks-ſcheuten ſchiet, die nu van de Bal-zak geſcheiden, met een Naald doorboort, met een draat toegehaalt, en met een Schaar moet afgeſneden zyn.

De III. *Fig.* is *een Naald met een zeer ſterke draat*, met dewelke de Lubbers, in de ſnyding van een darm- of ander breuk, de Pen-zaks-ſcheut (*proceſſus peritonæi*) van de Bal-zak geſcheiden, genoegzaam aangehaalt, en opgeligt, boven de Hou-vaſt, veilig doorbooren. Deze draat (*a*) is niet enkel, maar ten minſten twintig dubbeld, en met waſch beſtreken, waar mede de doorgeboorde Pens-zaks-ſcheut, voor het af ſnyden zeer vaſt gebonden word.

De IV. *Fig.* is *een gemeene Schaar*, met de welke de Pens-zaks-ſcheut van de Bal-zak (*Scrotum*) afgeſcheiden, met de Naald doorboort, en met een draat toegetrokken, de ingeſloten bal, afgeſneden word.

De V. *en* VI. *Fig.* zyn *Haken*, door welke *in het*

kleine toeſtel de Steen uitgetrokken word, na dat hy door de vingers over de krop van de Blaas voortgeduuwt, en met het Sny-mes ontbloot is. Zy zyn alle beide aan de buiten-kant, waar mede zy het lyf raken, effen en glad, maar van binnen, waar ze de ſteen vatten, ruuw en ſcherp. De laatſte, in het midden geſpleeten, kan, na dat hy ingeſtoken is, door het te rug trekken van de omgevende buis (*f*) geopend worden, op dat hy de Steen, die uitgenomen moet zyn, te beter zoude konnen omvatten.

De VII. *Fig.* is *een Tang*, die van buiten glad, en van binnen nieuw en ſcherp is, dienſtig wanneer de Steen met de voorſchreeve haken niet uitgehaald kan worden.

De VIII. *Fig.* is *een Sny-mes*, aan beide kanten ſcherp, even als een *Spatha* of dubbeld Mes, waar mede de Steenſnyder C. R. gewoon is, zyne opening boven den Steen, na dat hy dezelve met de vingers over de krop van de Blaas voort geduuwt heeft, te maken.

De IX. *Fig.* is *een zeer ſcherpe Zaag*, met de welke een ervaren Heelmeeſter een groot Been, van de weeke deelen wel afgeſcheiden, met weinig halen afzaagt. Let nochtans, dat deze Zaag, en de voorgemelde Schaar, veel grooter, als ze hier vertoont zyn, gemaakt moet worden.

De X. *Fig.* is *een Scheer-mes met een breede rug*, waar mede het lid, dat afgezet moet worden, onder de band in het gezonde vleeſch, tot het been toe doorſneden word, om het daar na met de voorzeide Zaag af te zetten. (*a*)

De XI. *Fig.* is *een Sny-tuig* of *Beitel van een zeer dunne blad*, dat doorgaans effen en ſcherp is, waar mede de Heelmeeſters de vingers en toonen, die door de natuur t' zamen gegroeit, of van een qualyk geneezen zweer t' zamen geplukt zyn, ligtelyk van malkander ſcheiden.

DE

(*a*) Men kan met minder pyn en vaardiger, met een Hamer en Byteltje, in de plaatſe van eerſt met een Scheermes 't Vleeſch weg te ſnyden, en vervolgens 't Been zelfs af te zagen; als een vinger, teen &c. in eenen ſlag, weg-neemen.

DE VYFTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de* XIII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de rechte, en kromme Spuiten, de Moeder, Ooren en Darm-ſpuit; de zilvere Hoed; en de Waſch-kaarſſen.

DE I. *Figuur is een Spuit*, dikwils nodig zynde om iets in te ſpuiten of uit te trekken, aan de welke *de kromme Pyp* alhier vaſt is, doch *de rechte in Fig.* II. kan 'er op paſſen, zo wanneer de kromme tot het uittrekken of inſpuiten onbekwaam is.

Zomtyds doet men aan deze Spuit *de Pyp in de* III. *Fig. met veel gaten*, dewelke de Grieken, en *Galenus lib.* 9. *de compoſ. med. ſec. l. c.* 8. & *lib.* 5. *meth. med. c.* 5. *Metrenchyta*, dat is, *een Moeder-ſpuit*, noemen. Met dit Werktuig pleegt het Vrouwe-volk, dat door ſchaamte niet gaarne iemand anders toelaat hun in de Lyf-moeder te ſpuiten, hun zelven bekwaamlyk te gerieven met verſcheide inſpuitingen, tot de geneezing van verſcheide gebreken der Lyf-moeder, en de ſcheede van dezelve.

De IV. *Fig.* is *een Oor-ſpuit*, genoemt *Otenchyta*, waar mede de vochtige genees-middelen in de Werktuigen des gehoors worden geſpuit, om de zweeringen der zelven te zuiveren en te heelen.

De V. *Fig.* is *een Darm-ſpuit of Kliſteer-Pyp*, genoemt *Enterenchyta*, beſtaande uit een lange geel kopere pyp, gelyk als een *Cathezer* of Blaas-pylder krom gebogen, de welke die geene voor hun laten maken, die hun zelven liever willen een Kliſteer zetten, dan van ieder een zulks te laten doen, voornamentlyk wanneer van wegen een ongeſteltheid in de darmen, inzonderheid van den Endeldarm, het nodig is, dat ze dikwils gekliſteerd worden.

De VI. *Fig.* is *de Sleutel* B. van de voorzeide kromme Spuit *in de* V. *Fig.* doot wiens hulp het vogt van de inſpuiting in de Blaas, die om het einde A. op de gemeene manier moet vaſt gebonden worden, na believen van den

den Lyder word ingehouden, na dat hy de Pyp opent of toesluit.

De VII. *Fig.* Is *de Schroef* (*c*) *in de* V. *Fig.* met haar hoofd, de welke in de Sleutel B. geschroefd belet, dat in het omdraaaijen van de Sleutel niet met al van het nat stort, en de lakens of het linnen vuil maakt. Dit Werktuig, gelyk hét ieder een klaar blykt, verschilt veel van 't geene *Heurnius* in zyn *Method. ad praxin medicam cap. de Clysteribus*, en *Guilhelm. Fabritius Hildanus cent. I. obs.* 78. om de Klisteeren te zetten, hebben laten afbeelden.

De VIII. *Fig.* is *een zilvere Hoed*, aan alle kanten met gaten, om op de zeere tepels van de Borsten te zetten, waar door de Minne-moeders en de Moeders de Kinderen met minder moeielykheid de Borst konnen geven. Daar en boven komt deze Hoed ook te pas in de Borst-wonden, want na dat een van de voorzeide Vleugel-pypen in de Borst, en een stuk van een Spons in de opening van de Pyp, dicht by de Vleugel gestoken is, zo zet men deze Hoed daar op, dat de vochtigheid alle oogenblikken door de gaten van dezelve, allengskens en zonder verlies van krachten, mag uitdringen.

De IX. *en* X. *Fig.* zyn *Kaarssen*, uit een dubbelde sterke draat (*a*) en *wit Was*, vermengt met een weinig Ter-

(*a*) De Schryver zegt, dat men een sterke draad moet neemen, om een Kaarsje te maaken ter bevorderinge der ontlastinge van de Pis; en het geneezen van een vleezig uitwasch of ontvelling in den Waterweg: Doch ik zoude de Kunst-oeffenaars erinneren, van in deszelfs plaats een sterk en niet wel zoo dik touwtje als een *Catheter*, 't welk men in zoodanige Persoonen zoude gebruiken, indien hen het Water moest afgetapt worden, te neemen; in plaatze van een Draad, en het zelve op de wyze der Kaarsenmaakeren, met het daar toe uitgekoozen genees-middel, te maaken: Als dan zal men bevryd zyn, dat het Kaarsje niet zal afbreeken, want in geval zulks gebeurde, en deszelfs afgebrooke Deel diep in den Waterweg bleef steeken, zoude men, geen geringe kommer ontmoeten, om het zelve 'er wederom uit te krygen.

Ik hebbe my dikwils en niet zonder vrugt, in het bereyden deezer Kaarsjes, van de volgende middelen bediend.

R. Resinæ. Pini.
Pulv. myrrh.
------ Mastich. ℥vj.
------ Thuris. ℥iß.
Ceræ flavæ aa ℥ij.
M. F. Secund. Artem Candellulæ.

Terpentyn, dat ze zo ligt niet en breken, gemaakt, de welke gebruikt worden, om de pis een voortgang te maken, wanneer ze door een vleeſchachtig uitwas in de Pisgang word opgeſtopt. De Kaars *in de* IX. *Figuur* is gebroken, op dat niet in het uittrekken van de Kaars een ſtuk Waſch, dat in het midden al te mets geen draat mogt hebben, in de Pis-gang gelaten, en daar door de pis noch meer opgeſtopt zonde worden: Daarom moet de Heelmeeſter het gebroken ſtuk aan het einde van de Kaars, met een Schaar af-ſnyden, en dan de Kaars, met zoet Amandel-olie beſmeert, in de Pis-gang, zo verre inſteken, als het nodig zal zyn.

DE SESTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de* XIV. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de Fiſtel-meſſen, de Naald, waar mede de Bal-zak na de Breuk-ſnyding van Nurſinius *doorgeſtoken word, de Blaaspylder, met de Weg-wyzer, en twee Kogel-ſchroeven.*

DE I. *Figuur* vertoont *een krom Sny-mes*, wiens binnen kant (*a*) ſcherp-ſnydend, en de buitenkant (*b*) ſtomp is, namelyk een *Syringotomus*, dat is, *een Fiſtel-mes* of *Pyp-ſnyder*, aan 't uiterſte einde (*c*) ſtekende en ſnydende, 't welk men gebruikt tot de Pyp-zweeren, die maar eene opening hebben, om de grond of het einde van het Pyp-zweer door te ſteken, en daar na het tuſſchen-ſchot der gaten door te ſnyden: Aan de punt moet men een ronde bal van wit waſch ſteken, dat het mes, in de Pyp geſtoken, zonder eenig beletzel, pyn noch ſchade, op de grond mag komen.

De II. *en* III. *Fg.* zyn *twee Fiſtel-meſſen*, beide aan het eene einde ſtomp, met een glad polyſte knoop, langwerpig rond van yzer, waar mede de geheele gang

van het Pyp-zweer, dat doorgaande is, opgefneden word (*a*).

De IV. *Fig.* is *een Sny-mes*, *gelyk als een Pyp-fnyder*, waar mede *de quetzuren in de Buik* wyder gemaakt worden, om het uitgevallen en door de winden opgeblazen gedarmte weder op zyn behoorlyke plaats te brengen. Het heeft aan het einde noch een grooter knoop, dan de twee voorgaande, om te verhoeden, dat het in de quetzure geftoken, het gedarmte niet en bezeert. „ Met dit mes word „ de opening in de Keyzerlyke Snee zeer veilig verwydt, „ om de noch levende vrucht uit te halen ”.

De V. *Fig.* is *een Naald*, of *yzer Sny-tuig*, met een dubbelde Snee, het welk in myn tyd de *Nurfinii* in Italien, (zeer ervarene Meefters in de Konft-bewerking, waar door de Darm-breuk met het uitfnyden van de Bal geneezen word, en om die reden zeer vermaart in het lubben,) door de opening van de lies in de Bal-zak tot op de grond hebben geftoken, de welke zy dan met de punt van de Naalde, (die altyd aan het einde een kleine bal van wit wafch om de boven verhaalde reden moet hebben,) doorbooren, om de etterachtige ftoffe, door de quetzuur van de lies in de Bal-zak zinkende, uit te loffen. Maar om dat deze Konft-bewerking fchrikkelyk is, en met zeer groot gevaar des levens vermengt, ('t welk de gedachte Meefters wel wetende, de Patienten voor dood aannemen;) zo zal ik de Liefhebbers van de Heelkonft een ander en veiliger gebruik van dit Werktuig aanwyzen. Men doet met het zelve een gelukkige fnee, tot in de grond van de lange Bocht-zweeren, de welke in het uiterfte lichaam wegens de neêrzakking van de etter niet konnen gezuivert worden, ten zy dat de Lyder in een zodanige poftuur geleid word, dat zyne voeten om hoog en het hoofd om laag komt, en dus de Etterftoffe van zelfs uitloopt. Want het is bekend, dat die Bocht-zweeren, welke noch niet vereeld zyn, als waar van hier gefproken word, alleen met t' zamen heelende ge-

(*a*) De befte af-beeldingen van *Syringotomi* (Fiftelfnyders) waar mede ik veele maalen met een gelukkig fucces, de Aarspypfweeren en andere kromloopende holle verfweeringen, gefneeden en geneezen hebbe, vind men afgebeeld by *Garengeot* en *Heyfter*.

genees-middelen, en bekwame verbanden, konnen geneezen worden, als de Etter-ſtoffe maar dagelyks een uitgang kan hebben. Maar alzo de voorzeide geplaatſtheid, met de beenen om hoog en het hoofd om laag gekeert, zeer ongelegen komt, en moeielyk valt; zo word met dit Sny-tuig, voor aan de punt een bal van waſch hebbende, de grond van diergelyke Bocht- en Pyp-zweeren, (zonder de ruymte tuſſchen beiden openingen te raken,) door geſtoken, dat de Etter door het onderſte gat kan uitloopen, en de holligheden wederom aan een konnen groeijen.

De VI. *Fig.* is *een Catheter* of *Blaas-pylder*, waar mede in de mannelyke roede en de blaas geſtoken, de binnenſte kromten en bochten van de blaas onderzocht worden, in de welke de Steen, waar mede de menſchelyke natuur zeer dikwils gekwelt word, pleegt te ſchuilen. De Grieken geven dit Werktuig de Naam van Καθετὴρ, en dient tot bevordering van de opgeſtopte pis, in beide kunne van het menſchelyke geſlacht. Het is van Zilver gemaakt, op dat het gebogen kan worden, en is heel glad, op dat het dit zeer gevoelige lid van het lichaam in het doorgaan geen zeer aanbrengen, en ook zonder pyn in de blaas gaan mag, aan het einde heeft het veel gaten, op dat, de lange priem uitgetrokken zynde, de pis uit de blaas een vrye en onbezwaarde uitgang kan hebben. Staat aan te merken, dat de lange priem in de Pyp daarom niet ingeſtoken word, dat het even als een zuiger doorwrocht van het ydel het opgehouden water met zich trekke, waar op dat de Pis niet terſtond uitloope, terwyl de Steen-ſnyder of Genees-meeſter de verborgene Steen bezoekt. De groote van de Blaas-pylder beſchryft *Celſus lib. 7. c.* 26. Beziet *de* IX. *Fig. in de* XXXIX. *Plaat* (*a*).

De

(*a*) Hoe deeze in zynen tyd zoo beroemde Chirurgyn, met de alhier afgebeelde *Catheteres*, langs de mannelyke Roede, in de blaas heeft konnen koomen, geloove ik, dat gy Leezer, al zoo min als ik, begrypen zult; inzonderheid zoo gy de zelven met my beſchouwende, eer regt als die voor de Vrouwen, dan geboogen als die voor de Mannen, zult afgeſcheſt vinden.

De beſte afbeeldingen deezer Werktuigen, vindt men in de Schriften van den Hoog-geleerden *Profeſſ. Albinus* in zyne afbeeldingen en beſchryving der Inſtrumenten wegens het Steenſnyden

 van

De VII. *Fig.* is *een zilvere Styl*, die gebogen moet worden, zo dat de holle goot, die hy in 't midden tot aan het einde toe heeft, op de rug of de verhevene zyde komt. De Latynen noemen 't *Itinerarium* of *Conductor*, *de Weg-wyzer*, om dat hy in de roede gestoken, zeer trouwelyk en zeker de krop van de blaas aanwyst, en op dezelve de Snee moet gedaan worden, om den Steen uit de blaas te halen.

De VIII. *Fig.* is *een Werktuig* van geel Koper, *waar mede men den Steen uittrekt*, *die in de Pis-gang is blyven zitten*, namentlyk *een Sleuf-yzer*, het welk men met het einde, dat gelyk als een lepel uitgeholt is, zachtjes in de mannelyke roede laat inzakkeu, dat het de Steen voorby gaat en te boven komt, en dezelve met zyn holligheid vat; dit geschiedt zynde, zo giet men zoet Amandel-olie door de wyde opening van het andere einde in de Pyp aan de Lepel, dat om laag en door het gat by de Lepel heen loopende de pis-gang glad maakt; daar na trekt men het Sleuf-yzer zachtjes uit, en drukt met de vinger achter de Steen de Pis-gang zacht te zamen, dat de steen niet weder achterwaarts wykt, tot dat hy uitgehaalt is.

De IX. *Fig.* is *een Werktuig*, zeer bekwaam *om de Kogels uit de Quetzuren te trekken*, van het beste Staal gemaakt, en in drie deelen bestaande, te weten, *twee pypen*, en *een kleine boor*. De buitenste Pyp of Koker (*a*) kan de binnen-pyp, die aan het uiterste einde gedeelt is in twee gekertelde Lepels (*b*), toesluiten, op dat ze de Kogel vast houde, dat die met de Boor, die in de zelve geschroefd, zich niet kan omdraaijen. De Boor (*c*) is zeer scherp, en een weinig langer als zyne twee kokers, wordende die door het gat van 't hand-vatzel (*d*) in de Pyp stekende gezien.

De X. *Fig.* is *de Boor* buiten zyne Pypen.

De XI. *Fig.* is *een diergelyk Werktuig* als het voorgaande, (behalven dat het geen Boor heeft,) waar mede de Kogels ook worden uitgehaalt. Het heeft twee deelen: de Pyp (*a*), en de Priem (*b*), hebbende deze boven

van den Hoogleeraar *Rau.* Als mede in *Heister Tab. XX.* En *le Dran* in zyn *Paralleie des differentes manieres de tirer la Pierre hors de la Vessie.*

ven aan haar einde ook twee Lepels, die de Kogel konnen vatten. Dit Werktuig komt overeen met dat van *Alphonſus* in *de volgende Plaat.*

De XII. *Fig*, is *de Pyp alleen* van het voorgaande Werktuig.

De XIII. *Fig.* is *de yzere Priem* van het zelve Werktuig, zynde tot de helft geheel vaſt, maar hebbende aan het eene einde twee Lepels met tanden, en aan het andere twee Schroeven, met het handvatzel en de knoop, alhier van malkander geſchroefd te zien.

De XIV. *Fig.* is *de knoop van de Priem*, met de moeder-ſchroef, rond en hol zynde,

De IX. X. XI. XII. XIII. *en* XIV. *Figuuren* van deze Plaat, moeten het derde deel grooter gemaakt worden. als ze hier afgetekent ſtaan.

DE SEVENTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de* XV. *Plaat in 't Latyn.*)

Van andere bekwame Werktuigen, om de Kogels uit de quetzuren te halen, namentlyk, dat van Alphonſus, *de Tang met een Ganſe-bek, de Haak, de Boor met een Pyp, en de Spatel met een Ganſe-bek.*

DE I. II. *en* III. *Figuuren* vertoonen *een Werktuig, om de Kogels uit de quetzuren te trekken*, na de naam van zyn Uitvinder *Alphonſus Ferrius*, vermaarde Genees-meeſter van *Napels*, *Alphonſinus-tuig* genoemd, van hem zelve *lib.* 2. *de vulneribus Sclopetor. c.* 3. beſchreeven met de volgende woorden: Men moet nochtans met ſtilzwygen niet voor by gaan de Krane-bek, zo als men hem noemt, als zynde dezelve een zeer treffelyk Werktuig, om 'er iets mede uit te trekken, en van alle Schryvers, zo oude als nieuwere, aangepreezen, met het welke niet alleen de Kogels uit de moeielykſte en zwaar-

zwaarſte plaatzen, maar ook andere zaken, als ſtukken van Wapenen en diergelyke uitgehaalt worden. Op dat nu zodanige Werktuigen bekwaamlyker en vaſter met de hand mogen gehouden, en de Kogels, als mede andere vreemde dingen, te zekerder daar mede onderzocht worden; zo voegen wy daar *Nyp-ringen* by, op de maniere als volgt: De *Nypring* A. *in de* I. *Fig.* na voor toe geſchoven, ſluit het Werktuig. Met de Nyp-ring B. *in de* II. *Fig.* by 't handvatzel te rug getrokken, opent men het zelve. De III. *Fig.* is het Werktuig, zo als 't de kogel vaſt houdt.

De Afbeeldingen van de volgende Werktuigen zyn genomen uit het Tractaat van *Barthol. Maggiur*, de *curatione vulnerum à bombardarum & ſclopetorum globulis illatorum*, dat is, van de geneezing der wonden, door de Kogels vau het Geſchut en de Vuur-roers veroorzaakt.

De IV. *Fig.* is *een Tang met een Ganſe-bek*, hebbende aan het hand-vatzel een Schroef, om de Kogel vaſter te houden.

De V. *Fig.* is *een yzere Haak*, dienende tot het uithalen van de Kogels.

De VI. *Fig.* is *een Tang met een Ganſe-bek*, die de voorgaande zoude gelyk zyn, indien ze een ſchroef hadde.

De VII. *Fig.* is *een ſcherpe Boor*, in een Pyp of Koker, om de Kogels uit te trekken.

De VIII. *Fig.* is *dezelve Boor*, buiten zyn Koker.

De IX. *Fig.* is *een Spatel* met een Ganſe-bek, om de Kogels te vatten en uit te halen.

Het *Alphonſinus-tuig*, en de Tangen met de Ganzebek, moeten het derde deel grooter gemaakt worden; maar de Koker met de Boor moet noch eens zo groot zyn, als 't hier afgebeeld ſtaat.

Ambroſius Paræus heeft veel meer gereedſchap, doch geen beter als deze, in zyne *Chirurgia*, (alwaar hy van de geſchotene wonden handelt), afgeſchildert; als mede *Guilhelmus Fabritius Hildanus Cent.* I. *Obſ.* 88. Zo zyn 'er dan veelerhande zoorten van Werktuigen, die bekwaam zyn, om de Kogels uit de geſchotene wonden te trekken, na de verſcheidenheid der quetzuren, en de gedaante van het geen, dat 'er moet uitgetrokken worden: Zommige vatten

vatten de Kogels en trekken ze uit, of ſcherp zynde, en alleen in de Kogels geſtoken wordende, gelyk in *de VIII. Fig.* te zien is, of aan het einde gekerteld zynde; Zommige een recht uitgeſtrekte gedaante, als in *de IV. Plaat I. Fig.* en *in deze de I. Fig.* andere zyn krom, als *in de X. Plaat de X. Fig.* na dat de Kogel haar loop recht uit, krom of ſchuyns heeft genomen, te gebruiken. Zommige omvatten de Kogel, voor zo veel zy aan het einde breed en hol zyn, gelyk in *de* IV. V. VI. *en* IX. *Fig.* alhier te zien is, andere omvatten en houden ze teffens vaſt, gelyk *de* IX. *Fig. in de* XVI. *Plaat* aanwyſt.

By aldien men de Kogel, door het onderzoek-yzer gevonden, met de Tang moet uittrekken, moet men zeer naauwe toezicht hebben, dat de lippen van de wonde, en hare inwendige deelen, namentlyk de Slag-en bloed-aderen, Zenuwen en Peezen, niet gekwetſt worden; alzo dit geſchiedende, behalven een zeer gevaarlyke bloedvloed, ook zeer hevige pynen en machtige ontſtekingen, met het hoogſte gevaar van 't leven verwekt worden. Om deze toevallen dan voor te komen, zal men de Tang nooit openen, voor en al eer men met haar uiterſte einde de Kogel heeft gevoelt; want als dan is het tyd, om dezelve te openen, en de gevatte Kogel uit te trekken.

DE ACHTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de XVI. Plaat in 't Latyn.*)

Van verſcheide Werktuigen dienſtig tot de Speenen, (Hæmorrhoides) *en Zweeren in de Endeldarm te droogen en te branden, als mede van het uittrekkende Tepel-glas.*

DE I. *Figuur* vertoont *een Werktuig*, *om in den Aars te ſteken*, tot verdrooginge *van de inwendige Speenen*, of *Aanbeijen*, wanneer ze gezwollen zyn, of de Endeldarm invreeten: Te weten, *een Vleugelpyp van yzer*, over al dicht geſloten, op dat het gloeijende yzer

yzer *in de* IV. *Fig.* 't welk dikwils in de holligheid van de Pyp gestoken, en 'er weder uitgetrokken word, niet dieper, dan het behoort, ingaat.

De II. *en* III. *Fig.* zyn insgelyks *yzere Pypen*, tot het zelve gebruik dienende, maar *ter zyden* (na de gelegentheid van de harde en diepe zweeringen, die na geene stovende middelen willen luisteren) *een gat hebbende*, waar het gloeijende yzer *van de* IV. *Fig.* ingestoken word. Door deze Pypen worden de gezonde Deelen van de darm voor het gloeijende yzer bewaart, als waar door alleen de zweering twee of driemaal zeer veilig geraakt word.

De IV. *Fig.* is *de yzere Bout*, die men gloejend maakt, en in de Pypen met of zonder gaten steekt, om de inwendige en gezwollene Speenen (*Hæmorrhoides*) uit te droogen, of de zweeren van den Endeldarm, zo wel vlakke als diep gaande te geneezen. Ziet diergelyke kleindere Pypen, en Bout, *in de* X. *Plaat*, *de* III. IV. V. *en* VI. *Figuur*.

De V. *Fig.* is *een ledig*, *lang en nauw glas*, aan het eene einde een opening hebbende, die met de grootheid van de Tepel over een komt; maar aan het andere einde een klein gat met een lange kromme pyp, door de welke de zuigende Vrouw zelfs haar eige Tepel, diep in de borst zittende, door het zuigen kan uit trekken, op dat het kind dezelve met zyn mond kan vatten, en de moederlyke melk zuigen. (*a*)

„ Diergelyke Werktuig heeft de vermaarde Genees-
„ heer *Omnibonus Terrarius*, in zyn *Kinder-Artzenye lib.*
„ 1. *c.* 17. laten aftekenen. Zommige Vrouwen weten
„ de ingedooke Tepels met gemeene en drooge Kop-gla-
„ zen uit te halen ".

DE

(*a*) Het Pompje van Boyle na zynen uitvinder aldus genaamd, met het welke men t' hands de *Cucurbitæ* (koppen) zet, en aan 't zelve groote en kleine kopglaazen kan schroeven, is wel het allerbeste Werktuig, om de innewaarts gedooke Tepel, buitenwaards te haalen.

DE NEGENTIENDE PLAAT.

(*Eertyds de II. Plaat in het Latynſche Auct.*)

Van het Sny-tuig tot de onderribbige Pyp-zweeren, het Water-vat van Tulpius, *de Lyf-moeders-kaars en Ballen, als mede een bekwaam Werktuig, om het voedzel na zich te trekken.*

DE I. *Figuur* vertoont *een kromme Zilvere Pyp*. De II. *Fig*. is *een yzere Naald*, wat langer als de voorgaande Pyp, aan wiens ſcherpe einde een draat is doorgeſtoken. Deze *twee Figuren* maken *het Werktuig*, waar mede *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente* de grond van de onderribbige Pyp-zweeren doorboort.

De III. *Fig*. is *een houte Water-vat*, in drie kringen behendiglyk gedraayt, zeer bekwaam, volgens het getuigenis van den voortreffelyken Genees-heer *Nicolaus Tulpius*, Burgermeeſter en School-bezorger der Stadt *Amſterdam*, om *het Water van de doorgeboorde Waterzuchtigen te bedwingen*, in wiens middelpunt een Pyp (*a*), van buiten ſtomp en rond, maar van binnen hol zynde, uitſteekt.

De IV. *Fig*. is *het omgekeerde*, *en effen deel van het* voornoemde *Water-vat*, 't welk in zyn middelpunt (*c*) het gat van de Pyp heeft, die met een houte prop (*b*) dicht toegeſloten moet worden.

De V. *Fig*. is *een Kaars*, aan het onder-einde zeer breed, *van Waſch en Duivels-drek* gemaakt, na de dikte van de hals der Lyf-moeder, waar door de uitgezakte Lyf-moeder zonder geweld op haar plaats word gebracht.

De VI. *en* VII. *Fig*. zyn *twee Balletjes van Kork gemaakt*, zeer nut tot de ongeneeſlyke Moeder-uitzakkingen: Deze worden niet, als de volgende dingen *van de* XX. *Plaat*, V. VI. VII. VIII. *Fig*. in de hals van de Lyf-moeder, maar in de grond geſtoken. Aan deze lank-
werpig

werpig ronde ballen zyn draden aangehecht, op dat ze, de nood vereischende, konnen uitgetrokken worden. Van diergelyke ronde en langwerpige Moeder-ballen tot het uitzakken der Lyf-moeder heeft geschreven *Franciscus Rousetus de partu Cæsar. Sect. 6. c. 4. & 5.* en *Guilhelm. Fabritius Hildanus cent. 4. obs. 61.*

De VIII. *Fig.* is *een klein uitgebolt Hoorn-tuig*, 't welk op de groote vaten van een verdort Lid gezet, zonder vuur, maar alleen door het zuigen des monds het voedzel-sap sterk aantrekt: waar van leest *Guilhelmus Fabritius Hildanus cent.* 1. *obs.* 80. en *Nicol. Tulpius lib.* 3. *obs.* 49.

DE TWINTIGSTE PLAAT.

(Eertyds de XVII. Plaat in 't Latyn.)

Van de Baar-moeders Haak, dienende tot uithaling eener doode Vrugt, de Aars- en Moeder-spiegel, Moeder-ringen, en Bedrieg-tang.

DE I. *Figuur* vertoont *een Werktuig* van *Andreas à Cruce*, met *twee Kettingen* en *zo veel Haken*, om de doode Vrucht of geheel, of in stukken gesneden, uit de Baar-moeder te trekkeu.

De II. *Fig.* is *een Werktuig*, dat men *de Spiegel van het Fondament*, of *van de Scheede der Baarmoeder* noemt, om dat men daar mede de Zweeren van den Aars-darm, en van de Scheede der Lyf-moeder bezichtigt, om de grootheid en hoedanigheid van de zelve te onderzoeken: Het deel van deze Spiegel, met *de Letter A.* betekent, open zynde, word de Mannen-spiegel, het gesloten deel, met *de Letter B.* aangeweezen, de Vrouwen-spiegel genoemt, om dat deze in de Vrouws-perzonen, de ander in de Mans-perzonen gebruikt word.

De III. *Fig.* is *de zelve Spiegel*, toonende het deel, dat voor de Mans-perzonen is gesloten; en het ander, dat men voor de Vrouws-perzonen gebruikt, open.

De

De IV. *Fig.* is *de groote Moeder-ſpiegel*, beſtaande uit drie platen, waar door de Baar-leden wyder worden uitgerekt, dienende alleen voor de Vrouwen, wanneer men de doode vrucht moet doorſnyden, of de zweeren van de Baar-moeder bezichtigen. Deze Spiegels moeten een derde deel grooter gemaakt worden, dan ze hier afgetekent ſtaan.

De V. VI. VII. *en* VIII. *Fig.* zyn *Hoepen of Ringen* van Palm-hout gemaakt, tot de Lyf-moeder dienende, om dezelve, na dat de nedergezakte Lyf-moeder weder aan haar plaats ingebracht is, in de Scheede te ſteken, op dat de Baar-moeder niet op nieuws weder uitzakke. De binnen-kant A. is wat dunner en ſcherper, maar de buiten kant B. ſtomper en dikker. Een Vroed-meeſter behoort altyd ten minſten drie of vier zodanige Ringen, die maar in groote verſchillen, by der hand te hebben, op dat hy de een of de andere, na de gelegentheid, en groot- of kleinheid van den ingang der Vrouwelykheid, kan gebruiken.

De IX. *Fig.* is *een Sny-tuig*, of *Schaar*, anders de *Bedrieg-tang* genoemt, waar mede onze Voor-ouders de Bocht- of Pyp-zweeren hebben verwydt en doorgeſneden, zo dat de Zieken, het ſnyden niet willende toelaten, bedrogen waren. „ Dit Werktuig heb ik in den beginne „ van myne Konſt-oeffening gebruikt, maar om dat deze „ Schaar doenmaals niet de Zieke, die myns Broeders „ Schoon-vader was, maar my zelfs door het langzaam „ werken bedrogen heeft, (gelyk *in de* LIV. *Plaat on-* „ *der de letter* P. gezeid is,) zo heb ik, eens buiten ver- „ wachting misleid, altyd de Fiſtul-meſſen *op de* XVI. „ *Plaat in de* I. II. III. IV. *Fig.* afgebeeld, met een „ gelukkige voorſpoed gebrulkt ". (*a*).

DE

(*a*) Hedendaags gebruikt men een geheel ander verborgen ſnytuig, by de *Franſſen* eene verborge *Biſtouri*, genaamd. Zie de afbeelding hier van by *Garengeot*, in zyne verhandeling der Inſtrumenten pag. 150. 't welk ook in de Operatien van de *Phimoſis* en Darmbreuken, enz. met goed ſucces, gebruikt wordt.

DE EEN EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de XVIII. Plaat in 't Latyn.*)

Van het Werktuig, waar mede een opgekrompen Been of Schenkel, allengskens uitgeſtrekt, een ſtyve Arm allengskens gebogen, de Slag-ader in het gewrigt onder aan de Hand, t' zamengedrukt, en de Hals-dragt in de Nek, geſneden word.

De I. *Figuur* vertoont *een yzer Werktuig*, *om aan een ingebogen*, *opgekrompen*, *en t' zamen getrokken Knie te perſſen* en bekwaam te maken, beſtaande uit verſcheide deelen: namentlyk, uit een yzer kas A. A., daar de Schroef B. doorgaat, en aan de Ring C. vaſt gehecht is, dewelke uit een yzere Plaat in die wydte gemaakt word, dat ze de geheele Knie zoude mogen omvatten, en met de Geſpen D. D. voorzien, om het te konnen ſluiten en openen: Het heeft ook aan de kanten de gaten E. E. om 't met Katoen en Linnen te voederen, en zyn yzere Sleutel F. waar mede de Ring toegetrokken, en het Been recht geſpannen word.

De II. *Fig.* is *het halve en onderſte deel van de Schroef* B. *in de* I. *Fig.* afgebeeld, wiens vierkant in het vierkante gat van het bovenſte deel word gevoegt.

De III. *Fig.* is *de Schroef* B. *in de* I. *Fig.* buiten de Kas, beſtaande uit twee deelen, welker bovenſte is uitgeholt, om het onderſte vierkant te vatten, en na dat het Werktuig is toegetrokken, word het bovenſte deel (*a*) aan de Ring vaſt gelaten, en het onderſte (*b*) uitgetrokken. Dit Werktuig verſchilt zeer veel van 't geene *Guilhelm. Fabritius Hildanus* in zyn Boek *de Combuſtionibus* c. 8. voorgeeft uitgevonden te hebben.

De IV. *Fig.* is *een Werktuig uit verſcheide yzere Platen gemaakt*, en met veel gaten doorboort, om met Katoen en Linnen te bekleeden, *aan de Elleboge of Arm*, gelyk een Mou aan te leggen, en op en toe te doen. Met de

de platte ſchyve E. van de Schroef voor aan dit Werktuig *word de Slag-ader van de Pols*, met voordacht of by geval geopene zynde *t' zamen gedrukt*, op dat het leven met het bloed niet zoude weg vloeijen. „ Doch met die „ voorzichtigheid, dat deze Druk-pers niet te ſlap noch „ niet te ſtyf toegeſchroefd worde; want gelyker wyze „ een loſſer perſſing de bloedvloed uit de Slag-ader niet „ ſtempt, waar uit de zekere dood te verwachten ſtaat, „ zo veroorzaakt een ſterker aanperſſinge in het deel een „ verſterving, om dat de hand van het leven-makende „ bloed en geeſten beroofd word ". (*a*).

De V. *Fig.* is *een yzer Werktuig*, dienende *tot de Arm of Elleboog*, die niet kan gebogen worden: door middel van dit Werktuig, en de bygevoegde Schroef, kan men hem allengskens buigen. „ Dit Werktnig word recht uit- „ geſtrekt vaſt gemaakt aan een recht verſtyft lid, en „ door middel van de yzere Sleutel word de Schroef, in „ 't midden beweeglyk zynde, dagelyks een weinig om- „ gedraait, tot dat dit Werktuig de beſchryving van een „ rechte hoek verbeeldt. Aan een krom verſtyft lid „ word dit Werktuig, gebogen na de gedaante van de „ bocht des lidts, vaſt gemaakt, en allengskens door mid- „ del van de Schroef en Sleutel recht uitgeſtrekt. Dit „ Werk-

(*a*) Dit Werktuig van den Schryver alhier afgebeeld, om een gekweſte ſlag-ader van den Onderarm te drukken, is wel goed om voor eenen korten tydt de bloedſtorting met zyne drukkende kragt, te ſtuiten: maar Leezer, zoo by aldien het zelve niet ſpoedig wordt afgelaaten of weg-genoomen. moet noodzaaklyk een volkoome verſterving, onder het Werktuig ter plaatze der drukking, volgen. Dierhalven is dit Werktuig niet anders als een *Tourniquet* of eenig ander draytuig, 't welk vereiſcht word om de bloedſtorting zoo lang tegen te houden, tot dat men een verband klaar maakt, en met het zelve, het beleedigde deel voorziet, of dat men anders genoodzaakt is, om by aldien men by de gekweſte ſlag-ader koomen kan, dezelve te onderſcheppen, en met een of twee kromme naalden, toe te binden; want geëerde Leezer, by de Polsſlag-ader gelegen tuſſchen de *Ulna* en *Radius* (Speek- en Elle been) te koomen, is onmoogelyk, 't welk zoo zynde, noch door onderſchepping, noch toebinding of branden. kan ſtuiten, den raad van den Vader der Genees- en Heelkunſt, ten ſpoedigſte dog met advis van Ervarene Mannen, werkſtellig te maaken: Want zegt hy, zoo een bloedſtorting noch door binden, noch middelen, noch brauden enz. kan geſtuit worden, moet men, zoo de plaats boven de Wond zulks toelaat, het beſchaadigde deel afzetten.

„ Werktuig heeft vier gespen, en zo veel banden, op „ dat het bekwaamlyk aan de Elleboog t' zamen geleid, „ en toegehaalt kan worden ".

De Werktuigen *van de* I. IV. *en* V. *Fig.* moet men na de reden van het lid, aan 't welk zy zullen gepast worden, laten maken.

De VI. *Fig.* is *een dubbeld Sny-mes*, hebbende de gedaante van een Myrten blad, waar mede de Hals-dragt in de Nek gesneden word. De Tang tot dit Mes behoorende, is boven *in de* X. *Fig. van de* VII. *Plaat* afgetekent te zien.

DE TWEE EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XIX. *Plaat in 't Latyn.*)

Van verscheide Brand-yzers, en de Lancet of het Laat-yzer, om de aderen te openen, de gezwellen door te snyden, de besloten Aars-darm, en de Voorhuid van de roede mede door te booren.

DE I. *en* II. *Figuur* vertoonen *twee Brand-yzers*, aan het eene einde omgebogen breed en plat, met dewelke doorgloeid zynde, niet alleen het overmatige vloeijen des bloeds, na het afzetten van de Borst, of eenig verstorven lid, gestempt; maar ook het overige gezonde deel gesterkt word, dat het met geen nieuwe toevloeijinge van vochtigheden mag ontsteken worden. „ Zy zyn ook dienstig tot het opdraagen van de Aambeijen, en het uithalen der gezwellen, die van buiten na „ de inwendige deelen des Lighaams zakken ". In de Pest-tyd van het Jaar 1635. wierd een zeker Perzoon van een der voornaamsten geslachten binnen de Stadt *Ulm*, die noch in 't leven is, hevig gequelt omtrent het Fondement met een Pest-kool, die groot en zwart was, maar na binnen slaande, t' eenemaal verdween, en dus de zekere en gewisse dood dreigde. Om deze Pest-kool weder te rug te trekken, heb ik de Brand-yzers *in de* I. *en*

II. *Fig.* wel gegloeid zynde, by beurten voor het Fondement gehouden, niet dat het geraakt wierd, maar alleen de hitte voelde, en ook zo veel het de Zieke verdragen mogt, op dat de Peſt-kool zoude te rug getrokken worden; die te rug komende, heb ik 't met het yzer *in de* III. *Fig.* tot een Korſt gebracht, en 'er het volgende Pap opgeleid, dat in twee dagen een ſcheiding heeft gemaakt.

Neemt: *Gemeen Zout, een half vierendeel loots.*
Peper, een vierendeel loots.
Vette Vygen, No. vier.
Groene Wyn-ruit bladeren, een hand vol.
Oude Zuur-deeg, een once.

Mengt dit heel wel in een Vyzel onder malkander, en maakt het tot een Pap, dat tweemaal 's daags moet vernieuwt worden. Deze Pap heeft *Sennertus* beſchreeven, en de Voor-ouders van *Spigelius* in Holland, hebben het voor een groot geheim gehouden, om dat het alle korſten zeer bekwaamlyk weg neemt. De korſt weg genomen zynde, leide ik op de zweering plukzel met de *geele Zalve* beſmeert; want deze Zalf een verteerende aantrekkende, vleeſch-makende en het vergift tegenſtaande kracht heeft: Boven op het Zweer heb *het gekookte witte Pleiſter* gebruikt; daar na heb ik 't met *het Goud-ſchuyms Pleiſter* voorts toe geneezen.

De III. *en* IV. *Fig.* zyn *ronde Brand-yzers*, met dewelke het bedorven been word aangeraakt, om het zelve van het gezonde af te ſcheiden.

De V. *en* VI. *Fig.* hebben aan het einde *een langwerpig ronde knoop*, met de welke de Speenen, al te hevig vloejende, de een na d'ander gebrand worden.

De VII. VIII. IX. X. XI. *en* XII. *Fig.* zyn *Brand-yzers*, aan het einde *met een klein ronde knoop*, die men in de hollighedeu van de Tanden ſteekt, om haar verrotting te beletten.

De XIII. *Fig.* halfſters-wyze afgetekent, is *een recht uitgeſtrekt Mesje*, aan beide zyden ſcherp, *een Lancet* of *Laat-yzer* genoemd. Dit gebruiken de Franſchen en Italianen zeer gelukkiglyk tot het bloed laten. Met dit Mesje opent meu den Aars-darm van de eerſt gebooren Kinde-

 ren;

ren; als mede de mannelyke Roede, wanneer beide deze plaatzen toegegroeit zyn. De Etterdragten van de leden worden in Duitschland ook met het zelve Mesje gesneden, en de Etter-gezwellen geopend.

DE DRIE EN TWINTIGSTE PLAAT.

(Eertyds de XX. Plaat in 't Latyn.*)*

Van de groote Schaar en Nyptang, het kromme Mes, de Beitel en de houte Hamer, dewelke men (behalven de Tang) tot het afzetten van eenig verstorven lid van noden heeft.

De I. *Figuur* vertoont *een groote Schaar*, waar mede men niet alleen de Beenderen, die in de breuken met quetzuuren uitsteken, en niet weder te recht gebracht konnen worden, maar ook die geene, welke met haar scherpigheid de Harssenen steken, afknipt; voorts gebruikt men ze tot het afsnyden van de vingers aan de handen, en toonen van de voeten, die te veel zyn, of door het Vuur of de Kanker bedorven zyn. Deze Schaar moet eens zo groot gemaakt worden, als ze hier afgetekent staat. Beziet beneden *de* VI. *Fig. van de* XXIX. *Plaat*, en *de* XV. *Fig. van de* XLVI. *Plaat.*

De II. *Fig.* is *een Sny-tang*, tot de Kraakbeenige en Eeldachtige deelen gemaakt. Beziet *de* I. *Fig. in de* XLVI. *Plaat.*

De III. *Fig.* is *een krom Mes*, hebbende de gedaante van een Zikkel, waar mede het Vleesch tot op het been word doorgesneden, 't welk daar na door een scherpe Zaag afgezet word. „ Dit Mes word gloeijend gemaakt, en „ het Vleesch zonder band daar mede doorgesneden, om „ de bloed-vloed te beletten, waarom het van sommige „ *het snydende Brand-yzer* genoemd word ".

De IV. *Fig.* is *een Beitel*, waar mede niet alleen de vingers, maar ook, des nood zynde, de hoofden van de onderarms Ellepypen afgekapt worden.

De

De V. *Fig.* is *een Hamer* van zeer hard hout gemaakt.

De VI. *Fig.* is een rond en hoog *houten Blok*, waar op de leden, die met de Beitel moeten worden afgekapt, geleid worden.

DE VIER EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXII. *Plaat in 't* Latyn.)

Van het Trek-tuig of Jyn van Vitruvius, *de Riem, en de Hou-vast van* Hildanus, *als mede de Bank van* Hippocrates.

DE I. *Figuur* vertoont *het Trek-tuig*, bestaande uit acht Schyven, twee Haken, en eens zo veel Trek-koorden, dienstig om de ontwrigte en gebroken leden door krachtige uittrekking te herstellen, 't welk wy zomtyds gebruiken, wanneer de hand van des Heel-meesters knechten niet sterk genoeg is. „ Dit Werktuig herstelt de ontwrigte Leden niet alleen zacht en langzaam, „ maar ook snel en sterk, na het goedvinden van den „ Heel-meester, en zo als de zaek het zelfs vereischt ", en is genomen uit *Vitravius lib.* 10. *c.* 4. (*a*).

De II. *Fig.* is *een leêre Riem* of *Gordel* voorzien *met twee yzere Haken*, dewelke in zwaardere breuken of ontwrigtingen, dan de Hand kan herstellen, aan den Arm boven de Voorhand of Elleboog, aan de Dye boven het Knie, aan de Beenen boven de Enklauw vast gemaakt, op dat het ontwrigte of gebroken Lid niet schuins, maar recht na zyn plaats getrokken word.

De III. *Fig.* is *een Hou-vast Remora* genoemd, dewelke in de ontwrigtingen van de Schouder na onderen toe, onder de Okzel word gedaan, zo dat de knoop van de Schou-

(*a*) Dit Werktuig is in laateren tyd naa deezen beroemden Schryver merkelyk verbeeterd, en met veel meerdere Schyven voorzien, uitgevonden: Gelyk ik 'er een gebruik, 't welk in de plaatze van over neegen, volgens deeze afbeelding, over neegentien Schyven loopende, de uittrekkende kragt langzaamer, t'effens vermoogender maakt. Ook hebben *Heister*, en de Fransche Chirurgyn *Petit*, hier van ons de beste afbeeldingen, gegeeven.

Schouder met het hoofd van het Werktuig over een komt, en de Schroef A. de Hou-vaſt verſterkt. Al hoewel dit Werktuig, dat *Guilhelm. Fabritius Hildanus cent.* 5. *obſ.* 86. met de manier hoe men 't gebruiken moet, afgetekent en beſchreeven heeft, van de nieuwere Heel-meeſters zeer hoog aangepreezen word; zo worden nochtans de ontwrigtingen van de Schouder, wanneer men ze met de hand niet wederom kan inzetten, veel gelukkiger en voorſpoediger door het Dwars-hout (*Spatha*) van *Hippocrates*, (*in de* I. II. *Fig. van de* XXV. *Plaat*) dan door deze Hou-vaſt, en andere Werktuigen, wederom herſtelt en te recht gebracht.

De IV. *Fig.* is *de Bank van Hippocrates*, zeer bekwaam tot het inzetten en t' zamenvoegen van de ontwrigte en gebrokene leden. Men maakt het hout A. ſes ellen lang, en twee breed; de dikte Æ. moet negen dwars-vingeren begrypen. Dit Hout heeft vier andere houten, boven rondachtig, te weten, twee in 't midden, en weder twee aan ieder einde B, Deze Houten, die *Hippocrates* φλίας of Stylen noemt, hebben naar de breedte doorgaande gaten, waar de Aſſen C. door ſteken, die aan de einden handvatzels D. hebben, waar mede zy omgedraaid worden. Het geheele Hout heeft langs het midden doorgaans vierkante gaten E. vier dwars-vingers van malkander ſtaande, de welke drie dwars-vingers breed, en ook drie hoog zyn, om 'er de houte Pin F. in te ſteken. Deze gaten, niet t' eenemaal doorgaande, heeft *Hippocrates* καπίζους of kuilen genoemt. Deze Bank heeft behalven de vier uiterſte houten of Stylen B. noch twee in het midden G, welke het dwars-hout H. in de bovenſte gaten vaſt houden, om de Dye, na het achterſte en buitenſte deel ontwrigt en vervallen zynde, wederom aan de behoorlyke plaats te brengen, waar van by *Oribaſius libr. de Machin. c.* 37. *&* 38. een volkomen onderwyzing te vinden is. De Bank ſtaat op ſes voeten, dat men ze opligten, en van de eene plaats op de andere kan zetten. Aan de ringen van de Bank konnen Hou-vaſten gevoegt worden, om de uiterſte Aſſen onbeweeglyk vaſt te houden. Het gebruik van deze *Hppocratiſche Bank* zal beneden *in de* LII. *Plaat van de Hiel-ſpat* verklaard worden; op dat den onbedrevenen niet en wedervare, wat in myn tyd tot *Padua* een

zeker

zeker Genees- en Heel-meester (anders wel zeer vermaard zynde) gebeurt is. Deze zodanige Bank tot het uittrekken van een gebroken Been geleent hebbende, doch dezelve niet wist te gebruiken, heeft tot groote schande, de manier om de Bank te gebruiken met schaamte moeten leeren van de geene, die hem de Bank als gedwongen hadde geleent.

DE VYF EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXI. *Plaat in 't* Latyn.)

Van het Dwars-hout van Hippocrates, Ambi *genaamt*, *de Ladder*, *de Bus van* Galenus, Glossocomum *genoemt*, Nilei Plintheum *of Trektuig*, *en de Beenlade.*

DE I. *Figuur* vertoont *een Werktuig van Hippocrates*, Ἄμβη of *Ambi* genoemt, dat is een met een Dwarshout boven uitstekend Trek-tuig, met zyn toebehooren.

De II. *Fig.* is *het Werktuig Ambi*, in zyne deelen gedeelt: te weten, de Pilaar A, het uitstekende Dwarshout B, dat eigentlyk *Ambi* heet, en de Bout C, de welke het uitstekende hout B, dat op en neêr geligt kan worden, in de Pilaar A. vast houdt. *Hippocrates* beschryft dit *Ambi*, *Sect.* 6. *de Articulis*, op de volgende wyze: Het Dwarshout B. moet byna vier of vyf duim breed, en twee duim dik of ook dunner, maar twee ellebogen lang, of iets korter zyn, wiens uiterste einde D. rondachtig, zeer naauw en zeer dun is. Doch het moet aan het bovenste einde van de rondigheid een weinig uitsteken, om daar mede niet de zyde maar het opperste van den Arm te raken, op dat de Okzel hier op geleid zynde aan de ribben beter mag passen. Voegt 'er by, dat dit hout drie gaten moet hebben, door de welke de touwen, waar mede de Arm vast aan het hout gebonden word, gescheurt worden.

De III. *Fig.* is *een Ladder*, welker bovenste trap een

zekere ronde verheventheid E. heeft, dat onder de Okzel, tusschen de ribben en het opperste van de Schouder, gezet word. Daar na trekt de Heel-meester de ontwrogte Arm, (doch aan het Dwars-hout niet vast gebonden zynde,) om laag; een ander knecht van de Meester trekt de Nek, en het opperste deel van de Schouder, wel gevat zynde, aan de andere kant; en een derde knecht vat het gantsche Lichaam, trekkende het zelve aan de andere zyde van de Ladder om laag. De bevatting van deze Konst-bewerking is af te verkrygen uit *Galenus*, *Comment. in lib. Hippocratis in articulis.* Deze Ladder heeft ook vier daar aangevoegde Schroeven, tot het gebruik van het Werktuig van *Niteus*, *Plintheum* genoemt, 't welk hier na *in de* V. *Figuur* verklaard zal worden.

De IV. *Fig.* is *de Bus van Galenus*, *Glossocomum* genoemt, bekwaam om de breuken van het Dye en Scheenbeen, (wanneer de Lyder uit zyn bedde, daar in hy legt, in een ander word over gebracht, om het zyne wederom te schudden) by malkander te houden. „ Dit Werktuig „ is niet alleen van onderen voorzien met een Asse of „ Spil A, nevens haar Rad, Hou-vast en Hand-vatzel, „ maar ook met een Dwars-Hout D, met vier gaten doorboort, in de hoogte zyn twee Katrollen E, en ter zyde „ een Koord F, G, in vieren gevouwen ". De beschryving van dit *Glossocomum* geeft *Galenus*, *comment. in libr. Hippocr. de fracturis*: Maar om deze Been breuken vast by een te houden, is van de nieuwere Genees-meesters uitgevonden een Bus, het zy dat de Dye of het Scheenbeen gebroken is, wiens maakzel en gebruik ik hier by zal voegen. Doch het schynt my niet zonder reden uitgevonden en bedacht te zyn, dewyl 't zeer bekwaamlyk gebruikt word, zo wel wanneer de Dye als wanneer het Scheen-been gebroken is, en de weer (*Callus*) zich gezet heeft. Het heeft aan het onderste einde de As of Spil A, aan de welke de Koorden naar verscheide plaatzen uitgespannen vast gemaakt worden, deze Koorden worden om de uiterste deelen van het Been, dat men geneest, rond om vast gebonden, en daar uit twee Banden B. en C. zodanig gemaakt, dat elk vier hoofden heeft, twee aan de rechter zyde F, en twee aan de slinker zyde G. De hoofden, welke aan de onderste Band B. behooren,

moeten

moeten door de gaten, beneden in het Dwars-hout D. gemaakt, aan de Spil A. geleid worden; maar die aan de bovenſte Band C. behooren, moeten eerſt na boven toe gaan, en door de doorboorde zyden van de Bus, in welker gaten de Katrol-ſchyven E. beſloten zyn, doorgehaalt worden: als dan worden de hoofden van de bovenſte Band C, aan beide zyden van het buitenſte deel van de Bus F. en G, tot aan de Spil gebracht. Dit alles op de voorſchreven maniere toegemaakt zynde, zo rekt een en dezelfde omdraaijing van de Spil A. beide de Banden te gelyk uit, naar beneden die geene, die aan het onderſte deel van het gebroken Been gebonden is, maar de andere om hoog, in dier voegen, dat, waar het Been legt, men voortaan dagelyks de uitrekking van deze Banden na verſcheide zyden, met ſterker of ſlapper uit te rekken, kan verbeteren. Dus word de Band B., die aan het onderſte deel is, door een rechte trekking van de Spil uitgeſpannen; maar de Band C, die aan het bovenſte deel is, word door een tegenſtrydige beweeging uitgerekt, 't welk de Grieken διὰ τῆς μεταληπτικῆς τάρσεως noemen. De *voorgeſtelde Figuur* vertoont eene uitſtrekking van een gebroken Dye; maar by aldien het Been onder de Knie gebroken was, zo moeſt de bovenſte Band C. onder de Knie, en de onderſte Band B. boven de Enklauwen gebonden, en dus het Scheen-been, na verſcheide zyden uitgeſpannen, in zyn ſtand gehouden worden.

De V. *Fig.* is *het Trektuig*, *Nilei Plintheum* genoemt, en gemaakt op de maniere van een Werktuig, dat men *een langachtig of vierkante Wind-as* noemt. Dit Werktuig heeft twee rechte planken (*a*) vier hand-breed lang, en een Dwars-duym breed en dik, die t' zamen gevoegt zyn met twee Dwars-houten (*b*), hebbende in het midden een gat (*c*), waar de koorden (*b*) doorgeſtoken worden. De dikte en breedte van het Dwars-hout is even eens met de rechte Plank, maar de lengte is van een hand breed. Dus is de t' zamen voeging van 't geheele Trektuig, dat de rechte Plank (*a*) vier hand breed, en het Dwars-hout (*b*) een hand breed lang zy. Het maakzel is lankachtig; doch mag iemand, indien hy wil, de zyden ook korter maken, aangezien dit Werktuig door een eenige Spil zyn werking volbrengt. De zyden hebben in het

het midden ronde en doorgaande gaten, om de Spil (*d*) daar door te ſteken, welker ſlinker einde, buiten het gat uitſtekende, met een houte handt-vatzel (*e*) voorzien word. Voorts zyn ook aan dit Trek-tuig de vier yzere Ringen (*f*), met even zo veel daar aan hangende riemen of koorden, ter zyden vaſt gemaakt, twee om laag, en zo veel om hoog, dat ze aan de Ladder *in de* III. *Figuur* konnen vaſt gebonden worden. Aan beide de uiterſte einden van de Spil zyn ook bygevoegt de Raden (*g*), met hare Hou-vaſten (*f*), om de Spil, met het Handvatzel omgedraait, ſterk tegen te houden. By aldien de Elleboog, ontwrigt zynde, noch door het Windzel onder de Okzel doorgaande, *in de* II. *Fig. van de* XLIX. *Plaat*, noch door het t' zamengevouwen linnen, *in de* I. *Fig. van de* L. *Plaat*, kan ingezet, en wederom op zyn plaats gebracht worden, zo moet men dit Trek-tuig aan de voorzeide Ladder vaſt binden, en de Elleboog op die manier uitrekken, geiyk by *Oribaſius lib. de machin. c.* 14. te vinden is. „ Maar ik zal alleen leeren, op wat ma-
„ niere dit Werktuig van *Nileus* aan de Ladder van *Hip-*
„ *pocrates* moet gebonden zyn, om de Elleboog bekwaam-
„ lyk uit te rekken, wanneer dezelve ontwrigt, niet door
„ het voorgaande gereedſchap herſteld kan worden ".

De VI. *Fig.* is *een lange Bus*, of *Beenlade*, waar in het gebroken of ontwrigte Been of Dye geleid word, de welke men met werk moet vullen; want men de Stroolade liever om het gantſche als het halve deel doet omgaan, gelyk *Hippocrates de offic. Medic.* aanmerkt. Deze Bus heeft onder op de bodem een gat G. om de hiel daar in te bergen, én aan het einde een langachtig hout, op 't welk de voet-zool ſteunt. „ Sommige gebruiken tot de-
„ zen einde een Bus, wiens bodem en kanten effen zyn,
„ en de voorſte toeſtel is die gelyk aan de voorſchreve
„ Bus; maar daar in zyn onze Heel-meeſters voorna-
„ mentlyk te pryzen, dat zy altyd groote, kleine en mid-
„ delſlag van Buſſen gereed houden, op dat ze op alle
„ voorvallen voorzien zouden zyn ".

De VII. *Fig.* vertoont *de beſte manier, om de Schouder onder de Okzel ontwrigt zynde, door de Werktuigen wederom in te zetten, en in deſzelfs plaats te brengen*, dewelke van *Fabritius ab Aquapendente* aldus beſchreeven word:

Het

Het uiterſte einde van het Dwars-hout *Fig.* I. moet onder de Okzel van de ontwrigte Schouder geſtoken worden, tuſſchen de ribben, en het opperſte van de Schouder; het overige van dit hout, naar de lengte van binnen aan den Arm geleid zynde, moet daar aan vaſt gebonden worden, eerſt even onder het begin van de Schouder, die uit het lidt is, daar na boven de Elleboog, en eindelyk aan het gewrigt van de hand. Dit gedaan zynde, zet men de Patient op de Stoel E, en leidt den Arm, aan het hout vaſt gebonden, aan de Pilaar A. *in de* II. *Fig.* door hulp van de bout C. *in de* II. *Fig.* zo dat de Pilaar A. tuſſchen de ribben, en het hout, waar aan den Arm vaſt gebonden is, komt, gelyk *de letter* F. *in de* VII. *Fig.* uitwyſt. De Lyder dan, en het Werktuig aldus toegeſteld zynde, zo moet de Meeſter. met *de letter* G. betekend, aan de eene zyde den arm na beneden, en de knecht, met *de letter* H. aangeweezen, aan de andere zyde den nek en het opperſte van de Schouder vattende, van gelyken de Lyder na beneden trekken: Want terwyl de Meeſter den arm na beneden trekt, zo word het hout met den arm na de ribben toe getrokken, en als het onderſte einde van het hout, na de ribben toe getrokken, aangehaalt word, zo maakt het bovenſte ronde einde een ontegenbeweeging, en beweegt dus het opperſte van de ontwrigte Schouder na het voorſte deel toe; welke beweeging geſchied zynde, zo trekken de Spieren ligtelyk, of de Meeſter zelfs aandryvende, zet op deze wyze het opperſte van het Schouder-been wederom in zyne plaats. Deze manier van het voorzeide Dwars-hout te gebruiken, verſchilt van de geene, welke *Paræus lib.* 15. *c.* 27. voorſtelt. De manier, hoe men de Schouder teffens door de Ladder, en dit Dwars-hout moet inzetten, heeft *Paræus lib. cit. c.* 26. beſchreeven. De andere manieren, om een ontwrigten Schouder wederom te zetten, te weten, door middel van de *Theſſaliſche Stoel*, de twee dubbelde Deur, de Dwars-balk en de Styl, vindt men afgebeeld by *Galenus in Comment. Hippocr. de articulis.* (*a*).

DE

(*a*) Buiten en behalven alle de Werktuigen, om de uitgeweeke of ontleede dingen, inzonderheid die des opperambeens, uit te rek-

DE SES EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* IV. *Plaat in 't Latynſche Auct.*)

Van de afbeelding der voornaamſte uiterlyke gebreeken des Lichaams, die door de Konſt-bewerking geneezen worden.

„ VErklaard hebbende de Afbeeldzels van het Werk-
„ tuig zullen wy, na den zin van den uitmuntenden
„ Genees- en Heel-meeſter *Hieronimus Fabritius*,
„ dewelke hy in de Voorreden van zyn *Chirurgia* voor-
„ ſtelt, de voornaamſte ongeſteltheden die zich van bui-
„ ten in het Konſt-ryk gebouw des Menſchelyken Li-
„ chaams opdoen, en de Konſt-bewerking vereiſchen,
„ aan de oogen der Leerlingen ten toon ſtellen, en dezel-
„ ve in *twee Figuren* bevattende, in 't kort beſchryven,
„ eer wy aangaande dezelve het wettig gebruik van het
„ afgebeelde Werktuig beſchryven".

De

rekken, en vervolgens in hunne natuurlyke holligheden te brengen, hier door onzen Schryver afgebeeld en beſchreeven; zyn 'er van tyd tot tyd van de Heelkundigen, nog verſcheidene anderen uitgevonden, en wel voor alle anderen onlangs een in Duitſchland, om de Ontleeding des opperarmbeens, in zyne plaats te brengen, bekend onder de naam van de *Augſpurger Glieder-Schraube*, welke de uit- en tegenrekking te gelyk verrigt. Men vindt deeze Schroef beſchreeven en afgebeeld by de Heer *Henricus Keil*, in zyn *Hoogduitſches Chirurgiſches Handbuchlein*, *pag.* 151. Als mede in de *Act. Eruditorum* Tab. 11. pag. 38. Echter worden de ontleedingen van het opperarmbeen veeltyds zonder eenige Werktuigen herſteld, inzonderheid zoo het hoofd des opperarmbeens, nederwaarts gelyk het meeſt gebeurt, geweeken is, alleenlyk door behulp der handen, en een Serviet om de hals des Heel-meeſters, waar mede hy na gedaane uit-rekking, het opperarmbeen opwaards en van de borſt af haalt: en vervolgens met beide handen omvattende, na boven voerdt, en aldus in zyn plaats brengt: Echter diend aangemerkt, dat het wel van de borſt af haalen, ten hoogſten in agt te nemen is, vermits dit niet genoegzaam gedaan zynde, men anders het hoofd des opperarmbeens, tegen de kraakbeenige rand, welke in de levende alvry aanzienlyk is, en om deeze geleeding legt, aanſtoot, en dus belet, dat het zelve in zyn natuurlyke holligheid, niet kan geraaken.

De I. *Figuur* vertoont *een Vrouw*, welker *rechter Oog* met een Vleugel (*Pterygium*), en het *slinker Oog* met een Druif-gezwel (*Staphyloma*) bedekt is: achter haar *rechter Oor* verciert met een Gezwel, met een dunne Voet of Hals in zyn eigen vlies besloten, en op haar *rechter Wang* met een Pap-gezwel (*Atheroma*) gewapent, met een uitstaande Tand in *de Opper-kaak*. In *de Mond* vertoont zich het doorvreten Verhemelt, en in *de Keel* een nedergezakte Huig. In haar *rechter Borst* een Kanker-zweer, in de *slinker Borst* een Etter-gezwel dragende; welker *Buik* door 't Water zwanger voor uit steekt, en *de Lyf-moeder* tot de Schamelheid neêr gezakt is. In haar *rechter Schouder* hebbende een breuk in het *rechter Opperarmbeen* zonder wonde, en de *rechter Hand* door een verborgen Kanker opgezwollen; welker *slinker Elleboog* gebrooke omtrent de Voorband met een Wond verzeld, en *de Hand* zelfs verstorven is; welker *rechter Knie* door een Knoest-gezwel verhard, en *de binnen-Dye* door een Wonde, wiens lippen met de Naald t' zamen gehegt, geopent is; en die in *de slinker Kuit* een Bloedaders-spat heeft, die door het Sny-mes weg genomen moet worden.

De II. *Fig.* vertoont *een Man*, die in zyn *slinker Opperhoofdbeen* een Wonde draagt, met een indrukking en Pan-scheur verzelt; midden in 't *Voorhoofd* een Pap-gezwel (*Atheroma*) in 't *rechter Oog* de Oogleden t' zamen gegroeid (*Ancyloblepharon*), en in 't *slinker Oog* en (*Fistula Lachrymalis*) Traan-Fistel heeft. Wiens *slinker Wang* zodanig doorgesneden is, dat de lippen van de Wonde met Hecht-pleisters toegehaalt moeten zyn. In zyn *rechter Neus-gat* is een Slym-prop (*Polypus*); onder het *slinker Oor* een Parel-gezwel, in zyn eige Vlies besloten; in zyn *Boven-lip* een Haze-mond; en in de *Onder-lip* een verzworen Kanker. In zyn *rechter zyde van de Borst* is een kromloopend Pyp-gezwel, dat met een Fistul-mes geopent moet worden; in de *slinker zyde boven de Tepel* een naauwe doorgaande Wonde, die met een Sny-mes verwyd moet zyn. In 't *midden van den Buik* heeft hy een uitgespatten Navel; in de *slinker zyde van den Onderbuik*, een Wonde door welke het Gedarmte en 't Net uitpuilen, en die gehecht moet worden; in *de Roede* de brandende Drup-

Druppel-pis; in de *rechter Bal-zak* een Vleefch-breuk. In de *rechter Elleboog* na by de Voorhand is een Slag-aders-fteek; in de *flinker Arm* een gekrompte Elleboog, uit een quade Ader-fteek ontftaan; in de *rechter Dye* een gemeene Etterdragt; in *de Kuit van het rechter Been* een Etterdragt voor de Heup-pyn; in de *flinker Dye*, een Rok-gezwel; en aan zyn *Voet* een ontwrigte Enklauw met een wonde.

DE ZEVEN EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de XXX. Plaat in 't Latyn.*)

Van het Gereedfchap, toeftel en de manier om een Etter-dragt te branden op de Kroon-naad, en haar Verband; van de Kruis-fnee in de Hoofds-wonden, en de verdachte fcheuren in het Bekkeneel af te fchrapen.

HIER behoorde ik wel een verklaaringe te maken, aangaande de vraag, of het gebruik van een Brand-yzer op de Kroon-naad ook bekwaam is, en te pas komt? Maar alzo *Julius Cæfar Claudianus*, *Refponfione Medicinali* 3. *Thomas Fienus*, *lib.* 3. *de cauteriis c.* 22. en *Marcus Aurelius Severinus*, *Pyrotechn. Chirurg. lib.* 2. *p.* 2. *c.* 11. Op dezelve ten vollen hebben geantwoord, zo zal ik het zelve niet herhalen, maar my tot de uitlegging van de Figuuren dezer Plaat begeven.

De I. VI. *en* VIII. *Figuur* vertoonen *het Gereedfchap* van die dingen, die voor, in, en na de Konft-bewerking vereifcht worden, te weten, veelerhande Werktuig, een Kools-blad met verfche Boter befmeert (*a*) een driedubbeld Linnen-doek, en een Hoofd-band met vier hoofden. De

(*a*) Ik zoude den Heel-meefter naar deeze gedaane Kunftbewerking ter bevorderinge des Etters, veellliever een goed Digeftief zonder vettigheeden bereid, aanpryzen, dan een Koolsblad met vette Boter befmeerd, het welke zoo 't al niet ter veragtinge der Heel-

De II. *Fig.* toont *door het Starrètje de plaats* aan, waar de Kroon- en Pyl-naad malkander raken, de welke, het Hoofd met het dikke Hair, de Huid, en het Pan-vlies bedekt zynde, een Heel-meester zwaarlyk vinden kan. Om de zelve te vinden, hebben zo wel oude als nieuwere Heel-meesters veele en verscheidene middelen uitgevonden, die *Fabritius ab Aquapendente de operationibus Chirurg. fol.* 6. altemaal verhaalt. Ik de manieren van *Avicenna*, de voornaamste van de *Arabiërs*, en van *Celsus*, de vermaartste onder de *Latynen*, over een brengende, onderzoeke de t'zamenvoeging van die Naden, als volgt: Men trekt, na dat het hair genoegzaam afgeschoren is, volgens de III. *Fig.* een draat van het midden van 't eene tot in het midden van 't ander Oor, en wederom een ander draat van de top van de Neus tot de top van het hoofd: waar dan deze beide draden een kruis maken, en malkander doorsnyden, daar is de gezochte plaats tot de Etterdragt, die men *met Inkt* moet tekenen, gelyk *in de* IV. *Fig.* te zien is.

De V. *Fig.* beeldt af *de manier van de Konst-bewerking*, alwaar de Heel-meester met zyn slinker Hand de koude Kooker (*a*) vast houdt, met het welke hy de Huid, met Inkt getekent, wel t'zamendrukt, om reden boven in *de* I. *Fig. van de* I. *Plaat* gegeven, maar met de rechter Hand het doorgloeiend Brand-yzer (*b*) in de Kooker (*a*) insteekt, het welk, alzo het de kracht heeft om te snyden, omgedraait moet worden, wanneer het de Harssen-pan komt te raken. De reden van het omdraajen is, dat niet alleen door de Zweet-gaten van het Been een uitgang aan de Stoffe gemaakt, maar ook de ontsteking van het Pan-vlies verhindert word, *die anders ligtelyk ontstaat, wanneer men het Werktuig niet omdraait.*

De VI. *Fig.* is *een Hoofd-band met vier hoofden* of einden; waar van de voorste (*h en i*) onder de Kin aan mal-

Heel-kundigen verstrekte; echter niet alleen van geene nuttigheid zoude zyn; maar geheel tegen het oogmerk der Heel-kunde zelfs; want deeze leert ons, de aangedaane Beenen voor 't verderf niet met vette, maar wel met droogende Heel-middelen, af te scheiden. Zie myne Aanteekening over de eerste Plaat, weegens het nut, 't welk uit het branden op de Kroon-naad, te wagten is.

malkander vaſt gemaakt worden; maar de achterſte (*k en l*) moet men by het Achterhoofd aan malkander naajen, *op dat de Knoop, terwyl de Lyder op de Rug legt, door de t' zamendrukking geen waaken verwekke; als het welk dikwils een doodelyke ontſteking van het Pan-vlies veroorzaakt* (*a*).

De VII. Fig. vertoont *het bekwaam gebruik van de Hoofd-band*, en de manier van het verbinden, om de Geneesmiddelen te doen blyven op de Etterdragt, die op de t' zamenvoeging van beide de Naden ingebrand is.

Maar waar toe dient dan het Gereedſchap *in de* I. *Fig.* als 'er maar twee Werktuigen tot deze Konſt-bewerking nodig en genoeg zyn? het dient om de Patient te bedriegen. Ik laat een laage Stoel brengen, gelyk de Baartſcheerders in hare Winkels hebben; de eene Zyde, het zy de rechter of ſlinker, tegen de dag en het venſter keerende, maar de Rugge naar de deur toe, om reden, *dat de Patient het gloeiende Yzer, dat men uit de keuken brengen moet, niet gewaar worde.* De Patient behoorlyk gezet zynde, neem ik de Werktuigen (*c. d. e.*) op een houte Tafel-bord op de Tafel leggende, maar *het Yzer* (*a*) *houde ik in myn zak verborgen*, en belaſt de Knecht het Yzer (*b*) heimelyk aan de Dienſt-meid van de Patient te geven, om wel gloeiend te maken, *maar niet eer te brengen, voor en al eer men haar gloeiende koolen heet brengen.* Na dat dit zo beſteld is, ſchraapt de Knecht het hair met het Scheer-mes af, gelyk *de* IV. *Fig.* aanwyſt. Ondertuſſchen maak ik de Hoofd-band *in de* VI. *Fig.* de dubbelde Linnen-doek (*f*) *in de* I. *Fig.* en de andere dingen, die na de Konſt-bewerking nodig zyn, gereed; redenkavelende tuſſchen beide met de Patient van de voortreffelykheid dezer Heel-konſtige bewerking, en (by aldien hy leergierig is, gelyk dikwils gebeurt) van de

(*a*) Deeze doodelyke ontſteeking ontſtaat niet zoo zeer van de Knoope, welke door onvoorzigtigheid des Heel-meeſters het Agterhoofd te veel drukken, en hier door gebrek van Slaap, Ontſteeking en andere doodelyke toevallen, volgens onzen Schryver, veroorzaaken: maar wel veel eer uit het branden op de Naaden; gelyk ik reets in de Aanteekeningen op de eerſte Plaat, over de Etterdragten op de t' Zamenkomſt der Kroon- en Pyl-naden, beſchreeven hebbe.

de hoedanigheid der Werktuigen en andere zaken, die het gemoed der Patienten van de vrees des vuurs verwyderen. Alles gereed zynde, zo belast ik de Knecht met luider stem, dat hy met beide handen den Patient aan de slapen des Hoofds vast houdt, (*beziet de* II. *Fig. van de volgende* XXVIII. *Plaat*), op dat ik, achter de rugge van den Patient staande, de t'zamenvoeging van beide de Naden *Fig.* III. met de draden mag vinden, en die gevonden hebbende, met Inkt merken, *Fig.* IV. Terwylen de plaats gemerkt word, roep ik de Meid, dat ze het Comfoor op de Tafel zet, en een van de Yzers (*c. d. e.*) matelyk warm maakt. Ondertusschen neem ik van de Meidt, voorby en na de Tafel toe gaande, het doorgloeide Brand-yzer (*b*), en brande de Etterdragt in de Kroon-naad, dat het de Patient naauwelyks merkt, alzo hy meent, dat het Yzer, tot het branden noodzakelyk, noch niet ter degen warm is. Deze manier, om de Patienten te bedriegen, kan men over al by de Etterdragten gebruiken, om het Brand-yzer verborgen te houden, en de vrees van het vuur te verminderen (*a*).

De VIII. *Fig.* is *het Gereedschap en Toestel, tot het wyder maken van de Quetzuuren des Hoofds*, en het afschrapen

(*a*) In Nederland is deze Operatie weinig meer in gebruik: Doch meest in Italien en andere warme Landen: En werd daar zeer gepreezen in de Oogtraaningen, Oogontsteekingen, langduurende en verouderde Hoofdpynen: gelyk zulks *Severinus Pyrothech. Chirurg. lib.* II. *cap.* II. getuigt. Daar worden nog op verscheidene andere plaatzen onzes Lighaams Fontanellen gestelt, namelyk behalven de bovengemelde, op de Kroon-naad: als in de Nek, tusschen het tweede en derde Wervelbeen, van boven af te tellen; binnens Arms, tusschen de driehoekige en tweehoofdige Spieren; binnens Dyebeens, tusschen de smalle en groote buitenste Spieren; en eindelyk, tusschen de Kuit en Zool-spieren. Behalven deeze gewoonlyke plaatzen, beschryft *Severinus*, dat de zelve nog op de Opperhoofdsbeenderen aan beide zyden; als mede agter de Ooren, in des zelfs holte digt by de geleeding der Onder-kaak, welke laatste plaats hy zeer hoog pryst, gesteld worden.

Dat de Fontanellen in verscheide uitwendige en zommige inwendige Lighaams gebreeken, van veele diensten en uit de Kunst niet te bannen zyn, gelyk eenige willen, toond de daagelyksche ondervinding. Nademaals dezelve de zondigende Vogten zo wel afvoeren als afleiden, welke zomtyds na geene andere middelen willen luisteren. Gelyk *Willis Pharmac. Part.* I. *Sect.* XI. *cap.* 44. als na het stellen der Etterdragten. Ziet verder hier over *Schnieder lib.* IV. *de Catharris. Sect.* II. *cap.* XI. En *Glandorp de Fontic. cap.* XI.

pen van de ſcheuren, die niet beide de Tafels doorgaan. „ Namelyk ſes Meſſen, vyf Schraap-meſſen, welker ver- „ ſcheidenheid *de* VI. *Plaat* vertoont een recht Snymes, „ den Inkt-koker, en het Tafel-bord met het Doek-pluk- „ zel, en Waſch-pleiſter. ”

De IX. *Fig.* vertoont *eene Wonde, door de Kruys-ſnee verwydt*, „ (t' welk veele zonder reden altyd beletten) „ en het Bekkeneel van het Pan-vlies door de nagels ont- „ bloot (*a*), waar in een wyde ſcheur te zien is, maar „ aangaande zyn doorgang twyffelachtig, daarom men 't „ gemeenlyk met Inkt beſtrykt, om te onderzoeken, of „ de ſcheur doorgaat ”. In de Wonden des Hoofds, met quetzing van het Bekkeneel, is *voor alle dingen* nodig, dat de hairen weg gedaan, en met het Scheer-mes afge- ſchraapt worden. Het Hoofd moet men bevochtigen met Roſen-olie, *nochtans wel toeziende, dat noch eenig hair noch olie in de Wonde geraakt, alzo die in de Wonden des Hoofds niet dienſtig en zyn.* Daar na maakt men met een Kruis-ſnee de Wonde wyder, ten zy dat de naden zulks niet wilden gedogen. Des daags na het wyder maken van de Wonde moet de plaats voor het Werktuig met Inkt getekent worden; en den derden dag na de ſnee moet men het teken van de Inkt behoorlyk afſchrapen tot de kleine ſcheur toe, de welke, zo zy noch verdacht is, weder met Inkt getekend, en afgeſchraapt word tot dat ze verdwynt. Maar wanneer de Heel-meeſter verzekert is, dat de overgeblevene ſcheur niet door beide de Tafels van het Bekkeneel ſchiet, dan onthoudt hy zich van het meer te tekenen en te ſchrapen, bevelende het werk de Natuur alleen, dewelke zomwylen gewoon is *zodanige ſcheur in een ſchilfer* (*n*) *Fig.* XI. van het Been *af te ſcheiden.*

De X. *Fig.* vertoont *het afſchrapen van de getekende ſcheur:*

(*a*) Het Panne-vlies, gelyk ik reeds gezegt hebbe, laat zig niet zoo gemakkelyk met de Nagelen van het Bekkeneel afſcheuren; behalven dat dit zenuwagtige vlies, zich niet zonder zwaare toevallen, als Stuiptrekkingen enz. laat ſcheuren, trekken en van de Herſenſchaale afryten: inzonderheid met de Nagelen: maar men moet in het maaken der kruis of andere ſneede, om het *Cranium* te ontblooten, met het Mesje, het Panne-vlies zelfs door ſnyden; en dan met een Schei-mesje, de Herſen-ſchaal zoo verre ontblooten, als het noodig is.

ſcheur: indien men ze afſchraapt, *moet men de lippen der Wonde met doeken beſchermen*, op dezelfde manier als by de doorbooring van 't Bekkeneel *in de* V. *Fig. van de volgende* XXVIII, *Plaat* te zien is.

De XI. *Fig.* vertoont *de Pan-ſcheur*, *die na de afſchrapinge overgebleven is.* Deze moet op nieuws met Inkt getekent en herſchrapt worden, tot dat ze t'eenemaal verdwynt, en *de Pan over al effen word*, gelyk het uit *de* XII. *Fig.* blykt.

DE ACHT EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de XXXI. Plaat in het Latynſche Auct.*)

Van het Werktuig en de Manier om de Hoofd-wonden door een Driehoks-ſnee, te verwyden; het Bekkeneel door te booren, en het Hoofd met de Kreeften-band, verbinden.

DE I. *Figuur* vertoont *den Toeſtel van het Werktuig*, om de verdachte Hoofd-wonden door een Driehoeks-ſnee te verwyden, en het geſcheurde of ingedrukte Bekkeneel te doorbooren en op te ligten, „ te weten, een Spatel, Been-boor, en het *Fa-* „ *britiaans* Werktuig, beſtaande uit het Sny-mes, Been- „ heffer, Sleuf-yzer en de Tang ”.

De II. *Fig.* vertoont *een Quetzuur* aan de rechter zyde van het Opperhoofd, *door een Driehoeks-ſnee* met het Sny-mes (*a*) *in de* I. *Fig. wyder gemaakt*, „ de „ welke, om dat beide Tafels van het Bekkeneel ge- „ ſcheurt ſchynen, den Heel-meeſter door het dubbeld „ Sny-mes van *Celſus*, met een driehoek verwydt, op „ dat de Been-boor van *Fabritius*, des nood zynde, „ veilig gezet mag worden ”. *Want de Kruis-ſnee kan hier niet toegelaten worden*, *van wegens de Kroon-naad en de Slaap-ſpier: beginnende de ſnee van het Voorhoofd*, *anders de Adertjes van de Spieren*, *die in de ſlaap des Hoofds*

overdwars doorgesneden zouden worden. De Driehoek word gezocht in de rechter zyde van de scheur des Bekkeneels, alwaar men de Boor-schyve mag gebruiken, alzo de Kroon-naad van de slinker zyde de zelve niet zoude willen toelaten. Het Hoofd houdt men met de handen vast, en ondersteunt het met een Kussen, dat het vast blyft. „ Waar uit blykt, dat de „ geene reukeloos te werk gaan, die de Kruis-snee in „ in allerley Wonden des Hoofds willen gebruiken ".

De III. *Fig.* vertoont *eene wonde des Hoofds door een drieboeks-snee verwyd*, en het Bekkeneel ontbloot, met een doorgaande scheur, door welke de Etter-stoffe tot de Harssen-vliezen nederzakkende, niet kan gelost worden: zo moet dan het Bekkeneel aan de zyde van de scheur door een Been-boor uitgesneden worden, om aan de Etter-stoffe een uitgang te maken (*a*).

Die

(*a*) De *Trepaam* (Beenboor) word werkstellig gemaakt in alle zodanige kwetzingen der Hersenschaale, in welke men eensdeels door 't gezigt, gevoel en aanhoudende toevallen ontdekt heeft, dat de zelven gebroken, gescheurt, ingeboogen, enz. is, om aldus deeze op de Hersenvliesen leggende stoffe, te ontlasten, de Beensplinters uyt te nemen, en 't ingebogene der Hersenschaale op te ligten, en vervolgens den Lyder by 't leven te behouden. Ook word deeze Kunstbewerking wel verrigt, dog voormaals meerder dan heden; in een *Epilepsia* (vallende ziekte,) *Vertigio* (Hoofd-swymeling,) *Hemicrania* (halfzydige Hoofdpyn,) *Cephalaa* (ingewortelde Hoofdsweer) enz.

De *Trepaan* dan is een Werktuig; waar mede men door de Kunst-bewerking *Trepaneren* genaamd, een rond stukje been, uit de Hersenschaale boord, om de bovengenoemde ontlasting &c. door 't geboorde beengat, te kunnen ter uitvoer brengen.

Egter Lezer laat het t' zamenstel der Hersenschaale op der zelver plaatzen overal niet toe, de *Trepaan* te stellen: Dierhalven is 't van de hoogste noodzakelykheid, de gedaante, 't zamenstel, de Naden, ongelykheden en groeven, daar van wel te kennen, op dat een Heel-meester geene naad voor een scheur, of geen groef voor een inwyking, zoude aanzien: Derhalven heeft de ondervinding en agting der geachtste Schryvers, ons geleerd en gewaarschouwd, om op de naden geen *Trepaan* te stellen, voornamentlyk niet op de Kroonnaad; om dat aldaar veele Vaten door de naden naar 't harde Herssenvlies gaan, en zig daar aan hegten: ook zoude men op de pylnaad, in 't *Trepaneeren* gevaar lopen, van de onder de zelven gelegene langwerpige boezem (*Sinus longitudinalis,*) welkers kwetzing volkomen doodelyk is, te kunnen raken: daar en boven is men nooit, verzekerd als men op de naden trepaneerd, aan welke zyde van de naad, men de de buitengevaare stoffen zal aantreffen;

Die het Bekkeneel zal doorbooren, moet tot den Patient komen, voorzien zynde met het Werktuig *in de* I. *Fig.* afgebeeld, te weten, met de Been-booor (*b*), twee effen Boor-ſchyven (*c. d.*) de Sleuf-yzers (*e. f.*), de Trek-

treffen ; zoo ook in de zoo genaamde *Contrafiſſuren* (tegenoverſcheuren), daar 't geweld op de naad, gemeenlyk aangekomen is, en dat de beenderen der Herſenſchale, zoo wel aan de eene, als aan de andere zyde van de naad, heeft doen breken, ſcheuren, inbuigen, &c. in welk geval, om dat 'er ter wederzyde van de naad, buiten gevaar bloed &c. op de vliezen kan geſtort zyn, zoo ook om dat de *Dura mater* (harde Herſſenvlies) aan de naden gehegt; en de ſtoffen geene t' zamenkomſt met elkander hebbende, men verpligt zoude zyn, ter wederzyde van de naad, en dus tweemaal, namentlyk aan jeder zyde van dezelve eens, te *Trepaneeren.*

Ook moet men mede den *Trepaan* niet ſtellen in 't onderſte deel des Voorhoofds-been, op de Wymbrauwen, wegens de aldaar geplaatſte holligheden en uitſteekzels; aan welke 't uitſteekzel van de zikkelwyze Boezem, vaſt en gehegt is: ziet *Verduc. Tom.* I *Cap.* XXII, *en le Clerc Chirurg. pag.* 267.

Zoo moet men ook deeze Konſt-bewerking niet ſtellen op de Slaap-beenderen, (alhoewel egter eenige beweeren, zulks doenlyk te zyn,) inzonderheid zoo de ſcheur, breuk enz., wat in 't laagſte gedeelte van dit Been is; want 't zamenſtel van de Slaapſpier, zoo wel als derzelver bloedvaten, de Pees en peezige Vezels, en de gaten van 't been zelfs, enz.; als ook der zelver dunheid, welke dunheid des Beens, de drukkende kragt van de *Trepaan*, niet zoude kunnen wederſtaan, maar inbuigen; daar en boven zoo legt insgelyks in 't midden van de Slaapſpier eene aanmerkelyke Pees, omwonden met 't Pannevlies, 't welk zig hier in twee deelen ſplitſt, alle welke genoemde deelen, geſneden wordende, ſchrikkelyke en menigvuldige toevallen, verwekken: Onder de Beengaten zyn onder anderen twee zeer aanzienlyke, namentlyk een, tot doorgang van de Tak der Strot-ader en Slag-ader (*vena & arteria jugularis*) en 't gat van gemeenſchap, door 't welk zommige, den rook des Tabaks kunnen laten uitgaan: Dit alles omzichtige Konſt-genoten wel overwegende, maakt 't ſtellen van den *Trepaan* op 't Slaapbeen zorgelyk, vol gevaar en genoegzaam ondoenlyk.

Als mede moet men niet *Trepaneeren* in 't laagſte van 't agterhoofdsbeen, om dat 't harde Herſſenvlies aldaar zeer vaſt vereenigt is aan de uitſteekzels, welke aldaar gevonden worden, gelyk *Charriere* als een voorzigtig Piloot, den Heel-meeſter *in Operat. Chirurg. cap. XXXII.*, om deze Klip te myden, wel waarſchouwt.

Eindelyk word de *Trepaan* niet geplaatſt op de breuk zelfs, inzonderheid zoo 't Been ingebogen, of in meerdere ſtukken gebroken is, welke inbuiging en loſſe ſtukken door 't drukken des *Trepaans*, meerder inwaarts zouden gedreven worden; en dus de Vliezen of Herſſenen zelfs, niet alleen ſteken, maar de Operatie doodelyk maken; Derhalven moet in dit geval, de *Trepaan* ter zyde van de indrukking, en in 't gezonde Been zelfs, geſteld worden.

Trektang (*h*), het *lenticulare* Schraap-mes met de Beenheffer (*i*): voorts moet hy gereed maken de dingen die op het Tafel-bord *in de* IV. *Fig.* leggen, als mede de Kreeften-band *in de* IX. *Figuur.*

De IV. *Fig.* vertoont *een Glas vol Rose-water* (*a*), waar mede de linnen doeken, die op de kanten van de wonde geleid worden, vochtig te maken zyn (*b*), *een roode zyden lap* met Rosen-olie vochtig gemaakt, aan een draat hangende (*c*), *de Bal* uit drooge doek-plukzels gerolt (*d*), *om het gat, dat met de Boorschyven moet geboort worden, te stoppen en te beletten, dat de Etter-stoffe van de wonde op de Harssen-vliezen niet kome te vallen, de Ballen*, die men tot het bloote Bekkeneel gebruikt, want droog by droog best past; *de Ballen* (*f.f.*) met de Dragt-zalve (*g*) besmeert, om de kanten van de wonde te doen etterscheiden; een enkel *Smeerzel* op een linnen-doek gestreken (*h*), een drie of vier dubbeld *linnen-doekje* (*i*). De Been-splinter (*k*) word met de yzere bout (*l*) uit de effen Boorschyve uitgestoten.

De V. *Fig.* wyst aan, *hoe de Heel-meester*, na dat alle dingen gereed gemaakt, het hoofd onderstut, en de kanten van de wonde met de doeken beleid zyn, *de Been-boor gebruikt* (*a*) met de Boor-schyve, die in 't midden een punt heeft en *in de* I. *Fig. met het Starretje getekent* is, waar mede hy het doorbooren zal beginnen (*b*) en met de effen

(*a*) De *Kruktrepaan* hier afgebeeld, word heden weinig of niet meer gebruikt; dog is egter niet geheel te verwerpen. Men stopt ook onder 't Trepaneren de Ooren des Lyders, zoo dezelve by zyne kennis is, met Cottoen toe, op dat hy de knerzing niet hoore; en legt deszelfs hoofd, gemeenlyk in een kussen, op de bequaamste wyze voor den Chirurgyn, en laat 't van Dienaars vasthouden; de beste afbeeldingen van *Trepanen* vind men afgetekent by *Garengeot* en *Heister.*

(*b*) Op dat deze Pin, in het omdraaijen niet zoude affchampen, zoo maakt men tegenwoordig met de *perforative Trepaan* of beenvreter, gelyk zulks *Thevenin Chirurg. Cap.* LXXXII, als mede de beroemde *Heister pag.* 469. beschryven en afbeelden, een rond gaatje, waar in men de Pin van de *Trepaan* zet; op dat dezelve vast zoude staan, en met zyne tanden geen verscheidene groeven en affchampingen, maken. De groote der kronen moet men uitkiezen na de groote van het gat, dat men uit boren wil. De Boor van de *Trepaan* word met de regterhand gehouden, en de slinkeren legt men boven op de knop, denzelve drukkende tegen het Voorhoofd aan, om zoo doende eene vastigheid te verkrygen

ſen Boorſchyven voleinden. *Porralius* vermaant hier de aankomende Leerlingen in de Heel-konſt, dewyl de ondervinding, volgens *Hippocr. Aph.* 1. *ſect.* 1. gevaarlyk is, *dat ze hun dikwils oeffenen met het doorbooren der Bekkeneelen van de Doods-hoofden, leggende in plaats van het harde Harſſen-vlies een papier onder de Pan.*

De VI. *Fig.* vertoont *het Bekkeneel* op de zyde van de ſcheur, met de Been-boor *uitgeſneden.*

De VII. *Fig.* wyſt aan, *hoe de kanten van het gat* door het *lenticulare* Schraap-mes *glad gemaakt worden.*

De VIII. *Fig.* vertoont, hoe men *het Lapje met Olie bevochtigt*, en aan een draat hangende, op de vliezen laat nederzakken, en dagelyks weder uit trekt, en vernieuwt.

De IX. *Fig.* is *het Windzel, de Kreeften-band* genoemt, de bekwaamſte van alle Banden, *om de wonden des Hoofds t' zamen te houden*, (*a*) zynde in 't midden by A. breed, en hebbende aan beide zyden vier hoofden, van de welke de twee met D. D. betekent, van de ſlaap van 't hoofd komende, aan het Achter-hoofd opbonden, alwaar ze moeten t' zamen genaait worden; de twee B. B. komende van het Achter-hoofd, worden aan het Opper-hoofd t' zamen gebonden; de twee C. C. worden achter, en de twee E. E. voor de Ooren afgebogen, en onder de Kin t' zamen gebonden.

De X. *Fig.* is *een Hoofd, met de Kreeften-band verbonden:* de einden D. worden 1) aan het Achter-hoofd, 2) C. onder de Kin, 3) B. aan 't Opper-hoofd boven het

gen van om te draaijen, en om wel te zien: Als men eenige gangen omgedraaid en een groefje gemaakt heeft, van twee *Linien* diep; zoo veranderd men van kroone, of men neemt de Pin uit het mannetje; vervolgens word de Kroon in de groef gezet, en men vaart omzigtig met het boren voort; Dan word dezelve na eenige omdraaijingen wederom uitgenomen, om dezelve en de geboorde groef, van het beenzaagzel te zuiveren; als mede om te onderzoeken, hoe diep men reeds met het boren gevorderd zy. Ziet verder na myne Aantekening over het *Trepaneren*, de XXX. Plaat, van de Hoofd-wonde met eene doorgaande Scheur.

(*a*) De Schryver zegt hier dat de bekwaamſte band van alle, voor de Wonde des Hoofds, de Kreeften Band is; Doch de *Cappelline* en *le grand couvre Chef*, by de *Franſchen* aldus genaamd, zyn myns bedunkens beter, dan de genoemde Band. De zelven en meer anderen vind men afgebeeld en beſchreven, van den *Heere Bas. Cap.* VIII. *Tab.* V *Fig.* 7. & 9. En *Tab.* VI. *Fig.* 1. 3. in zyne Verhandeling der Bandagîen.

het Voor-hoofd, en 4) E. onder *de* Kin t' zamen gebonden: Doch het Hoofd moet zeer zacht verbonden worden, *op dat 't de Band alleen by een houdt, maar niet t' zamen drukt.*

DE NEGEN EN TWINTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de Manier, om de ingedrukte Bekkenelen met de Been-heffer op te ligten; de Been-ſplinters, die de Harſſen-vliezen prangen, met Tangen af te knippen, het Tuſſen-ſchot der gaten, door de Boor-ſchyven gemaakt, met de Draaizaag uit te ſnyden.

DE I. *Figuur* vertoont, wanneer de indrukking des Bekkeneels met de Been-heffers *in de* II. *Plaat* VII. *Fig.* en in de III. *Plaat*, II. III. B. *en* IV. *Fig.* niet konnen opgeligt worden; zo moet het Bekkeneel aan de gezonde zyde van de Scheur tweemaal, of zo dikwils het van noden is, met de Boorſchyven doorboort, en *het Tuſſchen-ſchot met de Draai-zaag van de* V. *Plaat* I. *Fig. uitgeſneden worden*, op dat men die zoort van een Been-heffer, die nodig zal bevonden worden, onder het Bekkeneel kan ſteken (*a*).

De

(*a*) Van *Soolingen* in zyne *Manuale Operatien*, in de druk van het Jaar 1689. heeft een beter Werktuig in zyn eerſte Tafel Fig. XIII. afgebeeld, om de ingedrukte Herſenſchaal op te ligten. De Indrukking derzelve word merendeels in kinderen bevonden; vermits zy nog eenigzins buigzaam is. De meeſte Heelkundige Schryvers, ſtellen nog verſcheidene andere Wyzen voor, om de ingedrukte Herſenſchaal der jonge kinderen wederom op te ligten; naamelyk onder anderen door een Leertje, waar aan eenige banden zyn vaſt gemaakt, en waar op van onderen een zeer ſterk klevende Plyſter, als van Lym enz.. is opgeſmeerd, en na het Hair is afgeſchoren, warm op het in gedrukte been, geplaatſt word; vervolgens word door de banden het Leertje en Plyſter, met een ſterk geweid in de hoogte getrokken, om daar door, de ingedrukte Herſenſchaal,

De II. *Fig.* vertoont *de opligting* van een ingedrukte Harſſen-pan *met het drievoetige Hef-tuig in de* III. *Plaat* III. *Fig. door de Boor* A.

De III. IV. *en* V. *Fig.* wyzen aan *het gebruik van de Tangen*, met de welke de Been-ſplinters, die de Harſſen-vliezen konnen ſteken ten deele afgeſneden, ten dele afgedrukt en afgeknipt worden. Beziet onder *de waarneming van Martinus Kurtzius, en Michaël Schneiderus.*

De VI. *Fig.* wyſt aan, *hoe de Bewaarder van de Herſſen-vliezen onder het Been*, dat met de Tangen moet afgeſneden word, *gezet word*, op dat de Harſſen-vliezen niet bezeert worden.

De VII. *Fig.* vertoont, hoe het ingebogen Bekkeneel met de Been-heffer van *Paræus* opgeligt word.

De VIII. *Fig.* wyſt aan, *dat* by gebrek van de voorſchreven Tangen, *het Been* ook veilig *met deze Schaar gevat en afgeknipt word*, hebbende maar de Vlies-bewaarder van te vooren daar onder geſtoken, gelyk *uit de* VI. *Fig. blykt.*

De IX. *Fig.* vertoont, *hoe ik* de Draai-zaag noch niet hebbende, *het Tuſſchen-ſchot der gaten ook met deze Zaag, in de* II. *Fig. van de* VI. *Plaat, plag door te ſnyden* en uit te nemen.

De X. *Fig.* wyſt aan, *hoe men*, het Tuſſchen-ſchot der gaten uitgeſneden zynde, *allerhande Been-heffers kan onderſteken*, doch word die geene gekoozen, die de bekwaamſte geoordeeld word. *Tot deze en de voorgaande Plaat behoort ook de* I. *Figuur van de volgende* XXXI. *Plaat, die het gebruik van de Been-boor aanwyſt, waar door de Pan-ſteek, het Bekkeneel noch niet doordringende, of noch in twyffel zynde, word weg-genomen.*

DE

ſchenſchaal, wederom te doen opwaarts ryzen. Ook worden 'er wel koppen op de ingedrukte plaats geſteld, en men laat het kind, zoo het tot de jaren van kenniſſe en by zyn zinnen is, de Neus en Mond toehouden, op dat zich de Herſenen in de hoogte perſſen zouden, waar door de opheffing van de ingebogen Herſenſchaal zoude bevordert worden. *Hildanus fol.* 83. *Obſ.* 5. *Cent.* 2. Wil dat men met behulp van Hoorntjes, door het ſterk zuigen van een Man de inwyking zoude konnen ophaalen. Echter hebbe ik weinig hoope, dat het oogmerk door de drie laatſte thans beſchreevene Handgrepen, zoude kunnen bereikt worden; Behalven de eerſte wyze, met welke de ingeweeke Herſchaal der Kinderen, wederom zoude konnen opgeheven worden.

DE DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* VII. *Plaat in 't Latynſche Auct.*)

Van de Maniere, om het harde Moeder-vlies neêr te drukken, de ingedrukte Harſſen-pan op te ligten, het Tuſſchen-ſchot der gaten uit te zagen, de Been-ſchilfers van de Pan af te ſcheiden, en de algemeene Geneezing van de Wonden des Hoofds (welke Genezing eertyds in de XXXII. Plaat in 't Latyn verhandeld word.) te geneezen,

DE I. *Figuur* vertoont *de hand van den Heelmeeſter, die met een Druk-yzer het harde Harſſen-vlies nederdrukt*, op dat de Etter-ſtoffe onder de Pan vergadert, gemakkelyker na het geboorde gat vloeijen, en aldaar zich zelven loſſen mag, of met drooge Katoen opgenomen kan worden. Deze Konſt-bewerking ſchynt dan noodzakelyk, als de Lyder uitzinnig is, want by verſtand zynde, kan hy ligtelyk door het inhouden des adems (door den Mond wel vaſt toe te houden en de Ooren met Kattoen te ſtoppen) de ligting van de Etter-ſtoffe bezorgen.

De II. *Fig.* vertoont *de Harſſen-pan*, van den Heelmeeſter na de Konſt ontbloot, en *zonder zichtbare ſcheur ingedrukt*. Ik zegge een zichtbare ſcheur, om dat de uiterſte Pan-tafel zich altemets heel vertoont, daar de binne-tafel geſcheurt is.

De III. *Fig.* wyſt aan, hoe *de Heel-meeſter de Boor van het drievoetige Hef-tuig* in het gat, dat in 't midden van de enkele indrukking door de Drie-boor gemaakt is, *inſteekt*, voorzichtelyk omdraayende de bovenſte ſchroef (*i*), die naar beneden onwrikbaar is, op dat de Boor niet beide de Tafels door heen ſchieten het harde Moeder-vlies rake. Wanneer dan de Boor in de binnen-Tafel vaſt gehecht is, zo trekt de Heel-meeſter, omdraajende de onderſte ſchroef (*k*), die na boven

ven en na beneden gedraait kan worden, de ingedrukte Pan recht om hoog, tot dat het Bekkeneel effen word. Het ingedrukte Been opgetilt zynde, is men bezig, op wat manier best de Boor, in de Pan vast gestoken, moet uitgenomen worden? Voor eerst worden de schroeven (*i. k.*) ontschroefd en weg geleid, daar na de Drie-voet, dan de Styl, deze weg-geleid zynde, moet men met de Bout, in het gat van de Boor gestoken, dezelve na de tegen-streek omdraajen, (te weten, zo hy na de rechter hand is omgedraait, moet men na de slinker hand draajen), en de Boor na gewoonte uittrekken.

De IV. *Fig.* vertoont *de ontbloote en ingedrukte Harssen-pan*, die ter zyde van de indrukking gescheurt is met eene zo naauwe scheur, dat 'er geenderlei Hef-Tuig kan plaats in vinden.

De V. *Fig.* toont aan *de zelve gescheurde en ingedrukte Pan*, die ter zyde van de scheur twee gaten heeft, welker tusschen-schot met een bekwaam Zaag-tuig uitgesneden moet worden. Zodanige scheur, wanneer ze in het midden van de indrukking na by de scheur tweemaal geopent worden, gelyk *in de Figuur* ☿ te zien is.

De VI. *Fig.* vertoont *twee ronde gaten*, in een lang en breed Gat met de voornoemde Zagen uitgesneden, op dat het Hef-tuig bekwaamlyk onder de ingedrukte Pan gestoken, of de Been-splinters, de Harssen-vliezen stekende, veilig uitgenomen, of deze gequetst zynde te beter behandelt konnen worden.

De VII. *Fig.* wyst aan, *hoe het Been*, na de wyze der Ouden, *van de Pan afgekapt word*, 't welk de Nieuwere te recht verwerpen, om dat de Beitel en de Hamer het brein te zeer doen daveren.

De VIII. *Fig.* vertoont *een Hoofds-wonde*, *met quetzing van het Bekkeneel*, die men *eene Afschavinge* noemt.

Maar op dat *de Figuuren van deze en de voorgaande twee Platen*, handelende van de Quetzuuren des Hoofds, te beter mogen verstaan worden, zo zal ik haare nuttigheid kortelyk in order verhalen, doorloopende de Wonden van het Bekkeneel, de Vliezen en de Harssenen, uit het quetzen ontstaande.

Van

Van de allerenkelſte Wonde des Hoofds.

De enkele Quetzuuren, alleen door een ſnee van de Huid tot op het Pan-vlies, nochtans zonder des zelfs bezeering, toegebracht zynde, en geene toevallen hebbende, *worden enkeld t'zamengevoegt*, en vaſt gebonden, of door eene hechting, of door t'zamenheelende geneesmiddelen, of *worden door vleeſchmakende middelen geneezen.* Deze laatſte manier ſchynt veiliger te zyn, dan de eerſte, om dat de huid t'eenemaal doorgeſneden, het bykans onmogelyk is, dat het Pan-vlies niet mede gequetſt zoude worden.

Van de Wonde des Hoofds met een Quetzuur van 't Panvlies, verandering der Koleur van 't Bekkeneel, en de plaats, of een Teken van het Geweer, waar door de Wonde gemaakt is.

De overige Wonden, met eene quetzing van het Panvlies, of met een teken van het Geweer en de Herſſenpan vertoonende, moeten door vleeſch-makende middelen geneezen worden (*a*). De eerſte worden niet veilig t'zamen gehecht, noch door toeklevende Genees-middelen by een gevoegt, om drie redenen, die *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente lib.* 2. *Pentateuch. c.* 16. bybrengt; ook deze niet, op dat de Konſt-bewerkingen, by aldien ze mogelyk van nooden zyn, zonder pyn mogen in 't werk geſteld worden. Wanneer dan de Heelmeeſter van de eerſte uur af, dat de quetzing alleen met een ſnee van het Pan-vles is geſchied, tot de Patient geroepen is, zo moet hy de Wonde *terſtond* wyder maken met Wieken, uit werk van Hennip gemaakt, en met het wit van Eyeren wel geſlagen bevochtigt, op dat het Bloed geſtempt, en de kanten van de Wonde van malkander gehou-

(*a*) Zoo het Pannevlies ontbloot is, zal men met meerdere vrucht, het ontbloote Been, met wieken gedoopt in warm gemaakte *Efs.* de *Myrrha*, *Maſtiches*, of *Spir. Vini* met Honig van roode Roozen getemperd, dan de zelve volgens onzen Schryver, met Vlees-teelende en vette middelen voorzien, bedekken; om dat alle vettigheeden, de ontbloote Beenderen, ſchadelyk zyn.

gehouden worden; voorts moet hy de naaftgelegene deelen ook fmeeren met t'zamentrekkende en warm gemaakte Olien, *die de ontfteking beletten*, en de Wonde verbinden met een bekwame band (die men de Kreeftenband (*Cancer*) noemt, en te zien is *in de* IX. *en* X. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*), met een drie-dubbeld Linnendoek, op dat de bezeerde deelen van de koude-lugt, de Hoofds-wonden zeer fchadelyk zynde, niet meer befchadigt worden, of dat de Genees-middelen, op de de Quetzuur geleid, niet afvallen. Omtrent *de Band* ftaat hier aan te merken, dat de eindens D. D. aan het Achter-hoofd met geen Knoop t'zamen gebonden, maar *t'zamen genaait moeten worden, aangezien een Knoop veel hinders doet, en veel wakens met pyn veroorzaakt.*

Op den tweeden dag na de bezeering, moet hy het werk, en al dat in de Wonde van vreemde dingen bevonden word, weg doen, en het Bloed geftremd, en de hairen rondom met het Scheer-mes afgefchraapt hebbende, de Bal van Doek-plukzel opgerold, en met Dragtzalve befmeert, in de Wonde brengen en daar boven de Wafch-pleifter van Goud-fchuim, met het enkel fmeerfel befmeert, en met de Schaar gekerfd, als mede een driedubbeld drukdoekzel op leggen, verbinden, en de voorzeide fmeeringen ook niet verzuimen. Met deze manier van werken zal hy zo lang aanhouden, tot dat 'er goede, *witte*, *en geen ftinkende Etter* voor den dag komt.

Wanneer die dan hem laat zien, zo zal hy onder de Dragt-zalf *dagelyks* iets afvegends mengen, om de Wonde te zuiveren, tot dat ze t'eenemaal zuiver en fchoon zy, en altyd achtervolgen het gebruik van de driedubbelde Linnen-doek, de band, en de fmeeringen.

De Wonde van de vuiligheid gezuivert zynde, zo zal hy zyn beft doen om vleefch te teelen. Deswegen hy de vleefch-makende Zalf, (*en geen Rofen-olie, gelyk eenige onbedrevene Barbiers plegen te doen*) op droog Doek-plukzel gefmeert, zal opleggen, met de Was-pleifter van Goud-fchuim (*Ceratum Diapalmæ*) alleen daar over, voorts een driedubbelde Linnen-doek in roode Wyn, of een t'zamentrekkend afkookzel gedoopt en uitgedrukt, en eindelyk met den Band verbinden. Hier mede zal hy voortgaan, tot dat het Vleefch volkomentlyk geleid is.

By

By aldien *het Bekkeneel*, ontdekt zynde, *door de lugt van koleur verandert*, (*indien het maar twee uuren in de zelve open hadde geweeſt*,) of ook *zwart wierd*, (*indien het langer daar in mogte geweeſt zyn*;) zo moet men 't ten eerſten van alle kanten afſchrapen, tot dat het zyne koleur verlieſt, of dat 'er bloed na volgt: *te weten, als 'er goed Etter, en een zuivere wonde verſchynt.*

Wanneer de Heel-meeſter deze tyd in acht genomen, en het Been eens reize afgeſchraapt, met Hoofd-poeijers beſtrooit, en met drooge doek-plukzels behoorlyk zal behandeld hebben, zo zal hy het zelve den dag na de afraſping met vleeſch overtrokken vinden. Want men niet moet luiſteren na *Jacobus Berengarius Carpenſis, lib. de fract. cran. c.* 42. gebiedende: dat men het van koleur veranderde Been alle dagen met de Schraper zou afſchrapen; *Aangezien de raſping, op de voorzeide tyd te werk geſteld, genoeg is, maar voor den behoorlyken tyd begonnen, is 't te vergeefs, en kan niet zonder gevaar van den Lyder meermaals hervat worden*, op dat op deze manier het Schraap-mes allengskens bykans op de mergachtige Tafel-ſcheiding zou komen. Die geenen, die wat vreesachtig zyn, laten de afſchilfering van het veranderde been op de natuur aankomen, maar daar door verlengen ze de geneezing (*a*).

De

(*a*) In gevallen de Herſſenſchaal, het zy door de Lucht eene kneuzing of iets diergelyken, haare natuurlyke Verwe verlooren hebbende, zich geel, blauwagtig of bruin vertoont, zal men met meerder nut, en niet zoo afſchrikkig, nog moeijelyk, maar wel in tegendeel met meerder gemak, de af-ſchilfering (*exfoliatio*) met het doorboren der buitenſte beenplaatjes (*lamellæ oſſiæ*) bevorderen; inzonderheid dan, wanneer de Heel-meeſter volgens *Bleloſte*, de afſcheiding des beledigden deels, of des bedorven beens beoogende, zoo hier als zelfs op alle andere plaatzen, daar onze beenderen bedorven zyn, zoo men daar by kan komen, het zelve met het Drilletje, tot in de *Diploe* (Tafelſcheidzel) en tot op het ondergelege gezonde en harde been, met kleine gaatjes dicht by elkanderen, doorboren, op dat daar door het bedorven en ondergelegen verſtopte bloed zich zoude konnen ontlaſten, en nieuwe vaten uit het gezonde been, mogen uitwaſſchen en voortkomen; waar door het bedorven afgeſcheiden, en voortgeſtoten word.

Ik zoude hier over de ziektens der Beenen in het breede eenige Aanteekeningen konnen maken, om dat de meeſte Schryvers over deze ſtof zich in de verſchillende zoorten verwarren, en de bepalingen, inzonderheid over den Wind-doorn (*Spina ventoſa*) en

Been

De Wonde met Vleesch vervuld zynde, moet men eindelyk met een lidteken toeheelen door middel van drooge doek-plukzels alleen, of met de gezegende Wasch-pleister (*ceratum divinum*) over dezelve geleid. Met deze zeer veilige en zekere maniere van genezing heb ik ontallyke Lyders, neffens het gebruik van de algemeene Genees-middelen, en een goede Levens-wyze omtrent de niet natuurlyke dingen in acht genomen hebbende, gelukkig te recht geholpen, waar van noch verscheidene in 't leven overig zyn, als *Johannes Petrus Wils* van *Ulm*, die *den* 13. *Maart in 't Jaar* 1643. behalven eenige Panbreuken, noch drie Wonden in het Pan-vlies met knodsen zyn geslagen geworden. *Joh. Rudolph. Straus à Kafenburg*, Huis-hofmeester *der Graven van Wallenstein*, wiens Pan-vlies ik *den* 13. *Augusti in 't Jaar* 1645. dicht by de Kroon-naad dwars in gehouwen heb bevonden. *Melchior Frick*, een volder van *Ulm*, op denzelven dag van 't zelve Jaar gequetst. *Joh. Bucher* een Huis-man van *Achstadt*, die *den* 13. *Maart in 't Jaar* 1642. dicht by de Slaap-spier een quetzuur in het Pan-vlies kreeg. En *Erhard. Vilseker* van *Bamberg*, Bottelier van de Amptman N. *Sals*, die *in de Maand van Junius des Jaars* 1645. met een Hoofd-wonde gequetst, eindelyk ten huize van den Schouts-dienaar van *Ulm* door my is genezen geworden, *Matthæus Stoelzlinus*, my in de genezing de hand biedende.

De plaats of een teken van 't geweer (Sedesteli) *in het Bekkeneel zig vertonende*, moet terstond na het verwyden van de Wonde, 't welk met het Sny-mesje geschieden moet, afgeraspt worden. Daar na behandelt men de wyder gemaakte Wonde, en de Herssen-Pan met de Schraper afgeschraapt, met de behoorlyke Genees-middelen boven vermeld (*a*). Een

Been-geswel of been-uitwasch (*Exostosis*) enz. verkeerdelyk, zonder de eigentlyke gesteltenis des beledigenden deels wel uit te drukken, hebben opgegeven. Doch terwyl de Geneesheer *Kornelius Trioen*, een grondig kenner en Beminnaar der Heel-kunst, over deze stof, met veel naauwkeurigneid en kennisse, steunende op het t'zamenstel der delen, midsgaders de eigentlyke afbeeldingen dier Been-gebreken zelfs, onlangs in zyne *Observatien* beschreeven en vertoont heeft, wil ik myne Lezers naa dit Pryswaardige Werk, zenden.

(*a*) De geleerde Schryver wil, dat men onmiddelyk naa het

Een Hoofd-wonde met de ontblote Harssen-pan, en een Hair-spleet, doch niet doorgaande.

Een voorzichtig Heel-meester ontboden zynde, om een korte Hoofd-wonde met de ontbloote Harssen-pan te genezen, zal terstond de hairen met gemeen Olie bevochtigt, afschrapen, en de gesteltheid van het been naauw onderzoeken, *of met het Onderzoek-yzer*, *of met het Gezicht of met beide te gelyk*; de Spleet gevonden (*a*) hebbende, of uit de voorgaande en tegenwoordige toevallen eenige Breuk vermoedende, of ook maar des wegen in twyffel staande, zal hy terstond, tegen het gemeene gebruik der Barbiers, met het recht uitgestrekte Sny-Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat*, door een Kruis-snee, na uit-

verwyderen der Hoofdwonde, vindende in het Bekkeneel een Teken des geweers, waar mede de Lyder gewond is, of zyn kragt gebaard heeft, men het op die plaats zal afschrapen: Maar Heelkunst-beminnaars! het is niet nodig, deze les, als eenen vast gaanden zet-regel, altoos en in alle gevallen naa te koomen; want hoe dikwils heeft men niet ondervonden, dat de inwykingen, en tekens des geweers in de Hersenschaale, voornamentlyk in Kinderen, wiens Hoofdbeenderen zoo wel als alle hunne andere beenderen, zagter dan in de bejaarden zyn, zonder Breuke, Scheure enz. eenen indruk gemaakt hadden, en echter de zorglyke toevallen ontworsteld zyn. In de oude echter is een inwyking zonder Scheur of Breuke zeltzaam; Dierhalven zal men in de Kinderen, naar afscheering van het Hoofd-hair, eerst een ontbindende stooving en verwarmende Kruiden in Wyn gekookt, warm op de beledigde plaats leggen, en hier door word aldus veeltyds zonder de boven gemelde Kunst-bewerking van afschrappen, de herstelling bevordert: Ziet hier verder over naa, *Cæsar Magatus de raris vulnerum Medicationibus lib*. 7. *cap*. 19. Hier en boven kan het Been wel in zyn geheel blyven, of schoon men het Teken des geweers (*Sedes teli*) met welke de Hersenschaal, de kwetzing ontfangen heeft, bespeurt. Ook zyn de uitleggingen over Hippocrates van de wonden des Hoofds, van *Petrus Hassardus*, over deze Stof, waardig gelezen te worden.

(*a*) Zoo by aldien de Spleet, wat naa aan de Naden is, zoo zoude het konnen gebeuren, dat zulks den Chirurgyn in het onderzoek, zoude konnen bedriegen. Ook kan men niet altyd verzekerd zyn, dat het geen Spleet, maar een Naad is; vermits dezelve veeltyds niet gevonden worden, en in oude Lighaamen geheel vergaan en verbeend; gelyk men verscheide Herssenschalen vindt, onder anderen een die by my berustende is, in de welke alle de Naden verbeend en vergroeit zynde, die geheele Hersenschaal, maar een been, geworden is.

uitwyzing *van de* IX. *Fig. in de* XXVII. *Plaat* of door een Driehoeks-ſnee, op de manier *in de* II. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* voorgeſteld, (wanneer de naden *en voornamentlyk de Slaap-ſpieren* geen Kruis-ſnee toelaten) de Wonde wyder maken, op dat het ontbloote Been de noodzakelyke Konſt-bewerking, met de Schrapers of Been-boor in 't werk geſtelt, veilig en zonder quetzing van de gevoelige deelen mag toelaten. *Doch indien de noodzakelyke afſchaving of doorbooring, zonder de Wonde met het Mes wyder te maken, konde geſchieden, zo moet men de Snee t' eenemaal achter wegen laten.*

De Wonde *na de Konſt* wyder gemaakt zynde, zo moet de Heel-meeſter terſtond de lippen van dezelve, en het Pan-vlies van het Bekkeneel *met de nagel van den duim, en den voorſten vinger van de rechter hand* afſcheiden, op 't been drooge Doek-plukzel leggen, en de overige Wonde met balletjes uit werk van Hennip gemaakt, met wit van Eijeren genat, en met een t' zamentrekkend Poeder beſtrooit, vullen; niet alleen om het bloed te ſtempen, maar ook de wonde zonder moeite *tot op den volgenden dag* open te houden, dat ze niet t' zamen valt. Daar op zal hy dan leggen het enkel Zmeerzel, op een klein linnen doek geſtreken, (*dat het maar de kanten van de Wonde omvat*,) en het zelve bedekken met het Pleiſter of Pap van *Hippocrates*, verbindende het voorts met de *Kreeften-band*, na dat de naaſte deelen, om de ontſteking te verhoeden, met t' zamentrekkende Olien beſtreken en beſmeert zullen zyn.

Den volgenden dag, na dat het Werk is uitgenomen, het bloed geſtilt, en de wonde van alle vreemde dingen gezuivert, zo zal hy met een Pen Inkt over de ſpleet heen trekken, de Pan met drooge Doek-plukzel bezorgen, de lippen der Wonde met eenig Dragt-zalve beſtreiken, het enkel Zmeerzel opleggen, met de Pleiſter van *Hippocrates* bedekken, de naaſte deelen met de Smeering tegens de ontſteking bewaaren, en de Wonde met de *Kreeften-band* verbinden.

In de derde bezoeking, de Wonde los gemaakt en de Ooren van den Lyder, gelyk zommige willen, met wolle geſtopt, het hoofd in een deeglyke poſtuur gezet, en met een kuſſen onderſteunt zynde, moet hy de ſpleet, door de

de Cantoor-inkt, of liever Drukkers-inkt, (die *Julius Cæſar Arantius Comment. in Hippocr. de vulneribus capit.* beter acht, als de ander inkt, van wegen de *Vitriol*, die bytende is, en tot de gemeene inkt gebruikt word,) ingedronken, met het Schraap-mes *in de* X. *Fig. van de* XXVII. *Plaat* na de lengte afſchrapen, *beginnende met het breedſte Schraap-mes, en Traps-wyze voortgaande tot het naauwſte toe*, tot dat de Spleet t' eenemaal verdwyne en het been daar onder wit en gezond verſchyne, *'t welk een vaſt en zeker teken is, dat de Spleet niet doorgaat.* Met dit Werk bezig zynde, zal hy het afſchraapzel dikwils van het Schraap-mes weg doen, en *zeer wel toezien, dat hy de huid of het Pan-vlies daar mede niet en quetze:* het welke hy kan voorkomen, als het hoofd van den Lyder, onder het werken ſtil en geruſt word gehouden, en de lippen van de Wonde over al met linnen-doeken, bewaart worden, gelyk *in de* V. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*, is aangeweezen. Eenige bevochtigen het Schraapmes met Roſen-olie, om te beter door te doen loopen; *maar om dat zulk beſmeeren de Snee van de Schraap-meſſen bot maakt, zo pleeg ik dezelve te veranderen, en het een na het andere te gebruiken* (*a*).

Op het Been behoorlyk en genoeg afgeraſpt, moet men deoog doek-plukzel leggen, (*want het blootе eu geraſpte Bekkeneel geen Dragt-zalf, noch eenig Zalf of Vettigheid verdragen kan,*) en op de lippen van de Wonde een Dragt-zalf, op doek-plukzel geſtreken, gebruiken, en dat met het enkel Smeerzel, en met de Pap van *Hippocrates* bedekken: de gewoonlyke Smeeringe van de naaſt leggende deelen, tot afweering van de toevloeijing, niet vergetende, en met de *Kreeften-band* de Wonde verbindende.

Als 'er goede Etter te voorſchyn komt, zo dient 'er eenig afveegend middel onder de Dragt-zalve gemengt te worden,

(*a*) Hier en boven zyn alle vette olie-agtige middelen volgens de ondervinding ſchadelyk, aan de ontbloote beenderen, en oordeele ik derhalven, in dit geval zulks meede te meer, om dat de Schryver de vette en olie-agtige artzenyen zelfs ſchadelyk oordeelt, voor alle ontbloote of gekweſte beenderen.

worden, tot dat de Wonde t' eenemaal zuiver is; dezelve gezuiverd zynde, moet men Hoofd-poeijers op het afgeſchraapte been ſtrooijen, en drooge doek-plukzels daar op leggen, maar tot de lippen van de Vleeſch-telende Zalve gebruiken, dit alles bedekkende met de Waſch-pleiſter van Goud-ſchuim, en een drie dubbeld linnen doek in een afzietzel van Wyn en ſterkende Kruiden gedoopt en uitgedrukt, en met de Kreeften-band, *zonder eenige Olien daar toe, te nemen*, verbindende. De Wonde met Vleeſch vervult moet dan met de Vel-teelende middelen toegeneezen, en met een lidteken toegeheelt worden. Op deze maniere zyn *Jan Rudolff Straus van Kaſenburg*, en *Caſpar Wirth*, Molenaar van 't Gaſthuis tot *Ulm*, die dicht by de Kroon-naad een Hair-ſpleet hebben gehad, die niet doorging, geneezen.

Een Hoofd-wonde met een doorgaande Hair-ſcheur.

Wanneer de Heel-meeſter, met de Schraap-meſſen dus doende zynde, een Spleet komt te vinden, die door de tweede Tafel doorgaat, *zo moet hy in geenerly manieren trachten dezelve met de Schrapers weg te brengen*, (*nademaal de Harſſen-vliezen door dezelve ligtelyk konnen geraakt worden;*) maar de Konſt-bewerking ter zyden ſtellende, met uit-droogende middelen alleen te werk gaan, als welke in zodanigen toeſtand alleen de kracht hebben, om de Lyders weder op de been te brengen; want by zo verre men met de afſchraping in tyds oppaſt, zo is geenzins te vreezen, dat de Natuur de Etter-ſtoffe, die door de Spleet op het dikke Harſſen-vlies (*buiten twyfel in kleine maat*) afzakt, niet zoude konnen verdryven. Daar en boven zal na het afſchrapen het harde Moeder-vlies, door de Spleet in de tweede Tafel overblyvende, niet met al ontfangen, alzo de vuiligheden van de quetzuur tot het vloeijen bekwaam, van het drooge doek-plukzel uitgedroogt worden.

Somtyds kan het gebeuren, dat het Been met de Schraap-meſſen afgeraſpt, en met uit-droogende middelen behandelt, een ſchilfer van hem ſcheidt, op dat de weg tot de uitgang der vergaderde Etter-ſtoffe boven de vliezen, groot genoeg en bekwaam zy. Deze ſcheiding heb

ik waargenomen in de geneezing van *Georgius Sturtzel*, die *in 't Jaar* 1639. aan de rechter zyde van 't Opper-hoofd een Hair-ſcheur (*die door beide Tafelen des Bekkeneels been ging*) gekregen hebbende, na de afraſping des Spleets tot op de binnenſte Tafel, en een ontlaſting van een ſchilfer van zelfs komende, in het Gaſthuis tot *Ulm* zeer voorſpoediglyk is genezen geworden.

By zo verre eenige zwaare toevallen een Spleet in de tweede Tafel vergezelſchappen, die een overvloedige vergaderde Etter-ſtoffe, tuſſchen het Bekkeneel en de Vliezen te kennen geven, *zo moet men al dit raſpen ter zyden ſtellen, en zonder vertoeven de Pan doorbooren*: volgende hier omtrent het zeggen van *Hippocrates Sext.* 2. *de vulner. capitis*: Na dat gy het Been met de Schraapmeſſen zult afgeſchraapt hebben, en het u ſchynt een Snee te willen vereiſchen, zo ſnydt het, en laat niet toe dat de zaak boven den derden dag uitgeſteld word, voor en àl eer gy u tot de Snee begeeft, maar gy zult het binnen dezelve tyd ſnyden.

Een Hoofd-wonde, met een doorgaande en zichtbare, maar al te naauwe Spleet van 't Bekkeneel.

Wanneer men uit de gedaante van de ſlag, uit de hoedanigheid des geweers, en uit de toevallen verzekerd is, dat de Spleet doorgaat, dan is het tyd, dat de Heelmeeſter *groote naarſtigheid gebruikt* in het onderzoeken en overdenken, of de ſcheur breed en groot genoeg is tot het loſſen van de Etter, die door dezelve op het dikke Harſſen-vlies is afgezakt. Is die niet groot of breed genoeg, zo moet men tot de Doorbooring zyne toevlucht nemen. Voor al is 't nodig, *dat de Heel-meeſter, om alle praat van onkundige menſchen voor te komen, het gevaar voorzegge*; want alle naauwe Pan-ſcheuren de uitgang van de Etter-ſtoffe verhinderende, zyn altyd grooter gevaar onderworpen, dan de geene die een ruime uitgang voor de Etter-ſtoffe verſchaffen. Daar na behoort hy terſtond, om de Konſt-bewerking op het Bekkeneel voor te nemen, de Wonde al te naauw zynde, met een Kruis- of Driehoeks-ſnee (*na dat het de bezeerde plaats vereiſcht*) wyder te maken, de lippen van de Wonde,

en het Pan-vlies van het been af te ſcheiden, op het been drooge doek-plukzel, en op de kanten van de wonde plukzel in een bloed-ſtémpend middel gedoopt te leggen, en voorts *na de manieren van de quetzuuren van 't Pan-vlies* met het overige te Werk te gaan.

Op den tweeden, of *ten hoogſten* den derden dag na de Quetzuur, (*vooornamentlyk als 'er een Been-ſplinter het harde Harſſen-vlies zou ſteken*), moet het Bekkeneel met de Been-boor doorboort worden, *terwylen de Patient noch by zyne krachten is:* overmits na de drie dagen, en zo lang als 'er een ontſteking tegenwoordig of nakende is, het gebruik van de Been-boor zeer gevaarlyk moet gehouden worden: en men moet niet luiſteren na de geene, welke volgens het gevoelen van *Paulus lib.* 60. *cap.* 90. in de Zomer den zevenden, en in de Winter den veertienden dag afwachten, want de doorbooring om dezelve tyd zeer langzame hulpe bybrengt, alzo de krachten van de Patient verſlapt zyn, als mede te vermoeden is, dat de Etter de Harſſen-vliezen al reeds heeft aangetaſt. Daarom de Heel-meeſter, in 't begin tot de Patient geroepen zynde, geen vlyt zal ſpaaren, om met zeer groote ſpoedigheid de noodzakelyke Konſt-bewerking aan te vaarden, (hem alleen, gelyk ſommige willen, wachtende voor de volle Maan, een tyd, in dewelke de Harſſenen door haar vermeerdering de Pan naderen, waarom een Heel-meeſter, met de onzakbare Boorſchyve (*Modiolis* ἀβαπτίϛοις) niet voorzien zynde, de Harſſen-vliezen ligtelyk bezeeren kan). Inzonderheid zal hem tot deze Konſt-bewerking ſpoedigſt uit te voeren ook aandryven *de indrukking van de Pan en het ſteken van de Harſſen-vliezen*, als welke zeer haaſt de verzweeringen en dodelyke toevallen, na het zeggen van *Guido de Cauliac. de vulnerib. cap.* pleegen te volgen. Dus zal hy, uit de Wonde metter haaſt weg doende, wat weg gedaan behoort te worden, het Hoofd vaſt en onbeweeglich geplaatſt, en de lippen der Wonde met Linne-doeken *konſtig* bedekt hebbende, gelyk *in de* V. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* te zien is, (*op dat ze van de uiterlyke lugt, of het aanraken des Werktuigs niet beſchadigt worden*), de Pan dicht by de ſpleet doorbooren, *na de* III. *Fig. van de Plaat*, en dat op een lager plaats, (ten ware

de Naad, die om reden zo veel mogelyk moet gemyd worden, zulks verhinderde), om een vaardiger en ligter uitgang aan de Etter-ſtoffe, boven het dikke Harſſen-vlies vergadert, te verleenen. Doch men moet eerſt *de oneffen Boorſchyf* gebruiken, die in het midden een pin heeft; en die behoorlyk omdraajen, tot dat ze een zodanig ronde kring in het Bekkeneel heeft gedrukt, *dat de effen Boor-ſchyven daar in konnen paſſen en vaſt ſtaan.* De oneffen Boor-ſchyf uit den Omdraajer ontſchroefd zynde, ſteekt men *de effen* in zyn plaats, en draait die ſterk en gelyk om, even als *de oneffen* van te voren is omgedraaid, (*tot dat ze aan de Glazen-Tafel gekomen is*) dezelve al te met eens verwiſſelende, op dat ze door het omdraajen niet al te heet en worden. Het nat maken van deze Boor-ſchyven in Olie, by de Ouden gebruikelyk, mispryzen de hedendaagſche Meeſters, om dat alle olieachtige dingen de Beenen ſchadelyk zyn; en daar en boven de ſnee en ſcherpte van het Werktuig bot maken. Wanneer men nu zo lang heeft geboort, dat men eindelyk tot op de Glazen-tafel is gekomen, dan moet de Boor niet alleen *voorzichtiger en zachter* nedergedrukt, maar ook *dikwils uitgenomen worden*, om de giſſing, hoe veel Beens noch overig zy, om door te booren (*a*). Hier moet men ook geen navolger zyn van *Glandorpius*, die met het booren voortgaat, tot dat het uitgeſneden ſtuk van het Bekkeneel aan de Been-boor hangen blyft: Maar, wanneer het Been bykans uitgeſneden, begint te waggelen, dan moet de Heel-meeſter met de kleinſte Been-heffer, *Fig.* VII. *in de* II. *Plavt*, (*tuſſchen het waggelende en vaſte Been*

(*a*) Geduurende deeze Kunſtbewerking moet men wel onderzoeken, of het ſtukje Been, 't geene men uitbooren zal, op alle plaatzen gelyk, en even veel is weg-geboord; want als men op de eene plaats van den omtrek dieper dan op de andere van het ronde ſtukje der Herſſen-ſchaale, heeft uitgeboord; dan moet men in het omdrajen op de verhevenſte en min ingeboorde plaatze, de *Trepaan* een weinig meerder drukken, en met halve omdrajingen, het zelve weg booren; en aldus de diepſte en meeſt weg-geboorde plaatzen, verſchoonen: En zeeker Leezer, aan deeze waarneeming en handgreep, hangt veeltyds de goede uitkomſte, deezer Heelkundige verrigtinge; daar in teegendeel dit niet in agt genoomen zynde, heeft men door het te diep in booren, eene verſcheuring van het harde Herſſen-vlies, en de daar op volgende droevige toevallen, dikwerf veroorzaakt, af te wagten.

Been ingestoken) 't zelve zachtjes over en weêr beweegen, en met het getande deel van de Trektang uithalen (*a*).

Merkt aan, dat deze Konst-bewerking, van wegen het Bloed, geduurende het booren uit de mergachtige Tafel-scheiding vloejende (*b*), niet dient uitgesteld, maar *voorzichtiglyk daar mede gehaast te worden.* Want het Bloed na het booren en uithalen van het Been, op de Vliezen gelopen, moet men zacht met Katoen, om de schroef van het Onderzoek-yzer, afvegen, en het gat door middel van de Boor-schyven gemaakt, met een bol, uit drooge doek-plukzel gemaakt, stoppen, 't welk de vloed ter stond zal stillen.

Het booren geëindigt, en het Bloed gestempt zynde moet de rauwigheid en scherpte van 't gat met het *lenticulare Schraap-mes* glad gemaakt worden *Plaat* XXVIII. *Fig.* VII. indien een gat niet genoeg schynt te zyn, zo moet men noch een ander maken, gelyk uit de *Historie van Happelius*, *Hebichius*, *en Schneiderus* beneden zal blyken.

Als deze dingen na behooren in 't werk gesteld zyn, zo moet men op het harde Moeder-vlies door het gat een lap *van roode zyde*, of *wit Linnen* laten zakken, rond gelyk een Tafel-bordje, aan een draat gebenden, (*om weder*

(*a*) Als het ronde stukje Been eenigzins los begint te worden of te waggelen, steekt men in het gaatje, het welk door de *Perforative Trepaan* in 't zelve geboord is. de *Tirefort*, (een Instrument aldus genaamd, en by *Heister* en *Garengeot* afgebeeld) om het daar in te schroeven, dus word het voorgenoemde ronde stukje Been, als het door de Trepaan rondom geheel los geboord is, zeer gemakkelyk en veylig, uitgehaald.

(*b*) In oude Lighaamen heeft de Ontleedkunde en de werkende Chirurgyns ons geleerd, dat de Tafel-scheiding (*Diploë*) dikwils veragbeend, en vergaat, in welk geval zy dan ook geen Bloed of meragtige bloedige Stoffe, uit de ingeboorde omtrek looft of zig vertoont, onder het Trepaneeren, gelyk in andere geleegentheden, gewoonlyk geschiet, wanneer men het zelve of aan de *Trepaan* of het Beenzaagzel, gewaar wordt; en den Chirurgyn onder deeze Kunst-bewerking, daar alleen na wagtende, en roekloos voortboorende; zoo zoude hy zyne *Operatie* met geene gelukkige uitkomste verrigten: Dierhalven, om dit voor te koomen, moet men geduurende deze Kunst-bewerking, de dikte van de ingeboorde Herssen-schaale, alom dikwils met een Stilet, voorzien van linie wyte kerven, pylen en afmeeten, hoe verre men met het booren gevorderdt is.

der uitgetrokken te konnen worden), en in warm Rozen-olie (*a*) gedoopt *Plaat.*) XXVIII. *Fig.* VIII. zeer dienstig en bekwaam tot dien einde, dat het de afdruipende Etterstoffe in Etter verandert, en de Vliezen van wegen de beweeging, voor het stoten tegen het Been bewaart. Dit lapje ingestoken zynde, moet men het gat met een bol van drooge plukzel stoppen, op dat de Etter in de Wonde voortgeteelt, niet op de Vliezen van de Harssenen kan afvloejen. Op het ontdekte Been moet men drooge Doek-plukzel, en op de lippen van de Wonde plukzel met eenig Dragt-zalve besmeert, en daar op het enkel smeerzel, de Pleisters van *Hippocrates*, en de Band van *Galenus* met een gat (dat de Etter niet besloten word) leggen, de deelen naast aan de Wonde gelegen, met te rug dryvende Olien, tot verhoeding van de ontsteking, besmeerende (*b*). Deze manier van Geneezing dient naauw in acht genomen, en zo lang vervolgt te worden, tot dat het gevaar van de ontsteking zal opgehouden hebben. De Patient behoort ook *vermaant* te worden, dat hy dagelyks, als het Verband los gemaakt is, den uitgang van de Etter-stoffe, na de Harssen-vliezen toe gezakt, helpt bevorderen, het toehouden van de Mond, en het uitblazen des Aadems, door de Neus-gaten (*c*).

Zo

(*a*) De Olie van Roozen wordt in dit geval, gelyk ik meermaalen gezegt hebbe, ook verworpen: maar in derzelver plaatze, *mel Rosar*: gebruikt.

(*b*) Ter verhoedinge der ontsteekinge zal men met meerderen dienst, een *Oxicraat* of warme roode Wyn, waar in men Compressen doopen zal, om den omtrek van het beleedigde Hoofd, of Herssen-schaal leggen.

(*c*) Men moet den Lyder, na de gedaane Kunst-bewerking, het Hoofd geheel naar de laagte buigen, op dat hier door geleegentheid gegeeven worde, om de Stoffen op de Herssen-vliezen gevallen en gelegen, te konnen uit het geboorde Been-gat, ontlasten. Eenigen pryzen in dit geval, zo de Lyder zonder kennis is, 't welk veeltyds gebeurt, een stark Neus-poeder, in de Neus te steeken, om door deszelfs prikkeling, een niezing en meerdere uitspanning der Herssen-vliezen, ter ontlastinge, te bevorderen; of dat men een buigzaam Balyntje, waar aan een stukje Spons wel verzorgd; of een Bezemtje van Plukzel aan vast gemaakt is, om de op de Herssen-vliezen gelegene stoffen, door 't geboorde Been-gat te steeken, op te neemen, en dus te ontlasten.

Zo haaſt als 'er goede etter voor den dag komt, moet men in plaats van Rozen-olie, doorgeklenſde Rozen-honing, met het lapje aan een draat gebonden, op de Vliezen laten afzakken, en drooge Doek-plukzel op het Been, maar op de lippen der Wonde Doek-plukzel met eenig afvegende Dragt-zalve beſmeert leggen, om de zuivering van het dikke Harſſen-vlies en de Wonde, te bevorderen: van buiten voortgaande met het gebruik van het enkel ſmeerzel, de Pleiſter van *Hippocrates*, de Band van *Galenus*, en de t' zamentrekkende Olien.

Ziet gy dat de Wonde rein en zuiver, en het Harſſen-vlies van alle vuiligheid afgeveegt is; zo *moet men de Zyde lap, of Linnen-doekje met de Roſen-honing achter wegen laten*, en een bol van drooge Doek-plukzel in het gat ſteken, het ontbloote Been met Hoofd-Poejers beſtroojen, op het Been drooge Doek-plukzels, en op de kanten der wonde diergelyke, met vlees-teelende Zalf beſmeert, leggen, en boven alle de voorzeide Waſch-pleiſters van Goud-ſchuim, met den driedubbelden Linnen-doek in een afzietzel van roode Wyn en Hoofd-kruiden gedoopt en uitgedrukt, overleggen, en met de behoorlyke Band verbinden. Hier mede moet men de Geneezing achter volgen, tot dat het Been met goed Vleeſch bedekt, en de Quetzuur met het zelve gevult zal zyn: eindelyk moet men 'er een Lidteken door behulp van vel-teelende middelen, overtrekken. Deze manier van geneezing heb ik zeer treffelyk bevonden in het geneezen van *Georgius Seitz*, een Huisman van *Idelhauſen*, waar van men kan naleezen de XX. Waarneming van *D. Gregor. Horſtius*.

Een Hoofd-wonde, met een doorgaande, en breede Pan-ſcheur.

By aldien de ſcheur gaapt, dat de Etter vry en onverhindert kan uitgezuivert worden, zo is het onnodig, dat men de Pan doorboort, en de Wonde wyder maakt, *als 't welk eenig en allen ten dien einde geſchiedt*. Daarom *Chalmetæus* met recht alle de geene beriſpens-waardig oordeelt, die niet alleen in een kleine Pan-

Pan-ſpleet, (*onaangezien die niet doorgaat*), maar ook in een zeer groote ſcheur, *niet zonder groote ſtoutigheid*, met de Been-boor te werk gaan; als door welke grove misſlag de geneezing zeer langen tyd opgehouden word, *met een groot nadeel van den Lyder, en verachting van de naam en faam des Genees-Heeren:* ſtellende ik t'eenemaal in twyffel, of deze ongelegentheden aan de onwetenheid of gierigheid van de Heelmeeſters moeten toegeſchreeven worden. „ Door diergelyke misſlagen is de heilzame Heel-konſt by de gemeene Man in zulke kleinachting gekomen, dat 'er veele van dezelve, als hun eenig ongemak overkomt, veel liever van een Wever of Pelſer, Landlooper, Lap-zalfſters, ja van de Beul zelfs gehandelt willen worden, dan van een die de naam van een Chirurgyn draagt. 't Zelve oordeel paſt op de geene, dewelke allerhande Hoofd-wonden met het Sny-mes verwyden, daar nochtans de Kruis- en Driehoeksſnee alleen gebruikt word, wanneer de Pan, die met de Been-boor doorgeboort, of met Schraap-meſſen afgeraſpt moet worden, niet genoegzaam ontbloot is".

Als nu een groote ſcheur in de Harſſen-pan de Beenboor geenzins wil toelaten, wat ſtaat dan *een wel bedacht en voorzichtig Heel-meeſter* in een zodanig ongeval te doen? Laat hen *naauw* navolgen de geneezing van de kleine ſpleeten, na het noodzakelyke gebruik van de Been-boor beſchreeven, en (*doch het Been-booren als overtollig en ſchadelyk hier omtrent nalatende*) op het dikke Harſſen-vlies een lang Linnen-doek, in de lengte met de ſcheur overeenkomende, aan een draat vaſt gemaakt, en met Rozen-olie bevochtigt, afzakken, enz. Deze zoort van geneezing zal *Johannes Aanwander* een Vlot-voerder van *Kirchdorf*, noch in 't leven zynde, uitermaten pryzen, in wiens ſlinker zyde van het Opperhoofd ik *in 't Jaar* 1633. in de Maand *January* een ſcheur heb gevonden, (*zo breed, dat ik de naaſte vinger aan de de grootſte ligtelyk daar in zoude hebben konnen leggen*), met een groote ontſteking van het dikke Harſſen-vlies, die, na dat de algemeene Genees-middelen voor af waren gebruikt, door het zeer

naar-

naarſtig gebruik van de Rozen-olie met een Zyden lap warm op geleid, en door de Pleiſter van *Hippocrates*, na drie dagen is verdweenen.

Een Hoofd-wonde met een Quetzing van het harde Moeder-vlies.

Op de Wonde van het dikke Harſſen-vlies, met een ſcheur in het Bekkeneel, die breed genoeg is, doet men van gelyken een langachtig Zyden doek, aan een draat gebonden, en met Rozen-olie bevochtigt, zakken: wanneer zich dan goede Etter vertoont, moet men een nieuwe lap met Rozen-honing beſmeeren, en op de Vliezen laten zakken, dewelke gezuivert zynde, men de Wonde met geſmolten Betonie-zalf, lauw door het gat ingegoten, met vlees doet begroejen. *Voor 't overige moet men het Been en de uiterlyke Wonde behandelen, op de maniere als ik boven by de Geneezing van een doorgaande en gapende ſcheur, heb aangedient.* Maar by zo verre de ſpleet naauw was, dat men geen plaats-middelen op het gequetſte dikke Harſſen-vlies zoude konnen brengen, zo moet de buiten-Wonde met het Mes wyder gemaakt, de Pan met de Been-boor geopent, en alles voorts in acht genomen worden, *als boven by de Geneezing van een naauwe ſcheur geleezen word.*

Een Hoofd-wonde met een Quetzuur van het dunne Moeder-vlies, en de Harſſenen zelve.

Het dunne Harſſen-vlies kan naauwelyks gequetſt worden, zonder dat het onderleggende Brein ook niet zoude eenige bezeering mede deelachtig zyn: *Derhalven hier noodzakelyk is, alle Olieachtige en vette Genees-middelen ter zyden te ſtellen, alzo die, gelyk wel waar geſchreeven word, de Harſſenen ligtelyk doen verrotten.* Zommige verwerpen ook de Rozen-honing van wegen zyn ſcherpigheid en hitte, gebruikende de Syroop van Rozen in de plaats. *Nochtans heb ik in diergelyke Wonden niet alleen de Rozen-ſyroop, maar ook de Rozen-honing dikwils, en nooit met eenig nadeel, gebruikt.* Doch onder alle de Genees-middelen kan ik niet genoeg pryzen de Zalve, die *Hierony-*

ronymus Fabritius ab Aquapendente lib. 2. *Pentateuch. cap.* 20. befchryft, en altyd met groote voorfpoedigheid heeft gebruikt; welker deugd ik mede hebbe beproefd aan *Michaël Schneider*, waar van beneden een byzondere Waarneming te vinden is. *De Quetzuur en de fcheur zal men moeten bezorgen, na de onderrechting aangaande de Wonde, in het dikke Harffen-vlies gegeven.*

Een Wonde van de Slaap-fpier, met een Quetzuur van het Pan-vlies en de Bloed-vaten.

Daar zyn geene gevaarlyker Wonden aan het geheele Hoofd, dan de geene, welke de Slaap-fpieren van het Hoofd raken, want zy worden aan haar buiten kant met het Pan-vlies bedekt, 't welk boven haar heen fchiet, en dezelve in zich rolt: aan haar binnen kant zyn ze bloot, en leggen vlak aan het bloote been (*a*). *Waar by wel in acht te nemen is*, dat, indien *het Pan-vlies*, ('t welk de voorzeide Spieren in rolt, en van het binnenfte dikke Harffen-vlies door de naden des Bekkeneels ontftaat,) *maar met een enkele ontfteking ontftelt is*, het terftond de dikke en dunne Moeder-vliezen, als mede de Harffenen zelfs van zyn ontfteltenis een mede-gevoelen doet hebben (*b*). Daar en boven zyn de voorzeide Quetzuren ook

(*a*) De Schryver, zegt dat de plaats alwaar de Slaapfpier gelegen is, geen Pannevlies onder zich heeft, en dus volgens zyn gevoelen, bloot tegen het Slaap-been *is* gelegen: Doch de Ontleedkunde heeft ons het tegendeel doen zien, naamlyk dat op die plaats, daar de Slaap-fpier tegen het Slaapbeen aanlegt, het zelve been zoo wel als alle anderen van de Herfenfchaal met het *Pericranium* (Pannevlies,) doch veel dunder, bedekt is: Want deze Spier legt omwonden met het Pannevlies, 't welke zich in twee blaadjes verdeelt; waar van het eene deel het Slaapbeen bedekt, en het andere de Slaapfpier zelf, omwindt.

(*b*) Alle de Toevallen, als Kramp en Stuiptrekkingen, Ontfteeking en Ontfteltenis der Zinnen enz: welke op eene Wonde of Quetzing van de Slaapfpier volgen, ontftaan alleen uit de Quetzing der *Aponeurofos* (Peefagtige uitbreidingen,) die allen als de veer eener Schryf Penne, naar defzelfs midden of Schagt, lopen, zich aldaar inplanten, en eene reedelyke dikke Pees, uitmaken: Dierhalven komen alle deze opgemelde toevallen, niet van de Wonde in de Slaapfpier zelve: maar van defzelfs Pees, Zenuw en Peefagtige Vezelen voort, welke midden door de Spier heen, gelyk ik zoo eeven gezegt hebbe, lopen. Zoo dat de Heel-meefter in 't verwyderen

ook zeer gevaarlyk *van wegen het overtollige bloed*, vloeijende uit de doorgesnedene Slag-aders, dat dikwils door de allertreffelykste bloed-stempende middelen niet kan gestempd worden. In diergelyken ongeval heb ik nooit iets treffelykers gevonden, dan de Pleister van *Galenus*, (wiens lof by *Zacutus Lusitanus Prax. Med. admirand. lib.* I. *observ.* 85. te vinden is,) van *Aloë*, *Wierook*, *Hasenhairen*, zeer naauw onder malkander gestoten, en *met wit van Eijeren* gemengt, om de Wonden daar mede te vullen, en de Slag-aderen te stoppen. Indien het bloed, (door dronkenschap of dolligheid zeer oplopende is)door dit allerkostelykste middel niet gestempt kan worden, zo geeft men den Patient met zeer goed succes *iiii.* greins van 't *Sperniolum compositum Crollii* in, en slaat om de Hals de Pleister van *Jonstonus*, (in zyn *Idea Medicinæ*, *cap. de Hæmorrhag. narium* vermeld,) uit *Kley van een oude Bakoven*, *met zeer scherpe Rozen-azyn vermengt*, bestaande, en op een band vier dwars vingers breed gestreeken, en zo dikwils als 't droog word vernieuwt, tot dat het vloeijen van 't bloed *ten naasten by binnen een half uur*, *ja ook wel snelder*, gestilt word (*a*). Deze drie Middelen heb ik in het voorby gaan willen aandienen, om dat ze niet alleen in het stillen des bloeds in de slag van het Hoofd hare krachten bewyzen, maar ook *zonder eenige fout*

deren der Wonde van de Slaapspier, voornamentlyk moet in agt nemen, om deze opgemelde delen dier Spier, te myden.

(*a*) Het Drukken (*Comprimeeren*) 't welke deze ervare Man, alhier niet beschryft, om in de Wonde van de Slaapspiers slag-ader, inzonderheid van de Slag-aderlyke Zy-takken, is alhier gelyk ook in de meeste bloedstortingen, van de hoogste noodzakelykheid; Want men kan genen dienst van 't drukken in bloedstortingen hebben, zoo by aldien 'er geen Been onderlegt: en vermits alhier het Slaap-been onder de Bloed-vaten van de Slaapspier legt, daarom moet zulks voor al in dit geval, in agt genoomen, en werkstellig gemaakt worden. Men moet dierhalven zoo hier als op andere plaatsen aan ons Lighaam, aldus drukken; naamlyk met eerst een klein drukdoekje, in de *Alcohol Vini* of *in de Spirit:* of Olie van Terpentyn heet gemaakt, en zoo Traps-gewys de andere vergrootende, vervolgens met een steevig aangehaalden band, en wel de *Capeline*, als voor de Hoofdwonde de beste, verzorgen. Ik hebbe wegens verzuim dezer behandelinge, in een bloedstorting veroorzaakt door een groote naar boven lopende Wonde in de Slaapspier, met Kwetzinge van derzelver Slag-ader, eenen grooten misslag zien begaan.

ſout het wanhopig bloeden van de Neus, en het Tandvleeſch, op het uittrekken van een Tand dikwils volgende, doen ophouden en vergaan: gelyk *Johannes Jacobus Mayer*, een Wever tot *Ulm*, en *Gullus Breittinger*, een Huisman en Waard tot *Dornenſtadt*, zullen getuigen. *Het Poeder* ingenomen, tempert het opzieden van het bloed: *De Pleiſter op een quetzuur geleid*, heelt de afgeſnedene bloed-vaten t' zamen; en *het zelve aan of om den hals geſlagen*, belet het vloeijen des bloeds na het Hoofd toe. Deze, als mede andere diepere Wonden (*doch zonder quetzing des Bekkeneels*,) na dat het bloed heeft opgehouden te loopen, moet men *na de eerſte manier niet* geneezen, maar zy moeten, tegen het gevoelen van *Veſalius*, met vleeſch gevuld, en daar na met een huid overtrokken worden, zeer wel acht gevende, dat 'er geen ontſteking toeſlaat, die met de Pleiſter van *Hippocrates* afgekeert en verdreven moet worden.

Een Wonde buiten op de Slag-ſpier.

Voor eerſt moet men het bloed met Werk, dat met het wit van Eijeren bevochtigt, en met het t' zamen trekkende poeijer van *Galenus* beſtrooit is, ſtempen: den volgenden dag, het Werk weg gedaan zynde, de Wonde aan een voegen, met doeken, die met de Waſch-pleiſter van Goud-ſchuim beſmeert kruiswyze moeten overgeleid worden: de omleggende deelen van gelyken met Roſen-olie beſmeerende, om de ontſteeking te weeren: boven op de Linnen-Pleiſters, *op dat ze niet af mogen vallen*, moet men ook een middel leggen, dat de kracht heeft om de vochtigheden tegen te houden, (hoedanig *het enkel Smeerzel* of *de gekookte witte Pleiſter* is,) en alles met de *Kreeften-Band* verbinden.

Een Wonde van de Slaap-ſpier, met een naauwe Spleet van de Pan.

Als nu het Bekkeneel onder de Slaap-ſpier een ſpleet heeft bekomen, *dan moet men niet terſtond het Vleeſch doen groeijen*, maar het ſtaat voor alle dingen te overdenken, of de Spleet breed, naauw, of een Hair-ſpleet

is?

is? Is het een Hair-ſpleet, en naauwe Wonde, zo moet de Quetzuur met Spons-ballen wyder gemaakt worden, voor zo verre het nodig en *mogelyk* is; maar by zo verre het onmogelyk is, zo moet men de huid tot op het been van de Pan met het mes door een Snee openen, *nochtans voorzichtiglyk, op dat de Bloed-vaten en Draden van de Spier niet dwars door geſneden worden.* Wanneer dan een Heel-meeſter een Wonde met een Hair-ſpleet, die by tyds verwyd moet worden, voorkomt, zo moet hy terſtond een ontſteking en kramp-trekking van de tegen overgelegen deelen voorzeggen, en daar na (*de verwyding door de Spons van te vooren te vergeefs onderzocht zynde*) na het vervolg van de Draden de Snee doen, *op dat de voorgezeide toevallen*, by al dien ze by geval daar toe kwamen, *aan de konſtige verwyding niet mochten toegeſchreven worden* (*a*): welke *voorzegging zeer naarſtelyk in acht genomen moet worden*, byzonderlyk in *Duitſchland*, alwaar de Konſt-bewerkingen zo gemeen niet zyn, als in Italien en Vrankryk. Na dat men dan de Wonde na den loop der vezelen heeft wyder gemaakt, het Spiervleeſch van het Been afgeſcheiden, en de Spleet naarſtiglyk afgeraſpt, zo moet men voor 't overige in de geneezing hem voegen *na de maniere, hier boven by de geneezing van eene Wonde met een naauwe Hair-ſpleet aangeweezen.*

Een Wonde van de Slaap-ſpier, met een gapende ſpleet van het Bekkeneel.

Wanneer de Spleet van de Pan onder de Slaap-ſpier wyd genoeg gaapt, zo dat de Etter-ſtoffe, tot op het harde Harſſen-vlies gevallen zynde, genoegzaam kan uitgezuivert

(*a*) Dat de toevallen als Zenuwtrekkingen enz. veeltyds ophouden, als men de Wonde tot op de Herſſenſchaal verwyderd, mydende deſzelfs Pees-vezelen in het midden gelegen en deſzelfs Ader en Slag-ader, komt daar van daan, dat men als dan de half afgeſnede Pees-vezelen, geheel door- of af-ſnydt, waar door de rekking en ſpanning van deze half af-geſnede Zenuw-vezelen word weg genomen; gelyk men ziet in de zware toevallen, welke op de Wonden in de Peezen of Zenuwen volgen, als de zelven ſlegts half afgeſneden zyn.

vert worden; *dan moet nochte de Wonde met het Mes wyder gemaakt, nochte de Scheur met het Schraap-mes afgeraſpt, noch de Pan met de Been-boor geopent worden*; want deze Konſt-bewerkingen worden in een groote Scheur verworpen, om reden, die boven in de geneezing van een groote Scheur zyn by gebracht.

Een Kneuzing van het Hoofd, zonder ſcheuring van de Huid, indrukking des Bekkeneels, en achterdocht van een Spleet.

Dit Ongeval word met een wonderlyke voorſpoedigheid geneezen, met de Vellen van vers geſlagene Dieren, voornamentlyk van een Hond of Muis, zo warm overgeſlagen, en op de bezeerde plaats *twintig of meer uuren gelaten*, alzo zy de Kneuzingen *wonderlyk doen verdwynen*. Indien de Kneuzing door een Vel niet t' eenemaal word verdreven, zo moet men het tweede ook warm overſlaan. Maar alzo elk een met het villen van een Hond niet begeert om te gaan; zo heb ik 'er altyd *een Lams-vel* voor genomen, dat men by kans alle uuren kan krygen, en zo wel als de andere de kracht heeft van te verteeren (*a*).

Met dit eenigſte en zekerſte middel, dat my nooit heeft gemiſt, heb ik, behalven veele jongen en volwaſſen lieden, ook een Dochter van een Timmerman geneezen, die vier Jaren oudt was en door een hooge val op het Opperhoofd een groote Kneuzing hadde gekregen, dewelke een zeker Genees-meeſter met het Scheer-mes zoude hebben

(*a*) In de kneuzing (*Contuſio*) zonder Kwetzing eeniger delen der Herſenſchaale, zal men met voordeel de plaats der Kwetzingen ſtooven met deeze ontbindende middelen; als de *Herb. Betonica*, *Serpillum*, *Majorana*, *Scordium*, *flor. Lavendulæ*, *Salviæ* en diergelyken, welke men in goede witten of roden Wyn moet kooken; of men maakt van dezelve Kruiden Matrasjes of Zakjes, welke men warm op de Zwelling of *Contuſie* plaaſt. Echter komen alle de kneuzingen niet tot verdwyning: Maar wel zomtyds tot verzweering, en, wanneer dezelve dezen weg ingaan, moet een verſtandig Chirurgyn zich daar na voegen, en de ſtoffen hier in beſloten, volgens de Kunſt, ontlaſten: Ook zyn alle kneuzingen des Hoofds, door een ſwaar of plomp Werktuig veroorzaakt, altoos zoo wel als deſzelfs Wonde, te miſtrouwen.

en geopent, by aldien ik hem zulks niet hadde ontraaen, volgens de lesse van *Hippocrates Sect.* 8. *Aph.* 7. waar hy te verstaan geeft, dat geen gebrek met eenige Konst-bewerking moet aangetast worden, ten zy dat men met het gebruik van behoorlyke Genees-middelen van te voren verlooren moeite hadde gedaan. Dewyl 'er dan geene toevallen, het Sny-mes tegenwoordig, vereischende noch eenige Plaats-middelen te vergeefs gebruikt waren, zoo heeft hy, de Konst-bewerking achter wegen laende, het Lams-vel overgeslagen, en zyn wonderlyke kracht (*niet alleen aan dit* Meisje, *maar ook naderhand aan de volwassen Perzonen*) menigmaal ondervindende, my zeer dikwils voor dezen gegeven raad en hulpe grooten dank bewezen. Daarom vermaan ik de Leerlingen van de Heel-konst, dat ze nooit eenige Kneuzing of andere Gezwellen met het Mes openen, voor en al eer zy ondervonden hebben, dat dezelve na geen plaats-middelen willen luisteren.

Een enkele indrukking des Bekkeneels, onder een geheele Huid, in de Kinderen.

Door een Kneuzing word de Pan, zomwylen onder de Huid geheel blyvende, nedergedrukt, zonder een doorgaande Spleet; altemets met een Scheur alleen, altemets met een Scheur en indrukking teffens. Een Indrukking zonder breuk gebeurt alleen aan de Kinderen, maar de Spleet, zo wel enkel als met een inbuiging, valt zeer dikwils in de volwassenen voor.

Het Bekkeneel van de Kinderen, zonder quetzing van zyne bekleedzelen, ingedrukt, zo dat de geene, die het bezien en gevoelen, maar een kuil gewaar worden (*en daar geen quade toevallen op volgen*), brengt *Paræus l.* 9. *c.* 3. met een gemeene *Laat-kop zeer wel weder* in zyn natuurlyke plaats (*a*). Onzen diepzinnigen *Hildanus* heeft

(*a*) Hoe groote achting ik ook voor den beroemden en pryswaardigen Outvader *Paræus* hebbe, vertrout hy nogtans Kunst-oeffenaars niet, dat gy door behulp van een Laatkop, de ingebooge Hersfenschaale der Kinderen, wiens beenderen wel week en buigzaam zyn, echter zoo gemakkelyk, als hy hier opgeeft, kont opligten: Maar

ten dien einde twee Hulp-midddelen bedacht, te weten een kop van Hoorn, en een Pleister; als die geen baat by brengen, dan houdt hy *Cent.* 2. *obs.* 5. daar voor, dat men moet komen tot de Snee, en tot het opligten met zyn drievoetige Boor, welke beide Konst-bewerkingen nochtans my nochte noodzakelyk nochte voordelyk dunken te zyn. *Noodzakelyk en zyn ze niet*, aangezien zodanige Indrukkingen in de Kinderen, die de Harssenen en hare holligheden zo t' zamen drukken, dat de Levens-geesten niet konnen afgescheiden, of afgescheiden zynde, niet door het geheele Lichaam verspreid worden, ongeneeslyk zyn. *Zo zynze ook niet voordelyk:* 1) Om dat, na het getuigenis van *Hippocrates* de enkele en slechte Hoofdwonden, uit de insnyding der Huid alleen ontstaande, *den Heel-meester veel spels maken, en den Lyder in gevaar stellen*; buiten twyffel zal dan ook de moeite en 't gevaar vermeerderd worden, wanneer behalven de Huid ook het Pan-vlies en het Been, *met voorbedacht en na de voorgeschreven order*, door het Sny-mes gewond worden. 2) Doordien, terwylen de Opligter met zyn punt in het middel-punt van de nederdrukking ingestoken word, *de kuil van de Pan ligtelyk meer na binnen toe wykt.* 3) Overmits de Schroef in de Pan, *noch teer en zacht zynde*, tot op de mergachtige Tafel-scheiding toe, met eenig geweld moet ingestoken worden, zo staat waarlyk te vreezen (*om dat de voorzeide Schroef van de opligter zodanig is, dat ze, zonder haar te wederhouden, recht doorgaat*), dat ze de binne-tafel van 't Bekkeneel doorboorende, met haar Spits het dikke Harssen-vlies kome te bezeeren. 4) Om dat het teere Been *de lugt ontmoet*, waar door 't een zwarigheid krygt, die een zeker teken van bederf is: Deze bederving aan de Natuur overgelaten, om afgescheiden te worden, kruipt dikwils na de binnenste deelen toe, zo dat ze een afschraping met de Schraap-messen, of een uitsnyding met de in dit geval gevaarlyke Been-boor vereischt.

Maar gy zult dikwils bevinden, dat, zoo 'er geene andere kwade toevallen op volgen, altoos een kuiltje of inwyking zal na blyven; of dat gy anders, de gewoonlyke toevallen, welke de Breuken enz. der Herssenschaale verzellen, daar by krygende, genoodzaakt zult zyn, te *Trepaneren*.

eischt. Deze Konst-bewerking nu niet konnende geschieden, zo word de geneezing van de Wonde, *met gevaar van den Patient*, verlengt; maar die van zins zyn het Bekkeneel der Kinderen, dat boven op bedorven is, met het Schraap-mes af te raspen, die hebben een vergrooting van de kuil en indrukking te verwachten. *Daarom behoort een wys en voorzichtig Heel-meester in zulk een geval liever de Konst-bewerking achter wegen te laten, alzo hy geen voordeel kan doen, dan de bedieningen van de Heel-konst, die in reden bestaan, een schandelyken naam toe te brengen.*

Door deze redenen bewogen, onthoud ik my in de Indrukkingen van de Harssen-pan der kinderen, die noch spleet, noch zwaare toevallen hebben, van alle Konst-bewerking, en steunende op een lange ondervinding, doe ik de hairen rond om de nederdrukking afschrapen, slaa daar een warm Lams-vel over, en verbind het behoorlyk *met de Kreeften-band*, besmeerende de naaste deelen, inzonderheid den hals, en de slag van het Hoofd met t' zamentrekkende Olien, om de ontsteking te verhoeden, en het toevloeijen van de vochtigheden te beletten. By zo verre in de eerste reize het Vel de opzwelling niet heeft verdreeven, zo leg ik voorts een ander daar op, en laat het weder een natuurlyken dag leggen. Indien *de kuil*, het gezwel verdreeven zynde, *door 't gevoel kleinder bevonden word*, en geene zwaare toevallen tegenwoordig zyn, die eenig ongemak van de deelen onder de Panne zouden mogen voorzeggen, zo gebruik ik in plaats van het Lams-vel (*a*) de Wasch-pleister van Goud-schuim van *Galenus*, op een breed linnen doek gestreken, om het bezeerde deel te sterken. Dat deze manier van geneezing zeer veilig is, hebben meermaals met my aangemerkt die Chirurgyns, welke in zodanige voorvallen dikwils met my tegenwoordig hebben geweest. Onder de voornaamste tot *Ulm* zyn de zeer bedrevene Chirurgyns *Georg,*

(*a*) In plaatze van de Wasch-pleister met Goud-schuim van *Galenus*, zal men meerderen dienst hebben, van die van *Betonica*, *Millilot.*, *Bacc. Laur.* en diergelyken, of een *Fomentum Cephalicum*, om dat gemeenlyk by zodaanige inwykinge der Hersenschaale, eene *Contusie* is.

Georg. Riedlin, en *Nicolaus Reutte*, de welke ik goed gedacht hebbe hier tot getuigens te noemen. De aankomende Leerlingen der Chirurgie zullen ook by *Julius Cæsar Arantius*, op het einde van zyn geleerde *Commentarius in Hippocr. libr. cap. de vulner.* een maniere vinden, om de zwaare ſtoten en kneuzingen der Kinderen door Genees-middelen veilig met kleine moeite te geneezen.

Een kneuzing des Hoofds met een Indrukking, zonder Spleet in het Bekkeneel, onder een heele Huid, in volwaſſene Menſchen.

Zodanige Kuilen onder de heele Huid in het Bekkeneel van de volwaſſene Menſchen, worden *zeer zelden, of wel nooit, zonder een ſpleet* gevonden, ten zy by de geene, die van natuur een week Bekkeneel hebben: Want by aldien 'er na de inſnyding geen Spleet in de Buiten-tafel van de Pan hem voordoet, zo *heeft men echter te vrezen, dat de binnenſte Tafel mogt geborſten zyn*, (*a*) waar door

(*a*) De vrees, dat de Herſenſchaal, alhoewel de bekleedzelen heel zyn, echter in derzelver binnenſte Tafel geſcheurt mogte zyn, is veeltyds moeijelyk te ontdekken; Doch zulks ontdekt zich beſt door de toevallen, welke gewoon zyn op zodanige Breuken, Scheuren enz. te volgen, en als die blyven aanhouden en waar van de Lyder nochte door *Cliſteeren*, *Aderlaaten* nochte *Medicynen*, ontheft kan worden: Inzonderheid, zo die toevallen aanſtonds naar den ſlag of val gekomen zyn. Echter heeft de ondervinding ons geleerd, dat zy zich wel eenige dagen verſchoolen hebben gehouden, eer zy geopenbaard wierden, alhoewel naderhand Breuk, Scheur enz. in de buitenſte en binnenſte Tafel, gevonden wierdt, waar van men verſcheide voorbeelden heeft; onder anderen, in een *Weever* hier te *Leyden* nu eenige Jaaren geleden; Hy met een ander in oneenigheid geraakt zynde, wordt door eenen Steen getroffen aan het ſlinker Wand-been, en ontfangt daar door een ligte Wond, doch gaat zonder eenige opkomende Toevallen naar zyn huis, ſlaapt wel, en gaat den anderen dag, zonder eenig letzel, zyn party, welke hem getroffen hadt, voor den Regter beklagen; vervolgens gaat hy wederom aan zyn gewoonlyk Werk, (*Grynweven*,) en na verloop van agt dagen, valt hy onder het Weeven van zyn Getouw, in eene diepe Slaap-ziekte (*Lethargus*,) en ſterft! weinige uuren daar na, in die geſteleniſſe, beveeld hier op de Overigheid, aan de Genees- en Heelmeeſters dier Stadt, om het gewonde Hoofd van dezen aldus geſtorvenen te openen, en naar de geſteltheid dier Hoofdwonde, onderzoek te doen; en men bevondt ô! wonder, dat een *Fragment* van het Wand-been, door het harde Herſſen-vlies niet alleen; maar tot

door de Etter-ſtoffe wel kan om laag na de Harſſenen vloeijen, maar niet weder door dezelve mag geloſt worden. Diergelyke Breuk heb ik waargenomen in het Jaar 1632. tot *Ulm* aan een Sweedſche Zoldaat, die, den tweeden dag na de ſlag, aan de indrukking van het Bekkeneel overleden is. Ik begeerig om te weten de oorzaak van een zo ſchielyken Dood, hebbe het Bekkeneel doorgezaagt,

tot in de mergagtige zelfſtandigheid der Herſſenen, zelfs heen ſtak. Laten wy hier uit leeren Heelkunſt-oeffenaars, hoe weinig de Hoofdwonden te vertrouwen zyn, hoe bedriegelyk en ſchoon zy uw ook konnen voorkomen; waar door de Chirurgyn, welke dezen Lyder behandelde, anders een wel-geoffend Man in de Heelkunde, bedrogen geworden is; vermits 'er geen een eenig kwaad toeval, eenige vrees van zodanig eene quetzinge der Herſſenſchaale, te kennen gaf.

En Lezer hier uit ziet men hoe weinige kennis wy hebben van de eigentlyke huishouding der binnenſte deelen van ons Hoofd. Want hoe zullen wy verklaaren of uitleggen, hoe het mogelyk zy, dat de Toevallen in deze doodelyke quetzing, zo lang zyn weg gebleven, en hoe de Lyder vervolgens alle natuurlyke werkingen, geduurende den tyd van agt dagen, zonder eenige hinder, verrigt hebbe? Des ik verzoeke aan een kundiger Uitlegger, deze ſtoffe te verklaren.

In tegendeel heeft ons de Ondervinding en de getuigeniſſe van verſcheidene braave Mannen in deze Kunſt-oeffening ervaaren, doen zien en geleerd, waar van ik insgelyks voorbeelden weet, dat de Kneuzing door groove en plompe Werktuigen, of hooge vallen enz. veroorzaakt, en op de plaatzen van een der Naden aankomende, de eigene toevallen, als of 'er een Breuk, Scheur, Inwyking enz. in de Herſſenſchaale gevonden wierdt, maken; Daar in tegendeel dezelven ongekweſt bevonden wierdt, en waar van de boven gemelde toevallen alleen ontſtaan waren, door de uitrekking, ſpanning en zwelling van het buiten gevaare bloed, 't welk tuſſchen het Panne-vlies en de Herſſenſchaal geraakt was; en dewyl het Pannevlies een uitbreiding is, afkomſtig van het harde Herſſenvlies, 't welk zo wel de Herſſenen van onderen als van boven, in zich beſluit of bekleed, en door de Naden heen gaande: gevolglyk daar door een Rekking, Spanning, Zwelling enz. lyden moet; zo volgt, dat, door deze uitrekking naar buiten, het Panne- en Herſſenvlies, de Herſſenen en derzelver Zenuwen allen te zamen, eene ſpanning en belemmering, lyden moeten; en waar door de bovengemelde toevallen veroorzaakt worden: Welke toevallen veeltyds ſpoedig wyken, als men de plaats, daar de Kneuzing is, tot op de Herſſenſchaal doorſnydt, op dat aan de ſtof, hier beſloten, een uitgang gegeven wordt. Hier uit ziet men bescheide Lezer, dat men op de Toevallen alleen, geen vaſten ſtaat of voorzegging op de Wonde des Hoofds, kan maken; vermits dezelve altoos zorgelyk en bedriegelyk zyn; gelyk de Vader der Genees- en Heelkunſt *Hippocrates* zelfs getuigt, dat zy hem bedrogen hebben.

gezaagt, en niet alleen zyn binnen tafel gescheurt, maar ook een been, dat buiten twyffel de Harssen-vliezen gestadig gestoken heeft, van zich afgesplinterd gevonden: de Buiten-tafel was geheel en ongequetst. Zo dikwils nu zodanigen Kuil in de Hoofden der volwassene Perzonen haar laat zien, is 't een ongetwyffeld teken, dat het Bekkeneel gedeelt en geborsten is: want, indien het Bekkeneel niet geborsten was, *zegt Hippocrates*, zoude het in 't midden hem niet om laag konnen begeven. Maar *gesteld, hoewel noch niet ten vollen toegestaan*, dat 'er een Inwyking zy van een droog Bekkeneel, zonder eenige Barst, zo moet men zulks op de Natuur alleen niet laten staan (*na de leer van Felix Wurtzius*,) maar *terstond* een Kruis- of Driehoeks-snee doen, het Pan-vlies van het Bekkeneel afscheiden, en de gapende Wonde met balletjes open houden: niet alleen, op dat de Heel-meester mag verzekerd zyn, of het Bekkeneel geborsten is; maar ook, op dat hy het Werktuig van een bekwaam Opligter mag gebruiken, indien daar een Barst is, *'t welk meest te vreezen staat.*

Des daags na de Snee van de Huid tot aan het Bekkeneel (*by zo verre geen Spleet in de Buiten-tafel met de oogen kan gezien, nochte met de knoop van het Onderzoek-yzer vernomen, nochte door eenige andere toevallen kan vermoedt worden, dat de Binnen-tafel geborsten is*), neemt het driekantige deel van de Drie-boor *in de I. Fig. van de* III. *Plaat*, met een Star gemerkt, en boort met het zelve het Bekkeneel in het middel-punt van de indrukking zacht door, *doch niet verder dan in de Buiten-tafel.* In dit gat, met de driekantige Boor gemaakt, steekt de Boor van het drievoetige Heftuig *in de* III. *Fig.* A. *van de* III. *Plaat*, wat dieper in, en draait die door hulp van de bovenste Schroef zo lang om, tot dat hy een weinig vastigheid heeft bekomen in de binnen-tafel. Licht daar na het nedergedrukte Bekkeneel lyn-recht op, de onderste Schroef van het drievoetige Hef-tuig naar beneden toe omdraaijende. Het Bekkeneel opgeligt zynde, doet het drievoetige Hef-tuig met de Boor weg (*a*) behandelende de won-

(*a*) Dat in de bejaardens door de Drieboor, hier van den Schryver afgebeeld en beschreven, eene inwyking van de binnenste Tafel,

de op de wyze, die voorgeschreven is by de Hoofd-wonden, met een ontbloot Bekkeneel, en de plaats van het geweer verzelt.

Een kneusing des Hoofds aan de volwassene Perzonen, met een indrukking des Bekkeneels, en Breuk van de Binne-tafel, zonder een Wonde van de Huid, en spleet van de Buiten-tafel.

Wanneer na de Kruis of Driehoeks-snee van de Huid de Buiten-tafel haar geheel ende ongekwest op doet, ende by de Indruk kwade toevallen zyn, zo behoeft men niet te twyffelen, of de Binnen-tafel heeft eenige schade geleden; daarom moet de Pan met de Boor van de drievoetige Hef-boom niet recht om hoog opgelicht, maar ter zyden van de Indruk geopent worden, op dat de Etter-stof, die door de verborgen spleet van de Binnen-tafel op het dicke Herssen-vlies afgevloeit, een uitgang hebbe, ende het ingeweeken Bekkeneel, door toe doen van den nootzakelyke Oplichter, opgetilt worde.

In de kneuzing van het Hoofd, met een kuil aan een volwassen perzoon, moet een kruis of Driehoeks-snee in de ongequeste Huid gedaan, of de wonde van de Huid niet wydt genoeg zynde, met het Mes wyder gemaakt worden: Maar in de kneuzing zonder een kuil of indruk, moet men het Mes, de Boor ende Hef-bomen t' eenemaal op een zyde stellen, ende het Lams-vel alleen overslaan, ten ware dat 'er zodanige toevallen by quamen, een breuk van 't Bekkeneel te kennen gevende, die een Mes of de Boor-schyven van noden hadde.

Een inwyking van de Pan, met een barst, die in het midden van de indruk, breed is.

Zo wanneer by de indrukking des Bekkeneels een oogenschynlyke barst (die niet wydt genoeg zynde, de ontbloting

fel zoude konnen opgeligt worden, vinde ik door geen een voorbeeld bekragtigt, 't gene de ondoenlykheid dezer zake genoegzaam bewyst: En zelfs in kinderen, Lezer, wordt het gemakkelyker beschreven, dan verrigt.

bloting des Bekkeneels van het Pan-vlies vereifcht (bygevoegt is, dezelve is of in 't midden van de nederdrukking of aan de zyde. Die in het midden is, is wydt of naauw; Is de fpleet wydt en de nederdrukking matig, zo licht de Pan recht op met de Hef-boom in de VII. *Figuur van de* II. *Plaat.* Want in deze zoort van indrukking zyn de andere Hef-bomen ondienftig, om dat zy haar meefte kracht op het gezonde deel van de Pan, dat hier nedergedrukt is, uitwerken: wanneer de barft breed, en de indruk grooter verfchynt, zo gebruikt een fterker Opheffer in de II. *Figuur van de* III. *Plaat.* By aldien de Pan met een breede barft verre is ingeweken, zo doen de voorzeide Been-lichters weinig voordeels: daarom moet men het zelve met de drievoetige Hef-boom in de III. *Figuur van de* III. *Plaat* B. ophalen.

Eene indrukking des Bekkeneels, met een naauwe fpleet in 't midden verzelt.

Wanneer de fpleet in 't midden van de indrukking zo naauw is, dat zy de Oplichter van het drievoetige Hef-tuig niet kan bevatten, dan moet daar na het tuffchen-fchot met myn Draai-zaag in de V. *Plaat*, zonder eenige vrees van bezeering, weg genomen worden. Dit gefchiedt tot dien einde, dat niet alleen 't een of het ander van de voorzeide Beenlichters onder het Bekkeneel kan geftoken, maar ook de beenen met de Trektang mogen uitgenomen worden, die zomtyts van de binnenfte Tafel des Bekkeneels hun affcheiden, en gelyk als een Naald de harde of zachte Moeder-vliezen fteeken.

Eene indrukking des Bekkeneels, ter zyde met een wyde en naauwe fcheur verzelt.

De barft midden in de Indrukking, is wydt of naauw. Onder een wyde barft moet een Opheffer ondergeftoken worden, die daar op paft. Een naauwe barft vereifcht, dat de Pan aan de gezonde en ontdekte zyde van dezelve barft, met een kleine Boor doorgeboort, en dan door hulp van de Hef-bomen opgeligt wordt. Indien de Beenlichter door het eene gat ondergeftoken, het Bekkeneel

niet

niet kan doen opgaan, zo moet men ook het tweede gat maken, daar na met de Draai-zaag het tusschen-schot wegnemen, op dat op elke plaats van de wyder gemaakte breuk, het noodzakelyke gereetschap van den Opheffer, kan ondergestoken, en de Pan op zyn behoorlyke plaats wederom gebracht worden.

Een Hoofd-wonde met een afschaving der Panne.

Deze wonde vereischt geen hand-werk, maar moet alleen met vleesch overtrokken worden, gelyk de Pan, met het Schraap-mes vers afgeschraapt. Beziet beneden de aanmerking *Alphonsi Schadæi*, een Edelman van *Ulm*.

Een tegen-barst.

Dewelke *Hippocrates* de zwarigheit noemt, gevonden zynde, wordt genezen, gelyk de kneuzing van de Pan, onder de ongekweste huid, te weten, door de snee van het vel met het Mes door de afscheiding des Pan-vlies van het been, en door het boorzel der Panne met de Boorschyven, indien de doorgaande barst naauw is.

Een enkele door-en niet door-gaande Pan-steek.

Een Pan-steek, die niet tot de binne-tafel doorschiet, moet met de Booren verdreeven worden, maar wanneerze door beide de tafels gaat, zo moet men de Pan met de Boorschyven openen, zettende in het punt zelfs de bout van de oneffen Boor-schyf, tot dat 'er een plaats zy, in dewelke de effen Boor-schyf kan staan; welke twee hand-werken, op datze haast veilig en gemakkelyk mogen toegaan, zo moet men het Pan-vlies van 't been afscheiden.

Deze aangeweezen manier van geneezing der breuken en wonden is voorwaar voortreffelyker, dan de geene, dewelke *Felix Wurtz cap.* 7. 8. & 9. van de geneezing der wonden heeft voorgestelt, en onze Barbiers over al in *Duitschland*, gelyk als een Gods-spraak van *Apollo*, navolgen, nochtans zeer dikwils met groot gevaar van het leven der Patienten: daarom geeft het my ook geen wonder, dat het met de geneezing dikwils zo slecht afloopt,

loopt, alzo de gezeide plaats van *Felix Wurtz*, veel dwalingen vervat, dewelke de aankomende Leerlingen zullen gewaar worden, by aldien zy de korte en *Hippocratische* manier, om te werken en te geneezen, met de manier van *Wurtz* alleenlyk overwegen.

DE EEN DERTIGSTE PLAAT.

Van de afschraping van een Pan-steek, de snee der Slaap-slag-ader, de geneezing van de aangewassen Oog-schellen, van een Val-vlies der oogen, en van een Oog-hoeks-geswel, van de manier van de oogen te sterken.

DE I. *Figuur* toont, hoe een steek van de Pan, die niet doorgaande is, met de Boor in de I. *Figuur van de* III. *Plaat* wordt weggenomen, na dat de huid opgesneden, en het been ontdekt is.

De vinger in de II. *Figuur* wyst aan de plaatze van de snee van de Slaap-slag-ader, die tusschen de top des hoofds, de Slaap-spieren, en de Rimpel-spieren geschiedt. Om deze plaats naauwkeurig op te merken, zo verzorgt de Heelmeester voor eerst, dat het hair afgerafeert wordt, daar na, dewyl den zieken zyn Voor-hooft rimpelt, en zyn onderkaak roert, verzet den Chirurgyn zyn vinger zo lang op de slach des hoofds, tot dat hy op de plaats komt, daar hy geen beweging van die spieren verneemt, dewelke in der daad geroert worden, welke plaats het waare tusschen-schot der spieren is, alwaar zeer veilig de Hart-ader onder de vinger slaande, of een Bloet-ader met een rechte snee geopent wordt, zo wanneer deze Ader-snee om bloet te lossen is aangewent, maar zo men van meening is het bloet te onderscheppen, zal een dwarze snee meer nut aanbrengen.

Met de ander hand wordt het aanwassen van de Oog-schellen genezen. De Oog-schellen groeijen of zelfs aan een, of aan het Hooren-vlies van het Oog, of aan alle beide. De geneezing van de Oog-schellen aan malkanderen gegroeit, wordt volbracht door het kromme Mes in de

VIII.

VIII. *Figuur van de* VII. *Plaat*, aan wiens ſpits een klein en ſcherpe kloot van zilver vaſt gemaakt is, dewelke van de binnenſte hoek wordt ingeſtoken, alwaar zy bykans nimmermeer aan malkanderen vaſt zyn, tuſſchen het Oog en de Oog-ſchellen tot aan de buiten-hoek, zo dat de botte zyde tegen het Oog aan komt, en de ſcherpe zyde tegen het t' zamengroeijen der Oog-ſchellen; daar na zoekt men met den vinger, voor en al eer men de ſnee doet, de plaats, daar de ſnee moet geſchieden, dewelke gevonden zynde, zo wordt de t' zamenvoeging der Oog-ſchellen doorgeſneden: tuſſchen beide de doorgeſneden Oog-ſchellen legt men linne doeken, op dat zy niet wederom aan een groeijen.

Wanneer de Oog-ſchellen aan het Hoorn-vlies van de ogen vaſt hangen, zo ſteekt het breedſte deel van het Sleuf-yzer in de VI. *Figuur van de* VII. *Plaat*, met groote voorſichtigheit tuſſchen het Oog-ſchel en het Hoorn-vlies van het oog, op dat die dingen, die aan malkanderen hangen, van een geſcheiden worden, zonder bezeering van beide de deelen, indien het mogelyk is; nochtans by aldien een van beiden moet bezeert worden, zo is het beter dat het aangewaſſen Oog-ſchel, dan het oog zelfs geſneden wordt. Na dat het Oog van het Oog-ſchel bevrydt is, zo legt ook een zuiveren linnen-doek tuſſchen beiden, op dat zy door het aangroeijen niet wederom aan malkanderen vaſt raken.

Het *Starretje* by het rechter Oor* vertoont een *vliezig gezwel*, gelyk de Vygen aan een dunne Steel hangende, waar van in *de* II. *Fig. van de* XXXIII. *Pl.* breeder gehandelt word.

De III. *Fig.* vertoont een Oog-hoeks-gezwel tuſſchen de Neus en de grootſte hoek van het rechter Oog, 't welk met geen kruid, maar hand-middelen geneezen kan worden. Derhalven men dit baſtert-vleeſch met de tanden van de Trek-tang vat, en op de grond los ſnydt met het mes in de I. *Figuur van de* II. *Plaat*, zo nochtans, dat 'er iets van dit Baſtaart-vleeſch overblyft, op dat 'er geen geſtadige en ongeneeſlyke Traan-vloed op volgt.

De IV. *Figuur* leert, hoe het gezonde oog voor het afnemen van de Val-vlies, met Catoen, en een band geſloten wordt: als ook de plaats, alwaar de Naald aangezet wordt, (*Plaat* VIII. *Figuur* IV.) dewelke van

Al-

Albucasis in zyn tweede Boek aan het 23 Hooft-ſtuk met de volgende woorden beſchreven wordt: Zet het uiterſte einde van de Naalde dicht by het Horen-vlies door de dikte van het botte Sleuf-yzer, in het witte van het Oog zelfs, dewelke na de kleinſte of de buitenſte hoek ziet.

Van het Val-vlies.

Een volkomen ryp, en volwaſſen Val-vlies, dat tot een vel is gegroeit, gelyk men 't noemt, met het inſteeken van de Naald door het Horen-vlies weg te nemen van den ommegang des Oog-appels, aan de welke het is vaſt gegroeit, wordt voor het uiterſte genees-middel gehouden. Maar voor en al eer men dit zware hand-werk aanvangt, zo moet de Oog-artz overdenken, of een, of beide de Oogen met dit toeval bevangen zyn. By aldien beide de Oogen overtrokken zyn, kan de Patient t' eenemaal blind, zyn gezicht niet gebruiken, zo is het lichter met hem dit hand-werk te ondervinden, overmits het niet ſlimmer kan weezen, al zoude het met dit Handwerk niet gelucken. Maar een Oog alleen lydende, alzo 't gezonde by gebrek van het andere, noch genoeg is tot het zien, zo moet men met minder roekeloosheit dit werk aanvaarden, principalyk wanneer het Val-vlies, dat zomwylen binnen den tyd van drie, vier, vyf of meer jaren naauwelyks tot zyne volkomen dikte komt, noch niet t' eenemaal volwaſſen is: Nochtans behoort men ook geenzins de Etter-ſtof, het vlies veroorzakende, dik te maken, gelyk *Joannes Baptiſta Salvaticus* in zyn 56 twiſtreden, deze vraag zeer wel onderſcheidt. (*a*).

En

(*a*) Wat eigentlyk de Staar (*Catharacta*) zy, daar van vindt men verſcheidene meeningen en gevoelens van in de ſchriften der Genees- en Heelkundigen. De Ouden hebben dezelve voor een overvloedige vogtigheid in het wateragtige Vocht, achter den Oog-appel, door welke het Gezicht in het Oog verhinderd wierdt, gehouden. Zie *Paulus Æginet. lib.* VI. *Cap.* XXI. *pag.* 577. Maar na dezen hebben de meeſte Schryvers dit toeval voor een Vlies, 't welk zich tuſſchen het Hoorn- en Druif-bezien vlies plaaſte, aangemerkt; en met welken onze Schryver over een komt. Anderen hebben gezegd, dat de Staar gelegen is tuſſchen het Hoorn-vlies en 't Criſtalyne vogt. Zie *Schelhamer Diſſ. de ſuffuſione. pag.* 6.

Deze meening is men eene geruime tyd toegedaan geweeſt, en heeft zo lang ſtandt gehouden, tot dat de twee beroemde Oogmeeſters, *Briſſeau* en *Antoine Maitre Jean*, aan de Societeit van *Pa-*

rys

En al is 't, dat de meefte Schryvers een middelmatige verdikking van deze vochtigheit willen hebben, zo is nochtans uit d'ervarentheit bekent, dat het vlies veel lichter te geneezen is, wanneer het zyn volkomen dikte en ftyvigheit heeft bekomen, want de onrype, weeke, en noch flibberige vlies-ftof ftaat de Naald niet tegen, en kan ook niet heel weg genomen worden; maar gefcheurt zynde, groeit en verdikt wederom aan, of ook wel harder wordende, of met een waterachtige vochtigheidt beftort zynde, brengt zy te wege, dat de Patienten niet alleen niet met allen zien, maar ook verfteeken worden van alle hope, om door het hand-werk, voor de tweedemaal herhaalt, wederom te recht gebracht te wor-

rys, enz. klaar en duidelyk hebben aangetoond, dat, de *Catharacta* niet anders dan een verhard, duifter en verdikt geworden, *lens Cryftalina*, zy; gelyk de ondervinding in de zulken, welke met dit Oog-gebrek geftorven zyn, beveftigt heeft. Gelyk zulks wytlopig te lezen is, in l'*Academie Royale*. *Woolhoufe* een beroemt *Oculift* te *Parys* meent met veele bygebragte redenen te bewyzen, dat, de *Catharacta* is een verdikking (*Concretio*), in het wateragtige vogt. Tegen dit gevoelen van dezen Schryver, heeft zich onder anderen *Heifter* wakker aangekant, en de meening van *Briffeau*, *Antoine Maitre Jean* enz. zo wel beweerd, en het ganfche gefchil van deze zaak, geflift en afgehandeld, ja zelfs aengetoond, dat de Staar, gelyk ik voorheen gezegt hebbe, een verdikking, droogwerding en verduiftering van de *lens Cryftaleina* zy. De eigentlyke oorzaak hier van is een verftopping van de fyne vaatjes, waar uit de Cryftalyne vogt gemaakt is; want daar door word dat vogt, van zyne voeding en vloeibaarheid berooft, en moet derhalven kleinder, droog, hard en ondoorfchynend worden, de *pori* veranderen en fluiten, zo dat zy de ligtftralen niet doorlaten kunnen; en dus eindelyk de blindheid in dat Oog, verwekken.

Verder en volkomener narigt vind men hier van in *l'Academie Royale* 1707. *pag.* 27. *memoires. pag.* 654. 1708. *pag.* 47. *memoires.* 315 *&c. en in de Act. Haffn. vol.* V. *Obf.* VI.

Nademaal de *Catharacta* een groote gelykheid met de *Glaucoma* (heldere ftaar) heeft, zo is het nodig, dat men acht geeft, op deze volgende zaken, waar door men ze van malkanderen leert onderfcheiden, namelyk de *Glaucoma* zit en vertoont zyn verduiftering veel dieper agter de Oog-appel, nademaal het zelve in het droog, dik en duifter geworden glafagtige vogt, zyn zitplaats heeft, het welke de reden is, waarom men de *Operatie* als van de *Catharacta*, in dit Oog-gebrek, niet kan werkftellig maken: Ook zo vertoont zich de *Glaucoma* (heldere Staar) in zo veele verfchillende Coleuren niet als de *Catharacta*, welke zich gewoonlyk graauw, wit, groen, geel, veelverwig of gemarmeld enz. vertoont.

worden (*a*): alzo dit werk wel voorzeker te vergeefs voor de tweede reys herhaalt wordt, want by aldien dit hand-werk tweemaal aangewendt wordt, is buiten alle twyffel vruchteloos, gelyk ook op heden getuigen zal de Huisvrouw van *Chriſtoffel Schochen* een Schoenmaker van *Ulm*, nevens andere, die door het hervatten van deze handt-geneezing t' eenemaal blind geworden zyn. De ongenezelyke blindheit placht ook te volgen, wanneer door de punt van de Naalde de glazen-vochtigheid, en haar bekleedzelen, of alleen het druive-vlies in den ommegang van den Oog-appel geſcheurt wordt, waar aan dat men gewaar wordt, wat dit voor een onzeker en twyffelachtig genees-middel is, en dat men lichtelyk een miſſlag kan begaan, die nimmermeer kan herſtelt worden, daarom men zo roekeloos niet behoort te wezen in 't beloven van de gezondheit aan de Patienten, dewelke wy nergens van daan dan van onze naarſtigheid konnen verzekeren; onaangezien de Quakzalvers zulks doen, die niet beſchaamt zyn, of zy haar beloften niet volbrengen, als zy maar geld verdienen. Ik wil wel bekennen, dat ik dit hand-werk nooit by de hand heb genomen, ſchoon ik het Werk-tuig gereed hadde; maar ik hebze met goede voorſpoet in 't werk zien ſtellen van eenen *Italiaan* aan 't eene oog van een Edelman, als mede van een Monnik van *Verona*. Deze Hand-werker van *Padua* heeft op de volgende manier het werk by de hand gevat. Na dat zy het lighaam bereidt, en voorts de naam Gods aangeroepen hadden, zo heeft hy een Kamer van middelmatig licht gekozen, en op een heldere ſchoone en ſtille dag, drie uren voor de middag, de Patient noch nuchteren zynde, in een ſtoel dicht by het Bed gezet, zo dat hy achter zyn rugge eenige ſteunzel en een kuſſen hadde, en met het gezicht tegen de dag gekeert was; uit een tegen over geſtelde ſtoel heeft de Oog-artz den Patient met de beenen van malkanderen getrokken, met de ſtoel aangevat,

(*a*) *Bartiſch* heeft in zyn *Opthalmographia* zeer wel de verſcheiden zoorten van *Catharactæ* afgebeeld en beſchreven; als mede de tekenen aan welken men dezelven kan kennen, als wanneer de Staar bequaam zy of niet, om te *Deprimeeren* of de *Operatie* werkſtellig te maken; waar na ik mynen Lezer zende.

gevat, en zyn handen van beide zyden op zyn Dyen steunende, tegen gehouden; achter de rugge van den Patient stond een Dienaar, om met beide de handen het Hoofd van den Patient over eind, en vast te houden, die het rechter Oog, dat gezond was, met Katoen, en een band bedekte, (beziet de IV. *Figuur van deze tegenwoordige Plaat.*) Dit beschikt zynde, heeft de Dienaar voorts kussens geleid tusschen den Chirurgyn en den Patient, om den arm van den Meester vast tegen te houden: beziet by *Guilhelm. Fabritius Hildanus*, in zyn 4 Hondert-tal aan zyn 16 Aanmerking, het Steunzel-tuig, op het welke gelyk als een Pylaar, de Elleboog van den Oog-meester zeer vast komt op te leggen; daar op heeft de Oog-meester met de duim het lydende Oog gewreeven, (de Oog-schelle toe doende, en terstond wederom openende,) en het zelve, na dat hy van te vooren zaat van Fenicool gekaauwd hadde, met zyn Aassem gestooft, daar na heeft hy een goude Naald genomen, (want het vlies, dat men weg moeste neemen, was wit, en de Zilvere Naald komt alleen te pas, wanneer de styve, en t' zamen gelopen vochtigheid zwart is, of een ander coleur heeft,) de welke lang, met een gestreept en uytgedraait hand-vatzel, om vaster te houden, en tegens de punt zeer spits en scherp, en allenskens dunder zy, (beziet de IV. *Figuur van de* VIII. *Plaat*) deze heeft hy met de slinker hand, steunende op de buiten zyde des Oogs, dicht by de zit-plaats van het Oog, in het witte, niet veer van de Regenboog, een weinig hooger dan in het midden ingedrukt, ook niet met gewelt, maar allenskens t'zamendraaijende, ingestooken, tot dat zy in het Hooren-vlies doordrong, dat de Patient met het minste gevoelen van pyn lichtelyken heeft verdragen. De ingestooken Naald heeft hy terstond na het gat van den Oog-appel, alwaar het vlies was aangewassen, toegekeert, en allenskens na de binnenste zit-plaats van het Val-vlies voortgedreeven, dat bekwamelyk konde geschieden, om dat de goude Naald door het Hooren-vlies kost gezien worden; met de zelve tot aan die plaatze gebracht, en eenige reizen zacht om hoog en om laag beweegt, om het Val-vlies van den ommegang des gats weg te krygen, (alzoo het met de eerste reis altyd gelukt) heeft hy het vlies nedergedrukt, en op zommige plaatzen los zynde, voorts

t'eenemaal van de andere plaatzen, daar het noch vaſt aanhing, afgeſcheiden, en om laag, te weten in de onderſte en duiſtere plaats van het Oog gebracht. Als nu het Valvlies onder de Oog-appel was gekomen, zo heeft de Oog-meeſter het Oog geſlooten, en de Naald een kwartier uurs daar ingelaten, op dat het vlies in het onderſte deel, daar het henen gebracht was, zoude blyven, dat men daar aan gewaar word, by aldien door de beweeging des Oogs het Val-vlies niet weder opkomt. Ondertuſſchen zal men hem wachten, dat men het zelve onder het werken niet in meer deelen ſnyt of ſcheurt. Want al worden de zelve ſtukken nedergedrukt, zo komenze nochtans lichtelyk wederom in den Oog-appel, en in dezelve vloeijende, zo verduyſterenze het gezicht. Na dat hy dan dit Handwerk wel en behoorlyk hadde volbracht, zo is het af-halen van het Vlies voorſpoediglyk toe gegaan, en het Zwart in de Oog-appel dede zich wederom op, en de Patient heeft terſtond wederom konnen zien. Eindelyk het Oog-ſchel nedergedrukt, en het Oog geſlooten zynde, heeft hy de Naald na verloop van een kwartier uurs allenskens wederom uitgetrokken, op dat de ſtof, die het Val-vlies veroorzaakt hadde, niet wederom op haar voorgaande plaats zoude vloeijen, of de Chriſtalyne vochtigheid in het Oog zoude bezeert worden. Men moet ook voor het uitloopen van de waterige vochtigheid niet beducht zyn, alzo het gat, in deze dikke rok gemaakt, terſtont wederom t' zamen loopt, zo haaſt de Naald daar uitgetrokken word (*a*).

Dit

(*a*) Alleenlyk wil ik den Heel-kunſt-oeffenaar erinneren in de *Operatie* van het Nederdrukken der *Catharacta*, dit volgende in agt te nemen: namentlyk na dat hy alle het nodige voor en onder deeze Kunſt-bewerking, in gereedheid te hebben gebragt; Zie *Heiſter* tweede *Deel Cap.* LV. *Pag.* 689. Zo neemt hy zyne Naald (welker zoorte de bekwaamſte hier toe zyn, heb ik reeds in myne Aanteekening over de agſte Plaat, *Pag.* 19. beſchreeven), gelyk men een Schryf-pen gewoonlyk houdt, doch zo het 't regter Oog is, vereiſcht het de ſlinker, en in tegendeel het ſlinker, de Regter-hand, en ſteekt dezelve een ſtroo-breed van de *Iris*, aan de zyde van de kleine Oog-hoek, na alvoorens het Oog naar de Neus te hebben laaten wenden, door de *Tunica Albuginea*, *Sclerotica* en *Choroidea*, lynregt tot in de holte des Oogs, 't welk men gewaar wordt, als men met de Naalde, geen wederſtand meer ontmoet, en, men als in een ruimte gekomen is; Dan moet hy niet

Dit Hand-werk alzo gedaan, het Oog gebetert en ge-
ont zynde, nochtans beide Oogen zes dagen lang geſloo-
en houdende, heeft hy dagelyks drie of vier maal katoen
op de eene zyde met Roozen en Fenicool-water, dat met
en weinig Safferaan en Poeijer van Fenicool gemengt
vas, bevochtigt, daar opleggende, om het gezicht te
terken. Maar om de ontſteeking voor te komen, zo heeft
ıy de zalf van het wel-geſlagen wit van eijeren, en de
oewringende Poeijers van *Galenus* gemaakt op een lin-
ıen doek geſtreeken, en op het voorhoofd geleid: als me-
de eindelyk boven het Katoen, en de voorzeide beſcherm-
pleiſter een anderen Linnen-doek met een band vaſt
gebonden. De Patient gebruikte lichte ſpyze, en moeſte
een tyd lang in 't duiſter blyven, met toegeſlooten hou-
ten venſters van alle kanten, op dat het gezicht noch niet
veel lichts gewoon zynde, zoet en zacht zoude gewent
worden, het licht te verdragen, dat ook de Geeſten met
geen gewelt na de Oogen toe zouden vliegen, zo ver-
bood hy den Patient alle heftige beweegingen, als ook het
Hoeſten, Fnieſen, roepen, en drukken in het Water-
maken, of onluſten van de uitwerpſels. De Patien op
zyn

niet dieper ſteeken, op dat de *Proceſſus Ciliares*, niet gequeſt wor-
de; alsdan wendt hy zyne Naald na de Oog-appel zelf, zoo, dat
men ze agter dezelve zien kan; vervolgens ſepareerd of ſtrykt hy
de verdikte of verharde *Lens cryſtallina*, van boven naar beneden door
een zagte beweeging, en drukt hem onder den Oog-appel neder-
waards, naar en onder het onderſte Oog-lid; latende de Naald
een weinig tyds aldaar, op dat het Glas-agtige vogt in deſzelfs
plaats, voorwaards ſpringe, en om te zien of de neergedrukte ſtaar
opryze; zo neen, is de Operatie gelukkig volvoerd, en de Ly-
der kan ook aanſtonds zien, en men haald de Naald uit het
Oog; doch zo dezelve wederom opkomt, moet men hem met
de zelfde omzigtigheid wederom neerdrukken, tot dat hy onder
het Oog-lid blyft; wel zorg dragende dat hy met de Naald me-
de niet veel in het Oog omvroet, op dat de Staar met geen gewelt
los ſcheure, en de rok van Ruiſch (*tunica Ruiſchiana*), niet quet-
ze, welke een weefzel is veeler kleine Bloedvaten, uit welken het
Bloed komende, de Oog-vogten zoude troubel of drabbig maken,
en een Etter-oog (*Hyppopyon*) veroorzaaken, door wien het ge-
heele Oog zoude konnen verzweeren en verlooren worden; gelyk
ook van de kwetzing des Druifbezien-vlies, 't welk behalven
de groote Pyn &c. de ronde geſtalte van den Oog-appel, en het
gezigt, zoude doen verliezen. Zie *Wepfer. l.* 5. En verder over
deze Operatie, Geneezing &c. *Heiſter tweede Deel*, *Cap.* LV. *Pag.*
695.

zyn rugge leggende, en ſtond niet op om zyn gevoeg te doen, alzo hem een houten Vat tot dien einde bereidt, ondergeſtoken wierdt. Alzo heeft hy zyn voorgaande gezicht wederom verkreegen, ende door het naarſtig gebruik van de bewaar-middelen, en van een Etter-dragt op den arm, veel Jaren daar na gezond geweeſt. *N. Marianus* een Romein van geboorte, en een zeer vermaart Oog-meeſter heeft ook in de Maand van December, van 't Jaar 1637. hier tot *Ulm* in myn tegenwoordigheid met een zeer goet ſucces een Val-vlies afgenomen van myn Heer *Tobias Neubronner*, en Mevrouw van *Kaſenboek*. En dit zy genoeg, aangaande de gelukkige geneezing van het Val-vlies, dat ik heb goet gevonden uit myne Konſt-Aanmerkingen hier by te brengen, tot dienſt van de Liefhebbers van de Konſt der Medecyne, op dat zy iets mochten hebben om hun daar na te reguleeren in het verbeteren van eenige misſlagen, die van de Kwak-ſalvers (welken Luiden hedendaags de geneezing van zodanige toevallen betrouwt word) in haar tegenwoordigheid mochte begaan worden. En alzo de geneezing van het Val-vlies in de Oogen, een van de ſubtylſte is, zo heeft *Celſus* in zyn 1 *Boek* 7 *Capittel* van de Natuur der Oogen de zelve zeer klaar voorgeſtelt, de welke de goetgunſtige Lezer kan na zoeken, en voorts, indien hy meer begeert te weten; deze materie by *Platerus* en *Georgius Bartiſch*, de Oog-meeſter van *Dreſden* opzoeken. Daar worden veelderhande Beſchryvingen van Oog-middelen, dienende tot de verdryving, en verdwyning van de beginnende Val-vliezen, by de Autheuren gevonden, die voortreffelyke werkingen van hen toegeſchreeven worden. Ik heb zeer goet bevonden, de Gal van een Snoek met een weinig Suiker vermengt, 't welk na de algemeene zuivering, en een Spaanſe-vlieg achter de Ooren gezet, met druppels in het ſlinker Oog gedruppelt wierdt, en in den tyd van een week het Val-vlies, dat eerſt begoſt, heeft doen verdwynen. *Adrianus Spigelius* heeft het zeer dikwils met goede voorſpoet gebruikt, en my daar beneffens zeer hoog aanbevolen de Olie van de lever van een Puyt-Aal, waar van *Foreſtus* in zyn 11 *Boek Obſerv.* 55. kan nagezien worden, als mede het Oog-water van *Martinus Rulandus*, en het andere, dat zeer nuttelyk, en tot *Napels* zeer in gebruik is.

't Zel-

't Zelve heeft *Joh. Anglicus* in zyne *Practica* beschreeven, 't welk hy *Rosam Anglicam* noemt. *Sennertus* maakt daar van mentie, *Pr.* in zyn 1 *Boek pag.* 1. *sect.* 2. doch zonder Beschryving, dewelke is, als volgt, R. *Fœnic. Rut. Euphras. Verben. Tormentill. Beton. Rosar. Endiviæ Silvestr. Calcatr. Anagall. Pimpinell. Chelidon. Papyri. Pæon. Fol. Vitis. Apii. Agrimon. Caprifol. Ana. Part. æqu.* wryft dit alles in stukken, en gewreeven zynde, legt het daags te vooren in witte Wyn, des anderen daags in de pis van een Jongen, die het Venus-werk nog niet heeft gepleegt, den derden dag in 't zog van een Vrouwe, en den vierden dag in zeer goeden Honig, 't welk als dan overgehaalt en tot het gebruik bewaart moet worden. Beide deze wateren heb ik wel noit gebruikt, maar nochtans buiten myn voornemen, de jonge Liefhebbers willen voorstellen, om de werkingen van dezelve, die my van een zoo voortreffelyken Genees-meester ten hoogsten zyn aangedient, by voorvallende gelegentheid te onderzoeken.

De V. *Figuur* toont de opening na de uitsnyding van een Oogen-hoeks-gezwel. Op dit gat wordt de Pyp A. (in de I. *Figuur van de* I. *Plaat*) gezet, dat het Oog moet beschermen, en met het 't zamen-drukken van de naastgelegen huid, het gevoelen verdoven, tot dat het ontbloote, of worm-steekige Been met het gloeijende staal (in de VI. *Fig. van de* XXII. *Plaat*) door de Pyp ingestooken, gebrandt wordt. Op het gebrande Been moet men Doek-plukzel leggen, tot dat 'er een schilfer van het been afgaat. De holligheid, word vordens met de Spons in Wyn, daar in Aluin uitgedrukt, en met het omgebogen werktuig t' zamen gedrukt is, toegeheelt, 't welk gedaan zynde, de Zweer voorts met Vleesch en Vel-teelende Genees-middelen gehandelt moet worden.

De VI. *Figuur* is een afbeelding van 't rechter Oog met de Ring C. (in de V. *Figuur van de* VIII. *Plaat*) vast gemaakt; van de Slym-prop uit het rechter Neus-gat afhangende, en de snyding van een gerokt gezwel onder de Huid in de bovenste Kaak ontstaan: wiens Velleken onvoorzichtiglyk met de Diamant D. opgescheurt, ik met het breede Tent-yzer, na dat de Etter-stof uitgelost was, van de Huid, en onderleggende Spieren tot op de Wor-

 tel

tel heb afgefcheiden, en met het Mes in de II. *Figuur van de* XIII. *Plaat* afgefneeden, en het gat met het Brand-yzer in de VII. *Figuur van de* XXIII. *Plaat* wel doorgloeid, toegefchraapt, 't welk gedaan zynde, de wonde met Linnen-doeken, met Hecht-zalf befmeert, t' zamen getrokken hebbe.

De VII. *Figuur* ftelt voor Oogen het Glas E. (in de X. *Figuur van de* VIII. *Plaat*) aan het Oog vaft gebonden; door wiens trechter men het Oog-water druppel-wys in het Oog laat loopen: Daar na de manier om de Slym-prop uit de Neus te trekken met het Werk-tuig van *Hieronimus Fabritius ab Aquapendente* gevonden: voorts de Slym-prop met de Tang gevat, en ook buiten de Tang zynde. *Mattheus Glandorpius* heeft een zeer fraai Tractaat gefchreeven van de Natuur, en Geneezing van de Slym-prop, de welke de Genezers van dit quaal met zeer groot voordeel zullen konnen doorlezen.

De VIII. *Figuur* toont, hoe beide de lippen met twee dubbelde Haaken van malkanderen getrokken en gehouden worden, terwylen men bezig was met het uytfnyden van een gerokt gezwel, dat tuffchen de Spieren van de Opper-lip, zoo groot als een Henne-Ey, uit-gegroeit was, 't welk zeker eerlyke en fchoone Juffrouwe, niet zonder pyn, zeer leelyk maakte, en ontftelde; beziet hier van beneden een byzondere Hiftorie.

De IX. *Figuur* is een ontwerp van Baftert-vleefch, gelyk een Campernoelie, in 't voorfte deel van het verhemelte des Monds, agter de Sny-tanden, dat grooter was als een Walnoot, of Okkernoot, en daar een hoopen bloed uytliep, als het maar met een Vinger of de Tong aangeraakt wierdt, waar van beneden ook een byzondere Aanmerking befchreeven is.

DE

DE TWEE EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXIV. *Plaat in 't* Latyn.)

Van het affnyden van een bedorven Lel de doorfteeking van de Lugt-pyp, en het inbranden van 't Achter-hoofd; als mede van het maken van een Hals-dragt met de gloeijende Naald in de Nek, en in de Lel van het Oor.

DE I. *Figuur* vertoont *een half verftorven Lel* de welke, de Tong en de Onder-kaak door de Mond-fpiegel nedergedrukt zynde, met de draad door den Ring (*a*) *in de* VII *Fig. van de* X. *Plaat* aangezet, en t' zamen getrokken, afgefneeden moet worden, voor en al eer de bederving zich voorder uit-breide; en de geheele Huig met de aanpalende deelen befmette.

De II. *Fig.* wyft aan, hoe de Heel-meefter, na dat de Ring (*a*) *in de* VII. *Fig. van de* X. *Plaat* gereed gemaakt is, en de Knecht door den Mond-fpiegel *in de* IV. *Fig. van de* XII. *Plaat*, de Tong nederdrukt, (*gelyk in de* VII. *Fig. van de* XXXV. *Plaat aangeweezen is*,) het verdorven deel van de Lel met den Ring vat, met de rechter of flinker hand de draad (*b*) fterk aan trekt, en dus de Lel zeer vaft t' zamen drukt. By de Lel een knoop gemaakt hebbende, zal hy de draat (*c*) met de Schaar affnyden, en na dat het Werktuig uitgetrokken is, beide de draden buiten de Mond laten afhangen, tot dat de Lel den tweeden of derden dag daar na afgevallen is (*a*). Beziet *de* XI. *en* XII. *Fig. van de* IX.

(*a*) De affnyding van een verftorve ofte bedorve Lel, word fpoediger en doenlyker verrigt, dan door het afbinden, vermits door het afbinden, inzonderheid zo de bedorve of verftorve Lel, zeer gezwollen en uitgezet is, 't welk in dit geval veeltyds gebeurt, veel zwarigheden ontmoet: Ten dien einde zyn veele werktuigen bedagt; als dat van *Hildanus*, afgebeeld en befchreeven in zyne *Ob-*

IX. *Plaat*, *en de* IV. *Fig. van de* XXXIV. *Plaat.*

Wanneer de Lel door de toevloeijende ſlymachtige vochtigheid nederzakt, dan word hy zeer voorſpoediglyk geneezen door het inblazen van het Poeijer, t'zamen gemengt van rouwe Aluyn en witte Peper (*a*). De manier van dit Poeijer op de Lel te blazen is als volgt. Na dat de Tong met den Mond-ſpiegel, (of veel eer met de doorgate Spatel *in de* IX. *Fig. van de* IX. *Plaat*, die de Heel-meeſter met de ſlinker hand vat) om laag gedrukt is, zal de Meeſter terſtond met de rechter hand de lepel (*d*) *in de* VIII. *Fig. van de* X. *Plaat*, met het poeijer gevuld aan de Lel houden, en de mond zetten aan het gat van de Pyp (*e*), en dus het Poeijer van alle kanten op de Lel blazen. Beziet *Guilhelm. Haldanus Cent* 2. *Obſ.* 21. *de Uvula relaxata curatione.*

De III. *Fig.* vertoont, *hoe het Strotten-Hoofd* in de gebreeken van de Lugt-Pyp, die een verſtikking dreigen van een Heel-meeſter in de Sny-konſt bedreeven, *zeer veilig geopend word*, en dat op de volgende maniere: Het Hoofd van den Patient word achter overgebogen, niet alleen

ſervatien Pag. 96. Zo ook by van *Solingen. Cap.* VIII. *Fig.* 7. *Wieſeman. Lib.* IV. *cap.* VII. Van *Meekeren. Cap.* XXIX. heeft met een lange Schaar de verſtorve Lel gelukkig afgeſneeden. Of ſchoon de Schryver van geen Bloed of Bloeding naar de gedaane Affnyding van dit genoemde Deel, hier melding doet, echter ontmoet zulks den Heel-meeſter veeltyds: Gelyk onder anderen getuigt *Nuk Experiment* XXI. Waar tegen hy aanpryſt de *Vitriool* van *Ciprus* te gebruiken: Insgelyks is de *Colcothar Vitriol*: of een Stiptiſch water uit de *Sal. Tartar. Limatur. martis*, en roode Wyn gekookt, in dit geval van goede dienſt. Eindelyk wordt de geneezing door een Gorgeldrank, van een afkookzel uit de *Rad. Ariſtol. rot. Alchimill*: enz. met gemeene Honing of dien van roode Roozen vermengt, meerendeels daar door verkreegen.

(*a*) Deeze manier van inblaazen in de Keel, met zulke ſcherpe Poeijers, tot inkrimping van de verſlapte en nederhangende Lel, is mede niet veilig in het werk te ſtellen, vermits 'er zeer gemakkelyk iets van in de Lucht-pyp, zoude kunnen geraaken, of ingelaten worden; waar door aan de ontſtooke en gezwolle Lel, behalven een zwaare en moeijelyke Hoeſting, groote pyn veroorzaakt zoude kunnen worden. Zie *Schelhamer de Tumoribus.* §. XXX. *van Solingen* pryſt een Penceel aan, 't welk in een zamentrekkend Genees-middel gedoopt moet worden, om de gerelaxeerde Lel, te beſtryken. Verder zyn de *Diſcutientia* en *Roborantia*, met *Spirit. Vini. Camphor.* en *Nitrum* bereid, in dit geval van groote dienſt.

leen om de Lugt-pyp zichtbaar, maar ook laager te maken, op dat de Vliesachtige Tusſchen-ſchutzels van dezelve hun meer ten voorſchyn geven; dan maakt men met inkt een lange ſtreep, midden door de voorſte lengte van den hals, bykans tot aan de holligheid van de Strot. Daar na moet men met den vinger het Strottenhoofd aanraaken, zoekende hier van daan zeer naauwkeurig het einde van 't Strotten-hoofd; het welk gevonden zynde, moet men naar beneden drie of vier Ringen van de Lugt-pyp voorby gaan, (drie in een korte en vier in een lange Hals, welke bepaling men bekent of door 't gevoel, of door de reden; door 't gevoel in een magere Hals, maar door de reden, dat wy ons verbeelden en giſſen de breedte van drie Ringen, dienende ten dien einde, dat men de Lugt-pyp van een gezond menſch beſchouwt), om aldaar de Snee te volbrengen, maar niet ten eerſten onder het Strotten-hoofd, op dat hier ter plaatze de ontſteeking, ligtelyk op de Snee volgende, niet aan het Strotten-hoofd, 't welk van te vooren genoeg geſlooten is, mogt mede gedeeld worden. Deze Vliesachtige plaats, tuſſchen de twee kraak-beenachtige Ringen gevonden zynde, moet men na de breedte van den Hals met inkt tekenen: daar na vat de knecht de huid met het onderleggende vleeſchachtige vlies aan de eene en andere zyde met de vingeren, te weten, de duim en de voorſte vinger van beide handen, en de Meeſter ſnydt na de lengte van de getekende lyn van het Strotten-hoofd af tot de Strot toe, (want dus het geen gevaar loopt, dat 'er eenig vat, Zenuwe of Spier bezeert wierde, (*a*) met het krom-

(*a*) Het is beklagelyk, dat deze Operatie aan veele menſchen zoo gevaarlyk en affchuwelyk voorkomt, om in 't werk te laten ſtellen, en door welkers verzuim, ik met leedwezen geduurende myne Kunſt-oeffening eenige Lyderen, hoe ik ook aanhield, om dezelve te doen; egter door de Vrienden van de hand geweezen, hebbe zien ſtikken: Daar anders deze Konſt-bewerking gedaan, die geenzins gevaarlyk is, de Lyderen mogelyk 't Leven zoude behouden hebben: Want in eene waare *ſynanche*, alwaar de Spieren van de *larynx* dus gezwollen en geinflammeerd zyn, dat zy volkomen de Spleet der Lugt-pyp zodanig drukken, dat 'er geen Lugt in de Longe komen kan, zo moet de Lyder zekerlyk ſterven; ten zy 'er lugt in de Long, door de Strot-ſneede gedaan, ingeraken kan.

De Schryver zegt dat men in de Operatie van de *Laryngotomia* (Strot-ſneede), 't Hoofd des Lyders agter over buigen moet: Edog zulks

kromme Mes (*f*) in dier voegen, dat de Dwars-lyn midden in de ſnee zy, en de ſnee zelfs zo lang kome te worden, dat ze geopent zynde een Dwars-duim in haar breedte begrypt, en het gebruik van het dubbelde Snymes (*g*) mag toelaten.

De IV. *Fig.* toont, *hoe men na de Snee de lippen van de Wonde met de vingers van een moet trekken*, en het bloed met de Spons (*i*) afvegen, op dat de twee ſpieren (*Sternohyoidei* genoemt) recht op de Lugt-pyp leggende ten voorſchyn komen; alsdan moeten die ſpieren, met een witte linie onderſcheiden zynde, door het handvatſel van het mes (*h*) na de lengte van een geſcheiden worden, op dat men de Lugt-pyp ter degen zien kan.

De V. *Fig.* wyſt aan, *hoe men*, de Lugt-pyp zich vertoonende, *de opening met de ingebogen ſchaar zo lang van een houdt*, tot dat 'er een Dwars-ſnee met de ſcherpte van het dubbelde Sny-mes tuſſchen de twee Ringen van de Lugt-pyp gedaan is. Het Mes moet men zo diep induwen, tot dat het de holligheid van de Lugt-pyp doorſchiet, 't welk men zal weeten, als de Aaſſem dan met een geruis door de wonde uitgaat, alsdan ſteekt men in het gat de Zilvere pyp (*k*), die krom is, en gaten heeft, ook met de grootte van de wonde naauw overeenkomt, en kort is, op dat ze de binnenſte kant van de Lugt-pyp niet aan en raakt, als mede gevleugeld, of met een rond afzetzel voorzien, op dat ze van de Lugt niet na binnen gedreeven word, en aan twee draden vaſt gebonden, op dat men ze kan vaſt maken en uithalen (*a*). Deze pyp laat men

zulks is ten hoogſten nadeelig, vermits de ontſtooken, gezwollen, en gedrukte Lugt-pyp, nog meer te zamen gedrukt zoude worden; derhalven laat den Lyder 't Hoofd in een regte geſtalte houden; ook moet men zorg dragen om in 't ontblooten der kraakbeenige ringen van de Lugt-pyp, dezelve niet te verre op de zyden te ontblooten, op dat de wederkeerende Zenuw, aldaar gelegen, niet gekweſt zoude worden, waar door de Lyder zoude ſtom worden. Men doet ook beter in plaats van een krom-mes tot deze *Operatie*, volgens den Schryver, een Lancet te neemen, 't welk men met Lywaad zoo verre bewind, dat 'er niet meer dan de Punt, en een Linie of drie ongewonde, overblyft.

(*a*) Ook moeten in de Vleugels der Canul zelfs, gaatjes gemaakt worden; waar aan men Lintjes vaſt maakt, die om den Hals niet zeer vaſt toegebonden moeten worden. In de Geneezing is voornamelyk daar op te letten, dat de Lyder met het Hoofd voor over

men in de Lugt-pyp zo lang ſteeken, tot dat de vrees van de ontſteeking over is; daar na word die uitgehaalt, en de Wonde, des nood zynde, door het kerven van de huid en het vleeſch-achtige Vlies vernuuwt zynde, t'zamen gehecht, en met Linnen-pleiſters en een behoorlyk verband bezorgt. *Beziet de* V. *en* VI. *Fig. van de* XXXIV. *Plaat.*

De VI. *Fig.* vertoont *een Etter-dragt in de Lel van het ſlinker Oor gebrand*, om de vochtigheid te onderſcheppen, die van daar, door de ader met de Naalde nu doorgeſtooken en gebrand, dagelyks toevloeide, om het gezwel te voeden, dat van de dikſte grond van den Hals afhangende, wegens de Krop-aderen, en de binnenſte tak van de Hals-ſlag-ader, nochte afgeſneeden, nochte van de Huid afgeſcheiden kan worden, zo haaſt de korſt met Boter weggenomen was, heb ik in de Etter-dragt eerſt een loden ring geſtooken, tot dat ze van alle kanten geheelt was, dit gedaan zynde, heb ik in plaats van de loden, een gouden Ring met een zeer ſchoone Parel geciert, gelyk de Arabiſche Wyven hedendaags voor een groote pronk aan beide de Oor-lellen dragen, daar in geſtoken. *Beſiet de* VII. *Fig. van de* XXXIV. *Plaat.* Dit dragen van de Ring heeft niet alleen het toenemen en vermeerderen van het gezwel verhindert, maar ook by geval het zelve zo zeer verrmindert, dat de Patient, zynde een Perzoon van Adel, met zyn Wambair bekleed, het zelve ligtelyk bedekkeu konde. Aangaande de uitſnyding van de Gezwellen, in hun eigen vlies beſloten zynde, *beſiet de* II. *Fig. in de* XXXIII. *Plaat.*

De VII. *Fig.* wyſt aan *de inbranding van het Achterhoofd*, aan de volwaſſen Perzonen, met een gloeiend rond Brand-yzer, als 'er gevaar is van ſlag, geraaktheid, en andere Slaap-ziekten. Men pleegt de holligheid van het

over gebogen legt of zit; waar door de Lucht-pyp op elkander gedrukt wordt, en dus het Wondje, tuſſchen de halve Kraakbeenige ringen derzelve gemaakt, ſpoedig doed heelen; Doch hier is geen Hegting nodig, welke anders in de dwarſche wonden der Strotte of Lucht-Pype, geſchieden moet: Om dat dezelve naar de Lengte gemaakt wordt. In de Geneezing moet men in de Wonde geen ſcherpe middelen, welke een bezwaarlyk hoeſten zouden verwekken, nog geene vette middelen, welke niet alleen de beenderen; maar inzonderheid de Kraak-beenderen, zeer ſchadelyk zyn, gebruiken.

het Achter-hoofd met het gloeiende yzer te branden, voornamentlyk aan de nieuwgeboren en zuigende kinderen, die van de vallende ziekte dikwils gequelt worden, om dat ze koude en vochtige Harſſenen hebben. Tot verhoeding en geneezing van deze ziekte heeft de Genees-konſt deze inbranding als een zeker en vaſt middel uitgevonden, 't welk zo veilig als het is, zo zeker dryft het ook de ſlymachtige vochtigheden, die het Hoofd bezwaren, te rug, en leidt dezelve met groot voordeel na andere plaatzen af, en uit het lichaam weg. Derhalven is de Inbranding van het Achter-hoofd op zommige plaatzen zo gemeen, dat 'er ook tot *Florence* in *Italien* geene, of altoos zeer weinig kinderen gevonden worden, die terſtond, na dat zy de H. Doop ontfangen, deze branding niet uitgeſtaan, en geleden hebben. De manier om zulks te doen, is als volgt: Wanneer de hairen met het Scheer-mes afgenomen zyn, zo moet het langwerpig-ronde Brand-yzer *in de* VI. *Fig. van de* VII. *Plaat*, dat met de holligheid van het Achter-hoofd, tuſſchen het eerſte en tweede Wervel-been, overeenkomt, gloeiend gemaakt, en daar mede, by jonge kinderen, indien 't gevaar niet groot, en geen aanval van de ziekte tegenwoordig is, de holligheid maar eens en zachjes aangeraakt worden. Maar als 't gevaar grooter, de Patient onder, en de aanval tegenwoordig is, of dat de plaats veele dagen moet open gehouden worden, zo is het nodig, dat het Brand-yzer twee of drie maal aan, en dieper ingezet worde. Daar na legt men op de gebrande plaats Boter met een Pleiſter van Goud-ſchuym, of het *Triapharmacum*, om de korſt te doen afvallen: wanneer die afgevallen is, houd men het Zweer met de heilige Waſch-pleiſter, of de Gom-pleiſter zo lang open en dragende, als het de nood vereiſcht, en eindelyk laat men 't met de Lood-pleiſter of een ander Vel-teelend Pleiſter toeloopen. (*a*).

Op dezelfde plaats maakt men ook *een Hals-dragt*, met drie

(*a*) Nademaal deze Kunſt-bewerking in deze Landen, en zelf by de meeſte Volken van Europa, heden weinig of niet meer geoeffend wordt, vinde ik onnodig over dezelve eenige Aantekeningen te maken.

drie werktuigen: te weten, met de Tang, de gloeiende Naald, en de Hair-ſnoer of Draad. Door dezelve worden de vochtigheden, die het Hoofd bezwaaren, geloſt, vermits zy dezelve van de Oogen na de Nek toe aftrekken; de andere, die na de Mond en Borſt toe vloejen, afleiden; en die geene, welke na het Rugge-merg op de Ledematen afdruipen, onderſcheppen. *Aangezien dan de Hals-dragten zo groot voordeel doen, zo hebben wy goed gevonden, de manier, om dezelve in 't werk te ſtellen, met eenige woorden en eenige Figuren de Leerlingen ten beſten hier aan te wyzen.*

De Heel-meeſter doet den Patient op een laage ſtoel zitten, en zoekt met de voorſte Vinger de plaats tot de Hals-dragt bekwaam zynde, of de holligheid tuſſchen het eerſte en tweede Wervel-been. Zo dra hy die gevonden heeft, moet hy het Hair met het Scheer-mes doen afſchrapen, en de plaats, die doorgeſtooken moet worden, na de lengte met inkt tekenen, zo dat de lyn midden in de holligheid komt; maar om niet te miſſen, zo moet de Patient zyn Hals recht uitſteeken, en de Heel-meeſter moet beide de gaten, die hy maken zal, zo wel aan de rechter als ſlinker zyde, insgelyks met inkt tekenen, zo dat de ruymte van beide de tekens anderhalve Dwars-vinger meer of min van malkander zy, na dat de Huid van den Patient dik of dun is.

De VIII. *Fig.* De Plaats getekent, en den inkt ingedroogt zynde, zal de Patient zyn Hoofd achterwaarts overbuigen, zo dat de Huid en deszelfs Spier ſlap worden. De Heel-meeſter zal daar op met de Vingers de Huid en het vleeſch-achtige Vlies van de onderleggende Spieren opligten, en zo veel hy kan, van beide de voorzeide bekleedzels, (zonder de Spieren van de Nek, uit vreeze van de ontſteeking en andere quade toevallen, te raaken), met de Tang (*l. of m.*) *in de* I. II. *en* III. *Fig. van de* VII. *Plaat*, vatten, na hem trekken, en naauw t'zamen halen, zo veel de Patient verdragen kan, ja al zoude het hem ook wat zeer doen, op dat, de Zenuwen alzo t'zamen gedrukt zynde, het deel, welk doorgeſtooken moet worden, eenigzins verdoofd worde, en de Patient minder gevoelen hebbe van het gloeiende yzer, dat anders zeer pynlyk is. Doch de Huid en het Vlies moet

hy

hy zo met de Tang vatten, dat de lyn, door de inkt na de lengte van de holligheid getrokken, van vooren, en de tekenen van de gaten, aan beide de zyden gemaakt, door de gaten van de Tang, konnen gezien worden. Daar na zal hy de Naald (*m*) *in de* IV. *Fig. van de* VII. *Plaat*, zeer wel gegloeid, om des te rasser en ligter door te gaan, door beide de gaten van de Tang gelyk als in een oogenblik doorstooten, en weder uithalen. „ Alhier dient opge-
„ merkt te zyn, dat men de gloeiende Priem van zelf
„ moet laten koud worden, want zo die in eenige vochtigheid uitgebluft word, zal als week worden en onbekwaam zyn om meer te gebruiken " (*a*).

De IX. *Fig*. Daar na, de Tang aldus onbeweeglyk houdende (*b*) zal hy de Naald, *in de* V. *Fig. van de* VII. *Plaat*, die aan het eene einde een wasscheballetje, en aan het andere een zyden Koorde heeft hangen, daar door trekken; dezelve, met het wit van Eyeren bestreeken tot in het midden toe doorhalen, en voorts, met versche Boter daar op gesmeert, aldus laten hangen.

De X. *Fig*. Naderhand zal hy beide de einden van de zyden Koord na vooren toe aan den Hals en op de Borst halen, en de doorgestooken plaats met een verdubbelde Linnen-doek met Roosen-water, en wit van een Ey bevochtigt, en uitgedrukt, (om de ontsteeking voor te komen), voorzien, en met een bekwamen band verbinden. De volgende dagen, tot op de Zesde in 't gemeen zal hy de Koord, voor het gedeelte, dat onder de Huid moet komen, met eenig Dragt-zalf besmeert, dan na de rechter, dan na de slinker zyde allengskens trekken, en drar op een vier-dubbeld Linnen-doek, met het voorzeide mid-

(*a*) Ziet hier over na myne Aantekeningen op de Hals-dragten, by de zevende Plaat.

(*b*) Het gebruik dier Tangen tot het uitvoeren dezer *Operatie*, is nauwlyks meer in gebruik, vermits zonder deze Werktuigen, zulks zeer wel gedaan kan worden; alleen eenen Dienaar, welke de Huid t' zamenvoud en met de eene Hand opheft, terwyl de *Chirurgyn* zulks mede met de slinkere doet; gelyk ik voorheen gezegt hebbe. *Rivinus* gebruikt echter in plaats van een Snoer, de *Rad. Thymelea*. *Hildanus* heeft mede in de Hals-dragten, zich met voordeel van houte en Zilvere Pypjes, ter dikte van de Schacht eener Schryf-penne, bediend: Echter is een Cattoene Snoer, voor de Hals-dragten, de beste.

middel uitgedrukt, leggen, tot dat het Zweer goed Etter van hem geeft, en de vrees van de ontſteeking over is. Dan zal hy de Koord met deze volgende, of een ander bekwame Zalve beſmeeren:

℞. *Therebinth. Venet. in aqv. Malv. lot.* ʒj.
Syrup. Roſ. ℈ß.
Pulv. Turbeth. & Rhab. ana ʒjß. *M. pro Ungu.*

Hier over leggende de Pleiſter tot de Etter-dragten, *in de* LIV. *Plaat onder de Letter* L. beſchreeven, zo lang als hy van zins is het Zweer open te houden. Eindelyk zal men de Koord allengskens en zachtjes uittrekken, en het *vel aan de onderleggende Spieren*, met het opleggen van (*de vierdubbelde Linnen-doek*) de gezegende Waſch-pleiſter, en met ſtyve Doek-drukzel vaſt bindende, heelen.

DE DRIE EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXV. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het ſnyden van een Hals-dragt, het uittrekken der Hairen, het uitſnyden van de gerokte Gezwellen van de verſlapte en ingetrokkene Oog-leden te herſtellen, het geneezen van de Hazen-oogen, Druif-gezwellen, en Nagels der Oogen; van de Hecht-pleiſters, en de Hazemond te ſnyden.

DE I. *Figuur* vertoont *de Manier*, *om een Hals-dragt te maken*, met de Tang *in de* X. *Fig. van de* VII. *Plaat*, en het Sny-mes *in de* VII. *Fig. van de* XXI. *Plaat* afgebeeld, de welke *Guilhel. Fabrit. Hildanus Cent.* 1. *obſ.* 40. beſchryft, en oordeelt, dat ze de voorgaande met het gloeiende yzer te boven gaat, om dat het vuur niet alleen de deelen uitdroogt en ſterkt, maar

maar ook den Lyder pyn en fchrik doet hebben. Maar dewyl die droogte met verfche Boter verbeterd word, en een middelmatige hitte en Pyn veel vermag, tot het aantrekken van de quaade vochtigheden, ook de Lyders zo wel van het Snyden als het Branden een afgryzen hebben, zo is, de reden van *Hildanus* op] een zyde ftellende, zeer veelen een Hals-dragt met goede voorfpoet ingebrand, als 'er de manier van dezelve te bedriegen, *in de* VII. *Fig. van de* XXVII. *Plaat verklaart*, by in acht genomen word.

De II. *Fig.* vertoond 1) *het uittrekken van de Hairen uit de Oog-leden*, die *Paulus* heeft geleert. Keert dan de Oog-leden met de Vingers om, haalt 'er de Hairen, het Oog fteekende, met de Trektang uit en brandt de Huid met de gloeiende Knoop van een Onderzoek-yzer, op dat ze dicht worde, en de Hairen niet meer uitwaffen (*a*) 2) *de Uitfnyding van een Pap-gezwel* (*Atheroma*), dat *midden in 't Voor-hoofd* uitgegroeid, grooter was, dan een Okkernoot, *in deze* II. *Fig.* gefchiedt de Snee met het kromme mes, dwars door de Huid, maar *in de* IV. *Fig.* na de lengte; „ waar omtrent twee dingen op te merken „ zyn, *ten eerften*, dat een bedreeven Heel-meefter de „ Huid niet toevouwt, noch met het kromme mes opent, „ maar met de Vingers uitgerekt, en zo uitgefpannen „ met de hand vaft gehouden, of met het dubbelde „ Sny-mes, of een ander, maar even en recht na de „ lengte door-fnydt zonder quetzing van het eigen Vlies „ des Gezwels, op dat het geheele Gezwel met zyn Vlies „ mag uitgefneeden worden ". *Ten tweeden*, dat op de dwarffe Voorhoofds-fnee aanmerkelyke ongemakken komen te volgen: want, by aldien de Draden van de Spieren doorgefneeden worden, zo hangen de Wynbrauwen om laag, en verhinderen het openen van de Oog-leden; daar

(*a*) Kunft-oeffenaars zyt wel indagtig, om na het uittrekken van de Hairtjes der Oogleden, welke binnewaards uitwaffende, en dus een onverdragelyke Prikkeling en Steeking op het buitenfte Oog-vlies verwekken, u hier mede te vernoegen; en niet om het weder uitwaffen te beletten, de plaats daar de Hairtjes geftaan hebben, met een gloeijend Brand-yzer te fchroeven, om dat het Oog zo naby de hitte des Brand-yzers, zonder gevaar van blind te worden, onmogelyk kan verdragen.

daar op volgt ook een ongeneeslyke Lammigheid van de Oog-leden, van wegen de Snee der Zenuwen, gelyk *Adrianus Spiegelius* door de ervarentheid, in een flechte Quetzuur der Zenuwe van het Voorhoofd, is gewaar geworden, zo als hy *in Fabr. corp. hum. l.* 7. *c.* 2. (*a*) heeft aangemerkt. Doch dewyl ons Gezwel midden in de Tusschen-plaats van het Voorhoofd ontstond, en de dwarsse Snee zeer weinig Draden bezeerde, zo volgde op dezelve nochte eene Lammigheid, noch te eenig ander ongemak, dat de opligting van de Oog-leden verhinderde. Maar om de uitsnyding van dit Pap-gezwel beter te verstaan, zal ik hier de geneezing van de Gezwellen in hun eigen Vlies besloten, met korte woorden beschryven.

De gerokte Gezwellen, in hun eigen Vlies besloten, als daar zyn de (*Meliceris*) Honig (*Atheroma*) Pap-en (*Steatoma*) Spek-gezwellen *hangen ten deele gelyk de Vygen aan een dunne steel, in de* II. *Fig. van de* XXXI. *Plaat*, *ten deele zyn ze met een breeder grond aan allerhande deelen des licbaams vast gehegt.* De afhangende Gezwellen worden niet uitgesneeden, maar aan de kleinzeerige en vervaarde Perzonen met een Draat afgebonden, die men onder aan de steel t'zamen trekt, op dat het deel doof word, en zo lang laat blyven, tot dat het gewas afvalt: Aan de onvertzaagde Perzonen, worden ze met een Mes afgesneeden. Of het gebeurde dat na het afsnyden van het afhangende gezwel het bloed overtollig vloeide, of de draat iets van de Wortel achterliet, zo dat 'er wederom een nieuw Gezwel mogt uitgroeijen, zo moet men maar de plaats met het gloeiende yzer toeschroeijen (*b*) en na het weg-

(*a*) Ook is over deze stof de beroemde *Plempius*, in zyne Verhandeling, der Spieren wel Lezens waardig.

(*b* Deze manier moet men als eenen algemeenen Regel, om deze gezwellen door afbinden, en naderhand door een gloeijend yzer, de plaats daar het gezwel gestaan heeft te branden, om dezelve weg te neemen, niet altyd volgen; nademaal voor eerst de zitplaats des Gezwels niet altyd toelaat, te branden met een gloeijendyzer; en ten tweeden het afbinden van groote gezwellen, en welkers omtrek rond is, al zyn dezelve eenigzins afhangende, ontmoeten mede veele zwarigheeden, vermits door het afbinden, zoo 'er veel zelfstandigheid moet in bekneld worden, veel tyd van noden is om af te rotten of te versterven; waar door zwaare en langduurige Pynen, veroorzaakt worden, en, zo het reets verstorven begint te stinken, en nog aan het levendige vast zynde, wel-

 ke-

wegnemen van de korſt met een Huid overtrekken. Dit is de vaardigſte en ſpoedigſte manier om zodanige Gezwellen weg te brengen, zo dat de geneezing van wegen de kleine en gelyke aart ſnel zal volbracht worden.

De geene, welke met een breeder grond aan de deelen vaſt zitten, zyn of klein, of middelmatig, of grooter, of zeer groot. De kleine komen in de grootte overeen met een Hazel-noot, de middelmatige met een Okkernoot, de groote met een Hennen-ey, en de grootſte met een Pompoen. De grootſte konnen van wegen de Bloed- en Slag-aderen niet afgeſcheiden worden, maar men moet ze afſnyden. Deze afſnyding geſchied, na de onderwyzing van *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente*, met een Tang, dewelke het geheele Gezwel by de Wortel vat, en t'zamen nypt, zo dat het, om het vloeijen van 't bloed te myden, met een gloeiend Mes geheel afgeſneeden word (*a*) boven de Tang, gelyk de Afbeelding by *Guil-*

ke ſtank, op de verrotting noodzakelyk volgen moet, zo veroorzaakt zulks behalven de Pynen, zwaare Lekking, Nagtwaking enz. Daarenboven worden door de opſlorpende vaten (*vaſa abſorbentia*) een *miaſma* in ons Bloed gebragt, waar door verrottende Koortzen ontſtaan moeten, als mede wanneer de Bloed-vaten die door het gezwel doorloopen om het te voeden, half afgebonden of afgeknaagt raaken, veroorzaken zy zware Bloedſtortingen, welke uw evenwel noodzaaken, om zulks te ſtuiten, het gezwel geheel af te ſnyden: Alle welke toevallen men kan voorkomen, door het gezwel met het Mes, weg te neemen; en zo 'er Bloedſtorting op volgde, zulks niet door het gloeijendyzer, maar door Bloedſtempende middelen, of 't Vat te onderſcheppen, tragten te ſtuiten. Ik hebbe in den Jaare 1741. in het Gaſthuis alhier te Leyden een zodanig gezwel, zittende op de Schouder en een gedeelte der Ruggen en Borſt, wegende na dat het weggenomen was, byna tien Ponden, in tegenwoordigheid van alle de Heeren Profeſſoren der Geneeskundige Faculteit, als mede de Stads-Doctoren en Chirurgyns, zonder dat het gloeijend yzer, maar alleen Bloedſtempende middelen en Comprimeeren door Druk-doeken, en een goed verband gebruikt wierden, gelukkig door het Mes en den Beugel, weggenomen, de Bloedſtorting geſtuit en geneezen.

(*a*) Het afſnyden van groote Gezwellen om eene Bloedſtorting voor te komen met een gloeijend gemaakt Mes, is mede niet alleen wreed en zorgelyk, maar teffens ondoenlyk, om dat alle geharde ſny-tuigen, doorgloeyd zynde, de Sneede verliezen, en gevolglyk in dit geval niet zo zeer zoude ſnyden, als wel branden: Dierhalven is het veiliger als men zware Bloedſtortingen ontmoete, welke men door geene Bloedſtempende middelen Comprimeeren en

Guilhel. Fabrit. Hildanus Cent. 1. *obſ.* 2. vertoont, behalven dat de Huid ten eerſten van het Vlies des Gezwels afgeſcheiden moet worden. De plaats word daar na met verteerende, zuiverende, vleeſch-en Vel-teelende middelen behandelt. De overige Gezwellen altemaal worden uitgeſneeden, op de volgende wyzen.

Voor eerſt moet de Patient, ten opzichte zo wel van het licht, als van den Heel-meeſter, op het bekwaamſte op een ſtoel, of in het bed nedergezet, en, indien het een jongen, of Vrouws-perzoon, of een ander kleinhartig-menſch is, met de handen op de rug vaſt gebonden worden, op dat hy onverduldig door de pyn, de Meeſter met het werk bezig zynde, met de handen niet en kome te beletten, of verſchrikkende, hem niet gins en weder keere, gelyk *Marcus Aurelius Severinus lib. de abſceſſib. anom. c.* 23. *uit Hippocrates de Offic. Medic*, vermaant. Dan neemt men den Patient de hairen met het Scheer-mes weg, (indien het gezwel op het Hoofd is, anders is dit niet nodig), en merkt de lengte van de ſnee, die zo groot moet zyn, als de rondte van 't gezwel mede brengt, met inkt, zomwylen vereiſcht het gezwel een Kruis-ſnee, en dan moet de eerſte ſnee langer zyn, als de tweede. Een klein en middelmatig gezwel moet maar eens geſneeden worden, voornamentlyk wanneer het aan de Spier van het Voor-hoofd, of van de ſlaap van 't Hoofd hangt, op dat de draden en de vaten niet over dwars gequeſt worden.

Een

en ſtuiten kan, het afgeſneeden vat, te onderſcheppen en toe te binden.

Ambroſius Pare voorheen geagt Chirurgyn te *Parys*, is wel de eerſte geweeſt, welke deze gehaate en kommerlyke manier van Branden verlaten, en die van de Bloedvaten te onderſcheppen en te binden ingevoerd beſchreeven en den Heel-meeſteren aanbevoolen heeft. Deze manier hoe goed ook, ſchynt wederom uit gebruik geraakt, gelyk men ook in dezen Schryver zulks duidelyk kan zien, welke de wreede manier van Branden, hy alhier over de driendertigſte Plaat nog mede in gebruik gehouden heeft en beſchryft. Dan tegenwoordig volgen alle Heel-kunſt-oeffenaars, de uitvinding van onzen Ouden Vader *Paræus*, en zien van deze Wreedheid van Branden af, en volgen het ſtraks opgegeven onderſcheppen der Vaten na; Ja geven aan deze zyn uitvinding in 't wegnemen der Leden, en andere kwetzingen der Bloed-vaten, den verdienden voorrang. Ziet hier over verder na myne Aanteekeningen over de manieren en wyze om de Bloedſtortingen te ſtuiten, de Sesenveertigſte Plaat.

Een Kruis-ſnee word vereiſcht van die gezwellen, welke de naaſte aan de middelmatige, en ook grooter zyn, als mede de geene, die van de hairen bedekt worden, behalven in de ſlaap des Hoofds. Doch zo wel in een enkele als Kruis-ſnee moet men toe zien, dat het onderleggende vlies van 't gezwel niet geſneeden word, inzonderheid wanneer het een Honig-gezwel is, want dan loopt 'er de vochtigheid uit, en het gezwel valt by een, zo dat het vlies zwaarlyk kan geſcheiden worden: Daar het echter noodzakelyk is, dat het blaasje, waar de ſtoffe, aan Honing of pap gelykende, in is, weggenomen worde; want ook het minſte deel daar van overgelaten, terſtond wederom oorzaak zal zyn, dat 'er een nieuw gezwel voor den dag zal komen. Maar in een Spek-gezwel is het gevaar zo groot niet, al word de Huid met het mes geraakt, alzo de Spek-of ongelachtige ſtoffe niet zo ligt uitvloeit. By aldien het gezwel niet by een valt, zo kan het vlies zeer ligt afgeſcheiden worden. Het kromme mes, waar mede de Huid alleen geſneeden word, behoort met de ſcherpte uitwaarts gekromt te zyn, *zo als de* II. *Fig. aanwyſt.* Na dat 'er een enkele ſnee na de lengte, of een dubbelde Kruis-ſnee is gedaan, zo ſteekt het breede deel van het Sleuf-yzer, *in de* VI. *Fig. van de* VIII. *Plaat*, tuſſchen de huid en het vlies, dat in koleur van de huid onderſcheiden is, en trekt 'er allengskens het gevatte vlies van de Huid mede af, het welk ligtelyk zal geſchieden, overmits dit vlies niet vaſt aan de huid hangt. Indien het geviel, dat het Blaas-vlies in den omtrek vaſter aan de huid hing, zo ſcheidt het af met de ſcherpte van het Mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, met de ſchuinſe hand gehouden, en onderwaarts met het handvatſel van het Mes *in de* IV. *Fig. van de* XIII. *Plaat.* Terwylen gy met het afſcheiden bezig zyt, laat het uitlopende bloed dikwils met een Spons afvegen, op dat het uw in het ſnyden niet hindere. Wanneer de Heel-meeſter tot op de grond van het Blaas-vlies zal gekomen zyn, zo moet hy de ader, door welke het gezwel zyn voedzel trekt, met de ſcherpte van het Mes dwars door ſnyden, op dat niet het minſte deel van het vlies, waar door het gezwel op nieuws weder mogt uitgroeijen, overblyve. Als dit nu alles volbracht, en de Rok t'eenemaal uitgetrokken is,

zo moet hy de Lippen van de Wonde, indien ze te los hangen, en overtallig zyn, affnyden, en daar na met Hecht-pleifters, kruis wyze daar overgeleid, by een voegen, en niet aan een naaijen, door dien de Lyder aan alle de pyn een verdriet heeft. Op deze voorfchreeven maniere heb ik een geeftelyk Perzoon de Knie van twee Pap-gezwellen, zo groot als Ganzen-eyeren, zeer voorfpoediglyk geneezen.

By aldien het Blaas-vlies al bereids, of van zelfs, of door de onvoorzichtigheid des Heel-meefters, gefcheurt was, zo moet noodzakelyk het gezwel, of wederom op zyn oude voet komen, of een leelyke, en bykans ongeneeslyke Zweer blyven. Als waar omtrent men de tyd, wanneer het geborften is, moet overwegen: is de barft verfch, zo fteekt het breede deel van het Sleuf-yzer, of het handvatzel van het Mesje tuffchen de Huid en het vlies, tot dat het gezwel t'eenemaal gefcheiden is; maar is het al lang van te vooren gefcheurt, zo moet het vlies, by aldien de Perzonen vreesachtig zyn, door Byt-middelen verteert, of, by aldien het Patienten zyn, die niet en fchroomen, met gloeiende yzers gebrand te worden: na dat het dan verdreeven is, moet de Wonde gezuiverd zynde, met vleefch gevuld, en met een Huid overtrokken worden. Befiet *Aëtium Tetrab.* 4. *Serm.* 3. *c.* 7. *&* 8. en *Celfus l.* 7. *cap.* 6. *de cura Meliceridis*, *Steatomatis*, *& Atheromatis manuali*, de welke hy met de volgende woorden befchryft. men moet alles van te vooren met het Scheer-mes glad affchrapen, indien het met hairen bedekt is, en daar na *de Snee doen in de lengte*, of *Kruis-wyze*; het vlies van *het Spek-gezwel* moet ook ingefneeden worden, om alles, dat daar in vergadert is, te doen uitloopen, alzo *het zelve vlies* niet ligtelyk van het onderleggende *vleefch der Spieren* kan afgefcheiden worden; maar in de andere gezwellen, te weten, *het Honig-en Pap-gezwel*, moet het vlies ongefneeden blyven. De Snee in de Huid gedaan zynde, zo laat zich terftond *een wit en gefpannen vlies* zien, het welk men met het handvatzel van 't Sny-mes van de Huid en het vleefch moet affcheiden, en met het geene, dat 'er in is, wegwerpen: nochtans, wanneer aan het onderfte deel *een Spier* van het Blaas-vlies *zoude vaft zitten*, zo moet dezelve niet bezeert, maar *het*

opperste deel van het vlies met een Schaar afgesneeden worden, doch *het onderste deel* blyven hangen. Na dat de geheele zak uitgenomen is, moet men de lippen van de Wonde *met naayen* (*indien het de Lyder verdragen kan*) aan malkander vast *Hechten*, en een Heel-pleister daar op leggen; maar als de geheele zak, of de helft, die aan de Spier vast zit, of iets daar van overgebleven is, zo moet men na de Byt-middelen, of een klein Brand-yzer, Etter-makende middelen gebruiken (*a*).

De III. *Fig.* vertoont aan het rechter Oog, *een verslapping en losheid van het opperste Oog-lid*, en aan het slinker Oog de manier om dezelve te geneezen, de welke *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* schynt hooger te houden, als de wreede en verouderde manier van *Celsus*, en met de volgende woorden aanpryst: wanneer het bovenste Oog-lidt het Oog bedekt, zo leg ik *een Linnen-doek*, twee of drie banden hebbende, en *met de volgende Lym bestreeken*, op het geheele bovenste Oog-lid. *De Lym is.*

Rſ. *Sangu. Dracon.*
Thuris.
Sarcocoll.
Mastich. ana *M.* ℥j.

Maakt dit tot een Poeijer, en slaat het met het wit van Eyeren, dat het een Honing-dikte krygt. Diergelyke doeken *met twee of drie banden*, leg ik ook op 't Voor-hoofd, boven de Wink-brauwen, dan binde ik *de banden* van de on-

(*a*) Men kan ook de gezwellen in hunne Vliezen beslooten, (zo dezelve in plaatzen of Deelen des Lichaams gehegt zyn, daar de Konstbewerking aan verrigt kan worden) om 't Leedteeken van de Kruys-sneede voor te komen, naar de lengte, tot in de Sak, in dewelke de stof beslooten is, opsnyden; vervolgens dezelve met een Leepelwys werktuigje, uitneemen; en 't Vlies in 't welk het beslooten was, verteeren: Om dit oogmerk te bereiken, kan men de *Cyprische Vitriool* gepoedert, en met de *ung*, *Basilicum* of eenig *digestief* gemengd, of de *merc: præcip: rubr:* en de *alum: ust*, van elks evenveel, mede onder vermengt, gebruiken, en de Holligheid vullen deze Dragt-zalf, welke 't verteeren en afstooten van 't zo even genoemde Vlies, wel zal bevorderen: Dog op plaatzen, daar men voor leedteekenen, welke de Kruissneede nalaat, niet behoeft verlegen te zyn, is 't wegneemen in eens, de veiligste en spoedigste wyze.

onderste doek aan die van de bovenste vast; zo dat het Oog-lid opgehaalt, het Oog geopent, en binnen den behoorlyken tyd het slappe Oog-lid door hulp van de voorzeide t'zamentrekkende, droogende, en *het Oog-lidt zo wel, als het Voorhoofd* by een halende Lym geneezen word. Deze manier van geneezing gelukt zeer wel, door dien het niet alleen uit-droogt, 't geen daar in gevloeit is, maar ook de nieuwe toevloeijing van de vochtigheid belet. Ik heb dit ondervonden aan een Adelyke Mevrouwe, gelyk *Georgius Baulerus* kan getuigen, die het niet wilde geloven, voor en al eer hy zelfs de werking met verwondering hadde gezien (*a*).

De IV. *Fig.* vertoont aan het Voor-hoofd *een Kruissnee van de Huid*, boven het Blaas-vlies *van een Pap-gezwel*, waar van *hier boven in de* II. *Fig.* is gehandeld. Zo dra de snee met het kromme Mes in de Huid is gedaan, en het vlies met het Sleuf-yzer niet kan gescheiden worden, begint de Heel-meester de zak af te trekken met het Sny-mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, waar omtrent hy voorzichtiglyk dient te handelen, en liever het dwarsse als het rechte Mes te gebruiken: *alzo het rechte Mes al te snel insnydt, en het Vlies noodzakelyk quetst.*

In het rechter Oog word aangeweezen *het gebrek van een Hazen-oog* (*Lagophthalmos*), wanneer het Oog open blyvende van het opperste Oog-lid niet kan bedekt worden; in het slinker Oog is te zien de geneezing van *Aqua-*

(*a*) Dit Ooggebrek by de Grieken *Phalangosis* of *Ptosis* genaamt, is volgens deze Schryver, zo gemakkelyk niet door zyne alhier beschreevene manier en Geneesmiddelen te geneezen; inzonderheid zo 't verslapte Ooglid, 't Oog lang geslooten heeft gehouden, of verouderd is: Want 't onstaat uit een Lammigheid of Verslapping van de Huid, die te lang geworden is, waar door 't bovenste Ooglid niet opgetrokken kan worden; en gevolgelyk werd 't Oog, gestadig geslooten gehouden; dierhalven zo de versterkende middelen, daar toe aangewent, niet helpen, gelyk zy meestendeels niet doen, word dit opgemelde Oog-gebrek, door geene andere Kunstoeffening, dan door de *Operatie*, dat is, het verlamde en verlangde Ooglid weg te neemen, hersteld: Waar toe de beroemde *Oculist*, *Georgius Bartisch*, in zyn Boek getytelt *Opthalmographia*, een werktuig afgebeeld, beschreeven en bedagt heeft, om zulks spoedig en veilig te verrigten, welk werktuig na hem, de uitmuntende Hoogleeraar *Rau*, heeft verbeterd, en door den Heere *Heister*, in zyne volkomenheid gebragt is.

Aquapendens uitgevonden en voorgesteld, die zeer zacht is, en gelukkig gaat, als men tot het einde daar mede achtervolgt. Legt een doek, drie banden hebbende, en met de voorzeide Lym besmeert, op het bovenste Oog-lid (*N*o. 1.), en een ander diergelyke onder het benedenste Oog-lid op de Wang, recht tegen over de eerste doek, zo dat de banden gelyk tegen malkander over komen (*N*o. 2.). De Lym droog zynde, en de doeken vast aankleevende, zo bindt de banden toe, en trekt ze allengskens wel t'zamen. Is het aan deze twee niet genoeg, zo maakt het derde boven het eerste aan het Voorhoofd vast (*N*o. 3.), en 't vierde op de Wang beneden het tweede, dat het met het derde tegen over recht over eenkomt (*N*o. 4.): deze aan de Huid ook vast kleevende, bind met de banden aan malkander, en maakt ze met een dubbelde Knoop vast, op zulken wyze zal het bovenste Oog-lid uitgespannen, en na het benedenste toe getrokken worden, vervolgens het Oog bedekken. *Deze manier van geneezing heb ik zelfs nooit ondervonden, maar dikwils zien in 't werk stellen.*

De V. *Fig.* leert *de geneezing van een Druif-gezwel* (*Staphyloma*), (*a*) dat altemets een breeder grond heeft, altemets ook een naauwer, als zyn lichaam is, en geschiedt door de gezeide t'zamentrekking. Is het Druif-gezwel in het rechter Oog, zo doet den Patient bekwaamlyk aan de voeten van den Heel-meester zetten, en met het gebogen Hoofd

(*a*) Dit Ooggebrek is een gezwel of uitzetting van 't Hoorn-vlies, 't welk of door een Wonde, Verzweering, of dat 't iets van zyn buitenste Zelfstandigheid verlooren heeft, veroorzaakt word, waar door 't te zwak geworden, hier door de magt verlooren heeft, om de inwendige Deelen van 't Oog, in haare gestelde ordre te houden, en te besluiten, door welkers Verzwakking, 't druifbezien Vlies of de Oog-appel zelfs, door die opening, of op de plaats van 't verlies der zelfstandigheid, zig naar buiten uitzet, en aldus word dit wanstallig Oog gebrek, Druif-gezwel (*Staphyloma*) genaamd, gebooren.

Dit Druifgezwel heeft mede nog verscheide namen verkreegen, als by voorbeeld; zo 't maar een weinig uitzet, word 't een Vliegen of Muggenkop (*Mycephalon*); wat verder uitgezet een Parel of Nagel, wanneer 't zig als een Appel uitzet, word 't een Appel genaamd: Zomtyds zet zig de *Membrana Sclerotica* ('t harde Vlies) mede uit, en als dan komt 't voor, onder den naam van *Staphyloma Sclerotica.*

Hoofd op deszelfs Knien steunen; maar is dit gebrek aan het slinker Oog, zo laat hem op een stoel tegen over den Heel-meester gaan zitten.

De t'zamentrekking van *het Druif-gezwel met een naauwe grond* beschryft *Celsus lib.* 7. *c.* 7. De Oog-leden van malkander getrokken zynde, moet men aan de Wortels zelfs, *midden door de grond* van het Druif-gezwel overdwars, *van die hoek, die de rechter hand bekwaam valt, tot den anderen hoek*, een Naalde met *twee draden* doorhalen; daar na den dubbelden Draad in het midden doorgesneeden, en de Naalde weg gedaan zynde, de twee einden van de eene Draat van boven, en die van de andere Draat van beneden, *sterk t'zamen trekken*, de welke allengskens snydende, dit Gezwel aldus uitsnyden (*a*). *Deze en de volgende Konst-bewerking word gebruikt, niet om het verlooren gezicht wederom te brengen, (dat onmogelyk is), maar om eenigzins de oncierlykheid en leelyke gestelteniße van het Oog te beneemen.*

De geneezing van *het Druif-gezwel, dat een breeder grond heeft*, is te vinden by *Paulus Ægineta libr.* 6. *de re Med. Cap.* 19. en geschiedt op de volgende wyze. Men moet van onder op een Naalde zonder Draad door de grond of Wortel van het Druif-gezwel steken, daar na een andere Naalde met een dubbelde Draad van de Haak des Oogs, die aan de rechter hand is, tot den anderen hoek, door de Wortel van het Druif-gezwel heen trekken, en dan de eerste Naald zonder Draad daar in blyvende steeken, de Draad aan het Oog van de andere Naalde af-

(*a*) Alhoewel 't wegneemen van 't Druif-gezwel, den Lyder verlost van dit onzienlyk weezen of gezigt, zo laat 't egter een groot gebrek na, namelyk eene lekking; gestaadig voortkomende uit 't weggesneede gedeelte van 't Hoorn-vlies; waar door de Lyder veeltyds liever verkiest, dit ongemak te houden; dog zo men echter van dit Oog-gezwel wilde verlost zyn, zo raaden de Oculisten, onder anderen *Heister* en *St. Yves*, dat men 't Druif gezwel zonder hinder, in plaats van met een Naald met twee Draden voorzien, waar van de meeste zich bedienen, 't zelve te moeten afbinden of afsnyden; 't welk zy getuigen met een gelukkig gevolg gedaan te hebben: Zo de *Staphyloma* te groot uitgezet is; snyden zy dezelve benevens den Regenboog (*Iris*) volkoomen weg; als dan lopen we Oog-vogten uit 't Oog, 't zelve valt vervolgens toe, en word aldus geslooten geneezen; 't welk veel beter in 't uiterlyk aanschouden van den Lyder staat, dan zo een afschuwelyk Oog-gezwel.

affnydeude, en de Naald weg gedaan zynde, het eene deel van het Druif-gezwel naar boven, het andere na beneden met de Draden vaſt binden. *Hieronimus Fabritius ab Aquapendente* gebruikt in beide deze Druif-gezwellen een enkele, en geen gedraaide zyde Draad, die rood is, om dat de verwe de t'zamentrekking en ſnyding helpt. Als dan de Draden in beide deze gebreken t'zamen gehaalt zyn, zo ſlaat het wit van een Ey dapper onder malkander, en legt het met Wol op het Oog, om het zelve tegen de ontſteeking te bewaaren. De band des anderen daags los gemaakt zynde, moet het Oog met zachte middelen behandeld worden, tot dat de Draden met het Druif-gezwel afvallen.

De VI. *Fig.* vertoont *de geneezing van de Oog-nagel* (*Pterygium*), die uit de binnenſte hoek des Oogs ontſtaan zynde, zich boven de Oog-appel heen uitſtrekt, en het gezicht verhinderende door de Konſt-bewerking geneezen moet worden (*a*) 't welk met vyf banden te werk geſtelt, zeer wel gelukt, by zo verre men daar mede omgaat, als volgt: De Patient in het poſtuur geſteld zynde, gelyk by de geneezing van het Druif-gezwel is aangehaald, zo zal de Heel-meeſter op het bovenſte en benedenſte Oog-lid leggen een gelymt Linnen-doek, beide met een lange band, de welke de Knechts, ver van 't Oog ſtaande, zullen vaſt houden, en na hen trekken, op dat de Oog-leden van een getrokken, en zonder ongelegentheid van den werkenden Heel-meeſter open gehouden worden. Een ander Knecht zal het Oog vaſt maken met het gebruiken van den Ring *in de* V. *Fig. van de* VIII. *Plaat*.

(*a*) De Oog-nagel (*Pterygium*) ook wel *Pannus* of *unguus* genaamd, doch by de Oculiſten met eenig onderſcheid, laat zich, zo dezelve noch niet veroudert, en zo hard geworden is als 't natuurlyke Hoorn-vlies, door Geneesmiddelen noch wel verteeren: Als by voorbeeld 't *Aqua Opthalmica Querc.*, of de Gallen van Snoeken of Aalen; ook word de *myrrh.* met de *Sachar: cand.* in een tinne of loode Mortier, met eene gelyke Stamper van die zelfde ſtof gemaakt, zo lang fyn gewreeven, dat 't Poeder de Coleur, van dit Metaal heeft aangenomen, 't welk men eenige maalen des daags, in 't Oog doet; welke Geneesmiddelen ik dikwils met veel geluk aan zodanige Lyderen, hebbe gebruikt: Wanneer echter dit Ooggebrek door deze en andere Geneesmiddelen, niet kan vermeeſtert worden; zo moet men tot de *Operatie* komen: welke op 't beſte beſchreeven is, door *Heiſter*, *St. Yves*, en *Antoine Maitre Jan*.

Plaat Daar na zal de Heel-meester de puntige haak, *in de* IX. *Fig. van de* VIII. *Plaat.* matiglyk omgebogen, omtrent het midden van de Oog-appel onder de Nagel, die opgeligt moet worden, ondersteeken, wel toeziende, dat hy het Hoorn-vlies niet bezeert; als dan zal hy een Naald, een weinig gebogen, met een enkele roode zyden Draad, dwars onder de Nagel, door de ondergestoken Haak opgeligt, doorsteeken, beide de einden van den Draad met de slinker hand t'zamen vatten, en de Nagel met den Draad gespannen, door het handvatzel van het Mes *in de* IV. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, 't welk hy in zyn rechter hand vast houdt, van het midden tot aan 't einde toe zacht afscheiden; 't welk gedaan zynde, zal hy den Draat weg doen, het afgescheiden deel van de Nagel met de Haak vatten, het zelve gevat uitspannen, en met de afscheiding des Nagels, door het hand-vatzel van het Mes zo lang voortgaan, tot dat hy komt aan de groote hoek des Oogs; alwaar hy met het Mes *in de* II. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, de Nagel zo naauwkeurig moet uitsnyden, dat niets daar van overgelaten worde, alzo het zelden, dat niets daar van overgelaten worde, alzo het zelve gezworen zynde, naauwelyks eenige geneezing toelaat; noch ook iets van de Traan-heupel afgetrokken worde, als waar uit een ongeneeslyk Traan-oog, ῥύαδα genoemt, konde ontstaan. Deze Konst-bewerking dus volbracht zynde, moet men uitdroogende dingen op 't Oog leggen, waar van *Sennertus*, *Fabrit. ab Aquapendente* en *Celsus* nagezien konnen worden.

De VII. *Fig.* stelt voor *een gehouw en Wonde* in de rechter Wang gehouwen; en de bovenste lippen by de voorste Tanden, gelyk *een Hazen-mond*, gespleeten.

De VIII. *Fig.* vertoont *de geneezing van de voorschreeve gebreken.* Deze lippen van de wonde worden aan een gehaalt, en met opgeleide Hecht-pleisters by een gehouden, tot dat ze heel worden (*a*). *De Haze-mond verbetert*

(*a*) Zo de gehouwene Wonden in het aangezigt groot, en derzelver Lippen ver van den anderen afwyken, omgekruld, of met een schuinsche Lap verzelt gaan, hebben Hegt-plysters geen vermoogen genoeg om dezelven aan malkander te haalen, of te houden, en dierhalven is de Heel-meester verpligt, om de Lippen der Wonde met de Naalde en den Draad, 't zamen te hegten: En gebeurt het, dat de Wonde hoekig is, moet men de Hegting van dien hoek be-

tert men, als volgt: De gespleeten Lip moet men aan beide zyden met de haak vatten, en van het Tand-vleesch met een bekwaam Mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat* afscheiden, daar na een Linnen-doek tusschen het Tand-vleesch en de Lippen steeken, dat ze niet weder aan malkander vast raaken, en de Lym-pappen met banden aan beide zyden gebruiken; voorts de Lippen van de spleet met een Schaar doorvlymen, en dus vernieuwt zynde, aan malkander naaijen en door de t'zamengetrokkene banden met de Lym-pappen by een houden, op dat ze zo haast niet weder van malkander gaan, tot dat de Lippen met de Spaansche Balzem van *Fransiscus Arcæus*, t'eenemaal aan malkander zyn geneezen (*a*).

DE VIER EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* VIII. *Plaat in 't Latynsche Auct.*)

Van de geneezing van een Oog-Traan-Fistul, van het verband van de Onder-lip, het afknippen van de Tong-riem, het branden van de afgesneeden Huig, de Strot-sneede, en van het inbranden van een Etter-dragt in de Oor-lel.

De I. *Fig.* vertoont *de Geneezing van een Oog-Traan-Fistul*, of Oog-hoeks-gezwel (*Ægylops*) tusschen de Neus en de groote Oog-hoek ontstaan, en van binnen door gebrooken. Dit Gezwel, 't welk door enkele Ge-

beginnen, en denzelven zo na als mogelyk is, met de afgeweekene Deelen, zamen haalen, gelyk my gebeurt is in dusdanige Wonde, wier Lippen niet alleen hoekig en afgeweeken; maar geheel in den anderen gerold, en reeds twaalf uuren onverbonden waren; echter gelukkig te hegten, en vervolgens te geneezen.

(*a*) Deze Kunstbewerking wordt zeer omstandig by den uitmuntenden Nederlandschen Heel-meester, *Roonhuise* beschreeven, welke dezelve dikwils spoedig en gelukkig verrigt heeft: Zie verder over dezelve van *Zoolingen* in 't Jaar 1695. uitgegeeven, zo ook *Heister* en *Garengeot*.

Genees-middelen niet kan geneezen worden, (*a*) word met de Tanden van de Trektang gevat zynde, met het Sny-mes op de grond uitgesneeden, doch zo, dat de Sponsachtige Traan-heuvel, die men niet ten onrechte de teugel van de Traanen noemt, niet ganſch afgeſneeden word; want, indien deze gantſch zou weggenomen zyn, zo moeſt een geduurige Traan-vloed, of een ongeneesbaar Traan-oog (*Rhœas*) daar op volgen. Na dat dit gezwel uitgeſneeden is, word op de opening een Bus-vat gezet, om het Oog voor 't vuur te bewaaren, en het gevoel van de naaſt byleggende Huid te verdooven, tot dat het onderleggende Been, (*dat of bedorven of ontbloot is*) met het gloeiende Eyronde Brand-yzer, drie of viermaal in de bus geſtooken en uitgehaalt, gebrand word. Het been genoeg gebrand zynde, worden 'er maar enkele doek-plukzels opgelegt, tot dat zich het Been afſchilfert. Als de Been-ſchilfer door hulp der natuur daar van afgegaan is, word de holligheid door een Spons in Wyn, daar in Aluyn geſmolten is, uitgedrukt, en door een glad rondachtig werktuig t' zamengedrukt, ligtelyk toegeheelt, en de Zweer voorts met Vleeſch-en Vel-teelende Geneesmiddelen behandelt. *Beziet de* V. *Fig. van de* XXXI. *Plaat.*

De II. *Fig.* wyſt aan, *hoe men*, na de meening van *Galenus*, *een verzworen Onder-lip verbinden moet*, met een Windzel, dat in vier einden geſneeden is, wiens beſchryving ik alhier, ten voordeel van de Leerlingen der Heel-

(*a*) Zo verward als de meeſte Heelkundige Schryveren in de Bepalingen der Oogziektens zyn, immer zo duiſter ſtelt onze beroemde Schryver de Oogtraan-pyp-zweer (*Fiſtula Lachrimalis*) en het Ooghoek-gezwel (*Ægylops*), zonder het minſte onderſcheid voor, en ſchynt deze twee onderſcheide gebreken voor een en het zelfde quaal te houden; ja meent dat dezelve door geen Heelmiddelen, dan alleen door die der Brandinge, konnen geneezen worden, 't welk niet altoos vaſt gaat; want het *Ooghoeks-gezwel*, by aldien de Traanzak noch niet doorboord is, word door het ſpoedig openen volgens *Marcus Severinus*, *Med. effic. de Sectionibus cap.* LXIX. in zynen ſchadelyken voortgang belet, en den Lyder van het gevreesde onheil, verſtaa eene Pyp-zweer des Oogs, bevryd.

Zie over deze Ziekten der Oogen na, de verwarring welke veeltyds de Schryveren wegens de *Angylops*, *Ægylops* en *Fiſtula Lachrimalis*, maaken: myne Voorreden, welke ik voor de Genees-kundige Proeven van het *Edenburgſche Genoodſchap* geplaaſt heb; midsgaders hoe *Fabr. Hildanus* de *Oog-traan-pyp-zweer*, zonder Branden geneezen heeft.

Heel-konſt, heb willen byvoegen, om dat het Boek van de verbanden van *Galenus* zeer ſchaars te bekomen is, op dat zy deze Band, en zyn gebruik, om de toevallen van de Onder-lip te geneezen, (*voornamentlyk een verzworen Kanker*), zeer nuttelyk, als ook ten hoogſten noodzakelyk om te weten, voor die geene, die de Heelkonſt oeffenen, zonder leeren. Met het midden van de Slinger-band (*g*), dat ganſch is, zegt *Galenus lib. de faſc Cap.* 62. bewindt de Onder-lip, de boven-einden (*h. i.*) brengt tot de Kin, en van daar na het Achterhoofd, alwaar ze dwars over malkander heen gevoert, gelyk de Letter X, tot de top des Hoofds, en tuſſchen het Opper-en Voor hoofd getrokken, en van den Knecht vaſt gehouden moeten worden; maar de onder-einden (*k. l.*) zal men onder de Ooren na het Achter-hoofd brengen, en van daar, gelyk de Letter X, dwars door een getrokken na het Voor-hoofd trekken, alwaar deze einden met de einden, die van de Knecht gehouden zyn, vaſt gebonden moeten worden. Beziet *de* LIV. *Plaat*, *onder de Letter A. en Æ.*

De III. *Fig.* vertoont, *hoe de Tong-riem geſneeden word.* Te weten: de Tong word met een zilvere opligter, *in de* X. *Fig. van de* IX. *Plaat*, opgetilt, en de aangewaſſen Tong-riem met een Schaar afgeknipt. *Beziet de* VIII. *Fig. van de* XXXV. *Plaat.*

De IV. *Fig.* leert de manier van het Brand-tuig *in de* IV. *en* V. *Fig. van de* IX. *Plaat* te gebruiken, waar mede door gloeit de Huig twee of driemaal geraakt word, om de Bloed-vloed te ſtempen, en het overige deel te verſterken, zo zich of terſtond, *volgens de Leer van Hieron. Fabritius*, met de Schaar of in een ommezien met het Huig-tuig, van *Bartholinus in de* XI. *en* XII. *Fig. van de* IX. *Plaat* afgeknipt is. *Beziet de* I. *en* II. *Fig. van de* XXXII. *Plaat.*

De V. *Fig.* verbeeldt *de kromme zilvere Pyp*, die met gaatjes doorboort, *na de Strot-ſneede in de Lugt-pyp* geſtooken word, op dat de Wonde tot de noodzakelyke Aaſſemhaling open gehouden worde. Deze pyp moet zeer net paſſen in de Wonde van de Lugt-pyp, en moet niet alleen kort zyn, op dat ze de binnen-kanten niet en raakt, maar ook gevleugeld, op dat ze niet door de Lugt, die

daar

daar door moet getrokken worden, te gelyk in de Lugt-pyp inschiete (*a*).

De VI. *Fig.* wyst aan, *hoe de Pyp*, in de Lugt-pyp gestooken, met twee banden *aan den Hals vast gebonden* moet worden, eens deels, op dat ze niet mag uitschieten, anderdeels, op dat ze kan uitgenomen worden, zo wanneer de vrees van de ontsteeking over is. De Pyp uitgenomen, en de Wonde, zo het nodig is, door het kerven van de Huid en het vleeschachtige Vlies vernieuwt zynde, moet men haare Lippen aan een naaijen, met Hecht-pleisters sluiten, en behoorlyk verbinden. *Beziet de* III. IV. *en* V. *Fig. van de* XXXII. *Plaat.*

De VII. *Fig.* vertoont, *hoe een Etter-dragt in de Oorlel* gebrand word, gelyk het *in de* VI. *Fig. van de* XXXII. *Plaat* beschreeven is.

DE VYF EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXVI. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het branden en uittrekken der Tanden, het konstig spyzen der Lyders met een vast toegesloten Mond, het stoppen van een gat in het Verhemelte des Monds; van het gevaarlyk inspuiten in de Ooren, de klem in de Mond, het snyden van de Tong-riem, en van de ingeslokte beenen of graaten uit de Keel te halen.

De I. *Figuur* wyst aan, *hoe de vuile verrotte*, en met gaten doorvretene *Tanden*, door de gloeiende Brandyzers, *in de* XXII. *Plaat afgebeeld*, in de gaten gestoken,

(*a*) Zie myne Aanteekeningen over dit onderwerp, aan de vyfde verbeelding der Tweendertigste Plaat. Alleenlyk wil ik den Leezer erinneren, dat men het Pypje bewoeld met Linnen of met een kleevende gesmeerde Pleister, waar door het de Opening beter sluit; en door deze omwinding zagter geworden zynde, zo hard niet drukt en voorkomt, dat men van binnen in de Wonde geen Calleuse kante, of Pyp-zweere verkrygt.

ken, *gebrand worden*, om de verrotting te ſtuiten (*a*).

De II. *Fig.* wyſt aan, *hoe een Tand*, buiten zyn behoorlyke plaats gegroeid zynde, en het hol van de Mond van binnen daar door bezeerende, met de Tang *in de* II. *Fig. van de* XII. *Plaat uitgetrokken word.*

De III. *Fig.* ſtelt voor oogen, *het gebruik van de Trechter*, *in de* XI. *Fig. van de* XI. *Plaat* afgebeeld, wiens naauwe einde men tuſſchen het uiterſte Tand-vleeſch inſteekt, en door het wyde einde de vochtige Spys laat doorloopen, in de Mond van de geene, welker Tanden dicht op malkander geſloten zyn „ zo de Zieke, door zyn „ ſtyf koppigheid of uytzinnigheid, weigerig is de inge- „ goten Spys of drank door te zwelgen, dan moet men „ zyne Neus-gaten zo dicht toe ſluiten, dat hy niet alleen „ door de noodzakelykheid van zyn Aaſſem te halen, de „ Mond opent, maar ook te gelyk met de Lugt de in- „ gegoten Spys na de Keel en Slok-darm trekt ". Maar in de gelegentheid, als wanneer het ſlikken door Ziekte van de Keel of Slok-darm belemmert is, die geen Mond-ſpiegel vereiſchen, noch een Trechter, wegens het gevaar van te ſtikken, of de groote pyn, toelaten, moet de Patient onderhouden worden met voedende Kliſteeren, de welke ik met groot voordeel gebruikt hebbe, in *Melchior. Frikken*, die, de Maag-bodem doorwond zynde, veertien

(*a*) Zo ook om door het Branden en wel voornamelyk dier Zenuwe, welke van het vyfde paar afſtamt, en aan jeder Tand en Kies, een Sprank geeft, te verdooven, en hier door weer de Tand-pyn te verdryven, heeft de Hoogleeraar *Nuck*, in zyne achtiende Proef een Brand yzer opgegeeven, en met de vierde Verbeelding der eerſte Tafel, afgemaald, met welke hy verhaalt, de zwaarſte Smerten der Tanden onmiddelyk weg te neemen, mits het zelve op de plaats by de Ontleedkundigen tegenbok (*Antitragus*) genaamd, zynde dat uitſteekende Deel des Oors, 't welke aan het Oorlapje vaſt is, geſteld, en de Huid, midsgaders de onder haar leggende Zenuw, daarmede gebrand worde.

Spigelius heeft met eene gewenſte uitkomſte, met een gloeijend Sny-mesje, de binnenſte verheven rand (*Anthelix*) des uiterlyken Oors, in zich zelven laaten ſnyden.

Het is echter aan te merken dat deze en diergelyke beproevingen meer nut doen, wanneer de Tand-pynen meer uit de *Fluxione Catarhales* (*Sinkingen*), dan uit verrotte en holle Tanden voortkomen, om dat de eerſten door dit opgegeeven middel bepaald; maar de laaſten, niet wel zonder het wegneemen der oorzaaken zelve, verſtaa de Hol en bedorven geworden Tanden en Kiezen, uit te trekken, in de grond geneezen kunnen worden.

eertien dagen door diergelyke Klifteren gevoed is geveeft.

De IV. *Fig.* vertoont *het Verhemelt des Monds* in dier voegen van de Pokken *opgegeten* zynde, dat het gat ook n de holligheid van de Neus doorging, en de Lyder zyn ſpraak verhinderde. Dit heb ik met een goude Plaat, aan de welke een Spons hing, geſtopt, zo dat de Lyder zyn ſpraak weder na behooren koſt gebruiken. Na 't gebruik van de Pok-drank heb ik het gat eenige Reizen met gloeiende yzers geraakt, zo dat het van de natuur met vleeſch is gevuld geworden, na dat 'er van te vooren eenige beenen zich van hadden afgeſcheiden. De Zweer met vleeſch gevuld, heb ik met uitſpoelingen van de Mond, en uitdroogende Snoef-poeders toegeheelt.

De V. *Fig.* vermaant de aankomende Leerlingen van de Chirurgie, dat ze in het geneezen van *de gebreken der Ooren*, de bekwame vochtigheden liever zacht in de Ooren doen druppelen, en vloeijen, als door de Oor-ſpuit met geweld inſpuiten, op dat het Trommel-vlies niet geſcheurt worde, en een ongeneeſlyke bezwaaring des gehoors daar op volge (*a*).

De VI. *Fig.* vertoont *het ontſluiten der ſterk t' zamengetrokkene Tanden*, met de Mond-ſchroef *in de* IX. *Fig. van de* X. *Plaat*, om voor te komen dat de Patient niet van honger ſterve. Waar de Mond-ſchroef geen plaats vind, moet men de voedende Klifteeren gebruiken, gelyk *in de* III. *Fig.* aangemerkt is.

De VII. *Fig.* vertoont *het gebruik van de Mond-ſpiegel*, die zeer noodzakelyk is, om de gebreken van de Keel te onderzoeken, *in de* IV. *Fig. van de* XII. *Plaat afgebeeld.* Want dit Werktuig niet alleen de Tong nederdrukt, maar ook het onderſte Kaak-been zo lang nedergedrukt houdt, tot dat men de bezeerde plaats wel doorzien, en met behoorlyke middelen voorzien heeft. *De Spatel ter zyden van deze Figuur* (*), die veel gaten heeft, drukt in 't gemeen

(*a*) Om dit voor te komen, zal de Heel-meeſter by het inbrengen van zyn Spuitje, het zelve zoo en in dier voegen tegen de Wanden, of binnenſte zyden van het Oor, houden, dat de perſing des ingeſpoogen vochts, geen ſchaade aan het Trommel-vlies toebrenge.

meen alleen de Tong neder, op dat men de gebreken des Monds mag bezien: met *de Ring van de Spatel*, eenigzins ſcherp zynde, worden de dikke en taaije Fluimen en vuiligheden van de Tong afgehaalt, die dikwils op dezelve in de heete en vuurige Koortzen vaſt zitten. *Beziet de* IX. *Fig. van de* IX. *Plaat.*

De VIII. *Fig.* onderwyſt. *hoe men de Tong-riem* onder de Tong al te naauw zynde, en de ſpraak, gelyk het gemeene gevoelen is, verhinderende, *ſnyden moet*, dewelke de Vroed-vrouwen doorgaans met de Nagel, en onze Chirurgyns onvoorzichtiglyk met het Laat-yzer van een ſcheuren, 't welk een ſterk vloeijen des Bloeds, en een groote Pyn veroorzaakt, en waar uit daar na andere ongelukken ontſtaan, die *Hieronymus Fabrit. ab Aquapendente*, met de bygevoegde manier om deze ſnee in 't werk te ſtellen, met de volgende woorden verhaalt: Behalven *de nederdrukking* en *zuivering*, is dit de derde Konſt-bewerking de Tong aangaande, wanneer men den Band onder de Tong los maakt; maar voor en al eer ik daar van eenig gewag make, zal ik u doen indachtig zyn, de reukeloosheid van de Vroed-vrouwen, die *doorgaans* en *zonder onderſcheid* alle *nieuw geboren* Kinderen de Tong-riem *met de Nagel van de voorſte vinger*, de welke zy tot dien einde altyd lang en ſcherp behouden, doorſnyden, en gelooven, dat het Kind in 't toekomende niet zoude konnen ſpreeken, by aldien zy 't zelve zo niet en hadden gedaan; even als of een menſch van natuur niet zoude konnen ſpreeken, die nochtans de ſpraak, zonder hulp van een zot Wyf, die hem zoude helpen, als een eigen menſchelyke werking bezit, *zynde dit een wonderbare en niet genoegzaam te beklagende onweetenheid van meeſt alle de Vroed-vrouwen.* Ik heb een nieuw geboren Kind gezien, dat van wegen de Nageboorte wat langer opgehouden zynde, niet te min wel te vreden was, noch weenende, noch eenige moeyelykheid gevoelende, maar terſtond begon te weenen, zo haaſt de Vroed-vrouw de Tong-riem met haar Nagel onvoorzichtiglyk hadde doorgeſneeden. Doch dit is noch het minſte, zynde veel erger, dat uit deze Nagel-ſnee dikwils een ontſteeking ontſtaande, de Kinderen verhindert, dat ze de Tepels van *Baaker-moeders of Minne-moeders* Borſten niet kunnen vatten, noch het Zog genieten, en daarom dikwils

komen

omen te overlyden: behalven dat de zuigende Perzonen ok niet zelden de Borsten zwellen, en *de Ouders*, dat och het ergste is, of *de ontydige en zwaare baaring*, of *e enkele onvermogenheid* en slappigheid des Kinds, niet onnende de Tepels vatten, of ook eenig *ander gebrek* eel eerder, als *de onweetenheid* en onbedreeventheid van le Vroed-vrouwen, de schuld van deze ongelukken toe- chryven. Aangezien nu dit zeer waarachtig is, zo ver- vondere ik my, dat de Wetten zulks niet verbieden, als *vaar door de Vroed-vrouwen de Kinderen dikwils zodanige looden mede aandoen.* Daarom vermaan ik een iegelyk Huis-vader en Huis-moeder, in het minste niet toe te la- en, dat de Vroed-vrouwen uwe of andere Kinderen *met le Nagel aan de Tong raaken.* Maar zo het gebeurde, dat le Tong-riem grooter was, zo kan die *tot allen tyden des Ouderdoms* uitgesneeden worden, 't welk nochtans zelden, ja bykans nooit gebeurt, door dien de Natuur de menschen niet zoude voortbrengen tot het sprecken, ten waare zy hem ook zeer bekwame werktuigen ten dien einde bezorgde. By aldien 'er onder hondert duizend Kinderen maar een gebooren word, dat *een grooter* Tong-riem heeft, die door de Konst-bewerking der Chirurgyns moet geholpen worden, zo is 'er niet aan gelegen, *of het terstond na de geboorte, of na dat het van de borst ontwent is, of ook op een ander tyd, door het snyden van een bedreeven Heel-meester geholpen word.* Indien dit dan gebeurt, zo belasten wy, dat de Lyder zyn Tong buiten de Tanden uitsteekt, de welke *Celsus* wel met het getande deel van de Trek-tang, maar wy met de Tang vatten en vast houden. Al te mets konnen wy ze noch met de Trek-tang noch met de Tang vatten, gelyk in de Jongens en jonge Kinderen, die de Tong niet konnen of ook niet willen uitsteeken; dan moet men maken, dat ze weenen of huilen, en dus de Tong met een rouwe Linnen-doek tusschen de Duim en voorste vinger vatten, buiten de Mond trekken, om hoog rukken, en ombuigen, tot dat men de Tong-riem kan gewaar worden, en met de rechter hand doorsnyden. Wy nemen daar toe *niet het gemeene en onbekwame Laat-yzer van de Chirurgyns*, maar het Mes met een weinig achterwaarts gebogen Spits, en snyden de band van de Tong, indien hy grooter is, als behoort, over

dwars, een twee of drie reizen, tot dat hy geheel doorgesneeden is, nochtans met de uiterste toezicht, dat de onderleggende vaten niet bezeert worden: als op welker snee een sterke Bloed-vloed, en daar op eene verstikking, of ten minsten het verliës der krachten, in een zo teeren Ouderdòm volgt. Dit zal niet gebeuren aan een Heelmeester, die volkomen kennis van de Sny-konst heeft, de welke de vaten onder de Tong volkomen kennende de zelve met het kromme Mes weet te myden (*a*). Dit zyn de woorden van *Hieronymus Fabrit. ab Aquapendente.* Beziet ook *de* III. *Fig. van de* XXXIV. *Plaat.*

De IX. *Fig.* is een onderwyzing, hoe men eene Visch-graat, of een Been met kanten, of iets anders, dat onder het eeten in de Keel is blyven steeken, en niet in de maag nedergezakt, met werktuigen tot zodanige Konst-bewerking passende, of uithaalt, of voorts om laag doet zakken. Om deze dingen uit te nemen, heeft men verscheide manieren. Kan men ze zien, zo vat men ze met de recht uitgestrekte Trek-tang *in de* I. *Fig. van de* IV. *Plaat*, en haalt ze uit de Keel, vermits men den Mondspiegel gebruikt. By aldien men de graaten, beenen, of andere diergelyke dingen niet in 't gezicht kan krygen, door dien ze dieper in de Keel zyn gezakt, al hoe wel men wyd gaapt, en de Tong met de Mond-spiegel neder gehouden word, zo moet men de zelve met de kromme Trek-tang *in de* I. *Fig. van de* XI. *Plaat* vatten, en het werktuig *in de* II. *Fig. van de* XI. *Plaat* dikwils in de Keel

(*a*) Het snyden der Tong-riem word zekerder met een lang steelig Schaartje met korte Bladen en kromme botte Punten, dan met een krom Mesje, volgens dezen Schryver verrigt. Ook moet de Heelmeester voorzigtig zyn om in het Snyden der Tong-rieme, de wederkeerende Zenuw, welke op zy naby de Buis van *Warthon*, onder de Tong loopt, nog de Buis zelfs, niet te kwetzen; overmits in het eerste geval, de Lyder hier door zoude kunnen stom worden; en in het tweede geval, een langduurige Lekking van *Lympha*, uit de gekweste ontlast-buis voortkoomende, zoude veroorzaakt worden. Ziet *Riolanus Antropolog. lib.* IV. *Cap.* VIII. *Dolæus Encycloped. Chirurg. lib.* I. *Cap.* XIV. *p.* 442.

Men moet ook wel in agt nemen, dat men deze *Operatie*, niet verrigt in Kinderen, welkers Tongeband, zeer kort, hart, dik en vleezig is, vermits alsdan ligt een slag-ader daar doorloopende, zoude kunnen gekwest worden, gelyk *Roonhuizen* gebeurt is, *Part. obs.* II.

Keel insteeken en uithalen. Andere verwekken de Maag, na het eeten, of met de vingers, of met een Pen met zoet Amandel-olie besmeert, en in de Keel gestooken, tot het braaken, om met de Spys de graaten of andere dingen uit de Keel te doen gaan. Maar wanneer het uit-trekken van de graat, of andere dingen, met de voorsz. manier te vergeefs ondernomen word, zo gebruikt *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* een witte Wasch-keers, zo dik als de kleine vinger, en een weinig gebogen, die hy den Lyder in de hand geeft, dat hy ze zelfs in de Keel steekt, tot dat het geene is blyven steeken, om laag in de maag zakt.

Sommige belasten ten dien einde grooter brokken in te slokken: Andere binden een bal of kegel van Lood aan een draat vast, die ze inzwelgen en weder uithalen tot dat het geene in de Keel zit, om laag in de maag geraakt. Wanneer het ding in de Keel steekende, noch met werktuigen door de mond uitgetrokken, noch door eenig andere middelen om laag gestooten kan worden, zo laat *Fabritius ab Aquapendente* na de Leere van *Paulus* en *Leonides*, het geheele werk voorts op de natuur en de tyd berusten.

DE SES EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXVII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het inbranden der Neus-zweeren, en de Slym-prop, de Borst-doorbooring na de Leere van Paulus *en* Hippocrates, *de Borst en Buik-wonden te verwyden, en te geneezen, en van het uithalen der Tepels in de Borst.*

DE I. *Figuur* wyst aan, *hoe de verzwooren Neus-gaten*, of haar bedorven been, *met gloeyende yzers*, door de Kokers ingestooken, gebrand worden: waar by men voegen kan, 't geen boven *by de* III. IV. V. *en* VI. *Fig. van de* X. *Plaat* gezeid is. Ik heb een Klêer-maker tot *Padua* geneezen, die door de Spaansche

Pokken bedorven, een ſtinkende Zweer in zyn Neus hadde, en twee jaren achter een door de voornaamſte Chirurgyns van die plaats, met het Afkookzel van Pokhout, en met Genees-middelen uit de *Antimonium* en *Mercurius* toebereid, van binnen behandeld was; maar al deze moeite te vergeefs zynde, zo liet de Lyder door den Chirurgyn by *Doctor Spiegelius* om raad en hulp aanzoeken, die toen ter tyd onpaſſelyk zynde niet koſt uitgaan, om den Lyder te bezoeken, en my dus by de voorſz. Chirurgyn voegende belaſte, dat ik een wiek van zuiver Linnen zoude maken, dezelve in het zeere Neus-gat ſteeken, en een natuurlyke dag daar in laten, om de gelegentheid, grootte, en hoedanigheid van de Zweer te vernemen. Dit gedaan hebbende, en de Wiek uittrekkende, bevond ik ze bykans aan het bovenſte einde, en aan de rechter zyde, gelyk als in de rondte, vuil en zeer ſtinkende; ik vertoonde ze dus aan *Spiegelius*, die de zelve zo haaſt niet heeft gezien, of zeide, dat de Zweering bykans aan de hoogſte plaats van het Neus-gat was, te weten, boven de Kraak-beenige deelen op de rechter zyde, wel niet groot, maar met een bederving van het Been, en daarom een inbranding was vereiſchende. Na de reden vragende, gaf hy my tot antwoord: dewyl de Wiek bykans aan het einde vuil is, zo heeft deze Zweer in de hoogſte plaats van het Neus-gat haar Zit-plaats; om dat ze alleen van buiten beſmet is, zo moet noodzakelyk de rechter zyde bezeert zyn; nochtans met geen groote omtrek, dewyl de vlek klein is; maar met een bedorven Been, om dat de Wiek zwart is, en hevig ſtinkt; Dit quaad vereiſchte een brandende Konſt-bewerking, om dat de gebruikte Genees-middelen dus verre geen voordeel hebben gedaan, die nochtans al over lang de Zweering zouden geheelt hebben, ten waare dat het Been bedorven hadde geweeſt. Deze inbranding van het Neus-gat door de Pyp, ligt zynde om te doen, heeft hy my overgelaten, *die ook van myne Konſt-bewerkingen de allereerſte is geweeſt*. Dus heb ik een bekwame Pyp gekozen, (want hy 'er veel hadde), te weten, zodanige die ter zyden een opening hadde, gelyk *in de* IV. *Fig. van de* X. *Plaat* te zien is; die heb ik met een Linnen-doek, dat in zwarte wrange Wyn nat gemaakt, en weder uitgedrukt was, bewonden,

en, om de onbezeerde deelen te beſchermen, en in het erzwooren Neus-gat geſtooken, zo dat het gat van de Pyp net de Zweer overeen kwam. De Pyp volkomentlyk bereid, en in het Neus-gat geſtooken zynde, hebbe ik het yzer *in de* VI. *Fig. van de* X. *Plaat* doorgloeijende genomen, en door de Pyp tot in de zweerende plaats geſtooken, en terſtond weder te rug getrokken, herhalende dit inſteeken en uithalen ten hoogſten vier of vyf maal, *en dat zeer haaſtig, om welke reden men ook ten minſten twee gloeijende yzers by de hand moet hebben, gelyk ik op de aangeweezene plaats heb vermaant.* Na de inbranding, verzachting van de Pyn, en wegneming van de Korſt, heeft de Natuur, door hulp van de middelen, binnen veertien dagen een ſtuk van het Been afgeſcheiden, en de Zweer is, na dat 'er uitdroogende Genees-middelen opgeleid waren, volkomen toe geneezen.

Deze Konſt-bewerking heb ik daar na by veele met goede voorſpoed gebruikt, (alhoewel de Duitſchers, en inzonderheid die van *Ulm*, van het inbranden een groote af keer hebben), voor beide de oogen van den Lyder Katoen, en een doek doende, om hun het gezicht van het gloeiende yzer, te benemen.

De ſtinkende Neus-zweer, *Ozæna* genoemd, met of zonder het vermoeden van de Spaanſche Pokken, doch zonder verrotting van het Been, by aldien het met Genees-middelen niet kan weg gebracht worden, vereiſcht een dichte Pyp, *in de* III. *Fig. van de* X. *Plaat* afgebeeld, de welke ik nochtans, om de waarheid te zeggen, nooit hebbe gebruikt, noch ook heb zien gebruiken. Maar een ſtudent van Milanen heeft my verhaalt, dat hy de inbranding door een dichte Pyp, van de zeer voortreffelyke *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* daar toe gebruikt, zeer voorſpoediglyk hadde toegelaten.

Buyten twyffel is het de manier geweeſt, dewelke den Autheur zelfs beſchryft. Men moet een yzere Pyp nemen, (*'t eenemaal dicht; gelyk in de* III. *Fig. van de* X. *Plaat te zien is, niet met Linnen omwonden, maar met wel geſlagen wit van Eyeren beſmeert*), zo lang dat het met de lengte van de Zweer over een komt, en de holligheid van de Neus-gaten gelyk is. Door deze Pyp moet men een gloeiend yzer induuwen, dat het maar de Pyp

raakt; dus zal het gloeijende yzer de Pyp en de Pyp het Neus-gat en de Zweer verwarmen; doch men moet opletten, dat de Neus-gaten door deze warmte geen pyn hebben, maar het verzworen deel zonder pyn verwarmt worde, zo dat het den Lyder wel verdragen mag: Als 't dan zo warm is, moet men de pyp terstond uithalen, en wederom insteeken, en het gloeijende yzer zo dikwils herhalen, dat het maar verwarmt, tot dat het zweerende deel door de dikwils herhaalde verwarmingen, genoegzaam uitgedroogt is; alzo het dikwils in-en uit-halen, en het verwarmen zonder pyn, in plaats van het inbranden verstrekt, zo dat hier door het deel uitgedroogt, en versterkt, de vochtigheden verteert, en de Zweer geneezen word (*a*).

De

(*a*) De Neus-zweeren, ook stinkende Neus-zweeren (*Ozæna*) genaamd, zyn tweederly, als enkelen zonder bederving des Beens, en alleenlyk het Vlies van *Schneiderus* in de Neus, besmettende: Of zy gaan verzeld met bedervinge van de Neusbeenderen zelve; of dat zy tot in de Holligheden der Kaakbeenderen doordringende, dezelve aansteeken. Hierom word het Branden dezer Zweeren niet in allen vereischt; maar alleen in die zoorte, welke de Neusbeenderen bederft; want de zodanigen, welke het Been nog niet bedorven hebben, laaten zich dikwils door gepaste Geneesmiddelen zuiveren, opdroogen en geheel herstellen.

Rondeletius pryst zeer tot uitdrooging dezer zweer, de Rooking van *Auripigment*, *Antimonii*, mitsgaders de welriekende Gomme van *Benzoin*, *Myrrha* en *Succinum*, aan, en zegt dat hy door dezen, dit gebrek, ☨ welke noch de Fransche noch de Italiaansche Heelmeesters konden te reht brengen, geneezen heeft.

Drake teekent in zyne Ontleedkunde aan, dat'er eene zoort van stinkende Neus-zweeren (*Ozæna*) zyn, welke hun zitplaats enkel en alleen in de Holligheid der Opperkaake, of de Spelonk van *Higmorus* gehad hebben; en aan 't volgende kenteeken te onderscheiden zyn, wanneer 'er zich eene groote meengite stof uit de Neus des Lyders ontlast, als hy op de gezonde zyde gelegen is. Om die Zweer te heelen, raadt hy den tweeden Baktand uit den mond te trekken, en vervolgens de Tand-kas (*aveolum*) tot in de Spelonk van *Higmorus*, met een Drilletje door te booren, en dus de stinkende stoffen, te loozen, de beschadigde Deelen door het inspuiten met de vereischt wordende hulpmiddelen te zuiveren, om ter Geneezing te komen. Welke manier en Kunstbewerking, ik aan zekeren Lyder, met een gelukkige geneezing verzelt, gedaan hebbe.

Deze Kunstbewerking word mede met veel voordeel werkstellig gemaakt, inzonderheid wanneer de uitleidende Buis der Spelonke van *Higmorus*, welk de afgescheide vogt afvoerd, verstopt is, uit welke verstopping, vermits de vogt niet kan vervoerd worden, en daar blyvende op hoope, door de gestaadige toevoer, schroomelyke toevallen, als Beenbedervingen, en zelfs uitzettingen van de Opperkaak, ontstaan kan. Waar van ik een elendig Voorbeeld onlangs

De II. *Fig.* vertoont *de ontdekte Ribben van de Borst*, op dat de Leerlingen in de Heel-konst, beter mogen verstaan, 't geene beneden van de opening der Borst zal gezeid worden. *Het teken* ♀ wyst aan op *de vyfde Ribbe*, van boven naar onderen getelt, volgens *Paulus*; *het teeken* ♃ op *de Zevende Ribbe* volgens *Hippocrates*; en *het teeken* ☉ op *de Zesde Ribbe*, volgens het gevoelen der Nieuweren, zynde die de middelste Ribbe, en de plaats wat laager dan die van *Paulus*. Want op deze aangeweezene plaatzen word de Borst geopent, het zy ook met wat zoort van een Etter-borst de Patient beladen is (*a*).

De III. *Fig.* vertoont met *het teeken* ☿ *de driedrubbelde draat*, door wiens hulp de plaats van *Paulus*, en der Nieuweren, op de vyfde of zesde Ribbe gevonden word. *Het teeken* ♄ wyst aan de snee van de huid alleen, boven de tusschen-ribbige Spieren, die met het lange Kromme-mes, *Scolopomacharium* genaamt, geschiedt.

De IV. *Fig.* wyst aan: 1) Hoe in de Wonden, door de Borst in de holligheid des Lichaams gaande, het bloed door de Pyp A. *in de* IX. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, uitgetrokken word. 2) Wat voor een Pyp B. *in de* XII. *enz. Fig. van de* XIII. *Plaat*, na de snee van de Borst; *by het teeken* ♂; wat voor een zilvere Hoed C. *in de* VIII. *Fig. van de* XV. *Plaat*; als mede welke Spons D.; en welke Spuit, *by het teeken* ☽, *in de* II. *Fig. van de* XV. *Plaat*, dienende tot het inspuiten van de noodzakelyke vochtigheden in de Borst, moeten gebruikt worden. 3) (*b*). Hoe men de Borst moet openen, en wat 'er te doen staat na de opening, volgens het gevoelen, of van *Paulus Ægineta*, of van *Hippocrates*. Eer dat men de opening aanvaart, zo moeten daar vier dingen in acht genomen worden: 1) Of het raadzaam is, dat de Konst-bewerking haar

langs aan eene uitheemsche Dame, met den Hooggeleerden Profes: *Albinus*, gezien en behandeld hebbe.

(*a*) Of Bloed, 't welke door de Wonde, by aldien zy hoog is, niet kan ontlasten, en aldus op het middenrif gelegen is.

(*b*) Veelen hebben bezogt, om door behulp eener Spuite, wier Pyp van onderen met verscheidene kleine Gaatjes voorzien is, het in de Holligheid der Borst leggende Bloed of etteragtige Stof, uit te trekken: Doch zulks is eene schadelyke en vrugtelooze Onderneeming, om daar mede het gewenschte Oogmerk te bereiken.

haar voortgang heeft 2) op wat tyd het behoort te geschieden, 3) op wat plaats, 4) op wat manier.

I. *Of de opening by de hand te nemen zy, of niet*, zullen vier dingen te kennen geven 1) De ziekte, 2) De Tyd van 't Jaar, 3) De krachten van den Patient 4) De grootheid van de Ziekte, of de veelheid van de stoffe, die gelost moet worden (*a*).

1) *De ziekte*, het openen van de Borst vereischende, word een Etter-borst genaamt, wanneer in de ruimte tusschen de Longen en de Borst, of Etter uit een zweerend Gezwel der Longen, of Ribben-vlies Ontsteeking ontstaande, of uit een galachtige Roose van de voornoemde deelen, of een wey-achtige Vochtigheid uit het Borstwater of een bloedige Etter, gelyk als Spoelwater van gewasschen vleesch of bloed uit een geborsten Ader of Quetzuure der Borst, verzamelt word: „ om deze toevallen te geneezen, is het bekwaamste, veiligste en vaardigste middel de Terzydse-snee, wanneer de vergaderde stoffe, door geene Genees-middelen, nochte door fluimen, nochte door pis, nochte door Stoel-gang, konnen weg gedreeven worden ". De vergadering van deze vochtigheden onderkennen wy: 1) uit de Aassem-haling, alleen moeijelyk en zwaar zynde in het inhalen, om dat de Longen, van wegens de vergaderde stoffe, haar niet vry konnen uitspannen; maar niet zwaar in het uitblazen, alzo de Etter met haar eige zwaarte de Longen t' zamen drukt. 2) Uit het snel en haastig slaan der Pols, klein, ongelyk, en ongeregeld zynde, 3) uit een voorgaande Koorts met hevige toevallen, 4) uit het zwaar leggen op de

(*a*) Deze Opening, om de Borst van haaren inhebbenden Etter te ontlasten, moet men by tyds en met ernst aanbinden, en dezelve des te spoediger in 't werk stellen, zo 'er veel Bloed uit eene hoogdoorgaande Wonde, in de Borst toegebragt, in derzelver Holligheid gestort en dan op het middelrif gezakt is, om dat dezelve, in welke gestalte men den Lyder ook plaatse, onmogelyk anders dan door de *Operatie*, ontlast of geloosd kan worden. Des is het ten hoogsten nodig zulks in het begin of in het toenemen der toevallen, deze Handwerking of Opening der Borst, werkstellig te maken; en niet zo zeer de werking der inwendige Geneesmiddelen af te wagten; want door het uitstel zoude veel ligt (gelyk het gemeenlyk gebeurt) de om- en by-leggende ingewanden der Borste door het bederf der stoffen, aangestooken en bedorven worden.

le gezonde zyde. om dat de Etter-ſtoffe op de Long komende te leggen, de zelve bezwaart, dat ze niet vry gins en weder kan bewogen worden, 5) uit de bemerkte overvloeijing in het hol van de Borſt. Waar by 6) gevoegt kan worden de Hoeſt, de welke nochtans niet altyd by alle Etter-borſten tegenwoordig is, maar als dan eerſt, wanneer de vochtigheid in de Pypen van de Long is, welke ſtoffe of met haar menigte, of met haar ſcherpigheid het binnenſte vlies van de Lugt-pyp en het Strottenhoofd, als deelen, met een ſcherp gevoelen begaaft zynde, prikkelt, en dus de Hoeſt verwekt (*a*).

2) *De Tyd van 't Jaar: Hippocrates* vermaant de tyd van der Zonne ſtilſtand, zo in de Zomer als in de Winter, te myden, om dat omtrent die tyden een zeer grootte, en ſomtyds ſchielyke verandering der Lugt pleegt voor te vallen; dewyl ook altyd na de ſnee eenige Lugt van buiten in de Borſt komt, voornamentlyk terwyl de Etter-ſtoffe door de verſch-gemaakte Wonde geloſt word, zo moeten deze Tyden, zo veel mogelyk, geſchuuwt worden.

3) *De Krachten*: Want by aldien de krachten niet goed of middelmatig zyn, zo moet deze Konſt-bewerking geſtaakt worden, op dat in dit geval deze voortreffelyke Konſt van opening der Borſt, door de Dood van den Patient, niet in een quaad gerucht vervalle. De krachten oordeelen de Genees-meeſters gemeenlyk uit de Pols, die haar

(*a*) Ook zal men door het gevoel eener Swaarte drukkende, op het middenrif ontdekken, of 'er Bloed, Etter of, andere ſtoffen zich in des Lyders Borſt onthouden; inzonderheid wanneer hy overeinde ſtaat, en dan meerdere hette en Zwelling gevoelt.

Daar en boven leeren ons de naarvolgende Proeven, in welke zyde der Borſte, het Bloed of de Etter gelegen zy. Eerſtelyk, zo den Lyder op zyne regtere zyde gekeerd, de Ademhaaling verzwaard word, gaat het zeker, dat de ſtof zich in de ſlinkere Holligheid der Borſt, onthoudt. Dan zo ten tweeden hem de Ademhaaling gemakkelyker valt, zal dezelve integendeel in de regter zyde, gelegen zyn: Maar ten derden is de drukking van alle kanten genoegzaam een en dezelfde, zo leert ons de ondervinding, dat beide de holligheden der Borſt, of met Bloed, Etter, of Water, bezet zyn. Doch ten vierden zouden deze kenteekens ons zomtyds konnen bedriegen; en dan voornamentlyk, wanneer de Longe aan het Borſt-vlies gehegt, of vaſt is, of dat de gemelde ſtoffen in een eigen Zak, namelyk in het Harte zakje zelfs, of in het middenſchot, beſlooten leggen;

haar nochtans in dit geval bedriegen kan, om dat zodanige Etter-ſtoffe, binnen de Borſt vergadert, een kleine ſnelle, dikwils ſlaande en ongeregelde Pols veroorzaakt. Maar het zekerſte teeken der krachten, dat ze noch beſtaan, is, wanneer de Patienten zitten of gaan konnen, door genoegzame Sterkte der Natuur, of ook met een been-ſtok of krukke.

4) *De Veelheid van de Stoffe*: Want is 'er weinig Etter-ſtoffe in de Borſt, zo is de Opening niet nodig, alzo de Natuur dezelve verteeren, of door de Water-gangen en andere plaatzen kan afſcheiden. Maar indienze overtollig bevonden word, zo moet men zonder uitſtel tot de Opening komen, op dat de Patient door de menigte der ſtoffe niet verſtikke, of de Longen door de hoedanigheid van dezelve niet bedorven worden (*a*).

II. *Op wat Tyd?* De Tyd ſchynt ons *Hippocrates* aangeweezen te hebben, *lib.* 6. *Epid. S.* 7. *text.* 9. vermaanende, dat men de uitteerende op ſtaande Voet, maar de waterzuchtige Borſten met opmerk van een bekwame tyd zoude ſnyden: Om dat het Water allengskens, maar de Borſt-Etter in een oogenblik door het breeken van het gezwel vergadert word (*b*).

III. *Op wat Plaats?* Deze moet zodanig zyn, dat de Opening zeer veilig in dezelve mag geſchieden. Maar de plaatzen zyn veelerhande, voor, achter, ter zyden, beneden en boven. Voor en achter is de Opening van de Borſt niet veilig, en kan ook niet wel geſchieden, van wegen de Borſt-en Rug-ſpieren, die zeer zenuwachtig, en derhalven zeer gevaarlyk te ſnyden zyn. Zo blyft dan over, dat men met de Snee ter zyden te werk gaat, alwaar de Ribben beginnen een bocht te maken; en de Spieren

(*a*) Nademaal het in de Holligheid der Borſt vergaderde water de zieken, by gebrek van ontlaſting, in een onverdragelyke benauwtheid om te Ademen en andere angſtige toevallen brengt; waar door zy veeltyds ſtikken: Zo is men zo wel als in de Etter-Borſt (*Empyema*) genoodzaakt zulks af te tappen of te ontlaſten: op dat de toevallen vermindert zynde, en den Lyder daar door in het Leeven mogt behouden worden, welke *Operatie* echter weinig verrigt word.

(*b*) Men moet, zoo men de ontlaſting van Water, in de Borſt beſlooten, door de *Operatie* wil loozen, daar meede zoo min als met Bloed of Etter aldaar vergaaderd, naar eene bekwaame tyd wagten: maar zulks zoo ſpoedig, als het doenlyk is, verrigten.

en zo vast niet aan de Borst gehecht zyn. Doch, als de stoffe tusschen het middelschot vergadert is, geschiedt de Opening iets na vooren toe, na by het Borst-been; de Zyde der Borst word in een onder-en boven-deel verdeelt. Daarom dan *Paulus lib.* 6. *c.* 44. in het bovenste Deel van de zyde; maar *Hippocrates lib.* 2. *de morbis*, in het benedenste Deel de Borst opent. In het bovenste Deel, *tusschen de vyfde en zesde Ribbe*, van boven af te tellen, *in de* II. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*, *by het Teeken* ♀; maar in het benedenste Deel, *tusschen de derde en vierde Ribbe*, van beneden op te tellen, *in de* II. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*, *by het Teeken*. ♃.

Paulus vind zyn plaats, als hy de Werwel-beenders van de Borst, van boven af beginnende, telt: tusschen het vyfde en zesde Werwel-been leidt hy een Draad in de spits van de Rug-graat, en trekt die tot midden aan het Borst-been. Daarna meet hy het derde Deel van de Draad af, en dat van het Borst-been aan, na de Rug-graad toe, en merkt de plaats, die het uiterste einde van de driedubbelde Draad aanraakt, met inkt, dewelke dus geteekent, een rechte Lyn met de Tepel van de Borst maakt, gelyk *in de* III. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*, *by het teeken* ♄ te zien is.

Hippocrates opent de Borst tusschen de derde en vierde Ribbe, van onderen te tellen, uit reden, om dat dus de Etter, of eenig andere Stoffe in de Borst begreepen, beter kan uitvloeijen: en verkiest de plaats, daar de uitsteeking en kromte van de Ribben is, aan de welke de Spieren vast groeijen, nochtans niet boven op dezelve, of te rugwaarts na de Rugge toe, om dat aldaar de zenuwachtige Spieren de Opening verhinderen; maar een weinig voorwaarts, naar het Borst-been toe, *by het Teeken* ♃, *in de* II. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*. Het schynt wel, dat in deze plaats eenig gevaar zy, van wegen het Middel-rif, om 't zelve niet te bezeeren; dat doch niet is, nademaal het Middel-rif, daar het aan de Ribben hangt, zo hoog niet komt, dat het zoude konnen gekwest worden, (alzo het door de menigte van de Etter nedergedrukt word). Zo moet dan de Opening op die plaats geschieden, waar de stoffe vergadert is: Is het in de slinker zyde, zo moet de Borst in de slinker Zyde geopent worden; indien in de

de rechter Zyde, zo moet de Opening in de rechter Zyde geschieden; en ingevalle in beide de Zyden, als dan moet ook de Opening in beide Zyden in 't werk gestelt worden. Van de verhaalde plaatzen nochtans, moet die van *Hippocrates* verkoozen worden, om dat de Etter, en vreemde Stoffe in de Borst vergadert door de laager plaats van de Opening, meer na beneden hellende, beter dan in de hooger plaats, van *Paulus Ægineta* bepaalt, kan uitgelost worden. Doch moet deze plaats ook niet geheelyk veracht worden, nademaal de zaak wel overwogen zynde, deze plaats boven de andere moet gestelt worden, zo wanneer de Opening in de rechter Zyde moet geschieden, om dat het bultachtige Deel van de Lever in de rechter Zyde het Middel-rif om hoog dryft; maar in de flinker Zyde komt de plaats van *Hippocrates* meer te pas, om dat het Middel-rif, van wegen de laager geplaatstheid van de Milt, en de menigte der stoffe in de Borst, na beneden kan gedrukt worden, Daarom zeidt *Hippocrates lib.* 2. *de morbis*; het waare te wenschen, dat de Etter, die men moet lossen, altyd in de flinker Zyde lag. Of men moet de laager plaats van *Paulus* verkiezen, te weten tusschen de zesde en zevende Ribbe, *by het Teeken* ⊙, *in de* II. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat.* Want in de levendige klimt het Middel-rif zo hoog niet op, als in de Dooden. Op deze plaatzen word dan de Borst geopent, zonder bezeering van het Herse-vlies, de Longen, en het Middelrif (*a*).

IV. *Op wat Manier*? De Opening van de Borst geschiedt, of door snyden, of door booren, of door branden

(*a*) De plaats daarmen heden met een gewenscht gevolg, de Operatie van de Opening der Borst (*Paracenthesis*) doet, is op het veiligste aan het onderste en agterste Deel der Borst, tusschen de derde en vierde Ribbe, van onderen na boven tellen; want het middenrif, word door de zwaarte van het Bloed, Water of den Etter, altoos neerwaards gedrukt, en vyf of zes Vingeren breed van de Ruggegraat, en zo veel van de Punt of den Hoek van het Schouderblad af; nader moet men niet koomen, om de Peezen van de Heilige Lenden-Spier (*Musculus Sacrolumbalis*) niet te kwetzen, welke zich aan ieder der Ribben, inplanten: Ook vertoont zich somtyds de plaats, waar zich die stof onthoudt, inzonderheid in een Zak beslooten, ons als met de Vinger door een Zwelling na buiten aan; als dan zo het de plaats toelaat, moet de Opening, gelyk ik gezegt hebbe, aldaar geschieden.

ien (*a*) van het eerste en het laatste maakt *Hippocrates* ect. 7. *aph.* 47. gewag, zeggende: Jeder een, die met Etter beladen is, moet gebrandt of gesneeden worden, enz. van de Branding alleen spreekt hy *lib.* 2. *de morbis.* By alle deze drie manieren staat te letten op het leggen van den Patient, op de Aassem, op het Werktuig, en op de Konst-bewerking zelve. 1) *Aangaande het leggen van den Patient*, zo moet zyn Lichaam, als mede de Arm van de Zyde, die geopent moet worden, een middelbare postuur hebben, op dat de Spieren niet te styf gespannen worden, zo dat de Patient in de manier van *Paulus* op de Rugge, en in die van *Hippocrates* op de buik legt. 2) *Aangaande den Aassem*, zo moet de Patient in de manier van *Hippocrates* den Aassem uitblazen, op dat de Longen t' zamenvallen; maar in de manier van *Paulus* moet hy den Aassem inhouden, op dat het Middel-rif om laag gedrukt worde. 3) *Het Werktuig* is verscheiden, na dat de manier van de Konst-bewerking verscheiden is. Tot *de Snee* gebruikt *Hippocrates* het dubbel-sny Mes, *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, *Spatha* genoemd: Maar *Paulus* opent de Borst met het lange kromme mes, *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, *Scolopomachænum* genoemd. *De nieuwere Heel-meesters gebruiken ze beide.* Tot *de Inbranding* bezigt *Hippocrates* een langwerpig Yzer, dat niet al te dik is, alzo na de Inbranding het Gat grooter word, dan de dikte van het Yzer is. *Hippocrates* doorboort ook de Ribbe met een holle Boor, op de manier van een Schroef gemaakt, (*maar niet met een Priem, die dicht is, gelyk de Schoen-makers hebben, waar mede zy de Zolen van de Schoenen doorsteeken, om den Draad daar door te halen*). Deze drie Konst-bewerkingen gebruikt men na de verscheidenheid van de Etter-stoffe in de Borst beslooten, want alzo de eene Etter dik, de ander dun is, zo wil de eene een groote, en de ander een kleinder Opening vereischen.

(*a*) Het Snyden heeft in deze en in meest alle Kunstbewerkingen, den voorrang voor het Branden, Booren, of Vleesch-weg-eetende middelen; ten waare dat de stof als boven gezegt, tusschen het middenschot gelegen was; als dan zoude het Booren met de *Trepaan*, alhier vereischt worden op het Borst-been: Maar anders de Ribben te doorbooren, word met regt van alle ervarene Chirurgyns, verworpen.

eiſchen. Wanneer de Etter dik, taai, en t' zamen gelopen is, zo moet 'er een Snee geſchieden. In een dunne en waterachtige Etter-ſtoffe, gelyk van de Waterzuchtige moet men, volgens de meening van *Paulus* en *Hippocrates*, met het branden der Spieren, of doorbooring van de Ribbe, de Borſt openen. De hedendaagſche Meeſters houden meer van de Snee, als van de Inbranding en Doorbooring, en maken dezelve kleinder in de Waterzugt van de Borſt, grooter in de Etter-ſtoffe, en de grootſte in de vergadering van een ſlymachtige ſtoffe.

4) *De Konſt-bewerking, van het ſnyden der Borſt,* word volbracht, als volgt: De plaats gevonden, en met inkt geteekent zynde, zo moet de Patient in een middelbare poſtuur gezet, daar na de huid met het Mes, *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, en *met het teeken* ♄, *in de* III. *Fig. van deze* XXXVI. *Plaat.* aangeweezen, ſchuins na achteren en na boven toe geſneeden worden: voorts moet het Mes, *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, (met een wit doek zo omwonden, *dat zyn opperſte punt alleen na de maat van de Nagel van den grooten vinger vry blyft, en niet, dieper dan 't behoort ingeſtooken zynde, iets quetſt*), aan de buiten tuſſchen-ribbige Spieren aangezet zynde, zachtjes en allengskens ingeduuwt worden, tot dat het in de holte doorgaat, (*a*) *ziet het teeken* ♂ *in de* IV. *Fig. van deze* XXXVI.

(*a*) Deze Kunſt-bewerking om de Borſt te openen, word (*Paracenthesis*) genaamd, en word heden volgens de geagſte Kunſt-oeffenaars en de ondervinding op het allerveiligſte aldus verrigt: Namelyk men plaaſt den Lyder op het Bed of op eenen Stoel, opgeregt en buigende de Borſt, naar de gezonde Zyde, waar door de Ribben wyder van elkanderen afwyken, aan de lydende Zyde; en na de plaats, daar men de Opening maken zal, uitgekoozen en met inkt geteekent te hebben, vat den Chirurgyn tuſſchen zyne Vingeren, als mede een Dienaar, de Huid en bekleedzelen, en houdt dezelven geſpannen in de hoogte; als dan neemt men een regte *Biſtouri*, en ſnydt ter lengte van twee Vingeren breed, het opgeheeven in het midden door, tot de lange Lende-ſpier (*muſcul: latiſſimus dorſi*), welke mede eenigzins ſchuins, aldaar doorſneeden moet worden; hier op doorſnyd men de tuſſchen Ribbige-ſpier (*muſcul: intercoſtalis*), tot op het Borſt-vlies, doch men moet zorg dragen om de Rugge van het Mesje, naar de bovenſte rand der Ribbe, tuſſchen welke men ſnyd, te wenden, om de Slag-ader, Ader en Zenuw, welke van onderen langs de Ribben loopen, niet te kwetzen; blyvende dierhalven in het midden tuſſchen de Ribben, doch wat na boven; en eer men de tuſſchen-ribbige Spier door ſnydt

XXXVI. *Plaat*. Of het kwam, dat deze wonde naauwer viel, en de Etter-ſtoffe dikker was, zo moet men, of dezelve wyder maken met het Mes, *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, en *met de Letter* E. *in de* V. *Fig. van deze* XXXVI. *Plaat* vertoont, het welk de Longe, doordien het boven even zo bewonden is, geen quaad doen kan; of men moet, om de Etter-ſtoffe dunder te maken, Honing-water met de Spuit, *in de* IV. *Fig. van deze Plaat met het teeken* ☾ *getekent*, in de Borſt zachtjes ſpuiten. „. Doch ik acht in het gevaar van te ſtikken voor„ deeliger; dat de wonde door de ſnee, 't welk ras en „ veilig geſchied, verwyd worde, dan dat men 'er Ho„ ning-

ſnyd, zal men het Poſtuur van den Lyder veranderen, en hem voorwaards buigen, om de Spieren van de Rugge te ontſlappen, en de Ribben aan hun agterſte Deelen van elkanderen te verwyderen: vervolgens neemt den Chirurgyn een ſmalle kromme *Biſtouri*, in zyne rechter hand, de voorſte vinger legt hy na de gantſche lengte op de Rug van het Mesje, en verbergt daar door de punt derzelven, met de Top des voorſten vingers; daar op doorſnyd hy aldus omzigtig, om de Longe te myden, het Borſt-vlies door, houdende geduurende dit doorſnyden, de punt van de *Biſtouri*, byna gedekt met de Top des voorſten Vingers; Dus het Borſt-vlies doorſneeden zynde ter gezegde lengte, ſteekt men den Vinger in de gemaakte wonde, en voelt of het Borſt-vlies met de Longe, mogt vaſt gegroeit zyn; en dit zo zynde, ſcheid men het omzigtig, vandezelve los; legt vervolgens den Lyder op de Zyde van de Wonde, op dat het Bloed, Water of Etter, des te beter daar door zoude kunnen uitvloeijen: Doch zo de Long te na aan de Opening komende, dezelve ſloot, en daar door beletde, gelyk ik gezien hebbe, dat de ſtoffe niet konde ontlaſten, zo moet men hem met het werktuig, nederdrukker genaamd, en by van *Zolingen* afgebeeld, te rug duuwen; houdende de Mond onderwylen wat geſlooten, latende hem daar op wat hoeſten: Dus zal men nu tragten de ſtoffe in de Borſt beſlooten te ontlaſten, naar maate der kragten van den Lyder; en zo dezelve bederving had aangenomen, als dan ſpuit men lauwarm, een zuiverende Inſpuiting, als by voorbeeld uit de *mel*: *Roſar*. en *Decoct*: *Hord*: of een *Decoct*: *Rad*: *Ariſtol*. met *mel*: *Roſar*: in de Borſt; en dat zo lang, tot dat de ſtoffe zonder ſtank en van een goede geſteltenis en Coleur zy; vervolgens word de Wonde met een opgerolde wiek van Linnen, aan een Draad vaſt gemaakt, zo lang opengehouden, in plaats van Pypjes, welke veeltyds Zweeren enz: maken, tot dat men geruſt is, dat men binnen geen ſtoffen meer heeft of voor het toeloopen verlegen is, 't welk den Chirurgyn onder het behandelen, beter kan ontdekken als het te beſchryven: Verder worde de Wonde naar de Kunſt behandeld en geneezen. Zo het Water, 't welk in de Borſt beſlooten legt, vloeibaar is, raadan verſcheide beroemde Mannen, dat men zulks met een korte kromme *Troicart*, verrigten moet.

„ ning-water inſpuit, 't welk zonder twyffel de benaauwt-
„ heid vermeerdert, wanneer niet eerſt een gedeelte van
„ de Etter-ſtoffe uitgeloſt is ". Na de ſnyding *laat de Etter uit de Borſt loopen*, doch niet teffens, en op een Reyze, op dat de Patient de krachten niet ontgaan, en een grooter ongeluk daar op volge. By aldien wy ze op eene reize wilden uitloſſen, zo zoude de Natuur, de vergaderde Etter gewoon zynde, een ledige plaats gevoelen, en om dezelve te myden, alle vochtigheden, in het geheele Lichaam begreepen, daar na toe dryven, waar door een grooter Etter-borſt, als het voorgaande, ontſtaan zoude. *Men kan dagelyks* ℥vj *of* ℔j. of zo veel als de krachten konnen verdragen, *van de Etter laten uitloopen.* De wonde moet alle dagen, na het loſſen van zo veel ſtoffe, met een wiek, van werk of ruw Linnen gemaakt, en aan een draad gebonden, tot op den tienden dag geſtopt worden: Als de Etter bykans altemaal geloſt is, zo moet men vyf dagen lang Wyn en Olie, laauw warm gemaakt, met de Spuit, *in de* IV. *Fig. van deze Plaat, met het teeken* ☽ *getekent*, in de Borſt ſpuiten, op dat de Longen, de vochtigheid gewent zynde, niet te ſchielyk uitdroogen. Daar na moet de zilvere Pyp, *in de* IV. *Fig. van deze Plaat, met de Letter* B. *getekent*, in de wonde geſtooken worden, om de vochtigheid, des morgens en des avonds ingegoten, wederom uit te laten: *Want wat des morgens ingeſpuit is, moet men des avonds wederom uitloſſen, en wat des avonds is ingeſpuit, moet des morgens wederom uitgelaten worden.* Na den vyftienden dag van de ſnee, moet men in plaats van de zilvere Pyp, een wiek nemen, met Waſch beſmeert, en hol zynde, op dat de wonde niet in een ongeneeſlyk Pyp-zweer verandere, of noch eenige Etter-ſtoffe in de Borſt achter blyve.

Wanneer de Borſt t' eenemaal uitgedroogt is, zo moet de holle wiek, met wit Waſch beſmeert, dagelyks zo wel in de lengte als in de dikte vermindert worden, tot dat de wonde met vleeſch vervult, met de huid overtrokken kan worden. Als de Etter-ſtoffe waterachtig of dunne Etter is, zo ſteekt terſtond na de opening van de Borſt, een Pyp in het gat, die met het zelve volkomen overeenkomt, en een wiek aan de pyp met een draad vaſt gebonden, op dat het water of de dunne Etter altemaal niet teffens

ıs uitloope, en de Patienten ſterven, gelyk *Hippocrates* *ſt.* 6. *Aph.* 27. vermaant; maar dat men zo veel van de tter-ſtoffe kan laten uitloopen, als de gelegentheid van : krachten toelaat. Indien het, van wegen de koude gt, of een ander oorzaak, niet raadzaam is, dat de Etr-ſtoffe dagelyks eens of tweemaal een uitgang gemaakt ord, zo legt op de pyp de Spons D. *in de* IV. *Fig. van* *ze Plaat*, en voegt de Hoed C. *in dezelve Fig.* daar op, at de Etter-ſtoffe allengskens, en zonder verlies van de rachten, door de gaten van dezelve mag uitzweeten.

De V. *Fig.* vertoont, *hoe men de wonden van de Borſt,* *ı Onderbuik wyder maakt*, 't welk met Sny-meſſen volracht word.

Een wonde van de Borſt, aan wat plaats zy ook is, gaat .oor het Ribbe-vlies heen, of niet. Voorts is een won-.e, of naauw, of wyd en breed, en beide of met, of onder quetzing van de binnen-deelen.

Een Quetzuur van de Borſt onder de zesde Ribbe, loorgaande in de holligheid, en breed genoeg, doch zonler quetszing der binnen-deelen, behoort nooit gehecht, of net de eerſte inzicht toe geneezen te worden, op dat men le Etter-ſtoffe, die in de holligheid van de Borſt is geloeid, de uitgang niet, met gevaar van het leven des Lyders, beneme; maar laat voor eerſt (*a*) een wiek, van uw Linnen gemaakt, aan een draat gebonden, (om met ıet Aaſſem-halen niet in de Borſt getrokken te worden), n met bloed-ſtempende middelen vochtig gemaakt, in le wonde geſtooken worden, om dezelve open te houden. Den tweeden en de volgende dagen, moet de quetzuur met een wiek van Linnen, dat een weinig verſleten, en met een Etter-makend middel beſmeert is, ryp gemaakt en open gehouden worden, op dat de vergaderde Etter een vrye en onverhinderde uitgang hebben mag (*b*).

By zo verre de vergaderde Etter-ſtoffe binnen de Borſt dik zou zyn, en onbekwaam tot den uitgang door de wonde, zo moet de Heel-meeſter dezelve eenige dagen zoeken

(*a*) Naar dat de ſtoffe in de Borſt beſlooten ontlaſt is.

(*b*) Verſcheide Kunſt-oeffenaars en onder deze de beroemde *Dionis*, laten een zodanige gewonden, een Dag of twee onverbonden, op de Borſt leggen; op dat het Bloed zonder hinder, wel uit de Borſt, door de Wonde, zoude konnen uitloopen.

ken dunder te maken, door het inſpuiten van een afzietzel van Gerſt, Korinthen, en Roſen-honing, en de zilvere Pyp B. *in de* IV. *Fig. van deze Plaat*, met een Dragtzalve beſmeert, in de wonde ſteeken, met de Spons D. *in dezelve* IV. *Fig.* toeſtoppen, en met de Hoed C. bedekken, op dat de Etter, met het ingeſpuite afzietzel allengskens mag uitgezuivert worden. Wanneer dan de etterachtige ſtoffe na behooren uitgezuivert is, zo ſteekt men in plaats van de pyp een holle wiek van gewaſcht Linnen, met vleeſchmakende middelen beſmeert, in de Wonde, die dagelyks, gelyk hier vooren gezeid is, dunder en korter moet gemaakt worden, op dat ze het teelen van het vleeſch niet verhindere. Is de voorzeide Wonde naauw, zo maakt ze terſtond wyder met het Mes E. *in de* V. *Fig. van deze Plaat*, om de Etter-ſtoffe uit te zuiveren.

Als een Wonde boven de vyfde Ribbe van de Borſt doorgaat, het zy dat ze naauw of wyd is, zo moet het gat open gehouden worden met een wiek, die met bloedſtempende middelen bevochtigt, en aan een draad gebonden is, op dat den zelven dag, of des daags daar aan, het bloed in de Borſt noch niet t'zamen geronnen zynde, door de ingeſtooke pyp A. *in de* IV. *Fig. van deze Plaat* mag uitgetrokken worden.

Indien de Etter-ſtoffe, van wegen haar dikkigheid, of om dat de quetzuur wat hooger is, door de Pyn niet wil uitvloeijen, zo dient by tyds een voorſlag van de opening gedaan, en dezelve, na dat ze van den Patient, of de omſtaande Bloed-vrienden toegeſtaan is, in 't werk geſtelt te worden, na de manier in de verklaaring *van de* III. *en* IV. *Fig. van deze Plaat* wydloopig aangeweezen. Maar by aldien dit zeker Hulp-middel der Konſt-bewerking niet word toegeſtaan, en de Etter-ſtoffe door de opening van de Wonde, van zich zelve wyd genoeg, of met het Mes te vergeefs wyder gemaakt zynde, niet wil uitvloeijen, zo voorzegt eerſt de Patient het gevaar van 't leven, en onderſtaat daar na de Etter-ſtoffe liever met Pis-afdryvende middelen, door de Mond ingegeven, uit de dryven, dan met Likpotten en Syropen door de Lugt-pyp de fluymen te doen uitwerpen.

In de wonden van de Borſt, met een kleine quetzuur van

m de Longen, of aan het vleeſchachtige deel van het iddel-rif, moet men niet alleen zorge dragen, dat de tter-ſtoffe, of door de wonde van zelfs wyd genoeg, of iet het Mes wyder gemaakt, of door een nieuw gat, of oor de Water-gangen geloſt worde; maar men moet ook oor de Spuit in de Borſt inſpuiten, eerſtelyk, een afietzel, dat de bloedende aderen t' zamentrekt, daar na, at de dikke Etter-ſtoffe verdunt, ten derden, dat de wone van binnen zuivert, en eindelyk ten vierden, dat de vonde geneeſt.

Uit een doorgaande *wonde van den Onderbuik* ſchiet het Net, of de Darmen, of alle beide uit. Is het Net uitgevalen, zo moet men overdenken; of het noch gezond, of verrot is. Is het noch gezond, zo moet men 't met warne Wyn afwaſſchen, en met de vingeren van de handen oetelyk na binnen brengen; daar na de Lippen van de vonde t' zamentrekken, dat ze malkander aanraken, en o t' zamengehaald door de Hecht-naden, *in de* III. *Fig. van de* XXXIIX. *Plaat*, *en de* V. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat* voorgebeeld, aan een houden. Maar indien het Net verrot is, zo moet men het verder uithalen, met een enkel rood zyden draad zeer vaſt t' zamen binden, en dan iet bedorven deel boven de t' zamen gehaalde draad, met iet Mes afſnyden, maar 't overige gezonde deel met warne Wyn afwaſſchen, en zoetelyk in de Buik te rug brengen, doch dat de lange draad van buiten blyft afhangen; laar-na moet men de wonde met de voorzeide Hecht-naden aan een naaijen, doch zo dat 'er eenige ruimte overgelaten worde, daar de draad uithangt. Wanneer het ingewand uitgezakt is, zo moet men het terſtond, voor en l eer het met eenige winden vervult word, zonder geweld met de vingeren *(a)* weder te rug in den Onderbuik brengen.

(a) Om de Darmen of het Net uit de Wonden buiten de Buik gekomen zynde, wederom in te brengen, zo de wonde groot genoeg is, en de Zwelling of Opſpanning van de uitgeweeke Deelen of de Wonde &c. uw dat niet beletten; zo word zulks op het beſte aldus verrigt: Namelyk neemt uw voorſte Vinger van de eene Hand, na dat de Lyder, het zy de Wond boven of beneden de Navel gewond is, met de Buik hoog of laag geplaaſt is; want is hy boven de Navel gewond, zo moet men hem met het Hoofd om laag, en in tegendeel, met het Hoofd om hoog leggen, drukt als dan zagt het laaſte gedeelte van de uitgekoome Darm of het Net, eerſt in de Holligheid des Buiks;

brengen. Indien het gat van de wonde naauw en klein, en de uitgevallen Darm, door de lange vertoeving, buiten de Buik, van de aanrakende koude lugt, met winden vervult, en zo opgeblazen is, dat het onmogelyk is dezelve door hulp van de handen weder na binnen op haar plaats te brengen, zo moet men hem eenige tyd met een Spons, met witte en warme Wyn nat gemaakt en uitgedrukt, ſtooven, *of met een klomp van ruw Vlas, in een ſcherpe Loog gekookt* (*a*), op dat de winden verdreeven worden, daar na dezelve weder binnen brengen, en de wonde behoorlyk aan een hechten. Indien het weder inbrengen van de Darm op zyn plaats, op deze manier niet wil gelukken, zo maakt men de wonde wyder, met de Pyp-ſnyder G. en F, *in de* IV. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, op dat de Darm herſteld, en de wyder gemaakte wonde, volgens de regel van *Galenus*, aan een gehecht kan worden.

De VI. *Fig.* wyſt *by de Letter* H. aan, *hoe de dikke Darmen*, in een doorgaande quetzuur van den Onderbuik, *met een ſnee gewond zynde*, zoetelyk moeten uitgetrokken en *gehecht worden*, op de manier gelyk de Pelters de Vellen t' zamen naaijen, (*'t welk de Pelters-naad genoemd word*), latende een deel van de gedraaide, buiten de quet-

Buiks; alsdan vervangt met de andere voorſte Vinger van de andere hand, de eerſte, en aldus zagtjes voortgaande, zo zal men, ten waare de Wonde te klein, de uitgeweeke Deelen opgeſpannen, zeer verhard of *Gegangræneerd* waaren, de uitgeweeke Darm of het Net, wederom in de Holligheid des Buiks, brengen.

(*a*) De Schryver zegt alhier om de uitgeweekene Darmen of het Net, dewelke met winden opgeſpannen, en daar door niet in de Holligheid des Buiks te brengen zyn, met een klomp Vlaſch in een ſcherpe Loog gekookt, moet ſtoven: Edog ik zoude den Heelmeeſter niet raaden om zodanige ſcherpe ſtooving te gebruiken: Maar zo 'er geen mogelykheid was, om die uitgeweekene Deelen wederom in de Holligheid des Buiks te brengen, 't zy door de boven beſchreeve Handgreep, 't zy door het verwyderen der Wonde, &c. (Want zo dezelven daar in kunnen gebragt worden, al zyn ze door de Wonden opgeſpannen, verhard, en gezwollen, zo is de Natuurlyke warmte van de andere ingewanden des Buiks, de allerbeſte *fomentum* (Stooving), en bekwaam om dezelven wederom in hunne natuurlyke ſtaat te brengen. Gelyk ik voorleeden Jaar daar van een voorbeeld gezien hebbe); zo raade ik liever een Stooving van verzagtende, verweekende en loſmakende Kruiden, in Zoete melk of Water gekookt, in dit geval, den Heel-meeſter aan.

ıetzuur van den Onderbuik hangen, naderhand met warıe Wyn gewasſchen, en zoetelyk weder in haar behoorˈke plaats gebracht worden. Eindelyk worden de Poeijers ın *Wierook*, *Maſtich*, *Pyrethrum*, enz. op de naad geˌrooit, en de wonde met hecht-naden aan malkander geaalt.

De Tepels van de zoogende Vrouwen, *by de Letter I. ı deze Fig.* ſchuilen zeer dikwils in dier voegen binnen .e Borſten, dat de nieuw geboren Kinderen dezelve noch ˈatten, noch Melk daar uit zuigen konnen. Laat in zoıanigen voorval de Minne-moeder van het kind het onıerſte einde van het Glas *in de* V. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, op de verborgen Tepel zetten, en de Mond van le Pyp met haar eige mond vattende, door het zuigen de Γepels, uittrekken: of laat iemand anders het lange Glas ζ. *in deze* VI. *Fig.* op de Tepel voegen, en 't zelve met ːen band aan de Borſt vaſt binden, daar na het naauwſte ɣat met de Lippen vatten, en te gelyk door het zuigen de ſchuilende Tepel uithalen. *Amatus Luſitanus* vult het Glas L. *in deze* VI. *Fig.* van een naauwer opening, met ziedend heet water, en als het heel heet is, zo giet hy het weder uit, en zet de opening van het glas terſtond op de Tepel, want het blyft ſchielyk aan de Tepel vaſt hangen, en trekt ze zo ſterk uit, dat ze met de mond van het kind, ligtelyk kan gevat worden. Deze glazen halen niet alleen de Tepels, maar ook de Melk uit. Indien het niet nodig is, dat de Melk te gelyk met de Tepels uitgehaalt word, zo kan men zeer veilig tot het uithalen van de Tepels een vingerhoed gebruiken, die uit het hout van Klimop gemaakt is (*a*).

(*a*) Om hier in wel te ſlaagen, zoude het Pompje van *Boyle*, met het welke men thans de Kopglaazen zet, van meerdere nuttigheid en grooteren dienſt zyn, om dat men met het zelve de Lucht gemakkelyker in een Kop-glas, wiens grootte naar die des Tepels geſchikt is, al pompende kan ophaalen, en dus den zelven uit de Borſt te voorſchyn doen koomen.

DE SEVEN EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXXVIII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het uitſnyden der Kankers in de Borſt, het doorſteeken der Pyp-zweeren, onder de Ribben kruipende; van het toeſluiten van de geſpleeten Navel, volgens de manier van Celſus, *en van de Navel-riem.*

DE I. *Fig.* vertoont aan de ſlinker zyde, *de grond van een Borſt met een Kanker bezet*, die door twee Naalden, *in de* VIII. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, met een draad van gedraait vlas *onder door geſtoken is* (*a*).

De II. *Fig.* beeldt af, hoe de Heel-meeſter de t'zamengehaalde einden van de doorgeſtoken draden met de ſlinker hand vat, en met de rechter hand het Mes, *in de* VII. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, aanzettende, met het zelve *de Kanker met de wortel afſnydt* (*b*).

De

(*a*) De verharde gezwellen (*Tumores ſchirroſi*) betreffende, en tot dus ver nog in geene Kanker verzweeringen verwandeld, konnen met een goed gevolg weggeſneeden, dan opengebarſten en tot ontlaſting van ſanieuſe of ſtinkende ſtof gebragt, bezwaarlyk weggenomen worden, zonder in het vervolg van tyd, nieuwe toevallen aan een ander Oort des Lichaams, by voorbeeld de Borſten, te veroorzaaken.

En niet zonder reden zeker! Om dat de kwaadaardige Stoffen (*Miaſma cancroſum*) zo wel, als alle anderen door de opſlorpende Vaten door het geheele Lichaam verſpreid worden, en zich dus wederom in andere Klieren des lydenden Lighaams plaatzen, en dus na het eindigen des laaſten bedryfs, van het eerſte Treurſpel, ſtraks een nieuwe beginnen. Hierom moet den Genees-en Heel-meeſter wel en zorgvuldig letten, in 't afnemen der Borſten, of ook de Klieren onder de Okzel, of die der Liezen verhard, of met Stoffen opgetaſt zyn, zo ja; noit deze heelkundige Handwerking onderneemen: maar met een onderhoudend middel voor erger bewaaren, om dus het Leeven der Lyderen of Lydereſſen, te verlengen.

(*b*) Zo 't gevalt, dat men de geheele Borſt moet wegſnyden, is het beter dezelve na eene voorgaande binding, om eenen klyneren hals te maken tuſſchen de Beugel te vatten, dan met de Vork, of Naalden te onderſcheppen, en op dezelven te ſnyden, om dat de laaſte

De III. *Fig.* ſtelt voor oogen, *de Kanker van de Borſt* *fgeſneeden*, die Zes Apothekers-ponden heeft gewogen.

De IV. *Fig.* wyſt aan, *hoe de Heel-meeſter* na de afſnyding van de Borſt *de plaats met een gloeijend yzer zachtes brandt*, alleen om het deel te verſterken. *Beziet beneden een byzondere Hiſtorie hier van bygebracht* (*a*).

De V. *Fig.* „ vertoont *in de rechter zyde van de Borſt* „ *een Eeldachtig Bocht-gezwel*, dat tuſſchen de huit en „ Spieren gelegen, geheel met de Pyp-ſnyder doorgeſnee„ den word. Dit Sny-mes, *in de* I. *Fig. van de* XVI. „ *Plaat*, aan zyn uiterſte punt voorzien met een Waſch„ bal, op dat het geen pyn aan het vleeſch zoude ver„ wekken, word allengskens met verdrag in het Pyp-ge„ zwel geſtooken, en tot de grond komende, met de rech„ ter hand door de Eeldachtige huid aangezet, dat het „ punt van de Pyp-ſnyder, de Waſch-bal binnen de hol„ te van de Zweer blyvende, door het nieuw gemaakte „ gat uitſteekt, door welke punt met de vingers van de „ ſlin-

laaſte de ſmerten dezer Werking vergroot, en men de ſneede niet zo zeker, in eens volbrengt; want met den Beugel het Gezwel gevat en geklemt hebbende ſnydt men op of agter het zelven, gemeenlyk van boven nederwaarts in eene ſneede het geheel uit, inzonheid zo deze Beugel in de volgende order geſteld en gehouden wordt, door iemand des kundig. Voor eerſt moet dezelve, behalven, zo als men dien by *Heiſter* vindt, aan de Oogen voorzien zyn met eenen ſtaalen Draad, welke even boven van het eene Oog, tot het andere door 't lighaam des Beugels loopt, om aldus het omzwikken te beletten, zo als nu kortelings is uitgevonden; ook moet men de Beugel zo op 't Lighaam plaatſen, dat deſzelfs Oogen en Draad, opwaards geheeven, door iemand wel vaſt gehouden worden, terwyl de Chirurgyn het Gezwel vat, en met de andere de afzetting met een hol gebooge Mes, naar beloop des Beugels gerigt, langs en op dezelve van boven neerwaarts, volbrengt. Gelyk ik meer dan eens, zulks vaardig en met een gelukkig gevolg, verrigt hebbe.

(*a*) Het Branden met een gloeijend Yzer na het afzetten van Borſten of Gezwellen, is immers zo wreed als onnodig, gelyk ik reeds in myne Aanteekeningen over het Branden gezegt hebbe, want alhier worden de Bloedvaten glad afgeſneeden, en laten zig gemeenlyk door platte wieken voorzien met drogen en welgebrande Pleiſter (gips), behoorlyke Compreſſe en Verband, in haar Bloeduitgeving, ſtuiten.

Doch zo inzonderheid in groote Gezwellen gevoed door een aanzienlyk Bloedvat, aldus niet wilde de Bloedſtorting ophouden; alsdan is men verpligt, zich te gedragen volgens myne Aanteekeningen over de een en veertigſte Plaat.

„ flinker hand, het Bocht-gezwel van het eene einde tot „ aan het ander toe, in een oogenblik doorgehaald word". *in de ſlinker zyde* wyſt ze *het Sny-tuig* van *Hieron. Fabritius ab Aquapendente* aan, met het welk *een Pyp-zweer van de Borſt* word doorgeſtooken, dat van de boven-ruimte tuſſchen de Ribben, onder de een of de ander of ook meer Ribben zich invoegt. namelyk, tuſſchen de Ribben en haar vlies, tot dat het in eenige ruimte van de onderleggende Ribben eindigt. Men ſteekt het uiterſte einde van de zilvere en kromme pyp (*a*) van boven tot beneden op de grond van de Pyp-zweer, dat ze nochtans uitkykt, daar na dryft men door de pyp, in de Zweer geſtooken, de lange Naald (*b*), (die ver van de ſpits een Oog, en daar een draad doorgaande heeft), zo dat de grond van het Pyp-zweer doorgeſtooken word, en de draad zo wel boven als beneden uitgaat. De grond van de Pyp-zweer doorgeboort zynde, zo trekt de Naald uit door het nieuwe gat, en haalt de eindens by malkander, zo dat de gaten van de Pyp-zweer, open gehouden worden, en de Etterſtoffe door het onderſte uitloopt, tot dat de holligheid onder de Ribben met vleeſch toegeheelt word. *Van de overige Pyp-zweeren der Borſt*, *ziet beneden de* IV. *Fig. in de* XXXIX *Plaat.*

De VI. *Fig.* is *de Band van Soſtratus*, die zeer wel te pas komt, wanneer de Borſt met een quetzuur bevangen is, die een Band van doen heeft; deze beſchryft *Galenus lib. de faſciis c.* 81. Hy komt meeſt te pas, wanneer men de Borſt, of Rugge, of Zyde van de Borſt, voornamentlyk *van wegens eene wonde in de Borſt*, *of een breuk van een Ribbe*, wil verbinden, wy hangen twee banden, drie vingeren breed, en haar behoorlyke lengte hebbende, boven op de Schouders, en laten haar met de einden recht om laag hangen. Daar na binden wy rondom de geheele Borſt en Zyden, dat ze bedekt worden, met een Zwachtel, die maar een hoofd heeft, of een opgerolde Zwachtel: maar de eindens, die voor en achterwaarts hangen, naaijen wy aan de omrollingen van deze Zwachtel vaſt, en indien ze langer zyn, zo voegen wy ze naar boven t' zamen daar de Strot met het breede been van de Schouders, aan een gevoegt word.

De VII. *Fig.* is eene aanwyzing van *een Konſt-bewer-*

king, *waar door* Celſus *lib.* 7. *c.* 14. *het uitſteeken van de Navel heeft geneezen.* Het lichaam van den Patient op de Rug gelegt zynde, om, het zy de Darm, of het Net, of alle beide door de uitgeſtrekte Navel uitgevallen, wederom aan haar plaats te brengen; zo vat hy de Navel met een Tang, trekt hem na zich toe, en doorſteekt hem aan de grond met een Naalde, door twee enkelde en gekleurde zyde draden door gaan: Daar na ſnydt hy beide de draden by het oog van de Naalde met het Mes door, en beide de eindens van ieder draad t' zamen gebonden zynde, zo trekt hy de grond van de verheven Navel op het ſterkſte t' zamen, dat het geene, wat boven de band is, verſterft en afvalt, *gelyk in de* IV. V. *en* VI. *Fig. van de* XXXVIII. *Plaat. is te zien.* Maar om dat de Patienten deze gezeide Konſt-bewerking zo ligtelyk niet toelaten, zo heeft *Hieronymns Fabritius ab Aquapendente* een zachter, en een van my dikwils beproefd middel uitgevonden, het welk hy door een Breuk-pleiſter, en *de Navel-riem in de volgende* VIII. *Figuur van deze Plaat*, *en de* I. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, in 't werk ſtelt (*a*).

By gelegentheid van deze ſtoffe, heb ik niet zonder reden goet geacht, hier by te voegen een zeer zeldzame verwyding van de Navel en uitſpatting van de Darmen, ontſtaan uit een ſchielyke inbeelding der Moeder, die my den 14 *January* 1643. van *Doctor Georg. Gockelius*, ordinaris Medicyn van onze Republyk, en myn Collega mede

(*a*) Deze Kunſt-bewerking van *Celſus*, welke de Schryver alhier beſchryft, is vol gevaar: Want zo by aldien in deze uitzetting van de *Navel*, inzonderheid in Kinderen, in den welken deze Koker noch niet geheel geſlooten is, en door de verwydering een uitpuiling gemaakt hebbende, een Darm of het Net inlaat, en om het te doen verſterven, deze uitpuiling of uitzetting afbindt; zo moet noodzaakelyk, als de Darm mede gevat is, zulks den Lyder de Dood veroorzaaken: Derhalven is in dit geval dienſtiger en veiliger, om het gerekte Deel van de Navel en deszelfs Koker, met een zamentrekkende en verſterkende ſtooving, waar in eenigen Compreſſen, de eene na den anderen in grootte opklimmende, aan te leggen; welke de Franſchen, *Compreſſes gradiles* noemen; en die alle door de Band *Schapulair* genaamd, beveſtigd worden. Zomtyds word dit gebrek bevonden in Kinderen, daar mede ter Weereld gekomen; gelyk *Thom. Bartholin*: *Hiſt. Cent.* III. *Pag.* 250. aanmerkt. Ook heeft my de geleerde Heer Doctor *Trioen* verhaald, zulks onlangs in een Jong gebooren Kint, gezien te hebben.

mede gedeeld is. Een Boerinne van *Berenſtadt*, in het gebied van de Stadt *Ulm*, (zo luiden de woorden), de Huisvrouw van *Jacob Hoecker*, in den Oogſt-tyd des voorleden jaars, doch in de eerſte Maanden van haar Zwangerheid, op het Land bezig zynde, en eenige op de Akker gins en weder verſtrooide Koorn-ſchoven vergaderende, wierd onder de een van dezelve ſchielyk een hoop kruipende Slangen gewaar, en haar hand op de plaats van de Navel leggende, beelde haar de beweeging en geſtalteniſſe van dezelve zo hard in, dat ze de geheele tyd over van haar zwaar gaan, wel zo wat paſſelyk was, doch giſteren in de Schemer-avond een Dochter heeft gebaart, ter Doop *Barbara* genoemd zynde, de welke voor 't overige friſch, maar door de ingewortelde inbeelding niet wel geformeert verſcheen, zo dat al het ingewand, dat anders natuurlyker wyze in den Onderbuik behoort te ſchuilen, hier tegen de Natuur door de loſſe Navel, buiten het Lichaam, gelyk als in een groote zak van Leder, alleen met het Buik-vlies bekleed, zich liet zien. Na dat nu dit ingewand, buiten de Baar-moeder zynde, de moederlyke en heilzame warmte miſte, en van de uitwendige lugt bezeert, en t'zamen gedrongen wierde, zo koſte het noch door hulpe van een warmer ſtove, noch met dekens, noch door eenige hulp en konſt van de Geneesmeeſter in zyn natuurlyke ſtaat behouden worden; waar door het geſchiede, dat het Kind, naauwelyks op de weereld zynde gekomen, na twee dagen, te weten, des Zondags daar aan, van deze wereld is geſcheiden.

De VIII. *Fig.* vertoont *de Navel-riem* A. van dubbeld Katoen gemaakt, die aan het deel met *de Letter* E. getekent, alwaar hy de Navel bedekt, een harde Schild heeft, gelyk als een Koek, in wiens middelpunt een Kogel van vaſt t' zamen gerolt Linnen te zien is, die in de uitgerekte Navel paſt, en het ingewand, of het Net, of alle beide verhindert, dat ze niet weder uitdringen. Maar eerſt moet men een t' zamentrekkend Waſch-pleiſter, op een zacht leder uitgeſpannen, daar op leggen, en dan met de aangeleide Riem, den Onderbuik t'zamen halen. Zommige voegen aan de Navel-Riem A, de Schouder-banden B. C. die met de drie Dwars-banden D. D. D. vaſt gemaakt worden, en de Riem aan de Schouders vaſt maken, dat hy

y niet om laag zakt, maar aan de plaats by de Navel aſt blyft hangen; Doch die zyn niet noodzakelyk, om ıat de beenderen van de Heup het afzakken, en de On- ler-banden F. G. het opklimmen des Riems, verhinderen. *Beſiet de* I *Fig. van de* XXXIX. *Plaat.*

DE ACHT EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds ten deelen uit de* XXXVIII. *en* XXXIX. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het bedrieglyke opſnyden der zweerende Borſten, de Wapen-band, de Buiknaad, en de Navel-breuks geneezing door het Sny-mes, volgens Celſus.

DE I. *Figuur* vertoont, *hoe dat de vreesachtige Vrouws-perzonen bedrogen worden in het openen van haare verzwooren Borſten*, want alhoewel de verzwooren Borſten der Vrouwen van zelfs doorbreeken, nochtans, om dat de Etter dik is, en diep legt, duurt het altemets langer, als de krachten van de Lydreſſe door de pyn afgemat, toelaten, over zulks is 't nodig, dat deze Etter-zweer met een Sny-mes geopent word, 't welk echter de Vrouws-perzonen, die daar voor verſchrikken, niet gaarne toeſtaan. In welke gelegentheid de Heel-meeſter dient voorzien te zyn aan zyn rechter hand met een Ring, *in de* XI. *Fig. van de* XIII. *Plaat* afgebeeld, om dus buiten weten van de zieke en de omſtanders, veinſende iets anders te zullen doen, het rype Zweer met het Sny-tuig, in de Ring verborgen, te openen. Deze veinſende manier moet niet alleen in de Zweeren der Borſten, maar ook van alle andere deelen opgemerkt worden, zo dikwils als de vreesachtige Perzonen het ſcherp niet toelaten (*b*).

De

(*a*) De Hoogleeraar *de Bas*, heeft in zyn nuttig Werkje over de *Bandagien*, een zeer goede afbeelding van een in dit gebrek zeer dienſtigen band *Tab.* 11 *Fig.* 24.

(*b*) Het openen der Etter-zakken, of der Borſten dier Vrouwen, welke

De II. *Fig.* vertoont *de Borſt-band*, dewelke *Galenus lib. de faſc. c.* 79. *een Wapen-band* noemt. Deze Band heeft zyn naam van de gelykeniſſe, die hy heeft met een gewapende Borſt der Romeinen, en ſtrekt voor den geenen tot nut en voordeel, die het oirbaar is, langs de hals, het breede Schouder-been, de Borſt, de Rug, of de Zyden vaſt te binden. Deze Wapen-band met twee Hoofden opgerolt, word op de volgende maniere om de Borſt gewonden: Voor eerſt word het midden van de band onder de Oxzel by Voorbeeld, de ſlinker Zyde (6) aangeleid, en Kruis-wys over de Schouder-been geſlagen, (7) van waar het eene Deel ſchuins over de Borſt, omtrent die ſtreek, daar de Keel in het Borſt-been ſchiet, (2. 1.) geleidt, en het andere Deel over de Rug langs de Nek heen getrokken, en tot de tegenzydſe Oxzel (8) toegebracht zynde, word hy daar weder over de ſchouder (9) heen geſlagen, en neemt zyn keer weder met het andere Deel over de Borſt (5. 4) en met het andere Deel over de Rugge Kruis-wyze over de eerſte Schouder-been gaande, tot dat hy weder gebracht word onder de eerſte Oxzel (6), zo dat hy achter en voorwaarts een Kruis verbeeldt. Na deze Kruis-ſlagen word hy zo dikwils om de Borſt gerolt, als de noodzakelykheid vereiſcht en de eindens worden altyd van vooren en van achteren Kruis-wyze over malkander geſlagen, tot dat het bezeerde Deel van de Borſt rondom bewonden, en t' zamengetrokken is, zo dat het geheele geſtel een Harnas verbeeldt. Beziet *de* LIV. *Plaat onder de Letter* S. met een Zwachtel van een Hoofd.

De III. *Fig.* wyſt de manier aan, *hoe de Lippen van eene Wonde in den Onderbuik* tot malkander aangehaalt, en aan een gehaalt zynde, *met hechten by een gebouden worden*, op dat het ingebrachte gedarmte niet meer uitſpat. Want in deze Figuur word, volgens de meening van *Galenus lib. 6. Meth. med. c.* 4. het Buik-vlies met de Spieren en de Buik-Spieren met het Buik-vlies aan een genaait: Volgens *Albucaſin* word de Naald uitgenomen, wanneer de Lippen van de Won-

welke zeer vreesachtig zyn, met een ſnytuig in eenen Ring verborgen, gaat onwis, en maakt 'er een kleine ſteek, dan een gepaſte ſnee, en hier om zoude ik het Lanzet, voor alle deze en diergelyke Werktuigen, verkiezen.

'onde doorboort zyn, en de eindens van de draden, t' zamen bonden zynde, afgesneeden. De Patient word dan op 'n Rug geleid in een helder plaats, of op de over-zyde in de Wonde op dat de Darmen minder geweld op de uetzuur zouden doen. Dit alles gedaan en de Darmen igebracht zynde, laat de Knecht met de Banden de Lipen van de Wonde vatten, en de Meester zo veel van de elve toelangen, als tot het hechten noodzakelyk zal zyn. Dus steekt hy 1) de Naalde, waar in een Draad uit vlas 't zamen gedraait is, van beneden en van buiten (*u*) na binnen toe, door de Huid (*a*), en de onderleggende Spieen (*b*), tot aan het Buik-vlies (*c*), daar na, zonder het Buik-vlies (*c*), van dit Deel te raaken, steekt hy dezelve Naald door het Buik-vlies van het andere Deel, en ook door de Spieren, van binnen na buiten toe; voorts neemt hy de Naald uit, halende beide de einden van de Draad aan een, en maakt een knoop. Dan laat hy 2) een ruimte van een dwars Vinger vry, en steekt de Naald met een ander Draad, door de Onderbuik van het zelve Deel, van boven en van buiten (*x*) na binnen toe, zonder nochtans het zelve Buik-vlies te raaken, daar na steekt hy de Naald aan de overzyde door het Buik-vlies, de Spieren en de Huid, van binnen naar buiten toe, en maakt een knoop; en dus gaat hy voort, dan het Buik-vlies doorstekende, dan weder voorby gaande, tot dat 'er zo veel steeken (1. 2. 3. 4. 5.) gedaan zyn, als 'er tot een volkomen Hechting van noden waren. Beziet *de* V. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat* (*a*).

Deze

(*a*) Deze Operatie gemeenlyk met het Griekfche Kunst-woord *Gastroraphia* (Buiks-naad of Buiks-hegting) genaamd, word in de groote doorgaande Buiks-wonden; als mede daar de ingewanden uitgekoomen zyn en ingebragt, of door vreeze dat de zelven zoude uitwyken, en om de *Herniæ ventrales* (Buiks-breuken) voor te koomen, werkstellig gemaakt; word alhier van onzen geagten Schryver met geene genoegzame voorzorge om de ingewanden voor het steeken of vatten met de Naalden te bewaaren, beschreeven.

Derhalven zal ik dezelve ten dienste der Kunst-genooten op een eenvoudige, doch veilige wyze, gelyk ik meer dan eens het met een gelukkig gevolg gedaan hebbe, mededeelen.

Behalven het nodig verband, bestaande in een platte wiek met eenig digestief besmeerd Plyster, Compresse en Windel; moet den Chirurgyn neemen twee kromme Naalden aan eenen Draad gehegt, van

Deze manier van hechten kan men ook gebruiken, wanneer na de Keyzerlyke snee, de Onder-buik moet gehecht worden.

De *drie volgende Figuuren* verbeelden de Konst-bewerking omtrent het uitspatten der Navels, dewelke zommige Lubbers pryzen, volgens de Leere van *Celsus*, *in de* VII. *Fig. van de* XXXVII. *Plaat* verklaart.

In *de* IV. *Fig.* word de *uitgespatte Navel* met de slinker hand gevat, en met de rechter hand *door een Hef-band* (*e*)

van Zyde of Stikzyde, en door Wasch gehaald, welke, kromme Naalden, om met meerder vastigheid de Doorsteekingen te doen, in het Werktuig Naalden-houder genaamt, beziet de Afbeeldingen daar van by *Heister Tab.* IV. *Fig.* V. en *Garengeot*; *Tab.* XIII. *Fig.* I. gestooken word: Vervolgens steekt den Chirurgyn zyn voorsten Vinger in de Wonde, en drukt daar mede nederwaards het Net of de Darmen, (na dat alvoorens, zo dezelven buiten de Wond geweeken waaren, wederom in de Holligheid des Buiks, gebragt zyn) nederwaards, vervolgens spant men met de zelve Vinger, de Spieren en bekleedzelen na boven, en met de Duim van de zelve hand, vat hy de Lip van de Wonde om te spannen, en laat dus de eene Naald langs op de Vinger glydende, in de Buik, en doorsteekt als dan van binnen naar buiten door het Buik-vlies, Vet, Spieren en de Huid, de Buik door, een Duim breed van de Lip der Wonde af, en haalt de Naald uit, latende de Draad zo op de Buik leggen; met de andere Naald van de zelve Draad, doorsteekt hy op de eige wyze aan de andere zyde, de Lip der Wonde, en haalt de Naald mede uit; latende de Draden van de eerste hegting nog ongeknoopt, tot dat de anderen, zoo de Wonde lang is en meerder hegting vereyschte, en welke omtrent twee vingeren breed van malkanderen moeten leggen; en aan het benedenste derzelve een Opening, ter ontlastinge van de Draden, zo het Net mogt afgebonden zyn; of ter onlasting van de nog in de Buik gebleevene Stoffen, zo daar vrees voor waar; dat niet zynde, knoopt dan vervolgens alle de Hegt-draden toe; zommige leggen met vrugt, tusschen ieder der eerste en tweede knoopen der Draden, een klein opgerold Compresje, 't welk dienstig is voor 't uitscheuren der hegtingen. Veele zelfs meest alle de oudste Chirurgyns, hebben ons altyd zorgvuldig geraden aan de eene kant het Buikvlies te doorsteeken, en aan de anderen kant het zelve te verschoonen; doch Kunst-genooten het is een ondoenlyke zaak; Want het Buik-vlies wykt altoos, van zyn spanninge ontbloot zynde, vermits het doorsneeden is, te rug, en door geweld 't naar de Lippen der Wonde te haalen, is ondoenlyk, en Leezer het is alhier in de geneezing, als met de doorsneede blaas in het Steensnyden, gelegen; het vereenigt zich met malkander door Vleesmaaking (*incarnatie*) zo dat eigentlyk het Buik-vlies op zich zelfs, niet alleen; maar met de andere nabuurige Deelen, zich vereenigt; en maakt aldus een vaste vereeniging en *Cicatrix*, met malkanderen.

e) *opgeligt*, op dat de Navel veiliger doorgeboort mag vorden.

In *de* V. *Fig.* word de *opgeligte Navel*, boven de Hefband, (*e*) door een Naald met een ſterke Draad voorzien, *loorgeſtooken.*

In *de* VI. *Fig.* word de *doorgeſtooken Navel* getoont *met le t' zamengeknoopte Draden*, die aan de rechter en ſlinker Zyde ſtyf toe getrokken worden.

DE NEGEN EN DERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds ook de* XXXIX. *Plaat in 't Latyn:*)

Van de Navel-riem, de Buik-ſnee of doorbooring; van de uitwendige Pyp-zweeren der Borſt door te ſnyden, de Buikhechting; van de Breuk-banden, en de Blaas-pylder.

DE I. *Figuur* vertoont *de Navel-riem in de* VIII. *Fig. van de* XXXVII. *Plaat*, hoe hy aan een Mansperzoon is aangedaan; met dewelke alleen ik veel middelmatige uitzakkingen des Navels, zo wel aan Mans- als Vrouws-perzonen, zo aan volwaſſen menſchen als Kinderen, heb geneezen, en verhindert, dat ze niet grooter zyn geworden.

De II. en III. *Fig.* vertoonen *de plaats, manier, en werktuigen van de Terzydſche ſnee te doen, in den Onderbuik* van de water-zuchtige Luiden. Aangaande deze Konſt-bewerking moeten ook vier dingen in acht genomen worden, 1) of men ze behoort by de hand te nemen, 2) op wat tyd, 3) op wat plaats, en 4) op wat manier.

I. *Of ze moet voorgenomen worden*, dat zullen de ziekte, en de krachten der Patienten uitwyzen. De ziekte is, het Buik-water alleen, of met de andere zoorten van Water-zucht vermengt: te weten, wanneer de zwelling van den Onderbuik, voornamentlyk door een overtailig Water-

drinken, binnen korten tyd zeer groot is geworden (*a*), en de Genees-middelen door de mond ingegeven, niet helpen, doordien haar kracht geenzins tot eenige werkinge gebracht kan worden, als zynde de natuurlyke warmte door de menigte van de vochtigheid onderdrukt. De krachten moeten noch volſtandig zyn, 't welk wy bekennen, wanneer de Patient noch kan over einde ſtaan, of zonder ongemak op een ſtoel zitten. Dus heeft deze Konſt-bewerking geen plaats in een verouderde ziekte, en by de zwakheid van de krachten, dewelke den Ouderdom, Kindsheid, Hoeſt, Buikloop, quaade geſteltheid des geheelen Lichaams, een voorgaande heete Koorts, een verhard gezwel en verzweering van het ingewand, te kennen geven.

II. *De Tyd*, wanneer, is terſtond, en voor al eer de vochtigheid, in den Onderbuik beſloten, het ingewand en de andere binnen deelen merkelyk verzwakt.

III. *De Plaats*, in dewelke de Terzydſche ſnee behoort gedaan te worden, is of in den Navel, of vier Dwars-duimen van den Patient onder den Navel, of in de rechter of ſlinker zyde, doch nooit in het midden van den Onderbuik by de witte Linie. Wanneer de Navel zo verſlapt, of gezwollen is, dat tuſſchen het buiten-deel en de holligheid van binnen, en het water alleen een dunne huid is, die ook met het aanraken zelfs, en t' zamen drukken met de vinger, klaarlyk vernomen word, zo word de Onderbuik zeer bekwaamlyk in de Navel geopent. Maar indien de ſlappigheid van den Navel niet verſchynt, zo opent men alsdan het deel onder de Navel op de rechter zyde, wanneer het gebrek in de Milt is, en op de linker zyde, byaldien de Lever van het Buik-water een oorzaak is (*b*).

IV.

(*a*) Zoo wanneer het Buikwater ook zeer ſchielyk aangroeijt, is het een kwaad en gevaarlyk voorteeken, want het beduid, dat 'er een of meerder groote watervaten, zyn opgeborſten of gebrooken.

(*b*) De Schryver zegt alhier, dat men de Opening of Doorbooring van den Buik der Waterzugtigen, ook in den Navel doen kan: Doch de ondervinding heeft ons geleerd, dat deze plaats ter ontlaſtinge van het Water, te hoog is; als mede dat de Wonden in dezelve niet wel geheeld konnen worden; des zo raade ik, de Opening of Doorbooring in den Navel zelfs, niet te doen; ofſchoon men voorbeelden heeft, hoe de Waterzugtigen door 't Barſten des Navels

IV. Tot *de Manier* behooren de poſtuur van de Pa-
ent, de werktuigen, en de Konſt-bewerking zelve. De
eke, die van wegen het water een zeer gezwollen en
eſpannen Onderbuik heeft, moet op de Rugge in het
edde leggen, of op een laage ſtoel gaan zitten. De
erktuigen, waar mede de Buik van de Waterzuchtigen
p het bekwaamſte geopent word, zyn tweederhande, te
veten, of de Dril-naald; dat is een werktuig uit een ge-
leugelde Pyp H. en een Naald of Priem I. beſtaande, *in*
'e XVII. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, dienende tot het door-
teeken van den Navel; of het kromme Mes K. aan de punt
vat ingebogen, en maar aan een zyde ſcherp zynde, *in*
'e I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, dienende tot de opening
an den Buik onder den Navel. De Navel word zeer veilig
loorboort, by aldien het werktuig met de pyp, *in de*
XVII. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, aan een Windzel genaait,
n in het midden van den Navel by L. ingeſtooken word,
ot aan de Star, waar mede de pyp geteekent is, daar na
neemt men de Naald uit de pyp, ſteekt de pyp voorts
ot aan de Vleugel of het afzetzel in den Onderbuik, en
aat ze daar in blyven zitten. De ſnee onder den Navel
M. nodig zynde, is verſcheiden. *Fallopius* gaat met deze
nee te werk, als volgt. Eerſt ſnydt hy de Huid dwars
over den Onderbuik, omtrent een Duim groot, met het
kromme Mes, aan de eene zyde ſtomp zynde; als die
geopent is, doorſteekt hy voorts het overige met het Mes,
vaar mede de Duitſchers de Ader openen, om het bloed
uit te laten, te weten, met het gemeene Laat-yzer. *Hie-*
ron. Fabritius ab Aquapendente gebruikt met *Fallopius* ee-
nerlei Mes, maar hy ſteekt het zelve eenigzins ſchuins in
de Huid, tot dat hy aan de holligheid is gekomen, en het
Buik-vlies ook heeft doorgeſtooken. Dat het mes tot in
de holligheid is doorgedrongen, bekent men niet alleen
by het uitloopen van het water, maar word ook ligtelyk
bemerkt van een Heel-meeſter, in het opſnyden van de
Etter-gezwellen bedreeven zynde, wanneer hem, terwyl
hy

Navels, het inhebbende Water gelooſt zynde, geneezen zyn gewor-
den, is het doch geheel anders de wegen ter ontlaſtinge door
de Konſt te zoeken, of die ter reddinge der Lyderen door de Na-
tuur gemaakt, te vinden.

hy drukt, niet met al meer tegen houdt. Na de snee trekt hy het mes uit, en steekt in plaats van 't zelve in het gat een zilvere Pyp P., die glad is, een afzetzel heeft, en ter zyden met gaten voorzien is, de eerste keer wat langer, (*maar voorts korter N. dat ze alleen de bolligheid kan raken*), aan het einde schuins gebogen, met het mes naauw overeenkomende, en aan het Windzel O. vast gemaakt, dat ze niet buiten het gat vallen kan. Door deze Pyp laat hy de waterachtige vochtigheid niet met eens, maar alleen zo veel uitloopen, als de krachten, die men zeer wel en zeker uit de Pols bekent, toelaten (*a*). Na dat het water met de behoorlyke menigte uitgehaalt is, zo trekt hy de pyp niet uit, maar laat ze in den Buik steken, en stopt ze, als *by de Letter* P. te zien is, met een wiek van Linnen gemaakt vast toe, tot dat men daar na meer water wil uithalen. De Water-zuchtige moeten wel bewaart worden, dat het windzel niet buiten haar weten los word, de pyp uit valt, het water op eene keer uitloopt, en dit bykans eenigste hulp-middel tegen een ziekte van zodanigen gewichte, door 't verlies van het leven der Patienten, niet in een quaden naam kome. Deze Fabri-

(*a*) Men heeft zederd eenige Jaren zelfs onder de beroemdste Mannen oneenigheeden en twisten gezien, of men het Water der Waterzugtigen uit den Buik op een maal, of in verscheide herhalingen, doen moet: De geheele Outheid zegd in herhalingen; Edoch zulks is maar eene gestadige onlasting of vermindering van de quantiteit: Want de van het Water uitgerekte deelen, loopen als dan gelyk een opene Spons, weer spoedig vol, daar integendeel als de ontlasting op eene keer geschied, en de daar opvolgende immediate drukking, wel in agtgenomen zynde, zo word de wey (*Serum*) van het Bloed, belet naar de uitgerekte en verswakte Deelen te vloeijen, en moge vervolgens in de gewoonlyke Werktuigen de Nieren, afgescheiden worden. Ziet hier over na myne Voorreeden over deze stof, welke ik geschreeven hebbe voor de Genees- en Heelkundige Proeven, van het *Edenburgsche Kunst-genootschap;* als mede het eerste Deel van het zelve Werk, in de XVIIIde waarneeming van den Heere *Monro*. De Heer *Heister* zelf getuigt verscheide malen met een goed gevolg, het Water der Waterzugtigen uit den Buik, zonder verzwakking, met de Drukking wel in agt genoomen, op een keer gedaan te hebben: Als mede *Garengeot* in zyne *Chirurgicale Operatien*. Men vind ook hier van in de *Act. Med Berolinens. Tom.* IX. *Art.* V. Als meede in het *Journal des Scavans. An.* 1722. verscheide Voorbeelden. Ik hebbe ook met vrugt zonder toevallen noch de wederkeering van het Buik-water, de ontlasting op eene keer, doch door een goede en gepaste drukking en Werktuig daar toe noodig, zulks zien verrigten.

britius navolgende, heb ik *den 7 August. in het Jaar* 5. tot *Ulm* den Onderbuik geopent, aan een zeer Edele ffrouw, met de Buik-lyf- en Trommel-waterzucht bebt zynde, die anderhalf Jaar na de opening zeer wel pas geweest heeft, maar naderhand aan de Trommelaterzucht overleden is (*a*).

De IV. *Fig.* vertoont *een Sneede van een Pyp-zweer in Borst* I, zeer snel, en als in een oogenblik volbracht, welke geschied met de Pyp-snyder, die aan het eene nde de scherpe snee Q. heeft, gelyk *de* I. *Fig. van de* VI. *Plaat* aanwyst, en aan de punt de ronde bal van Vasch R. op dat hy in 't insteeken het vleesch te minder oude scheuren. Dit Fistul-mes word in het Pyp-zweer estooken, en wanneer het op de grond van 't zelve geraakt, o word het met de rechter hand door het vleesch en de uid doorgestooten, dat de Wasch-bal in het Zweer blyft, en

(*a*) Al lang in de voorgaande Eeuw hebben de Kunst-oeffenaars belagt geweest in het uitvinden van een bekwaamer Werktuig om en Buik der Waterzugtigen te doorbooren; de Ouden welke met et Mes een Opening maakten, en alsdan een Zilvere of Loode ypje, in de gemaakte Wonde staaken, hebben zich lang van deeze nanier van Kunst-bewerking bedient; gelyk men zien kan in *Auapendens*, *Falloppius* en anderen: De eerste uitvinder en verbeeeraar, om het Water der Waterzugtigen uit den Buik op een genakkelyker wyze te ontlasten, was eenen *Acus Sanctorius*, welke en holle spitse Naald, op de Zyde verscheide Gaatjes hebbende en dien einde verzon; 't welk onzen landgenoot *Paulus Barbette* loch eenigzins verbeeterd, ons in zyn Chirurgie afgebeeld beschryft; vervolgens is dit Werktuig door de Franschen verbeetert, en van wegens zyn driekantige of Spitzige gedaante, met de naam van *Troicart* by *Palfyn*, in zyn *Operat. Chirurg. Tab.* V. *Fig.* A. en B. vertoond word. Naderhand heeft den Heere *Heister* en *Garengeot*, dezelve mede afgebeeld en de manieren, om met dezelve de Kunstbewerkinge te doen, nauwkeurig beschreeven. Als mede *Verduc Tom.* I *c.* 4. *pag.* 17. en le *Clerc. p.* 292. Eenige laaten het Pypje na gedane aftapping nog in den Buik steeken; als men de aftapping by herhaalingen doen wil, heeft de *Bas* in zyn *Tract.* van de *Bandagien Tab.* 1. *Fig.* 15. een Schroefje in dit Werktuig bedagt, om teffens zoo veel en zoo weinig te ontlasten als men wil.

Nog vind men verscheide zoorten van *Troicarts* tot aftapping van vogten zelfs op andere plaatzen en Deelen van ons Lighaam. *Tolet de lithotomia c.* 22. beschryft 'er een, 't welk geen holligheden heeft, en alleen voorzien is met een Groef, 't welk het Priemtje of Stilet in zich besluit. Ook heeft de Heer *Woolhouse Ephem. Gallorum. pag.* 1696. een byzondere *Troicart* uitgevonden, ter ontlasting van de Waterzugt der Oogen.

en de punt van de Pyp-ſnyder door het gemaakte gat uitgaat, dewelke met de ſlinker hand gevat zynde, zo word het tuſſchen-ſchot der beide gaten gelyk als met een ſtoot doorgeſneeden. *Beziet de* V. *Fig. van de* XXXVII. *Plaat.*

Daarenboven toont *deze Figuur by de Letter* P. een wonde van den Onderbuik wyder gemaakt, om de Darmen weder in te brengen; welke wonde *in de* V. *Figuur* na de meening van *Galenus* t' zamen gehecht word, gelyk het *in de* III. *Fig. van de* XXXVIII. *Plaat* breeder verklaard is.

De VI. *Fig.* is *een Breuk-band*, moetende in de ſlinker Lies der volwaſſen Perzonen aangedaan worden; de Riem van de Band (α), en de Onder-band (β) met verſcheide gaten, om op en toe te binden, worden gemaakt van wit zacht Leder, of van de dubbel Fuſtyn. De Schild (v) vult men met hairen van een Geyte-bok, dat hy hard word, en het uitzakken van de Darm of het Net tegenhoud, en heeft een Oor (*d*), dat de daar door geſtooken Onderband daar niet van af wykt (*a*).

De VII. *Fig.* is *een Breuk-band voor de Jeugt*, met de voorgaande uit een en dezelfde ſtoffe gemaakt, en hier in alleen verſcheelende, dat deze Riem niet aan de zyde, noch de Onderband van vooren, maar alle beide achterwaarts moeten toegebonden worden, op dat ze de Jongens niet weder konnen openen.

De VIII. *Fig.* vertoont *een Breukband aan de rechter zyde van de ſchamelheid gebruikt.* Na dat alles weder op zyn behoorlyke plaats gebracht, en een Waſch-pleiſter op het geſcheurde deel geleid is, zo legt men de Schild, of het Kuſſen met Hairen van een Geiten-bok, of met Wol omtrent drie vingers hoog geſtopt, daar op, het welk om vaſt te blyven, en niet ligtelyk van zyn plaats te wyken, met de Riem voor aan de ſchamelheid, achter om de Lenden gegord, en aan de zyde (α) t' zamengehaalt, en met de eenigzins breede Onderband (β) t' zamen gedrukt word; zynde deze Onderband achter aan den Riem vaſt gemaakt, en wordende om laag getrokken, en weder tuſſchen

(*a*) Men moet de Breuk-banden, naar de Breuken, den Ouderdom en de ſterkte der Lichamen maken, wier aftekeningen en wel de allerbeſten men by van *Solingen* en *Heiſter* vind afgemaald.

chen de beenen om hoog gehaalt, midden door het kussen (γ), en het Oor of uitsteekzel, (δ) (*het welk daarom aan het Kussen gevoegt word, dat de Onderhand niet kan afwyken*), doorgaande, van vooren aan den Riem vast gebonden.

Een manier om de Darm-breuk te geneezen, zeer dikwils van my ondervonden.

Deze bestaat in drie stukken: 1) in het weder inbrengen van de Darm in den Onderbuik; 2) in het behouden van dezelve aan zyn plaats, dat hy niet weder door de Liessen in de Bal-zak schiet, en 3) in de t' zamentrekking van het verstopte, of heeling van het gescheurde Buik-vlies (*a*). Voor

(*a*) De Schryver hier spreekende van de Geneezinge der Darm-breuken, zegt dat het gescheurde Buik-vlies, moet t' zamen geheeld worden. Edoch Leezer, de Geneezing bestaat niet in het t' zaamen heelen van het van hem daar voor gehoude gescheurden Buik-vlies; want zulks gebeurt in dit geval niet: maar daar in, dat, de Vezel-kragt van de Ringen der Buik-spieren verslapt zynde, door het groeijen en sterker worden der Kinderen, wederom magtig en in staat raakt, om de uitwyking of doorlaating van het Net of den Darm door de Ringen, te beletten. 'T geen in oude Lichamen, in welken de groeying en uitzetting der Deelen ophouden, niet gebeurt. Dierhalven moet men by onzen Schryver, geen Lichamen der Ouden, maar Kinderen, verstaan. En nademaal deze geoeffende *Man*, en zelfs veel Nederduitsche Schryvers, geen regt begrip van de Breuken, in hunne Schriften opgeven, zoo zullen wy volgens de *Structuur* der Deelen en de waare ontdekkingen naderhand gedaan, hier tragten zulks kortelyk, te beschryven.

Doch om hier in niet te missen, word eerstelyk een goede weetenschap van de Breuken zelf, haare waare Kenteekenen en onderscheidingen; de nette kennisse van het t' zamenstel dier Deelen, welke de Breuken maken, vereischt; mitsgaders haare zelfstandigheid en zitplaats wel te kennen. Het is door de Ontdekkingen in de Ontleedkunde bekend, dat de Spieren des Buiks (de regte uitgenoomen) schuins nederwaarts naar de Liezen gaande, in zich bevatten zeekere Openingen, in de gedaante van Ringen, by de Latynen en in de Ontleed-kunst (*Annuli*) genaamd, door welke de Zaad-vaten in de Mannen, naar de Ballen (*Testiculi*) afzakken, maar ook dat de scheuten des Pens-zaks (*processus peritonæi*), dezelven als in een Koker gevat, omwinden en bekleeden, welke daar ter plaatze, het zogenaamde Scheede-vlies, (*tunica vaginalis*) uitleveren. Hier en boven heeft men ondekt, dat dit uitgespanne Buik-vlies dubbeld is, 't welk men klaar ziet op de plaatzen der Ringen van de dwarsche Spieren, alwaar deszelfs inwendig Blaadje, dezelven dekt, toesluit en vervolgens de Zaat-vaten in de Mannen, en de ronde Banden in de Vrouwen, eenen vryen doorgang verleent. Het

 uit-

Voor het inbrengen moet de Heel-meeſter zeer naar-ſtiglyk overdenken, of de Breuk klein of groot; nieuw of

uitwendige Blaadje van dit Buik-vlies, ſcheidt zich hier van het inwendige en wel zo af, dat, gelyk ik ſtraks hebbe opgegeeven, het de genoemde Ringen op die plaatze, toeſtopt of bedekt; en daalt vervolgens nederwaards door de Ringen om de Zaat-vaaten zo wel als de Ballen, nu buiten het Lichaam en in het *Scrotum* gelegen, te omwinden, en vermogen by te zetten. Is dit zo, gelyk het is, dat het Buik-vlies op de plaatzen van den Ring der dwarſche Spieren enkel is, om de rede ſtraks gemeld, zoo is 't ook niet moeijelyk om te begrypen, hoe door een ſterke drukking des onderbuiks, of den geweldige aandrang des Krommen-darms, deze ſwakke Ring zich verweiden, en naar gelang der Perſſinge van de eerſten tegen den minderen tegenſtand des laaſten, zyne gewoone veerkragt, verlieze; want niet zo draa als dit gebeurt, of de Darm valt of ſchiet op den Ring der inwendige ſchuinſche Spieren, dan in de Lies eene (*bubonocele*) Lies-breuk maake; en is de Ring in dier voegen verwyderd, dat zy den nedergedrukten Darm geheel kan doorlaaten, valt dezelve in den Bal-zak, en maakt aldaar een Breuk van die naam (*hernia Scrotalis*), ook wel een volkoome Breuk, genaamt.

Uit al het welke men middag klaar ondervindt, hoe de oorzaaken der Breuken, niet zo zeer in de verſlappinge des Buiks-vlies of deszelfs ſcheuten: maar veel eerder in de verwyderinge der Ringen, af te leiden zyn.

En dewyl dit Buik-vlies alle de Darmen in zich beſluit, moet nootzaakelyk volgen, dat by het doorperſſen des Darms, het zelve mede door de Ring of Ringen, nederwaarts naar de Lies, Deye of in den Bal-zak, moet zakken, en dus zo wel in de eerſte als in de tweede zoort van Breuken, in dit Vlies, als in eenen Zak of Beurs, geleegen en beſlooten is; gelyk ons de ondervinding in Kunſt-bewerkingen van de toegeſtropte Breuk (*hernia incarcerata*), beveſtigt: En zeeker in het wel gelukken deezer ſcheidinge zonder kwetzing des Darms, is de geheele gelukkige uitkomſt dezer *Operatie* geleegen. Egter kan het Buik-vlies zo wel als alle andere vliezen, breeken, ook verlanging, verſlapping en rekking lyden; Edoch de Breuken hier uit ontſtaande, werden alsdan van langzamerhand, gebooren.

Tot beſluit wil ik mynen Leezer nog erinneren, dat, een Liesbreuk zomtyts ook ontſtaan kan door de Water-blaas, gelyk den uitmuntenden *Ruyſch Obſervat.* 98. aanmerkt. En van de Lyfmoeder *Doring.* in een Brief aan *Hildanus.* Als mede van den Kronkel-darm *Blegny. Zod. Med. Gall. Pag.* 44. Zo word ook een Lies-breuk, doch zelden, gevonden door het verlengen der Rokken eens Darms, waar van ons een zonderling geval word mede gedeeld, *in l'Hiſtoire, de l'Academie Royal. An.* 1700. En in de Aantekeningen van *Ulhoorn* op *Heiſter.* *Ruyſch* verhaalt mede nog van een diergelyke in de gedaante eens hondskop, welke hy vertoont in zyn *Theſaur. Anatom.* VII. Ook heeft men voorbeelden, dat de Darmen altyd niet hunne natuurlyke legging en plaatzing, behouden hebben; maar dan zich eens hier en thans daar, geplaaſt hebben. Gelyk men zien kan by *Mangetus. Not. ad. Barbet. pag. m.* 361. een geval, waar in genoegzaam alle Darmen, gevolglyk ook het Darm-ſcheel, in het *Scrotum* geweeken waaren.

of met een ontsteeking bevangen is? of de Darm noch slap en ledig, of met eenige stoffe gevuld is?

Wanneer *de Breuk klein en nieuw*, en de Darm ledig, is, zo zal hy zeer ligtelyk weder in zyn plaats gebracht worden, als de Patient in het bedde op de Rugge neder geleid word, met het Hoofd wat om laag, en met de voeten om hoog, om dat het ingewand aldus na het middel-rif rollende, 't geene met hem trekt, wat na de Bal-zak is neder gezakt.

Maar indien de Breuk *groot en nieuw* is, zo moet de Heel-meester het ingewand, nergens mede uitgespannen zynde, met de vingers behandelen, en het zelve, na dat de Patient met het Hoofd om laag nedergeleid is, zacht en zoet zo lang omdryven, tot dat het allengskens weder te rug in den Onderbuik gaat. Zo het geviel, dat de Heelmeester moede wierd, zo is het nodig, dat hy een voorzichtig, en in deze Konst-bewerking wel onderweezen knecht heeft, die hem helpt, en op gelyken voet de darm met de vingers behandelt.

Wanneer by *de Breuk zich noch mede vertoont*, of *een ontsteeking*, wiens kenteekenen pyn, hitte en koorts zyn; of *Winden*, die het rommelen en spannende pyn zonder zwaarheid te kennen geven; of *uitwerpzelen*, die men afneemt by een, twee, of derden-daagsche verstopping van den kamer-gang, groote hardigheid van de Bal-zak, en zeer zwaare pyn; zo moet men zo lang van het weder inbrengen des darms afstaan, tot dat de ontsteeking over is, de vuiligheden afgegaan, en de Winden verdreeven zyn (*a*).

Tot

(*a*) Men moet in dit gevaarlyk en dikwils doodelyk toeval, alwaar onzen Schryver den Lyder alhier beschryft, vermits uit alle de van hem hier bygebragte Teekenen den Lyder een *Hernia Incarcerata* (toegestropte Breuk) heeft, dat is een Darm-breuk, waar van den Darm buite den Ring (*annulus*), door Ontsteeking, Zwelling, &c. in den knel is, en aldus in dezen stant niet lang kunnende blyven, moet het noodzakelyk spoedig tot versterving of verstikking, overgaan: Dierhalven moet men dewyl het gevaar alhier zoo groot is, zoo lang met het te tragten weder in te brengen, niet wagten, tot dat de ontsteeking over is, gelyk dezen Schryver gebied: want de ontsteeking gaat zelden over, als met de droevige versterving verzeld: maar spoedig en zonder uitstel, tot de *Operatie* komen, zoo dezelve niet intebrengen is, en de Lyder aan het Drek-braaken, be-

Tot de ontsteeking dient *de volgende pap.*

℞. *Farin. hord.* ℔j.
Furfur. tritic. ℔. ß.
Ol. rof. compl. ℥iij.
Vini rubr. q. f. Misc.

Deze pap *warm* op de Balzak en in de Liessen geleid verteert zeer sterk, dryft de vochtigheden matelyk te rug en sterkt de deelen zeer krachtiglyk. Indien na 24 uuren de ontsteeking niet weg en is gegaan, zo moet men de pap zo dikwils vernieuwen, en daar over slaan, als het tot de geneezing van de ontsteeking zal schynen nodig te zyn. Op de pap, door de al te groote hitte uitgedroogt, zo dat hy zwaarlyk weder kan afgetrokken worden, moet men warme Wyn en Olie onder malkander gemengt spuiten. De ontstooken plaats word met gelyke nuttigheid volgens *Fallopius* gestooft, met een warme Loog van Boeken-hout-assche gemaakt: zo neemt dan twee klompen van ruw wolle gaarn, (*dat zyn kracht van te verteeren door het wasschen van de Vallers noch niet heeft verlooren*), doet die in een Ketel, en kookt ze met een hal-

begint te geraaken; Inzonderheid in bejaarde Perzoonen. Egter kan men in het begin, met voordeel deeze verzagtende, verweekende en losmakende Pap, gebruiken.

R. *Herb. malv.*
——— *verbasc.*
Flor. Camomil.
——— *Melilot.*
——— *Althea anam.* 1.
Cocq. in S. Q. aquæ com. adde.
Farinæ Lini.
——— *Fœnigr.*
Ol. Lilior. alb
——— *Camomil. ana* ℥i.
F. Cataplasma calidè applicandum.

Ook zyn in dit slag van Breuken de Darmspuitingen, bestaande uit Windbreekende en Losmakende middelen, schielyk op elkanderen gezet, van eenen grooten dienst. De Breuk aldus niet kunnende ingebragt worden, en de verhaalden toevalle daar by koomende, en aldus genoodzaakt zynde tot het Handwerk zelfs over te gaan, vind men zeer uitvoerig beschreeven, door *Heyster*, *Garengeot* en *Vogel*, verhandelinge over alle de zoorten van Breuken.

halve handvol Komyn-zaad in zulk een ſcherpe Loog, haalt en drukt daar na een van die klompen uit tuſſchen twee Tafel-borden, en uitgeſpannen zynde, legt ze zo warm, als het de Patient verdragen kan, op de Bal-zak, neemt ze wederom af, wanneer het laauw is geworden, en legt 'er de andere weder op, herhalende dit zo lang en zo dikwils, tot dat de onrſteeking verdweenen is. *Indien daar groote pyn met de ontſteeking verzeld is, zo moet by de pap een deel Roſen-olie gedaan worden.*

By zo verre *by de ontſteeking eenige uitwerpzelen de darm vervullen*, die het inbrengen van dezelve verhinderen, zo is het wel een zeer wanhoopig werk; niet te min kan men evenwel (*de Purgatien door inwendige middelen nalatende, alzo die een grooter toevloeijing van de vochtigheden, na de bezeerde plaats toe, zouden veroorzaken, en maken, dat de dood zelfs, na het getuigenis van* Fallopius, *zoude verhaaſt worden*) onderſtaan, de vuiligheden uit te halen, met baden, of ſtoovingen, de ſpanning los makende, en met verzachtende Kliſteeren, in een matige quantiteit gebruikt. Ondertuſſchen moet men zich wachten, dat 'er niet te veel nieuwe vuiligheden voortgebracht worden, en daarom de Patient ſpyze geven, van goed voedzel, en waar weinig uitwerpzels van komen, als dan vleeſch-nat, ſlorp-eyeren, enz.

De *Winden* vervullen ook zeer dikwils de darm zonder ontſteeking, in welk geval niets voortreffelyker is, dan de ſtooving uit het Afkookzel van ſcherpe Loog, met Komyn-zaat, en ruuw wolle gaarn, waar onder men een weinig ſterke Malvaſey kan mengen. Na het geneezen van de ontſteeking, het loſſen van de uitwerpzels, en verdryven van de winden, brengt men de Darm weder aan zyn eigen plaats, dezelve zoet en zachtjes met de vingeren aandryvende.

Na het inbrengen van de darm, *van wegen de verwyding van het Buik-vlies*, in de Bal-zak gezonken, pryſt *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* zeer hooglyk zyn volgende Breuk-pleiſter aan.

℞. *Boli Armen.*
Sanguin. Dracon.
Maſtich.
Sarcocoll. ana ℥j.

Biſ-

Bisling.
Tegul. pulv. ana ℥iij.
Resin. pin. ℥js.
Ovi album.
Ceræ ana q. s. M. f. Ceratum.

Strykt het op een dun en week leder, na dat het gescheurde deel gtoot is, doch dat het niet veel grooter word, en als hairen van de schamelheid eerst afgeschraapt zyn, zo legt de Breuk-pleister daar op, en vernieuwt het niet, ten zy dat het niet meer aan het vel wil blyven hangen. De Breuk-pleister daar op leggende, zo bind de Breuk-band *in de* VI. *Fig.* aan de schamelheid naauw t' zamen na uitwyzing *van de* VIII. *Fig.* op dat het gat van het Buikvlies, waar door het ingewand uitzakt, vast t' zamen gedrukt worde.

Wanneer van wegen *het gescheur e Buik-vlies* het ingewand na de Bal-zak nederzinkt, zo moet men t' zamen trekkende, en heelende middelen onder malkander mengen; *by voorbeeld.*

℞. *Cerat. Constrict. Hieron. Fabrit. ab Aquap.*
Empl. Apostolic. Nicol. ana p. æqv.
M. & malax. cum Ol. Mastichin.

Strykt het op een leder, en voegt het met de Breuk-band aan de schamelheid in de liessen, tot behouding van de darm op zyn plaats, en toeheeling van de opening, door welke de darm zyn weg na de Bal-zak toe neemt; want de voornaamste geneezing bestaat in uiterlyke middelen, en een wel sluitende Onder-band.

Wanneer deze dingen niet baten, dan is 't nodig, dat het lichaam geheel en al gezuivert worde van de overtollige wey-en slymachtige vochtigheden, die den aangroei van het gescheurde of uitgerekte Buik-vlies verhinderen; waar by noch komt, dat, alzo het noodzakelyk is, dat niet alleen uiterlyke, maar ook innerlyke t' zamentrekkende middelen gebruikt worden, by aldien de algemeene zuivering achter wegen gelaten was, het lichaam met veel onnutte vochtigheden vervuld zoude blyven, en dat daar uit verstoptheden van het ingewand ontstaan, en het lichaam

aam in koortzen en andere ongelegentheden vervallen
nogte. *Doch deze afzuivering moet met zachte middelen geschieden.* Na dat men dan de algemeene heeft laten voorgaan, moet men zyn toevlucht nemen tot innerlyke en uiterlyke middelen, die t' zamen trekken. Onder de middelen, die men moet innemen, heb ik dit navolgende *Electuarium* wel het best bevonden.

℞. *Conserv. Symph.* ℥ij.
Ros. antiq. ℥j.
Cortic. citr. cond.
Aurantior. cond. ana ℥ ß.
Pulv. herb. persol.
Herniar.
Ling. serpent.
Rad. consol. maj. ana ʒjß.
Semin. plantag. ℈iv.
Cichor.
Fenicul. ana ʒj.
Corall. rubr. præp. ʒjß.
Marg. præp. ʒ ß.
Lapid. Chrysol. præp. ℈j.
Syrup. myrtin. vel. corall. q. s.
M. F. Electuar.

Van deze *Conserf* moet de Patient vier uuren voor de middags-maaltyd, en drie uuren voor den avond-maaltyd de grootte van een Okker-noot nemen, en daar op een beker vol van *zuurachtige roode of witte Wyn* drinken, in de welke de volgende kruiden hangen.

℞. *Herb. Fragar.*
Consol. med.
Vinc. pervinc.
Equiset.
Ling. serpent.
Perfol. ana Mj.
Rad. sigill. Salom. ℥jß.
Consol. Maj. ʒj.
Semin. plantag. ʒß.
Cichor. ʒiij.
Fenicul. ʒij.

Cu-

Cumin. ʒj.
Incif. & contuf. Mifc. ad facculum, qui in tribus menf. vin. alb. infund.

Indien van wegen de Koorts de Wyn alleen niet kan toegelaten worden, zo kan men dezelve met water vermengen, en met de bladen van *Alchimilla* wat veranderen. Voor de Kinderen is *dit volgende Poeijer* ook zeer dienftig.

℞. *Rad. confol. maj.*
Herb. ling. ferpent.
Perfoliat.
Herniar. ana ʒj.
Semin. plantag. ℈iv.
Fænicul.
Cichor. ana ʒj.
Corall. rubr. præp. ℈ij.
Marg. præp. ℈j.
Lapid. Chryfol. præp. ℈ ß.
Sacch. rof. tab. q. s. ad grat. fapor.
M. F. pulvis.

Hier van moet 's morgens en 's avonds een klein Lepel vol in de pap ingeven. Na het innemen van het Poeijer, moet men het kind te drinken geven van *dit Drankje*, of van *het volgende Afzietzel.*

℞. *Aquæ plantag.*
Fragariæ ana ℥vj. *M.*
& fi lubet, edulcor. faccharo vel.
℞. *Radic. confol. maj.*
Herb. vinc. pervinc.
Confol. med.
Semin. plantag. ana ʒij.
Incif. Mifc. ad chartam pro decocto.

Tuffchen het gebruik van de innerlyke middelen, moet men ook van buiten op de fchamelheid, *onder de Breukband*, opleggen een bekwaam *Wafch-pleifter*; en zo dikwils

-ils het moet vernieuwt worden, ſtooft men de bezeerde
-aats (*terwyl de Patient op zyn Rugge in het bedde legt*)
-et het volgende *Afzietzel:*

℞. *Rad. conſol. major.*
Tormentill. ana ℥j.
Herb. vinc. pervinc.
Ling. ſerpentin. Biſling.
Herniar. Perfol. ana Mj.
Flor. roſ. rub.
Balauſtior. ana M. ß.
Cortic. Granat.
Cupul. gland.
Semin. Sumacb. ana ℥ij.
Inciſ. decoq. in vin. rubr.

-Legt daar na een nieuw Waſch-pleiſter op, en laat het
-zo lang leggen, tot dat het niet meer aan de huid blyft
-hangen. Deze verandering van 't Waſch-pleiſter, en ſtooving
-van de bezeerde plaats moet zo lang herhaalt worden, tot
-dat de uitrekking of geſcheurtheid van het Buik-vlies t'za-
-men getrokken of geheelt is. Doch alle deze innerlyke
-en uiterlyke middelen zullen weinig voordeel brengen,
-ten zy dat de Patient een goede levens-wyze daar neffens
-komt te houden. Derhalven moet hy hem onthouden,
-van alle zoete ſpyzen, die winden maken, en een onge-
-zonde Sap hebben, diergelyke zyn alle rouwe Kruiden,
-Peul-vruchten, Oofſt dat niet lang duurt, Melk-ſpyzen,
-enz. Hy moet brood met Anys-of Karwey-zaat, en wel
-gebakken zynde, gebruiken. Daar beneffens vleeſch, dat
-droog is, om t' zamen te trekken, en dat lymachtig is,
om te heelen: Tot het t' zamentrekken dienen de Lyſters,
Meerlen, en de Patryzen; en tot het heelen de Kalfs-
voeten, en de voeten en vleugels van de Ganſen en Ent-
vogels, die beter gezoden dan gebraden zyn. De ordi-
naris Drank laat zyn geen zoete of witte, maar een roode,
en eenigzins t' zamentrekkende Wyn, of ten minſten van
een middelmatige ſmaak *Maar de Spys en Drank matiglyk,
en in kleine quantiteit genoten, doet veel tot de tydelyke
herſtelling van de gezondheid.* De Patient moet op zyn
Rug, en met het Hoofd en de voeten verheven, ten
min-

minſten veertig dagen lang in het bedde blyven leggen, en voor de Onderband naauwe zorge dragen, dat hy nooit, voor hoe korten tyd het ook zoude mogen zyn, zonder band opſtaat, en veel min zyn gevoeg doet, op dat het ingewand uitrakende, niet wederom verwydert, 't geen alreeds door hulp van de Genees-middelen is t' zamengetrokken en toegeheeld. Men moet ook zyn beſt doen, dat de Patient altyd loslyvig zy, anders zoude het drukken veel ſchade bybrengen, wanneer hy met geweld en met ſterk drukken zich van de harde vuiligheid zoude moeten ontlaſten. Tot het verzachten van de buik of Kamergang, dienen de laxeerende Pruimen van de *Augſpurgers*, vier of vyf een uur voor de middags-maaltyd ingenomen. Het is ook niet ſchadelyk, dat men eens ter week de overvloedigheden des Onder-buiks uitzuivert met de *Pilulæ Aloëticæ van Hieronimus Fabritius*, een Scrupel zwaar een uur voor de avond-maaltyd ingenomen: of met een Kliſteer tegen den avond gezet; als het welk, by aldien het van een verzachtend en verkoelend Afkookzel, met Roſen-honing, *Electuarium lenitivum*, en Camillen-olie gemaakt zal zyn, veel dagen een open Lichaam mag nalaten.

De veertig dagen voorby zynde, zo mag de Patient wel opſtaan, maar hy moet de Breuk-pleiſter met de band zo lang dragen, tot dat zy ſchynen veilig te konnen weggenomen worden. Al hoe wel niemand van de geene, die met het Lubben omgaan, gelooft, dat de geſcheurde Lieſen zonder het gevaarlyke ſnyden van de Ballen, (*zo als in de* IIX. *enz. Fig. van de* XLI. *Plaat aangeweezen word*) konnen geneezen worden, zonder wederom in het zelve quaad te vervallen; zo heb ik echter ontelbare Perzonen, welker namen ik al willens met ſtil zwygen voorby gaa, door lengte van tyd, en zeer groote naarſtigheid, met de voorzeide middelen, een goede Levens-wyze in Spys en Drank, en de Breuk-band, wederom tot haar voorige gezondheid geholpen: Maar de geene, die ik van wegen het zwaare ongemak, of zyn langduurigheid, niet geheel hebbe konnen geneezen, heb ik nochtans bewaart, dat de ziekte niet heeft toegenomen.

De IX. *Fig.* vertoont, *hoe de opſtopping van de Pis door de Blaas-pylder in de* VI. *Fig. van de* XVI. *Plaat geloſt word;*

vord; welke Konſt-bewerking een ervaren Genees-meeſter igt valt om te verrichten, maar van een onbedreeven zwaar-yk, en met groot gevaar word beſtaan. De Manier be-chryft *Celſus lib.* 7. *c.* 26. Doch de zaak dringt 'er ſom-vylen wel toe, dat men het water door deze Konſt-bewer-king moet laten uitgaan, wanneer men het van zelve niet naken kan, of door dien de Pis-gang door ouderdom toe-valt, of een ſteen, of t' zamen geronnen bloed van bin-nen daar voor geſchooten is: Ook kan een middelmatige ontſteeking, of *een vleesachtig uitwas*, *de Water-gang ver-ſtoppende*, verhinderen, dat men het water natuurlyker wyze niet kan maken. En dit is niet alleen in de Mans-perzonen, maar ook ſomwylen in de Vrouws-perzonen noodzakelyk. Daarom worden de Kopere, *of beter zil-vere Pypen* gemaakt, die den naam van een *Catheter* of Blaas-pylder hebben, van de welke een Heel-meeſter voor de Mans-perzonen drie, en voor de Vrouws-perzonen twee behoort te hebben, om tot alle Lichamen, zo wel groote als kleine bekwaam te zyn. De Pypen voor de Mans-perzonen moeten de grootſte 15, de middelmatige 12 en de kleinſte 9 duimen zyn; en voor de Vrouws-perzonen de grootſte 9 en de kleinſte 6 duimen (*a*) Deze moeten een weinig, maar die voor de Mans-perzonen noch meer krom of ingeboogen, en al te maal zeer ligt, doch niet al te dun, noch al te dik zyn. Den Patient moet men rug-gelings, of op een ſtoel, of op een bedde zetten, en de Heel-meeſter aan de rechter zyde ſtaande, moet met de ſlinker hand de mannelyke roede vaſt houden, maar met de rechter hand de zilvere pyp met Olie beſmeert, zacht in den Pis-gang ſteken, en de pyp met de roede gebogen zynde, in de blaas zelfs voort dryven, wanneer ze tot de mond van dezelve gekomen is, en daar na voorts weder uitnemen, na dat de Patient zyn water gemaakt heeft. (*b*).

Dit

(*a*) De beſte afbeeldingen der holle pypen (*Catheteres*), om de Mannen het water uit de blaas te tappen, midsgaders derzelver bogten, (want die, tot dit einde voor de Vrouwen geſchikt, zyn byna regt) kan men naar 't leeven afgeſcheſt vinden in de beſchry-ving der *Werktuigen* tot het ſteen-ſnyden noodig van den Hoog-leeraar *Rau* en uit gegeeven door den Al-om beroemden Profeſſor *Al-binus*.

(*b*) Een onbedreeve Heel-meeſter zal onmogelyk uit de beſchry-

ving

Dit zyn de woorden van Celſus. In deze Konſt-bewerking moet men voor alle dingen opletten, dat in het inſteeken van de zilvere Pyp het vleeſchachtige Klap-vlies, het welk de

ving, welke de *Autheur* alhier om de *Catheter* in de Blaas te brengen geeft, zulks veilig konnen verrigten: Derhalven zal ik de manieren en wyze, om zulks te doen, kort en duidelyk tragten te beſchryven.

Het woord *Sondeeren* is een Franſch Kunſtwoord, en beduidt een zodanige Handgreep, waar mede men door behulp der *Catheter*, door de ſchaft en Pis-pyp, tot in de Blaas gebragt, eensdeels onderzoekt en ondekt, of 'er Steen of Steenen in dezelve zyn; als mede, of de Blaas wyd, en of de Steen groot of klein zy: en ten anderen om de daar in onthoudende en opgeſtopte Pis, te ontlaſten; en eindelyk heeft deze Handgreep nog dit nutte, dat men met een zodaanig werktuig, doch met een Sleuf of Groef voorzien en ook niet hol, de Kunſt-bewerking van het Steen-ſnyden zelf, verrigt.

Om dus het *Sondeeren* in de Mannen veilig te doen, moet de *Chirurgyn* een *Catheter* nemen geſchikt in grootte en bogten, naar den Ouderdom en de Jaaren der onderwerpen; ook moeten dezelven van eene maatige dikte zyn, want te dun vouwt zy de Pis-pyp, en dus verhindert zy den doortogt voor het Werktuig of voor de Pis. Eer men derhalven de *Catheter* in de Blaas wil brengen, moet men eerſt het Werktuig met Olie ſmeeren, zo verre hy in de Blaas moet gaan; ook maken eenige hem eerſt warm, 't welk niet kwaad is.

Men kan in de Mannen de *Catheter* op tweederhande wyzen in de Blaas brengen, namentlyk van boven het Schaam-been over den Buik, met de bogt van de *Catheter* naar beneden van den Buik afwyzende, zonder; of met de bogt bovenwaart, naar den Buik toewyzende, met een halve draai, te maken. De eerſte manier is de gemakkelyſte voor den Lyder, en word aldus verrigt: Men legt den zelven agterover op een Tafel, Bed &c. zyne Dyen wat opligtende en geboogen, en in dien ſtaat als men in het Steen-ſnyden gewoon is te doen; neemt de *Chirurgyn*, welke zich aan den ſlinker zyde des Patents plaatſt, de *Catheter* in de regter hand; met de linkere vat hy de Roede tuſſchen den Duim en voorſten Vinger, en drukt met de zelve de Voorhuid (*Præputium*) om het Hoofd der Roede te ontblooten, nederwaart, en ſteekt dus de *Catheter* in deszelfs Opening, ligtende hem reedelyk hoog op, en laatende zachtjes het Werktuig nederdaalen, tot de Kraak-beenige vereeniging der Schaam-beenen, vervolgens moet men de Roede agterwaart langzaam intrekken, tot dat hy als op de Buik komt te leggen; alsdan zal men de *Catheter* weer zachtjes en zonder gewelt, neerwaart duuwen, en valt aldus als van zich zelven, in de Blaas, ten ware hy niet onder het Schaam-been gekoomen was, en dit zo zynde, moet de *Chirurgyn* door het gevoel, zulks ondekken, en het Werktuig wat meer neerwaart, voeren.

De *Catheter* dus in de Blaas gebragt zynde, ligt de *Chirurgyn* het *Scrotum* zachtjes op zoekt na het uiterſte einde van de *Catheter* of dezelve wel in de Blaas zy, haalt 'er de *Stylus* uit, en als dan loopt de Pis, door het Werktuig, uit de Blaas.

De tweede manier om de *Catheter* in de Blaas te brengen is *Contra-*

openingen van de Zaad-vaten, in den Pis-gang uitgaan-
, sluit, niet beschadigt word, 't welk men bekent uit
de

...rie de eerste, en vermits deze mede in het Steen-snyden en On-
...rzoek, of 'er Steen in de Blaas zy, gebruikelyk is, zo dient de Lee-
...r voor af te weeten, dat men hier toe een langer *Catheter* moet
...bben, om alles van binnen wel te onderzoeken: De *Chirurgyn*
...aatst zich dan in tegenstelling van de eerste manier aan de slin-
...re Zyde, nu aan de regter Zyde des Patients, en al het geen
...orheen gezegt is, om te Sondeeren, in agt genomen hebbende,
...t hy de Roede met de slinker-hand, en in zyne regter de *Ca-
...eter*; doch zo dat deszelfs rug, naar den Buik des Lyders, is wy-
...nde, steekt dan de Punt in de Opening der Roede, en laat hem
...chtjes voortduuwende nederdalen, en indien hy zomtyds bleef
...eken, moet men geen gewelt gebruiken; maar dan de Roede wat
...ligten, en vervolgens wat voorwaart trekken, tot dat men voelt,
...t de Punt onder de Kraak-beenige vereeniging van het Schaam-
...een gekomen is; als dan keert of draait men de *Catheter* een hal-
... keer om, tot dat deszelfs bogt, in 't midden van de Buik ge-
...omen is; en aldus de Punt wat neerwaart duuwende, valt hy
...ervolgens als van zelfs, in de Blaas.

In de Vrouwen is het gemakkelyker om de *Catheter* in de Blaas
... brengen, om dat de weg, langs welken dezelve in de Blaas komt,
...yna regt is, en men om deze rede geene bogtige maar wel eenen
...yna rechten *Catheter*, nodig heeft, welke met Olie bevogtigt zyn-
...e, aldus op deze volgende wyze, in de Blaas gebragt word.

De *Chirurgyn* vat dezelve met de Regter hand, met de Slinkere
...oorste Vinger en Duim, verwyderd hy de Lippen der schaamte van
...kanderen; als dan zal men aanstonds de Opening van den Wa-
...rweg of Pis-pyp, ontdekken, welke is aan het bovenste gedeelte
...n de *Vagina* (Scheede), omtrent een Vinger breed, van derzel-
...er ingang; steekt dan de *Catheter* in die Opening, duuwende den-
...lven op-en vervolgens regt voorwaarts, tot in de Blaas.

In het *Sondeeren* moet de *Chirurgyn* ook zorg dragen, dat hy met
...e *Catheter* den Mond of Opening der afvoerende Vaten (*vasa deferen-
...a*) niet kwetze, met den zelve niet voort willende, ruuwlyk en
...nvoorzigtig toe te stooten; waar door zwaare toevallen, als Bloed-
...ortingen, en zelf een ongeneeslyke Zaadvloed, zouden konnen
...eroorzaakt worden.

Den *Catheter* dus ingebragt zynde, onderzoekt men (volgens de
...veede alhier beschreevene manier) de Blaas, of 'er Steen in de zelve
..., 't welke, hoe wel pynlyk voor den Lyder, aldus geschiedt; na-
...entlyk met dezelve hier en daar naar toe, in de Blaas te bewee-
...en, of om door het gehoor, dat is, als de *Catheter* tegen de Steen
...nstoot, dat egter zagt geschieden moet, zulks te ondekken; stee-
...ende tot meeder zeekerheid, om dit naauwer te onderzoeken, den
...oorsten Vinger in Olie mede nat gemaakt, in den aars: uit het stoo-
...en tegen de steen, kan men ook afnemen de hardigheid, scherp-
...t ongelykheid, en de *Figuur* van den steen; zoo ook of 'er meer
...an een in de blaas, huisvest.

De Heer *La Maire* Chirurgyn te *Straasburg* heeft eene byzondere
...*atheter* uitgevonden, welke zeer dienstig is in verstoppingen van
...ater, ontstaande uit Slym-of Lymagtige stoffen, steentjes, gruis
 of

de moeielyke insteeking, pyn, en uitvloeiende bloed; want als deze tekenen verschynen, zo moet men de pyp een weinig te rug trekken, en weder zacht insteeken, tot dat ze, zonder het Klap-vlies te raaken, in de blaas gaat, en het water door dezelve gelost word. Zommige binden een

of zand, om met het zelve egter gemakkelyk daar mede zulks af te tappen; namentlyk de Opening van onderen is door een Knopje aan het einde van het stilet voorzien, waar mede men, met het zelve voorwaarts duuwende, Opening geeft ter doorlaating of ontlasting van de Pis, en wegstooting van alle verhindering.

Men heeft ook buigzaame *Catheters*, doch dezelven zyn beter om in de opstoppingen van Pis, uit verzwakking der Sluit-spier (*Sphincter*) van de Blaas, als in het onderzoeken naar den Steen te gebruiken; inzonderheid wanneer deze Handgreep, dikwils moet herhaald worden, ook laat men denzelven, om zyne buigzaamheid, wel eenigen tyt in de Blaas, blyven. Men heeft verscheide voorbeelden, dat wakkere en in het Handwerk wel afgerigte *Chirurgyns*, in opstoppingen van de Pis, met de *Catheter* niet hebben konnen in de Blaas komen; 't welk behalve door een uitwasch van Vlees (*Caruncula*), ook ontstaan kan door een al te sterke toewringing der Sluit-spier van de Hals der Blaaze; of dat dezelve door een onsteeking te veel geswollen is, en aldus den doortogt voor het Werktuig, weigert; dit zo zynde, moet men vooral geen geweld gebruiken, want hier door zoude de Ontsteeking en Zwelling, welken Deelen in dit geval niet wyken nog rekken kunnen, kragtdaadig vermeerderd worden, ja zelf in eene versterving veranderen.

Doch ingeval de Hals der Blaaze, of derzelver Sluit-spier indiervoegen ontsteeken zyn, dat men onmoogelyk in de Blaas kan omen, om de Pis te ontlasten, en hier door als een gevolg de ontsteeking en toevallen, vermeerderen moeten, door de swaarte, scherpte en lang verblyf van de Pis, zo kan men den Lyder echter niet laaten sterven: Maar men is genoodzaakt, om door alle middelen en wegen, de Blaas van haar inhebbende vogt, te ontlasten, als zynde het eenigste middel, om den Lyder te redden; namentlyk door de *Operatie* Bilnaad-steek (*Punctura Perinæi*) genaamd, werkstellig te maken; welke Kunst-bewerking door het behulp van een Werktuig by de *Franschen Troicart* genaamd, verrigt word: Men neemt een zodanig Werktuig, doch wel driemaal langer dan het gewoonlyke, en men doorsteekt met het zelve op de Zyde van de Bilnaad, de bekleedzels en Spieren door, tot in de Blaas; men trekt vervolgens als in het aftappen van het Water, of uit den Buik of uit den Balzak gebruikelyk, de Priem uit het Werktuig, en men laat aldus de Pis, door de Pyp uitloopen: het Pypje laat men daar in steeken, en bevestigen het hem om 't Lyf, met twee Bandjes; welk Pypje daar zo lang in gehouden word, tot dat de Zwelling en Ontsteeking geweeken, en den Lyder weederom de Pis door de Roede, ontlasten kan. Echter moet de Lyder, welke deze Operatie door een uitwasch van Vleesch (*Caruncula*), die de geheele Waterweg heeft ingenoomen, ondergaan hebben, dit Pypje veeltyds al hun leeftyd in den Hals der Blaase, draagen.

n vlokke van Katoen aan het zilvere draat, dat in de hol-
gheid van de zilvere pyp past, steeken de zelve met den
raad in de holligheid van de pyp, en dryven hem zo met
e pyp voort in de blaas. Na dat dan de Blaas-pylder in
e blaas is gekomen, zo trekken zy den draad met het aan-
ebonden Katoen uit de pyp te rug, en halen dus het wa-
er, gelyk als door een spuit, uit de blaas. Maar noch
et Katoen, noch de draad is noodzakelyk! het Katoen
iet, om dat het water door de pyp, Zydwaards gaten
ebbende, vry uitgaat; ook niet de draad, om dat die uit
e voorsz. reden meer schade dan voordeel doet: Want
erwylen zy den draad uit de pyp te rug trekken, zo halen
y de pyp mede uit, die met meerder zwarigheid weder
noet ingestooken worden. Wanneer het water opgestopt
vord door de ontsteeking van de blaas, zo geschied het
nsteeken van de Blaas-pylder niet zonder gevaar, want
loor het scheuren van de Krop van de blaas word de ont-
teeking vermeerdert, en wanneer dezelve dan nalaat, zo
volgt daar op gemeenlyk, dat de Pis niet kan gehouden
worden, 't welk meest ongeneeslyk is, zo is dan beter
met een kleine Wasch-kaars, *in de* IX. *en* X. *Fig. van de*
XV. *Plaat* afgebeeld, passelyk geboogen, en met gemeen
Olie besmeert, dit Konst-werk eerst te beproeven, als door
het gebruik van de Blaas-pylder het quaad erger te maken.
In de opgestopte Water-loozing, uit het gebrek van de
Nieren ontstaan, word de Blaas-pylder en Wasch-kaars
ook te vergeefs gebruikt, om dat het water niet in de
blaas begreepen is.

DE VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* IX. *Plaat in 't Latynsche Auct.*)

Van de geneezing des Darm-breuks, en den toestel tot dezelve behoorende.

DE I. *Figuur* vertoont *de noodzakelyke toestel tot de Konst-bewerking van eén Darm-breuk*, *en de manier van dezelve te snyden.* Tot het eerste word vereischt, een Water-vat (*z*) met lauuw water, waar in de Lyder van de Breuk moet zitten, eer hy zich onder de Konst-bewerking begeeft, als ook twee Schotels (η θ), de eene met het bloed-stempende middel, de andere met Zout-water; een vier dubbelde Druk-doek (ι), in het voorzeide water gedoopt en uitgedrukt, een rond Doek-drukzels (*k*) van gehekeld vlas, in 't midden doorboort, uit water uitgewrongen, en in het bloed-stempend middel gedoopt, een wiek van Hennip (π), Balletjes van Tintellont gemaakt (λ), en met het Bloedstempende middel bevochtigtigt, en het Gereedschap *in de* I. II. III. *en* IV. *Fig. van de* XIV. *Plaat* afgebeeld, te weten, een Naald (μ), een Scheer-mes (ν), een Lubber of Houvast (ξ), en een bekwame Schaar (ο). De manier van den Breuk te snyden bevat ten eersten het leggen van deLyder, ten tweeden de Konst-bewerking van den Breuk-snyder.

I. De Naam des Heeren aan-geroepen zynde, word den Lyder A. ruggelings op een lange Plank B. geleid, die met een vier dubbeld Linnen-doek (ρ) bekleed is, en haar vastigheid aan de Tafel C. of aan haar Dwars-hout E. en de Bank D. heeft, zo dat zyn voeten om hoog, en het hoofd om laag legt. Dit postuur van den Lyder helpt de herstelling van de uitgespatte darm, en belet, dat dezelve zo ligt niet weder uitzakt. Den Lyder dusdanig geleid, word aan de plank, met twee lange en breede Zwachtels vast gebonden, op dat hy de pynlyke snee gevoelende, zyn Lichaam en leden niet roeren kan. Daar beneffens neemt

eemt de eene van de drie knechts des Meesters F. het
oofd van den Lyder met een zacht kussen in zyn schoot,
n bedekt hem de oogen met een Neus-doek.

II. Na dat de Lyder dus wel geleid is, en de Meester
an zyn tweede knecht bevolen heeft, dat hy zeer naarstiglyk op hem werkende zoude letten, en al zyn verzoek
netter haast nakomen; zo gaat hy aan de rechter zyde
taan, en neemt met zyn rechter hand I. het Sny-mes, en
net zyn slinker hand K. vattende het rechter einde van de
lubbeld t' zamengevouwene lies, beveelt hy de derde
knecht, dat hy aan de overzyde staande, met de vingers
van zyn slinker hand L. het slinker einde van de dubbeld
t' zamengevouwene lies vatte, en met het vlak van zyn
rechter hand M. het onderste van de Buik nederdrukke,
op dat het gedarmte onder de Konst-bewerking niet uit en
spatte. Dit alles gedaan zynde, doorsnydt de Meester de
gemeene bekleedzelen van de Lies, boven de Penzaks-schoot opgetilt, met het mes in zyn rechter hand I. zeer
veilig recht om hoog, scheidt het Schede-vlies van het
vleesachtig Bal-zaks-vlies af, en gaat dus verder voort (*a*).

Een versche Darm-breuk word altemets alleen door een
band, somwylen met een band en andere plaats-middelen
te gelyk geneezen. Maar in een verouderde Darm-breuk,
om dat die van een band en de Genees-middelen niet en
wyken, is de Konst-bewerking nodig, of door de snee,
of door de steek. De Konst-bewerking met de goude
steek leert *Paræus l.* 7. *c.* 16. De steek en de snee beschryft zeer volkomentlyk *Malchias Gergerus* in zyn *Kelegraphia*, of Breuk-beschryving, *c.* 6. & 10. De snee
geschied op tweederley manier, met of zonder verlies van
de Zaad-bal. De rechtzinnige Genees-en Heel-meesters,
welken hedendaags van de zieken weinig geloofs gegeven
word,

(*a*) Deze Kunst-bewerking word heeden nog den meesten tyd in Duitschland door Kwakzalvers en Landloopers, en wel meest aan Kinderen verrigt, hoewel buiten noodzakelykheid; om dat in de laasten, de Breuk ingebragt en met eenen bekwaamen band ingehouden, en voor de weder uitzakking voorzien, geneezen worden; welke voorzorg, zonder aanmerkelyke toevallen den ouden ook te staade komt, en hun ten einde huns leevens, zonder door deze wreede Snyding, aan de eene Zyde ontmant te worden, hunne daagen gemakkelyk doet, slyten.

word, ſtellen de laatſte manier wel voor, maar de Quakzalvers en Land-loopers, dewelke de zieken, gezonder oordeel verworpen hebbende, ligtelyk betrouwen, pryzen de eerſte manier op 't hoogſte. Alhoewel de Konſtbewerking door de goude ſteek, en de voorzeide ſnee zonder verlies van de Zaad-bal, van de pyn en gevaar niet vry zyn, zo zyn ze echter veiliger als het wreede Lubben, 't welk een Genees-en Heel-meeſter nooit moet toeſtaan, ten zy het een Vleeſch-breuk is, die na geen Genees-middelen luiſterende het Sny-mes vereiſcht. *Doch op dat de Konſt-bewerking van een Vleeſch-breuk de Leerlingen van de Chirurgie klaarder bekend worde, zal ik in 't kort verhalen de manier van het Lubben, de welke de Land-loopers gemeenlyk in de geneezing van den Darm-breuk gebruiken.*

Het *Lubben*, om den Darm-breuk in 't werk geſteld, vereiſcht niet alleen den toeſtel van bekwame werktuigen, maar ook een gevoeglyke poſtuur van den zieken. Als nu alles bereid, de zieke ter dege geleid, en de dubbeld t'zamen gevatte huid van de Lies in de lengte doorſneeden is, verwydt de Lubber de wonde, zo die te naauw is, met een Scheer-mes na de Bal-zak toe, trekt met zyne vingers het Schede-vlies van de Bal-zak af, en geſcheiden zynde, haalt hy 't uit de buik, uitgehaalt zynde rekt hy 't ſterk uit, zet de Hou-vaſt op de Lies op, en doorſteekt het met de Naald, doorboort zynde, trekt hy het ſtyf met een draad t'zamen, en toegetrokken knipt hy 't met een Schaar af.

Dit werk volbracht en het bloed door een Spons afgeveegt zynde, ſtopt hy de wonde van de Lies met balletjes van Tintellont gemaakt, en legt op de Bal-zak een wiek van Hennip, waar over hy eerſt het ronde Doek-drukzel, dat in 't midden doorboort, en aan de over-zyde met het bloedſtempend middel, even als de balletjes en de wiek, bevochtigt is, komt te leggen; daar na voorziet hy de wonde met twee, drie, of meer Druk-doeken, uit het Zout-water gedoopt en uitgedrukt, en ten laaſten verbind hy ze met de *in de* VIII. *Fig.* afgetekende Zwachtel. De zieke dus wel verbonden zynde, word in een bedde geleid, alwaar hy op zyn rugge eenige dagen ruſten moet.

Be-

eziet de VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. *Fig. van de* LI. *Plaat.*

Aangaande nu de Konst-bewerking van de Vleesch-reuk, is dezelve in alles met het Lubben overeenkomen-e, behalven dat het niet noodzakelyk schynt, dat het on-erste van den Buik door den knecht word nedergedrukt, f dat de Darmen met de Hou-vast geschut worden, ten vaare de Vleesch-breuk met een Darm-breuk verzelt was.)ok is het onnodig, dat de Konst-werker de Pens-zaks-cheut, van de Bal-zak afgescheiden en uitgehaalt, zo styf a hem trekt, ten zy de quaal de Lies en de Bal-zak tes-ens bezet heeft.

De II. *Fig.* vertoont, *hoe de Lies-wond*, zo zy buiten verwachten te naauw is, met een Scheer-mes na de Bal-ak toe *verwyd word*, op dat het Schede-vlies, die de Zaad-bal en vaten besluit, van het vleesachtig Bal-zaks-vlies e beter gescheiden, en afgescheiden ligtelyk kan uitge-aalt worden.

De III. *Fig.* wyst aan, *hoe de Pens-zaks-scheut*, van het vleesachtig Bal-zaks-vlies afgescheiden, uit de Bal-zak ge-haalt, en styf om hoog getrokken, boven de Hou-vast, met een Naald, die met een zeer sterke draad is voorzien, *doorboort word.*

De IV. *Fig.* vertoont, *hoe de doorboorde Pen-zaks-scheut* met een dubbelde knoop van den draat, boven de Hou-vast, zeer sterk *t' zamengetrokken word.*

De V. *Fig.* wyst aan, *hoe de toegetrokkene Pens-zaks-scheut*, boven de Hou-vast en den band, met een Schaar *afgeknipt word.* Dit volbracht zynde, is de Hou-vast niet meer nodig, als de welke maar dient, om het gedarmte in den Buik te houden, op dat den Pens-zaks-scheut veilig doorboort, toegetrokken, en afgeknipt kan worden.

De VI. *Fig.* vertoont *de afgesneeden Pens-zaks-scheut*, die terstond, als de styve uitspanning los gelaten word, t' zamen getrokken, vervolgens korter en dikker word.

De VII. *Fig.* vertoont *de knoop van den band*, binne-waarts getrokken, de einden van den draad uit de Wonde hangende, en de wiek in de Bal-zak gestooken.

De VIII. *Fig.* is *de Zwachtel*, waar mede de gesneede-ne verbonden word, op dat de Genees-middelen, op de

Wonde van de Lies en de Bal-zak geleid, niet zouden afvallen.

De IX. *Fig.* wyſt aan *de zieke met de voornoemde Zwachtel gebonden;* De einden (*) (*) van deze band worden op de quaade zyde t'zamen geknoopt, maar de einde (*a.b.*) van de Onder-banden, eerſt Kruis-wyze op het Buik-vlies door een gehaalt, boven de band toegehaalt.

De X. *Fig.* vertoont *de Breuk-band voor de Kinderen, in de* VII. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, achterwaarts met leeren riemen toegehaalt, op dat hy zo ligt niet los gaa.

DE EEN EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XL. *Plaat in 't Latyn.*)

Van den Steen in de Blaas en den Pis-gang te onderzoeken, en uit te halen, van den brand in het water door de Heel-konſt te verzachten; een Vleeſch-uitwas uit den Pis-gang weg te brengen, van het openen der Mannelyke roede; het afbinden der Pokkige Wratten aan de Voorhuid; het Breuk-ſnyden; van de ſnee des Maagden-vlies; het openen van de geſlotene Vrouwelykheid; en het herſtelſtellen van de uitgezakte Lyf-moeder.

DE I. *Figuur* wyſt aan *het Poſtuur van een Perzoon, die de ſteen heeft*; want in dezen onderzoekt men de ſteen met de Blaas-pylder A. *in de* II. *Fig.* door de Water-goot in de blaas, en met de voorſte vinger in het Fondament geſtooken.

De II. *Fig.* ſtelt voor oogen, *behalven de manier van den ſteen te onderzoeken*, *de ſnee van de Bilnaad* B. op de Weg-wyzer C. in de blaas geſtooken, gedaan met het mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat.* Na de ſnee trekt de Steenſnyder den Weg-wyzer uit, en ſteekt door de wonde van de

e Bil-naad, de Blaas-pylder daar in, op dat de Blaas-
hroef op deze pyp zonder letzel in de blaas zou komen.
e Blaas-schroef daar in gebracht zynde, trekt hy de
laas-pylder uit, maakt den hals wyder, vat den steen met
en bekwaam werktuig, en trekt hem uit, enz. *Beziet*
e IV. V. *en* VI. *Fig. van de* LXII. *Plaat.* Van het uit-
alen des steens heeft *Ambrosius Paræus lib.* 17. van *cap.*
5. tot *cap.* 48. geschreeven, en daar van kan men ook
eezen, het voortreffelyk Tractaat van *Guilh. Fabrit. Hil-*
lanus, de Lithotomia vesicæ (*a*). De

(*a*) Het *Steen-snyden* is zekerlyk eene der oud-bekendste Heelkun-
lige werkingen geweest; want men leest in den Eed van den Prins
ler Griekſche Genees-heeren, (*jus jurandum Hippocratis*) hoe de
ieuw verkoorne Genees-meesters moesten zweeren, *dien met den*
steen besogten, nimmer te sullen Snyden. Veelligt uyt vreese voor een
quaad gevolg, uit onkunde van het t'zamenstel der werktuiglyke
Deelen, en de daar toe nodige Werktuigen veroorzaakt, waar door
zy gevolgelyk, aan de opspraak der Menschen bloot gesteld, hunne
achtinge tot nadeel der Geneeskunde in de weegschaal zouden stellen.
Dat deze Kunst-bewerking egter na dien vroegeren zo wel, als ze-
dert den lateren tyd, in welke onze wakkere en kundige Schryver
dezelve alhier beschreeven heeft, merkelyk verandert, meer en meer
opgeheldert, op verscheidene wyzen verbetert, en eindelyk naar
lang op en naspoorens, ten nutte der elendigen en met den Steen ge-
quelden Lyderen, tot grootere volmaaktheid gebragt is, kan niemand
loogenen, en waarom 't my lust naar myn vermoogen alle de ver-
schillende manieren van *Steen-snyden* myne land en Kunst-genooten,
uit de echte bewyzen zo der Schryveren als der Ontdekkeren zelfs,
mede te deelen.
Want Leezer te denken, dat deze Heelkundige werking in haar
begin den hoogen top der volmaaktheid zoude bereikt hebben, is
immer zo onaannementlyk als ongeloofiyk. In tegendeel is zy als alle
andere Konsten en Wetenschappen van tyd tot tyd door de oplettent-
heid der welgeoefende Genees-en Heel-kundigen, tot meerdere vol-
komenheid gebragt, en niet zonder reede zeker; want de hevig-
heid der wreede en smertelyke pynen, welke de Lyders met den
Steen belaaden, zo wel voor, als ook zomtyds na 't ondergaan de-
zer zo nuttige Kunst-bewerkinge, en der zelver, dat pas quaalyk
geslaagde uitkomst, heeft den Naneef het verstand doen scherpen,
om op vaster gaande gronden, het Snyden van den Steen der Blaaze
naar te vorsschen, en hierom al zyn vermoogen inspannen, om eene
veiligere maniere uit te denken, en eenen naderen weg met meerdere
zekerheid te ontdekken, om langs den zelven de Elendigen zo wel
van hun lastig pak, als deszelfs erbermenswaardigen nasleep te ont-
heffen.
Celsus schynt de allereerste en oudste geweest te zyn, welke ons
de manier en wyze van 't Steen-snyden, zo ook de daar toebehooren-
de werktuigen, (*a*) by ons de klyne toestel genaamd, (*b*) *omstandig heeft*
be-

(*a*) *Lib. de Re Medica*, XXVI. §. II.
(*b*) *Operatio per apparatum minorem*, by de Latynen, *Le petit a-*
pariel, by de Franschen genaamd.

De III. *Fig.* wyst aan, *hoe men den steen, zonder te snyden, uit den Pis-gang haalt*, om dat hy veel eerder uit een wyder en ruimer plaats, gelyk de Water-weg van de Manne-

beschreeven, in zyne Verhandeling over de Genees-kunde, in welke, hoe onzeker of hoe gevaarlyk; echter in 't vervolg veele Eeuwen lang, is in 't gebruyk gebleeven, om dat een ieder in die tyden het voor onverantwoordelyk hield in zwaarwigtige onderneemingen, van deze zo algemeene leer af te gaan, en waarom men dezelve nog zonder de minste veranderinge, by *Paulus Ægineta* (a) *Albucasis* en andere Arabische Genees-heeren, ja zelf by *Guido de Gauliaco*, (b) in de veertiende Eeuwe, op eene en dezelfde wys zonder de minste veranderinge, geboekt vindt.

De ongelukkige gevolgen, welken zeer dikwils deze manier van Snyden gewoon waaren te vergezelschappen, gaven eindelyk gelegentheid, om naar zodanige middelen om te zien, door welke dezelve mogte verbetert, en de uitkomst voor de Lyders, gelukkiger gemaakt worden: dierhalven heeft men verscheidene werktuigen ter verbeteringe uitgevonden, en hier door weder de Kwetzing der Deelen van de voorgaande veroorzaakt, getragt voor te koomen, waarom diens volgens deze wyze van den Steen te Snyden en uit de Blaaze te haalen, den naam van den *grooten toestel* by ons bekoomen heeft.

Deszelfs uitvinder was *Johannes de Romanis* Genees-heer en gebooren te *Cremona*, welke in den aanvang der zestiende Eeuwe, ontrent het Jaar vyftien honderd en twintig, deze wys van Snyden uitvond, doch heeft noch zyne werktuigen, nog dezelver afbeeldingen, nog de Kunst-bewerking zelve den nakomelingen in geschrift, of door den druk gemeen gemaakt: Maar zyn Leerling *Marianus Sanctus*, een Neapolitaan en Genees-meester te Barlette, wist van dezelven zich beter te bedienen, en teffens zyn voordeel te doen: Dus zettede hy niet alleen die van zynen Meester geleerd hebbende Steen-snykunde alzins voort, maar gaf op 't verzoek van verscheidene geleerden zeker Boek vyftien Jaaren later te *Venetien* onder den Tytel, *de Lapide è vesicâ per incisionem extrahendo*, in 't licht, en getuigt in deszelfs Voorreeden, dat hy deze manier van den Steen te Snyden, zynen Leer-meester de *Romanis*, te danken heeft.

Deze manier verscheelt van de Celsiaansche *adparatus minor* (kleine toestel) niet zo zeer in de Sneede, als wel in de wyze op welke die verrigt word, want gelyk deze op den Steen zelf door den in den aars gesteeken Vinger, geschiede, zo word in geene op eene bogtige en kromme Sny-staaf, alvoorens door de Schacht in de Blaaze gebragt, de insnyding gemaakt, en straks de zogenaamde *Conductores* (Wegwyzers) ter Wonde ingebragt, om langs derzelver verhevenheden, de Zyde Openingen der Steen-tange, tot in de Blaas te duuwen, om dus den Steen, uit dezelve te haalen; doe hier by dat, alhoewel deze wys van Snyden mede niet zonder gebreeken is geweest, heeft zy echter den voorrang voor de Celsiaansche, of de Oude manier bekoomen, en wierd dierhalven haar roem niet alleen in

(a) *Lib.* VI. *cap.* LX.
(b) *Tract.* VI. *Doctr.* II. *cap.* VII.

lyke roede is, kan getrokken worden, by aldien hy door
n naauwer weg, te weten, door de hals van de blaas
geschooten. Ik neem het Sleuf-yzer van *Aquapendens*
als-

Italien, maar ook in de andere nabygelegene Landen alom ver-
er en verder uitgebreid.

Octavianus de *Villa* Chirurgyn te *Romen* leerde deze Heelkundige
afsnyding van *Marianus*, en was de eenigste, welke dezelve na den
dood zyns Meesters, met Lof geoefend heeft: dan vermits hy dik-
wils verzogt wierd om in *Vrankryk* te koomen Snyden, en zig op
zekeren tyd te *Trisnes*, eene kleine Stad in *Champagne* ophouden-
de, heeft hy eene vertrouwde Vriendschap, met den Genees-heer *Lau-
rens Collot* gemaakt, en hem (welke ook de zwaarwigtigste Heel-
kundige bewerkingen verrigtte) deze zyne nieuwe manier van den
Steen te Snyden geleerd, gelyk een van deszelfs nakomelingen *Frans
Collot* in zyne Verhandelinge *Traité de l'Operation de la tailje* getuigt.
Van *Trisnes* wierd *Laurens Collot* door den last van *Henrik den twee-
den Koning van Vrankryk* diens naams, te *Parys* ontbooden, om zich
in die Hoofd-Stad ter neer te zetten, en de nuttige Konst van Steen-
snyden te oeffenen, welke in het geslagt van *Collot* en deszelfs Schoon-
zoonen, niet alleen erflyk is overgegaan, maar zelf tot op den uit-
gang van de jongst voorgaande Eeuwe, daar en elders in gebruik ge-
bleeven, tot dat *Lodewyk de Groote*, uitmuntend beminnaar en Edel-
moedige Belooner der Konsten en Weetenschappen, inzonderheid die
der Heelkunde, door het aankweeken van verscheidene wakkere
Chirurgyns en nauwkeurige onderzoekeren der ontleedkunde, den
weg tot deze Konst-bewerking en derzelver voortzetting, gebaand
heeft.

Ontrent veertig Jaaren na het uitvinden en in staat brengen der
voorverhaalde manier van Steen-snyden door *Johannes de Romanis*
geoeffend, naamelyk in het Jaar vyftienhondert en zestig, gebeur-
de het toevallig, dat *Petrus Francus* een Wondarts geboortig te *Tur-
rien* in *Provence*, te *Lauzane* een Kind van den Steen zoude snyden,
doch de Wond was naauwlyks toegebragt, of hy ontdekte, hoe de
Steen even boven den Hals der Blaaze aan het Schaam-been gehegt,
door geene Werktuigen naar de Bil-naad, te brengen was; des be-
sloot hy, op het sterk aanhouden der Ouderen van dit Kind, eene
Opening boven het Schaam-been te maken, door welke hy den
Steen ter groote eens Hoener-ey, gelukkig uithaalde, en gaf deze
zyne nieuwe ontdekking in 't volgende Jaar, in eene Verhandelin-
ge over de (*a*) Breuken in 't licht, waarschouwende echter de Kunst-
offenaars deze manier niet naar te volgen. Kort hier op naamelyk
in 't tagtigste Jaar na de vyftienhonderd, schoot eenen Franschen Ge-
nees-meester *Francois Rosset* in de gedagten, hoe die tot dezen tyd in
gebruik geweest zynde manier van Snyden van *Marianus* (of zy
schoon den Lyder by 't leeven behield) echter met verscheidene
kwaade gevolgen, als het niet kunnen ophouden der Pisse, Pyp en
andere Zweeren gepaard ging, of na zich liet, door alle welke on-
heilen de Lyder met eene uitteerende Koorts blyvende zukkelen,
eindelyk het Leeven verloor.

De nauwkeurige overdenking, dat men in den dringenden nood
de

(*a*) *De herniis cap.* XXXIII.

als een lepel uitgeholt, en aan het einde een Oor-lepel gelykende D. het welk ik in den Water-gang ſteek, zo dat het de ſteen E. voorby en te boven gaat, en hem eenigzins

de vrucht uit den onderbuik haarer Moeder, door eene Inſnyding konde verloſſen, gaf hem aanleiding tot nadere beſchouwinge, want in zeeker geſchrift (*a*) de Keizerlyke Sneede in 't Franſch geſchreeven en uitgegeeven, en daarna door den Geleerden *Bauhinus* te *Bazel* in de Latynſche Taal is overgebragt en, in 't Jaar 't negentig naa de vyftienhondert te *Parys* onder 't opzicht, van den Schryver zelf herdrukt, bewyſt hy uit den zamenſtel der Deelen, dat deze manier van Steen-ſnyden, naamelyk met den grooten toeſtel, veiliger ondernoomen en gelukkiger volbragt word, dan met de voorheen in gebruik geweeſt zynde wyze de (*b*) Bil-naad te doorſnyden: hier en boven geeft hy met veel ſchyn van reden, de manier op welke en teffens de Werktuigen ter verrigtinge deezer Kunſt-bewerking, zynen Leezer te kennen: Des tiet tegenſtaande vond hy weinig ingang, want deeze wys van Snyden was zo haaſt niet te voorſchyn gekoomen, of bleef buiten gebruik, en zoude geheel in de geboorte geſmoord zyn geworden, zo niet een geleerd Franſch Genees-heer *Nicolas Pietre*, de manier van Snyden, door *Roſſet* opgegeeven of verbetert in 't Jaar vyftienhondert vyf en dertig, opentlyk in eene Redenvoeringe beweerd, derzelver nuttigheeden aangepreezen, en laaſtelyk de zekerheid met eene algemeene lof, verdedigd had: en zeker hy bragt het hier door zo verre, dat hy eenen beroemden Heel-meeſter door hem in deze Snykunde onderweezen, met een gelukkig gevolg dezelve in de Mannen, Vrouwen en Kinderen, volgens de getuigenis van den bekenden ſcherpzinnigen Paryſchen Geneesheer, *Guy Patin* heeft zien verrigten (*c*).

Deze manier van boven het Schaam-been te Snyden, niet tegenſtaande deze voorſtanders, raakte wel haaſt in het vergeetboek, houdende geenen langeren ſtand, dan het Leeven van haaren beſchermer *Pietre* en deszelfs leerling: waar toe niet weinig de tegenkantingen van *Merlet* en *Gervais*, beide Genees-heeren van de *Paryſche Faculteit* geholpen hebben, niet tegenſtaande deze vervolging, hebben verſcheidene beroemde Chirurgyns, zo wel *Tolet* en *Dionis* in *Vrankryk*, als *Fabricius Hildanus* in *Duitſland* dezelve beſchreeven, en de eerſte en de laatſte zelfs geoeffent: Dan hier na onderging zy, als voorheen, het zelfde Lot en raakte in eene diepe vergetentheid, en eene lange reeks van Jaaren als onder de Aſſche begraaven, doch uit deze wierd zy echter als herbooren te voorſchyn gebragt, want door de ontleedkunde meer en meer het zamenſtel der Menſchlyke Werktuigen met aandagt beſchouwt en ontdekt hebbende, vonden teffens, dat de manier derzelver voorſtanders door *Roſſet* en *Franco* opgegeeven, haare overweeging wel waardig was, en oordeelden op vaſtgaande proeven, dezelve niet alleen doenlyk maar dienſtig te zyn. En zeker de Heer *Douglas* te *Londen* was de eerſte, welke na 't verloop zo veele Jaaren, deze manier van boven 't Schaam-been den Steen te Snyden, in 't Jaar negentien dezer loopen-

(*a*) *De Partu Cæſareo.*
(*b*) *Perinæum.*
(*c*) Zie deszelfs 14 Brief Lettres *Choiſies.*

ns met zyn holligheid vat, dan laat ik door de pyp van Sleuf-yzer Amandel-olie in den Water-weg loopen, en ıal het Sleuf-yzer allengskens te rug na my toe; want ıs word de ſteen zoetjes uitgetrokken, terwylen men dezel-

ende Eeuwe, wederom als uit den graave te voorſchyn heeft gebragt, ı wiens voetſpoor zo door den uitmuntenden Chirurgyn *Cheſelden*, s meer andere in *Engeland*, met eene goede uitkomſt gevolgt is, aar door andere weder, zelfs de Franſſen (zelden gewoon een mo-el van anderen tot hun voorſchrift in de Heelkunde te nemen) ɔt derzelver onderneeming zyn aangeſpoord, en geen wonder ze-er! want zy ondervonden, hoe weinigen uit zo groot een getal in ods-als de andere Gaſt-huizen, met den grooten toeſtel geſnee-en, volkoomen en zonder nagebleevene ongemakken geneezen rierden, diensvolgens was de zeer vernuftige *Morand* de eerſte, relke deze wys van Snyden in het *Hotel der Invalides* verrigte, en erſcheidene andere Heelkundige te *Parys*, tot zyne navolgers had.

De beroemde *Laurens Heiſter*, zo als men in deszelfs geleerde Schrif-en ontdekt, getuigt echter dat deze manier van boven 't Schaam-een te Snyden wel ter uitvoer, doch de Geneezing geenzins zo ge-naklyk te wege te brengen is; in zo verre het met deze wyze van len Steen te Snyden in deze Dagen gegaan is, als met alle andere Vaereldſche zaaken, welke geen zekerheid altoos hebben, dan de ɔnzekerheid zelve, en des ook blood geſtelt zyn, aan de thans zus, lan zo draavende manier, of keuze der Menſchen, want die zelve *Heiſter* roemt in den laaſten druk zyns grooten werks deze wys, ja geeft haar voor alle anderen den voorrang: Dan deze ophef is te-genwoordig zo verre al wederom, ja zelf by de *Engelſchen* gedaald, lat men haar nu in 't geheel laat vaaren, en ten eenemaal van af-ziet, en de manier van Steen-ſnyden, de groote toeſtel genaamd, ɔy *Tolet*, le *Dran*, *Garengeot*, en andere beſchreeven, heden nog n alle de Gods-huizen te *Parys*, echter met eenige veranderinge geoefend word.

Dan hoe zeer deze opgegeeve en beſchreeve manier van Snyden, verre boven de voorgaande geacht wierd, had zy al mede haare kwaade gevolgen, om dat de gewonde hals der Blaaze, door het uithaalen van den Steen, te veel moeſt lyden, dierhalven zo niet aan doodelyke, ten minſten aan zwaare en gedugte toevallen den Lyder blootſtelde. Na zo veel Hoofd-en Harſſen-breeken, om de gevaarlyke Klippen voorby te Zeilen en de Lyders na 't ondergaan dezer zo ſmertelyke, doch nuttige Heelkundige werking, is 'er laaſtelyk eene te voorſchyn gekoomen, en door zekeren Francis-kaner Monnik, *Frere Jaques de Beaulieu*, een *Franſchman* (doch door welke aanleiding is ons onbekend) ondernoomen en ter uit-voering gebragt. Dees de algemeene wys van Snyden in of even, nevens de Bil-naad verlatende, om alle de hier boven verhaalde verwyderingen, ſcheuringen, en Kwetzingen voor te koomen, ſneed in de Blaas zelve, wat verder van den voornoemden Naad af. Dan het word tyd, na het ophaalen zo veeler manieren en wyzen van den Steen te Snyden, by de uitheemſche opgegeeven en in gebruik gebragt, dat wy ons tot onzen landaard zelf keeren, den wel-

zelve niet alleen met den vinger voort duuwt, maar ook met het holle yzer voort trekt, beziet *de* VIII. *Fig. van de* XVI. *Plaat.* Ja ik heb zeer dikwils waargenomen, dat de steen in den Pis-gang gevatten zynde, zonder snyden en

welken het alzo min als anderen gemangeld heeft, braave en verstandige Mannen, te voorschyn te brengen of dezelve in zyn schoot te kweeken en aan welken het ons thans in geenen Deelen ontbreekt. De zo even genoemde Monnik *Frere Jaques de Bailieu*, had in *Vrankryk* en elders veele met den Steen beladen, nu met eene gelukkige, dan met eene ongelukkige uitkomste, gesneeden en zakte in 't begin dezer Eeuwe, herwaart naar de Nederlanden, kwam in *Holland* en wel te *Amsterdam*, en Sneed in die aanzienlyke Koopstad verscheidenen van den Steen.

Des Monniks manier van Snyden maakte geen klein getal nieuwsgierige Heelkundigen en wel voor alle anderen den Heer *Johan Jacobus Rau* op dien tyd de Heel-en Ontleedkunde te *Amsterdam*, daarna als *Hoogleeraar* in *s'Lands Hooge Schoolen te Leyden* oefenende, om waare het mogelyk het nuttige van dezen Geestelyken af te zien, en te ontdekken, de feilen van den zelven als onbedreeven in de regte kennisse des Menschelyken gestels in 't Snyden voor te koomen, vorder deszelfs ruuwe behandeling en het gebrek van bekwaame Werktuigen te beschaaven, en eindelyk te verbeteren: Het welke hem, zo door het gestaadig bywoonen dezer werkinge, als de toegebragte Wonden in de gestorvene Lyderen naar te vorssen, en verder op te spooren, dan eindelyk ook gelukt is deze wys van Steen-snyden, tot den hoogsten top van volmaaktheid te brengen, om voortaan, als een bedreevener Stuurman de gevreesde droogte mydende, den haven des geluks te bestevenen: En waarlyk! men moet hem ter zyner eer nageeven, dat hy tot zynen Dood toe met eene gewenste uitkomste eenige honderden van hun zo drukkend Pak, verlost heeft.

Waar in nu de zekerheid, veiligheid en het wezentlyke deezer insnydinge bestaa, in tegenstelling van alle de anderen, en die van den grooten toestel, is dat men niet, als voor heen, in 't begin van den Hals der Blaaze, nog in de Pis-pyp, maar wel op zyde ontrent twee Vingeren breedte van dezelven afblyvende, de Blaas zelve doorsnydt, om dus de verzweeringen, welke zomtyds door de scherpte der Pisse, gelyk in den grooten toestel gebeurt, veroorzaakt, te myden, en de daar uitspruitende lekking, Pyp zweeren, en andere schroomelyke toevallen voor te koomen, welke door 't ongelooflyk verwyderen en scheuren te wege gebragt en niet zelden van Stuyp-en Kramptrekkingen gevolgd worden: Doe hier by, dat de Steen-briezels, het zy afgeneepen door de Tang, of anderzins in de Blaas gebleeven, veel gemakkelyker geloosd kunnen worden, en dat de Wond ontrent de Sluit-spier van den Aars in vleezigere Deelen toegebragt des ook te spoediger geneezen word: De wakkere Fransche Heel-meester *Le Dran*, of schoon hy noch op de gewoonlyke wyze in den Bil-naad Snyd (*a*) geeft geen klyne getui-

(*a*) *Trait. les Paralelles des differentes manieres de tirer la Pierre hors de la Vessie.*

zonder hulp van het Sleuf-yzer uitgegaan is, wan-
er de Lyder dikwils in een verzachtend bad is gezeten,
zodanige middelen, die de ſteen matiglyk afdryven,
genomen, of in den Pis-gang heeft doen inſpuiten (*a*).

De.

genis van deze Konſt-bewerkinge, *zy is* zegt hy de *beſte van al-*
le wyze van Steenſnyden, mits het door eenen daar in wel ervaaren Chi-
gyn, geſchiede.
Hier en boven verdient het zyne aanmerkingen, dat hy op de
gt van de Snyſtaaf, om wel te ſnyden, het meeſte op aankoo-
; want deze niet zo flaauw, maar krommer naar buiten geboo-
n, ſteekt gevolglyk zo veel verder uit, en geeft eenen gemak-
keren toegang, tot derzelver groef, om dus het Mes zekerder te
ten, en de blaas wiſſer door te ſnyden, welkers opening lie-
r te klyn, als te groot gemaakt moet worden, om dat derzelver
zels na de gedaane uytrekking, niet gebrooken zynde, door de na-
urlyke veerkragt, zich weder in korten t' zaamen voegen.
De Werktuygen ter ſnydinge des Steens nodig betreffende, en wel
zonderheid de Snyſtaven en derzelver vereiſchte bogten, mids-
ders de echte manier van 't ſnyden zelve, heeft de alberoemde
oogleeraar in de Sny-en Heel-kunde in de hooge ſchoole te *Leyden*,
n Heere *Albinus*, zeer uitvoerig, naauwkeurig en getrouwelyk af-
beeld en beſchreeven, even gelyk deſzelfs Voorzaad *Rau*, die in zyn
eeven gebruykt heeft: Door welke afbeelding en beſchryving, de-
heelkundige Werking genoegzaam is vereeuwigd geworden, en
n dienſt der Naakomelingen, bekend gemaakt, naar welken ik u
yn Leezer, zo wel, als naar *Heiſter*, *Morand*, *Mery*, *le Dran*, *Dou-*
as, en *Sermes*, over de verſcheidene manieren van het Steenſnyden,
nde. Uit welke allen hy met weinige moeite zal ontdekken, hoe no-
g het zy, om den ſteen wel te ſnyden, voor af eenige grondige ken-
ſſe te hebben dier deelen, welke door het Steenmes, doorſneeden
gemyt moeten worden, en te gelyk eene goede verkiezing te ma-
en der Werktuigen, om deze Heelkundige verrigting, ter uitvoe-
ngen te brengen, welke zo wel na de jongere Jaren der lyderen, als
erzelver volkome Waſdom, moeten geſchikt en uitgekozen wor-
en, om met dezelve op de gemakkelykſte wyze den Steen ontdekt
ebbende, dien langs den beſchreeven weg, uit de Blaas te haalen.
(*a*) Deze Handgreep is zo zeker niet, of zy kan miſſen, en wel in-
onderheid, zo de Steen grooter is, dan de Waterweg zelfs, want
an kan men door geene Werktuigen, of achter den Steen koomen,
f denzelven naar behooren uithaalen; waarom men derhalven, als
eenen dringenden nood, hier van afziende, den Waterweg tot op
en Steen zelf, doorſnyd. Vooral egter wel in agtneemende, om
lle kwaade gevolgen te verhoeden, dat de opening der bekleedze-
en, met het wondje de Schagt toegebragt, niet over een koome, en
at 'er hierenboven nog een loode pyp, geduurende de geneezing
den Water-weg, gehouden word
Men vind nog verſcheidene andere wyzen om de Steen, uit de Pis-
yp te lozen, by de (*a*) Heelkundigen gebruikelyk beſchreeven,

als

(*a*) *Proſp. Alp. de morbis Ægypt. Lib.* III. *Cap.* XIV.

De IV. *Fig.* leert *het branden en de hitte van 't water te verzachten*, het welk in een quaadaardige Zaadloop, terwylen het water gemaakt word, zo hevig is, dat Patienten liever wilden sterven, dan pissen. Wanneer daar in 't water maken zodanige hitte en brand vernomen word, die na geen genees-middelen, het zy dat ze door de mond ingenomen, of door de Water-goot ingespuit zyn, wil luisteren, zo laat de Lyder in zyn Water-gang brengen, een zeer wel gepolyste gladde Zilvere pyp F, met draden daar aan vast gemaakt, die hy met de handen vat, op dat de Pyp van het geweld van 't perssende water, niet buiten de gang van de roede mogt uitgestooten worden, maar vast blyve, tot dat het water door dezelve zonder de Water-gang te raken, en zonder pyn uitloopt.

De V. *Fig.* vertoont *de Werktuigen, om een vleeschachtig uitwas*, dat somtyds *in de Pis-gang*, uit een Zweer ontstaat, en zo aangegroeit is, dat het de Pis aan haar uitgang verhindert, *weg te nemen*, door de Konst-bewerking, en bekwame middelen, die de kracht hebben van weg te byten. Op dat nu geen meer andere deelen, als het uitgewassen Bastart vleesch zelfs, in de Water-gang zouden uitgevreeten worden, en het uitlopende water de gebruikte middelen niet zoude afwasschen; zo heeft *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* een Werktuig bedacht, door wiens hulp niets dan het uitwas alleen opgegeten, en voorts verhindert word, dat het bytmiddel tot het uitwas gebruikt, van het water, dat dikmaals gemaakt word, niet kan uitgespoelt worden. Namelyk, men maakt een Pyp G. van linnen, met wit Wasch besmeert, zo lang als een dwars-vinger, en van die dikte, dat ze aan de Blaas-pylder past, hebbende een langen draad aan haar hangen. Deze Pyp word van buiten met een bekwaam Genees-middel bestreeken, by voorbeeld:

℞. *Mell. in ciner. ust.*
Tutiæ præp.

Bu-

als die (*a*) welke door het opblaazen van de Waterweg, denzelven niet zonder een goed gevolg, verwydert hebben.

(*a*) *Purman Part.* II. *Cap.* XXIV. *Muysch. Prax. Chirurg. rational Dec.* III. *Obs.* VII.

Butyr. recent. in aq. plant. lot.
Terebinth. similit. lot.
Ceræ flav. ana ℥ß.
Alumin. usti. ʒß.
M. F. Linimentum.

t welk, volgens de veelvoudige ondervinding, zoda- vleeschachtig uitwas in de Pis-gang, zonder pyn en zel van de andere deelen verteert. Sommige pryzen r het Genees-middel van *Rochus Cervierus*, 't welk is:

℞. *Pulv.* ♀ *viv.*
Mer. præcip.
Virid. æris.
Antimon. crud. ana ʒ *iij.*
Ceræ albæ. ℥*j.*

engt het na de Konst in een loden Vyzel, tot de ge- ante van een Zalve. De pyp dan met een van deze orzeide middelen bestreeken, moet bekwaamlyk gevoegt orden aan den zilveren draad H. buiten de Pyp uitky- nde, en dan met de zilvere Pyp en deze draad in de Pis- ng gestooken worden, tot dat ze het uitwas ontmoet. Vanneer ze nu op de plaats van het uitwas is; zo moet ıen de zilvere Blaas-pylder met zyn draad te rug trekken, aar de daar aangepaste Pyp, van Linnen gemaakt, en et Wasch en het Bytmiddel besmeert, in de Pis-gang ten, dat het Water door dezelve kan gemaakt worden, ı die dus met een verhindert, dat het byt-middel, tot et uitwas gebruikt, van de Pis niet weg gespoelt kan orden (*a*).

De

(*a*) Beziet myne Aantekening over dit gebrek de vyftiende Plaat, ig. 9. en 10. Edoch vermits in het gestadig dikker en dikker ma- en der Kaarsjes, de geneezing van het uitwasje in de Waterweg be- aat, zo geliefd de Leezer dit wel in agt te nemen, want door deze estadige dikker wording der Kaarsjes, word de oppervlakkige druk- ing tegen de uitwas (*Caruncula*) vermeerderd, en doet als gesta- ig het oppervlakkige, van zyn voetzel en doorstraling ontrooven; en evolglyk verminderen en versterven, en dus veeltyds de geneezing ls men nog zo veel ruimte in de Waterweg heeft, om 'er met het Kaarsje voorby te koomen, verkrygen.
Want Leezer de uitwas (*Caruncula*) door byt-middelen te verree- ren,

De VI. *Fig.* wyſt aan, zo als 't dikwils gebeurt, *da de Kinderen zonder een gat in het hoofd van de roede* waar door zy haar water maken, *geboren worden*; 't welk men terſtond met het Mes K. dat een puntige ſpits heeft moet helpen. De Patient moet op de rugge geleid, en de roede dicht by 't hoofd met de ſlinker hand gevat worden, als dan word het geſloten gat met het Mes in de rechter hand geopent, 't welk gedaan zynde, moet men een dunne prop van lood, die dicht en met een Vel-teelende Zalve beſmeert is, in het gat ſteeken, en dat drie of vier dagen achter een, tot dat de kanten van het gat met een vel overtrokken zyn. Indien zy gebooren worden met een naauwe opening in het hoofd van de roede, zo moet men die op 't ſpoedigſte wyder maken, door het inſteeken van een kleine Wiek, uit het binnenſte Merg van Vlier-boom-hout gemaakt, t' zamen gedrukt, en met Roſen-Zalf beſmeert, dat het van de vochtigheid zwelle, en gezwollen zynde, het gat wyder make (*a*).

De

ren, en zulks te tragten alleen, zonder de geheele Waterweg, daar het paſſeert, niet te beſchadigen, aan te brengen, is onmogelyk, en vergezelſchapt ſchrikkelyke toevallen, waar van ik voorbeelden weet.

Zo egter de Roede ten eenemaal na de Lengte geſtopt was, moet dezelve met een priempje doorgeboord worden, tot dat 'er de Pis [’t welk egter niet altyt gelukt] uitloopt; en een loode Buisje of Pypje zo lang in de Pisgang gehouden, tot dat de Wonde toegeheeld is; want anders zoude dezelve weêr te zamen heelen.

Men beſpeurt zomtyds dat Kinders ter Waereld koomende, met verſcheide deelen, welke de Natuur moet open hebben, geſlooten zyn; want behalven dat de Ooren van de Vrugt, met een dun vlies natuurlyker wyze gedekt zyn, vind men dezelve met een veel ſterker en dikker bekleed; 't welke om zyne dikte niet verteerd kan worden, zulks moet dierhalven door de Kunſt geholpen worden, namenlyk omzigtig het zelve met een Lancet, te openen. Zo de Neuſgaaten der Kinderen door een Vlies mede verſtopt zyn, moet men dezelve naar de langte, doorſnyden.

Als den Aars met een dun Vliesje overdekt is, moet 'er een opening na de lengte gemaakt worden; maar geheel vleeſig en geſlooten, moet zulks als wanneer de opening der Roede ontbreekt, toe gewaſſen of ondoorboord is, gehandeld worden.

Zo de ingang der Scheede naar de Lyfmoeder geſlooten is, moet zulks mede omzigtig geſcheiden worden. Als de Scheede is te zamen gewaſſen of dat de Natuur dezelve geſlooten hadde, moet de Lyderes op de rug gelegt worden, met de knijen om hoog en de dijen van elkanderen, dan moet de *Inciſie* met een krom Snymesje, van boven na beneden, verrigt worden, zo verre dit deel, tegen de Natuur geſlooten was.

(*a*) *Amatus Luſitanus Cent.* 1. *Curat.* 23. raadt den Heelmeeſter, en

De VII. *Fig.* vertoont *de Vleesch-uitwassen en Wrat-*
ı in het hoofd en de voorhuid van de Mannelyke roede,
: de Spaansche Pokken ontstaande, als mede de ma-
ıre om dezelve te geneezen. Want by aldien deze
'ratten op een naauwe grond zitten, zo bindt men ze
et een enkel, dunne, en roode zyde draad, dat ze bin-
n de tyd van twee dagen afvallen. Zy worden dik-
ils zeer nuttelyk met Olie van *Antimonium* of *Logado-*
ım aangeraakt: Somwylen worden ze met gelyke baat
et de Trektang gevat, en met een Mes afgesneeden;
aar na men de plaats met een doorgloeijend yzer moet
anden, op dat het onzuiver bloed de omleggende dee-
n niet mag besmetten.

De VIII. IX. X. XI. XII. XIII. en XIV. *Figuren*
ertoonen *de schrikkelyke Konst-bewerking*, waar mede
e Nursiners, zeer vermaarde Lubbers in *Italien*, in myn
yd *de Darm-breuken geneezen* hebben: De Patient word
ıet de rugge op een Tafel vast gebonden, als *in de* I.
'ig. van de XL. *Plaat* te zien is; daar na tekent men
chuins in de Lies de gescheurdheid met inkt, en de
Knecht houdt beneden aan de Onder-buik de darmen te-
en, dat ze niet na buiten dringen. Voorts maakt de
Breuk-snyder met het kromme Mes een schuinse Snee in
le huid, *Fig.* VIII. op dat de Pens-zaks-scheuten mo-
en gezien worden, *Fig.* IX. en maakt met het zelve
het

n 't welke hy met vrugt gedaan heeft, dat wanneer de opening in het
ıoofd der Roede ontbreekt of toegewassen is, om het zelve weder-
ım met een naalde, die in een pypje verborgen legt, zulks te maken:
ıamentlyk, op de wyze van een Troicar, en naar de opening met
ıet priemtje of de naalde gemaakt te hebben, het Pypje daar zo lang
n te laaten steeken, tot dat de Wonde met een lid-teeken, (*Cicatrix*)
vertrokken is. Zomtyds is mede de opening niet op zyne gewoon-
yke plaats gevonden; maar aan de zyde van de Roede of agter te-
gen den Balzak aan, waar door de Pis, uitgelaaten word; gelyk
Tulpius Libr. IV. *Observ.* 36. en van *Horne Sect.* II. *Part.* I. §. 23.
beschryven.

Nuk raadt in zyne *Chirurgische Experimenten Exper.* XLII. Dat, zo
leze onnatuurlyke Openingen geen merkelyke ongelegendheden
veroorzaaken, men dezelve niet moet tragten met een *Cicatrix* te
doen sluiten, om vervolgens een nieuwe opening te maken: maar
dezelve in hunnen standt te laten; ja 't welk te verwonderen is zegt
dezen geleerden Man, zyn zodanige perzonen, zo wel als andere
bekwaam, om kinderen voort te teelen; gelyk de Ervarenheid be-
wyst.

Mes een ſnee in de Pens-zak *Fig.* X. haalt de Bal doo[r] het gat, *Fig.* XI. om hoog, ſcheurt met de voorſte vin[-] ger alle vliezen, en ſcheidt ze van de Bal-zak af, voor[-] namentlyk het verwyde Scheede-vlies *Fig.* XII. *, e[n] trekt met een de Bal na buiten. Daar na vat hy de Zaad[-] vaten en het Schede-vlies met een bekwame Tang, e[n] bindende dezelve vaſt t' zamen, ſnydt hy boven de bandt, daar 't gehecht is, de Bal met het Mes af, en werpt hem weg; (*a*) Andere binden de Zaad-vaten en het Scheede- vlies aan twee plaatzen vaſt *Fig.* XIII. en de einden van de onderſte draat gevat hebbende ſnydenze de ruimte tuſ- ſchen beide banden door, en werpen de Bal weg: Maar alle de vaten, die bloed ſtorten brandt hy met een gloei- jend yzer, brengt ze dan weder binnen, latende noch een lange draat buiten hangen en ſteekt eindelyk door het gat van de lies het yzer L. *in de* XIV. *Fig.* voor aan de punt met een Waſch-balletje bewaart, tot op de grond van de Bal-zak, om die door te booren, en te zuiveren van de Etter-ſtoffe, die dagelyks uit de Wonde van de Lies in de Bal-zak om laag zakt; houdende deze Won- de met een Wiek open, tot dat de Wonde van de Lies geneezen is.

De

(*a*) Nademaal de Werking der Ballen (*Teſticuli*) daar in beſtaat, dat zy dat onontbeerlyke vogt, tot voorteeling en onderhouding van het Menſchelyke geſlagt, afſcheiden; zo moet men in de Heelkunſt trag- ten in alle deſzelfs gebreeken; als mede in de gemeene en toege- ſtropte Breuken, zorgvuldig dezelve te bewaaren; Echter zyn 'er veele oorzaaken en redenen, welke den Heel-kunſt-oeffenaars nood- zaakt, om 'er een of zelf beide, weg te nemen. Als by voorbeeld in een zeer groote Vlees-breuk, welke om zyn groote en andere onge- makken, den Menſch laſtig en onbekwaam, om dat de *penis* dan als 'er in begraaven legt, tot het Huwelyk en de Voortteeling maakt; of dat dezelve *Schirreus*, of *Cancreus* geworden zyn; als mede berſten zy wel open, en veroorzaaken dan groote *fungeuſe* uitwaſſen; ook verſweeringen in de zelfſtandigheid der Ballen; welke gebreeken zel- den anders als met het wegnemen geholpen worden, in welke Opera- tie ik den Heel-meeſter raade, dat hy de opening van boven in de Lieſch maake, en aldaar de bundel-vaten eerſt moeten afgebonden, en dan afgeſneeden worden, tot beneden in het *Scrotum*, om aldus de Bal met de Vingers van de *tunica dartos* los gemaakt hebbende, gemak- kelyk zonder zo veel ſepareeren als onzen Schryver gebied, uit het *Scrotum* te nemen: En de bloed-vaten met een gloeijend yzer te bran- den, is mede onnut en te wreed; vermits uit de geheele bundel Va- ten in de Lieſch, na en van de Ring (*Annulus*) lopende, op twee plaatzen wel gebonden zynde, geen bloedſtorting te vreeſen is.

De XV. *Fig.* vertoont het vlies dwars over de Vrou-elykheid van binnen heen getrokken, 't welk de Ou-n *het Maagde-vlies* (*Hymen*) noemen.

De XVI. *Fig.* wyst aan, hoe *het Maagde-vlies*, by dien 't de byslaap verhindert, al schoon het tot de uit-iivering van de Maand-vloed boven een gat heeft, met ᵗt kromme Mes *in de* IV. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, (*dat oor aan de punt een balletje van Wasch moet hebben*,) *oorgesneeden word*, op dat de Vrouw bekwaam voor den Ian gemaakt worde. By zo verre het voorzeide Vlies e scheede van de Lyf-moeder t'eenemaal verstopt, zo ıydt het *Paulus Æginæta lib.* 6. *c.* 27. met het Dub-el-mes van *Celsus*, *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*.

De XVII. *Fig.* wyst aan, hoe *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente*, in de t' zamen gegroeide lippen van de rouwelyke Schamelheid, de Konst-bewerking na de eere van *Paulus* verricht: Hy legt de Vrouw, *gelyk in le* I. *Fig. van deze Plaat*, *en in de* IX. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, op de rugge, zo dat de knien boven ıan de buik dicht aangetrokken worden, en de dyen van nalkander gescheiden zyn; hare ellebogen brengt hy on-ler de knie-schyven, en bindt ze met bekwame banden ıan de nek vast. Daar na doet hy de snee in de t' zamen gewassene lippen, van te vooren met inkt geteekent, met het Mes tot de snyding van de Pyp-zweeren bekwaam te wezen, of met de Pyp-snyder, aan het eene einde scherp zynde, *in de* I. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, of met een krom Sny-mes, *in de* I. II. III. *en* V. *Fig. van de* XIII. *Plaat*: De lippen van een gescheiden, en het bloed gestempt zynde, besmeert hy een looden pyp met eenig vel-teelende Zalve, en steekt die in de Schamel-heid, tot dat ze volkomen geneezen is, op dat de lip-pen niet weder aan een groeijen.

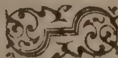
De XVIII. *Fig.* handelt van *het uitzakken der Lyf-moeder buiten den Onderbuik*, welke toeval de Vrouws-perzonen onderworpen zyn, wanner de banden van de Baar-moeder, of uitgerekt, of gescheurt worden. De geneezing van dit quaad vereischt drie dingen: 1) dat de Lyf-moeder weder na binnen aan haar oude plaats gebracht word. 2) Dat ze daar in gehouden word; en 3) dat de Banden of t' zamen getrokken of geheelt worden.

Voor en al eer men ze aan haar gewoonlyke plaats weder binnen brengt, moet men overwegen, of het een enkele uitzakking van de Lyf-moeder is, dan of 'er eene ontfteeking, of koude zwelling mede verzelt is: Want als deze toevallen tegenwoordig zyn, zo laat het met de inbrenging aanftaan, tot dat deze qualen verdreeven zyn. De *Ontfteeking* zult gy ftuiten met een Pap, of met een klomp ruw vlas in een fcherpe loog gekookt, en uitgedrukt; waar van beziet de geneezing van de Darmbreuk in de uitlegging *van de* VIII. *Fig. in de* XXXIX. *Plaat.* (*a*) Het *koude gezwel* zult gy doen vergaan, door de ftooving met het Afkookzel van *Maluve*, *Althea*, *Kamille-bloemen*, enz. De voorzeide zwelling geneezen, de vuiligheid door een Klifteer uitgezuivert, en het water gemaakt zynde, (op dat de Lyf-moeder van alle kanten van de t' zamenperffing bevryd zy,) zo moet een Vroed-meefter, of eene bedreevene Vroed-vrouw de Lydreffe achter over leggen, zo dat de heupen hooger komen, de Knie-fchyven krom gebogen, en de beenen van malkander geftelt zyn. Daar na neemt men de Kaars O, onder met een platte vleugel of afzetzel, uit Wafch en Duivels-drek gemaakt, en juift zo dik, dat ze in de Vrouwelykheid paft. Met deze moet men zonder geweld voortduwen, al 't geene dat uitgezakt is, tot dat de geheele laft weder in de holligheid is ingebracht. Dit zodanig in 't werk geftelt zynde, laat de Lydreffe de kaars met een driedubbeld Linnen-doek in roode Wyn gedoopt en uitgedrukt, en met de Band *in de* III. *Fig. van de Plaat* vaft maken, acht of negen dagen, met uitgeftrekte en over malkander t' zamen gevoegde beenen, blyven ftil leggen; aan den arm moet ze den Arend-fteen binden, en voor de neus-gaten zoet ruikenden dingen houden, in zo verre zy met geen opftyging van de Baar-moeder gequelt is. Na dat de Lyf-moeder, die door de uitrekking van de banden is uitgezakt, weder op haar plaats gebracht is, zo moet men het lichaam van de wey-en flym-achtige vochtigheden zuiveren, en (na het zetten van de droogen koppen, zonder kerven, met veel vlamme verwarmt, onder

(*a*) Beziet myne antekening over deeze Stof, door den Schryver alhier aangehaalde Figuur en Plaat.

ıder de navel en de nieren, als mede nevens het ge-
uik van de innerlyke t' zamentrekkende middelen) om-
ent de Baar-moeder, en in de Lieſſen een t' zamentrek-
end Waſch-pleiſter leggen, en de Ring P. van Palm-
out in de Schamelheid doende, dezelve tot het einde
an de volkomene geneezing toe daar in laten ſteeken. (*a*)
)e Vrouw moet alle drie of vier dagen de Waſch-pleiſ-
er wegnemen, de Pyp van de Baar-moeders ſpuit *in de*
II. *Fig. van de* XV. *Plaat* in de Vrouwelykheid ſtee-
en, een uur lang in een warm bad van matelyk t' za-
nentrekkende dingen bereid, (alzo de ſterker toewrin-
ende middelen de maand-ſtonden te rug houden,) gaan
itten, en daar op de Waſch-pleiſter vernieuwen. Daar
eneffens moet zy ook de Levens-wyze omtrent de niet
atuurlyke dingen wel in acht nemen, gelyk ze aan de ge-
ſcheurde op de voornoemde plaats is voorgeſchreeven.
Het gebruik van de toewringende middelen is de Kraam-
vrouwen, die noch niet recht gezuivert zyn, zeer gevaar-
yk. Wanneer de Vlieſachtige banden van de Baar-moe-
der afgeſcheurt zyn, dan moet men onder de t' zamen
trekkende Waſch-pleiſter mengen het *Apoſtel-pleiſter van Nicolaas*, of een ander Heel-pleiſter. „ De inwendige
„ Genees-middelen, die wy in de geneezing van de
„ Darm-breuken hebben voorgeſchreeven, zyn in deze ge-
„ legentheid ook zeer dienſtig ".

(*a*) In plaats van eene Palmhoute Ring om het nederzinken van de Lyfmoeder te beletten, 't welke de Schryver hier gebied, is veel beeter en ligter om te draagen, een Ring van Kurk gemaakt, en in geſmolten Waſch, eenige maalen ingedoopt en aldus omkleet, 't welke zo hoog als het doenlyk is, in de ſcheede gebragt, en dus de uitvallende of neergeweeke Lyfmoeder, op of tegen gehouden wordt.

DE TWEE EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* X. *Plaat in 't Latynſche Auct.*)

Van de Terzydſche ſnee of Doorboring van den Onderbuik, opening van den Bal-zak; van de manier om de Steen in de Blaas te onderzoeken en uit te halen, als mede de geſnedene van den Steen te verbinden; en van de Keizerlyke Snee.

De I. *Figuur* wyſt aan, *hoe het Water der Waterzuchtige* uit de Navel-wonde, door het houte Water-vat van *Tulpius*, *in de* III. *en* IV. *Fig. van de* XIX. *Plaat*, en uit de geopende zyde van den Buik door de pyp (c) van het Werktuig (*c. a.*) *in de* II. *en* III. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, *afgetapt word.*

De II. *Fig. is de Onder-band van den Breuk-band*, *in de* VI. *en* VII. *Figuur van de* XXXIX. *Plaat*, *en de* X. *Fig. van de* XL. *Plaat beſchreeven*, dewelke in 't midden wel opgevult belet de quetzing van de Bil-naad tuſſchen de dyen, als hy tuſſchen de beenen opgetrokken, aan de ſchild vaſt gehecht word.

De III. *Fig.* wyſt aan *de manier van het openen des Bal-zaks in de Waterzuchtigen*, na by de middelſte lyn, die de Bal-zak in een rechter en ſlinker zyde verdeelt. Het Werktuig van *Sanctorius*, *in de* XVII. *en* XX. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, word tot het Starretje toe ingeſtooken, 't welk gedaan zynde, word de Naald uitgetrokken, en de Pyp tot haar Vleugel toe in de Bal-zak gedreeven. Wanneer daar water genoeg is uitgevloeit, word de Pyp aan de Bal-zak vaſt gehecht, en met een linne prop toegeſtopt. Deze Konſt-bewerking heb ik zeer voorſpoediglyk beproefd in *Samuël Aſchen*, een Borger en Wever van *Ulm*. *Beziet de* II. *en* III. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, *en de* I. *Fig. van deze Plaat*, van de Terzydſe ſnee handelende, alzo het een en dezelfde

manier

ianier is van te werken in den Buik en de Bal-zak (*a*).

De IV. *Fig.* vertoont, *hoe men den Steen in de Blaas nderzoekt*, drukkende met de flinker hand het onderfte an den Buik neder, en de vingers van de rechter hand in en Endel-darm fteekende. *Beziet de* II. *Fig. van de* XLI. *Plaat.*

De V. *Fig.* wyft aan de manier, op de welke een geneen Steen-fnyder de Steenen, die grooter als de fnee zyn, uithaalt, wanneer ze niet alleen door de Vingers konnen uitgedreeven worden; want dan verzoekt hy 't met geweld door de haken, die hy achter de Steen inbrengt. *Beziet de* II. *Fig. van de* XLI. *Plaat.* Aangaande *de Snee met de kleine toeftel volbracht*, verhaalt *Hildanus in Lithotomia c.* 7. het gevaar, en groote ongemakken. By dewelke uit myne waarnemingen gevoegt kan worden, dat, alhoewel de Steen, in de vliezen van de

(*a*) Om verzekerd te zyn dat in de Bal-zak (*Scrotum*) water is, heeft zulks veeltyds de fchranderfte Kunft-oeffenaars veel werk gegeven; ja zomtyds in twyfel gebragt en bedroogen dat 'er zulks in huifveften: Echter is het zekerfte onderzoek, daar men als geruft de Konft-bewerking op werkftellig kan maken, de volgende. Namentlyk men brengt den Lyder in een donker vertrek, men hout eene brandende Kaars, agter of op de zyde van den Balzak, als wanneer zoo 'er Water in beflooten is, zal zich het zelve door zyn helderen glans, vertoonen; echter is het Water wel troebel of fwartagtig, 't welke het onderzoek moeilyker en onzekerder maakt; doch men kan het evenwel van een Vlees-breuk, (*Carcocele*) verharde en gefwolle Ballen, onderfcheiden; vermits deeze dof, duifter, de andere doorzigtig, zich door deeze proef, vertoonen zal.

Om deze *Operatie* te doen word den Avond en het Kaarsligt vereifcht, om zoo veel te beter de bloedvaten van het uitgefpanne *Scrotum* door dit ligt, te kunnen zien en te myden; dan bindt men met een zelfkant van Laken, 't welke om zyne zagtheid alhier dienftig is, het *Scrotum* en de *Penis* boven reedelyk ftyf toe, om het Water naar beneden te drukken, en om beter wederftant voor de fteek van de *Troicar* te bieden: De plaats vervolgens uitgekoozen hebbende, dat is, in het laagfte en middenfte deel van 't *Scrotum*, mydende het *feptum Scroti*, (Bal-zaks middenfchot) dan vat de Chirurgyn het zelve met zyn linkerhand, in de regtere de *Troicar* hebbende, fteekt hy het omzigtig door de bekleedzelen van het *Scrotum*, tot in defzelfs holligheid: Zoo gaauw gy voeld dat gy geen weerftand meer verneemd, en gevolglyk in de holte van de Bal-zak gekomen, moet gy aanftonds de *Troicar*, met de punt naar het dyebeen wenden, om de Bal zelfs, te myden; tappende vervolgens, het priempje uitgehaalt hebbende, het Water af.

de Blaas beslooten, met de vingers tot aan de krop van de Blaas gedreeven kan worden, echter uit de snee, daar boven op gedaan, een ongeneeslyke Zweer zal komen te ontstaan: dat ook een groote Steen niet tot aan de krop van de Blaas kan gedreeven worden, ten zy door eene geweldige neêr-perssinge van den Onder-buik, alwaar op ligtelyk een versterving en het koude vuur van de Darmen en de Blaas komt te volgen (*a*).

De VI. *Fig.* vertoont *het bekwame Verband van de geene die van den Steen gesneden zyn*: Want deze manier van te verbinden houdt de genees-middelen, die tot de gequetste Bil-naad gebruikt zyn, vast, op dat ze niet afvallen.

De VII. *Fig.* verbeeldt *de Keizerlyke Snee*: want het voegt hier te handelen van de manier, om de Vrucht uit de Baar-moeder te halen, welke door de Snee in den Buik en de Baar-moeder geschied. De eerste manier is, als de Vrucht dood is, en de Moeder leeft; de tweede, als de Moeder dood is, en de Vrucht leeft; de derde geschied, wanneer zy, de Moeder en het Kind, beide in 't leven zyn, Die op de twee laatste manieren levendig ter Wereld komen, worden *Cæsares* genoemt, of Keizers, om dat ze levendig uit haar Moeders-lyf gesneeden zyn, en de Konst-bewerking heet *Partus Cæsareus*, of de Keizerlyke Snee, dat is, een uitgesneeden Kind. Zeer zelden word de Keizerlyke Snee in 't werk gestelt om een doode Vrucht te halen, want die word of door Genees-middelen afgedreeven, of door de Konst-bewerking uitgetrokken, of het werk word der Natuur overgelaten, die de Vrucht met stukken uitdryft. Somwylen zyn 'er levendige Kinderen uit de opgesneeden Baar-moeder van de gestorvene Moeders uitgehaalt, en daarom *Cæsares* of *Cæsones*, dat is, uitgesneedene Kinderen, of Keizers genoemt. Op zulken wyze is *de eerste Scipio Africanus* uit zyn gedoode Moeder gebooren, en daarom de eerste *Cæsar* van het opsnyden van zyn Moeders Baar-moeder genoemt. *Rodericus à Castro*, *de morbis mulierum lib.* 4. *cap.* 3. Zegt wel: dat het Kind in het doode Lichaam van de Moeder

(*a*) Beziet myne Aantekeningen over de verscheide manieren van Steen-snyden, de een en veertigste Plaat.

er niet in leven kan blyven, ten zy de Vrucht op dezelve ogenblik, als de Ziel van de Moeder uit het Lichaam veruift is, uit de Baar-moeder gehaalt word, of een weinig van e voren, als de Kraam-vrouw in Doods-nood legt, en by haar le levendig makende Geeften noch aanweezig zyn, en dat uit reden, dewyl het Leven van de Vrucht eindigt wanneer iet Leven en beweeging van de Moeder ophoudt. Maar het s qualyk mogelyk, dat deze Konft-bewerking in zulk een oogenblik kan volbracht worden; noch is 't altyd bekend, op wat oogenblik de Moeder ontzielt word; ook word deze Snee niet altyd toegeftaan, als de Kraamvrouw in Doods-nood legt. De reden die hy bybrengt, is mede niet ftandvaftig, dat het Leven van de Vrucht met het Leven van de Moeder ophoudt: want het Kind heeft zyn eige byzondere Ziel, en zo de wettige tyd van 't Baaren daar is, en alle leden van 't Lichaam volmaakt zyn, kan het leven, fchoon de Moeder dood is; even eens als het natuurlyk gebooren leeft, zonder toedoen van de Moedet. Maar op dat het in de Baarmoeder niet verftikke, daar moet men op waaken. Daarom vermaant *Carolus Stephanus*, dat, zo wanneer de Moeder in Doods-nood legt, haar Mond met iets tusfchen de Tanden te fteeken open gehouden word, en de Vroed-Vrouw hare Handen niet van de Baar-leden afneemt, en de Dyen met alle naarftigheid krom gebogen houdt, tot dat de Vrucht met de Hand van den Vroed-meefter uitgefneeden en gehaalt is. Doch dat het Kind in de Baar-moeder van de geftorven Kraam-vrouw noch leeft, oordeelt men uit de beweeging en het fpringen van de Vrucht.

De derde manier is dat een levendige Vrucht uit de levende Moeder word uitgefneeden. 'T welk men doen moet, als men verzekert is, dat 'er geen andere wyze van baaring zou konnen volgen. Want als dan moet men tot dat uiterfte middel zyn toevlucht nemen, op dat noch de Moeder, noch de Vrucht, noch alle beide te gelyk gevaar van haar Leven zouden loopen. Dat deze Konftbewerking kan gefchieden, met behoudenis van het Leven zo van de Moeder, als van het Kind, getuigen zeer veele Hiftorien, de welke *Franciscus Rouffetus* in een

by-

byzonder Boek, *de fœtus vivi ex matre viva ſine alterutrius vitæ periculo cæſura*, vergadert heeft.

(SNEEDE).

In de eerſte Sectio van dit Boek toont hy de noodzakelykheid van deze Konſt-bewerking, dat, wanneer om de oorzaken aldaar verhaalt geen Baaren te verhopen is, op deze manier het Leven van de Vrucht, die anders in de Baar-moeder moeſt verſtikken, en ook van de Moeder, die anders de Dood moeſt ondergaan, kan behouden worden, en wel zodanig, datze naderhand tot de Vruchtbaarheid noch bekwaam blyft.

Daarna betragt hy de mogelykheid van deze Konſt-bewerking met veele Geſchiedeniſſen. Ten eerſten met *vier* van anderen hem verhaalt: waar van *de eerſte* een zeker Vrouw is, die zes maal, om dat ze op geen andere wyze konde Baaren, door de Keizerlyke Snee van een levendig Kind verloſt is; welke de zevende maal zwanger zynde geſtorven is, om dat de Chirurgyn, die haar de voorige Sneeden gedaan hadde, dood, en geen ander, die haar konde helpen te vinden was: *de tweede* is een andere zwangere Vrouw uit welker Zyde drie levendige Kinderen gehaalt zyn: *de derde* is van een Chirurgyn *Johannes Maraſius*, die uit zyn eigen Vrouws Baar-moeder een levendige Zoon heeft uitgeſneeden: *de vierde* verhaalt diergelyken geval. Maar *de zes* volgende Geſchiedeniſſen zyn van hem zelve gezien en aangeteekent: waar van *de eerſte* is zeker Vrouw, in welker Zyde hy het Lidteken, en de kenbare merktekenen van de Naad, die na de Opening van de Buik overgebleeven waren, gezien heeft; welke Vrouw nochtans naderhand niet meer vruchtbaar is geweeſt, ſchoon zy en haar Man noch in het bloeijenſte van haar Leven waren: *de tweede* is van een ander Vrouw, die hy de Keizerlyke Snee zelfs heeft aangeraden, en het Snyden bygewoont, de welke na de Snee wederom zwanger geworden gewoonlyker wyze gebaart heeft, maar in eene ongeneeslyke Breuk vervallen is: *de derde* is van een Vrouw, uit wiens Baar-moeder een doode Vrucht geſneeden is, de welke naderhand verſcheide maal gebaart heeft: *de vierde* is van zeker Vrouw, welker eerſte Vrucht gelukkig geſneeden is,

maar

aar die, na dat zy weder zwanger was geworden,
niet Baren konde, met het Kind ellendiglyk ge-
orven is, om dat de eerste Chirurgyn dood was, en
een ander deze Keizerlyke Snee dorste bestaan: *de*
yfde is van een Vrouw, die zeer gelukkig van haar
rucht is gesneeden, en naderhand zwanger gewor-
en zynde, natuurlyk gebaart heeft: *de zesde* is van
en Vrouw, die van een doode Vrucht gesneeden is,
e welke, na dat zy geneezen was, vyf weeken daar
a haar Maand-vloed heeft geleden, en straks daar na
ntfangen en gebaart.

In de twede Sectio van dat Boek leert hy de mo-
elykheid van deze Konst-bewerking door redenen,
erwyl hy bewyst, dat de Spieren van den Onder-
uik, het Buik-vlies, en de Baar-moeder, zonder ge-
aar des levens, konnen doorsneeden worden (*a*).

In de derde Sectio verklaart hy door Voorbeelden
n Historien, 't geen hy met redenen beweezen
adde, te weten, dat de Wonden van de Spieren
les Onder-buiks, van de Pens-zak, en de Lyf-moe-
ler geneezen zyn.

In de vierde Sectio stelt hy voor gevaarlyke ge-
vallen, als de Keizerlyke snee, die de Baar-moeder
zyn overgekomen, de welke nochtans ten opzichte
van

(*a*) Dat de *Operatie* by de Latynen *Partus Cæsarius* Keizerlyke
sneede genaamd doenlyk, en met een gewenscht gevolg zoo wel
voor de Moeder, als de Vrugt ten uitvoer te brengen is, vind men
n de schriften van verscheidene Heelkundige Aanteekenaars; en
e Egtheid daar van heeft onlangs doen blyken en bewaarheid,
et verwonderens waardig geval eener Vrouwe aan de Wensch-
eensche Brugge woonagtig, aan welke de Keizerlyke sneede, door
len in de Heelkunst wel afgerigten Geneesmeester *Cornelis Trioen*,
k, en den weiervaaren Stads-Chirurgyn *Chervais*, in tegenwoor-
ligheid van den Stads-Doctor *Reverhorst*, gelukkig verrigt is; niet
egenstaande deze Vrouwe reeds zes weeken zonder moogelyk-
eid van door de natuurlyke weg, te kunnen verlossen, ellen-
lig gemarteld hadde. Welke Vrouwe terwyl ik heden dit schryve,
noch eene voorspoedige gezontheid, geniet. Ik zoude deze Kunst-
bewerking en Aanmerking, den Kunstlievenden Leezer, in zyn
volkomenheid, zo als dezelve by ons gedaan is, alhier beschryven,
zoo niet de bovengemelde *Cornelis Trioen*, dezelve in zyne nu on-
langs uitgekoome Aanmerkingen, omstandig beschreeven had, en
mynen Leezer hier om, naar denzelven toezende.

van haar niet doodelyk zyn geweest, en verdeelt de zelve in *vyf zoorten.*

In het eerste Hoofdstuk handelt hy van die Vrouwen de welke onwetende Zwanger zyn geweest, en in welke de doode en verrotte Vrucht veroorzaakt heeft, dat ook de Baar-moeder in het Lichaam verrot is, zo dat ze ten laasten ellendig gestorven zyn, die echter in 't leven hadden konnen blyven, hy aldien de quaal bekend zynde tydelyk de Keizerlyke snee was aangewend.

In het tweede Hoofdstuk word verhandelt van die Vrouwen, waar van sommige in de Kraam gelegen, sommige nooit gebaart hebben, de welken aan een Etter-gezwel van de Baar-moeder ziek leggende geopent zyn, niet door de Keizerlyke snee, maar door een Brand-yzer en echter niet alleen het Leven, maar ook de Vruchtbaarheid behouden hebben; daar nochtans deze Konst-bewerking gevaarlyker is, als de Keizerlyke snee.

In het derde Hoofdstuk verhandelt hy de Ziektens van de Baar-moeder, de welke omtrent haar binnen bodem verrot is, met zodanige Zweering, dat de doode Vrucht uit de Baar-moeder na de Darmen is gezakt, en van daar door den opgesneeden Onder-buik uitgehaalt, zonder de dood van de Moeder, of beroovinge van haar Vruchtbaarheid; alwaar maar nadocht was van een groot Etter-gezwel, en de Baar-moeder naderhand van de Natuur weder toegeheelt is.

In het vierde Hoofdstuk verhaalt hy de Histórien van de Vrouwen, welker uitgezakte en verrotte Lyf-moeder, zonder gevaar des Levens, door het Sny-mes, Brand-yzers, of banden weg genomen is.

In het vyfde Hoofdstuk stelt hy zodanige Vrouwen voor, welker verteerde en verrotte Lyf-moeder van zelf afgevallen is, zonder de Dood of eenige Ziekte daar op te volgen. *Bevestigende* dit alles met de geene, die de Beesten lubben.

In de zesde Sectio bewyst hy, dat de Vruchtbaarheid, door de Keizerlyke snee de Vrouwen niet ontnomen word, maar dat zy weder op nieuws ontfangen konnen, als zy tot haar voorige gezondheid gebragt zyn.

, Het zelve gevoelen van *Roussetus*, aangaande de Keizerlyke Snee bevestigt *Bauhinus* met andere geschiedenissen, *in het Aanhangzel van zyn Boek*, onder dewelke de eerste de gedenkwaardigste is: Als omtrent het Jaar des Heeren 1500. *Lysbeth Alespachin*, Huisvrouw van *Jacob Nuzer*, Lubber in het Dorp *Siegershausen*, onder de Provintie van *Turgovia*, van haar eerste Kind omtrent de tyd des barens met groote pynen eenige dagen wierd aangetast, heeft hy dertien Vroed-vrouwen, en eenige Steen-snyders, by haar ontboden, van de welke zy nochtans te vergeefs eenige hulp verkreeg, om dat ze noch van de Vrucht, noch van de pynen ontslagen konde worden. Weshalven de Man in deze wanhoop zyne Vrouw zyn raad mede deelde, dat hy, by zo verre zy het toestemde, door hulp van den Almogenden God, 't geen zy wenschte, een voorspoedige uitkomst bezorgen, en in haar zyn schranderheid in 't werk zoude stellen. Zy dit toestaande, is hy by de Drost van *Frauenfeld* gegaan, en heeft die zyn meening geopenbaart, verzoekende daar toe zyn verlof: De zaak verstaan hebbende, was de Drost eerst zwaarhoofdig, doch eindelyk vertrouwende op de kloekmoedigheid van den Man, heeft hy het toegestaan. Overzulks hy verlof gekreegen hebbende, begaf zich terstond na huis, en spreekt de Vroed-vrouwen toe, haar vermaanende, dat die geene, welke de kloekmoedigste waren, hem en zyn Huis-vrouw in de Badtstove wilden bystaan, en de vreesachtige haar vertrek nemen, dat hy iets beginnen zoude, waar mede hy, door de Zegen des Heeren, een gelukkige uitkomst van zyn Beminde verhoopte. De Vroed-vrowen de raad verstaan hebbende zyn met haar elven vertrokken, en maar twee nevens de Steen-snyders hebben de barende Vrouw bygestaan. Waar op de Man, den Almogenden God met een ieverig Hart eerst aangebeden, en de deur gesloten hebbende, zyn Huis-vrouw op een Tafel leide, en snydt de Buik open, als of hy een Verken voor hadde: Maar hy opende met den eersten de Buik zo gelukkig, dat het Kind in een oogenblik zonder eenig letzel uit de Baar-moeder gehaalt wierd. Doen de elf Vroed-vrouwen, die voor de deur stonden, het Kind

„ hoorden schreijen, verzochten ze binnen te komen.
„ Maar zy wierden niet eerder ingelaten, voor dat het
„ Kind gezuivert, en de Wonde toegenaaid was, die
„ daar na zonder eenig ongemak gelukkiglyk toegeheelt
„ is. Deze zelve Vrouw heeft na deze Keizerlyke Snee
„ tweemaal Tweelingen gebaart, waar van de eene, met
„ namen *Johannes Nuzer*, Drost van het Dorp *Siegers-*
„ *hausen*, gaande in 't 60. Jaar nu noch in het Jaar 1583.
„ leeft. Na deae Tweelingen heeft zy noch vier Kinde-
„ ren ter Wereld gebracht. Maar het uitgesneeden Kind
„ is eerst in 't Jaar 1577. gestorven. Diergelyke Histo-
„ rien konnen noch meerder in 't getal by de voornoem-
„ de Schryver nagezien worden ".

Ten laatsten onderwyst *Roussetus* de Chirurgyns, op wat wyze de Keizerlyke snee in 't werk gestelt moet wor-den „ Ten eersten, zegt hy, moet men rypelyk over-
„ weegen, of 'er ook eenige hoope is, om op een ge-
„ makkelyker manier het Kind ter Wereld te konnen
„ brengen; daar na, of het een sterke en kloeke Vrouw
„ is; en of 'er ook eenige tekenen, die de Dood voor-
„ zeggen, zich vertoonen; en voornamentlyk, of zy
„ noch niet te zeer van de Pyn-bank der Vroed-vrouwen
„ mishandelt, en door de Barbiers van de Pynen uitge-
„ mergelt is, want indien de Kraam-vrouw in zulken ge-
„ val kwam te overlyden, zoude haar Dood aan deze
„ Keizerlyke snee, en niet de misslagen van de Vrou-
„ wen, toegeschreeven worden. Voorts, na dat den
„ Chirurgyn, die men wel tot deze Konst-bewerking
„ bekwaamst oordeelt, de Naam des Heeren eerst vuu-
„ riglyk aangebeden hebbende, de Kraam-vrouw door
„ uwe beveel hart in 't Lyf gesproken en vermaant heeft
„ dat ze boven al haar vertrouwen op den Almogenden
„ God moet zetten, hoopende door deze middelen een
„ gelukkige verlossing van het schepzel, 't welk zy door
„ de Zegen des Heeren ontfangen had, is nodig, dat hy
„ het navolgende Werktuig, voor de oogen der Kraam-
„ vrouw bedekkende, gereed heeft; te weten, een Sny-
„ mes met een scherpe snee, en ronde Spits; een Naald
„ met een driehoekige punt, door wiens oor een draat
„ gehaald is; een zachte Spons, zacht, oud, gevouwen,
„ en toegenaaid Linnen, in het volgende Afzietzel nat

„ gemaakt,

emaakt, het welk bekwamer is om te gebruiken, als le Spons, om het uitgelekte bloed op te droogen, als nede om de Wonde van de Baar-moeder met een toeluitende en verwarmende ſtoving te verzachten.
„ Daar en boven moet 'er Linnen gereed zyn, die onder de geſneedene Vrouw geſtoken worden, om het uitgeſtorte bloed te bedekken, waar van ook een klein gedeelte een groote bloed-vloed uitbeeldt, en zo wel de Omſtanders, als de Kraam-vrouw, een ſchrik aanjaagt. Daar moeten ook gereed zyn Zwachtels, Smeerzels, Doek-drukzels, uitgekemt Werk, Kuſſens met behoorlyke bloed-ſtempende genees-middelen voorzien; alle deze moet men in de eerſte toeſtel na de Snee byſonderlyk by der hand hebben, of het zelve, zo het goed dunkt, by een voegen. Daar na, als de Kraamvrouw haar water, zo het mogelyk is, geloſt heeft, op dat de ledige Blaas neêrvallende; minder beletzel aan de Snee mogt geven, moet zy, noch ſterk zynde, geleid worden op het uiterſte van het bedde, met „ de rugge na de Chirurgyn, doch wat krom, en met „ haar beenen, die dicht by malkanderen moeten gehou„ den zyn, wat van het bedde af hangende, en als dan „ van kloekmoedige ſterke en bekende Vrienden vaſt ge„ houden worden: (want deze Poſtuur bevrydt de Ly„ dreſſe van een flauwte, om dat wy in de Snee gewoon „ zyn, op de Aderen te merken, welker bloed-vloed „ gemeenlyk eene flauwte veroorzaaken:) zodanig noch„ tans, dat de Kraam-vrouw eenigzins na de voeten voor „ overhangt, en de beenen even verre uitgeſtrekt zyn.
„ Als dan zal de Chirurgyn de eene of andere zyde ver„ kiezen, die hy wil, alzo daar geen verſchil in is, als „ uit de voorzeide Hiſtorien blykt; maar nochtans, in„ dien de Kraam-vrouw met eenige hardigheid in de Le„ ver of Milt gequelt zy, is het raadzamer, dat in zulk „ geval de overzyde geſneeden worde, om verſcheide re„ den, waar van den Schryver in 't vervolg handelt.
„ Maar zo 'er een Breuk is in die zyde, de welke „ men van zins is te ſnyden, en dat men oordeelt de „ Darm aldaar niet, te weten, tuſſchen het Buik-vlies en „ de Baar-moeder, te zyn, (want die zeer qualyk daar „ kan zyn, om dat in een zwangere Vrouw de Lyf-moe-
 „ der

„ der haar eerder als het gedarmte zich vertoont), als „ dan mag de Snee daar wel gefchieden, alzo de Baar- „ moeder eerder daar na toe, als na de overzyde zal zak- „ ken. Hier door zal ook gefchieden, dat de Lydreffe „ na de Snee geen Breuk in beide zyden zal te verwach- „ ten hebben. En fchoon het gedarmte zich aldaar ver- „ toonde, is 'er geen quaad in gelegen, als de Chirur- „ gyn het Sny-mes niet te diep inzet, dat de darmen daar „ door gequetft konnen worden; alzo men eertyds in de „ geneezing van een Breuk een groote Snee plag te ma- „ ken, boven de Scheur, zonder eenig letzel van de „ darmen als *Celfus* en *Paulus Ægineta* getuigen.

„ Dit alles gedaan zynde, zal de Chirurgyn de plaats, „ die doorgefneeden moet zyn, met de befte inkt teke- „ nen, een lange en rechte lyn langs de lengte van de „ Buik trekkende; doch men moet na de verdrooging van „ de inkt wachten, op dat de lyn, waar op de Keizer- „ lyke Snee recht moet gefchieden, niet uitgewifcht „ word, moetende dezelve zyn tuffchen de Navel en de „ Knor-hollen, drie of vier vingeren van de Lies, na de „ Schamelheid toe, en volgens de ftreek van de rechte „ Spier, zich wachtende, dat het boven en onder ein- „ de van de Spier niet gequetft word.

„ Maar hier dient aangemerkt te worden, dat men de „ Snee liever wat hooger dan te laag moet doen, want „ die ten opzicht van de Bloed-vloed beter en veiliger „ zal zyn, en ook minder moeijelyk, als 'er een Darm- „ breuk overblyft; daar en boven zal zy aldaar minder „ pyn veroorzaken. 't Is ook nodig, dat men met de- „ zelve inkt, op vier of vyf plaatzen, even wyd van „ malkander af ftaande vier of vyf kleine dwars-lynen „ trekt, die malkander doorfnyden, over de eerfte rech- „ te lyn, die langs de lengte van de Buik getrokken is, „ en dat men die ook laat opdroogen: als boven welke „ de fteken van de toekomende naad op malkander recht „ paffende gefchieden moet, om de Buik-naad behoor- „ lyk te volbrengen.

„ Dit alles gefchikt zynde, moet men de Snee behen- „ diglyk boven de afgetekende Lyn doen, tot op het vet, „ maar het Sny-mes voorzichtiglyk gebruiken; de Won- „ de zal omtrent een halve voet lang zyn, of min of

meer,

neer, na dat de Kraam-vrouw groot of klein van lichaam is. Daar na moet men op het Spoor van de voorgaande Snee voorzichtiglyk de Spieren van de Onderbuik in haar lengte, en het Buik-vlies openen. Maar de Pens-zak moet voorzichtiglyk doorſneeden zyn, want onder dezelve de zwangere Baar-moeder zich vertoont, leggende die op de Darmen, welke onder haar ſchuilende zyn. Als dan de hulp des Aller-hoogſten met een vuurig hert verzocht hebbende, moet de Baarmoeder opgeſneeden worden; maar niet diep, op dat de Vrucht, zo ze noch leefde, niet gequetſt worde. Maar zo het Kind dood is, kan het alles veel eerder volbracht worden; alleen wachtende, dat de Moeder niet te veel beſchadigt word. De Keizerlyke Snee moet begonnen zyn op het bovenſte einde van de Baar-moeder, en neêrwaarts tuſſchen de zyde en het voorſte deel volbracht worden, op dat de plaatzen, daar de Byſtanders, Zaad-vaten en Ballen der Vrouwen zyn, gemyd worden. 't Welk op dat het op 't veiligſte geſchiede, zal raadzaam zyn, by der hand te hebben een „ Sny-mes met een dikke rugge en zeer ſcherpe Snee, „ zodanig nochtans, dat de punt van het ſcherp met een „ balletje van lood, of Palm-hout voorzien zy, op dat „ door het ſcherp het Kind, dewyl het zich in de Baar„ moeder beweegt, geenzins gequetſt worde.

„ Na dat de Vrucht en Nageboorte is uitgehaalt moet „ het uitgeſtorte bloed met een zacht, dun, en oud lin„ nen doek, acht of tienmaal toegevouwen, en in het „ volgende afzietzel gedoopt, (waar voor men ook wel „ een Spons kan gebruiken,) zoetelyk afgeveegt wor„ den, zodanig nochtans, dat de Baar-moeder door de „ lauwe warmte gekoeſterd word, op dat wy beide oog„ merken te gelyk voldoen met dit afzietzel.

℞. *Herb. Artemiſ.*
Abſinth.
Agrimon.
Bethonic.
Altheæ.
Flor. malv. arboreſc.
Granator.

Rof. Sylv. odorat.
Rof. rubr. exficc. ana mj.
Rad. Ariftol. long. & rotund.
Cyper.
S. Mæanth. ana ℥ß.

„ *Laat dit alles kooken in fes ponden roode wreede Wyn,*
„ *tot dat het derde deel verzoden is, en als dan geklenft*
„ *worden; wanneer men daar by doen moet twee quartie-*
„ *ren Smidt-water en laten het dan noch eens opkooken.*
„ In dit Afzietzel, matig warm zynde, moet men het
„ Linnen nat maken, op de manier, als hier vooren is
„ gezeid. En dus zal men met een middel het bloed af-
„ veegen, het gequetfte deel koefteren, de Bloed-vloed
„ ftuiten, en het verzwakte deel verfterken, en de Kraam,
„ die vloeijen moet, doen affchieten.
„ Maar voor al moet hier het Spreek-woord, *Verbaaft*
„ *u met verdrag*, in acht genomen worden. Als men
„ dit ten opzicht van de Baar-moeder verricht, en de
„ zelve zacht op haar behoorlyke plaats zonder naad her-
„ ftelt heeft (want het intrekken van de Baar-moeder
„ in zich zelven beter is, als de naad), moet men ter-
„ ftond de Buik-naad, in de Wonde van den Buik, in
„ 't werk ftellen op dat het ingewand door de koude niet
„ worde bezeert, en de lippen van de Wonde moeten
„ gevoeglyk, volgens de gemerkte dwars-lynen, aan een
„ gehecht worden, zo als gezeid is. Dit werk vereifcht
„ noch wel een hulp van een Man, die de Darmen,
„ welke tegen de Wonde, terwyl ze genaait worden,
„ uitfpatten, na binnen dryft, op dat ze niet van de
„ Naalde geraakt, of tuffchen de fteeken van de naad be-
„ floten worden, doordien zy de plaats bekleeden, die
„ de uitgefpannen Baar-moeder bezeten heeft. Maar dit
„ werk moet niet te heet van de roofter gaan, als voor-
„ gezeid is, of in de Buik-naad, of iets met gevaar van
„ de zieke te onderftaan, op dat het heele werk niet be-
„ dorven word. Alzo de ervarentheid geleert heeft, dat
„ die Vrouwen, welke gefneeden zyn, beft tot haar ge-
„ zondheid gekomen zyn, wanneer de huid enkeld met
„ weinige fteeken toegehecht is geweeft; zy hebben ook
„ geen groot ongemak gehad van de nagelaten Breuk,

„ fchoon

ſchoon die al zeer groot was. Want het is beter, volgens het Spreek-woord der Franſchen; *een Kind beſnot laten, als de Neus af te trekken.*

„ Na de Buik-naad moeten de overige middelen, die men ook in andere verſche Wonden gewoon is te gebruiken, aangewend worden, tot de voortteeling der huid toe; maar voor al moet men hier de koude buiten ſluiten, 't welk bekwaamlyk geſchied door Zalven, Pappen, Pleiſters, Stoovingen, Poeijers, en wel gekemt Werk, na dat het de gelegentheid des tyds vereiſchen zal.

„ Ten opzichte van de Baar-moeder, zullen twee dingen ten hoogſten nodig zyn, te weten; Baar-moeders Zet-pillen en Inſpuitingen. De eerſten moeten van gedaante zyn, gelyk een Penceel, een duim dik, of daar omtrent, en lang genoeg, tot dat ze in de holligheid van de Baar-moeder zonder letzel geſtooken konnen worden. Deze Zet-pillen worden toebereid van Linnen, of een Waſch-kaars, doorboort als een Pyp, met Linnen of Bommezyn overtrokken, met verſche Boter, Vet van een Hoen, Olie van Roſen, een Doijer van een Ey beſmeert, dewelke dikwils uitgehaalt en ingeſtooken worden. Zodanige Zet-pil zal voordeelig zyn, deels ten opzicht van zyn lengte, deels van wegen zyn opening, waar door de Etter een bekwame uitgang vinden kan, en de mond van de Baar-moeder voor de ſcherpigheid van de Etter beſchermt word, waar in wy den raad van *Hippocrates* navolgen. Zo de Baar-moeder tuſſchen de heupen leggende aan het zweeten komt, is 't noodzakelyk, dat 'er zodanige beweeging dikwils geſchied. Want by zo verre wy deze Zet-pil dikwils uithalen, zal 'er geen beletzel zyn, dat de Etter, ſlymachtige vochtigheid, of het geronnen bloed minder uitgang vind, maar dit zal deze veel eerder me-de weg voeren. Tot dezelve Inzicht zyn ook de Inſpuitingen zeer dienſtig, die de Baar-moeder ſtooven, afwaſſchen, zuiveren, verſterken, en toeheelen, dewelke gemaakt moeten worden, van *Artemiſia*, *Agrimonia*, *Abſinthium*, *Althæa*, *Roſæ rubræ*, *Floribus aut foliis Malvæ arboreſcentis*, *Nepeta*, *Radices Ariſtolochiæ rotunda*, *Sarſaparilla*, *Myperno*, *Schænanthi*,

„ dewelke altemaal in Smits-water gesoden moeten wor-
„ den, daar een roode wrede Wyn en Mee moet by ge-
„ daan worden. Van alle deze dingen is niets of wei-
„ nig in de voorzeide Geschiedenissen gebruikt, dewel-
„ ke niet te min veilig en wel geneezen zyn ".

Het gebruik der Levens-middelen zyn uit spys, die ligt te verteeren is, en de natuur versterkt, tot dat de krachten meer toe-laten. Want dusdanige Kraam-vrouwen moeten versterkt zyn. Maar by inwendige Wonden en Etter-zweeren word een naauwkeurige manier des levens vereischt, waarom men de middel-maat hier betragten moet. By zo verre de Kamer-gang niet na wensch geschiet, moet door een Clysteer van roode Suiker, of ongescherpt Pruimkruidt, versche Boter, Olie van Roosen, met Hoendernat zonder Kruid of Zout toebereidt gemaakt worden. Het geen verder nodig is, beveelen wy aan het oordeel van een voorzichtige Doctor en behendige Chirurgyns.

DE DRIE EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XLI. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de af korting der Clitoris, *of Vrouwelyke Roede: van de Moeder-spiegel ter bezichtiging van den Aars en de Lyfmoeder: uithaling van een doode Vrucht, en de weder inbrenging van de uitgezakte Endel-darm.*

DE I. *Figuur* wyst aan, hoe *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* de al te groote *Clitoris*, (een doorgaans by de *Egyptenaars* en *Arabiers* zeer gemeen quaad,) met het Sny-tuig, tot de Slym-prop bekwaam, *in de* I. *Fig. van de* X. *Plaat*, afsnydt. A. vertoont de *Clitoris* of Kittelaar met de Tang gevat. B. het afgesneeden stuk van de *Clitoris*, buiten de Tang.

De II. *Fig.* betekent *de Moeder-spuit*, vast gemaakt aan de Buis in *de* I. *Fig. van de* XV. *Plaat*, op dat ze in

de Schamelheid kan ingeftooken worden, om daar door bekwame vochtigheden 'er in te brengen.

De III. *Fig.* vertoont *het Verband*, om de middelen, 1 de opening van de Lyf-moeder van buiten geplaatft, ft te houden.

De IV. *Fig.* vertoont *het gebruik van de Moeder-fpie-l*, in *de* IV. *Fig. van de* XX. *Plaat* afgebeeld, 't elk *Paulus l.* 6. *cap.* 73. op de volgende wyze befchryft: et de Vrouw achter over op een Stoel, met de beenen 1 het hoogfte van de buik aangehaalt, en de dyen wel in malkander getrokken; fteekende hare ellebogen onder e knie-fchyven, en makende die t' zamen met een be-wame band aan de nek vaft. De Heel-meefter, aan de echter zyde zittende, moet de diepte van de Lyf-moe-ers-fcheede met een onderzoek-yzer, *dioptra*, genoemt, at met de ouderdom van de Vrouw overeenkomt, af-neeten, op dat de Pyp van de Moeder-fpiegel niet te ing zy, en de Lyf-moeder te veel kome te drukken. Zo le Pyp van de Moeder-fpiegel langer te zyn bevonden vord, moet men t' zamen gevouwen linnen op de Lip-pen van de Schamelheid leggen, en de Moeder-fpiegel laar op zetten. Men moet de Pyp warm gemaakt, en met een bekwaam Olie befmeert, zachtjes infteeken, zo dat de Schroef om hoog blyft; en die het Werk doet, noet de Moeder-fpiegel vaft houden, maar de Knecht de Schroef zonder geweld draaijen, op dat de platen van de Pyp van een getrokken, de Lyf-moeders-fcheede uitrek-ken, en het geene onderzocht kan worden, wat de Konft-bewerking vereifcht.

De V. *Fig.* vertoont, hoe een doode Vrucht word uitgehaalt, (te weten, wanneer de Vrucht, tegen na-tuurlyk leggende, noch door geprepareerde Paarde-ballen, die *Horatius Augenius* ten dien einde hoog pryft, noch door de Melk van een andere Vrouw, niet kan uit ge-dreeven worden,) met de Haken, *in de* I. *Fig. van de* XX. *Plaat*, uit *Andr. à Cruce* afgebeeld, in de hollig-heden van beide de oogen der Vrucht geftooken. Indien ze niet geheel mag uitgehaalt worden (*a*), zo moet ze met

(*a*) De Manier om een doode Vrugt met de Haken uit te ha-len, of met een Scheermes aan ftukken gefneeden zynde, te ver-lof-

met het Scheermes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* in stukken gesneeden, en stuks-wyze uitgehaalt worden, doch dat men op alles, als 't behoort, acht slaat. Ziet het meerder by *Hieron. Fabr. ab Aquapendente.*

De VI. *Fig.* Hier word het gesloten Aarsgat van een nieuw geboren Kind met een Lancet geopent. Na de opening moet men die zaken gebruiken, waar van wy by de opening van de Mannelyke roede en de Vrouwelyke Schamelheid gesprooken hebben.

De VII. *Fig.* vertoont, *hoe de uitgezakte Endeldarm* zachtjes, en met de vingers van den Heel-meester (andere willen liever de vingers van den Lyder stellen) *weder ingebracht word*, met het vierdubbelde linnen Drukdoek D. en het windzel, om de genees-middelen daar op, en de Darm in te houden.

De VIII. *Fig.* wyst aan, *hoe de Aars bezichtigt word, met de Aars-spiegel, in de* II. *Fig. van de* XX. *Plaat*, warm gemaakt, en met Olie besmeert, op dat ze zacht ingaa, om de hoedanigheid van de Speenen of Aambeijen te onderzoeken. „ Ten welken einde het schaam-„ vallende Vrouwens-geslacht dient aangemaant te zyn, „ dat ze niet door ontydige eerbaarheid haar leven in ge-„ vaar stellen. Gelyker wyze my, (die nu met dit „ Werk te vermeerderen bezig ben) omtrent het begin „ van het Jaar 1660. ontmoet is. Zeker *Merritje Cornelis*, „ woonende *op de Princegracht aan de Turf-markt*, noch „ een Weduwe zynde, dewelke, om dat ze de pyn der „ Aambeijen veeltyds onderworpen was, doen zy met „ een knellende pyn omtrent haar Fondement aangetast „ wierd, oordeelde het oude spel van de Aambeijen te „ zyn,

lossen, is thans geheel uit gebruik, om dat men dezelve by de voeten kan en moet uithaalen, het welke zelden zal missen, het waare het hoofd den ingang sloot voor de Vroedehand, en dus haare Werking betwistende, het welke echter door den Tang ons door den Edenburgschen Chirurgyn *Alexander Putter* opgegeeven, volgens de getuigenissen van *Chamberlanus* en *Chapman*, kan geschieden; doch zo 'er een haak gebruikt moet worden; moet men verkiezen eene welke ten minste tien duimen lang en voorzien van eene stompe punt, in haar hegt vast staa, en dryft de zelve veel liever volgens *Mauricau* in het agterhoofd of zyde hoofd-beenderen, welke Heelkundige Werking te zien is by den opgegeven Schryver, *Portal*, van *Solingen* en *Heister*.

zyn, welke pyn tegens hare gewoone genees-middelen zich verhief; ja alle ſtraat-raad, waar van het medelydende Vrouwens-geſlacht zwanger gaat, wierd hier niet alleen te vergeefs gebruikt, maar de pyn ontſtak zo dapper, dat uit dezelve een Koorts ontſtond, die haar noodzaakte, my op *den* 14. *January* van het zelve Jaar te ontbieden. Zo haaſt ik by haar kwam, deed zy als ook haare Suſter my een groot verhaal van de lange jaren, in welke zy meermaals door de pyn van de Speenen was aangetaſt geweeſt, die zy altyd had weten met een klein genees-middel te ſtillen, maar nu haar raad ten einde zynde, verzocht zy van my een pyn-ſtillend genees-middel. Ik my op haar zeggen zulks latende dies maken, (want den Aars-ſpiegel is zo mooi „ niet, als zich ligtelyk de Vrouwen inbeelden, om te „ bekyken) ſtemde haar oordeel en verzoek toe, oor„ deelende de Koorts, die daar by was, voor een toe„ vallige, en de benauwtheid, en flauwten, als uit deze „ gewaande Speenen-pyn voortgekomen. Op dit Kom„ pas ging ik 't Zeil, en ſchreef die pyn ſtillende mid„ delen voor, die my in deze gelegentheid het beſt ſchee„ nen; maar te vergeefs: Ik ſmeet het daar na op een„ anderen boeg, en ſpaarde ook niet de purgeerende ge„ nees-middelen; waar door de Koorts, en benauwtheid „ wat ſcheenen te verminderen, maar de pyn, alhoewel „ zo hevig niet, ging zyn gang. Ik nam die genees-mid„ delen te baat, welke van veele Schryvers nevens de „ ervarentheid zo wonderlyk van haar eigenſchap gepree„ zen worden, om de pyn der Speenen weg te veegen; „ doch het was al verloren arbeid, zo dat ik genoodzaakt „ was, het laaſte anker uit te ſmyten, om door de Bloed„ zuigers de pyn uit het lyf te melken. Men ſtompelde „ eindelyk een Jodin op, die in dit Hand-werk bedree„ ven was; Maar den Aars was naauwlyk ontbloot, of „ deze gewaande Aambeijen deden zich anders op; want „ den uitgezakte Endel-darm vertoonde zich heel verſtyft, „ en zwartachtig, zo dat deze Jodin met haar bloed-zui„ gers opkraamde. s'Avonds doen ik kwam, om het „ uitwerken van dit Hand-middel te verſtaan, wierd my „ zulks geboodſchapt, en men zat om zyn onvoorzich„ tigheid met de handen in 't Hair. Ik vond den Endel-

„ darm

„ darm zo gesteld, dat ik een versterving vreesde; 't
„ welk ik zocht af te weeren. Dit gelukte ons noch zo-
„ danig, dat de Lydresse weder tc recht kwam, die noch
„ op deze tyd leeft. Zo veel is 'er dan gelegen aan het
„ onderzoeken van de toevallen, die zich omtrent het
„ Fondement pleegen op te doen".

Men bekent ook zeer volkomentlyk de gelegentheid van de Zweeren, met een Wiek in het Fondement gestooken, een geheelen dag daar in gelaten, en dan weêr daar uit getrokken. De Zweering dan van den Endel-darm wel bekend zynde, word zeer veilig geneezen op de volgende wyze: De Pyp met een lang handvatzel, en aan de zyde met een gat, *in de* III. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, moet met een linnen doek, in zuure Wyn genat en uitgedrukt zynde, (want de dichte Pyp *in de* I. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*; besmeert men alleen met het wit van een Ey) bedekt, en in het Fondement gestooken worden, om het gloeijende Brand-yzer, *in de* IV. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, drie of viermaal daar in te steeken, en weder uit te halen, (*a*) gelyk boven *by de* I. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*, aangaande de geneezing van het stinkende Neus-zweer, gezeid is. Deze Konst-bewerking volbracht zynde, moet de bezeerde plaats met het ingegoten en opgeleide Genees-middelen voorts, tot het einde van de volkome geneezing toe, bezorgt worden. *Beziet de* VI. *en* VII. *Fig. van de volgende* XLIV. *Plaat*.

(*a*) Deze Konst-bewerking is om derzelver wreedheid mede genoegzaam geheel uit de Heelkonst gebannen, inzonderheid in een versweering van den Endeldarm, gelyk dees geagten Schryver, hier beschryft; te meer als men niet te regt bewust is, waar dezelve den genoemden Darm aangetast of doorboort heeft; en dit zo zynde, is 'er een geheele andere Konst-bewerking dan branden, noodig; want een brand-yzer of schoon door eene Pyp gaande in den Aars, en diep te steeken, zonder de minste zekerheid om de beleedigde plaats aan te treffen, zoude roekeloos zyn, en, gelyk een yder de Ontleedkunde verstaande, bewust is, verschrikkelyke toevallen konnen verwekken: Dierhalven in een versweering van den Regten darm, van binnen zonder dat hy doorboord is, en by gevolg geen doorgaande Aars-pyp-zweer (*Fistula ani*) is het dienstiger een zuiverende, en eenigzins opdroogende inspuiting, of Rooking, ook wel een Bad van Zwavel en Aluynagtige Wateren, of dezelven in den Aars gespooten, dan de bovengemelde wreede branding.

DE VIER EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XLII. *Plaat in 't Latyn.*)

an de Snee der Aars-Fiſtulen, geneezing der Speenen; de manier om zich zelven een Kliſteer te zetten: van de Darmſpuit, en twee monſtreuſe Lyfs-vruchten.

DE Pyp-zweeren in het Fondament zyn van tweederley zoort: *Zommige* nemen haar oorſprong van een zweering in den Endel-darm, die verſcheien oorzaken heeft, namentlyk, een zoutachtige ſlym, cherpe gal, en de Spaanſche Pokken, (*voornamentlyk n de heete Landen*), de welke door haar bytende kracht le Aars-fiſtulen maken: *Andere* ontſtaan uit een klein gewel, voortgekomen *van 't ryden of vallen*, buiten om iet Fondament, en in een Etter-gezwel veranderd, wel-kers etter, geen uitgang hebbende, een diepe holligheid eet (*a*).

De

(*a*) De Aars-pyp-zweeren (*Fiſtulæ Ani*) ontſtaan, behalven uit veele inwendige oorzaken, mede van verſcheide uitwendige, of die van buiten aankoomen, als door vallen, lang te Paard ryden enz. Ook uit ontſteekingen, geſwellen enz: welke tot verettering gekoomen zynde, en niet tydig geopent, en aldus het Vet, waar in den regter Darm (*inteſtinum rectum*) als begraven legt, geconſumeerd heeft; waar door vervolgens de holligheden en Pyp-zweeren, veroorzaakt worden; welke ſtoffe eindelyk uit de verſwoore holtens, door haare ſcherpte en lang verblyf, zelfs de Rokken van dezen Darm, door-weekt en doorknaagt, waar door de *Sanies* uit de verſweering lekkende, zig zo wel door den Aars als door den mond van de verſweering van buiten, zo hy doorgaat, zich ontlaſt: en deze zoort van Aars-pyp-zweeren, worden doorgaande of volkomene Fiſtels genaamd; in tegenſtelling van die, welke den Darm van binnen wel doorbooren, maar van buiten zich niet ontlaſten, nog vertoonen; en deze worden dierhalven onvolkomene genaamd. Ook worden uit dezelfde oorzake, verſweeringen tuſſchen de Rokken van den Regter darm, gebooren; als mede in de *Celluleuſe* zelfsſtandigheid van buiten, om den Darm leggende, welke mede veeltyds de eerſte oorzaken der Aars-pyp-zweeren, zyn; en men kan alle de byzondere loopen, wegen, bogten en

De eerste, of eeten den Endeldarm op, en doorboren met een de vier gemeene bekleedzelen, zo dat 'er eenig Etter-stoffe, of veel meer etterachtig bloed door de huid uitgaat: of zy blyven tusschen de deelen van de Spieren en de huid staan.

De

en wendingen, welke ons in dit gebrek voorkomen, niet wel bepaalen. Daar zyn dierhalven driederley zoorten van Aars-pyp-zweeren, waar van de eerste is de onvolkome, welke den Darm niet doorboort: maar van buiten een holle Pyp-zweer, naar den Aars lopende of omlopende maakt. De tweede de volkomen en doorboord dezelve van buiten naar binnen gaande; Desgelyks de derde, welke echter den Darm van binnen naar buiten, doorboort. Men ondekt de Aars-pyp-zweeren, welke den darm van buiten naar binnen doorbooren, op deze wyze: men brengt den voorsten vinger met Olie besmeert, in den Aars, dan voert men het *Stilet*, in de opening van buiten naar binnen, om de opening in den Darm zelf te vinden, 't welk zomtyds in het onderzoeken, veele moeiten baart; Dus het *Stilet* in de holligheid van den Darm, op den vinger voelende en ontmoetende, is zulks een waar en vertrouwend bewys, dat het een doorgaande Aars pyp-zweer is: Ook word menigmaalen in dit onderzoek een loode *Stilet* of *Sonde* vereischt, vermits dezelve door zyne buigzaamheid, de kronkelige en bogtige wegen, van den loop des *Fistels* volgt, en gevolglyk ondekt.

Ook ontdekt men een doorgaande *Fistel*, als 'er Drek of Winden, uit de buitenste mond of ingang, zich ontlast: Echter heeft de ondervinding ons geleerd, dat, welke vlyt de onderzoekers ook aanwenden, het hen niet altoos moogelyk is, niet tegenstaande de Darm doorboordt is, aldus in den Darm van binnen te komen; naamlyk dan, wanneer de doorbooring schuins door de Rokken des Darms, in deszelfs holligheid, in-gaat: Om dit egter te weeten, moet de Chirurgyn een Spuitje met eenig dun vogt voorzien, in de buitenste opening spuiten, en by aldien de Darm doorboord is, zal het ingespoote vogt, den Aars uitloopen, en in tegendeel niet doorboord zynde, weder uit de buitenste opening, te rug keeren.

De *Fistels* nu, welke den Darm van binnen zonder opening van buiten, doorboord hebben, zyn waarlyk moeijelyk om te ontdekken, men heeft ten dien einde wel een Aars-spiegel gebruikt, welke volgens de ondervinding van alle in dit onderzoek bedrevene Mannen, van geen de minste dienst, maar zelf schaadelyk zyn: En waarlyk Leezer deze zoort van *Fistels*, heeft in het onderzoek, meer dan eens, den gaauwsten en afgerigsten onderzoeker, bedroogen: Evenwel toont de ontlaste Etter of *Sanies* uit den Aars vloeijende, ons aan het vermoeden van een versweering in den regten Darm van binnen; men bespeurt ook dat 'er een versweering van binnen in den Darm is, door het inbrengen van den voorsten vinger, in den Aars; waar door men veeltyds niet alleen de plaats, maar ook de grootheid der Versweering in den Darm zelf, ontdekt: En de hardigheden en verheventheden, 't welk de Zitplaatzen van de inwendige versweeringen des Darms zyn, ons doet gewaar worden en onderkennen. Men bespeurt mede veeltyds de

De andere van gelyken, of doorboren den Darm, of
ken maar het buiten-vlies van den Endel-darm.
Van de Kentekenen der voorgestelde Pyp-zweeren han-
lt *Aquapendens lib.* 3. *Peutateuch. c.* 12. zeer volko-
entlyk. Alle deze heb ik met de Fistul-messen fraay
en snyden, en met zeer goede voorspoed geneezen, den
oortreffelyken Genees-en Heel-meester *Adriaan Spigelius*,
yn Hoog-geleerde Leer-meester, wiens Voorbereider
de Sny-konst ik geheele zeven Jaar lang, te weten,
an het Jaar 1616. tot het Jaar 1623. geweest ben, en
y wiens Konst-bewerkingen in de Chirurgie ik tien Ja-
en lang heb by gewoont, op de zeer oude en vermaar-
e Universiteit van *Padua*, dewelke niet alleen in *Ita-
ien*, maar ook geheel *Europa*, en overal zeer ruchtbaar,
onder alle Academien by kans de voortreffelykste is, van
wegens de uitnementheid van de vermaarste Leeraars,
aanzienlykheid der Studien, en de uitmuntende gedenk-
ekenen van Leer, en Deugden. Het ontbreekt my ook niet
aan voorbeelden van brave Mannen, met een groote kloek-
moedigheid den Oorlog volgende, die met de Pyp-zwee-
ren der Fondaments, uit de Spaansche Pokken ontstaan,
gequelt zyn geweest; dewelke ik, steunende op de er-
varentheid van myn Meester, hier in myn Vaderland op
de volgende maniere geneezen hebbe.

Geneezing van de doorgaande Aars-fistulen.

Wanneer ik een Pyp-zweer, die, of uit een zweering
van den Endel-darm, of uit een klein gezwel op de Billen
ontstaan is, en doorgeboort hebbende, de Genees-mid-
delen niet wyken wil (*a*) zal geneezen; dan neem ik het
zil-

de plaats en den staat der inwendige versweering in den Darm, door
een Wiek, welke men in den Aars gestooken, en eenigen tyd in
dezelve gelaaten hebbende, wederom uithaalt, wanneer men nauw-
keurig agt geeven moet, waar en aan welk deel van de Wiek,
de Etteragtige stoffe aangekleeft is, welke dan de plaats, en de groo-
te der versweeringe veeltyds aantoont.

(*a*) Heelkunst-oeffenaaren, zoekt nooit door Heel-middelen,
een doorgaande Aars-pyp-zweer, tot geneezing te brengen; vermits
zulks te vergeefs en onmogelyk te beryken is, zonder de daar
toe vereischte *Operatie*. In de Kunst-bewerking dan, daar de ge-
neezing in bestaat, moet den Chirurgyn veele omzigtigheden gebrui-
ken,

zilvere Onderzoek-yzer B, *in de* I. *Fig. van deze Plaat*, aan beide de einden met ronde hoofden (*c. d.*), en buig het zo veel het nodig is. Aan het uiterste einde van dit Werktuig (*d*) als mede aan de knoop (*e*) van de Pyp-snyder *in de* III. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, maak ik een dubbeld linnen draad (*f*) vast. Voorts steek ik het Tent-yzer allengskens in de opening (*g*) van de Fistul, en trekke het zelve, als mede de dubbelde linnen draad en het knoopachtige hoofd van het Fistul-mes door het gat van den Aars A. heen, gelyk uit *de letter* (*b. en i.*) *in* de

ken, en niet al te veel belooven, vermits 'er verborgen holligheden en loopen konnen zyn, welke den Heel-meester verbieden, door opsnyding te volgen: Ook komt alhier gelyk overal in de *Chirurgie*, de kennis van het zamenstel des Endel-darms en zyn nabuurige deelen, ten hoogsten te pas: Want alle Aars-pyp-sweeren konnen noch mogen altyd gesneeden worden. Als by voorbeeld, een *Fistel* zich uitstrekkende onderwaards naar het *Perinæum* (bilnaad,) en doorboord dit deel of de blaas zelf, moet men de Konstbewerking staaken, en den Lyder door een Palliërende manier, onderhouden: Als de Loop van de *Fistel* zich ook in den Darm uitstrekt, dat men dezelve met den Vinger niet kan beryken, zoude het ook zeer gevaarlyk, ja zelf ondoenlyk zyn, om dat men dan een swaare bloed-storting, zoude konnen veroorzaken: Ook heeft men verscheidene voorbeelden, dat de blaas, en die van het Vrouwelyke geslagt, de hals des Lyf-moeders, doorboort of aangetast was! Ja men heeft niet zelden in de naast gelegene beenderen, wel bedervingen bevonden: alle deze Aars-pyp-zweeren kan men mede niet door de gewoone Kunst-bewerking, behandelen: Maar mede met een Palliërende geneezing, onderhouden: noch zyn de meeste en geagste Chirurgische Schryvers van gevoelen, dat, als de *Fistel* boven de Sluit-spier van den Regten darm zich uitstrekt, daar aan de minste Konst-bewerkingen te doen; Dierhalven moet men altoos op zyn hoede zyn, in het voorzeggen en beloven der geneezingen van de Aars-pyp-zweeren; vermits men dikwils bevindt, dat, als men de *Operatie* aan een doorgaande *Fistel* gedaan heeft, en den Darm met het geene tusschen den mond of de opening van de *Fistel* en den Aars, opgespouwen heeft, men dan nog meenig maalen verscheidene holtens met bogtige wendingen en omslingeringen van den Darm zelf, gewaar wordt; ja die zich noch op byzondere wyze, als van onderen en naar deelen die het opsnyden verbieden, zich uitstrekken; waar van ik voorbeelden in myne Kunst-oeffening, gezien hebbe.

De Geneezing bestaat dus in de Kunst-bewerking, welke benevens de Werktuigen daar toe dienstig, de beroemde Heeren *Heister*, *Garengeot* en *Dionis*, op het allerbeste hebben afgebeeld en beschreeven: zoo moet ik ook den Leezer den wakkeren *Petrus de Marchette*, in zyn Leeven Hoog-leeraar te *Padua*, welke zeer veele swaare *Operatie* in zoorten, van Lyderen met Aars-pyp-zweeren beladen, zelf verrigt heeft, aanpryzen.

II. *Fig. van deze Plaat* blykt. Daar na vat ik met ſlinker hand het ſnydende deel (*b*) van de Pyp-ſny-:, en met de rechter hand zyn deel (*i*), en ſnyde dus :t een Snee, door het trekken en aandringen van de 'p, het Pyp-zweer t' eenemaal door, op dat de Lyder et geen lange pyn mogt gequelt worden. Wanneer t dan geſneeden is, zo moet het bloed geſtempt, de ıtſteeking verhoed, de Eelt door het Byt-middel (℞. *Iercur. præcipit.* ℥ß. *Mell. roſ.* ℥ß. *Miſce.*) weg geno-en, en de Wonde met verſch vleeſch gevult en toegeneezen 'orden. Op dezen voet worden de Aars-fiſtulen zeer gtelyk en *veilig* geneezen, *zonder een Brand-yzer*, het 'elk andere, als tot het wegnemen van de hardigheid der 'yp-zweeren zeer dienſtig zynde, hooglyk pryzen.

Geneezing van de Aars-fiſtulen, die niet doorgaan.

Wanneer my een Pyp-zweer van het Fondament voor-:omt, dat ontſtaan is uit een zweering van den Endel-larm, en de gemeene bekleedzels niet heeft doorgeboort; lan neem ik het Onderzoek-yzer K, het welk aan zyn eene einde een rond hoofdje heeft, met het gaatjen (*l.*) om 'er een zyden draat door te halen, en aan het andere einde (*m.*) gelyk een driepuntige Naald toegeſpitſt is, om de grond van het Pyp-zweer door te ſtooten, aan wiens punt de Waſch-bal M. vaſt gemaakt moet worden, op dat de punt van het Werktuig tot de grond van de holligheid een vryer doorgang hebbe, en niet te vreezen ſtaa, dat het tegens de zyden van het Pyp-zweer aangeſtoten, de Konſt-bewerking verhinderen, en pyn verwekken zal. Het Onderzoek-yzer dus bereid zynde, zoek ik de grond van het zweer des Endel-darms, en de zelve gevonden hebbende, doorboor ik de huid met het Tent-yzer ſtraks voort te ſtooten, *Fig.* III. en trek het geheel door het Pyp-zweer heen, zo dat de zyden-draden (*o*) *in de* V. *Fig.* uit beide de gaten hangen. Na dat de holligheid doorgeboort is, zo doet *Celſus lib.* 7. *c.* 4. *de ani fiſtulis*, en die hem navolgen, alle beide einden van de dubbelde draat (*hoewel een enkele zyden draat, die rood en dun is, raſſer doorſnydt, en byt van wegen zyn dunnigheid en verwe*) aan een binden, dezelve met zeker klein

 hout

hout (*n*) *in de* V. *Fig.* zeer naauw prangen, en dus de ſnee van de geheele holligheid met de draat voleinden. Maar nademaal de ſnee en geneezing van de geheele Pyp-zweer met de draat *in de* V. *Fig.* zeer langzaam voortgaat, en geduurige pyn veroorzaakt (*daar doch alle Konſt-bewerkingen met der haaſt en lieffelyk zouden geſchieden*), zo verwerpt ze *Hier. Fabrit. ab Aquapend.* met recht, en zegt, dat ze nergens plaats heeft, dan by den geene, die het yzer al te zeer vreezen. Daarom gedraag ik my hier in als volgt: Na dat het Pyp-zweer met het Onderzoek-yzer doorgeſtoken is, en de gaten, *door hulp van de zyden draat twee dagen lang zeer naauw t' zamen getrokken*, wyd genoeg gemaakt zyn, tot het gebruik van de Pyp-ſnyder *in de* II. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, die aan zyn einde een dikke knoop heeft, zo doe ik het hout (*n*) en de zyden draat *in de* V. *Fig. van deze Plaat* weg, en ſnyde het Pyp-zweer op die wyze, gelyk ik boven *by de* I. *en* II. *Fig.* beſchreeven hebbe, door. Deze laatſte geneezing van de Pyp-zweeren met de draat en het mes, vereenigt de meeningen van *Celſus* en *de hedendaagſe Heel-meeſters*; zy is ook beter en verdraaglyker, dan de enkele ſnee met de draat, gelyk de ondervinding getuigt, voornamentlyk wanneer de openingen, van wegen de lengte van de holligheid, verre van een ſtaan. Wanneer ook deze Konſt-bewerking zou ſchynen langzamer te zyn, als 't behoorde, zo zal een Heel-meeſter alle behoorlyke conditien van een Operatie voldoen, byaldien hy terſtond een ſnee in het Pyp-zweer doet, met de Pyp-ſnyder, die met zyn uiterſte einde, daar anders een knoop aan is, ſnydt. Dit Fiſtul-mes heb ik boven *in de* I. *Fig. van de* XVI. *Plaat* afgebeeld, en zyn gebruik *in de* IV. *Fig. van de* XXXIX. *Plaat*, aangeweezen. Wanneer zodanige Pyp-zweeren van een klein uiterlyk gezwel, dat verzwooren is, veroorzaakt worden, zo vereiſſchen ze dezelfde geneezing, gelyk *in de* IV. *Fig. van deze Plaat* is afgebeeld.

Het ſtaat aan te merken: Dat de Sluit-ſpier (*Sphincter*) van den Aars, volgens *Hippocrates lib. de Hæmorrhoid.* veilig op alle manier kan doorſneden worden, zo maar het achterſte deel ongeraakt blyft, want anders zou 'er een ongeneeſlyke doorloop, en na die de zekere Dood op volgen.

gen. Nochtans de Aars-fiſtulen in de verouderde Perſen, ontſtaande uit oude zinkingen, worden niet veilig geneezen, gelyk ook de oude Aambeijen, ten zy dat voor de geneezing een Etter-dragt op de Dye gebrand word, drie of vier vingeren boven de Knie, op die zyde waar het quaad is, om de vochtigheden hier door te laten, die gewoon waren door het Pyp-zweer zich te ontlaſten.

De *Aambeijen*, die de Konſt-bewerking vereiſchen, zyn of innerlyk of uiterlyk, de welke *Hieronymus Fabricius ab Aquapendente*, *in operat. chirurg. titulo de Hæmorrhoidibus*, eerſt zeer geleerdelyk uit de ontleding heeft aangeweezen.

Deze laten hun ten eerſten zien, maar de andere niet dan zy dat men den Onder-buik t' zamendrukt, en den aſſem houdt, of dat ze zich met de Stoel-gang openbaren. Wanneer zy de Konſt-bewerking van doen hebben, zo zyn ze alle beide, of gezwollen, of overtollig vloeiende.

Geneezing van de gezwollene Speenen of Aambeijen.

Zomtyds is met de gezwollene Speenen, groote pyn of ontſteeking verzelt, en dan behoort men de geneezing liever te bezoeken met innerlyke en uiterlyke Geneesmiddelen, namentlyk met de Zalve van de *Linaria Horſtii*, *lib.* 4. *obſ.* 42. of andere middelen (waar van 't voornaamſte de *Scrophularia* behoort te zyn, dewelke alleen van haar vuiligheid gezuivert, aan de hals gehangen, en op het naakte lyf gedragen, wonderlyk de pyn aan de Aambeijen verzacht, beziet *Tabern. l.* 2. *fol.* 431. en *Craton. conſ.* 207.), dan het qnaad door een Konſt-bewerking erger te maken. Maar by aldien zy zonder gevoelen van pyn, en zonder een ontſteeking, hun tot zwellen begeven, zo neem ik het Brand-yzer P. *in de* VI. *Fig. van deze Plaat*, uit *de* I. *en* II. *Fig. van de* XXII. *Plaat*, van vooren breed zynde, met het welke wel gloeijende, ik de Aambeijen zo brande, dat ik ze niet aanraak, dat is, dat ze maar de hitte des vuurs gevoelen, zo veel het de Lyder kan verdragen. Indien de Lyder, als wel dikwils gebeurt, deze Konſt-bewerking vreeſt, zo gebruik

ik ook met goede voorſpoed de Bloed-zuigers, op een zonderlinge manier toebereid en trek 'er het overvloedig bloed uit, daar na leg ik een wiek met het enkel ſmeerzel beſmeert in het Fondament, en gebruik een nieuwe Spons in zwarte zware wyn, of daar t' zamentrekkende dingen in gekookt zyn, bevochtigt en uitgedrukt, om het deel te verſterken.

Hippocrates wil tot de gemelde Konſt-bewerking een Brand-yzer met een rond hoofd hebben, gelyk het geene is, dat *in de* V. *Fig. van de* XXII. *Plaat* afgebeeld, en *in de volgende* VII. *Fig. met de Letter Q.* getekent is, met het welke hy ze alle in 't byzonder uitdroogt. Ik acht nochtans, dat het breede hier beter is, om dat het werk zo veel te haaſtiger volbracht word; maar het yzer van *Hippocrates* is beter, als de eene of de ander van de gezwollene Aambeijen vloeit, om dat dit de geene, die bloed ſtorten, ligtelyk voorby gaat, maar het platte alle vloeijende Speenen met de blinde of niet vloeijende met groot nadeel van den Lyder uitdroogt, 't welk ik uit de Aanmerkingen van *Spigelius* heb willen aanwyzen.

Zomtyds zwellen de Speenen wel, maar konnen, doordien zy dieper in den Darm zitten, geenzins in 't gezicht komen, en veel minder met het gloeijende yzer, het zy het breede of ronde, geraakt worden. Indien dan eenige hulp van de Konſt-bewerking verwacht word, zo is tot de uitdrooging noodzakelyk, de Pyp, *in de* III. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, koud in het Fondament geſtooken, met het gloeijende yzer *in de* IV. *Fig. van dezelve* XVIII. *Plaat*, dikwils in de pyp geſtooken, te verwarmen, om dus verwarmt zynde, de Speenen allengskens uit te droogen.

De Heel-konſtige Geneezing van de al te zeer vloeijende Aambeijen.

Wanneer de Aambeijen overtollig bloeden, dan moet men ze alle met het ronde puntige Brand-yzer *in de* VII. *Fig. van deze Plaat*, een voor een raken, en maar eene overlaten, waar door het overvloedige bloed voortaan uitvloeijen kan. De vloed is ſomwylen zo hevig, dat het altemets ook de allerervarenſte Genees-meeſter onmogelyk

yk is dezelve te ſtuiten, al doet hy ſchoon door d'a-
lating het bloed te rug trekken, en gebruikt de Ge-
:s-middelen van binnen en van buiten. Dit hardnek-
quaad ben ik tot *Venetien* gewaar geworden (alwaar
de Heel-konſt een Jaar lang heb geoeffend, en de ge-
ezing van de Speenen de Genees-meeſters dikwils voor-
t) aan *een Venetiaans Edelman*, uit het Geſlacht van
Contarenen, een Jong-man van 26 Jaren, van een
oedige gematigtheid, die in de tyd van het Voor-jaar
eerſte reize met uitwendige Aambeïjen, die te ſterk
oeiden, gequeld was, maar nooit van te vooren daar af
dde geweeten. Tot dezen geroepen zynde, heb ik hem
rſt de binnen-ader om de rechter arm doen openen, en
ooge koppen zonder kerven op de rugge laten zetten,
: *Crocus Martis* met oude *Roſen-conſerf* (behalven het
nden van de boven deelen) ingegeven en zeer ſterk
zamentrekkende middelen, waar het wit van een Ey
ader was, en op gebrand Katoen geſmeert, op de ont-
elde plaats geleid; niet te min heeft de overtollige vloed
oort-geduurt, en de Patient, anders een roode koleur
an natuur hebbende, t' eenemaal bleek gemaakt, zo dat hy
evaar van zyn leven liep. Ik heb den Edelman, als me-
e de geene die preſent waren, de branding van de ade-
en voorgeſlagen, om het vloeijen van het bloed te ſtil-
en, en het leven te behouden; volgende hier in de Leer
an *Hippocrates lib.* 2. *de Hæmorrhoid.* van *Aëtius Tetrab.*
. *Serm.* 2. *c.* 15. en van *Sennertus pr. l.* 3. *p.* 2. *c.* 13.
egens *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente*, en beveſtigende
ie voorſlag uit *Hippocrates Aph.* 6. *Sect.* 8. Wat de
Medicamenten niet geneezen, dat moet het Yzer genee-
en, en wat het Yzer niet geneeſt, dat moet het Vuur
eneezen; de woorden, *wat het Vuur niet geneeſt, dat*
moet men voor ongeneeſlyk houden, al willens overſlaande,
op dat de Patient geen oorzaak zoude nemen, om aan de
erſtelling van zyn gezondheid te twyffelen: Maar de Pa-
ient ziende, dat hem de Dood op de lippen zat, heeft
onzen ouden *Hippocrates* geloof gegeven, en my, en de
geene, die tegenwoordig waren, met de uitgeſtrekte hand
beloofd, dat hy de brandende Konſt-bewerking, als het
laatſte Hulp-middel, wilde toelaten. Daarom ik my met
der haaſt na huis begevende, my met het noodzakelyke

 Werk-

Werktuig heb voorzien, te weten, met de ronde en langwerpige Brand-yzers, *in de* V. *en* VI. *Fig. van de* XXII. *Plaat*, dewelke ik, als ik weder kwam, den Knecht van den Edelman heb gegeven, dat hy ze zoude gloeijende maken, waar mede ik, na dat ze wel doorgloeid waren, de uitgangen van de Speen-aderen een voor een ſchroeide, en een korſt daar overbracht, van de opperſte beginnende, dat het bloed uit de ongeſchroeide af vloejende, de gegloeide Yzers niet mogt uitbluſſchen. Beziet by *Ludovicus Septalius lib.* 7. *Animadverſ.* 112. dingen, die zeer waardig zyn om te leezen (*a*).

Na dat het bloed door deze Konſt-bewerking geſtempt was, en een goede Levens-wyze in eeten en drinken onderhouden wierd, is dien Edelman weder tot zyn voorige gezondheid gekomen; waar by ik hem hebbe geraden, dat hy alle drie maanden vier koppen op de Schouderbladeren, en de rugge zoude laten zetten, en kerven, op dat de Natuur in toekomende niet mogt gewent worden, de overvloedigheid van 't bloed na de Speen-aderen toe te dryven. Door deze Levens-wyze wel in acht genomen zynde, is hy van de vloeijing der Speenen bevryd geworden, en heeft tien jaren lang daar na gezond en wel te pas geweeſt.

By

(*a*) De Bloedſtorting van de inwendige Aambeijen (*hæmorrhoides*) voortkomende, moet men niet tragten te ſtuiten, zo dezelve niet hevig of te langduurig is, want in verſcheidene Lichamen is dezelve nuttig, en tot de onderhouding der gezondheid noodzakelyk: Doch zo dezelve diep in den Aars hunne zitplaats hebben, en de bloedſtorting daar uit voortkomende geweldig is, brengt zy om haar te ſtuiten, den Chirurgyn zomtyds veele moeite aan; en alhoewel eenigen in dit geval die, met een brand-yzer in den Aars te brengen, tragten te doen ophouden, kan ik echter mynen Leezer deze wreede manier niet aanpryzen; maar met meerder veiligheid raaden, zyne toevlugt te nemen, tot bloedſtempende middelen; als by voorbeeld, een in eengedraaide ſpons in de *Alcohol vini* eerſt genat, en als een Zet-pil geſneeden, in den Aars geſteeken; of een Steek wiek met het zelve bevogtigt; als mede Plukzel om een houtje gewonden, met 't wit van een Ey beſmeerd, en met een zamentrekkend Poeijer beſtrooit, of in de Olie of geeſt van Terpentyn gedoopt: vervolgens deze middelen in den Aars gebragt zynde, wordt met Compreſſen en een verband, alles beveſtigt en op zyn plaats gehouden; om aldus met meerder gemak, deze bloedſtorting te ſtuiten.

De bloedſtorting der uitwendige Aambeijen, is nooit zo hevig, of kan door Comprimeeren zonder moeite geſtuit worden.

By aldien de Natuur van de gemelde Edelman voor
zen de Speenen meer-maals geopent, en als daar toe
went zynde, de overvloedige vochtigheden na deze
el alleen hadde plegen te houden; zo zoude ik een ee-
ge Speen-ader met het yzer onaangeraakt gelaten heb-
n, die daar na met een fluit- en t' zamentrekkend poe-
r zoude hebben konnen toegesloten worden, zo dat ze
telyk van zelfs, of door konst geopent, en het bloed,
it dagelyks in het lichaam vergaderd word, en op de
choorlyke tyden pleegt gelost te worden, daar door af-
ezuivert zoude konnen worden, op dat de toevallen daar
it niet zouden ontstaan, van dewelke *Hippocrates Sect.*
. *Aph.* 12. gewag maakt, zeggende: Indien iemands
Aambeijen of Speenen, lang geduurt hebbende, genee-
en worden, ten zy dat een van dezelve open gehouden
vord, zo staat het gevaar van het Water tusschen Vel en
Vleesch te verwachten, of de teering is nakende. En
n Epidemior. lib. 6. *Sect.* 3. *text.* 33. & 34. De gee-
ne, welke het bloed door de Speen-aderen in de Endel-
darm plegen quyt te raken, zullen noch met ontsteeking
van de Longe, noch met een ineetende Zweering, noch
met Bloed-vinnen, noch met de kleine gezwellen, die
na de gelykenis van de Ciçers *termintbi* genoemt worden,
noch ook misschien met de Melaatsheid, noch ligtelyk
met eenige andere diergelyke Ziekten of toevallen gequeld
worden. Nochtans hebben 'er veele, die ter ontyd daar
van geneezen zyn, diergelyke Ziekten gekreegen, en heel
qualyk daar van geweest.

Verzwoorne Aambeijen.

De verzwoorne Binnen-speenen moet men uitdroogen, dat ze niet in Pyp-zweeren veranderen. Daarom steekt men in het Fondament een yzere Pyp ter zyden een gat hebbende, *in de* II. *en* III. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, in de welke men het Yzer *in de* IV. *Fig. van dezelve Plaat*, wel gegloeit dikwils insteekt, en wederom uithaalt, waar door de zweerende Speenen gebrand, en de byleggende deelen beschermt worden. Na dat de Pyn gestild, en de Korst weggenomen is, zo moet men de

 Zwee-

Zweering met Vleesch- en vel-makende middelen wederom geneezen.

De VIII. *Fig.* vertoont *het gebruik van de Darm-spuit,* of Klisteer-pyp *in de* V. *Fig. van de* XV. *Plaat*, waar mede iemand hem zelven in het Fondament een Klisteer zetten kan.

Den 18. *Juny* 1639. is de Huis-vrouw van *Bartholomæus Abelinus*, een Linnen-wever tot *Ulm*, van een dode Vrucht in de Kraam bevallen, die aan de plaats van de Schamelheid geen teken hadde, waar by men bekennen kost, of het een Knechtjen of een Meysjen was: alzo daar geen eenig weg te zien was, waar door de Vrucht haar water maken, of haar gevoeg zoude hebben konnen doen. Aan de Bil-naad hing iets zo langs als de kleinste vinger, 't welk gelyk de blinde darm geen gat hadde; van het Schaam-been tot op de hielen waren beide de beenen aan malkander gegroeid, zynde voor 't overige de Vrucht van een schoone gedaante.

De IX. *Fig.* vertoont *een Monstreuse Vrucht*, met twee Hoofden, vier Voeten, en zo veel Armen, de welke *Anno* 1651. *den* 5. *July*, omtrent ses uuren na de middag, *Anna*, de Huis-vrouw van *Georg. Longius*, den Koe-herder, in 't Dorp *Winterbach*, in 't Hertogdom *Würtenberg*, ter Wereld gebracht heeft. Dit Monster wierd, zo haast als 't geboren was, van de Eerwaardige *M. Johannes Riepp*, Farheer van die Plaats, gedoopt, en daags daar aan *den* 6. *July*, in de Kerk *Christianus* en *Christiana* genoemd; ten ses uuren na de middag is het dezer Wereld overleden. *Den* 7. *July* heb ik ter presentie van *Christoforus van Rueff*, Stads-Doctor tot *Schorndorff*, *Jacob Gukkeling*, Apotheker van dezelve plaats, de Vader van het Kind, en verscheide andere, de Borst en de Buik na de Konst geopent, en eerstelyk twee Magen gevonden, aan ieder van de welke de dunne darmen vast waren, die nochtans met malkander by het beginzel van de dikke darmen, in een blinden Kartel- en Endel-darm uit kwamen. Het ingewand konstig uitgehaalt zynde, kwamen onder de rechter zyde maar een Lever te voorschyn; in de slinker zyde een eenig Milt, maar omtrent de Lenden drie Nieren, en zo veel Pis-lei-

s van gelyke grootte, die met hare uitgangen in eene ater-blaas alleen open ſtonden. Aangaande de Teel-en, zo was daar maar een Lyf-moeder, hebbende al-deelen tot de voort-teeling nodig zynde. 't Geen ach-aan het Fondament hing, was niet open, maar gelyk de blinde Darm geſloten. In de holligheid van de Borſt b ik twee Herten gevonden, in even zo veel Herte-iezen beſlooten, en een Middelſchot, dat beide de Her-n in dier voegen van malkander heeft geſcheiden, dat ɛt eene op de rechter en het ander op de ſlinker zyde lag.

)E VYF EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* VI. *Plaat in 't Latynſche Auct.*)

Van de manier om een Breuk van de Elleboog met een Wonde, en de ingebrande Etter-drachten onder en boven de Knie, te verbinden; van een Pyp-zweer in de Scheen te openen, de lippen van een Wonde in de Dye, te hechten, en een gerokt Gezwel uit de Dye, te ſnyden.

DE *vier achter een volgende Figuren* wyzen aan, *hoe een gebroken Elleboog met een Wonde, met drie Zwachtels, zo veel Doek-drukzels en Spalken behoorlyk moet verbonden worden.*

De I. *Figuur* vertoont, *na dat alle noodwendigheden tot het verband gereed zyn*, de rechter uitgerekt, met *de eerſte Zwachtel* (*f*) van het verband, driemaal om de breuk gewonden, de welke, na dat 'er drie gaten, om het dagelykſe verband van de wonde te doen, ingeſneeden zyn, tot aan de bocht van de Elleboog omgehaalt word (*a*).

In

(*a*) Dit inſnyden van gaten in de Zwagtels eer men dezelven om het gebrooke deel windt, door welkers behulp men de Wonde, met welken de Been-breuken verzeld zyn, verbinden kan, zonder den Zwagtel los te maken, heeft de ondervinding geleerd, dat

In de II. *Fig.* verbindt de Heel-meester den zelven Elleboog met *de tweede Zwachtel* (*g*), dewelke maar eens om de gequetste plaats word omgehaalt, en, na dat men 'er tot het voorzeide oogwit maar een eenig gat in gemaakt heeft, na de voorhand toe, en van daar tot aan de kromte van de Elleboog te rug geleid word.

In de III. *Fig.* bindt de Heel-meester aan den zelven Elleboog, over de eerste en tweede Zwachtel, *alleen drie Doek-drukzels* ([]), *latende het dagelykse verband van de Wonde het vierde niet toe*, met een Zwachtel van twee hoofden, in welker midden (*h*) een gat is, en die met haar slinker hoofd (*i*) na de kromte van de Elleboog, met het rechter (*k*) na de voorhand omwonden word.

In de IV. *Fig.* bindt de Heel-meester aan denzelven Elleboog, over deze drie Doek-drukzels ([]), *onder de derde Zwachtel* (*i. k.*) *wat uitstekende*, zo veel *Spalken* (Δ), maar met twee banden (*) vast, op dat de Elleboog gevoeglyk in zyn Lade geleid, en de wonde zonder ontydige optilling des lidts, en losmaking van de Zwachtels, met de behoorlyke genees-middelen voorzien kan worden. *Doch daar staat aan te merken*, dat de Genees-middelen op de wonde geleid, met een vier dubbelde Doek-drukzel (*l*) bedekt, en met een byzonder Zwachtel (*m*) bewaart moeten worden (*a*). De

dat het beeter gezegd, dan gedaan word: want zo men de gaten voor af in de Zwagtel snyd, welke volgens de genoome maat, wel zoude schynen over een te komen en net te passen, zoude echter de voornoemde gaten, zo gauw men den Zwachtel maar wat aanhaalt, veel van de plaats, waar zy komen moesten, verscheelen: hier en boven is het gebrooke deel, veele veranderingen in 't begin, zo wel als in het vervolg, zo omtrent de zwelling als het slinken, onderworpen; waar door dan wederom de gesneede gaten in de Zwagtels, niet op de behoorlyke plaats der Wonde, komen. De Boekligatuur aldus genaamd, om dat dezelve, als met bladen word omgeslagen, is in alle *gecomponeerde Fracturen*, de allerbeste *bandagie*; en welke op alle de ledematen onzes Lichaams geplaast, konnen worden; en het gebrooke deel, kan zonder merkelyke beweeging te maken, met dezelve veilig verbonden worden.

(*a*) Men bediend zich hier in de plaatze van een Lade, welke men met Vlasch of Werk opvuld, van een half rond uitgehold Plankje, met Compressen voorzien; of een houte Spalk van onderen geplaatst, om het doorzakken van het gebrooke deel, te beletten, en om vastigheid, rust en uitgestrektheid, aan den onder-Arm, te bezorgen: ook worden de Stroo-armen, om het zelve oogmerk, in de gebrooke Armen en Beenen te bereiken, met nut gebruikt: maar in de gebrooke Dye, Scheen en Kuit-benen, en inzon-

De V. *en* VI. *Fig.* vertoonen *een Etterdragt in de Dye*, der en boven de Knie ingebrand, hoe dezelve met de nd (*b*) moet verbonden worden, en met de Band (*c*) bonden is.

De VII. *Fig.* wyſt aan *het gebruik van de Pyp-ſnyder*, aar mede een Pyp-zweer in de huid van het Scheen-en, vereelt en maar eene opening hebbende, geopent ord. *Staat aan te merken*: zo het Pyp-zweer niet eelt-htig is, heeft men geen Pyp-ſnyder van noden, om dat oor een ſtyf Doek-drukzel de Etter genoegzaam geloſt, n het Zweer toegeheelt kan worden (*a*). Anders wor-en de Bocht-gezwellen alleen op de grond geopent, om e Etter-ſtoffe beter te loſſen, maar om de Eeltachtige anten, moeten ze heel doorgeſneeden worden.

De VIII. *Fig.* vertoont *een Wond, met een Zabel diep n de Dye gebouwen*, met vier naden toegehecht, een o-pening om laag hebbende, die door een Wiek, om de Etter-ſtoffe uitgang te geven, open gehouden word (*b*).

De IX. *Fig.* wyſt aan, hoe *een Pap-gezwel* in het bin-nen deel van de Dye, door een kruis-ſnee ontbloot; (*c*) en

zonderheid met een Wonde enz. verzeld, welke ze dus gecompo-neerd maken, zyn de Laden dienſtiger, om die gebrooke Deelen in te leggen; vermits dezelve niet gevoegelyk aan de Arm-breu-ken, kunnen gebruikt worden.

De beſte afbeeldingen van Been-laden, om de gebrooke Benen in te leggen, vind men by *Garengeot* in zyne verhandeling der inſtru-menten, en by *Heiſter*, afgebeeld.

(*a*) De Schryver zegt, dat, wanneer eene Pyp-zweer niet bogtig is, geene ſnyding noodig hebbe; doch by aldien dezelven lang is, en wat diep gelegen, is men veeltyds verpligt de zodanige met het Mes of ander Werktuig, te openen: want dezen met weldruk-kende verbanden, gelyk men hier voorgeeft, inzonderheid de diepgelegenen, te ſluiten en ter geneezing te brengen, zal zelden wel ſlaagen, om dat de diepe en lange Pyp-zweren, veel te hol zyn, dan dezelven door het opgegeven middel, te doen kleeven; en wel inzonderheid dan, wanneer zy, naar beneden loopen, op plaat-zen onder welken geen Been gelegen is, des ook geene tegenſtand kan bieden.

(*b*) In het hegten van diepe Wonden, inzonderheid in de ſpierige deelen, moet den *Chirurgyn* met zyn kromme naalde, genoegzaam tot op den grond der wonde, ſteeken: want zo dezelven niet diep ge-hegt worden, ontſtaan 'er anders in den grond, veeltyds Etterzak-ken, welke dan niet alleen de geneezing beletten: maar tuſſchen de Spieren indringende, onnaſpeurlyke en onopſnydelyke verzakkin-gen en holligheden, maken.

(*c*) Verſtaa hier door dat de bekleedzelen van het Pap-geſwel, om-

en met de haak (*l*) aangevat, door hulp van een beene hand-vatzel (*m*) van de onderleggende Spieren gefcheiden moet worden.

DE SES EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXVII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de bederving der Scheen- en Elle-pyp beenderen, tot op het merg; van een gebrooken en gequetfte Scheen-been, met banden in 't rond omwonden; en van 't afzetten van de Hand, of het uiterfte van de Voet.

DE I. *Figuur* vertoont *een bederving van het Been, tot op het merg der rechte Scheen-pyp*, van de Heer *Auguftinus Mercken*, die ik heb geneezen, als volgt: Den eerften dag heb ik omtrent drie dwars vingeren breed onder de Knie-fchyf, te weten, daar de rechte Spier, het Scheen-been uitftrekkende, eindigt, de bekleedzelen van de Scheen naar de lengte, tot aan het einde van dit been tuffchen de enklauwen opgefneeden, met het recht uitgeftrekte Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* afgebeeld. Het Been bevond ik met een beweeglyke kraak-beenachtige fubftantie overtrokken te zyn, en de Wonde heb ik met bloed-ftempende middelen verbonden. Des anderen daags, na dat het bloed geftempt was, heb ik het beweeglyke Kraak-been, dat over de Scheen-pyp gegroeid was, met de Boor-fchyven *in de* III. IV. *en* V. *Fig. van de* II. *Plaat*, aan drie plaatzen doorboort, en terftond het tuffchen-fchot van de doorgeboorde gaten met de Sny-tang *in de* II. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* uitgefneeden, (*a*) daar ik dan het Been van de Scheen-pyp t' eene-

omzigtig doorfneeden moeten worden, tot op het gefwel, en niet tot in het gefwel zelf.

(*a*) Deze hier befchreeve wyze naamlyk om eerft door behulp der Been-boor (*Trepaan*), het tot op 't merg bedorve Scheen-been, op ver-

eenemaal verrot, vermolmt en bedorven heb bevonden; 't welk ik, van de Knie tot na beneden aan het einde van het gezonde afgescheiden, met een Trektang heb uitgetrokken, en het Been, met dertien Zwachtels, *volgens hare Cyffers alhier afgetekent*, over 't kruis verbonden, in een bekwame Been-lade, met Werk opgevult, geleid, *als in de* X. *Fig. van deze Plaat* vertoont word. Deze dertien Zwachtels, die in haar lengte verscheiden, (*want het dunder en onderste deel van het Scheen-been korter, maar het dikker deel langer Zwachtels vereischt*) en dwars-vingeren breed zyn, heb ik zodanig op de Been-lade, waar in het Been zou in te leggen komen, geleid, dat ieder onderste Zwachtel bykans de halve bovenste Zwachtel bedekte. Op deze wyze heb ik het Been in de Been-lade boven op deze Zwachtels geleid, en dus de uiterste einden van de onderste Zwachtel naar boven kruis-wys over geslagen, daar na de naastvolgende, enz. tot dat ik tot de opperste toe gekomen ben, welker einden ik met een dubbelde knoop t' zamenhaalde, als *in de* I. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* te zien is. Wy hebben diergelyke Zwachtels van noden, wanneer het gequetste deel dikwils een onderzoeking, en bewaaring voor een toevloed der vochtigheden van doen heeft.

De II. *Fig.* vertoont *de Scheen-pyp, t' eenemaal vermolmt en bedorven*, gelyk zy was na de uitsnyding van het Kraak-been, waar mede zy bedekt was.

De III. *Fig.* stelt voor oogen *de plaats, alwaar het* ver-

verscheide plaatzen te doorbooren, en vervolgens de overgebleeve tusschen ruimte, met een *Snytang* weg te snyden, is een werk van veele moeiten, gelyk de ervarenen in de Heelkunst over dit onderwerp, wel bewust zyn: Dierhalven zo de bederving zo in dit, als zelf in andere beenderen, zich niet al te verre uitstrekten; werd met meerdere spoet, en doenlyker, zodanige diepgaande Been-bederving (*Caries*), met een na de grootte der bederving gemaakte Been-boor, de geheele omtrek in eene rys uitgeboort; of anders te lang of te groot zich uitstrekkende, in verscheide herhalingen, naast en in malkander de boorschyven plaatzende; tot dat men de geheele bederving heeft uit en weg geboort. Eenige hebben in dit geval met voordeel zich bediend, als *Petit* en anderen, van de geheele omtrek der bederving, tot op het merg (*medulla*), met de *Exfoliative Trepaan*, uit te booren. *Van Deventer* wil de omtrek met graveer-yzers, uit steeken; waar van hy eene Aanmerking in zyne beschryving van de ziektens der Beenderen, geeft; Doch dit heeft mede veel moeite in.

verrotte Been, met de Trek-tang uitgetrokken, *heeft gelegen*, en bedorven daar en boven een gat, waar in het einde van de kleine Scheen-pyp te zien is, noch meer bedorven zynde, als de groote Pyp, die ik met de voorſz. Boor-ſchyven heb uitgeſneeden.

De IV. *Fig.* vertoont *een ander Breuk aan het zelve Scheen-been*, eerſt geneezen zynde, waar van ik beneden een geheele Hiſtorie aangetekent hebbe.

De V. *Fig.* is *het Been van de Scheen-pyp*, by de Patient tot een gedachtenis weg geleid, en bewaart.

De VI. *Fig.* vertoont *een bedorven Elle-been* van de rechter Arm, en (gelyk als de voorgaande Scheen) met een Kraak-been overtrokken. Daarom heb ik de huid buiten aan den Arm, van het gewrigt der hand tot de Elle-boog toe met een Mes opgeſneeden, en de Wonde door doek-plukzels met een bloed-ſtempende Zalve beſmeert wyder gemaakt. Des anderen daags heb ik het Kraak-been met de Boor-ſchyven, *van Aquapendens* weder tweemaal doorgeboort, het tuſſchen-ſchot met de Sny-tang *in de* II. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* uitgeſneeden, en het onderleggende Been ontdekt.

De VII. *Fig.* vertoont *een Been of Pyp van de Elle-boog t' eenemaal bedorven*, *en ruwe*, het welk ik ook met de Trek-tang, by ſtukken, en zonder eenige pyn en geruis heb uitgehaalt.

De VIII. *Fig.* wyſt aan *de plaats*, waar in het bedorven en uitgetrokken Been van den Arm lag, *die de Natuur wederom met een weer heeft vervult*, zo dat de Zieke zonder beletzel het Boeren-werk weder konde verrichten. Deze Patient was een Huis-man van *Papalauw*, dien zyn arm in 't Jaar 1636. aan vier plaatzen, zonder eenig uiterlyke quetzuur van een Zoldaat in ſtukken was geſlagen. Dezen Arm-breuk is door my, en *Nicolaus Reutten*, zo veel mogelyk was, t' zamen gevoegt, en na ons oordeel wel geneezen. Maar wy voorts geen quaad vermoedende, zo zwelt den arm op 't nieuw, verwekt groote pyn, en begeeft hem tot een Zweering, met een uitteering van 't geheele Lichaam, zo dat wy begoſten het vermoeden te krygen, of het been zo dikwils gebrooken, mogt verrot en bedorven zyn, dat wy ook na het opſnyden van de huid, en het uitſnyden van het Kraak-

been

en met de Boor-schyve, zo gesteld bevonden, en dus Elle-boog met de banden kruis-wys verbonden, en et die middelen geneezen hebben, de welke tot de ge-ezing van de Heer *Augustinus Mercken* zyn gebruikt weest.

De IX. *Fig.* vertoont *een Breuk van het Scheen-been et een Wonde* en ontblooting des beens, zo dat zyn uiter-e Eindens buiten de huid zyn uitgeborsten, de welke, by dien ze lang zyn, van wegen de pyn kramp, en ontstee-ing, die te vreezen staan, door de uitrekking alleen niet onnen noch moeten ingezet worden, maar zy moeten (zo 't ogelyk is), of door het Werktuig, dat een snydende Beitel gelykt, tusschen de uiterste eindens van het Been geftooken zynde t' zamen gezet worden, terwyl het Been zonder geweld uitgerekt word; (*a*) of, by aldien le uitsteekende splinters een of meer, zo verre uit zyn, lat zy ook door de beitel A. niet konnen binnen gebracht

(*a*) Men moet in de Beenbreuken alwaar de gebrooke beenen door le bekleedzels uitsteeken, en verre over elkanderen geschooven, waar op dus spoedig Zwelling, Pyn, Ontsteeking en zomtyds Zenuw-trekkingen volgen, voor al de herstelling of uittrekking niet ter hand nemen, als de opgemelde toevallen daar reets tegenwoordig zyn: noch door een Werktuig gelykende na een Bytel, gelyk deze beroemde Schryver gebiedt, naamlyk met het zelve tusschen de uitsteekende einden der gebrooke Benen, in te steeken, om dus door dit geweld, de over elkanderen geschoove benen, wederom in hunne natuurlyke plaatzen tragten te krygen; want, Lezer, zulks is onmogelyk te doen, inzonderheid, als de reets beschreevene toevallen daar zyn; want als men aanmerkt, dat, wanneer onze Spier-vezelen in de breette zich uitzetten of zwellen, zo verre rekken konnen, onmoogelyk in de langte, zonder deze uitgerekte en gespanne Vezelen te doen breeken, verder konnen uitgehaald worden; en dierhalven zoude door deze behandeling, den Lyder in het hoogste gevaar, gebragt konnen worden, om vervolgens het gebrooke deel, door een daar op volgende spoedige versterving te verliezen: maar het zelve als dan in tegendeel, in rust te laten; de natuurlyke regtheid en gedaante, daar van zo veel het mogelyk is, in agt te nemen en tragten te verkrygen; het deel wel en gemakkelyk te leggen of te plaatzen, en bekwaame middelen, als Stoovingen, Pappen enz: welken men tegen de dreigende *gangræna* en swaare *inflammatie*, ter verhoedinge der versterving gewoonlyk is te gebruiken, aanwenden; tot men de uitkomst van dezelve gezien heeft, en zo deze ten beste is, naamlyk, met het wyken der toevallen; dan moet men (en ook niet eerder) aanstonds toetreden, om de herstelling te betragten: 't zy door eené zagte uitrekking, of zulks niet willende gelukken, door het wyder maken der Wonde enz. En dit in agt nemende, zult gy de Klip, daar zig veele in dit geval aangestooten hebben, voorzigtig konnen myden.

bracht worden, maar eerder aan de naast gelegene deelen scheuren en pyn zouden veroorzaken, zo is het raadzaam, dat men ze (volgens de leere van *Hippocrates lib.* 3. *de fracturis*) met *de Sny-tang in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* affnydt, en de gebrooken Pypen daar na op haar plaats brengt. Wanneer het uitsteekzel afgesheeden word, zo dat het Been korter word, zo willen de Heel-meesters, dat men den Patient moet aandienen, en van te vooren zeggen, dat het Been of andere gebroken deelen korter zullen worden: welke voorzegging van *Galenus* en *Hippocrates* waar is, wanneer de gebrooken Dye, of Schouder-beenen, een stuk van haar Pyp heeft verlooren; Maar als de Scheen-pyp of de Elle-pyp aan de Arm een stuk afgaat, zonder dat de naby leggende Pypen schade lyden, zo behoeft men wegens de kortheid van het Been niet altyd in vrees te staan: want het gezonde Been houdt het lidt zo lang gespannen en uitgerekt, tot dat de Natuur het gebrek van het afgesneeden deel met een Kraakbeen of eenige weer voorzien en verbeterd heeft.

De X. *Fig.* is *het Scheen-been*, met een Wonde en uitsteeking van 't Been verzeld gebrooken, dat met Zwachtels, niet kruis-wyze, maar in de ronde omgewonden, verbonden, en behoorlyk *in de Been-lade geleid* is. Dit ronde verband (*Ascialis Ligatura*) word *Hippocrates* toegeschreeven, en beneden, in de geneezing van de Beenbreuk met een Wonde, breeder verklaart.

De XI. *Fig.* is *een Hand*, *met een verborgen Kanker*, besmet, die aan het gezonde deel, by het einde van de kleine en groote Pyp des Onder-arms, afgezet word. Het vleeschachtige weezen word eerst rond om ingesneeden, met het kromme Mes B. tot op de Beenen, die daar na met een trek van de zeer scherpe Zaag C. afgezet worden. *Merkt aan*; dat de Arm boven de plaats van de Snee met geen band gebonden word, alleen ten dien einde, dat het besmette bloed kan uitloopen, 't welk behouden zynde, den Arm weder op nieuw mogt ontsteeken.

De XII. *Fig.* is *een Hand*, *daar het koude Vuur in is*, die by gebrek van de Zaag, op de Blok D. geleid, aan de gezonde einden van de groote en kleine pyp des Arms, met goede voorspoed, tegens het gevoelen van *Hildanus*, met de Beitel E. afgezet word. De Arm boven

en het gewrigt der Hand word met een band vaſt t' zamen getrokken, niet alleen om het gevoelen te verminderen, maar ook, op dat de Slag-aderen, *na het afzetten van het verſtorven Lid*, konnen t' zamen getrokken, en de ſtorting van veel bloed verhoed worden (*a*). De

(*a*) Het afzetten van den Onder-arm met één Hamer en Beitel in eene ſlag, gelyk deze Schryver hier meldt, gaat wel ſchielyk voort, doch is ten hoogſten ſchadelyk en veeltyds met ongelukkige gevolgen verzeld; nademaal alhier twee beenderen, als het Elle- en Speek-been zyn, welke zelden met eene ſlag, glad werden afgeſlagen: maar veeltyds wyken voor het geweld des Beitels; Daar en boven worden de beenderen dikwils hoekig en ſplinterig, ja zelf, met opſcheuringen verzeld, afgebeitelt: Doch in kleindere beenderen, als by Voorbeeld, die der Vingeren en Teenen, werden daar mede met een goed gevolg, afgezet.
Botall. de Vulner. Sclopet. p. 790. heeft meede van gevoelen geweeſt, dat men zelf grooter beenderen, als die van het Dye en Scheen-been, door behulp van een by hem uitgevonden Werktuig, beſtaande in een Val-yzer of Snytuig met een Blok, waar door in een oogenblik met veel ſnelheid, een verſtorven Lid, word afgezet of afgeſtooten. Doch dit Werktuig, en deze manier van afzetten, werd ook verworpen; gelyk zulks de wel bedreeven *Hildanus lib. de Gangræna & Sphacelo* inſgelyks afkeurt; vermits daar door de beenderen, als zeer harde deelen, in veele ſtukken mede kunnen afſpringen; gelyk men aanmerkt dat op de vleeſchbanken, zelden groote beenderen met den Byl, hoe ſcherp hy ook zoude mogen zyn, zonder opſcheuring, hoekig of ſplinterig, worden afgehakt. Gelyk *Schelham: Oncolog. parv. pag.* 171. zeer wel aanmerkt.
Hier mede wil ik *Botallus* zyn uitvinding ook laten beruſten, en ons wenden wederom na eene andere manier van afzetten, namentlyk tot die van *Verduin*, zyn *nieuwe Kunſt om Leden af te zetten*. Deze beſtaat daar in, dat men by het afzetten eenes Lids, als by voorbeeld, het Scheen-been, 't vleeſch van de Kuit van het Been afgeſcheiden, bewaart; en hier na dezelve Lap, wanneer het Been is afgezet, om de Stomp ſlaat, om dezelve te bedekken, op dat de Heeling des te ſpoediger, zoude geſchieden; en vervolgens een kunſtig gemaakt Been, des te bekwaamer zonder ongemak, konde gedragen worden: gelyk zulks mede aan den Arm en Hand, op gelyke wyze kan geſchieden. Doch als men deze manier van afzetten wil werkſtellig maken, zo moet het Vleeſch noch Gezond of Levendig zonder eenige hinder of verrotting zyn, anders heeft men daar niets goeds van te hopen; waarom zelden deze manier van afzetten, mede gevoeglyk kan geſchieden, of plaats heeft. Hoe veel het voordeel of de ſchade van deze manier zy, in tegenſtelling van de gewoonlyke wyze van afzetten, heeft de Heer *Saltzman* in zyne verhandeling de *novo membra amputandi modo*, uitvoerig beſchreeven, en ondervonden, dat, van de gewoone wyze van afzetten, veel meer voordeel te verwagten is, dan van de wyze van *Verduin*. Gelyk zulks ook vervolgens van de

De XIII. *Fig.* is *een Bekken vol Water en Azyn*, daar een Blaas op dryft, die wel nat gemaakt zynde, tot het verminkte Lid te verbinden gebruikt word.

De XIV. *Fig.* zyn *twee t' zamengerolde Zwachtels*, F. *en* G. hebbende ieder een twee hoofden, om den Arm, daar de Hand van afgezet is, te verbinden.

De XV. *Fig.* is *een Voet van het koude Vuur verdorven*, die in het afgestorven Deel, (na de Leere van *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente lib.* 1. *Pentateuch. cap.* 19. *& libr. oper. Chirurg. titul. de Sphaceli chirurgia*) dicht aan het gezonde Deel met de Sny-tang *in de* I. *Fig. van de* XXIII *Plaat*, afgezet word. Het verstorven Deel afgezet zynde, zo word het overige van het verrotte vleesch, met de gloeijende Brand-yzers *in de* IV. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* verteerd en uitgebrand, tot dat de Patient de kracht des vuurs gevoelt. Daar na besmeert men de Doek-drukzels H. met het *Unguentum Ægyptiacum Hildani*, die op de korst geleid worden. De lange Doek-drukzels I. daar op opgeleid zynde, word de verminkte Voet met de natte Zwachtel K. tot aan de Knie bewonden, gelyk als de Hand *in de* II. *en* III. *Fig. van de* XLVII. *Plaat*, tot aan de halve Elle-boog toe verbonden is (*a*).

De XVI. *Fig.* zyn *verscheide Yzers*, in de XXII. *Plaat* afgebeeld, die gegloeid worden, en dienen zo wel om de

over-

de meeste Chirurgyns verworpen, en dierhalven genoegzaam uit het gebruik geraakt is.

(*a*) Alhoewel deez geagte Schryver op het gezag van *Aquapendens*, de afzetting van een verstorve deel, in het verstorvene zelf, aanpryst, zo wild echter Lezer deze manier niet navolgen, want de ondervinding leert ons het tegendeel, mitsgaders derzelver kwade gevolgen, waar van ik voorbeelden gezien hebbe, want als men in het verstorve afzet, en de versterving verder kruipt, daar men aldus altyd aan blood gestelt is, zoude de afzetting vrugteloos gedaan zyn: en om dan den Lyder by 't leven te behouden, is men verpligt om het boven het eerst afgezette, wederom af te zetten, dat als men zulks in het Levendige en boven de versterving doet, den Lyder voor de twede pynlyke en zorgelyke Kunstbewerking, had konnen bevryden; of men ziet als men in het verstorvene afzet, echter met droefheid de versterving, in diervoegen wederom voortkruipen, dat men den Lyder moet zien sterven, om dat men als dan, zomtyds niet kan afzetten: Dierhalven is het van de hoogste noodzaaklykheid, om altoos boven de versterving, en in het gezonde, de afzetting te doen.

verblyfzelen van het verrotte Deel te verteeren, als het loeijen van het bloed te ſtempen.

De XVII. *Fig.* zyn *twee Vaten of Schotels*, met te rugdryvende Genees-middelen, namentlyk, roode Wyn, het wit van Eyeren, en Roſen-olie gevult, waar mede de Banden nat gemaakt worden, om de ontſteeking te verhoeden, het zy dat de afzetting, of in het gezonde, of in het verſtorven Deel geſchied.

DE ZEVEN EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXVIII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de manier om verminkte, en met een Wonde verzelde gebrokene Leden te verbinden; van de Beenlaade voor den Voet; en van het heete en koude Vuur.

DE I. *Figuur* onderwyſt *het Verband van den Onderarm, na de afzetting van de Hand*, of hoe de Zwachtel F. *in de* XIV. *Fig. van de* XLVI. *Plaat*, om de Elle-bogen *in de* XI. *en* XII. *Fig. van de* XLVI. *Plaat*, in het levende Deel verminkt zynde, moet omgeleid worden. Na dat de Slag-aderen het bloed uitſtortende, of met de Tang uitgetrokken, en met een draat toegeſtrikt, (*a*) of met gloeijende yzers gebrand zyn, zo

(*a*) De Schryver hier ſprekende om een *Arterie* (Slag-ader) na gedaane afzetting van eenig deel, als by voorbeeld de Nahand, enz: met een draad toe te ſtrikken, om de bloedſtorting daar mede te ſtuiten, wil dat men het Vat, met een tangetje zal uittrekken of na zich halen, en met de draad vervolgens omwinden of toeſtrikken; doch zodanige toebinding alleen om het Vat gedaan, zoude niet zeker of veilig genoeg zyn, om het bloeden te ſtuiten; Want door de te rug ſpringing der Slag-ader, zoude de draad weder van dezelve kunnen afglyden, en een nieuwe bloedſtorting verwekken; om dierhalven zulks voort te koomen, moet in het onderſcheppen en toebinden der Vaten, met de Naaldens, welke, krom, half rond of recht zyn moeten, en met vloſzyde, of met eenige te zamen gevoegde draden, welke plat gemaakt worden, door het beſtryken van Waſch, voorzien, den Heel-meeſter wel zorg dragen, dat hy behalven de Celluleuſe zelfſtan-

zo legt men een t'zamentrekkend en bloedstempend middel met plukzel op Wonde, en op deze het Doek-drukzel met Azyn en Water bevochtigt; daarna moet den Arm met het Windzel, wiens einden twee of driemaal [illegible] kruis-

standigheid ook wat van het vleezige in den omtrek van de Slag-ader, daar mede omvat, om het doorsnyden van het Vat, voor te komen; doch ook niet te veel, vermits men anders niet wel het zelve kan plat of de zyden tegen malkanderen, brengen; Want als men overweegt, dat de draden enz. waar mede de bloedvaten gebonden zyn, door de versterving en versweering, welke altoos op de binding van het gebondene volgen, afscheiden moet, zo nu te veel vleesch omvat was, zoude de afscheiding te traag geschieden, en dus het Vat door de band los en ongeknelt geraakt zynde, eer het zelve een vaste zamengroeijing van deszelfs zyde, door het nieuw uitspruitende vleesch, of wat het zy, dat de opening van de Slag-ader stopt, verkregen hadt, en dierhalven een nieuwe en zeer gevaarlyke bloedstorting, wederom verwekken.

Eenige leggen een Compresje tusschen de eene zyde van de Slag-ader en de knoop, doch men heeft ondervonden, dat de binding dan niet digt genoeg om het Vat is, en als dezelve wat schielyk afvalt, ook wederom een nieuwe bloedstorting, verwekt. *Dionis* en anderen willen, dat men door de zelfstandigheid van het Vat alleen, zal steeken; Doch zulks is gevaarlyk en vervolgens geheel verworpen, om dat de Slag-ader te schielyk zoude doorsneeden worden, en wederom een nieuwe bloedstorting, maken.

Het gebeurd ook wel dat den Chirurgyn noch met een Arterie-tang of eenig ander Werktuig, inzonderheid zo na een al te schielyke scheiding van de draad om het toegebonden Vat, een nieuwe bloedstorting ontstaat, waar door het zelve als dan, zomtyds zo verre te rug geweeken is, dat men het niet vatten kan veel min te rug halen, om het te onderscheppen en toe te binden,; in zodanig een geval wil *Guilemau Tab.* 6. Dat men als dan een hegt met een regte naalde en vloszyde draad voorzien, op deze wyze zal leggen; naamlyk steekende van boven en op de zyde van het Vat, door de huit, tot onder, en wat van het zelve af, uitkomende; latende dat einde van de draad, op de huit leggen; dan steekt hy met dezelve naald, wederom van binnen en op de andere zyde van het Vat, naar buiten, welke mede boven door de huit, uitkomen moet, waar door aldus de Slag-ader onderschept word; vervolgens legt hy een klein Compresje tusschen beide de draden boven op de huit, en knoopen de einden, maatig aangehaalt zynde, daar op vast. Het onderscheppen der bloedvaten of deszelfs toebinding met de draad, is al zeer lang in gebruik geweest, Doch op een geheel andere wyze, als bindende op twee plaatzen het Bloed-vat, namelyk onder en boven dezelve toe; gelyk men zien kan by *Galenus* in zyn *Method. Lib.* V. *Cap.* 3. En *Celsus* maakt ook melding van de binding der Bloed-vaten, op dezelve wyze, gelyk hy *Lib.* V. *Cap.* 26. *pag.* 290. de manier om zulks te doen, aldus beschryft; de Aders zegt hy, die het bloet uitlaten, moeten gevat worden omtrent de plaats die gekwest is, en op twee plaatzen, dezelve toebinden, en dan doorsnyden, op dat ze in zich

ruis-wyze overgehaalt zynde, tot aan het midden van e Elle-boog, omgewonden worden.

De II. *Fig.* vertoont eerst *de Blaas met Water en Azyn at gemaakt*, en met de voorgaande Zwachtel overgesla-gen;

ich zelven opkrimpen, en teffens de monden geslooten zyn: Doch leze Aloude manier om op twee plaatzen de Vaten, als onder en oven toe te binden, is zedert men den Omloop des bloeds ondekt eeft, uit het gebruik geraakt: Doch is echter nog niet geheel uit de Kunst gebannen, nademaal men noch verscheide voorbeelden en aantekeningen van vermaarde Mannen in de Chirurgie vint, welke deze manier van hegten, zomtyds verpligt heeft om te doen; inzonderheid, in de *Operatie* van de Slag-aderbreuk (*aneurysma*) enz. Want als men agt geeft op de Takverspreiding der bloedvaten, en deszelfs gemeenschap of in malkander loping, bevind men, dat al schoon men de Slag-ader op eene plaats, namenlyk boven gebonden heeft, echter daar door de bloedstorting kan aanhouden, overmits 'er noch zomtyds bloed, naar de afgesneede en dus gebonde Slag-ader, kan gezonden worden.

Ook werd met veel voordeel om de bloedstortinge te stuiten, zomtyds de Slag-ader zo dezelve niet geheel is afgesneeden, zulks gedaan, waar door hunne einden als dan kunnen opkrimpen, en de bloeding daar door gestuit, worden.

De wyze om door een vermogend brand-middel en het dadelyke branden, alhoewel dit laaste zeer lang, ja ten tyden van *Vesalius* en zelfs laatere Schryveren, noch in 't gebruik geweest is, werd tegenwoordig na het loflyk voorbeeld van *Pareus* door zormeest alle Chirurgyns, verlaten; nademaal de beide manieren zorgelyk en niet te betrouwen zyn, om daar door de bloedstorting te stuiten; en tegenwoordig tragten dezelven, of door bloedstempende middelen, kunstige Drukkingen of het onderscheppen en toebinden der Vaten, daar door de bloedstortingen te beteugelen.

Het voordeel, 't welk dierhalven het binden of onderscheppen der Vaten, boven het wreede branden met vuur of een vermogend brandmiddel geeft, bestaat daar in als men op de volgende dingen agt geeft, dat, als men door de opgemelde middelen het Vat schroeit, maakt men een korst, die, als een dekzel den mont van het Vat bedekt, deze korst afgevallen zynde, zal ook de klont, welke het gestopt heeft, aan zyn uiteinde door de voortpersende kragt van het bloed, doorlaten, en wederom een nieuwe bloedstorting, veel gevaarlyker om te stuiten, verwekken. *Petit* heeft dit stuk geleerdelyk verhandeld, gelyk men zien kan, in *l'Académie des Sciences*, *l'An* 1731. *Mémoires* 123. *&c.*

In de Wonde met quetzing van Slag-aderen word de bloedstorting, zo het uit Zyde-Takken of Spranken van den Stam, welke zich reeds ver deeld heeft, voortkomt, door het onderscheppen, drukken enz: gemeenlyk gestuit; Maar zo het bloed uit de Stam of Tronk eer zy haar verdeeld heeft, zyn afkomst heeft, en welke de deelen onder de Wonde, alleen voedt, heeft de onderschepping enz: geen plaats, vermits als dan het ondergelegene deel, by gebrek van bloed te kunnen ontfangen, noodzakelyk moet ver-

gen, daar na de Zwachtel G. *in de* XIV. *Fig. van de* XLVI. *Plaat*, dewelke, gelyk de voorgaande, dikwils kruis-wyze aangehaalt zynde, met het eene einde moet komen tot aan de bocht van de Elle-boog, om de toevloed van de vochtigheden te verhinderen.

De III. *Fig.* is *een Arm, van de welke de uiterste Hand is afgezet*, geneezen zynde met een bloed-stempend middel, onder kruis-wyze Compressen over malkander geleid, en verbonden met de eerste Zwachtel; met de Blaas met Azyn en Water nat gemaakt, en de tweede Zwachtel daar over gebonden. *Dit Verband moet in alle afgezette Leden in acht genomen worden, het zy de afzetting dicht by het levende en gezonde Deel, of in het zelve geschied (a).*

De

sterven: Dus is men in zodanig een geval verpligt, zyn toevlugt volgens de Raad van *Hippocrates* te nemen, dat is; dat men in bloedstortingen welke men niet stuiten kan (wel te verstaan zo het gequeste deel zulks toelaat) afzetten moet; Dierhalven moet men zulks spoedig, doch met gemeen overleg en advis van Genees- en Heel-kundigen, verrigten.

Dierhalven diend een *Chirurgyn* een goed begrip te hebben van de plaats, loop, grootte, gebruik, voeding en tak-verspreiding der Aderen en Slag-aderen, inzonderheid van de uiterlyke deelen en Ledematen des Menschelyken Lichaams, op dat hy met zo veel te meerder zekerheid en veiligheid in deszelfs quetzingen, en daar uit voortkomende bloedstortingen, zoude kunnen een goede en gegronde voorzegging maken, en hem dus mede leren dezelve te onderscheiden, en naar gedragen, hoedanig of ze door drukken, bloedstempende middelen, onderscheppen en toebinden der Vaten, behoort gestuit te worden, en eindelyk zulks met een goed gevolg, en ter behoudenisse des Lyders verrigten. Zie hier over na *Kulmus* Ontleedkundige Tafelen. En den Heere *Vink* beschryving en afbeeldingen der bloedvaten, des Menschelyken Lichaams.

(*a*) Dat niet alleen de Nahand (*metacarpus*) afgezet zynde, maar zelf ook andere grooter Leden, na die gedaane Kunst-bewerking, met bloedstempende middelen, en Kunstige drukking met Compressen, welke trapsgewys vergroot moeten worden, enz: zonder het wreede branden of de Vaten te onderscheppen en toe te binden, kunnen verbonden en de bloedstorting daar door mede beteugelt worden (desgelyks ook veeltyds in de Wonden), leert ons de ondervinding en de Aantekeningen van verscheide vermaarde Mannen in de *Chirurgie*, dezes tyds; en waar van my insgelyks verscheide voorbeelden bewust zyn, ja zelf de heevigste bloedstortingen bedwingt, daar alvoorens alle middelen om die te stuiten, vrugteloos tegen aangewent waren: *Petit* geeft ons daar van een overtuigend bewys, *in l'Académie des Sciences*, *l'An* 1731. *Mém. pag.* 234. &c. Van een Edelman welke het Been boven de Knie was afgezet,

De IV. *Fig.* is *een Voet*, *van wegen het Koude Vuur*
ı het verstorven Deel *afgezet*, waar aan de overblyf-
els van de verrotting met de doorgloeijende *Brand-yzers*
in

ezet, en de toebinding der Vaten, naar de Konst in 't werk ge-
telt: alles ging voorspoedig, tot op den een en twintigsten dag
a de afzetting van het Lid, de binding der Vaten door onvoor-
igtigheid van den Lyder los geraakt zynde, de bloedstorting weer-
kwam; welke gelukkig met een balletje van koperroot op den
mont van het geopende Vat te leggen, en met een gevoegelyk
Verbant, gestuit wierdt: maar elf dagen hier na, de Korst afge-
vallen zynde, quam de bloedstorting wederom.

In dezen gevaarlyken toestant, scheen 'er niets overig te zyn om den Zieken te behouden, dan de toestrikking des Vats; want de ondervinding had geleerd, dat op de Brandmiddelen, niet te betrouwen was, de binding des te rug getrokken en verkorten Vat, kon niet zonder groote moeijelykheid, gedaan worden; echter wierdt deze gevaarlyke bloedstorting door drukken met het Werktuig van den bovengemelden Schryver, gelukkig gestuit.

Als mede bevestigt het merkwaardig voorbeeld om de bloedstortingen door drukken te stuiten, 't welk men vindt in de Koninglyke Academie der Weetenschappen, *l'an* 1732. *Mémoires Pag.* 536. *&c.* Van een Man die het ongeluk gehad had, van na agtien Maanden geleeden, teffens zyn Scheen en Kuit-been te breeken, wierdt met gemeen overleg der Chirurgyns, het Been onder het Lid der Knien, afgezet: maar nog de Draayband aan den Stam der Slag-ader gevoegt, kon de bloedstorting beteugelen; nog de binding der afgesneeden Vaten, kon in 't werk gestelt worden, om dat de Slag-ader geheel Beenagtig zynde, niet konde gedrukt worden; weshalven het bloed al stroomende, met groote heftigheid aanhieldt, weg te vloeijen; maar een zoo gevaarlyke bloedstorting, werdt gelukkig gestuit, met plukzel 'er op te leggen, en door Compressen, die trapswyze grooter wierden, 'er tegen aan te drukken, zoo dat vier dagen na de afzetting, wanneer het geheele Verbandt 'er afgenoomen wierdt, zelfs geen droppel bloeds, gestort wierdt.

Het blykt dierhalven, dat de kunstige drukking, de allergevaarlykste bloedstortingen, bedwingt; en zoo men dus de bloedstorting kan stuiten, zoo is dezelve de veiligste en natuurlykste behandeling voor alle uitgevonde manieren, en welke alle Menschen, als uit zich zelven aanwenden, wanneer ze bloed uit een Wonde zien uitbersten, te weeten, door het gewonde Deel, met de Vingers toe te drukken; en waar van men zelfs voorbeelden heeft, dat heevige bloedstortingen alleen gestuit zyn: want de wyze om de Vaten te onderscheppen, en toe te binden, is mede niet geheel vry van ongemakken; want dikwils volgen groote pyn, en swaare ontsteeking, wanneer de Slag-ader te gelyk met het nabygeleege vleesch, ook teffens de Zenuw, door de band of draad omvat wordt, waar door zomtyds gedwonge en stuypagtige trekkingen, veroorzaakt worden, (welke de Lyders, gelyk de ondervinding daaglyks leerd, dikwyls na verloop van eenige dagen, wegrukken) en waar door de Band los zou konnen gaan, en de bloedstorting weerkoomen: ook konnen deze opgemelde en noch swaarder toevallen koomen, als

in de V. *Fig.*, tot op het gevoelen van den Lyder, verteert worden.

De VI. *Fig.* is *een Bekken met Water en Azyn*, waar mede

als den *Chirurgyn* te digt by de Slag-ader, de Zenuw, welke dezelve in haare loop overal vergezelt, met de naalde te gelyk met het vleesch, gestooken wordt; waar op den Heelmeester, wel moet bedagt zyn: ook groeijen door de drukking, het Vat gestopt zynde, de byeen gevoegde zyde des Vats, in 't kort te zaamen, zonder dat 'er scheiding van doode Deelen, vereischt wordt, gelyk na het gebruik van daadelyke of vermoogende Brandmiddelen, ja zelf na het toebinden van het Vat, geschieden moet.

De Drukking dan moet geschieden in de Wonde op de zyde van het Vat, want aldus wordt 'er een zoort van een omgekeerde naald gemaakt, wier punt op de zyde des Vats gevoegd, de drukking alleen aan de plaats der Wonde, daar 't vereischt wordt, meededeeld: en in de afzettingen, door trapsgewyze Compressen.

Ook moet men wel in agt nemen als men zal Comprimeeren, dat men eerst wel bewust is, of het bloed uit een Ader of Slag-ader voortkomt; want in de Deelen daar het Slag-aderlyke bloed, 't welk ons de omloop des bloeds leerdt, van boven naar beneden loopt, moet men boven de Wond, en in tegendeel in die der Aderen, beneden dezelve, Comprimeeren; en in de Wonde der Slag-aderen, alwaar het bloed naar boven loopt, als het Hoofd, Hals, Nek, &c. moet men in die der Slag-aderen onder, en in die der Aderen, boven de Wonde, drukken; en in het onderscheppen der Vaten, zich insgelyks nagedraagen. Doch in Zee en Veltslaagen, alwaar men veele gewonden, en door het grof geschut, gequesten Lyderen ontmoet, welkers bloedstortingen door het quetzen der Vaten, moeten gestuit, of hunne Leden afgezet worden, is men egter verpligt door de groote meenigte, welke gemeenlyk alsdan by de Chirurgyns gebragt worden, om te verbinden, de Bloedvaten, 't zy in de gewonde met quetzing der Vaten, of in die, welke hunne Leden afgezet zyn, de vaten te onderscheppen en toe te binden; nademaal men, om hen voor het doodbloeden te bewaaren, zoo veel tyd niet heeft om door de kunstige drukking en bloedstempende middelen, zoo veele gequetsten op dusdanige wyze, te verbinden; voegt daar by, dat men ook zonder het onderscheppen der Vaten, genoodzaakt zoude zyn, tot dat de vrees voor een nieuwe bloedstorting over, een der Chirurgyns by de Lyders, welkers Leden afgezet zyn, gestaadig te zetten, 't welke in zodaanige omstandigheid des tyds, niet doenlyk is.

De Bloedstempende Middelen, welke men in bloedstortingen en in afgezette Leden, thans met een goed gevolg gebruikt, zyn onder anderen, deze navolgende; en dienen uit bloote *Aardagtige*, *Vlugzoutige*, *Gomagtige*, *Geestagtige*, *Harsagtige*, en *Lymagtige* middelen te bestaan; nademaal men de *Aluin* en *Vitrioolagtige*, om hunne schadelyke gevolgen van veeltyds weederom een nieuwe bloedstorting te verwekken, om dat dezelven een Korst maaken, niet betrouwen kan: Als *de Alcohol Vini*, *Olie* en *Geest van Therbenthyn*, *Bovist*, *gedroogde* en tot Poeder gemaakte *Leever* van

ede de Doek-drukzels, de eerfte Zwachtel, en *een ieuwe Spons in de* VII. *Fig.* nat gemaakt worden, om en heelen Arm te bevochtigen, en den toeloop van het loed voor te komen.

De VIII. *Fig.* is *een Been-breuk van de rechter Dye met en quetzutır* in het buitenfte Deel, die een zeker Vrouw *Catharina Bökin*, van *Giengen*, heeft geleden, waar van een byzondere waarneeming beneden te vinden is. Deze Figuur vertoont daar en boven, hoe de ronde Zwachtel *in de* X. *Fig. van de* XLVI. *Plaat* rond om het Been aangehaalt, (waar van in de geneezing van de Been-breuken meer zal gezeid worden), onder het Been met een Wonde gebrooken, moet onder geleid worden.

De IX. *Fig.* is *een ftuk van het Dye-been*, uit de Wonde uitgetrokken, en zo wel zyn rechter als flinker-zyde afbeeldende, om te beter zyne verrotting te zien en aan te merken.

De X. *Fig.* is *een gebrooken Dye-been*, *met de ronde Zwachtel* kruis-wyze aangehaalt, en *verbonden*, om in de lange Bus of Been-lade *in de* VI. *Fig. van de* XXV. *Plaat* geleid te worden. Want die een Been-lade onder de Dye legt, welke niet over de Knie-fchyve heen ftrekt,

van viervoetige Dieren, *Spongien*, welke men ook in *Geeft van Therbenthyn* of *Alcohol Vini* kan doopen, *Tontel* of *gebrand Linnen*, alleen of in *gedifteleerde Azyn* genat, *gekaauwt Papier*, &c. Als meede *bol. armen. terra Sigillat. myrrh. gum. tragacanth. oliban. a* ℥i. onder een gemengt, of met wit van Eyeren tot een dik *liniment* gemaakt, en op werk geftreeken, werd om de bloedftorting te beteugelen, zeer gepreezen. Eenige roemen ook in dit geval, de tot Poeder geftooten *Lym*, met *Wierook* en *Farin. Volat.* en *wit van Eyeren*, tot een Deeg of Zalf gemaakt.

Edoch, men is verpligt, het zy in 't afzetten der Leden, of in Wonden met quetzing van Slag-aderen, daar de Vaten onderfchept, of dat men door drukken en bloedftempende middelen, de bloedftorting tragt te ftuiten; eerftelyk, voor en geduurende deeze Kunftbewerkingen, en het Verband, het bloed zoo lang tegen te houden, om na het gewonde, ofte aftezette Deel te vloeijen, met boven de plaats der Wonde, of daar men afzetten zal, een Draaytuig by de Franfchen *Fourniquet* genaamd, te leggen; en zoo lang aangedraait aldaar te houden, tot dat zulks verrigt en de bloedftorting, beteugeld is: waar van de befte Afbeeldingen en Befchryvingen, benevens deszelfs gebruik, te vinden zyn, in *Heifter Tab.* V. *Fig.* 3. *Garengeot Tom.* I. *Cap.* 7. *Articul.* 3. *Pag.* 232. En inzonderheid in de *Chirurgie Rationalis* van *Platnerus*, *Pag.* 438. *Tab.* 3. *Fig.* 7.

ſtrekt, doet meer ſchade als baat. Hy zal daar door niet verhinderen, dat men noch het Lichaam, noch het Scheen-been, zonder de Dye, zou konnen beweegen: ja tot onder de Knie gebruikt, zal ze moeijelyk vallen, en tot iets aandryven, dat geenzins nodig is; want de Knie te buigen is geenzins nodig. By aldien iemand, met een Dye of Scheen-been verbonden zynde, de Knie zoude buigen, zo zoude hy het geheele Verband uit zyn order brengen, daar en boven zoude noodzakelyk volgen, dat de Spieren, dan in een dan in een ander ſtelling gerakende, de gebrooken Beenen uit haar plaats zouden beweegen: zo moet men dan voornamentlyk poogen, dat de Knie-ſchyf uitgeſtrekt word. Dus zal de Been-lade dienſtig zyn, als zy, van de Heup tot onder aan de Voet geleid, het geheele Lid gelyk houd, en voornamentlyk, wanneer by de Knie-ſchyve met de Been-lade een loſſe band om het Lid gerold word, gelyk men gewoon is de Kinderen in de Wiegen in haar Windels in te rollen. Want als de Dye om hoog, of ter zyden zal geboogen worden, (*het zy dat de Patient in ſlaap zich beweegt, of hem tot zitten wil begeven, of zyn bed gemaakt word*); zo zal zy met de Been-lade beter gevat en gehouden worden. Zo moet men dan de Been-lade, van boven tot beneden toe rakende, of t'eenemaal geene gebruiken. Voorts moet men ook zeer groote zorge dragen, dat de Hiel in de Been-breuken, zo wel van de Dye, als van de Scheen-beenen zyn rechte poſtuur en ſtelling heeft: (*a*) want als de Voet om laag hangt, en de Scheen-pyp vaſt legt, zo moeten de Benen in het voorſte Deel van de Scheen-pypen noodzakelyk bultig en krom worden, en dat zo veel te meer, als de Hiel van den Patient door zyn eigen natuur zwaarder

(*a*) Ook moet de Chirurgyn wel zorg dragen, dat de Lyder geduurende het leggen, bevryd is van het drukken op de Hiel; vermits het Been onbeweegelyk gehouden wordt, zoo moet geſtaadig de ſwaarte van het Been, op de Hiel ruſten, en aankoomen, 't welke onverdraagelyke Pynen, *inflamatie*, *Stagnatie*, ja *gangræna* en verſtervingen kan veroorzaaken: dierhalven moet een dik Compres, de holte om de Pees van Achilles vullen, waar door de Hiel niet ruſten kan; gevolglyk voor het drukken, aldus bevryd worden: ook maakt men wel een rond Kransie, van Linnen opgerolt, waar in de Hiel, zonder drukking, gemakkelyk ruſten kan.

er is. Beziet *Hippocrates de fract. femoris*, en *de* II. *Fig.* *an de* LIII. *Plaat.*

De XI. *Fig.* is *een gewonde Arm*, uit de welke de Slag-ader met het werktuig uitgetrokken word, om gebonden te worden, dat zy geen bloed meer storte.

De XII. *Fig.* is *de Duim van de rechter Hand*, die met de Sny-tang *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat*, word afgezet, van wegen het Koude Vuur, dat daar in is, het gewrigt van de Hand eerst met een Band vast te zamen gebonden zynde.

Guilbelmus Fabritius Hildanus heeft een zeer geleert Tractaat geschreeven *van de geneezing des Heeten en Kouden Vuurs*, die van de Leerlingen dikwils en met een zeer naauwe opmerking behoort geleezen te worden; alzo hy (*behalven de manieren van de verminkte Leden met een Band te verbinden, de welke ik tot haar best hier by heb gesteld*) al het geene, wat tot het afzetten van een Lid vereischt word, in het zelve vinden kan. Dezelve poogt wel met veel redenen te bewyzen, dat een afgestorven Lid niet *haast*, *veilig*, *en vergenoeglyk* kan afgezet worden, by aldien 'er iets verrots achter gelaaten word, dat men daar na met de gloeijende yzers moet uitbranden en verteeren. Maar deze redenen, na myn oordeel, bewyzen geenzins, dat de afzetting van een Lid, na de aanwyzing van *Hieronymus ab Aquapendente* in 't werk gestelt, nooit gelukkig zoude afloopen; *veel minder* betoogen zy, dat deze afzetting minder moet geacht worden, dan die in het levende vleesch geschied. Aangezien men moet overweegen, dat de afzetting in het gezonde Deel voorgenoomen, *met geen vergenoegen* kan volbracht worden, het zy dat de weeke en zachte Deelen met het Scheer-mes, of met het gloeijende Sny-mes ingesneeden worden; voorts is deze afzetting *ook niet veilig*, door dien de levende Deelen, die met de Band gebonden en t' zamengetrokken worden, ligtelyk versterven, behalven dat de Snee in het gezonde Deel zo naauw niet kan gedaan worden, of de binnenste Deelen gaan dieper met haar verrotting in de levende Deelen, dan de buitenste, en blyven dus voor als na bedorven: het welk hem zo toedragende, zo moet een nieuwe snyding aangestelt worden, dat schrikkelyk is, of de overblyfzelen

moeten met de Brand-yzers na de nieuwe manier van de Heelmeesters verteert en uitgebrand worden; ook gaat dit *met geen haastigheid* toe, nademaal 'er veel meer tyd vereischt word, tot het uittrekken van de Slag-aderen, en tot het binden van dezelve met de draat, dan tot het branden van de Wonde met de gloeijende yzers: *Ja wanneer de Band weggenomen word, zo ontstaat 'er dikwils zodanigen vloed des bloeds, dat, by aldien men niet terstond het vloeijen met de gloeijende yzers deed stillen, de dood daar op zoude volgen.* Eindelyk wil ik ook niet zeggen, dat de Konst-bewerking noch meerder verlengt word, als 'er na de afzetting, volgens *Hildanus* en de Oude ondernomen, eenige verrotting overblyft. Deswegen, steunende op de voorzeide redenen, en op de ervarentheid zelfs; stelle ik vast, dat de Manier van deze Konst-bewerking, by *Hieronymus Fabritius ab Aquapendente*, en de nieuwere Heelmeesters gebruikt, de oude manier te boven gaat (*a*).

By zo verre de krachten van den Patient, door de vuile en verrotte dampen, en de voorgaande ontlooping des bloeds, zo zwak zyn, dat wy ons verzekeren konnen, dat hy onder de Konst-bewerking zoude bezwyken; zo is het geraden, dat men de afzetting onderwegen laat, want men zich ongelyk beter daar mede kan ontschuldigen, dat men een Patient in zyn geheel laat, als dat men hem willens en wetens aan zyn einde helpt. Maar als 'er na geen hoope meer van leven over is, ten zy dat het besmette deel afgezet worde, wat staat dan een Heelmeester te doen? Hy moet het afgestorven deel dagelyks, zo wel des Morgens als des Avonds, met doorgloeijende yzers, waar door de verrotte vochtigheden verteert worden, dat het Vuur niet om hoog kruipt; Daar beneffens moet hy den Patient hertsterkende, en van het hert afdryvende Genees-middelen, dewelke de dampen van het hert afkeeren, de Levens-geesten verquikken, en de vervallene krachten herstellen, niet alleen door den Mond ingeven, maar ook op het hert van buiten opleggen.

De

(*a*) Zie myne Aanteekeningen wegens het afzetten van verstorvene Leden, waar ter plaatzen men afzetten moet, de XV. *Fig.* van de ses-en-twintigste Plaat.

)e krachten een weinig verquikt zynde, (want de voor-aande krachten te herſtellen, altyd met het gevaar van : leven verwacht word), zo kan de Heel-meeſter, na oorzegginge van het aanſtaande gevaar, de verzochte Konſt-bewerking by de hand nemen. Doen ik te *Padua in Italien* in de Medicynen Studeerde, brak een Graaf van *Vincents* beide de pypen van het rechter Been in het midden door, zo dat hy door het al te veel bloeden van hem zelven viel, en het koude Vuur daar en boven in het Been kwam. De zeer voortreffelyke Genees-meeſter, *Petrus de Marchettis*, wilde niet toeſtaan, dat het Been zoude afgezet worden, alzo de Patient door het verlies van te veel bloeds al te zwak was; maar door het gebruik van het gloeijende Staal heeft hy verhinderd, dat de verrotting en afſterving geſtuit, zich niet verder verſpreide: de Levens-geeſten en het Hert heeft hy met inwendige en uitwendige Genees-middelen geſterkt, zo veel hem mogelyk was. Eindelyk maakte hy, *buiten weten van den Patient*, het verſtorven vleeſch rondom met het Scheer-mes los, en, na dat dit afgevallen was, nam hy het geene van het verrotte noch over was, met Brand-yzers weg, gebruikende het *Unguentum Ægyptiacum ſimplex* tot de korſt, die weg genomen moeſt worden. Den derden dag, na het afzetten van het uiterſte des Beens tot aan de breuk, begon de Patient te klagen over zeer groote pyn in de groote Teen van zyn rechter voet, waar over de Heel-meeſter eenigzins lachende, hem ter antwoord gaf: dat hy hem verwonderde over zyn klagte, aangaande zyn groote pyn in zyn groote Teen, die al voor drie dagen was begraven, waar door de Patient zo verſchrikte, dat hy terſtond bezwymde. Na dat de korſt weg genomen, en de Spieren, gelyk het pleegt te geſchieden, om hoog getrokken waren, zo ſtaken de pypen vier dwars vingeren voor uit, de welke met drooge doek-plukzel en uitdroogende Poeijers dagelyks bedekt, binnen twee Maanden van de gezonde afgeſcheiden wierden.

DE

DE ACHT EN VEERTIGSTE PLAAT

(*Eertyds de* XXIX. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de Toestel tot het verbinden van een gebrooken Been, en van de Hippocratische manier van verbinden, die in de ontwrigtingen en Been-breuken moet in acht genomen worden.

De *Letter* A. vertoont een Glas met wrange Wyn.

B. Een Glas vol Rosen-olie.

C. Drie Eijeren.

D. De Spatel, waar mede het wit van Eijeren geslagen word, en het slaan van het wit der Eijeren.

E. F. Twee Windzels, van dewelke *Hippocrates de offic. Med. text.* 30. handelt. Aangezien het dan twee linnen Zwachtels zyn, zo gaat de eene E. uit haar plaats van 't bezeerde Lid na boven toe, de andere F. uit dezelve plaats na beneden toe. „ Het aanperssen moet „ meest zyn na het gequetste deel, aan het uiterste minst, „ in 't midden na gelegentheid des tyds en breuks ".

G. Een Zwachtel met twee hoofden.

H. Het nat maken van de Windzels, want de linnen Zwachtels moeten niet droog zyn, maar met bekwame, en tot het quaad passende, vochtigheden genat worden. *Hippocrates de offic. Med. text.* 16.

I. Vierdubbelde Doek-drukzels, daar de vochtigheid uitgedrukt is, anders ook Compressen, Druk-doeken, en Wond-kussens genoemt.

K. De Spalken, aan beide kanten schuins ingebogen.

L. De Banden, waar de Spalken mede vast gebonden worden.

De I. *Figuur* vertoont, hoe *Hippocrates*, terwylen twee Knechts het Lid uitgestrekt houden, *de Zwachtel* D. na de Rechterhand toe, driemaal om het bezeerde Lid omrolt, en voorts met vier, vyf of meer omrollingen na boven toe leidt, tot dat hy een goed Deel van 't gezonde Lid heeft ingerolt.

De

De II. *Fig.* wyst aan, hoe hy *de tweede Zwachtel* F. e tweemaal zo lang als de vorige is, op een contraire anier omrolt, (want de eerste na de Rechterhand, en n hoog, maar deze na de Slinkerhand, en om laag omwonden word), namelyk, een reize om de Breuk, dan ie, vier of meer reizen onder de Breuk na beneden toe, t op een goed Deel van het gezonde Lid: Het overige n de *Zwachtel* F. dat de Heelmeester in de Slinkerhand eeft, moet weder naar boven toe gerolt worden, tot at het by het einde van de eerste Zwachtel komt.

De III. *Fig.* verklaart, hoe hy *de Doek-drukzels* of *ompressen* I. met het nat bevochtigt zynde, na de lengte ondom de Breuk aanlegt, (zo dat de ruimte tusschen 'een en de ander, de breedte van een Dwars-vinger niet e buiten gaat), en voorts met de tweehoofdige Zwachel G. vast bindt, het eene einde G. * na boven toe, en et andere G. na beneden toe, en daar van daan weder a boven toe, tot aan het andere einde omwindende.

De IV. *Fig.* wyst aan, hoe hy na den zevenden dag, op de welke gemeenlyk de vrees van de ontsteeking overgaat, de *Spalken* op de Doek-drukzels, en de Band G. die de Doek-drukzels vast houdt, aanlegt, en met drie Banden L. vast bindt. Want *Hippocrates de fract.* beschryft de geneezing van de Been-breuken met de volgende woorden (*a*):

Text

(*a*) Alhoewel de Vader der Genees- en Heelkunst *Hippocrates*, hier spreekende van de Been-breuken, raadt, en het welke ook deeze Schryver volgt, dat, men niet als na verloop van den zevenden dag, wanneer de vrees, zegt hy, voor de ontsteeking verdweenen is, eerst de Spalken moeten aangelegt worden: doch Leezer, ik zoude niemand raaden, hoe groote eerbied en agting ik voor *Hippocrates* en deez Schryver hebbe, van zo lang het gebrooken Deel als het gezet is, (ten waare daar swaare, Contusie Swelling, vrees voor verstikking, &c. tegenwoordig waren), zonder Spalken, welken alleen het gebrooken Deel, voor het weeder uitwyken bewaaren moeten, te laaten leggen: maar aanstonds na de *Ligatuuren*, en Compressen, de Spalken aanleggen; doch alle de kwaade gevolgen, ontstaan altoos door het al te vast aanhaalen, des eersten Verbands; gelyk de droevige ervarenheid, ons meer dan te veel, heeft doen zien, en dagelyks ondervinden; dierhalven myt doch deeze Klip, om daar niet tegen te stuiten: maar bindt de Zwachtels, Compressen, Spalken, Banden, &c. losjes of maatig aangehaalt, om het gebrooken Deel, en na dat de Swelling, welke bol, zagt en zonder ontsteeking zyn moet, en onder het Verband (want een Swelling

Text 23. Als dan (*wel verstaande, na dat alle noodza*-*kelyke dingen gereed gemaakt, de gebrooken Beenderen by*-*een gevoegt zyn, en het Lid in een middelmatige postuur uitgestrekt is*) moet men 't eerst met een linnen doek binden, het begin van *de eerste Zwachtel* zodanig op de Breuk leggende, dat ze de Breuk vast houdt, maar niet hard t'zamen drukt. Wanneer gy om dezelve plaats *de eerste* Zwachtel een of twee reizen zult omgewonden hebben, dan brengt ze met het omwinden na boven toe, op dat het toevloeijen van het bloed tegen gehouden worde, en laat ze aldaar ophouden, want de eerste Zwachtel behoeft, *ten aanzien van de tweede*, zo lank niet te zyn.

Text 27. De *andere Zwachtel*, in het begin wel op de Breuk geleid, en een reize om dezelve omgerolt, moet dan eerst na beneden toe gebracht worden, en minder t'zamendrukkende, grooter ruimte doorloopen, op dat ze te rug mag gaan, ter plaatze daar de voorgaande heeft opgehouden.

Text 32. Daar na moet men de *Doek-drukzels*, matiglyk met een Wasch-pleister (of een ander bekwaam Pleister) besmeert, daar op leggen; want ze dus ligter en vaster aanhangen. Die men dan met Zwachtels (*te weten, met de tweehoofdige Zwachtel, die de diensten doet van drie andere Zwachtels*) moet vast binden, met een verwisselde order, dat men ze dan na de Rechterhand, dan na de Slinkerhand toe brengt, meestendeels van beneden na boven toe, altemets ook van boven na beneden toe.

Text 41. Maar als gy (*de vrees van de ontsteeking over zynde*) de banden los gemaakt hebt, zo moet gy *de Spal*-
ken

ling boven het zelve, inzonderheid als 'er Blaaren op kwamen, zoude een verstikking te kennen geeven,) geweeken is, 't welke gemeenlyk de zevende of agtste dag gebeurt; alsdan zo kont gy uwe Zwachtels en Spalken, wat aanhaalen, en dat telkens als gy bevindt dat de zelven losser om het Deel leggen, door het slinken der Swellinge; of vieren, als gy in tegendeel de Swelling, bespeurde; en aldus deeze Zeemanschap gebruikende, zult gy uwen Lyder voor alle kwaade en zorgelyke toevallen, welke alleen door het al te vast binden, anderzins opkoomen, behoeden, en den zelven de gewenschte Haven des geluks, der herstellinge naamlyk, doen bereiken.

en aanleggen, en met losse banden vatten, zo dat ze naar rusten, en het aanleggen van de Spalken in het minste de t'zamendrukking van het Lid niet vermeerdere.

Dit zy genoeg, voor zo veel de algemeene geneezing der Been-breuken en ontwrigtingen aangaat.

DE NEGEN EN VEERTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXIII. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de t'Zamenvoeging der gebrooken Schouder, en Inzetting der Ontwrigtingen van de Elle-boog, Schouder en Dye.

DE I. *Figuur* wyst aan *de Uitrekking en t'Zamenzetting van de gebrooken Schouder*, dewelke *Hippocrates Sect.* 6. *de fract. Text.* 9. zeer treffelyk beschryft. De beste postuur van den Arm is de volgende. Het Hout A. omtrent een elle lang, of wat korter, gelyk de handvatzels van de houweelen zyn, moet aan beide einden door de touwen B. B. vast gemaakt zyn, en daar aan hangen. De Patient op een hooge Stoel gezet, moet op de Hand gaan leunen, en het handvatzel word zo onder de Okzel gestelt, dat hy naauwelyks zitten kan, maar bykans hangen blyft. Dan moet men iets, dat vast is, onder den Arm steeken, en een of meer kussens C. daar op leggen, tot zodanige hoogte, die met de Elle-boog in een rechte hoek krom geboogen overeenkomt. Het zoude wel beter zyn, dat men aan een breed en zacht Leeder, of aan een breede Zwachtel over den Arm getrokken, (gelyk hier by de Letter D. is te zien), eenig zwaar gewicht E. hing, 't welk matiglyk spande; of dat een ander sterk Man, den Elle-boog zodanig geboogen zynde, de kromte met kracht om laag trok. Dan moet de Heelmeester, *in de* II. *Fig.* over eind staande, en de eene Voet op een hooger plaats gezet hebbende, tot de geneezing treeden, en met de vlakke Handen het gebrooken Been t'zamen zetten: 't welk voorwaar ligtelyk zal geschieden, alzo deze manier van uit te rekken, loffelyk is, indien ze iemand recht gebruikt.

bruikt. Andere pryzen de manier van de Schouder uit te rekken, die *Celsus lib.* 8. *c.* 10. met zeer duistere woorden beschryft; en welker klaare en duidelyke zin *Foësius*, *in Comment. in Hippocr.* de bovenste woorden verklarende, heeft uitgeleid, als hier volgt:

„ De Zieke word op een hooge Stoel gezet, den Arts „ op een laager, recht tegen over den Zieke. Een Wind- „ zel om den Arm gegord zynde, laat den Lyder over „ zyn nek zyn Arm vast houden; en laat het tweede „ Windzel aan de andere zyde over het Hoofd gehaalt, „ gestrikt worden. Ten derden, het onderste van de „ Schouder gebonden zynde, word na beneden getrok- „ ken, alwaar ook de einden van de Windzels ondereen „ gevlochten worden. Dit alles geschied zynde, neemt „ de Knecht den Zieken by het Achterhoofd aan die „ Windzel, die op de tweede plaats hebbe gesteld; zo „ de rechter Schouder hersteld moet worden, moet de „ Zieke een Stok tusschen zyne Beenen gestooken, met „ de rechter arm vast houden; zo de slinker schouder „ te recht gebracht moet worden, moet hy de stok met „ de slinker hand vast houden. Den Meester zet zyn „ rechterhand op dat Windzel, waar van ik op de der- „ de plaats gesproken hebbe, zo de slinker schouder, en „ zyn slinker hand, zo de rechter schouder hersteld moet „ worden; voorts trekt de Knecht het eene Windzel om „ hoog, en de Meester drukt het ander Windzel om „ laag. Waar door geschied, dat de Schouder word „ uitgerekt, Alle beide manieren van de schouderen uit „ te rekken zyn pryzelyk, maar die van *Hippocrates* is „ veel ligter, en vereischt zulke groote toestel niet.

De II. *Fig.* vertoont *de Inzetting van een ontwrigte Elle-boog*, na de zin en meening van *Hippocrates*. „ De „ Elle-boog kan zich op vierderley wyze verplaatzen, „ te weten, buiten-waarts, binnen-waarts, voor-waarts, „ en achter-waarts. Wanneer den Elle-boog buiten- „ waarts uitschiet, vertoont zich de knoop uit-waarts „ veel grooter, en binne-waarts een holte; maar zo den „ Elle-boog na binnen schiet, zyn de verkeerde tekenen. „ By deze twee manieren word den Arm krom, en hy „ kan niet uitgestrekt worden. Wanneer den Elle-boog „ na vooren schiet, blyft hy in tegendeel uitgestrekt, en

„ kan

kan niet gebogen worden, en zelfs terstond vertoont zich voor-waarts een gezwel, en achter-waarts een holte. Zo den Elle-boog na achteren schiet, blyft den Arm krom, en kan niet uitgestrekt worden, maar het gezwel en de holte vertoonen zich op de verkeerde plaatzen". Wanneer den Elle-boog na binnen of bui-en ontwrigt is, zo moet de uitrekking zodanig in 't werk gesteld worden, dat den Elle-boog met de Schouder als n een rechte hoek of Winkel-haak geleid word. Maar le Okzel moet men oplichten met het Windzel F. onder loor getrokken zynde, den arm op eenig vaste grond eggende, en by het lid iets zwaars aanhangende, gelyk *'n de* I. *Fig.* D. E. te zien is, of latende het gewrigt loor een Knecht met de handen om laag trekken, gelyk *deze* II. *Fig.* aanwyst. Doch het lid gehangen zynde, zo is het noodzakelyk, dat men met de uitsteekende deelen van de vlakke hand daar aan dringt. *Deze Figuur komt te pas, wanneer den Arm gebonden, gehangen, en in zyn behoorlyke postuur gesteld word.* Wanneer de Elle-boog na achteren toe valt, zo moet men hem schielyk uitrekken, en met de uitsteekende deelen van de vlakke handen in zyn plaats dryven, het welk men insgelyks moet doen, als men de andere ontwrigtingen wil inzetten. Wanneer hy hem voorwaarts begeeft, zo moet men hem noodzakelyk teffens buigen en inzetten, met een opgeleid linnen, in gedaante van een Bal t' zamengerold zynde, gelyk *uit de* I. *Fig. van de* L. *Plaat* blykt; by aldien hy in het zetten achter-waarts wykt, zo moet, dit ook beide geschieden (*a*). Beziet *de* I. *Fig. van de* L. *Plaat.*

De

(*a*) De Ontleedkunde heeft ons aangeweezen, dat de Geleeding (*articulatio*) van de Elleboog bestaat in een onderlinge ontfanging, (*ginglimus*) welke, gelyk die van de Knie, een *Charnier* uitmaakt, waar van de Ontleedingen, inzonderheid die van den Elleboog, zeer zelden volkoomen zyn kan: maar veeltyds onvolkoomen (*subluxatio*) bevonden worden; vermits het Speek- en Elle-been, met het Opperarm-been door verscheide verheventheden en holligheden, in elkanderen schieten, en met sterke Banden, zamen gehouden worden, zulks beletten: Echter heeft men voorbeelden daar van gezien. Doch zoo 't zelven niet spoedig herstelt of ingezet word, is deeze Ontleeding vol gevaar, om dat het Lid alsdan zoo geweldig moet verbreet worden, waar door by gevolg de Ban-

 den,

De III. *Fig.* vertoont *de Hippocratiſche zetting van de Schouder onder de Okzel ontwrigt.* Want, alhoewel de manier van zetten, *hier boven in de* III. *Fig. van de* XXV. *Plaat* aangepreezen, de beſte is; zo is doch de naaſte van dezelve deugd, deze volgende, die van *Hippocrates* met deze woorden gepreezen word. De geene, die haar Schouder dikwils pleegen uit te werken, konnen hem meeſtendeels van zelfs wederom aan de behoorlyke plaats brengen. Want ſteekende de eene geſloten hand met de knobbels van de Vingers onder de Okzel, zo dryven zy het lid om hoog, doch de bocht van de Elle-boog halen zy na de borſt toe. Op die eigenſte manier zal een Meeſter de ontwrigte Schouder ook aan de behoorlyke plaats brengen, by aldien hy met het hoofd, tegen het opperſte van de Schouder vaſt ſteunende, met de Vingers onder de Okzel geſtooken, het binnenſte deel van het uitgeſchoten lid van de ribben af dryft, maar met de Knien aan den Arm by de bocht des Elle-boogs gezet, dezelve na de ribben weder aandryft. Maar die het wil inzetten, moet ſterke handen hebben, of hy moet het zelfs met de handen en het hoofd doen, doch een ander Knecht moet de bocht van de Elle-boog na de borſt toe aanhalen (*a*).

De IV. *Fig.* is *een zetting van een ontwrigte Dye*, die *Hippocrates* beſchryft, als volgt: Het lid van de Dye, het

den, zoo verre moeten rekken, en de Bloedvaten zodanig verdrukken, enz: waar door Ontſteeking, Swelling, *Gangræna*, *Convulſie*, ja zelf de dood, kan veroorzaakt worden: Dierhalven moet men tragten zoo ſpoedig als het moogelyk is, de herſtelling ter hand neemen; Ook dient aangemerkt, dat de *Ulna* niet wel voorwaards kan Ontleeden, overmits het Elle-beens uitſteekzel (*Olecranum*) zulks belet

(*a*) Het gebeurd echter wel dat deeze alhier beſchreeve Handgreep om het Ontleede Opper-arm-been te herſtellen, niet altyd gelukt; noch magtig genoeg is om een genoegzaame uitrekking te doen; Dus heeft men om zulks te verrigten, behalven de van my op *Pag.* 62. beſchreevene Werktuigen, noch dat van *Petit*, 't welke hy in zyn geleerde verhandeling over de Ziektens der Beenderen heeft afgebeeld en beſchreeven. Als mede heeft *Platnerus* in zyn *Inſtitutiones Chirurgiæ Rationalis. Tab.* VI. *Fig.* XVIII. een heerlyk Inſtrument dieswegen uitgevonden, afgebeeld en beſchreeven. Ik gebruik een *Jyn*, 't welke over negentien Schyven loopt, door een Kunſtenaar te *Leyden* gemaakt, 't welke in getal, dat van *Petit*, overtreft.

het zy binnen- of buiten-waarts ontwrogt, word op deze wyze gezet (*a*). De Ladder in de aarde vaſt gezet zynde, zo gaat de Patient daar op zitten, met het geheele gezonde Been, zacht uitgerekt en gebonden, waar het gevoeglyk kan geſchieden. Maar aan het ontwrogte been G. word gehangen de Korf H. met ſteenen gevult, of een aarde Vat vol water, wiens afbeelding by *Galenus in Comment.* 4. *in Hippocr. de artic. text. l.* 4. gezien kan worden.

DE VYFTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXIV. *Plaat in 't Latyn.*)

Van de Geneezing der Ontwrigting van de Elle-boog, de Hand, en de Strot.

DE I. *Figuur* vertoont *een ander manier van een verſtuikte Elle-boog*, na de meening van *Hippocrates*, *te zetten*, wanneer hy voor-waarts of achterwaarts is geſchoten. Tot dien einde dient, dat men een

(*a*) Alhoewel *Hippocrates*, en vervolgens de geheele Outheid, ons de Ontleeding van het Dye-been en deszelfs herſtelling of inzetting niet alleen, ja zelfs op hoe veelderhande wyze het Ontleeden kan, breedvoerig hebben beſchreeven, en op welkers Authoriteit deez Schryver, zulks hier mede beſchryft; zoo kan echter Leezer dit groote Hooft, uit de zoo diepe Pan van het Heupebeen, door geen uiterlyk gewelt, uitwyken of Ontleeden; overmits behalven de ronde Band (*Ligamentum teres*), voortkoomende uit de Pan (*Acetabulum*) van het Heupe-been, en zich hegtende in de Sleuf (*Sinus*) van het Hoofd des Dye-beens, niet moogelyk zoo verre rekken kan, dat het zoude konnen Ontleeden; als mede zoo moeſt de Kraak-beenige Rand, welke dit Lid omvat, ook eerſt breeken; Daarenboven omhynt met zulke ſwaare Spieren, zoo, dat als men op het Zamenſtel (*Structuur*) van deeze Geleeding nauwkeurig acht geeft, het genoegzaam onmoogelyk is, dat het Dye-been, zonder breeking van deszelfs Kraak-beenige rand, en die groote rekking, welke het *Ligamentum teres* zoude moeten ondergaan, door een uiterlyk gewelt, zoude kunnen Ontleeden. Dierhalven heeft *Hippocrates* en de geheele Outheid, als mede deez Schryver, de Breuken in den Hals van het Dye-been, daar het meeſt altyd breekt, om zyn broosheid en dunte aldaar, voor een ontleeding aangemerkt; het welke alsdan met de teekenen

een opgerolde Zwachtel, of harde linnen doek t' zamen gevouwen, doch niet te groot, dwars in de bocht van de Elle-boog legt, als dan de Elle-boog schielyk buigt, en de hand, zo zeer men immermeer kan, tot de Schouder aandringt. Want deze manier van zetten is bekwaam genoeg voor die leden, die voorwaarts ontleed zyn.
„ Maar wanneer den Elle-boog na achteren schiet, moet
„ hy niet terstond, maar, als hy van de Knecht eerst
„ schuins word uitgerekt, als dan over de opgerolde
„ Zwachtel met een gezwintheid gehaalt worden (*a*)".

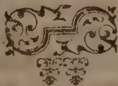
In de II. *Fig.* word *een verstuikte Hand gezet.* De Hand word of binnen-waarts, of buiten-waarts, voorwaarts of achterwaarts verstuikt. Het is een gewis teken, dat de Hand na vooren is geschoten, wanneer zy achter over gebogen, het buigen der vingers niet kan involgen; maar wanneer zy gekromt met de vingers niet recht uitgestrekt kan worden, dan is de Hand na achteren geschoten. Zo de Hand binnens-arm verplaatst is, word ze na de duim, zo zy buitens-arm, na de Pink verdraait. In het zetten word de Hand achter-waarts over, op een tafel of bank geleid, zo zy na vooren, voor-waarts over, wanneer zy na achteren verplaatst is, en als dan, wanneer zy van twee Knechts, den eenen by de Vingers, den anderen by den Arm trekkende, uitgerekt word, dryft den Heel-meester het verschoten lid op zyn plaats, het zelve met het vlak van zyn Hand of Voet styf aan-

nen van een zogenaamde Ontleeding van het Dye-been, overeen koomen. Ziet verder hier over na, myne Voorreede voor *Munniks*, Practyk der Heelkunst.

(*a*) Men kan veeltyds niet alleen de onvolkoomen, maar zelf de volkoomen Ontleedingen van de Elleboog, mede op deeze wyze, weederom herstellen: Naamlyk, na dat men den Lyder op een Stoel geplaatst heeft, laatende het Opper-arm-been in deszelfs midden, door een Dienaar omvat, uittrekken, terwyl een ander hem om de midden, vast houdt; als dan neemt de Chirurgyn, zoo de regter Elleboog Ontleedt is, zyn linkerhand, en omvat met dezelve, de regterhand des Lyders, en drukt met zyn Elleboog buigenderwyze, den Onderarm neerwaards, en te gelyk de hand opwaards, naar de mont; waar door het Ontleed, of op den rand van de Geleeding zittende Speek of Ellebeen, weederom herstelt of in haare natuurlyke plaats, geraakt. Zoo het integendeel de linker Elleboog is, welke Ontleedt is, vereischt het behalven dezelfde handgreep, de linkerhand en Elleboog, des Heelmeesters.

andringende, doch om de pyn te verzachten, legt hy usschen zyn aanperssende hand of voet en het verstuikte lid een linne-prop. Zo de Hand na de Duim of Pink schiet, word zy ook door de gezeide uitrekking op haar behoorlyke plaats hersteld.

De III. *Fig.* stelt voor oogen *de Inzetting van de uitgeweeken Strot*, die *Galenus comment.* 2. *in libr. Hippocr. de artic. text.* 73. beschryft. Wanneer het deel van de Strot, dat met het Borst-been vereenigt is, of ter zyden, of na beneden toe uitwykt, zo zegt *Hippocrates*, dat het dan bekwaamlyk kan ingezet worden, by aldien de Lyder op zyn rugge geleid word, met hoofd-kussen, of iets diergelyken tusschen het schouder-blad en de Ruggegraad, op dat door dezelve, de geheele Borst gekromt en gebogen worde. Doch dit heeft hy uitgedrukt door het woord περιῤῥηδὺς, dat is, aan beide zyden gebogen, gelyk het ook de Poët gebruikt, zeggende: περιῤῥηδὴν δὲ τραπέζη κατέπεσε, dat is, by aldien de Tafelboog, viel hy neder. Den Zieken dan in zodanige gestalte nedergeleid zynde, zo belast hy, dat de Meester met de eene hand het begin van de schouder ter zyden gebracht zynde, buiten-waarts te rug dryve, (zullende dus de van malkander getrokkene deelen van de Strot ver van malkander wyken, vermits de gewonde gestalte van de borst daar toe mede behulpig is), en voorts met de ander hand de van malkander getrokkene deelen van de Strot t' zamen zette en by een hale. Maar uit het volgende zal blyken, dat het altemets genoeg is, dat men de schouder by de zyde om hoog dryft.

DE EEN EN VYFTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* V. *Plaat in 't Latynsche Auct.*)

Van de manier om een Schouder, onder de Okzel geschoten, uit te rekken, en uitgerekt te herstellen, en de Elle-boog, na vooren geweeken, terug te zetten, en van de Middel-postuur des Arms, voor de geneezing van een gebrooken Schouder.

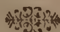
DE I. *Figuur* wyst aan de *derde manier* van *Hildanus*, *om een Schouder onder de Okzel geschoten te recht te brengen*, de welke de hedendaagsche Heel-meesters ten hoogsten pryzen. Deze manier beschryft *Hildanus cent.* 5. *obs.* 86. alwaar hy, verscheide nuttigheden van zyn Hou-vast, de Gordel en het Trek-tuig aanwyzende, het herstellen van het ontwrigte Schouder-blad heeft laten afbeelden. *Hildanus* zet zyn Zieken op een plank van 't bedde, maar ik op de Bank van *Hippocrates in de* IV. *Fig. van de* XXIV. *Plaat*, op dat de Leerlingen leeren, op wat maniere de Hou-vast van *Hildanus*, *in de* III. *Fig. van de* XXIV. *Plaat*, gebruikt moet worden in de voorzeide Bank: waar uit 1) de Middel-as en de houte Pin weg genomen word; 2) word de Hou-vast (*a*) met zyn knoop met zacht linnen omwonden in de Bank gestooken; 3) word de Patient op de rugge geleid, en zodanig na de Hou-vast gevoegt, dat zyn knoop de holte van de Okzel beslaat; 4) word de Gordel (*b*) *in de* II. *Fig. van de* XXIV. *Plaat*, om de voorhand geslagen, dat den eene haak binnens-arms, en de andere buitens-arms steekt; 5) word 'er een sterke touw in de haken van de Gordel vast gemaakt, wiens einden omtrent de tip van de middelste vinger t' zamen gevoegt, ontfangen de boven-haak (*c*) van het Trek-tuig *in de* I. *Fig. van de* XXIV. *Plaat*; 6) word de onder-haak (*d*) van het Trek-tuig aan de omgekromde bout van de Bank vast gehecht. *Dit alles uitgerecht zynde*, *moet den Heel-*

meester

meester met beide zyne handen (e. f.) de Trek-touwen allengskens na zich halende, den Arm recht uitrekken, tot dat de Schouder-knoop in zyn eigen plaats schiet. Dan zal hy het Werktuig allengskens los laten schieten, en weg zetten, den Patient oprechten, de Okzel-kuil met een linnen bal vullen, en het Lid met windzels zodanig voorzien dat het niet meer uit zyn plaats spatte. Maar nochtans door myn ervarentheid worden de Schouders, neerwaarts geschoten zynde, zo zy niet door de Hand hersteld konnen worden, ligter door het Dwars-hout van *Hippocrates, in de* VII. *Fig. van de* XXV. *Plaat*, dan door de Hou-vast van *Hildanus*, op haar plaats gebracht.

De II. *Fig.* vertoont *een andere manier van de Elleboog voor-waarts geschoten te herstellen*, als wanneer zy door het opgerolde linnen niet te recht gebracht konnen worden, met het Trektuig, *Nilei Plintheum* genoemt, en in *de* V. *Fig. van de* XXV. *Plaat* beschreeven. Dit Werktuig word met vier riemen aan de onderste toppen van de Ladder, die in de aarde vast gezet is, vast gemaakt, en de Zieke moet op een voet-bank over eind staande in zodanige postuur gebracht worden, dat de ronde knoop van de bovenste trap in de Ladder onder den Okzel schiet. Daar na moet den Elle-boog op de voorhand vast met een Zwachtel gebonden worden, aan wiens einden dubbelde touwen zyn, dewelke over de opper- en onder- Katrol-schyven geleid, en met een dubbelde beweeging trekkende, vast gemaakt worden. Dit gedaan zynde laat de As van het Werktuig met het handvatzel allengskens omgedraait worden, tot dat het touw aan de Zwachtel vast gehecht, de Elle-boog genoegzaam uitgerekt heeft. Deze uitrekking geschied zynde, moet den Heel-meester de raden van het Werktuig met de Houvasten bezetten, en met de uitsteekende deelen van de vlakke handen de Elle-boog herstellen.

De III. *Fig.* wyst aan de *Postuur van den Arm*, op dewelke een gebrooken Schouder uitgerekt, gezet, en in een houte Bus geleid, aan de hals gehangen word.

DE TWEE EN VYFTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de XXV. Plaat in 't Latyn.*)

Van het herſtellen van een Ontleed Kootbeen, het uitrekken van een gebrooken Been, en het uitwyken der Rugge-graat.

De I. *Figuur* wyſt aan *het inzetten van de Koot*, die *Oribaſius libr. de machinamentis cap.* 40. beſchryſt. De Koot wykt uit, dan na binnen toe, dan achter-waarts. Het zy nu na welke plaatzen zy uitgeweeken is, zo moet de Patient van gelyken op de Bank van *Hippocrates* ruggelings gaan leggen, met het verſtuikte Been uitgeſtrekt, en men moet even onder de Knie aan het zelve Been de gelyk uitrekkende Band A. vaſt binden, en deſzelfs einden van achteren aan de As, die boven het Hoofd is, aanhalen; voorts aan de Enklauw de Band B. vaſt maken, en de einden van deſzelfs koorden aan de onderſte As vaſt binden, en als dan het lid na verſcheiden zyden trekken, of gelyk houden, en van onderen uitrekken: de Zenuwen, zo veel mogelyk uitgerekt zynde, behoorlyk aandryven, binnen- of buitenwaarts geweeken zynde, te rug dwingen, achter-waarts verrukt uitrekken, en vervolgens regeeren, als het de nood vereiſcht. De *Figuuren* A. en B. ter zyden geſteld, vertoonen de Banden, die tot het herſtellen van de Koot gebruikt worden.

By aldien in de Breuk van het Scheen-been, of de kleine Scheen-pyp, of beide de Pypen, het Been met de Handen niet herſteld kan worden, zo moet men den Patient op de Bank van *Hippocrates* leggen, en de Band A. onder de Knie aan het Been, maar de Band B. boven de Enklauwen vaſt binden. Dit gedaan zynde, rekt men het Been uit, dat met de banden na verſcheide zyden gehaalt word, en zet het gebrooken weder t' zamen.

De II. *Fig.* vertoont *het uitrekken van het* (*a*) *uitgeweeke*

(*a*) Zoo deeze manier van uitrekken in Beenbreuken, voornaamlyk in die van het Dye- en Scheen-been, geen vermoogen genoeg heeft; inzonderheid, als de gebrooke einden verre over elkanderen

ewееke Rugge-graat, om het zelve wederom in te dryven: welk ligtelyk kan geschieden, indien men uit de Bank an *Hippocrates,* (*a*) *in de* IV. *Fig. van de* XXIV. *Plaat* afge-

en geschooven zyn, kan men alsdan met vrucht de Jyn, welke ver verscheide Schyven loopende, waar door de uitrekking dier- alven langzaam, doch met groot gewelt verrigt wordt, alhier ge- ruiken.

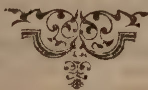
(*a*) De uitwykingen der Lendewervelen of derzelver Ontleedin- gen, zegt deez Schryver, wordt ligt hersteld, met de Bank van *Hip- ocrates:* Doch als gy weederom agt slaat op het Zamenstel der Gelee- ding van de Rugge-graat of Lende-wervelen, zoo is de volkoomen Ontleeding, geheel onmoogelyk, of de banden en uitsteekzels moe- ten scheuren of breeken, overmits deeze Beenen zoo vast in mal- kander schieten, en gewikkeld zyn; waar door zoo dit gebeurd, veeltyds de dood daar op volgt, in plaats van gemaklyk te herstel- len: Ook zyn de volkoomen Ontleedingen zeer zeltzaam, nade- maal zulks niet dan met het allergrootste gewelt, kan veroorzaakt worden; als by voorbeeld door het overryden van een waagen, enz: welke over de Rugge gaande, en waar door in zoodanig geval, de Ligamenten, welke een zeer groot gewelt kan uitstaan, eerst zoude moeten breeken of scheuren. In de Kinderen is echter dee- ze Ontleeding gemeen, en waar door met dezelven te laaten ver- swikken, enz: de Bulten of Boggels veroorzaakt worden; Doch deeze geheele uitzetting of Ontleeding der Wervel-beenderen, word alsdan van langzaamerhand gebooren. En zoo byaldien deeze ont- wrigting in de Bejaarde door gewelt geschied, heeft men betreu- renswaardige toevallen, en uitkomsten te verwagten; want het brengt aanstonds den Mensch buiten staat om eenig Deel te bewee- gen, onder de Ontleeding of een volkoome Lammigheid, van wee- gen het gedrukte Lenden-merg (*Medulla Spinalis*), waar door de werking, welke door de Zenuwen daar uit voortkoomende, ge- schieden moeten, aanstonds, als nu verstopt zynde, ophouden: Daar- enboven volgen gemeenlyk hier mede op Stuipen of Zenuwtrek- kingen (*Convulsiones*); alle welke toevallen in een oogenblik, als te zaamen koomen. Men ondekt deeze Ontwrigtingen, het zy vol- koomen of onvolkoomen, behalven de beschreevene toevallen, (doch op dewelken men echter niet zeeker zyn kan, en daar men zich derhalven niet altyt alleen op vertrouwen moet, nademaal een swaare Contusie op de Lende-wervelen, dezelven mede veroorzaa- ken kan), als mede dat de Lyder niet gaan kan, de nabygelege Deelen, inzonderheid de onderste, worden gevoelloos; hier op volgt de Lammigheid; de Buik is verstopt, en de Afgang en de Pis, is opgestopt: Doch zoo het gevoel en de beweeging geheel ophoudt, zoo gaan zoodanige uitwerpzelen (*Excretiones*), den Lyder tegen wil en dank, af.

Dierhalven als een Ontleeding der Wervel-beenderen, na binnen wykende is, zoo wordt een zoodanige, volgens *Hippocrates de Ar- tic.* §. 43 & 44. voor ongeneeslyk, ja zelf voor doodelyk gehouden; en de Heelkunst heeft dierhalven hier geen vermoogen meer.

De naar buiten uitgeweeke Wervel-beenen, willen evenwel eenstem- mig alle de Chirurgische Schryvers, dat men de herstelling ten min- ste

afgebeeld, de middelſte houten of ſtylen G, en de houte Pin F. weg doet, en in het gat van het rechter midden-hout A. een uitgehold Hout, met de *Letter* B. aangeweezen, ſteekt, het welk het Dwars-hout C. ontfangt, dat men met de yzere bout D. moet vaſt maken, op dat het niet uit kan vallen: tot welken einde het hout, dat het dwars-hout ontfangt, met drie vierkante gaten moet doorgeboort zyn, om het dwars-hout hooger of laager te zetten, na dat de hoogte van de uitſteekende bocht van het Rugge-graat zal vereiſchen. Dit gedaan zynde moet de Patient voor over op de *Hippocratiſche* Bank geleid worden: Daar na moet men hem twee Banden ſes vingeren breed en langwerpig van nieuw en ſterk linnen t' zamen gevoegt om het lyf binden, welkers einden, waar van het eene E. boven de bocht onder den Arm, het andere F. beneden de bocht zodanig langs het heilig Been, geleid moet worden, dat de halve breedte van de Zwachtel de verwyde bovenſte einden van het Darm-been ſchiet, en de andere helft op het voorzeide Been ruſte, zodanig aan de tegenſtaande Aſſen moeten vaſt gemaakt worden, dat de Zwachtels, bekwaamlyk en zacht door de Aſſen omgedraait, het verſchoven Rug-graat gelykelyk konnen uit rekken, en 't zelve uitgeſpannen zo lang vaſt houden, tot dat de Heel-meeſter, het Dwars-hout over de uitſteekende bocht geleid, en met geweld nederdrukkende, het Rug-graat in zyn behoorlyke plaats aandryft. Deze manier van inzetten ſcheelt veel van de geene, die *Oribaſius lib. de machin. c.* 35. met een zeer onduidelyke Figuur, en zeer duyſtere woorden heeft voorgeſtelt en beſchreeven.

ſte was het moogelyk, ter hand zal neemen; Doch ik geloove, dat alle deeze volkoome Ontleedingen doodelyk zyn, zoo wel van de naar buiten als de naar binnen geweekenen. Ziet behalven deezen Schryver hier over na, *Munniks* over de Ontleedingen, *Pag.* 439.

DE

DE DRIE EN VYFTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XXVI. *Plaat in 't Latyn.*)

Van het herstellen van een gebrooken Dyebeen, het zetten van een verstuikte Knie; hoe men een Arm of Been in zyn behoorlyke manier van leggen, moet houden, en van de algemeene Geneezing der Breuken en Ontwrigtingen.

(*Welke Geneezing eertyds in de* XXVIII. *Plaat in 't Latyn verhandeld was.*)

DE I. *Figuur* vertoont *een gebrooken Dye met Banden uitgerekt.* Wanneer de uitrekking met de Handen niet kan geschieden, en men de Bank van *Hippocrates* ook niet by der hand heeft, zo is de beste raad, dat men den Patient met de rugge op een gemeen Bank of Tafel doet leggen, een Band A. onder de Okzels vast aanleidt, als mede noch een ander B. aan de ruimte tusschen de Schamelheid en het Fondament, en de derde C. boven de Knie en Enklaauwen vast maakt. Deze Banden moeten van sterke Knechts aangehaalt, en getrokken worden, de bovenste A. B. om hoog, en de onderste C. om laag, tot dat de Heel-meester de Breuk weder ingezet, en by een gevoegt heeft. In het zetten van de verstuikte Knie, wanneer de Handen tot het uitrekken niet sterk genoeg zyn, worden de bovenste Banden op de voorschreeven manier, en de onderste Band boven de Enklaauwen vast gebonden.

De II. *en* III. *Figuren* vertoonen *een behoorlyke Postuur en Stelling* van de Leden en Spieren, *van de geheele Arm en Been*, die noodzakelyk in de uitrekking, t' zamenvoeging, verbinding en nederlegging van een gebrooken of ontwrigt Lid, moet in acht genomen worden. De afbeelding van deze Stelling heb ik daarom hier achter laten by voegen, dat de aankomende Leerlingen van de Heelkonst dezelve als zonder moeite leeren, en in de Practyk na-

navolgen mogen, alzo in de volgende Onderwyzingen van deze Stelling en Poſtuur dikwils moet gewag gemaakt worden.

Tot beter verſtand van de voorgaande Platen, die van de herſtelling der gebrooken en ontwrigte Leden handelen, zal ik *de algemeene Geneezing* van dezelve uit *Hieronymus Fabritius*, en deſzelfs Meeſter *Fallopius*, (door dien de geene, die deze heeft, alle de andere heeft, die van deze ſtoffe geſchreeven hebben), met korte woorden voorſtellen.

De Geneezing van een enkele Ontwrigting.

De Oogmerken in deze Geneezing zyn vyfderhande: want zy geſchied 1) door het *Uitrekken*; 2) door het *Inzetten*; 3) door het *Verband*; 4) door het *Nederleggen* van het verſtuikte Lid; en 5) door het *Herbinden*.

I. De Uitrekking word ligtelyk te wege gebracht, by aldien men vier dingen in acht neemt, te weten: 1) den *Tyd*, 2) bekwame *Gereedſchap*, 3) de *Manier*, en 4) de *Maat* van de uitrekking.

Den Tyd word van *Hippocrates lib. 4. de artic.* 64. voorgeſtelt, te weten, terſtond na de ontwrigting, wanneer een verſchoten Lid noch warm is. Maar by aldien het van wegen het afweezen des Chirurgyns niet kan geſchieden, zo kan men de uitrekking ook den tweeden of derden dag by de hand nemen, ten zy men gedwongen wierd, van wegen de ontſteeking dezelve na te laten: doch *den vierden dag is het niet raadzaam van wegen de ontſtelteniſſen iets voor te nemen, want men heeft aangemerkt, dat de herſtelling des Lids geenzins gelukt, wanneer men de uitrekking op zulken tyd aanvaart*, maar dat 'er veel ongelegentheden op volgen. Daarom zegt *Fallopius de luxationibus cap.* 3. Ik vermaan v, dat gy altyd op den tyd gade ſlaat, die op het uiterſte den derden dag niet moet te buiten gaan, en by aldien de derde dag alreeds was voorby gegaan, zo moet men het einde van de ontſteeking verwachten, als mede den tyd, tot dat 'er geen gevaar meer, aangaande de ontſteeking, te vreezen ſtaat: en dit is, volgens de leere van *Hippocrates lib. 4. de artic.* 65. de zevende dag, tot op welken dag de Patient,

met vaſten, of met geringe en ligte ſpyzen, wat rank mager gemaakt moet worden. Indien dan de uitrek-ıg in de eerſte drie dagen geen plaats heeft, zo ver-ıcht den ſevenden dag. Den tyd, in de welke gy het d kont herſtellen, is de eerſte, tweede, en derde, de ſevende, achtſte, en negende dag, op de tiende, de, twaalfde, als mede de volgende dagen is het niet ılig, ter oorzaak van de weer, die dan het Lid weder gint te bezetten. Maar voor en al eer gy tot het uit-kken komt, moet men het Lid voorbereiden, dat het pyn niet te ſterk gevoelt, en ligtelyk ingezet kan wor-en, 't welk geſchied door het verwarmen, verzachten, ı ſlap maken der deelen van het lid, te weten, van de pieren, Peezen en Banden, dewelke zacht en week ge-ıaakt, zich te ligter en zonder pyn laten trekken. De erwarming en verzachting van het Lid geſchied, of door e wryvingen, of door het opgieten van veel warm wa-er, op eenige plaatzen, of van warm Water en Olie, of loor de afzietzels van *Malva*, *Althea*, enz. De wry-ing dient op die plaatzen, op de welke men het water iet ligtelyk kan gieten: en geſchied met de hand, be-meert met eenige olieachtige of vette ſtoffe, te weten, net gemeene Olie, of ongezouten Varkens-reuzel. *Spi-gelius* verhaalde in zyne leſſen, dat niet beter zy tot de geneezing van de verſtuikte leden, als een warm bad van zoet water (*a*).

Het *Gereedſchap* tot de uitrekking dienende, zyn de Hand, de Banden, en Trektuigen. De Handen komen in

(*a*) Ik hebbe meer dan eens Ontleedingen, welken al eenige tyd uit hunne plaatzen geweeſt, en verwaarloosd waren, wederom in hunne natuurlyke holligheden of Pan (*Acetabulum*) gebragt en zien brengen; door het Ontleede Deel eerſt eenige dagen voor de her-ſtelling, met een Damp-Bad (*Balneum Vaporoſum*) van Water, en daar door de Spieren, enz: om het Ontleede Lid, buig-zaam en rekbaar gemaakt, en telkens gevreeven met *Ol. Lilior. Al-bor.* enz: doch men is alsdan in dit geval na de inzetting verpligt, om dat door dit verweeken, de Veerkragt (*Elaſticiteit*) eenigzins van de Spieren verlooren is, het Ontleed geweeſt zynde Deel, met verſterkende middelen voor de weederuitwyking, te bewaaren; waar toe dienſtig is een Stooving (*Fomentum*) uit de *Herb. Thym. Majoran. Rosmarin.*, enz: in roode Wyn gekookt, met bydoening van *Spirit. Matrical. Vini Camphor.*, enz: of een afkookzel van *Flor. Roſar. Balauſt*, *Cortic. Querc.* enz:

in een ligte ontwrigting te pas; wanneer dezelve middelmatig is, dan moet men de Banden gebruiken; maar tot een groote Ontwrigting heeft men het Trektuig van noden. De Handen zyn of van den Heel-meester, of van de Knechts van noden, na dat de uitrekking moet slap of sterk zyn. De t' zamentrekking der Zenuwen en Spieren maakt, dat de sterke uitrekking daar toe nodig, de Banden vereischt. Hier by moet men in acht nemen 1) de Gestaltenisse, hoe ze moeten omgewonden worden; waar van men, (alzo wy het met woorden niet bekwaamlyk konnen uitdrukken) *Oribasius lib. de laqueis* kan nazien; 2) de Stoffe, die moet zacht, sterk en wel te handelen zyn: diergelyken is het zachte en toebereide Harte-leder, daar men de leere Kollers uit maakt; daar na worden ze besmeert met Appel-zalve, op dat ze te beter konnen gehandelt worden: Zommige gebruiken by gebrek van het voorschreeven Leder, linnen, dat wat versleeten is; 3) de Plaats; waar men ze moet aan vast maken, te weten, aan de plaats wat ver af zynde van het uitgespatte Lid, om de Spieren niet t' zamen te trekken, of door de sterke uitrekking te scheuren: wanneer onder de ontwrigting noch twee Leden zyn, dan gebruikt *Hippocrates* tot alle beide een band, beziet *de* I. *Fig. in de* LIII. *Plaat.* De Werktuigen, nodig tot de oude, of in de eerste drie dagen niet herstelde ontwrigtingen zyn: 1) De Ladder, *in de* III. *Fig. van de* XXV. *Plaat*: 2) De Bus van *Galenus*, of het uitsteekende Trektuig van *Hippocrates*, *in de* I. *Fig. van de* XXV. *Plaat*; en 3) de Bank van *Hippocrates*, *in de* IV. *Fig. van de* XXIV. *Plaat.*

De *Manier* en de handeling van de uitrekking, wyst *Hippocrates lib.* 1. *de fract.* 1. aan, zeggende: dat de Heel-meester de uitrekkingen, (dewelke door de handeling na verscheidene streeken geschieden) recht uit behoort te doen, zo is het dan nodig, dat hy let op een rechte uitstrekking, ten aanzien niet alleen van de Beenen, maar ook van de Banden en Spieren, van wegen de Vezels. Want de rechte uitstrekking van deze deelen wel in acht genomen zynde, zo zal de uitrekking zonder pyn en zwarigheid een gelukkige voortgang nemen.

De *Maat* van de uitrekking komt de Heel-meester ligtelyk

lyk te weten, wanneer hem niet onbekend is, uit wat
aats het Lid is uitgeweeken, door wat weg het is uitge-
ian, en hoe verre het is afgeweeken, daar het zyn ruſt
aats heeft genomen. Hy moet hem ook niet laten ver-
inderen, om de uitrekking ter degen te doen, of ſchoon
e Patient, of de toezienders mochten komen te bezwy-
ıen.

II. Het Been word wederom *in zyn plaats gebracht*, net de Handen van den Heel-meeſter, of Knechts, mate-yk met eenig week Waſch-pleiſter of Roſen-olie be-meert zynde. Het inzetten geſchied, of door de om-lraaying, of door het aandryven na dat deel toe, dat te-gen over het geene ſtaat, daar het Lid heen geweeken s. Deze beweegingen zyn niet altyd noodzakelyk, over-mits het Lid ſomwylen ligtelyk van zelfs in zyn natuur-lyke plaats wederkeert, zo wanneer na de uitrekking, de Spieren, die van te vooren t' zamen getrokken waren, we-derom los gelaten worden.

De *Kentekenen* van een wel gezet Lid, zyn: 1) De natuurlyke gedaante van het Lid, wanneer geen hollig-heid en geen dikkigheid, of gezwel omtrent het Lid zich vertoont, gelyk als voor de zetting, maar dat het t' eene-maal een gezond Lid gelyk is, of van wegen de toege-vloeide vochtigheden, zeer weinig daar van verſcheelt. 2) Het ophouden van de Pyn, het welk altyd een ze-ker en onafſcheidelyk teken is, zo dat het noodzakelyk moet volgen, by aldien de pyn ophoudt, dat het Been wel moet gezet zyn; maar niet in tegendeel, dat, wan-neer het Been is gezet, de pyn moet ophouden: alzo het al te mets wel kan gebeuren, dat de pyn den Patient noch byblyft, om dat de Spieren zeer gebluſt zyn. 3) Sommi-ge rekenen ook voor een kenteken het gedruis, dat van den Patient, en de anderen, die daar by ſtaan, gehoord word, wanneer het Been weder in zyn holligheid komt; maar dit is bedrieglyk, en niet te verwachten, alzo dit gedruis ſomtyds ontſtaat uit het uitrekken, en te ſterk trekken van het Lid, ſomwylen uit het barſten van het opperſte deel des Beens, wanneer de Beenen tegen mal-kander aanſtooten, waar op een zwaare beweeging pleegt te volgen.

III. Aangaande *het Verband*, zo wel het eerſte als de vol-

volgende, moeten twee dingen in acht genomen worden, te weten, de gedaante van het bezeerde Lid, en dan het verband zelfs: als welk het Lid in zyn Holligheid zal doen blyven, en de ontsteeking verhoeden.

Wat *de gedaante* aanbelangt, zo staat te letten op de gestaltenisse, niet alleen van het gezette, waar ook van het geheele Lid; want sommige gestaltenissen zyn natuurlyk en zonder pyn, andere zyn onnatuurlyk en met Pyn. De gebogene gedaante van den Arm, en de recht uitgestrekte gestaltenis van het Been, is zonder Pyn; deze gestalten zyn te zien *in de* II. *en* III. *Fig. van de* LIII. *Plaat. Doch staat te letten, dat men het gewrigt, of het geheele Lid voor het Verband in de voorzeide gestalte moet stellen, op dat de Banden niet al te slap en los, of in tegendeel niet te styf aangehaalt blyven.*

Tot *het Verband* dienen geene Wollen, maar Linnen Banden, die beter aanhalen, en t' zamen trekken; zy moeten week en zacht zyn, om geen Pyn te verwekken; doorgaans gelyk, op dat ze overal gelykelyk t' zamen trekken, en aanhalen; en zuiver, om uit de koleur te bekennen, wat 'er voor vochtigheden uit het Lid zyperen. De breedte van de Banden is verscheiden, na de verscheidenheid van de Deelen, die met het Verband moet gebonden worden, want de dikke leden vereischen dikker en breeder, de dunnere dunner en nauwer Banden. De Banden tot de Dye en de Knie behooren vier, tot de Scheenen, Schouder, Elle-boog en de Hand drie, en tot de Vingers twee dwars-vingeren, na de maat van de Vingers van den Patient, breed te zyn. De Banden worden van *Galenus* onderscheiden, in de binnen en buiten-banden. De eerste binden het gewrigt of Lid onder de Dock-drukzels, en worden onderbanden genoemt. De laatste legt men boven op de Druk-doeken. *Hippocrates* gebruikt twee Linnen-en twee buiten-banden; alhoewel men dikwils aan een Band genoeg heeft, wel verstaande, wanneer het gewrigt of het Lid niet ligtelyk weder uitvalt of uitwykt.

De lengte van de Banden is van wegen de verscheidene Deelen, die het Band moet behulpig zyn, ook veelerhande. De Banden tot den Arm, moeten drie Ellen lang zyn, (verstaande door een Elle de lengte van het uiterste des Middel-vingers, tot aan het gewrigt van de El-

le-

boog van den Patient); tot de fcheen viermaal, tot de houders negen maal, tot de Dye twaalf maal zo lang; aar tot de Vingers minder dan twee Vingers lang. Op t de Banden, behalven het t'zamentrekken, de ontfteeng verhoeden mogen, moeten ze met zuurachtige Wyn ı Rofen ondermalkander gemengt, vochtig gemaakt woren, (*a*) doordien ze droog zynde, niet lange aan malunder hangen. Andere befmeeren de Banden matiglyk, ı met goede voorfpoed, met de vochtige Wafch-pleifter an *Hippocrates*, befchreeven van *Galenus lib. 6. de comof. Med. per. gen. c.* 4. Het word *Ceratum* of Wafchleifter genoemt, van *Cera* of Wafch, het welk daar toe enomen word, en *humidum* of vochtig, van wegen de achte en weeke Olie, die daar by komt. De Proportie ; een Deel Wafch, en twee Deelen Olie: als by vooreeld, *Ceræ albæ* ℥j. en *Olei Rofacei* ℥ij. De Genees-midelen, van de t'zamentrekkende Poeyers en het wit van en Ey gemaakt, moet men hier myden; want zy het gevrigt al te veel verkouden, en uitdroogen, vervolgens de uiging verhinderen, of ook aan de toegevloeide vochtigeden den uitgang benemen. Het Verband van een ontvrigt Lid is gemeen met de gebrooken Leden, doch hoe ıet moet aangeftelt worden, zult gy beneden vinden, alvaar van de Geneezing van een enkele Breuk gehandelt vord, en boven *in de* XLVIII. *Plaat*.

IV. De *Nederlegging* van het Lid is driederley: De Aanbinding, de Ophanging, en de Legging. De *Aanbinling* is, wanneer, na de Leere van *Paulus*, in het uitwyken of breeken der Schouder of des Elle-boogs, den Arm ıan de Borft word vaft gebonden. Het *Ophangen* is, waneer men den Arm door een fmalle Band aan den Hals ıangt. De *Legging* is, wanneer wy het bezeerde Lid op eenig

(*a*) Dat men de Banden of Swagtels, waar mede de Ontleede of gebrooke Beenderen omwonden worden, in roode Wyn bevogtigd, en dus het deel verfterkt, en voor de uitwyking bewaart, daar heb ik niets tegen; in tegendeel is het pryzelyk: maar dat men daar by volgens onzen geagten Schryver, Olie mengen moet, is myns bedunkens niet alleen onnoodig, maar zelf den weg baanen, tot Jeukte, Ontfteeking en welke toevallen meer. Ik zwyge, dat deze laafte de werking des eerften geheel zoude ftremmen, en ten onbruyk maaken.

eenig Deel van het Lichaam leggen, als den Arm op de Borst, of op een deken of matte, in een Bus of Been-lade gevoegt. De aanbinding en ophanging gebruikt men tot de opperste, en de legging tot de onderste Deelen des Lichaams. Doch de Nederlegging moet in de middel-gedaante van de Deelen geschieden, zynde zacht, (als waarom de Bus of Beenlade met werk gevuld word, op dat het den Patient niet moeyelyk valt) gelyk, (want uit de minste ongelykheid kan de grootste ongelegentheid ontstaan), en om hoog gestrekt, waar door men voorkomt, dat de vochtigheden niet na de bezeerde Leden toevloeijen, en de zelve ontsteeken, beziet *de* II. *en* III. *Fig. van de* LIII. *Plaat.* Na een goed Verband, behoorlyke gestalte en nederlegging, hebben de Patienten ook de rust van doen; het welk de oude Heel-meesters in de Bed-steden en Onder-bedden heeft doen gaten maken, op dat de Patienten zonder hun veel te beweegen, haar gevoeg door de zelve mogten doen.

V. Het *Herbinden* word vereischt: 1) wanneer het Lid niet wel verbonden is, 't welk blykt, als het al te sterk en te naauw aangehaalt en t' zamen getrokken word, waar door in de uiterste Deelen van het ontwrigte Lid een hard gezwel te voorschyn komt; of te slap en te los, 't welk zich openbaart, als 'er een gezwel, dat noch goed noch kwaad, dat is, noch matig, noch groot of hard is, voor den dag komt. 2) Wanneer 'er jeukte of pyn mede verzelt is; onstaande de Jeukte, of uit natuurlyke dingen, als een heeter gematigtheid, of uit dingen die tegens de natuur zyn, als scherpe vochtigheden, enz. De Banden dan uit die reden los gemaakt zynde, zo begiet het Lid met zuiver lauw water, dat niet alleen de jeukte verzacht, en de overgebleeven weyachtige vochtigheid, die van den Band is ingedrukt, verdreeven, maar ook de Banden van 't Lid versterkt worden, doordien het water de vergaderde vochtigheden opdroogt. Indien het Lid dan wel verbonden is, en geen jeukte vernomen word, zo moet men het Herbinden tot op den sevenden dag uitstellen. Maar indien 't verband al te naauw is, moet men 't op de tweede dag, indien 't al te los, op de derde dag, en by aldien 'er een jeukte mede onder loopt, op den derden, of ten langsten op den vierden dag los doen en ontbin-

nden. Den ſevenden dag, die het einde van de ophouende ontſteeking is, moet men het verband wederom os doen, en lauw Water op het Lid gieten (*niet al te eet, om dat het zelve de t' zamenbindzels ſlap zoude maen*); maar de Banden moeten niet meer met de voorзide Vocht nat gemaakt, noch met Waſch-pleiſter van Roſen-olie beſmeert worden, alzo de Patient van de ontteeking bevryd is, en de zevende dag een verſterking en aſt-making van het Lid aanwyſt, als waar toe men zeer roogende en t' zamentrekkende Genees-middelen van loen heeft: ten ware, dat men op de zevende dag noch enige ontſteeking zoude vermoeden, zo laat men 't met gebruik van zodanige verſterkende middelen, tot op den lfden dag aanſtaan. Diergelyke dtoogende en verſterkenle middelen zyn: 1) *Medicamentum catagmaticum Moſchionis*, of de Hoofd-breuk-pleiſter van *Moſchio*, 't welk *Galenus lib.* 3. *de comp. Med. ſec. gener. c.* 9. beſchryft; 2) *Ceratum Diapalma*, of de Waſch-pleiſter van Goudſchuim; 3) *Ceratum Barbarum*, dat in de Winter voor het beſte word gehouden; 4) *Emplaſtrum catagmaticum Renodæi*, of de Hoofd-breuk-pleiſter van *Renodæus*. Voor en al eer men deze middelen overſlaat, moet men ze verzachten, of met de Waſch-pleiſter van Roſen-olie, of met die van Myrten-olie, tot een zachte Wryving van het bezeerde Deel. Het Lid zacht gewreeven zynde, moet het zoet, dan na d' eene, dan na d' andere zyde bewogen worden, om de vergaderde vochtigheid zonder pyn uit te drukken; daarna moeten 'er de Pleiſters, (niet geſmolten), op een Linnen-doek geſtreeken zynde, opgeleid, en het verband wat ſtyver dan van te vooren aangehaald worden. Dit verband moet blyven tot aan het einde van de geneezing. Om den tyd te kennen, in de welke de ontwrigtingen der Leden te recht gebracht worden, moet men weten, dat 'er driederhande zoorten van Leden zyn: want ſommige zyn klein, en ligt om te zetten; andere middelmatig, en van meerder gewricht; en eindelyk eenige groot, en zwaar om te herſtellen. Het einde der Geneezing van de eerſte, *te weten van de Leden der Vingers*, is de veertiende dag; van de tweede, *namentlyk van de Beenderen van de Voet, en de uiterſte hand*, de twintigſte; en van de derde, *te weten van alle de andere*, de veertigſte

ste dag. Zo voegen hun dan de Leden der Vingeren by een, binnen den tyd van veertien dagen: waar uit dan volgt, dat in de ontwrigting van dezelve, van de zevende of negende tot op den veertienden dag, de Banden nooit ontbonden, of los gemaakt moeten worden: In de andere moet men den tyd der Geneezing verwachten, ten ware dat de jeukte, of de kleine gezwellen, of eenige tusschen het Hoofd en de holligheid van het Lid vergaderde vochtigheid, de losmaking v de slappe Banden vereischden, om dezelve ieder derder dag te herhalen. Op deze manier moet men voortvaren, tot dat het Lid sterk genoeg schynt te zyn, als wanneer men het verband moet los doen, en het gezette Lid met een versterkend afzietzel stoven, om 't zelve te versterken:

℞. *Flor. Chamomil.*
Ros. rubr.
Anth.
Stœch.
Fol. Salv.
Beton.
Salic.
Chamœdr.
Ivæ arthet.
Centaur. min.
Absinth. ana M. ß.
Vini rubr. mediocr. auster. ℔vj.
Lixiv. dulc. Barbitons. ℔iij. *Bulliant ad consumtionem quartæ partis.*

Daarna een Wasch-pleister daar over geleid hebbende, moet men het Lid eenige dagen zonder verband in de middel-gedaante houden, gelyk *in de* II. *en* III. *Fig. van de* LIII. *Plaat* is aangeweezen: Eindelyk den Patient belasten, dat hy allengskens zyne gewoone oeffeningen by de hand begint te nemen.

De Geneezing van een Ontwrigting met een ontsteeking, die zich voor of na het inzetten heeft verheven.

Wanneer voor het inzetten een ontsteeking het uitgespatte Lid heeft bevangen, dan zullen 'er tweederhande aan-

nwyzingen by zyn, d' eene van de Ontwrigting, en de
ıdere van de Ontsteeking. Maar om dat de ontsteeking
eviger aandringt, zo moet men daar eerst zorge voor
ragen; want indien de herstelling van het uitgeweeken
id eerder by de hand genomen wierd, zo zoude een
ramptrekking, of het vuur het Lid overvallen, waarna
en geheele afsterving zoude volgen. Daarom is het raad-
aam in zodanigen toeval het zetten van het Lid na te
aten, en de Deelen in een middel gedaante, die geen
ıyn verwekt, te stellen en te leggen, gelyk *in de* II. *en*
II. *Fig. van de* LIII. *Plaat* is aangeweezen (*a*). De
geneezing dan van de Ontsteeking by de hand nemende,
laat de algemeene Genees-middelen voorgaan, brengt de
niet-natuurlyke dingen in eene goede order, en houdt het
Lyf met inspuitingen open: Dit gedaan zynde, zo legt
ongewasschen en onbereide Wolle op het bezeerde Lid,
en giet daar gestaadig op, Olie en warm Water t' zamen
gemengd, te weten, veel warm Water, en veel Rosen-
olie, want het warm Water verdryft de vochtigheden,
maakt de deelen slap, en stilt de pyn; de Rosen-olie ver-
zacht de pyn, en verhindert het toenemen van de Ont-
steeking, door het te rug dryven; de ongewasschen Wol-
le verzacht ook de pyn, en staat de Ontsteeking tegen.
Maar dewyl na het ophouden van de Ontsteeking, de ver-
gaderde vochtigheden een weinig dik worden, zo zult
gy op het laatste u Handen met zoet Amandel, of gemeen
Boom-olie smeeren, en met dezelve het Lid zacht wry-
ven, en dan daar op leggen *de Pap van Nilus* of die
van *Nileus*, die *Galenus lib.* 8. *de comp. Med. seq. loc. cap.*
5. beschryft; diergelyke Pappen zyn zeer goed in het af-
gaan van de Ontsteekingen, van wegen het Wasch, *Am-
moniacum*, Olie, Saffraan en Azyn, boven de welke tot
het verzachten, uithalen en verdryven niet voortreffely-
ker is. By gebrek van de voorzeide Pappen, die niet over
al in de Apothekers-winkels te vinden zyn, gebruikt men
de *Saffraan-pleister van Nicolaus*, dat ook de kracht heeft
van te verzachten, te verdryven, en van boven af te ha-
len, zo dat men 't met zeer groote voorspoed in plaats
van

(*a*) Zie myne Aanteekeningen over de Been-breuken verzeld met
toevallen, welke de inzetting beletten.

van het voorgaande mag gebruiken. Wanneer men da[ar] de Ontſteeking is te boven gekomen, zo laat het Lid, ge[-] rekt, ingezet verbonden en geleid worden, op de manie[-] re, als by de enkele Ontwrigtinge is aangeweezen.

By aldien het gebeurde, dat de Ontſteeking volgde na het inzetten van het Lid, gelyk het dikwils geſchied, zo wel ter oorzaak van de uitrekking, als ook van de geduu[-] rige pyn, zo is het nodig ligte ſpyzen te gebruiken, een ader te laten, en zacht te Purgeeren: voorts moet men terſtond (*het zy de eerſte of tweede dag*) het verband los doen; en zeer laauw Water en Olie daar by op gieten, tot dat de Patient eenige verligting bevind. Daar na moet men het Lid met weiniger Banden, met Olie en Water vochtig gemaakt, ſlapper verbinden, en dit alle dagen doen, tot dat de Ontſteeking begint op te houden, 't welk gemeenlyk op de vyfde dag pleegt te geſchieden: in het afnemen van de Ontſteeking komen voorts de boven be-ſchreevene Pappen, of de Saffraan-pleiſter van *Nicolaus*, met noch een ſlapper Band te pas, om de overblyfzelen van de Ontſteeking te verteeren. Zo draa d'ontſteeking t' eenemaal weg genomen is, zo valt 'er niet meer te doen, dan dat men de manier, by de Geneezing van de enkele Ontwrigtinge voorgeſtelt, achtervolge.

De Geneezing van een Ontwrigting met een Wonde, en het Been, of alleen ontbloot, of een weinig buiten de Huid uitſteekende.

Indien een Lid in het uitwyken zich ontdekt, of ook een weinig buiten de Huid uitſteekt, zo is het een dodelyke kwaal, en veel gevaarlyker, als het gezet word, dan wanneer het niet gezet word. Herſtelt men 't niet, zo heeft men 1) een Ontſteeking, Kramptrekking, en altemets de dood te verwachten; 2) een leelyke geſtaltenisſe van het Lid; 3) een ongeneeſlyk zweer, dat by geval toegeneezen, van wegen de zachtigheid, ligtelyk weder geopent word: Zet men 't dan weder in zyn plaats, zo ſleept het een groot gevaar van een Kramp-trekking, verſterving, en de dood met hem. Sommige vreezen deze gevaar alleen in de groote Leden, (te weten, *in het gewricht van de hand*, *in de Elle-boog*, *Schouder*, *En-*

klauw,

uuw, *Knie* en *Dye*, dewelke van wegen de ſterkte der ːzen, de grootheid der Banden en Vaten, het zetten niet elaten, ten zy de Patient en de omſtanders, de voorːgging van het gevaar gehoort hebbende, hevig daarom ınhouden, 't welk de Genees-meeſter de eerſte, tweeːe, achte of negende dag moet onderſtaan; indien hy iet wil aangezien zyn, dat hy geen kennis van de ːonſt zoude hebben) maar niet in de kleinen, wel verːtaande *in de Toonen van de Voet en de Vingeren van de ·and*, die *Celſus* nochtans ook met voorzegging van het ːevaar doet weder in zetten, ziende eerſtelyk op de Ontːteeking en Kramp-trekking en ten tweeden op de Wonde ːn Ontwrigting. Wanneer dan een grooter Lid niet weːler kan ingezet worden, zo ſtaat voor eerſt te letten op de algemeene dingen; en de Spys en Drank, en het Lid moet zonder eenige uitrekking of verband in de middelgedaante, of aan de Hals met een band gehangen, of in een bus zachtelyk geleid worden dat het onbeweeglyk blyft en geen pyn gevoelt. Voorts moet men de aanſtaande Ontſteeking en Krampttrekkinge tegen gaan, met een pyn verſachtend, kookend, verkoelend en te rug dryvend Genees-middel, diergelyken na het gevoelen van *Hippocrates l.* 4. *de Artic. c.* 6. de gepikte Waſch. Pleiſter is, de welke over het Doek-drukſel, met zwarte, zuurachtige en lauwe Wyn uytgedrukt, word uitgeſpannen, en laauw warm over het bezeerde Lid geleid.

De Geneezing van de Kramp-trekkinge, na het zetten van het Lid opgekomen zynde.

By aldien na het inzetten van een Been een Kramp-of Zenuw-trekking volgt, zo is de naaſte raad, het Lid weder uit zyn plaats te doen wyken, en het zelve met veel Water, of laauw Olie, zeer wel en lang af te waſſchen. Ook is het geheele lichaam in dier voegen te verwarmen, dat het Zweet daar op volgt, en alle Leden een laauwe warmte verkrygen, overmits ze al te maal met malkander overeenkomen. De beginzelen van de zenuwen, als de Nek, Rug-graat, Lieſen en Okſels, dienen ook met Olien en Zalven, de Zenuw-trekkingen tegenſtaande, beſmeert te worden.

De Geneezing van de Ontwrigting met een (Callus) Weer, die het inzetten en de beweeging van een Lid belet.

In de Leden, die voor af na het inzetten qualyk gehandelt zyn, groeit een Weer (*Callus*) voornamentlyk in die geene, welke met weinig vleesch zyn begroeit gelyk de Elle-boog, Knie en de voet. De andere leden zyn wel altemets, maar niet zo ligtelyk dit quaad onderworpen, om dat ze meer vleesch hebben, en de bloedige vochtigheden, die de Leden tot een voedzel en ligter beweging toevloeijen, ligtelyk verteeren en doen verdwynen. Deze Weer is tweederley: d'eene is zo hard, dat ze de natuur van een steen krygt, de andere is zo hard en steenachtig niet. De steenachtige Weer kent men by vier merktekenen: 1) Het gewrigt is zeer mager en droog; 2) kan 't van de Patient niet gebogen noch beweegt worden, als mede ook niet met geweld van de Heel-meester; 3) de Uitdrooging en Rankigheid van 't Lid duurt lang; 4) zyn 'er al te zeer verkoelende, hevig t' zamentrekkende en uitdroogende middelen gebruikt geweest, die de voorzeide vochtigheid in een steenachtige stoffe hebben verandert. De kentekenen van een slechte, niet zo steenachtige Weer, zyn ook vierderhande; 1) Wanneer het quaad noch niet oud is, want oud zynde word de Weer tot een steen; 2) alhoewel het Lid van den Patient niet kan gebogen worden, zo kan het echter de Heel-meester beweegen; 3) indien 'er bekwame Genees-middelen toe gebruikt zyn; en 4) zal 'er een gezwel, ten deele hard, maar niet als een Been, by zyn. (*a*)

De

(*a*) Deez Schryver hier spreekende van een Weer (*Callus*), welke een ontleed Deel belet om hersteld of in zyn natuurlyke holligheid gebragt te kunnen worden; of waar door de beweeging van een Lid verhinderd word: Dit gebrek is veeltyds uit tweederhande oorzaken afkomstig, naamlyk het eene ontstaat uit een verdikking en hardwerding der vogten aan alle onze geleedingen eigen, en uit de Klieren aldaar geplaats, welke die van *Clopton Havers* genaamd worden, afgescheiden tot gemakkelyker beweeging der Leden voortkoomen, en zo het Lid uit deszelfs holligheid is geweest, vervult het zelve volkoome de plaats van het Hoofd des ontleeden beens, en

De ſteenachtige Weer (*Callus*) laat de geneezing van
elſus niet zonder gevaar toe, zo dat het beſt is, die on-
ngeraakt te laten. De geneezing van de Weer, die niet
o hard is, beruſt op de volgende middelen 1) moet men
et Lichaam door purgeeren en Ader-laten zuiveren; 2)
en behoorlyke regel van Spys en Drank en andere niet-
atuurlyke dingen onderhouden; 3) de Weer met Olie,
f met het volgende Genees-middel week maken.

℞. *Radic. alth.* ℥iij.
Cucum. aſinin. ℥ij.
Fol. Malv.
Bismalv. ana. m. ij.
Semin. Lini.
Fænugr.
Caricar. ping. ana. ℥iij.
Capit. Vervec. n. j. M.

Kookt het t' zamen in een behoorlyke maat water, tot dat het vleeſch van het Schaapen-bekkeneel afvalt. Met de damp van dit Afkookzel moet het verharde Lid eenige dagen omgeſtooft worden; na de ſtoving moet men de Weer omtrent een derde part van een uur wryven, de handen beſmeert hebbende met zoet Amandel-olie, en verſch Gan-
ze-

en maakt dierhalven daar door de herſtelling, onmoogelyk, overmits het dik en als een Lil, geworden is.

De tweede zoort van een onbeweegelykheid des Lids, na gedaane herſtelling van een ontleed Deel, is veeltyds de ſchult des Heelmeeſters of ongehoorzaamheid des Lyders, laatende het Lid na de inzetting te lang in ruſt en zonder beweeging, waar door het zogenaamde Lidwater (*Synovia*), mede verdikt, verhard, ontaard en eindelyk een Been of Kraak-beenige zelfſtandigheid, aanneemt; de vrye beweeging dierhalven van het Lid belet en vervolgens wordt hier door een geheele vaſtgroeijing van een Lid (*anchiloſis*), geboren. Deze gebreeken verſchaffen veeltyds veel en zelf wel vrugteloos werk, aan den Heel-meeſter, inzonderheid de laaſte zoort en wel als de zelven verouderd zyn; Echter is een Dampbad van verweekende, losmakende en ontdoenende Kruiden, Bloemen, Bladen, Linimenten en Pappen; als mede ſtukken van gekookte koepens warm om het onbeweegelyke Lid gelegd; of het zelve dikwyls inſteeken in de buiken der warmen en vers geſlagten Koeijen, Kalveren of Schapen, hier toe de beſte middelen: Doch voor alle anderen de *Akenſche Baden*, en Water-val *Douche* genaamd, het voornaamſte Hulpmiddel en zeekerſte toevlugt. Zie hier over *les Amuſements des eaux d'Aix de Chapelle.*

ze-vet, onder malkander gemengt. Na de wryving moet *de Pap van Nileus*, waar van boven gewag gemaakt is, of *de Saffraan-pleister van Nicolaus*, met Ganze-vet week gemaakt, daar op geleid worden. Drie of vier dagen verlopen zynde, zo gebruikt tot het week maken en verdryven van de Weer, de damp van Azyn, die in desgelyke quaalen zeer gepreezen word. Ten dien einde neemt *Galenus* een Vuur-steen, of by gebrek van deze een stuk van een Moolen-steen, die hy gloeijend maakt, en den Azyn, waar in van te vooren een weinig *Gom van Ammoniac* geweekt is, daar op giet, op dat de damp daar van komende, en een derde part van een uur vervolgt zynde, de Weer niet alleen verteere, maar ook week make. Dit gedaan zynde, moet men deze Pap ogleggen.

℞. *Furfur. hord. & Oxymell. Simpl. ana.*

Zo veel genoeg is tot een *Cataplasma* of Pap. Staat in acht te nemen, dat de Patient, (na dat het Lid weder in gezet is), onder het gebruik van de week makende en verdryvende middelen, het Lid, zo veel mogelyk, dikwils moet beweegen, als waar door de Weer verdeelt en verteert word. Maar by zo verre de Weer ontstaat, voor en al eer het Lid ingezet is, zo moet men de geneezing van de Weer eerst beginnen, en na de geneezing van dezelve met het inzetten van het Lid te werk gaan, gelyk in de enkele Ontwrigting hier vooren geleert is.

De Geneezing van een Lid, dat na de inzetting wederom van zelfs uit zyn plaats geweeken is.

Dat een ingezet Lid zich wederom van zelfs uit zyn behoorlyke plaats begeeft, ontstaat uit drie oorzaken: 1) wanneer na een geweldige ontwrigting het Lid qualyk gezet is, en de banden niet wel uitgedroogt worden; 2) wanneer eenig gezwel, voortkomende uit de ontsteeking omtrent het Lid, die niet behoorlyk geneezen is, verhindert, dat het Lid niet in zyn plaats kan gehouden worden; 3) wanneer eenige vochtigheid, door haar toevloeijen, de banden slap en los maakt. De eerste oorzaak vereischt sterker uitdroogende middelen: De andere wil ver-

erzachtende, week makende, en verdryvende middeen hebben, waar van boven gehandelt is. De derde is e slimste van allen drie'n, en kan niet anders geholpen vorden, dan door het inbranden, na dat het Lichaam vel gezuivert is door de algemeene middelen, door het Ader-laten, en door een goede Levens-wyze te onderhouden. Niet beter kan 'er bedacht worden, dat dit middel e boven gaat, want het verteert voor eerst de vochtigheid door een Korst, die daar na een hol klein Zweer maakt, 't welk toegeneezen zynde, het slappe en losse deel t'zamentrekt: behalven dit verwarmt, verdroogt en verteert de inbranding de vochtigheden. Doch moet hier aangemerkt worden; 1) dat de inbranding moet geschieden aan die plaats, na de welke het Lid toe valt, als by voorbeeld, valt het Schouder-been na de Okzel toe, zo moet het inbranden onder de Okzel geschieden; begeeft hem het hoofd van de Dye na vooren toe, zo moet het voorste deel aan meer plaatzen ingebrand worden; 2) dat men niet brandt de Zenuwachtige deelen, de Banden, Bloedof Slag-aderen, en Klieren, want het vuur een vyand is van alle deze deelen, en verwekt door zyn droogte een ongeneeslyke Zenuwtrekking; 3) dat men tot het branden gebruikt zodanige yzers, die geen groote Korsten maken, waarom men kleine, spitse, eyronde en wel doorgloeijende Brand-yzers daar toe neemt; en 4) dat het Lid na de inbranding veel dagen in rust gelaten worde, want by aldien het weder uit zyn plaats zou geraken, zo verandert het in een ongeneeslyk quaad (a).

De

(a) De Manier alhier van dezen vermaarden Man en volgens de Oudheid zo beroemde wyze, naamlyk het Branden, om de wederuitwyking van een hersteld Lid, 't welke ontleed geweest was, voor te koomen, is heden om deszelfs affchrik naauwlyks meer in gebruik: Ook zoude ik de Heel-kunst oeffenaars raaden, zulks met versterkende en zamentrekkende middelen &c. tragten te beletten; als by voorbeeld met Stovingen, Rookingen, en welken navolgende, ik met vrugt gebruikt hebbe.

℞. *Cortic: Quercini.* ℥ij.
——— *Granator:* ℥i.
stent in infusione cum s. q. aquæ.
communis per noctem deinde
coque per duas horas deinceps adde

Flor.

De Geneezing van de verlenging van een Lid.

Tot de Geneezing van de verlengte Leden dienen warme Genees-middelen, die de ſlappe banden vaſt t'zamentrekken; maar geene koude dingen; die het Lid ſtyf, ſtraf, en tot de beweeging onbekwaam maken. Doch als 'er geen enkel Genees-middel gevonden word, dat de kracht heeft van te verwarmen, en met een t'zamen te trekken, zo moet men tot een t'zamengeſteld middel overgaan, gelyk *de pleiſter van een Rams-vel* is. Willen de Genees-middelen dan niets uit werken, zo is het eenigſte en uiterſte middel, dat men de Buiten-huid, aan beide zyden, met kleine en doorgloeijde Brand-yzers inbrandt, en met bekwame banden bindt, nochtans wel in acht nemende, dat men de deelen, in de voorgaande geneezing verhaalt, niet en raake.

De Geneezing van een enkele Been-breuk.

Aangaande de Geneezing van de dwars en ſchuins gebrooken Beenderen, moet men op vier dingen zien: 1) op het inzetten; 2) dat men het ingezette Been in zyn plaats behoudt; 3) op de voort-teeling van de Weer; en 4) op het verhoeden en geneezen van de quade toevallen.

I. Het

Flor. Roſarum rubr. M. ij.
——— *Balauſtior. M.* i.
Herbæ thymi.
——— *Majoran. nobil: ana M.* ij.
Poſt levem Ebullition. Colaturæ lib. II. *fortiter expreſſæ, adde vini rubri* ℔j.

Dit met Wolle lappen warm om het verſlapte Lid gelegt of deze Rooking.

℞. *Gum. Stirax Calam.*
——— *Benſoin.*
——— *Myrh.*
——— *Succini. ana* ℥ß.
——— *Camphor.* ℥i.

Met deze Rooking zal men het verſlapte Lid, drie maalen des daags berooken.

i. Het *Inzetten*, geſchied door tweederhande midde- 1) door het Uitrekken; 2) door het beſchikken, dat n het Lid in een behoorlyke geſtalte brengt, of door : aandryven, of door het invoegen.

1) By de *Uitrekking* zyn ſes dingen te bemerken: 1) ıar; 2) den Tyd; 3) de manier; 4) het gereetſchap de hoedanigheid; en 6) de maat.

Waar: de uitrekking is nodig, wanneer de gebrooken elen van het been noch niet recht uitgeſtrekt leggen, aar het eene noch op het ander geſchoven is.

Den Tyd: die is de beſt, als men terſtond na de be- nde Breuk de uitrekking in 't werk ſtelt, want by al- en dat niet en geſchied, zo ſlaan 'er veel vochtighe- n toe, door de hevige pyn, en de Spieren, na haar eginzels te rug trekkende, maken de uitrekking zo veel : zwaarder, zo dat, dezelve by der hand genomen, de ebroken beenderen de byleggende vleeſchachtige deelen eeken, en kramptrekkingen, ontſteekingen, en andere uade toevallen veroorzaken. Doch men kan voor de ntſteeking de uitrekking op den tweeden of derden dag ezoeken. Op den vierden en de volgende dagen (tot at de vrees en 't gevaar van de ontſteeking voorby is) ıeeft *Hypocrates* de uitrekking verboden. Maar de Meeſ- ers van onze eeuwe, willende de ontſteeking verminde- en, de pyn verzachten, en de Spieren na haar beginze- en toe getrokken ſlap maken, begieten het gebrooken Lidt met warm Water; andere nemen *Water en Olie*, of een *afzietzel van Malva*, *Althea*, enz. en ſtoven met de iamp van dezelve het bezeerde Lid een geheel uur lang; vaar by te letten ſtaat, dat in 't begin van deze ſtoving ıet bezeerde Lid wel zeer opzwelt, maar wanneer men met het ſtoven een weinig aanhoudt, zo vergaat niet al- leen de opzwelling, door de damp verwerkt, maar ook de voorgaande die de uitrekking heeft belet. Ook is een voortreffelyk middel, de huid van een verſch geſlagen Kalf, of van een ander Dier, alzo warm op het gebroo- ken Lid gebonden, en 'er eenige uuren op leggen gela- ten, want zodanige huiden verteeren, maken week, en ſtillen de pyn (*a*).

De

(*a*) Zie myne Aanteekeningen over de XXVII. *Plaat*, van de IX. *Figuur*, wegens een Breuk van het Scheenbeen.

De *manier*: Het gebrooken Lid word met het gereetſchap tot de uitrekking noodzakelyk, boven en onder de Breuk, in de middel-gedaante gevat, en recht uit, van de eene om hoog, en van de andere om laag getrokken.

Het *Gereetſchap*: Dit zyn ſomwylen de handen alleen van twee ſterke Knechts, wanneer een zachte uitrekking vereiſcht word, gelyk *de* I. *Fig. in de* XLVIII. *Plaat* aanwyſt; ſomwylen lange Trek-koorden en banden van Leder, of ſterk Lynwaat, wanneer de uitrekking ſterker moet zyn, als *in de* I. *Fig. van de* LIII. *Plaat*; en ook eindelyk het Trek-tuig, als men zeer ſterk moet uitrekken, gelyk *de* I. *Fig. van de* LII. *Plaat* te kennen geeft.

De *Hoedanigheid*: is verſcheiden na het onderſcheid, en voornamentlyk na de grootheid van de beenderen en Spieren. Derhalven kan de kleine Arm-pyp de minſte uitrekking verdragen; de beenderen in het opperſte van de hand en de voet, moeten ſterker uitgerekt worden; tot de Elle-boog, en de kleine Scheen-pyp, heeft men noch een krachtiger uitrekking van doen; het Schouder-been, en de groote Scheen-pyp, vereiſchen een noch ſterker, dan de voorgaande; de krachtigſte uitrekking komt te pas by de gebroken Dye. Boven dit mag van ieder been een ſterker uitrekking verdragen: 1) een week ſterker, als een hard Lichaam; 2) de eerſte meer, dan de volgende dagen, in dewelke de vrees van de ontſteeking duurt; 3) een oude Been-breuk kan een ſterker uitrekking, dan een verſche, verdragen.

De *Maat*: Het Lid word Lyn-recht uitgerekt, tot dat de beenderen tegen malkander overkomen, maar malkander niet raken.

2) De *Beſchikking* zal met een goede uitſlag haar voortgang hebben, zo wanneer het Trek-tuig allengskens wederom los gemaakt, en het Lid in de middel-geſtalte behouden, de deelen van het gebrooken been, die noch niet recht uitgeſtrekt leggen, zeer naauw en volkomentlyk recht uitgeſtrekt worden, zo dat de Heel-meeſter met de handen haare uitſteekende deelen, zonder eenig geweld, zoet en gemakkelyk, in haar holligheid en behoorlyke plaatzen kan doen ingaan, gelyk *in de* I. *Fig. van de* LIII. *Plaat* te zien is. Deze Konſt-bewerking gelukt zeer wel, als het Lid in zyn behoorlyke geſtalte gebracht, met zyn

gedaante

aante aan het gezonde Been of Lid gelyk zal zyn, zo in het aanraken geen ongelykheid gevoelt, en de pyn ilt of zachter word.

I. Tot het ingezette Been *in zyn plaats te behouden*, ooren twee dingen: 1) Het Verband; 2) de Plaats-ldelen, dienende tot verhoeding van de Ontſteeking. t *Verband* geſchied met Zwachtels, Doek-drukzels, en ilken.

De *Zwachtels* of *Banden*, aangeweezen *in de* I. *Fig. n de* XLVIII. *Plaat*, *met de Letters* E. F. G. worden naakt van oud Linnen, dat door het gebruik eenigzins leten is, om dat men ze beter zoude konnen handelen, ch noch zo ſterk, dat ze getrokken zynde, niet en ſcheu-1, zy moeten ook geen naden, noch zoomen hebben, 1 gelyk en zonder pynlyk drukken t'zamen te trekken. e *Breedte* van de Banden geeft haar zelfs te kennen, uit grootheid van het Lid, aagezien tot een dikker deel ok breeder, en tot een dunder deel ſmalder Banden enſtig zyn. De *Lengte* moet zodanig zyn, als vereiſcht ord, dat het Verband, zo boven als onder de Breuk, et weinig van het gezonde deel omvatten, met de be-oorlyke omwindingen, dewelke zo veel moeten zyn, s 'er tot de vaſtigheid van de gebrooken deelen zulllen odig zyn.

De *Doek-drukzels in de* XLVIII. *Plaat met de Let-r* I. zyn Linnen-doeken (de ouden maakten ze van ehekeld werk) dikwils over malkander gevouwen, heb-ende de naam *Splenia* bekomen van het Woord *Splen*, at een *Milt* betekent, om dat ze de lange en ſmalle Mil-n der Dieren eenigzins gelyken: ſommige noemen ze *'lagulæ*, andere *Plumaccoli* of *Pulvilli*, om dat ze ook an Veeren, tuſſchen twee Doeken genaayt, gemaakt wor-en, en gelyk als Kuſſens zyn. Deze Doek-drukzels, of Vond-Kuſſens moeten zo lang zyn, dat ze de lengte van e omrolling des Bands bedekken, 't welk ze niet zouden oen konnen, indien zy korter waren. De breedte moet rie of vier dwars-vingers zyn, na de maat van de Vin-ers der Patienten. Aanlangende de dikte, konnen ze rie of vier dubbeld zyn, na dat 'er grooter vaſtigheid no-ig is; en als ze het geheele deel rondom moeten bedek-en, zo moet men 'er zo veel nemen, dat ze het deel

rondom konnen omvatten. Waarom *Hippocrates Libr de Offic. Medic.* zegt: *De lengte, breedte, dikte, en menigte der Doek-drukzels moet dusdanig zyn; in de lengte moeten ze met de lengte der omwinding van 't gebrooken deel overeen komen; de breedte moet van drie of vier dwars-vingeren zyn; de dikte is drie of vier dubbeld; en de menigte is, dat ze in de rondte opgeleid, niet te veel noch te weinig zyn.* En *Galenus in Comment. hujus loci.* maakt eerst gewag in de reden, daar *Hippocrates* van de Breuken handelt, van de *Plagulæ*, die hy ook *Splenia* noemt, doordien ze de gelykheid van een Milt hebben, en belast, dat ze de lengte van het verband moeten hebben, alzo ze daar toe gebruikt worden, om 't zelve de vastigheid te geven, en onbeweeglyk te houden; dat ze de breedte van drie of vier Vingeren van den Patient moeten hebben; de dikte drie of vier dubbeld, wanneer het verband een sterker bewaaring van doen heeft: En wel vierdubbeld, Maar als 't niet zo sterk nodig is, dat ze drie dubbeld dik genoeg zyn; en dat de menigte zo veel moet zyn, dat ze het verband in de rondte konnen omvatten.

De *Spalken*, *Ferulæ* genoemt; en *met de Letter* K *in de* XLVIII. *Plaat* betekent, zyn ligte Bordekens of Plankjes, die men op de gebrooken en ontwrigte deelen legt, (*a*) om dezelve vastigheid te geven, na dat den tyd van de ontsteeking voorby is, en die een groote gelykheid met de Doek-drukzels hebben. De oude Meesters, onder de welke *Hippocrates* de eerste is geweest, hebben ze toegemaakt uit de houte bast van de Heester *Ferula*, of uit deszelfs takken in 't midden doorgekloven, waar door ze ook de naam van *Ferulæ* behouden, want dit hout tot dit gebruik zeer bekwaam en hard is, dat ook de Ouden stokken en Krukken daar van maakten, op dewelke zy steunden. Wy in *Duitschland* maken onze Spalken, in plaats van deze Heester, die in onze en andere koude plaatzen niet groeit, met goed succes uit de dek-

(*a*) De Spalken worden met vrucht om de gebrooken Beenen gelegt, en zyn zelf ten hoogsten noodig om de weeder-uitwyking te beletten: Maar dezelven op ontleede Leden te leggen, zoude eenen nasleep veeler toevallen door het drukken der Vaten, Banden, &c. welken om en buiten over de geleedingen loopen, verwekken.

:kzels van de Dosen, by de Apotheker en Kooplieden
:bruikt, om hare waaren daarin te bergen. By gebrek
in de voorzeide dekzels, kan men ook zeer wel tot
palken nemen de oude Scheeden van de Degens, die
iet Leder overtrokken, hard en glad zyn (*a*). *Hippocra-
:s lib. de Offic. Medic. text.* 9. beschryft, hoedanig de
palken moeten zyn, zeggende: *De Spalken moeten glad
Κείλοι), gelyk, en aan de einden schuins opgebogen zyn,
ls mede aan beide einden van 't verband een weinig kor-
er, maar daar de Breuk is uitgeborsten, moeten ze wat
lik zyn.* Hy wil, dat ze niet ruig, maar glad zyn, op
lat ze, glad zynde, dan om hoog, dan om laag, dan
:echt uit, dan schuins en dwars, na dat het de zaak ver-
eischt, getrokken konnen worden; dat ze niet verdraayt,
maar gelyk zyn, want verdraayt zynde, zullen ze ook het
verband en lid verdraaijen, maar gelyk zynde, zullen ze
de gelyke Doek-drukzels over al gelyk omcingelen en by
een houden; dat ze ook aan de einden opwaarts gebogen
zyn, dat is van onderen op een weinig afgeschaaft, op
dat ze meer t'zamen trekken aan de plaats van de Breuk,
dan aan de gezonde deelen, die t' zamen gedrukt pyn-
lyk, en daar na ontstoken worden; dat ze, het verband
gedaan zynde, aan beide einden korter zyn, anders zy de
gezonde deelen zouden drukken, en Pyn en Onsteeking
veroorzaaken. *Galenus Comment.* 3. *de Chirurg. Offic.
Text.* 11. Schryft: Het doet groot voordeel aan de ge-
brooken deelen, dat de Spalken noch ruig, noch verdraayt
zyn, om dat ze op beide manieren t'zamen drukken;
maar de verdraayde Spalken doen daarenboven noch dit
kwaad, dat ze het verband verdraaijen, en dus het ge-
brooken deel ook moet verdraayt worden. Voorts raadt
hy, dat men die uitkiest, die aan de einden van zelfs op-
gebogen zyn; want de Spalken, die doorgaans een dik-
te

(*a*) Hier en boven worden ook in de Been-breuken, en wel in-
zonderheid in die des scheens- en kuit-beens, des op of onder-arms-
beens, behalven de Spalken van Bord-papier, ook met voordeel die
van Blik, Kooper, Tin, Hout &c. gemaakt, gebruikt; in de welke
in die van Blik en Kooper, gaatjes gemaakt worden, en van binnen
met Bay gevoerd; welke dienstig zyn in zodaanige Been-breuken,
die men dikwyls met een *Oxcicraat*, of eenig ander bescherm-
middel of vogt, het verband, wil nat maaken.

te tot het uiterste toe hebben, doen het verband ook overal gelyk vast houden, en nederdrukken, recht tegen de zin van *Hippocrates*, die wil, dat de Spalken in 't midden meer toenypen, en van daar tot de uiterste deelen toe losser, ja zo los zyn, als het immermeer mogelyk is: Na zyn meening moeten ze ook in de lengte korter zyn, als de ruymte, die het verband met zyn lengte beslaat, op dat ze de huid buiten het verband niet aanraken, als dewelke door het ontfangen van de vochtigheden, door de banden uitgeperst, dikker word en wat opzwelt. Daarom behooren ook de Spalken dikker te zyn aan die plaats, daar ze op de Breuken komen te leggen, alzo dezelve plaats voor al haar drukking van doen heeft.

De aanstaande *Ontsteeking* zult gy *verhoeden*, met pyn stillende en te rug dryvende middelen, die buiten op het bezeerde deel geleid worden. Ik gebruik altyd met een zeer gelukkige uitslag het t' zamengesteld middel, dat uit straffe, zuure of harde Wyn, Rosen-olie, en het wit van een Ey, met de Ratel wel geslagen, en met een behoorlyke proportie onder malkander gemengt, gemaakt word. (*a*) Wanneer de pyn aandringt, zo laat ik het wit van een Ey onderwegen, en menge te meer Olie onder de Wyn. In dit mengzel doop ik de Banden E. en F. *in de* XLVIII. *Plaat*, die de naam van Onderbanden hebben, en drukke ze uit, gelyk by *de Letter* H. *in dezelve Plaat* te zien is: en dit na uitwyzing van de Leer van *Avicenna*, *lib.* 4. *sect.* 5. *tract.* 1. *c.* 5. *de curatione dislocationis*, die belast, dat wy zorge dragen dat'er geen heete en drooge Banden omgeslagen worden; want de heete verwarmen en trekken de vochtigheden te sterk aan, maar de drooge blyven niet aan malkander hangen.

De uitrekking dan geschied, de Breuk t' zamengevoegt, en alle dingen tot het binden gereed gemaakt zynde, zo zal

(*a*) Om de Ontsteeking voor te koomen, zoude ik liever de roode Wyn alleen, of met een gedeelte *Spiritus vini camphorati*, zo de Lyder den zelven verdraagen konde, of een *Oxcicraat;* als mede een afkookzel van de *herba Schordium*, by het welke men wat *acetum*, *Sal Armoniac*, *Spiritus vini* na geleegentheid en de gesteltenis des toevals, verkiezen kan, en met allen ernst letten, dat in aanhouden de Ontsteeking en Pyn, de grootste voorzorg, verstaa, de Aderlaating, niet verzuimd werdt.

l men het Lid, dat noch na verſcheiden deelen uitge-
rekt is, *terſtond* met de Zwachtels om hoog en laag rond-
n bewinden. Maar in den beginne moet men *de eerſte*
wachtel driemaal om de Breuk winden, en zodanige t'
menendrukking maken, die ſterk genoeg kan zyn, om de
eenderen vaſt by malkander te houden; daar van daan
oet de Band om hoog na het gezonde deel voortgebracht
orden, *de t' zamen-trekking allengskens verminderende*,
elyk *de* I. *Fig. van de* XLVIII. *Plaat* aanwyſt.

Na dat 'er genoeg van het gezonde deel mede is inge-
at, zo moet men aldaar met het binden een einde ma-
en; daar na neemt men *de tweede Zwachtel*, langer als
e eerſte, op dat die aan de plaats kan reiken, daar de
erſte heeft opgehouden. Deze moet eens of tweemaal
ver de Breuk omgerolt worden, (doch op een tegenſtry-
lige manier, zo dat deze na de ſlinker hand toe omge-
vonden word, indien de eerſte na de rechter hand haar
eer heeft genomen), en dan moet men ze na het on-
erſte deel toe omwinden, de t' zamen-trekking allengs-
ens verminderende. Maar deze Zwachtel behoeft zo
dikwils niet omgerold te worden, doordien 'er zo veel
oevloejingen tot de uiterſte en onderſte deelen niet te
vreezen ſtaan, en als 'er genoeg van het gezonde deel ge-
vat is, zo moet men het omrollen na beneden toe ook
eindigen, gelyk *in de* II. *Fig. van de* XLVIII. *Plaat*
voor oogen geſtelt word, en met het overige van de
Zwachtel moet men weder over de Breuk zelfs omrollen,
doch zo dicht niet op malkander, tot dat men eindelyk
tot aan het einde van de eerſte Zwachtel is gekomen.

Maar overmits deze twee Zwachtels albereits omge-
rold, noch niet ſterk genoeg zyn, om de gebrooken Been-
deren by malkander te houden, zo moet dan ook de
Doek drukzels rond om de Breuk, en het geheele lid na
de lengte, noodzakelyk gebruikt worden, niet dat de ee-
ne op de andere komt leggen, maar de eene van de ande-
re een Dwars-vinger van den Patient onderſcheiden zy.
Deze Doek-drukzels zult gy weder vaſt binden met *de der-
de Zwachtel*, die twee Hoofden heeft, zo dat de eerſte
omrolling boven de Breuk moet gedaan worden, daar na
moet het eene einde na boven toe meer, en het andere
na beneden toe weder minder omgerolt, en eindelyk van

 be-

beneden na boven tot die plaats aangehaald worden, daa het ander einde van deze Zwachtel opgehouden heeft; doch beide de einden moeten zo dikwils omgewonden worden, dat de uiterſte einden van de Doek-drukzels aan beide zyden een weinig uitſteeken, gelyk *de* III. *Fig. van de* XLVIII. *Plaat* aanwyſt. Het *Teken van een behoorlyk Verband* is, wanneer de Patient te verſtaan geeft, dat hy vaſtigheid voelt, doch zonder t' zamendrukking, die hy op het bezeerde deel meer dan op het gezonde, en op de uiterſte einden op het minſte zegt te bevinden.

Op het behoorlyke, en wel in 't werk geſtelde Verband volgt *de Nederlegging* van het Lid, de welke in de middel-gedaante, zacht, gelyk, en eenigzins om hoog gekeert moet zyn. Zo is dan nodig zorge te dragen, dat het gebonden lid in een houte bus of Been-lade, met geheekelt en in Linnen ingerolt werk gevult, bekwaamlyk komt te leggen, en zo leggende tot de derde dag, ongemoeit in zyn ruſte blyft, by aldien de Patient op dien dag, op de welke hy verbonden is, en de volgende nacht dunkt meerder, maar de tweede dag minder t' zamendrukking te voelen, en daar beneffens in het uiterſte deel een weeke en kleine Zwelling zich laat zien; want een groote en harde Zwelling betekent een kwaad en al te naauw verband, en is een voorbode van het aanſtaande gevaar, van de Ontſteeking en verſterving. Derhalven noodzakelyk is, de Patient zonder vertoeven te ontbinden, en weder op nieuw, doch matiglyk te verbinden.

Indien het geviel, dat de Zwachtels op den derden dag na de eerſte verbinding wat loſſer ſcheenen te zyn, zo moet men ze ontbinden. Doch ſtaat aan te nemen, wanneer het verband los gemaakt moet zyn, voor en aleer de Beenderen eenige vaſtigheid aangenomen hebben, dat het niet raadzaam is allengskens de omgerolde banden los te doen, maar dat het bezeerde deel ſtil leggen blyft, en de banden doorgeſneden worden, tot dat men, het bovenſte deel ontdekt zynde, voorts alles kan wegtrekken, zonder het Lid uit zyn eigen plaats op te ligten; want dus is het niet nodig, om het verband los te maken, dat men het bezeerde lid oplicht, ophangt, en met aanraken handelt, (*als waar mede den Patient geen voordeel kan gedaan worden*) tot dat men 'er de Genees-

mid-

iddelen oplegt, en het Lid weder met de Zwachzels
erbind. De banden dan op de voorschreeven manier
ntbonden zynde, zo moeten de deelen, daar de Patient
e jeukte voelt, dikwils met laauw Water begoten worden,
at de besloten dampen konnen uittrekken; daarna moet
et Lid door een verband, dat een weinig naauwer als
et middelmatige is, t' zamen gehaalt; en in een Laade
eleid worden tot den sevenden dag toe, als wanneer de
Zwachtels weder ontbonden, het Lid met Water bego-
en, en op nieuws verbonden moet worden, de banden
noch naauwer t' zamen halende, nochtans zo, dat ze het
Leven en voedzel tot in het uiterste Lid laten doorgaan.
Op het gebrooken deel moet het *Ceratum diapalmæ*, of
Emplastrum catagmaticum Renodæi, op een breed, of
een breed, of meeder smalle Linne-doeken gestreeken,
opgeleid worden (*a*) die met de eenhoofdige Zwachtels
in zuure Wyn uitgedrukt bewonden, en voorts met de
Doek-drukzels, eerst in Wyn gedoopt, en dan met ge-
slagen wit van een Ey nat gemaakt, beleid, en eindelyk
met de Zwachtel van twee Hoofden, mede in dezelve
Wyn bevochtigt, vast gebonden moet worden.

Dit alles behoorlyk toegestelt zynde, alzo om deze
tyd in 't gemeen de Ontsteeking niet meer te vreezen is,
zo gebruikt men tot meerder bevestiging van de Breuk
de Spalken, (*die uit vreeze van de Ontsteeking, niet
veilig konnen gebruikt worden, om 't verband te bewaa-
ren, voor en al eer een geheele week verloopen is*). Deze
Spalken moet men na de lengte van het Lid, rond om
op de Doek-drukzels, aan beide einden, tusschen de bo-
venste en benedenste Band, wat uitsteekende, leggen, en
met de smalle Banden L. *in de* IV. *Fig. van de* XLVIII.
Plaat, vast maken, doch met die order, dat ze eerst
aan het bovenste, dan aan het benedenste deel, en ten-
laat

(*a*) Eenige leggen 'er thans, inzonderheid de *Franschen*, gee-
ne Plysters of Zalven op de gebrooke Beenen: maar slaan de Swag-
tels na de inzetting, aanstonds blood om het gebrooke deel; om de
Jeukte te weeren: anderen neemen een *Oxicraat*, of het *Empl:
defensiv: Vigon*: of *ung. defensiv: Cærulium*, 't welke de Ontsteeking
meerder belet, dan de Diapalma; mits 'er wel zorg gedraagen wor-
de, dat dusdanige Pleisters hier en elders ingeknipt worden, om
aldus de natuurlyke uitdamping, niet te stooren.

laatſten over de Been-breuk gebonden worden, op dat de t' zamentrekking en aanhaling op de Breuk niet ſterker valle en Pyn veroorzake. Voorts moet men in 't opleggen van de Spalken zich wel wachten voor de uitſteekende Beenderen, die geen vleeſch hebben, want als zy daar opgeleid worden, zouden ze niet alleen Pyn verwekken, maar ook Zweeren veroorzaken, daarom moeten ze of aan de zyde geleid worden of noodzakelyk korter zyn. Het verbonden Lid moet onbeweeglyk in zyn Been-lade gehouden worden, tot op den twintigſten dag, ten ware de Jeukte, Ineeting, Pyn, of andere toevallen de Heel-meeſter dwongen, de Banden los te maken, en met bekwame middelen de voorgevallen ongelegentheden te hulpe te komen. Niet te min behoort den Heel-meeſter ondertuſſchen om den derden dag den Patient te bezoeken, en de ſlappe Spalken heel zacht op de Breuk wat vaſter aan te halen, altyd voor oogen hebbende, dat men de Spalken om het gebrooken Lid legt, niet om t' zamen te drukken, maar om het onderleggende verband te beſchermen, en vaſtigheid te geven.

Maar wanneer deze tyd voorby is, zo moet men de Spalken en Banden los maken, en het bezeerde deel met warm Water ſtoven, tot dat ze opzwelt, maar niet langer, alzo dit werk tot voortteeling of voeding van een Weer zeer dienſtig is: Daarna, een Breuk-plyſter daar opgeleid zynde, moeten de Banden en Spalken wat loſſer aangehaalt worden, (om de vochtigheden, die de Weer voorteelen en voeden, te doen ſtollen), en het Lid in de Been-lade nedergeleid zynde, twee dagen geruſt blyven leggen, maar naderhand weder los gemaakt worden, om de hoegrootheid en hoedanigheid van de Weer te onderzoeken. Op elken vyfden dag hier na, moeten de Banden los gemaakt, het Lid met warm Water begoten, en met de Waſch-pleiſter, de Zwachtels en loſſe Spalken, naar behoren gehandelt worden tot dat het gebrooken deel met een middelmatige Weer bezet word (*a*). Dit geſchied gemeenlyk in de breuken van de Elleboog binnen dertig, van de Schouder en Scheen-pypen

(*a*) Alle uiterlyke Smeeringen, Plyſters, &c. om de Weer (*Callus*) te verwekken, doen als het warme Water &c., geenen den minſten dienſt; maar wel goede en lymagtige voedzels, zal het bekwaamſte Werk-

n binnen veertig, en van de Dye binnen vyftig dagen: ch *gaat dit niet altyd vast, alzo de eene natuur van de* idere, *en de eene ouderdom van de ander verscheelt.*

III. Maar *de Weer word voorgeteelt* uit het Bloed, dat oor de sevende dag niet aangetrokken moet worden. Vaaruit dan volgt dat de Saffraan-pleister in de eerste agen gevaarlyk is, van wegen de aanstaande of tegenvoordige ontsteeking. Tot de voortteeling van de Weer gebruiken sommige het Sop, waar in de Bladeren van *Agrimonia*, en de Wortels van de *Consolida major*, gekookt zyn; andere geven taaijer en lymachtiger Spyzen. De nieuwere Heel-meesters hebben omtrent 60. Jaren geleden, *in de Palts aan den Rhyn* een zeker zoort van een Steen gevonden, die aldaar groeit, en van de inwoonders zeer word gepreezen, om dat ze goed is tot voortteelingen van de Weer, en daarom *osteocollum* genoemt word, van de welke *Guilh. Fabrit. Hildanus Cent.* 1. *obs.* 90. 91. & 92. en *Sennertus lib.* 5. *Inst. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 7. konnen nagezien worden. Van buiten is het zekerste te gebruiken, niet alleen *de uitheemsche Wasch-pleister*, en *Goud-glit-pleister van Galenus*, maar ook *de Saffraan-pleister van Nicolaus* en de *Breuk-pleister van Renodæus*. De uitheemsche Wasch-pleister, en de Saffraan-pleister zyn goed des Winters, de Goud-glit-pleister des Zomers, en de Breuk-pleister van *Renodæus* tusschen beide tyden te gebruiken. (*a*).

IV. Op de Been-breuken volgen somwylen eenige *Toevallen*, te weten, Jeukte, Afwryving van 't vel, een groo-

Werktuig zyn, om dat de Weer (*Callus*) gemaakt wordt, van de uit het Bloed voort-koomende Been-voedzel zelf, 't welke uit de afgebrooke Been-pypjes lekt, en zich als een Soudeer, rondom de Breuk van het gebrooke deel hegt, welke voedende Been-stoffen, eerst zagt en week, naderhand zo hard en vast, als het harste Been zelf, worden; en waarom men zelden bespeurt, dat het Been wederom op die plaats daar het eens gebrooken geweest is, weer zal breeken, het en ware men den Lyder, te vroeg wilde doen gaan, dewyl de Weer (*Callus*), nog te week was.

(*a*) Het dikwyls los maaken en verbinden der Been-breuken zonder noodzaakelykheid, en als men door alle ons gerust-stellende Teekens, verzeekerd is, dat het wel herstelt is, en dierhalve zyne natuurlyke gedaante heeft; moet men het in rust laaten, ten waare het verband te slap of te vast geworden was; ten minsten, tot acht, tien, twaalf of sestien dagen, of wel langer.

grooter of kleinder Weer, Pyn, Zeering en dunnigheid van het Lid, en een verdraaying, die altemaal de hulpe van de Heel-meester van doen hebben.

De *Jeukte* vergaat door het stoven en vocht maken van het los gemaakte Lid met laauw water, tot dat het rood word, en wat meer, dienende daar toe, dat de aangetrokken stoffe wederom verteert word. Wanneer het bezeerde Lid niet bekwaamlyk met water kan begoten worden, zo moet men het Lid over den damp van 't water houden. *Het krabben van de Jeukte word de Patienten te rechte verboden, alzo het zeer schadelyk is, en behalven dat het vel afgekrabt word, de vochtigheden aantrekt, en zware pyn verwerkt.*

De *Afwryving van het vel*, die dikwils haar oorsprong daar uit neemt, dat de losmaking van de banden langer uitgestelt word, als behoorlyk is, en ook als de Patienten uit onverduldigheid het vel opkrabben, word met laauw water geneezen, gelyk in de geneezing van de jeukte gezeid is, als mede door 't gebruik van de Lood-zalve, dewelke verkoelt en opdroogt.

De *Pyn* verzacht men met de Stoving van Water en Olie onder malkander gemengt, of met het afzietzel van een Hamels-hoofd met Kamillen gekookt.

Een *Weer*, *grooter* als 't behoort, word voortgeteelt, wanneer de Patient meer eet en drinkt, als recht is, of de Heel-meester in de geneezing achteloos zynde, minder oppast, noch met de hand de hoedanigheid van de Weer onderzoekt, en de Zwachtels al te los daar om wint. De al te groote Weer word voorgekomen, als de Patient wat minder Spys gebruikt, de hoedanigheid van de Weer somwylen onderzocht word, en de Zwachtels een weinig naauwer t' zamen gehaalt worden: Dezelve word vermindert eerst door zagtmakende, daar na door weekmakende en verdryvende middelen t' zamen gemengd, (die in de geneezing van de ontwrigting met een Weer aangeweezen zyn), tot dat hy tot zyn behoorlyke middelmatigheid gekomen is. Een *Weer* buiten behooren *kleinder* zynde, heeft tegenstrydige oorzaken, en word ook door tegenstrydige middelen voorgekomen. Dezelve word vermeerdert door een meerder en sterker gebruik van eeten en drinken, en aantrekking van het voedzel na

het

t bezeerde deel, door het opgieten van warm water, iochtans met die mate, dat men ophoudt, wanneer het id noch verheven is, eer het nedervalt), en door het ipper binden van de Zwachtels (*a*).

De *Teering en dunnigheid* van het Lid spruit, of uit e alte straffe t' zamentrekking der banden, of uit het ge- rek van een lymachtig voedzel. By aldien de straffe ' zamentrekking zulks veroorzaakt, zo moet men de ban- ien slapper omwinden; schort het aan 't gebrek van het voedzel, zo trekt het voedzel na de bezeerde plaats toe net stoven van warm water, tot dat het Lid rood word, waar op dan een Pek-pleister, op een breed Linnen-doek gestreken, geleid, en dikwils schielyk weder afgetrok- ken moet worden, daar by moet men zich wachten, de Zwachtels niet zo straf om te winden, dat ze de toevloed van het voedzel zouden beletten, of te rug dryven.

De *Verdraaying* van het Lid, of quade gestalte van de beenderen word toegeschreeven, of aan de quade toe- zicht van den Heel-meester, als hy de uitrekking, of t'za- menvoeging, of het binden minder maakt, dan het be- hoort; of aan een misslag van den Patient, dat hy voor de vastigheid van de Weer of het been beweegt, of daar op steunt; of eindelyk aan de Breuk zelfs, voornament- lyk als de Dye gebrooken word. *Want de beenderen van de Dye, wanneer men ze, door de kracht van de uitrek- king van malkander getrokken zynde, zal gebonden heb- ben, zullen zo van malkander getrokken niet konnen in de band gebouden worden, maar zullen bun weder by een be- geven, wanneer de uitrekking zal opgebouden bebben: al- zo bet dikke vleesch alhier Meester van de band, en de band niet*

(*a*) Ik zoude mede niemand raaden, om zich zo zorgvuldig over het Werk der Natuure te bekommeren, naamlyk over het al te groot of te klein groeijen der Weere (*Callus*), naademaal men veeltyds ziet, dat, als dezelve in den eersten tyd zich wat te groot vertoont, als zy van haare zagtheid begint af te wyken en harder wordt, ook wel slinkt; en zo dezelve al te klein is, kan men het zo gemakkelyk niet ondervinden; het zeekerste teeken dat hier een goede *Callus* of *Soudeer*, om het gebrooke Been gegroeyt is, toont ons de kragt, sterkte en beweeging van het gebrooke deel aan, waar toe men mede den tyd der heelinge van de Breuken, moet afwag- ten; en de Jaaren en gesteltenis des Lyders aanmerken, en in acht nemen.

niet Meester van het vleesch is, *Hippocrates de Fract.* Het welk *Celsus* schynt te bevestigen, *in lib.* 8. *c.* 10 *de crurum femorumque curatione* schryvende : want men moet ook weten, by aldien de Dye gebrooken is, dat ze korter word, om dat ze nooit in haar voorgaande staat weder komt. *Avicenna lib.* 4. *Fen.* 5. zegt: dat de gebrooken Dye zeer zelden recht weder geneezen word. Zodanige woorden doen ons indachtig maken, dat wy geen volkomen geneezing van de Dye immermeer belooven, maar dat wy alle mogelyke vlyt doen zullende, het mank gaan in twyffel stellen, op dat het ons niet toegeschreeven, of onze goede naam in plaats van een belooning gekrenkt worde, wanneer het, of uit de natuur van de Breuk, of *uit onverduldigheid der Zieken*, *dat zeer dikwils geschied*, voorvalt, dat zy mank gaan. Voorts heeft de Breuk zelfs ook altemets schuld, dat het Lid een quade gestaltenis krygt, alzo het kan gebeuren, dat een Been-splinter tusschen de beide beenderen geraakt, en verhindert, dat ze niet wel konnen aan malkander gevoegt en gesloten worden. De beenderen door het verzuim van den Heel-meester, of door een misslag van den Patient verdraaydt zynde moeten nooit weder gebrooken worden, (ten zy het noodzakelyk was, van wegen een groot beletzel van 't Lid, om zyne verrichtingen niet te konnen volbrengen), by aldien de Patient oud en zwak, de Weer oud en hard, en het been groot is, gelyk het been van de Dye en de Schouder. Maar als het beletzel groot, de Patient jong en sterk, en de Weer noch niet boven de ses Maanden oud is, zo maakt de Weer met begieten, stoven, baden en pleisters week, zulks achtervolgende vyftien dagen lang. Daar na trekt het Lid met de handen, of met de Koorden, of met het Trek-tuig, na dat het de nood vereischt aan beide zyden van malkander, tot dat de Weer scheurt, en de deelen van het gebroken been met de vlakke handen konnen recht by een gevoegt worden. Dit gedaan zynde, geneest de Breuk, gelyk als in het voorgaande is aangeweezen. By aldien een Been-splinter het geheele been verdraayt, zo moet een snee tot op het gebrooken been met het Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* aangeweezen, in 't werk gestelt, en de Been-splinter die de t' zamengroeijing verhindert, met de Trek-tang uitgetrok-

okken, voorts de Breuk door d'uitrekking weder by
n gevoegt, verbonden, en in de ſtroolade geleid wor-
en, op dezelve manier als een verſche Breuk. In de
erdraaijing van het Dye-been, moet men het been nooit
eder breeken, want het beter is mank te blyven, als zich
in deze gevaarlyke Konſt-bewerking, die niet zonder
oote pyn, en met gevaar van weder verdraayt te wor-
en, geſchied, te onderwerpen. Doch men kan de ver-
raaijing van het Dye-been verhoeden, wanneer men
1, voor, en na het verband, het Lid uitgerekt houdt,
oor het Werk-tuig *Gloſſocomum*, *in de* IV. *Fig. van de*
XXV. *Plaat* tot dit gebruik geſchikt, tot dat de Breuk
volkomentlyk vaſt geſloten en geneezen is.

De Geneezing van een rechte Been-breuk.

Wanneer een been in de lengte gebrooken is, zo moe-
ten de banden naauwer en ſtyver, dan in de andere Breu-
ken t' zamen getrokken worden, op dat de beenderen,
die na de breedte van malkander geweeken zyn, weder
malkander mogen aanraken, en zich by een voegen, zon-
der weder te rug te wyken, *Galenus lib.* 6. *m. m. c.* 5.
Voor 't overige is te letten op al het geene, wat wy in de
geneezing van een diverſe Breuk hebben te verſtaan ge-
geven.

Dit is dan genoeg, aangaande de geneezing van de en-
kele Been-breuken, in de welke noch de beenderen ter
zyden uitſteeken, noch ook anderzins eenige quetzuur me-
de onderloopt. Nu zullen wy in 't kort handelen van de
Been-breuken met een quetzuur, hoe die moeten genee-
zen worden. Daar zyn verſcheide zoorten van zodanige
Breuken, want of het been is van het Been-vlies en het
vleeſch ontbloot, of noch met dezelve bedekt: in beide
moet men weder verwachten, dat 'er een groot of klein
ſtuk van een been, of t'eenemaal geen van zal af ſchei-
den.

Een Been-breuk met een enkele Quetzuur.

Een Breuk met een enkele wonde, in de welke nochte
het been van zyn dekzels ontbloot is, nochte eenig ſplin-
ter

ter van het been zal afgaan, heeft alleen de geneezing van een enkele Been-breuk van doen, te weten: 1) een bekwame uitrekking; 2) een behoorlyke t' zamenvoeging, (*op dewelke volgt de t' zamenvoeging der lippen van de wonde, dat die op malkander passen, en malkander aanraken, en de byeenbouding der zelven door t' zamenboudende Linnen-doeken,* (*Linteola emplastiva genoemd*) *Kruis-wyze overgeleid, en door de Zwachtel*; 3) het verband; en eindelyk 4) het nederleggen. Doch aangaande de Geneezing, staat alhier aan te merken:

1) Dat de uitrekking in 't werk gestelt word van den Heel-meester terstond, als hy, of de eerste, of ten uitersten de tweede dag, ontboden is, te weten, voor en al eer een zwaare ontsteeking daar toe komt. By aldien de Heel-meester niet op de voornoemde tyd, maar op den derden, vierden of vyfden dag, op dewelke een ontsteeking aanstaande is, of alreeds haar begin heeft genomen, eerst ontboden word, zo moet hy hem niet onderwinden het Lid uit te rekken, voor dat de Sevende of meer dagen zyn voorby gegaan (*a*). Ondertusschen moet de Heel-meester met alle krachten de ontsteeking tegen gaan, zo wel in 't wegnemen van de voorgaande oorzaken, door eene goede Levens-wyze, door de Heel-konst, en door Genees-middelen, als in 't gade slaan, dat het bezeerde Lid met Pyn-stillende, en te rug dryvende middelen, en zo veel mogelyk met een bekwame nederlegging bezorgt, en op de Wonde ryp-makende middelen geleid mogen worden. De ontsteeking voorby zynde, dan is het eerst tyd, het gebroken Lid, of door de uitrekking alleen, of door hulp van het trek-tuig, aan malkander te voegen, met de drie Zwachtels, en een behoorlyk getal van Doek-drukzels te verbinden, en zacht neder te leggen.

2) Dat

(*a*) Zie myne Aanteekening over de behandeling der Been-breuken, welken door toevallen de herstelling verbieden, en ondoenlyk maaken, tot zo lang dezelven geweeken zyn, waar van ik een voorbeelt hebbe gehad, en eenen Lyder behandelt, aanwien ik niet dan naa verloop van veertien dagen, de herstelling zonder gevaar konde verrigten; en echter gelukkig en met een regt Been, zelf tegen het gevoelen van verscheidene Heel-meesters, welken de inzetting schoon alle gevreesde toevallen daar waaren, evenwel wilden ter hand nemen, geneezen wierdt.

2) Dat de uitrekking zo sterk niet moet zyn; als in een enkele Breuk, om dat de Vlies-achtige, Spier-achtige en Zenuw-achtige zelfsstandigheid, alreeds gescheurt, gebluft en gewreeven is; anderzins zoude een zeer groote Pyn en hevige Kramp-trekkingen, met het hoogste gevaar van het leven, verwekt worden.

3.) Dat de eerste Zwachtel een weinig breeder behoort te zyn, dan de Wonde zelfs, voornamentlyk omtrent het beginzel, alwaar de omwinding moet beginnen, op dat ze de Opening van de Wonde aan beide zyden mag vatten en vast houden: *Want indien de Zwachtel smaller was, zo zoude zy de kwetzuur niet ter degen vatten, en Pyn veroorzaken (a).*

4.) Dat de Banden minder en slapper moeten aangehaald en t' zamengetrokken worden, dan in een ongewonde Breuk, alzo men dient toe te zien, dat 'er geen Pyn en ontsteeking door het t' zamen drukken van de Wonde ontstaa: deswegen het ook nodig is, dat ze weeker en zachter zyn, als de banden, die men tot een enkele Been-breuk gebruikt. Den derden dag na de uitrekking moet men het bezeerde deel los doen, en weder verbinden, doch zo dat het verband een weinig meer t' zamen drukt, (*om het Lid dunder te maken*), zo lang de ontsteeking te vreezen staat, ten ware dat men van wegen de Pyn hem anders moeste beraden. Maar het verband voor de tweede reize los gemaakt zynde, dan moet men het volgende verband niet naauwer, maar slapper maken, om het Bloed, dat de stoffe van de toekomende weer moet zyn, een voortgang te maken.

5.) Dat de Spalken niet op de kwetzuur moeten geleid worden, maar indien men ze moet gebruiken, dat men ze dan ter Zyden van de quetzuur, en op het tegenoverstaande Deel oplegt, tot dat de Wonde geneezen is.

Maar

(a) De beste en gemaklykste aller bandagien, zo voor den Lyder als Heel-meester, in alle *Fractuuren* verzeld met Wonden, swaare *Contusie*, enz, welken, de zelven gecomponeerd maaken, is de zogenaamde *Buckligatuur*, anders genaamd de Band met agtien Hoofden: En vervolgens een goede Been-laade, welke met Werk of Vlasch wel aangevult moet worden, waar door aldus het gebrooke deel gemakkelyk zonder op te Ligten verbonden, en in rust gehouden kan gelegt worden.

Maar het gebeurt zelden, dat een enkele Wonde in zodanige Breuken, in het tweede of derde verband niet met een Lidteken overtrokken, of ten minsten met Vleesch gevuld zoude zyn. Wanneer na de Geneezing van de Wonde, het Been noch niet vast genoeg is, zo moet men daar mede, gelyk met een enkele Beenbreuk handelen.

Maar by aldien daar en tusschen (want men de afscheiding van het Been niet altyd in het begin kan gewaar worden, ten zy dat de Breuk van zyne goede inzetting verstoken is, of het Been lang ontbloot blyft) op den 18. en 20. of andere dagen de kwetzuur haar verergert, en het Been een afscheiding laat merken, (*waar van de kentekenen zyn, meer Etter, dan de grootheid der Wonde mede brengt, de omgekeerde Lippen der Wonde, en grof bastaard Vleesch, dat zich in de Wonde opdoet*); zo staat te letten: 1) Of de zelve Been-Splinter groot of klein is? Is die groot, zo zullen de voorgestelde Kentekenen heviger zyn; maar is hy kleinder, zo zullen zy minder bevonden worden: 2) Of de Splinter van het andere Been afgescheiden, of noch aan het zelve vast is? Het eerste merkt men daar by, wanneer de Patient daar op lettende, een stille beweeging, en niet daar op lettende een steekende pyn verneemt, het laatste word men daar by gewaar, wanneer de Patient noch verborgen, noch openbare beweeging gevoelt.

Een Been-breuk met een Quetzuur, alwaar het Been wel niet ontbloot is, maar nochtans de afscheiding van een Been-splinter, te verwachten staat.

In dit ongeval staat de manier, in de geneezing van een enkele Breuk voorgesteld, geenzins te vreezen, maar men moet de Spalken alhier niet gebruiken, de band wat slapper maken, en dezelve met los en toebinden, dikwils (te weten elken derden dag) vernieuwen, het welk de Natuur met Genees-middelen op het spoedigste te hulpe komende, tot dat de Been-splinter t'eenemaal afgescheiden, met de Trektang kan gevat, en zonder geweld uitgehaalt worden. Dit gedaan zynde, moet men eerst de Spalken aan de zyden van de wonde leggen, tot dat

toe is. Maar zo dra de Wonde geneezen, en het Been
:t te min noch niet vast genoeg is, zo legt men de
alken rondom, gelyk wy van de enkele Breuk gezeid
bben.

en Been-breuk met een Wonde, in de welke het Been niet ontbloot is, maar nochtans of terstond, of daar na, vernomen word, dat een groot deel van het Been, of meer Splinters (gelyk in de geschoten kwetzuuren) hun zullen afscheiden.

By aldien het Been hem *terstond* tot de afscheiding wil
egeven, zo word tot een zo snelle afscheiding een an-
er, en veel van het voorgaande verscheelende verband
ereischt, om het Lid dagelyks zonder beweeging van de
reuk los te maken, en te verbinden. Hier toe is niet
ienstiger, als de voortreffelyke manier van *Hippocrates*,
viens verband de Etter niet besluit, de Breuk vast maakt,
e ontsteeking verhindert, geen Pyn verwekt, en een zeer
nelle afscheiding der Beenderen te wege brengt. Om
it alles uit te werken, moet men dubbelde Doek-druk-
els maken, niet smalder dan dat ze de Lippen van de
wetzuur genoeg konnen vatten, en een weinig langer,
ls dat ze een reize en het Lid rondom konnen gaan; van
odanige Doek-drukzels moet men 'er zo veel maken,
ls tot de *Fascia ascialis*, of het ronde verband, *in de*
X. *Fig. van de* XLVI. *Plaat* aangeweezen, nodig zullen
zyn. Deze Doek-drukzels met een mengzel, van straffe
Wyn en Rosen-olie toegemaakt, om de Pyn te stillen,
n de ontsteeking te verhinderen, vocht gemaakt zynde,
worden op een breeder Linnen-doek geleid, in zodanige
order, dat het middelste Doek-drukzel de naaste, en deze
le andere, aan haar zyde leggende, ter helfte bedekt.
Dit zo toegesteld zynde, na dat de Breuk by een gevoegt,
een een ryp-makend middel, te weten, het *Tetrapharmacon Galeni*, (a) op de kwetzuur is geleid, zo voegt
men

(a) Dit oud Genees-middel is uit het gebruik geraakt, en dierhalven zo wel by den Apotheker als Chirurgyn, veeltyds onbekend; Dus kan in deszelfs plaats, een goed Ettermakend Digestief, gebruikt worden.

men het voorzeide Linnen-doek met opgeleide Doek-drukzels onder het Lid, zo dat het middelste Doek-drukzel recht onder de Breuk komt te leggen, gelyk *de* VIII. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* (N°. 1.) aanwyst. Daarna houdt de knecht het eene einde van het middelste Doek-drukzel, en de Chirurgyn het andere vast, die dan aangehaalt worden, dat ze verre van de uiterste einden malkander Cirkel-wys doorsnyden, en het bezeerde deel zo naauw sluiten, als 't in de Been-breuken met een Wonde, en Been-splinters, die hem zullen afscheiden, meer geoorlooft als nodig is. De middelste in een Cirkel aangehaalt zynde, zo moet men de eerste van de opperste Doek-drukzels (N°. 2.) *in de* VIII. *Fig. van de* XLVII. *Plaat.* ook aanhalen, als mede de tweede, derde, enz. (N°. 3. 4. 5.), tot dat men aan dat deel is gekomen, tot het welk de eerste zwachtel *in de* I. *Fig. van de* XLVIII. *Plaat.* behoorde op te gaan, indien daar geen Wonde by was. Na dat de bovenste Doek-drukzels op die manier zyn vast gemaakt, zo gaat men op dezelve voet te werk met de onderste, beginnende van de eerste (N°. 6.) *in de* VIII. *Fig. van de* XLVII. *Plaat*, en zo voortgaande met de te tweede, derde, enz. (N°. 7. 8. 9.), tot dat men komt aan het gezonde deel, als *in de* II. *Fig. van de* XLVIII. *Plaat* gezeid is. Deze Genees-middelen met dit verband, (*wiens banden en doeken alleen met het mengzel van Wyn en Olie moeten bevochtigt worden*) gebruikt men zo lang, tot dat de tyd van de ontsteeking voorby is; daarna is het hoogst nodig met alle naarstigheid daar op uit te zyn, dat het afscheidende Been op het spoedigste daar uit getrokken worde, moetende men ten dien einde de natuur te baat komen met het inspuiten van het heilig afzietzel, en met het opleggen van de heilige Waschpleister van *Galenus*, over de Wonde, (alleen de Lippen omvattende) en de Goud-glit-pleister om het bezeerde Lid geslagen. *Merkt aan*, dat men op de Goud-glitpleister seven enkele Doek-drukzels (min of meer) legt, en haar einden in een Cirkel aanhaalt, in het midden beginde, en daar op en afgaande, gelyk met het dubbelde Doek-drukzel geschied is. De Doek-drukzels van Waschpleister gebruikt hebbende, zo legt daar noch andere Doek-drukzels van dubbeld Linnen gemaakt op, alleen

met

et ſtraffe Wyn bevocht, op dat ze beter aan malkander lyven hangen.

Wanneer het Been te voorſchyn gekomen, en met de 'rek-tang zonder geweld, indien het kan geſchieden, uitetrokken is, dan geneeſt de kwetzuur met de heilige Vaſch-pleiſter; en de kwetzuur tot een Lidteken geracht zynde, zo wil het Lid noodzakelyk in de ruſt gehouden, en van alle kanten met Spalken bezorgt worlen, tot dat het zyn behoorlyke ſterkte wederom krygt. Voorts ſtaat ook aan te merken, wanneer het nodig is, lat de Banden, uit oorzaak van haar hardigheid of onreinigheid, moeten afgenomen worden, dat men het Lid wel mag oplichten, maar ook terſtond wel zacht wederom moet laten zakken, op een breed Linnen-doek, op het welk de dubbelde Linnen-doeken alreeds ordentelyk geleid zyn, als *in de* VIII. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* aangeweezen is.

By aldien het Been, dat hem afſcheiden wil, *niet terſtond*, maar eerſt een tyd daarna zich komt voor te doen, zo verandert het verband, dat met drie Zwachtels en de Doek-drukzels word toegeſtelt, in de *Faſciam aſcialem* of het ronde verband, hier boven beſchreeven, tot dat het Been is afgeſcheiden. Wanneer een groot Been (diergelyke *in de* V. *Fig. van de* XLVI. *Plaat*, en *in de* IX. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* te zien is), is afgeſcheiden, zo moet de ronde toeſtelling van de Doek-drukzels, *in de* VIII. *Fig. van de* XLVII. *Plaat*, aan de Scheen-pyp afgebeeld, in het kruis-wyze verband, *door de* I. *Fig. van de* XLVI. *Plaat* voorgeſtelt, verandert, en het verbinden van het onderſte Doek-drukzel begonnen, het met de bovenſte geindigt worden, *Fig.* X. *Plaat* XLVII. Op dat de vochtigheden in de holligheid van het afgeſcheiden Been vergadert, (die met de om laag gaande Doekdrukzels ook om laag gedreeven zynde een groote zak zouden maken) door de Wonde uitgedrukt worden. Wanneer dan de Wonde met een Lid-teken geneezen is, zo konnen de Spalken, tot meerder vaſtigheid van de Breuk, gebruikt worden.

Een Been-breuk met een kwetzuur, in de welke het Been van het Been-vlies ontbloot is, maar niet buiten de kwetzuur uitsteekt.

Deze word geneezen: 1) door een matige Uitrekking van het Lid; 2) door een behoorlyke t' zamenvoeging; 3) door de t' zamenhaling der Lippen van de Kwetzuur, dat ze aan malkander raken; 4) door een bekwaam Verband; en 5) door eene bekwame Nederlegging. In het verbinden moet men opzicht nemen, of 'er een Been hem zal affcheiden, of niet? Wanneer het ontbloote Been terstond weder met een Vlies overtrokken word, zo heeft het geen nood, dat 'er een stuk van zal afwyken; maar blyft het Been langer ontbloot, en in de lugt uitgestelt, zo mag men gissing maken, dat het op een affcheiden van een Been-splinter zal aankomen. Indien 'er geen, of maar een klein stuk zich zal affcheiden, zo moet het verbinden met de drie Zwachtels en Doekdrukzels volbracht worden, gelyk in de Geneezing van een Been-breuk met een enkele kwetzuur, en in die, alwaar de scheiding van een klein Been verwacht word, aangeweezen is. Maar indien 'er een groot Been hem tot het affcheiden zal begeven, zo moet men het bezeerde Lid met het ronde Verband verbinden, gelyk hier boven in de Been-breuk met een groot been, dat hem zal affcheiden, gezeid is.

Een Been-breuk met een Kwetzuur, in de welke het Been buiten de Kwetzuur uitsteekt.

Voor en al eer het uitsteekende Been weder ingezet word, moet men wel overweegen, of het Been in zyn eigen plaats, door hulp van een behoorlyke uitrekking, en zonder geweld en gevaar van eenige Kramp-trekking, kan weder gebracht worden, of niet? Kan het zonder gevaar geschieden, zo moet men 't inzetten; indien niet, zo moet men hem van het inzetten onthouden. Dat het inzetten gevaarlyk is, zal blyken uit de groote uitsteeking, of een ontsteeking, en uit de hardigheid van het deel, uit oorzaak, dat de Spieren t' zamen getrokken zyn. Daar en tegen, dat het inzetten ligt is, zal men bekennen uit het kleine uitsteekende Been, of dat 'er geen ontstooken ge-

ezwel by is, en uit de zachtheid van het Lid. Wan-
eer het dan niet weder kan ingezet worden, zo moet
ien van twee kwaden het minste kiezen (*met voorzeg-*
ing van de toekomende kortigheid des Lids, op dat zulks
'e dwaaling van de Heel-meester niet mogt toegeschreeven
vorden) en het uitsteekende bloote-been met de Schaar
n de I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat.* affnyden, en
lan de Breuk door een matige uitrekking by een voe-
gen; want het beter is, het Lid wat korter te maken,
als de Beenderen niet aan een te voegen, of met een
groot geweld uittrekken, en daar door den Patient een
Kramptrekking en de Dood te veroorzaken. Wan-
neer men het verminderde Been met een matige uitrek-
king der hand noch niet kan in zyn plaats brengen, zo
moet men de uitrekking helpen, na de Leere van *Hippo-*
crates, met de Been-heffer of Sny-beitel, tusschen beide
gebrooken Beenen ingestooken, na uitwyzing *van de*
IX. *Fig. in de* XLVI. *Plaat.* Na dat de gebrooken Bee-
nen aan een gevoegt zyn, zo verbindt het op de manier
in de Been-breuk met een enkele Wonde voorgestelt.
Maar in de Zwachtels en Pleister moet men een gat, ko-
mende recht boven de kwetzuur, maken, om dagelyks
de Genees-middelen, tot een groote Wonde nodig, daar
toe te konnen gebruiken. De reden van een gat te ma-
ken is, om dat een groote Wonde, die met de tweede
inzicht moet geneezen worden, overvloedig Etter maakt,
en daarom dikwils wil bezien zyn; maar het gebrooken
Been de veelvoudige opligting en losmaking niet wil toe-
laten, uit vrees van een nieuw t' zamentrekking der Spie-
ren: Deswegen moet men een middel-weg gebruiken,
zo dat de kwetzuur en de Breuk teffens voldaan word.

Met deze manier van verbinden heb ik zeer veele ge-
neezen: Onder anderen is noch een Jongman in 't Le-
ven, die omtrent twintig Jaren oud zynde, des nachts
uit de hoogte om laag gevallen, en het Kuit-been met de
Scheen-pyp in 't midden van de Scheen heeft gebrooken,
zo dat 'er een groot stuk been voor uit stak, het welk,
by aldien ik 't met de Schaar niet hadde afgesneeden, my
zoude verhindert hebben, de gebrooken Beenen weder-
om aan een te brengen. Deze Patient kwam zo verre
binnen de tyd van vier maanden, dat hy in 't gaan hem

met een ſtok koſt behelpen; voorts geraakte hy in dier voegen op de Beenen, dat hy zo gaan konde, even als of hy zyn Been nooit gebrooken, of geen ſtuk van het Been verlooren hadde: het welk behoort wel in acht genomen te worden, om dat het zelden gebeurt, dat een Patient van een dubbelde Been-breuk met een kwetzuur, en verlies van een ſtuk Beens geneezen zynde, niet zoude mank gaan. Maar alhoewel deze manier van verbinden een zeer groote naarſtigheid van een Heel-meeſter vereiſcht; zo zyn 'er nochtans dikwils niet weinige van de geene, die hun ondankbaar betoonen: Daarom men ſomtyds de Kwakzalvers niet kwalyk moet afnemen, die altemets de Geneezing, na de Leer van *Hippocrates*, met het loon beginnen, en het zelve eiſchen, terwylen de Patienten noch pyn hebben, die anders na de Geneezing wel zouden zeggen, dat ze veel gegeven hadden, gelyk het gemeene vaarsje luidt:

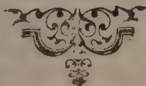
Accipe quando dolet, nam poſtquam poena receſſit,
Audeat & ſanus dicere, multa dedi.

Wanneer een klein uitſteekend Been zonder geweld, en gevaar van een Kramptrekking ſchynt te konnen uitgezet worden, zo rekt het Lid eerſt matiglyk uit, en brengt het gebrooken Been weder aan zyn plaats. By aldien de Beenders door de uitrekking alleen niet wel t' zamen gevoegt konnen worden, om dat 'er groote pyn en gevaarlyke Kramp-trekking by te vreezen is, zo laat 'er geen ſterker uitrekking geſchieden, maar ſteekt alleen het breedſte en dunſte deel van den Been-heffer tuſſchen de uitgeſtrekte deelen van het geſcheurde Been, op dat hy onder het nedergedrukte deel van het Been geſtooken, op het uitſteekende einde van het zelve ſteunende, de uitrekking helpe bevorderen, tot dat de gebrooken Beenderen recht tegen malkander over komen te ſtaan; laat dan allengskens de uitrekking weder los, en trekt de Been-heffer uit.

Indien het bygeval gebeurde, dat het Been, op het welk de Been-heffer zyn ſteunzel hebben moet, aan het bovenſte einde wat verbryſſelt was, of eenige ſpits of ſcherpte hadde, dat de Been-heffer geen bekwame plaats zoude

e hebben, zo moet men die ſplinters met het Schraap-
ıes *in de* III. *Fig. van de* VI. *Plaat* wegnemen, en de
ɔitzen of ſcherpigheid met de ſchaar *in de* I. *Fig. van*
'e XXIII. *Plaat* afſnyden, op dat men de Been-heffer
'eilig kan opzetten (*a*). Na dat het Been op zyn plaats
s gebracht, zo is het nodig wel te overweegen, of hem
ets van het Been zal afſcheiden of niet? Is het been ter-
ſtond te recht gebracht, zo zal 'er niets van het been af-
wyken; maar is de inzetting niet terſtond geſchied, zo
kan 'er wel een afſcheiding geſchieden. By aldien daar
ıiets zal van afwyken, zo moet men op de Wonde eerſt
een ryp-makend middel leggen, en daarna de manier van
verbinden volgen, die by de Breuk met een enkel Kwetzuur
aangeweezen is; maar word daar iets verwacht, dat hem
zal afſcheiden, zo moet men 't verbinden op die manier,
als een Been-breuk met de afſcheiding van een groot
ſtuk beens.

(*a*) Het gebeurt zomtyds, dat de einden der gebrooke Beenen buiten de bekleedzels ſteekende zo verre over malkanderen geſchooven zyn, dat men door geen handen, Machinen, of eenig geweld dezelven weder voorby elkander halen of brengen kan; inzonderheid zo 'er een fragament tuſſchen beide de einden geraakt is, dierhalven moet de Heel-meeſter tragten hoe moeijelyk het ook ſomtyds zy, het zelve eerſt daar van daan te krygen of uithalen: Ook is men zomtyds verpligt, om alsmen vrugteloos getragt heeft de zo verre over elkanderen geweeken Beenen in te brengen, een ſtukje van het uitſteekende Been af te zaagen, waar van ik voorbeelden weet, dat zulks met een goed gevolg en genoegzaam zonder verminking gedaan is: zo het uitſteekende Punten zyn, welken de inzetting beletten, kan men de zelve met een Snytang afknypen.

DE VIER EN VYFTIGSTE PLAAT.

(*Eertyds de* XLIIII. *of laaste. Plaat in 't Latyn.*)

Van de Kin-band van Galenus; *de Kanker van de Lippen; de t' zamendrukking van een ingesneeden Slag-ader; d'uit-rekking van een gekrompen been; de buiging van een styven Arm; d'opening van een groote holligheid of Pyp-zweer in de Dye; de plaatzen en banden van de Etter-drachten; d'uit-trekking der Musquet-en andere Kogels uit de geschotene Wonden; de Snyding van de Ader-Spatten; het hechten der Wonden; d'afschraping van de bedorve Scheen-pyp; en van de Borst-band, die* Galenus Cataphracta *of de Wapen-band noemt.*

DE Letter A. is *de Slinger-band van Galenus lib. de fasc. cap.* 62. een Band in vier deelen gesneden, bekwaam tot het verbinden van de onderlip, of Kin: wiens beschryving ik goed gevonden hebbe hier voor te stellen, ten dienst van de Leerlingen der Heelkonst, en voornamentlyk voor die geene, welke zelden het zelve Boek *Galeni* van de Banden by der hand hebben, op dat ze deze Band, en de manier van dezelve te gebruiken zouden leeren, niet alleen zeer nuttelyk zynde, om de toevallen der Lippen, en voornamentlyk der zelven zweerende Kanker te geneezen, maar ook ieder een, met de Heel-konst omgaande, zeer nodig om te weten. *Legt het middelste deel van de Band, dat geheel is, op de Onder-lip; de twee bovenste deelen haalt na de Kin toe, en van daar na het Achter-hoofd, alwaar gy ze in de gedaante van de Letter* X. *de eene over de ander gaande na*

na het opperste van het Hoofd, tusschen het zelve en het voorhoofd zult aanhalen, en den Knecht geven om vast te houden; maar de overige twee deelen strekt uit onder de Oor-lappen, na het Achterhoofd toe, en haalt ze in de gedaante van de Letter X. *aan, na het voorhoofd toe, en bindt dan deze, en die de Knecht vast houdt, aan malkander vast.* Beziet *de* II. *Fig. in de* XXXIV. *Plart.*

De *Letter* Æ. vertoont *de zweerende Lip*, met de Slinger-band, na de meening van *Galenus* verbonden. De Patient was *Gallus Sigman*, een Huisman van *Langenau*, in het gebied der Stadt *Ulm*, een zweerende Kanker aan de Lippen hebbende; de welke, na dat hy van veel bedreevene Chirurgyns met zyn leed-weezen hadde verstaan, dat hy van dit kwaad niet zoude geneezen worden, ten ware het zelve door het Sny-mes met de wortel uitgeroeid wierde; doch, niet hebbende waar van, heeft door aanhouden by de loffelyke Magistraat der Stadt Ulm verworven, dat hy in het Gast-huis opgenomen wierd, en de Kanker door de zeer bedreeven Heelmeester *Georgius Hiedlin* zoude afgezet worden. Na dat de Kanker met de Tang afgezet, en de Wonde by kans toe geneezen was, zo heeft hem het kwaad op een nieuws verheft. De Raad dit vernomen hebbende, heeft dezen Patient aan myn zorge overgegeven. Alzo ik nu van wegen de Pyn des hoofds en der leden, die de Patient des nachts gevoelde, quaad achterdocht kreeg, zo wierd hy in het Zieken-huis van die geene, die de Spaansche Pokken hebben, overgebracht, en gebruikte het Afkookzel van 't Pok-hout, waar door de Pyn van het Hoofd, en de uiterste leden kwam te eindigen. Daarna vond ik raadzaam, terwyl hem de Kanker, die door uiterlyke middelen gehandelt wierd, noch zeer sterk kwelde, en het Lichaam door de Zweet-dranken al te zeer verhit was, hem door het gebruik van de Wey van Geite-melk te verkoelen, en voorts van de zwarte gal-achtige vochtigheden te zuiveren, met het volgende byzonder goed Afzietzel.

℞. *Aq. fluviatilis lib. XV.*
Hord. integr. p. j.

Bulliant, in vase obturato ad crepaturam hordei. tunc adde

Fol. Borragin.
Cichor.
Bethon.
Cardui Ben.
Sonch. ana. Mj. & iterum bulliant ad remanentiam ℔ *xjj. abjectis herbis in colatura infund per. 42. hor.*
Rad Polypod. ℥iij.
Pulv. Colocynth. in petia ligat. ʒii.
Rad. hell. nigr. præp. ℥ß.
Ireos nostratis.
Agaric. crud. ana ℥j.
Uvar. passar. ʒvj.
Semen anis. ʒ ß.
Misce omnia & ebulliant ad consumptionem medietatis, & in fine pro unica ebullitione adde.
Cinamom. optim. ʒij.
Nuc. Moscb. incis. ʒj.
Fol. sen. S. stipit. ʒjs.
Colatura dividatur in x. doses. ut una dosis sint ℥vij.

Ieder Dosis wierd in een glas met een naauwen hals bewaart, met een vinger dik Olie daar op gegoten, en hem om den anderen dag 's morgens ingegeven; daar op hy wel bedekt is blyven leggen, tot dat hy de vochtigheid van zyn Lichaam bemerkte en nuttigde een uur daar na een Sop, en om dat de Drank van wegen de *Coloquinte* wat bitter was, zo heeft hy terstond, na dat hy die hadde ingenomen, iets van een gebraden Appel, of een halve onze Korinthen daar op gegeten. Dit Buik-zuiverend middel zet niet alleen de quade vochtigheid, die toevloeijen kan, maar ook de geene die al reeds in 't bloed geraakt is, zeer licht af. *En het moet aangemerkt worden, dat door het gebruik van dezen Drank veele van de pyn van een zweerende Kanker bevrydt, en noch meer van de Kanker, die noch niet aan 't zweeren was, geneezen zyn. Dit zy in 't voorby gaan van dit Afkookzel gezeid.*

Na dat het Lichaam bereid was, zo heb ik door 't bidden van de arme Man verwonnen, de Lippe met groot voorspoed, gelyk het in den beginne scheen, met een Schaar afgesneeden; maar des anderen daags wierd ik een klein

klein gezwel gewaar, dat *de Schaar, als tot deze Konſt-bewerking zeer onbekwaam*, hadde overgelaten.

Dit kleine gèzwel heb ik te vergeefs gepoogt weg te nemen door het bytende Poeijer 't welk *Aquapendens*, *lib.* I. *pentateuch. cap. de Cancro*, van een Quakzalver ervaren beſchryft, en begon daarom aan de zekere geneezing te twyffelen, en de nakende vernieuwing van het quaad te vreezen. Maar de Patient heeft uit myn laſt het afzuiverende Afkookzel weder alle vier dagen eens gebruikt, en doen de Zweering door hulp van de volgende Zalve met de *Tutia*.

℞. *Ol. roſ. complet.*
Myrt. ana ℔I.
Sevi vitul. caſt. ʒvj.
Succus Solan. hortenſ.
Plantagin. ana ʒx.
Vini granatorum ℥iv.
Bulliant. ad ſucc. conſumptionem, facta colatura:
℞. *Ceruſſ. pulver*, ʒx.
Lithargyr. præp. ℥ijß.
Plumb. uſti & loti.
Antimon. præp. ana ʒv.
Tutiæ Alexandr. ʒß.
Camphor. ℈ß.
Miſce omnia in mortario plumbeo & F. Ung

bykans toegeneezen was, (want het voorzeide kleine gezwel bleef alleen maar over); zo heeft hy, na dat hem een goede Levens-wyze belaſt, en van uitwendige en inwendige Genees-middelen voorzien was, hoopende van haaſt volkomen gezond te worden, en zeer verblyd zynde gehaaſt om wederom na huis te keeren. Maar 't geen ik vreeſde, gelyk gezeid is, dat is ook na het verloopen van een half jaar zo gebeurt, te weten, dat de quaal, voor de tweedemaal hem op het nieuw verheffende, erger wierd dan ooit van te vooren. Ik houde het daar voor, dat deze vernieuwingen van het quaad de Schaar alleen, daar de Konſt-bewerking mede geſchied is, moeten toegeſchreeven worden, als die tot deze Konſt-bewerking zeer onbekwaam heeft geweeſt. *Wanneer dan de Kanker de*

geheele

geheele Lip heeft ingenomen, zo zullen de Chirurgyns uit myne en Riedlins *dwaalingen geleerd zynde, hun t'eenemaal van de Schaar onthouden, want het bykans onmogelyk is, dat ze niet zoude iets achter laten, waar uit het quaad hem niet wederom zoude verheffen* (*a*) My heugt, dat ik eens in de openbare les; deze waarschouwing van de zeer voortreffelyke *Adrianus Spigelius* heb gehoort, die ik doch niet geacht hebbe, tot dat ik aan dezen Huisman, en aan een ander Patient heb ondervonden, dat dezelve niet in acht genomen zynde, de Patient van zyn leven, en de Genees-meester van zyn goede naam en faam gevaar loopt. De Patient voor de tweedemaal in dit quaad vervallen zynde, heeft voor de derde reize verzocht door de Konst-bewerking van my geneezen te worden, de welke ik met een zilvere Munt, die scherp, en in sterk water gedoopt is, na het goed-dunken van *Aquapendens*, buiten twyffel met meerder voordeel, zoude by de hand genomen hebben, indien de rondom gezwollene vaten niet hadden te kennen gegeven, dat het vergeefsche arbeid zoude geweest zyn.

De *Letter* B. toont *het gebruik van dat Werk-tuig*, 't welk

(*a*) Ik hebbe door de ondervinding geleerd geen eene gelukkige geneezing zien volgen op het wegnemen van een open en verswooren Canker, overmits als zy eenigen tyt zyn open geweest, deszelfs ontlastende en stinkende vogten, door de opslorpende vaten, gemeenschap met de Bloedklomp krygen, welke *Ichor* alsdan een *Miasma* of vergiftiging in de Zappen brengt, welke door geen Kunst of geneesmiddelen, daar uit te krygen is; en alles schynd naa de wegneeming eenes verswooren Cankers, in het begin voor de Wind te gaan: maar zo gaauw de lekking en ontlasting van die reeds beschreeven en onder het Bloed gebragte stoffen, zich niet meer kunnen ontlasten, zo begint het woedende Canker kwaad, zyn voorgaande Tragedie, wederom met opbersting, voorkruiping, uitzetting, verrotting, stank &c. noch veel ellendiger te vertoonen, en kan hy op zyn eerste plaats, zulks niet doen door de geheele wegneeming van het voorheen aangetaste deel, als by voorbeeld de borsten, of eenig ander klieragtig deel, zo zal hy niet nalaaten op een andere plaats, zich weer in zyn voorgaande woede, te vertoonen; dierhalven zoude ik de Kunst-oeffenaaren raaden, geene verswoore Cankers, weg te nemen; maar streelende onderhouden: een niet opengeborsten en nog besloote Canker of Schirrus, kan nog met vrugt wegenoomen worden; gelyk ons ook de Vader der Genees-en Heelkunst, *Hippocrates*, zulks mede zorgvuldig waarschouwt. Dus is het niet de schult van de Schaar, daar deeze *Operatie*, alhier van deez Schryver beschreeven, mede gedaan is, dat het kwaad telkens wederkwam: maar de zo even beschreeven oorzaak.

velk ik boven *in de* IV. *Fig. van de* XXI. *Plaat*, be-
chreeven hebbe, en doen afbeelden. Dit heb ik in de
uetzuuren, of veel eer ſteeken van de Slag-aderen, in
et gewrigt van de hand, dat in een Vecht-ſtrydt ligte-
yk gebeurt, tot het ſtempen van het bloed zeer nuttelyk
ndervonden, gelyk beneden uit een byzondere waarne-
ning zal blyken. Andere nemen een zilvere munt, die
y op de quetzuur binden, welke manier nochtans zeer
gevaarlyk ſchynt te zyn, uit reden dat een zodanig bin-
den zeer naauw en dicht moet geſchieden, (*alzo het ſlap-
per zynde, het vloeijen van het bloed niet en belet*); maar
van wegen de aanſtaande ontſteeking en daar op volgende
koude vuur van de voorhand het gevaar veroorzaakt,
(*want de vaten in dier voegen t' zamengedrukt worden*,
dat het voedzel en de Levens-geeſten niet konnen invloeijen).
Dus oordeele ik, dat het tot meerder welvaart van de
Patienten zal ſtrekken, dat alle Chirurgyns diergelyken
Werk-tuig by der hand zullen hebben, om het zelve in
tyd van nood te gebruiken. Tot *Padua*, alwaar de
oeffening van de Ontleed-en Heel-konſt eenige eeuwen
heeft gebloeit, wierd in myn tyd een zeer bedreeven
Meeſter in het ſnyden van de Slag-aders gevonden, de
welke, om de gruwelyke pynen des Hoofds te geneezen,
door raad van de Genees-meeſters de Slag-ader in het ge-
wrigt van de hand dikwils geopent, en na dat hy zo veel
bloeds hadde uitgelaten, als behoorde, de wonde met het
voorzeide Werk-tuig in dier voegen t' zamengedrukt
heeft, dat 'er niet een eenig droppel buiten zyn believen
geſtort wierd, en ook geen toeval, die anders te vreezen
ſtaat, daar toe ſloeg. Het is dikwils in de Stadt
Ulm gebeurt, dat de onbedreevene Barbiers, de tytel
van een Chirurgyn onwaardig zynde, in plaats van de
Vena Baſilica, de byleggende Slag-ader geopent hebben,
waar uit gemeenlyk een al te groote ſtorting des bloeds,
of een groote Slag-ader-ſpat is gevolgt, het welk niet wel
geneezen zynde, de dood heeft veroorzaakt. Indien dan
in het toekomende zodanigen misſlag onvoorziens zoude
mogen worden begaan, zo zoude tot verbetering van de-
zelve, na myn oordeel, (behalven het hulp-middel, van
D. Gregorius Horſtius in Obſervat. Chirurg. 1. zeer waar-
dig om te leezen voorgeſtelt) diergelyken Werk-tuig,
dat

dat door het t' zamendrukken van de Slag-ader de vloed des bloeds ſtilt, of op de geſneedene Slag-ader van de arm gevoegt wierd, zeer dienſtig zyn. In *Zwitzer-land* weten ze de Slag-ader van de ſlaap van 't hoofd, die of door ongeluk geborſten, of door de Konſt geopent is, met het verhevene gedeelte van de middel-ſchil van een Okker-noot voorſpoediglyk toe te drukken.

De *Letter* C. vertoont *het gebruik van het yzere Werktuig*, (het welk ik boven *in de* I. *Fig. van de* XXI. *Plaat*, uit het boek van *Guilhelmus Fabritius Hildanus de combuſtionibus*, heb doen afbeelden), dienende tot de uitrekking van een t' zamengetrokken Knie, van 't Zoontje van *Jacob Murdel*, Vleeſch-houwer, vyf jaren oud, die zyn Vader op de ſtraat naloopende, en ſtruikelende is gevallen, en heeft zonder over pyn te klagen, tot op den vierden dag gegaan en geſtaan, maar op denzelven dag begon hy mank te gaan, en over de blutzing van zyn Knie te klagen. De Moeder om het kind zeer bekommert zynde, ontbiedt *Johann Andreas*, een Barbier, die terſtond het *Cataplaſma* van *Felix Wurtz* tegen het t' zamengelopen bloed, (om het bloed van een te dryven, zo ik geloove), met een driedubbeld Linnen-doek, in warme Wyn uitgedrukt, des anderen daags daar over ſloeg. De Jonge dus gehandelt zynde kreeg een zeer heete Koorts, de welke met de behoorige middelen van een Genees-meeſter gebruikt, op een zekeren ſcheidag door een Etter-gezwel van de bezeerde voet, te weten, door een Roos-ontſteeking verdreeven wierd, die het geheele been en de Dye tot aan de ſchamelheid heeft ingenomen, de Jongen met hitte, roodigheid en pyn hevig quellende. Na de geneezing van de ontſteeking bleef 'er in de Knie, die al voor de Koorts gekneuſt was, noch een groot gezwel over, 't welk, na dat het alle wegdryvende middelen hadde tegengeſtaan, zy gepoogt hebben, tot Etter te brengen, en dus de Knie, zo wel van binnen als van buiten met byt-middelen geopent; alhoewel daar geen Etter, of altoos zeer weinig uitliep. Doen het nu zo geſtelt was, zo heeft de Genees-meeſter zyn afſcheid genomen, en de Barbier *Andreas* met het overige voort laten omſpringen. Deze heeft na zyn Konſt den Jongen gehandelt de Zweering door den Invreter ingebrand, wederom

toegeneezen, en het gezwel t' eenemaal hard ge-
. De Moeder noch meer bekommert zynde voor
Kind als ooit van te vooren, en bemerkende dat de
Man niet bekwaam was, om dit quaad te genee-
n deswegen ook zelfs benaauwt was, deed my ont-
n, om myn raad te hooren. Dit is zo veel ik uit
verhaling verstaan hebbe. By den Jongen komende,
k op de Knie een gezwel, niet qualyk aan die gee-
lykende, die in 't gemeen *Fungas*, in 't Hoogduitsch
l-schwam, dat is, spons-achtige gezwellen tusschen
ewrichten genoemt worden, en den Jongen styf ge-
len, want hy konde zyn Knie niet uit steeken. Na
k van te vooren gezeid hadde, dat dit een quaal was
een twyffelachtige, en ook langduurige geneezing,
ik de zaak op de volgende wyze aangevat. Om het
vel week te maken, en te verdryven, heb ik dage-
een Quartier-uurs lang met een Spons de volgende
ing gebruikt.

℞. *Herbar. Malv.*
Verbasci.
Bethon. ana Mjß.
Flor. Malv. Mj.
Semin. lini. ℥j.
Rad. Alth. ℥ij.
Incis. & contus. D. ad chartam.

Na de stoving, heb ik het *ceratum diasinapi* daar op
eyt, het welke *Hieronimus Fabritius ab quapenden-*
cap. de meliceride beschreeven en de *D. Spiegelius* ver-
ert heeft, als volgt:

℞. *Salis gemm.*
Lithagyri aur.
Ceruss. ana ℥iv.
Ceræ & Terebinth. ana ℥ij.
Galbani.
Oppopon. ana ℥ß.
Sinapi pulv. ℥ij.
Ol. veter. ℥ix.
Acet. acerr. q. s. F. l. a. Ceratum molle.

Onder

Onder de Knie-schyven, en op de zyden heb ik de Knie met de volgende Salve besmeert.

℞. *Unguent. Evæ.* ℥ijß.
Nervin. ʒvj.
Cerati citrini ℥j.
Ol. lumbr. terr. ʒvj.
Vulpin. ʒij.
M. pro Unguento.

℞. *Ol. olivar.* ℔j.
Medul. crur. bovis.
Ceræ flavæ.
Resin. Pin. ana ℥ij.
Butyr. rec. ℥iij.
M. F. Ung. Evæ, seu Anodynum, quod Foscarinus *ex Turcia secum attulit.*

℞. *Succ. Nicotian.* ℥vj.
Ceræ citrin. recentiss. ℥iv.
Resin. ℥iij.
Tererinth. ℥ij.
Ol. Myrtin. q. s. F. Cerat. molle.

Welke beschryving ik uit het 1. boek van het vyfde boek van de Chirurgie van *Hieron. Fabrit. ab Aquapendente*, aan het Hoofdstuk van de Hair-worm, gehaalt heb.

Door het gestadig gebruik van de stoving en de Waspleister, is het gezwel van de Knie vergaan: Maar van het smeeren der Knie-schyf, dienende tot het uit-strekken van het been heeft, de Patient geen baat gevonden: daarom heb ik dit yzer Gereetschap gebruikt, op dat het been allengskens zoude mogen uit-gestrekt worden, welk Werk-tuig hy gestadig dag en nacht, heeft aan gehadt; na dat eerst het *Ceratum barbarum* met het *magistrali diasinap.* vermengt, op de Knie, tot versterkking desselfs, geleyt hadde, de Knie-schyf insgelyks gesmeert, en met het volgende *Sparadrapum* bedekt hebbende:

℞. *Cerati citrini modò descr.* ℥ijß.
Ceræ flavæ noviss. ℥ij.
Resin. Terebinthin.
Pin. ana ℥j.

Mis-

De schroef van dit Werk-tuig wierd dagelyks ook een einig aangehaalt, tot dat het been wederom recht uit onde gestrekt worden, zo dat hy binnen een jaar zoner Leun-stok wandelde. *De oorzaak van de Krimping as de quade gestalte van 't been, dewelke men hadde moeen verhoeden met de houte Bus of Stroolade, in de* VI. *Fig. an de* XXV. *Plaat afgebeeld.*

Den 10 *October* in 't Jaar 1636. ben ik by een Jongen, enaamt *Marten Grave* van *Leipheim*, ontboden, die ny zyn been getoont heeft, dat na achteren toe door *en Pees-knoop in de Knie* gekrompen was, 't welk ik net het zelve Werk-tuig, en met oplegging van dezelve Genees-middelen, na het gebruik van de algemeene middelen, binnen den tyd van acht Maanden heb geneezen, dat hy het kost uitsteeken.

De *Letter* D. wyst aan *het gebruik van het Werk-tuig in de* V. *Fig. van de* XXI. *Plaat* afgebeeld: Want gelyk als tot het uitstrekken van den Arm niet beter is, dan dat men een zwaare steen in de hand draagt, zo heb ik, om dezelve allengskens te buigen, niet beter gevonden dan dit Werk-tuig. De Patient was een Zoldaten Jongen, de welke, de Elle-boog ontwrigt zynde, van wegen de quade gestalte, dezelve niet heeft konnen buigen. Dezen heb ik, gelyk de voorgaande Jongens dagelyks gesmeert, een *Sparadrapum* opgeleid, en belast dit Werk-tuig te dragen. Hy is in den tyd van twee Maanden geneezen en heeft den Elle-boog, als 't nodig was, zonder pyn te voelen, en zonder hindernisse konnen buigen. *Zo moeten dan de Jonge Chirurgyns wel letten, dat de gebrookene, of uit het Lid geweekene Leden bekwaamlyk leggen:* Want behalven het verstyven van 't Lid, zeer dikwils op een quade gestalte eene ontsteeking volgt. Beziet *de* II. *en* III. *Fig. van de* LIII. *Plaat.*

De *Letter* E. vertoont *een holligheid op een Pyp-zweer in de slinker Dye. Anno* 1626. *den* 19. *November*, ontbiedt my myn Broeder *Martinus* tot zyn Schoon-vader, *Johannes Wolventer*, een Schipper tot *Ulm*, die in de Scheep-vaart, op de Rivier de *Donauw*, zeer bedreeven was. Dezelve, die *D. Georg. Horst* in zyn *Observ. Chirurg.* 9. heeft geneezen, toonde my een holligheid in de slinker Dye, (dewelke haar oorsprong genomen hadde

uit een blutzing die tot rypen gebracht, en verwaarlooft was), en begeerde van my de geneezing. De groote van de holligheid met het Tent-yzer onderzoekende, bevond ik, dat ze maar uiterlyk, doch evenwel tamelyk lang en breed was. Maar dewyl dusdanige hellende holligheden zelden toeheelen, gelyk bekend is, zo heb ik daags daar aan dezelve met de Bedrieg-tang, *in de* IX. *Fig. van de* XX. *Plaat*, (want ik doen met de Pyp-snyders *in de* I. *enz. Fig. van de* XVI. *Plaat*, noch niet voorzien was), buiten weten van den Patient gezocht te snyden, doch om dat het werk met deze Schaar al te langzaam voort ging, zo heeft de Schipper, het Werk-tuig bemerkende, de Dye beweegt, en met zyne handen myn rechter hand afgekeert; waar door ik, de geneezing met het yzer ter zyden gestelt hebbende, de holligheid een weinig wyder gemaakt, (*gelyk uit de Figuur blykt*), met geslagen wit van een Ey, en gehekeld werk hebbe verbonden. Het bloed in een stilstand gebracht zynde, deed ik den derden en vierden dag Honing-water in de holligheid lopen, om ze uit te wasschen. Den vyfden, sesden, en sevenden dag heb ik zwarte wrange Wyn, daar in de *Balaustia*, en *Granaat-schillen*, enz. gekookt waren, in dezelve gespuit, en een nieuwe Spons, met dezelve vochtigheid genat en uitgedrukt, met een lange Zwachtel, drie dwars vingeren breed, (want breeder zynde, trekt het zo niet by een), daar op gebonden, het binden van onderen beginnende, en boven de holligheid op het gezonde deel ophoudende. Met deze Genees-middelen, in dewelke een groote kracht is om toe te heelen; en met deze manier van verbinden is myn Broeders Schoon-vader, zeer voorspoediglyk in den tyd van een week, geneezen. Van dien tyd af *heb ik de Konst-bewerking niet eerder by de hand genomen, voor dat de gemeene Genees-middelen te vergeefs, waren gebruikt*; ik heb ook nooit daar na *de Bedrieg-tang*, (om dat ze den Heel-meester en niet den Patient bedriegt), tot het wyder maken van de holligheden, gebruikt.

De *Letter* F. vertoont *de plaats van de Etter-dragt op den Arm*. De Etter-dragten worden aan veele en verscheidene plaatzen gezet; Die op den Arm ingebrand worden, schynen beter en bekwamer te zyn, als de andere,

re, waarom zy ook voor andere van de Genees-meeſ-
rs gekoozen worden: te weten, om de vochtigheden
e het Hoofd plegen te ontſtellen, uit te voeren, door-
en de Etter-dragten, midden tuſſchen de boven-en on-
r-deelen ſtaande, het opklimmen van de vochtigheden
het hoofd, beletten, en de geene die van het hoofd
i beneden zinken, van wegen haar bekwamen afſtand,
eer wel te rug halen, en afleiden. Zy doen een groote
n wonderlyke hulpe niet alleen in de gebreeken des
Hoofds, der Oogen, Ooren, Neus-gaten, Mond, Keel
n de Strot; maar ook in die van de Borſt, het Hert
n de Longen. Maar alhoewel de Etter-dragten, in de
oorzeide ziektens, tot de geneezing zeer behulpzaam
yn, en daarom de Patienten zeer bekwaam vallen, dat
e dezelve zien, en met haar eige handen beſtieren kon-
nen; zo worden 'er nochtans niet weinige gevonden,
die de gezondheid verzuimende, de Etter-dragten gant-
ſchelyk mispryzen, om dat ze moeite en naarſtigheid ver-
eiſchen; ſommige ſchuuwen ze, van wegen de ſtank;
andere weigeren ze te laten zetten, doordien zy het vuur
vreezen. Deze geef ik tot antwoord, dat noch de klee-
deren des morgens en des avonds zonder moeite aan en
uit-gedaan, noch de uitwerpzels door de Stoel-gang zon-
der ſtank, geloſt worden. Maar gelyk als beide deze din-
gen tot het menſchelyke Leven van doen zyn; zo zyn
de Etter-dragten ook dienſtig om wel te leven, en vol-
komene gezondheyd te genieten. En gelyk niemand den
arbeid verveelt, die hy aan het kleeden en ontkleeden
beſteedt, zo beklaagt hem niemand over de Etter-drag-
ten, ja hy heeft zelfs een vermaak, zo wel aan de zoe-
tigheid, die hy uit het jeuken voelt, als ook dat hy van
dag tot dag klaarlyk bemerkt, hoe dienſtig hem deze
loozing van de Etter-ſtoffe zy, die uit begaane misſlagen
haar oorſprong nemende, en in het Lichaam behouden
zynde, een groot quaad zoude veroorzaakt hebben; of
veel meer, dat hy door hulp van dit middel, de ver-
loorne gezondheid wederom verkrygt. Waarom hy dik-
wils met een Etterdragt niet te vreden, hem ligtelyk twee,
of ook wel meer, na dat het den nood vereiſcht, laat
zetten; waar by noch komt, dat de Etter-dragten be-

 hoorlyk

hoorlyk gehandeld, niet en ftinken, en op behoorlyk plaatzen gezet, niet pynlyk zyn.

De plaats van de Etter-dragten, vereifcht vier eigenfchappen: 1) dat de Patient dezelve in 't gezicht kan hebben; 2) dat zy tot het verbinden bekwaam zy; 3) dat zy een Ader heeft; en 4) dat zy gezet worde in de ruimte; tusfchen twee Spieren, om de pyn, waar door anders de beweeging ligtelyk verhindert word, te verhoeden.

Deze plaats word op den Arm gevonden, wanneer de Heel-meefter den Arm des Patienten op verfcheide wyze draait, buigt, en uitrekt, tot dat hy de behoorlyke fcheiding van de drie-kantige en twee-hoofdige Spier gewaar word. Veele zetten de Etter-dragt op de driekantige Spier zelfs, fommige op zyn einde, andere op zyn achterfte deel. Ik nochtans verkieze, om de voorzeide eigenfchappen, de plaats met *de Letter* F. getekent, te weten, de ruimte tusfchen beide de gezeide Spieren, en dat liever in het bovenfte deel, 't welk minder gevoelig is, dan in het onderfte, daar zy binnen korten tyd na toe loopt.

De Plaats gevonden zynde, zo ftaat de manier van te zetten te overdenken. Een Etter-dracht word gemaakt, met het Sny-mes, met een Byt-middel, en met het gloeyende Yzer. Maar alzo de uitvinders van deze Konftbewerking het gloeyende Yzer meer in gebruik hebben; kan ik de Byt-middelen niet goed-keuren, om dat ze langzaam en meeften deels met Pyn werken, ook zo veilig niet gebruikt werden, nademaal de kracht van haare werking ons zo naauw niet bekend is, en zy *fomwylen buiten ons vermoeden krachtiger, en ook dikwils zwakker bevonden worden.* Ik laat ook om de voorverhaalde reden het Sny-mes varen, en zegge noch, dat de Snee bloed ftort, het welk veele niet zien konnen (*a*). De Ou-

(*a*) De Schryver verkieft het gloeijend Brand-Yzer in het zetten der Etterdragten (*Fontanellæ*) om dat de Sneede, Bloed-ftorting verwekt: maar als men aanmerkt dat hier niet meer dan de bekleedzelen doorftooken worden, zo behoefd men daar niet voor te vreezen; Hier en boven is het Branden veel fchrikkelyker voor den Lyder als de Doorfteeking met een Lanfet, en ook pynlyker en van te langen duur, eer de gebrande korft wordt afgefcheiden. Dierhalven is de befte wyze om Etterdragten te ftellen, het Lanfet.

ıden gebruikten met behendigheid het gloeijende Yzer, t krom was en een lang handvatzel hadde, *in de II. Fig. n de* I. *Plaat* afgebeeld; maar doen zy zagen, dat het lve Brand-yzer niet alleen het Vleesch, van den Heeleester geteekent, brandde, maar ook de byleggende deen heet maakte, zo hebben zy, behalven dat, een Werkig bedacht met een Pyp, dat de naaste deelen beschermɛ, gelyk *in de* I. *Fig. van de* I. *Plaat* afgebeeld staat. oor deze Pyp niet gegloeid, en sterk in de Huid ingerukt zynde, stoten zy het dichte gloeijende Yzer, dat et doorbrandt na 't oogmerk van den Genees-meester, al-ɛmets wat dieper, en altemets zo diep niet. *Julius Cas-ɛnius Placentinus* heeft een Werktuig *in de* I. *Plaat* afebeeld, en *in deze tegenwoordige Plaat met de Letter* G. geteekent, uitgevonden, dat het vuur verborgen houdt, le naaste deelen beschermt, en boven de andere Gereetchappen *tot het inbranden van alle Etter-dragten, die niet in 't Hoofd geschieden, het bekwaamste en veiligste is.* Dat ik met dit Werktuig meer dan ses hondert Etterlragten, met verwondering der geenen, die rondom stonlen, en met lachen van den Patient heb gemaakt, zullen lie geene getuigen, die noch leven, en die Etter-dragten van my gezet dragen.

De *Letter* H. is *een Band, tot het verbinden der Etterdragten op den Arm* zeer bekwaam, om dat het ligtelyk van den Patient daarom gedaan kan worden; zeer nuttelyk om dat het de Etter-dragt op haar plaats behoudt; en zeer schoon, om dat het van wit linnen gemaakt zynde, kan gewasschen worden. Deze Band word ook zo ligtelyk niet gezien en gevoelt als de andere.

De *Letter* I. vertoont *de Plaats van de Etter-dragten op de Dye*, (die vier dwars-vingeren boven de Knie, tusschen de Snyder-en inwendige Reuse-spier, moet gezocht worden), zeer bekwaam tot het verbinden, en verzelt met de *Saphæna* of Moeder-ader, alwaar de Etterdragt in de opstyging van de Moeder, met te rug halen en afleiden, groote kracht bewyst. Ik heb daar door Vrouws-perzonen geneezen, die ik niet noemen wil, en die van wegen de opstopping van haare Maand-stonden de verwoedheden der Lyf-moeder, en andere toevallen zyn onderworpen geweest; ook veele andere, die kwade,

 en

en na geene Genees-middelen luiſterende, Scheen-zweeren hebben gehad: de eerſte door het te rug halen, en de laatſte door het onderſcheppen en afleiden der kwade vochtigheden.

De *Letter* K. is *een Etterdracht*, die ik my *tuſſchen de beginzelen van de Kuit-ſpieren*, *Gaſtrocnemius genoemt*, tegens de pyn in de Heup met zeer groote baat heb gezet. De zeer voortreffelyke *Adrianus Spiegelius in hum. corp. fabric. l.* 5. *c.* 9. pryſt wel van wegen de doorgang van de Knie-ader, de inbranding van de Etter-dragt, aan de dikte van het been, of daar de beginzelen van de Kuit-ſpier t' zamen komen, dewelke *Daniel Bucretius in Jul. Caſſer. Placentini Tabul. Anatom.* (die ik van de Erfgenamen van *Caſſerius* voor *Spiegelius* zyn geld heb gekocht) *lib.* 1. *Tab.* 2. *met de Griekſche Letter* π heeft geteekent. Maar om dat die plaats ſtyl afhellende, tot het verbinden zeer onbekwaam is, zo heb ik, na de leer van *Veſalius in corp. hum. Fabric. l.* 2. *Tab.* 10. *de muſculis*, een plaats die wat hooger is gekoozen, en dat niet zonder reden, want deze Etterdragt heeft alle de eigenſchappen van een goede Etter-dragt, die ik hier boven verhaalt hebbe. 1) De Knie-ader, dewelke de oude en nieuwe Meeſters in de Heup-Jigt, en andere ziektens, dewelke *Aurelius Severinus lib. de Angeologia cap.* 26. heeft vergadert, zekerlyk met groote voorſpoed openen; 2) de ruimte tuſſchen de beginzelen van de Kuit-ſpier: want men ook niet behoeft te vreezen, dat die voorname Zenuwe, die onder de Knie doorloopt, zoude bezeert worden, nademaal op die plaats, daar de Etter-dragt gezet word, de Zenuwe voortgaande alreeds dieper inzakt, zo dat haar van het gloeijende yzer, geen leed kon geſchieden; 3) een verbinding, die vaſt blyft; en 4) de Patient zelfs konnende de Etter-dragt beſtieren en waarnemen. Het is zeer wel bekend, dat de geene, die eens aan de Heup-jigt geraakt, niet ligtelyk daar van verloſt word, dat hy hem zoude konnen verzekeren, voortaan altyd van zodanige Pyn-bank, bevryd te blyven. Ik kan nochtans heiliglyk betuigen, dat ik my na het gebruik van het *Talfengenſiſche* Bad, in 't gemeen de *Gezond-bron* genoemt, en omtrent de Stadt *Ulm* gelegen, door byhulp van deze Etter-dragt, negen jaren lang van de overval de-

zer

er ziekte heb bewaart, en misschien noch langer doen al, indien ik leef, van meening zynde, het Bloed-laten an de Heup-ader, alle Purgatien, Zweet-dranken, en e Plaats-middelen, die ik een geheel jaar lang, uit raad an zeer voortreffelyke Genees-meesters, ingenomen en gebruikt hebbe, te laten varen. Dierhalven, indien 't oekomende in diergelyke geduurige pyne van de Heup, zo wel uitwendige als inwendige Genees-middelen zonder hulpe zullen zyn gebruikt geweest, zo mag men op myn raad, en op goede hoope van behoudenisse tot deze Konst-bewerking, gelyk als tot een Plecht-anker, zyn toevlucht nemen, te weten, tot het inbranden van de Etter-dragt op de geteekende plaats. Want ik en twyffele niet, of de Patient zal de gezondheid, en de Heel-meester een zeer groot lof, verkrygen (*a*).

De *Letter* L. is *de band tot de Etter-dragten op de Dye*, *en* aan het dik van de beenen of *de Kuit*, *te verbinden*, zynde de beste van allen.

Hoe nu de Etter-dragten, gemaakt zynde, bewaart en ter degen bestiert moeten worden, zouden wy konnen leeren uit een geschrift van *Aquapendens*, daar van hy *in opere suo Operationum Chirurgicarum*, *& titulo de Fonticulis* gewag maakt, indien het zelve niet was verlooren geweest, door de Onachtzaamheid van den Boek-drukker, aan dewelke den Autheur het zelve om 't te drukken gegeven hadde. Die dan het zelve niet konnen hebben, mogen het fraaie *Tractaat* gebruiken, 't welk *Hieronymus Capivacius*, *de recta cauteriorum administratione* beschreeven heeft, en het geen *Dominicus Galvanus*, *Medicus Athestinus*, (als aan dewelke ik myn *Sparadrap* verschuldigt ben,

Rp. Ce-

(*a*) Deeze Kunstbewerking van inbranden, op de plaats van de geleeding van het Dye met het Heupe-been, om de wreede Heupjigt daar door te overwinnen, is voor den Lyder en de tegenwoordige Kunst-oeffening der Chirurgyns wat wreedt: Ja het schynt dat deeze geheele handelwyze namentlyk 't Branden, 't welke by *Hippocrates* voor een derde deel der Chirurgie gehouden wierdt, als genoegzaam uit de Heel-kunst gebannen is. Egter hebbe ik in dit geval, en in andere gebreeken, waar teegen alle andere middelen vrugteloos gebruikt waaren, de heylzaame diensten dieswegen gezien: Zo dat het Branden dierhalven niet geheel kan uit de Kunst gebannen worden: Ziet wat *Marcus Aurelius Severinus*, met het *Cauterium Actuale*, verrigt heeft.

℞. *Cerati de ceruss. seu Albi cocti Aug.* ℥xij.
Pulv. ceruss. ℥iiij.
Thuris.
Tragacanthi ana ʒvj.
Ireos Flor.
Benz. ana ʒv.
Storac. liquid.
Ol. spic. odorati ana ʒij.
Saponis Veneti. ℥ij.
Ceræ q. s. vel. ℥ij.

De Chirurgyns tot *Verona*, dit voor de Mans-perzonen gebruikende, voegen 'er een weinig *Muskus* by, om een aangename reuk te hebben). *Mengt dit na de Konst, en met nieuw linnen maakt een Sparadrap, met het welk ik in den tyd van twee en twintig jaren, met de hoogste verwondering van ieder een, meer dan duizend Etter-dragten bewaart, en voor alle toevallen verhoed hebbe), de Fontanellis lib.* 2. *cap.* 13. 14. 15. 16. *en* 17. na de meening van *Aquapendens* zyn Meester, gelyk ik voor zeker weet, zeer net heeft geschreeven, doch in de Italiaansche Tale, en waardig om in 't Latyn of Duitsch overgezet te worden.

Sommige pryzen zeer hooglyk de Wasch-pleister, waar mede *de Hertog van Hetrurien* zyne Etter-dragten voor alle toevallen bewaart.

℞. *Succi Hederæ* ℔iij.
Nicotian. ℔j.
Terebinthin.
Resin. pin.
Ung. ros. Mes.
Cer. citrin. ana ℔j.
Ol. N. Mosch. ℥ij.
Pulv. cyper. odor. ℥j.
Ceruss. elect. ℔j.
M. F. Ceratum.

De *Letter* M. vertoont *een Tang, om in de quetzuren van de Musquet*, of andere diergelyke schooten, de diep-

epleggende *Kogels uit te halen*, dewelke ik *in de* IX. ig. *van de* XVI. *Plaat* na het leven heb afgebeeld.

De *Letter* N. toont de nuttigheid van deze Tang, en oe ze moet gebruikt worden, als volgt: Trekt de Boor it, en laat de buiten pyp om laag na de Lepels toe zakcen, zo dat het Werk-tuig geslooten word, en de gelaante krygt van het geene *in de* XI. *Fig. van de* XVI. *Plaat* is afgebeeld. Dit gedaan zynde, besmeert de buien-pyp met Rosen-olie, en laat de Chirurgyn met de echter hand het Werk-tuig zacht in de Wonde brengen, ot dat de getande Kanten van de Lepels, de Kogels vatten; laat dan de Chirurgyn met de slinker duim en voorste vinger het Werk-tuig vast houden, en met het zelve, zo veel de Patient mag verdragen, de Kogel drukken, dat ze niet van de Tang wykt; en daar na met de vingers van de rechter hand, de boor door het gat van het ronde hand-vatzel tot aan de Kogel insteeken, dezelve omdraaijen, en allengskens met booren in de Kogel vast hechten. Zo draa nu de Chirurgyn zal bemerkt hebben, dat de boor in de Kogel vast genoeg is, zal hy de Buitenpyp een weinig, en al zoet om hoog trekken, maar terstond weder om laag doen gaan, op dat de gedeelde Lepels de Kogel vatten, en dezelve vast houdende, het werk van de boor te hulpe komen. Wanneer dit al te maal gedaan is, gelyk het behoort, zo laat hem de boor, beide de pypen, en dus het gantsche Werk-tuig, met de gevatte en opgenomen Kogel, uittrekken, gelyk *de Figuur* uitwyst.

Het staat alhier aan te merken, dat veele het Werktuig, *in de* XVII. *Plaat* voor oogen gesteld, aanpryzen, de welke echter, by aldien de Kogel ontsnapt, ligtelyk een Zenuwe, en Bloed-of Slag-ader, konnen bezeeren. Dierhalven de geene, die de twee Werk-tuigen *in de* IX. *en* XI. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, (de welke ik, geduurende dezen Duitschen Ootlog, in de twintig jaren lang by zeer veel Zoldaten voorspoediglyk hebbe gebruikt), niet hebben of ook niet hebben konnen, zeer wel doen, dat ze in plaats van de andere Tangen, de recht uitgestrekte Krane-bek *in de* VI. *Fig. van de* XII. *Plaat* of de wat gebogene Krane-bek *in de* X. *Fig. van de* X. *Plaat* gebruiken, als met de welke de Heel-meesters van *Padua* zeer

zeer dikwils zonder nadeel de Kogels uit de Wonde halen, waar van het zeer volkomen *Tractaat* van *Francisc. Plazzon de vulner. Sclopetorum* kan nagezien worden.

De *Letter* O. wyst aan *de Opening van de Bloed-ader-Spat*, na de meening van *Aquapendens*, waar uit nochtans, gelyk ze onze Duitschers schrikkelyk is, ook zeer quade toevallen ontstaan konnen. Terwyl ik tot *Padua* studeerde, heb ik in het Zieken-huis van *S. Franciscus* een Huis-man, onder de handen van de zeer voortreffelyke *Spiegelius*, deze Konst-bewerking op de afgebeelde manier, met zeer groot voordeel zien uitstaan.

Ik hebbe deze Konst-bewerking hier in myn Vader-land eenmaal pogen na te volgen, maar door de misslag van den Patient, te weten, door eene al te groote beweeging, (*daar nochtans t' eenemaal geene beweeging behoort te zyn*) volgde daar op eene ontsteeking, den zieken hevig quellende, en verhinderende, dat het niet uitviel, als ik wenschte; waar door de Patient en zyne Ouders my wenschten, dat ik met de ontsteeking mogte gepynigt worden. Deze verachting van myn goede naam eenmaal geleden hebbende, heb ik daar na de Ader-spat, alleen gehandelt met plaats-middelen, uit een Honde-vel gemaakt, en onder de Koussen gedaan (*a*).

De

(*a*) Dat echter aan de Ader-spatten (*Varices*) met voordeel de Kunst-bewerking om dezelve door snyden te geneezen, veilig kan werkstellig gemaakt worden, getuige ik meer dan eens gedaan, en noch onlangs met dien in de Heel-kunst wel afgerigten Genees-heer *Trioen*, aan een Vrouwe, hier te *Leyden* met derzelver aanzienlyke Ader-spat aan het Dye-been te snyden verrigt, en dezelve vervolgens gelukkig geneezen, te hebben.

Hier mede wil ik geneegen Leezer myne Aantekeningen en uitbreidingen op dit voortreffelyke en voor de Heel-kunst on-ontbeerlyke Boek van *Johannes Schultetus* Wapen-huis der Heel-meesters, eindigen. Deszelfs honderd Heel-en Geneeskundige Aanmerkingen, moeten myns bedunkens blyven indien staat, waar in deez beroemde Man, ze beschreeven heeft. En wat het Aanhangzel betreft, het zelve bevat voor het grootste gedeelte het reets in *Schultetus* verhandelde; Dierhalven zoude ik genoodzaakt zyn, zo ik 'er mede Aantekeningen op wilde maaken, tweemaalen een en het zelfde, te verhandelen; als zynde niet van *Schultetus*, maar van verscheidene Genees- en Heelkundigen Mannen, t' zamen gesteld. Ook oordeele ik dat het overige van dit Boek, als mede de Heelkundige Aanmerkingen van *Pieter Adriaanze Verduin*, nu hier mede bygevoegd, in hunne volkoomenheid, zo als deez beroemde Man dezelve geschreeven heeft, ook dienen gelaaten te worden.

De *Letter* P. toont *een Wonde met een Zabel*, diep *in de Dye gebouwen*, die *met vier ſteeken of draden gehecht*, onderwaarts een gat heeft, waar *de wiek* Q. ingeſtoken word, om de wonde tot den uitgang van de Etter-ſtoffe, open te houden.

De *Letter* R. toont de manier, *om een verrot Scheen-been* met de Schraap-meſſen, *in de* VI. *Plaat* voor oogen geſtelt, *af te ſchrapen.*

Marten Schmidt, van Oellingen, een Jongen van elf jaren, klagende over een zeer hevige pyn van 't rechte Scheen been, uit twee gaten, een ſtinkende Etter-ſtoffe uitgevende, van dewelke het eene by de binnen en het andere by de Buiten-Enklauw was. Dit quaad heeft de Barbier van het Dorp gehandelt, als een ontwrigting van de voet. *Den* 16 *December Anno* 1640. is de Patient tot *Ulm* in het Gaſt-huis gebracht, die ik uit laſt van de Eerzame Raad heb bezocht, en terſtond bemerkt, dat deze quaal geene ontwrigting was, maar een bederving en verteering van de geheele Scheen-pyp, dewelke ik voornam om te geneezen, als volgt: De eerſte dagen heb ik hem voorgeſchreeven een goede order van Spys en Drank, als mede het volgende Purgeer-drankje:

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥jß.
Elect. lenitiv. ʒvj.
Decoct. fl. & fr. q. s.
M. F. Potio.

Door welkers werking hy vyfmaal een geweldige dunne waterachtige ſtoffe geloſt heeft. *Den* 22 *December* heb van het Boven-einde der Scheene tot aan de binnen Enklauw, met het Sny-mes, zonder bezeering van de bloed- of Slag-aderen, en de Zenuwen, een ſnee gedaan, met de Nagels van de vingers het Been-vlies van de Scheen-pyp geſcheiden, en de wonde met het werk van Hennip, met het Bloed-ſtempende middel, (uit het wit van een Ey met Roſe-water geſlagen, en het t' zamentrekkende Poeijer van *Galenus* gemaakt), en met de tweehoofdige Zwachtel verbonden. *Den* 23. na dat het bloed geſtempd was, heb ik de wonde ontbonden, bezien, en bevonden, dat ik in myne meening niet bedrogen was; want

niet

niet alleen het voorste deel van de Scheen-pyp boven op, maar ook het achter deel tot op het merg bedorven was. Ja ik heb ook terstond eenige stukken van de bedorven Scheen-pyp met de Trek-tang uitgenomen, en de Wonde, van wegen het hevige Schreeuwen des Patienten, met Genees-middelen en de Zwachtel weder verbonden. *Den* 24. heb ik het bedorven been met het Schraap-mes afgeschraapt, en het onder-einde van de Scheen-pyp t' eenemaal verrot, en zeer stinkend bevonden. Derhalven ik het been van de Scheen-pyp met *het gezegend Afzietzel* heb gezuivert, het Poeijer van *de ronde Hol-wortel*, en de *Florentynsche Iris* daar op gestrooit, en de Wonde met de Goud-schuym-pleister bedekt, met de Zwachtel verbonden. *Den* 25. *en* 26. heb ik het been, van wegens de groote bedorventheid, verder afgeschraapt, en veele stukken van de Scheen-pyp met de Trek-tang uitgehaalt. *Den* 29. heb van het onder-en binnen-einde der Scheen-pype, een groot deel bedorven zynde, met de Schaar *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* afgesneeden. *Den* 30. heeft de stank van het Been, door het gebruik van het gezegend Afzietzel, wat opgehouden. *Den* 31. na dat de pyn van het Been, en de stank ophield, liet ik den Patient met lymachtige aanklevende Spyzen voeden, om een Weer voort te teelen, en op de wonde de gezegende Wasch-pleister geleid, om dezelve te sluiten. Van deze tyd af, tot op *den* 4 *January*, is uit het onder-einde van de Scheen-pyp, of de buiten Enklauw, een etterige stoffe gevloeit. *Den* 6. is om dit gat dicht vleesch verscheenen, *Den* 7. was de Wonde wel gestelt, en de Natuùr heeft het Been der Scheen-pyp, dat van het Onder-hoofd tot aan het midden opgegeten was, geheel afgescheiden. Na dat dit afgescheiden was, zo is de Wonde binnen den tyd van een Maand toegeneezen.

Van de harde Knobbelen, uit de Spaansche Pokken ontstaande.

By aldien de pokachtige hardigheden na de Dranken van de *Sarseparilla*, (die de harde Knobbels, en alle toevallen van de Spaansche Pokken, veel ligter, en in korter

r tyd, dan het *Lignum Sanctum* verzacht en verdryft), oor de mond ingegeven, niet luisteren willen; zo word et volgende Wasch-pleister met zeer goede baat daar op eleid.

℞. *Mercur. viv. saliv. hominis jejun. extinct.* ℨ ß.
Pulv. Tab. Ind. ʒ ß.
Empl. diacbyl. c. gum.
Cerat. oxœlei.
citrin. ana ℥j.
Ol. lign. Guaj. d. ʒj.
M. F. Cerat.

By zo verre dezelve, onder het gebruik van dit middel, met een geduurige pyn bezet zyn, en niet verdreeven worden zo is 't een zeker teken, dat het been, onder de hardigheid leggende, verrot is: Waarom het noodzakelyk is, dat de hardigheid in de lengte van de Scheen-pyp, met het Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* geopent, en het ontdekte en bedorven been, met het Schraap-mes afgeschraapt worde. Dewyl nu dusdanige hardigheden *in Duitschland* zeer zelden voorvallen, zo word ook de Konst-bewerking omtrent dezelve niet toegelaten, dan van de geene die ze in de hevigste pynen, begeeren: Maar *in Italien* zyn ze zeer gemeen en worden door de Konst-bewerking, zeer voorspoediglyk, geneezen.

Al hoe wel ik nu veel edele en onedele, aan zodanige pokachtige hardigheden vast geweest zynde, onder handen heb gehad, zo is my nochtans van zeer weinige toegelaten geweest, dat ik de Konst-bewerking heb mogen gebruiken. Doch om dat ik tot *Padua*, alwaar bykans ontelbare over de geduurige pynen van de Scheenen klagen, deze Konst-bewerking zeer dikwils heb gezien, ja ook zelfs dezelve aldaar zeer dikwils met myne handen te werk gestelt; zo heb ik de manier van dezelve te volbrengen, by die van *Padua* gebruikelyk, met weinig woorden by dit werk willen voegen, op dat de Leerlingen van de Heel-konst, (tot dienst van dewelke ik deze dingen beschryve), de Patienten, die gelyk als op het uiterste gekomen zyn, en van hun door de Konst-bewerking begeeren geholpen te worden, vaardiglyk weten

ten te hulpe te komen. *Den eersten dag* snyden ze de hardigheid op, met het gezeide Mes, in de lengte van de Scheen-pyp tot op het Been, daar na maken ze de wonde met werk van Hennip, dat met wel geslagen wit van een Ey bevochtigt is, wyder, en verbinden de wonde met een bekwame Zwachtel, om het toevloeijen van de vochtigheden te beletten. *Des anderen daags* doen ze het werk weg, bewaaren de naaste gezonde deelen met een Schut-pleister, dat ze niet bezeert worden, en vullen de wonde, konstig verheven zynde, met eenig Byt-middel, (waar van ik het *Holosericum*, van *Ambrosius Paræus l.* 25. *c.* 32. beschreeven, zoude voorstellen), daar na bedekken zy 't met een Pleister, op een breede, doch de geheele Scheen niet omvattende Linnen-doek gestreeken, en verbinden het Been wederom na de Konst met een nat gemaakt en uitgedrukt Zwachtel. *Den derden dag* nemen ze alles weg, en leggen 'er zodanige middelen op, die de Korst afscheiden; na dat dezelve weg genomen is, schrapen ze het verrotte af tot op het Leven, en overtrekken daar na het Been, met uitdroogende Poeijers daar op te strooijen, met vleesch. Zy openen eerst de hardigheid door het Sny-mes, op dat het Byt-middel te rasser zyne werking konde doen, nochtans is de snee niet altyd noodzakelyk, ten zy aan de geene, die, als de Chirurgyns haar de rottigheid van het been te kennen geven, 't zelve niet willen geloven, voor en al eer zy 't zelfs gezien, of gevoelt hebben.

De *Letter* S. vertoont *het verbinden van de Cataphracta*, of *Wapen-band*, zo genoemd, om dat ze een Romeinsche Borst-harnas gelykt, en is dienstig voor die geene, die men langs de Strot, het breede Schouderbeen, de Borst, de Rugge, of de zyden moet verbinden. De Zwachtel van een einde nu word zodanig omgerold: Eerst word ze (volgens *Galenus lib. de fasciis. c.* 79.) om de Okzel gedaan, dan schuyns over de Borst getrokken, dicht by de plaats, daar de Strot met het Borst-been by een komen; daar van daan door de Nek, na het breede Been van de tegen over staande Schouder, en de onderleggende Okzel, en van dezelve tot de Nek over het deel van te vooren overgeleid, zo dat het by de Nek de gelykenis van de Letter X. maakt: Daar na word ze

e dwars overgehaalt tot het breede Schouder-been van e andere zyde, en de Okzel na de Nek, dat ze in het Vervel-been van den Hals de gedaante van de Letter X. rygt; daar na onder de Okzel, en schuins by de zelve laats, daar de Strot met het Borst-been by een gevoegt vord, zo dat hier ook de gedaante van de Letter X. te taan komt, en by de Nek, en op het breede Schouder-been, en onder de Okzel, zo dat ze viermaal de Letter X. voor oogen stelt, te weten, eens van vooren, eens van achteren, en tweemaal by de Strot. Even op die nanier gaat om, zo dikwils het van doen is; daar na word ze om de Borst, en de zyden in de rondte omgetrokken, zo dat de geheele t' zamenvoeging de gelykenis van een Borst-harnas heeft. Beziet *de* II. *Fig. van de* XXXVIII. *Plaat*, met een Zwachtel van twee hoofden.

Dus heb ik door Gods toelating, in deze LIV. *Platen, niet alleen de Afbeelding maar ook het behoorlyk gebruik van myne Chirurgische Instrumenten, zo volkomen als my mogelyk is geweest, door de aanleiding van de nooit feilende ervarentheid, ieder een die leeren wil, voor oogen willen stellen, beschryven, en aan het licht laten komen.*

EEN

EEN HONDERT
HEEL-EN GENEES-KONSTIGE
AANMERKINGEN,

In dewelke het gebruik van het Gereedschap in de voorgaande Platen afgebeeld, aangeweezen word.

DE I. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde met een groote indrukking, en een lange Pan-scheur.

DEn 9. *January* des Jaars 1637. ten 7 uuren, na de middag, is *Johannes Happelius* van *Ulm*, een Quartier-meester te paard, heet en vochtig van gematigtheid, gaande in zyn 32. jaar, in een Hand-gevecht van een Trompetter gequetst, en heeft seven wonden gekreegen, van dewelke de eene in de buitenste Ellepyp van de slinker Arm, dicht by de voorhand was, de ander Ses in 't Hoofd, te weten: de eerste achter het slinker Oor, de andere omtrent de Kroons-naad, de derde by de Pyl-naad, de vierde en vyfde Kruis-wys aan het Voor-hoofd doorgekerfd, zynde alle deze, alleenlyk met de punt van de Degen gemaakt, maar boven in de huit gehouwen geweest; *doch de Zesde in de Slaap-spier van de rechter zyde, omtrent het begin van de Kroon-naad, was gevaarlyk genoeg*, want de Degen omgekeert, en de kleine knoop van het gevest, tot aan de groote doorgedrongen, heeft de Harssen-pan met een scheur neder-gedrukt. Een Stads-Chirurgyn hadde deze wonden altemaal gehandelt, gelyk men de enkele wonden pleegt te handelen.

Den

Den 10 *dito* heb ik uit laſt van de Burgermeeſter deze Patient bezocht, en alle de andere quetzuuren, na dat ik ze bezien hadde, gering geacht, behalven deze eene in de Slag-ſpier, en ben ook in myn meening niet bedrogen geweeſt, alzo ik met het ſtompe en breede onderzoek-yzer *in de* VI. *Fig. van de* VIII. *Plaat* het Bekkeneel nedergedrukt hebbe bevonden: deswegen ik *een nieuwe en t' zamengewrongen Spons*, met wat wit van een Ey bevochtigt, in de quetzuur hebbe geſtooken, om de zelve wyder te maken, en het *Diapalma*, als mede een bekwame pap, beſtaande uit Garſt-en Boone-meel, kruim van Brood, Poeder van roode Roozen, Roozen-azyn, en roode Wyn, daar boven opgeleid.

De Quetzuuren by de Kroon-en Pyl-naad heb ik met ingeſtooken Doek-plukzel en daar op geſmeerde Dragtzalve, eenigzins doen wyder maken, daar op leggende het *Ceratum diapalmae*, en voorts met de band *in de* IX. *en* X. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* verbindende; de overige hebbe ik als gemeene wonden gehandelt. Zyn ſpys was een *Panatella*, Garſten-gruwelen en Damaſceenſche Pruimen; de drank was het volgende Garſte-water.

℞. *Hord. crud.* ℥ß.
Paſſ. min. ℥ij.
Semin. aniſ. ʒjß.
Aq. fontan. Menſ. iij.

Laat die twee uuren lang lankzaam kooken, en doet op 't leſt daar by, twee dragma grof geſtoten Kaneel, het doorgeklenſde nat, zal men met *Tinctura* van Rozen en Granaat-wyn, temperen. Des avonts heeft hy tot opening van zyn Lichaam, dewyl hy vyf dagen lang zeer hartlyvig hadde geweeſt, het volgende Kliſteer gebruikt.

℞. *Herb. Mal.*
Violar.
Beton.
*Parietar. ana M*j.
Semin. Lini. ʒvj.
Fœnicul.
Citr. ana. ʒjß.

Rad. alth. ℥ß. *Coq. in ſ. q. aq. ad.* ℥x.
Colatur. adde
Mell. roſ. ſol. ℥jß.
Elect. lenit. ℥j.
Ol. violar.
Chamomill. ana ℥jß. *M. ſ. a. F. Clyſt.*

waar van een zachte inſpuyting gedaan, op dat het den zieken niet zeer beroere.

Den 11. *dito*, na dat de Wonde door de voornoemde Spons wyder was gemaakt, heb ik op het Been een Hoofd-poeder van *Iris Florentina* en *Ariſtolochia rotunda* geſtrooit, en tot de Wonde een Dragt-zalve gebruikt, dezelve voorts met een *Diapalma-pleiſter*, en de voorzeide Pap bedekkende, en met de Kreeften-band verbindende.

Den 12. des morgens ten tien uuren, heb ik den Patient, als mede de geene die tegenwoordig waren, te kennen gegeven, dat, alzo hy een ongeruſte nacht gehad hadde, en een groote zwelling en pyn aan de quetzuur bevonden wierd, de Wonde in de Slag-ſpier met het rechte Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat*, zoude moeten wyder gemaakt worden. De quetzuur op de voorzeide manier verbonden zynde, heb ik den Patient, van wegens de bitterheid in zyn Mond, voorgeſchreeven de volgende Gal-dryvende Syroop:

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ij.
Extract. Rhab. el. ʒjs.
Diacart. ℈js.
Mag. Tartar. ℈j.
Aq. ceraſ. nigr. q. s.
Miſc. pro ſyrup. liquido.

Die hem vyf ryzen een Gal-achtige ſtoffe heeft doen loſſen. Den 13. heeft hy hem wat beter bevonden, dan des voorgaanden daags; de quetzuur heb ik na myn gewoone manier verbonden. Den 14. heeft de Patient geklaagt over pyn in de Wonde van de Slag-ſpier. Daarom heb ik, en de Heel-meeſter, die van de eerſte uur, dat de Patient gequetſt is, ontboden was, van wegen de naauwigheid goed gevonden, de Wonde volgens de draden

en en Aderen van de Slag-ſpier, en met een driehoeks-
ee, of in de gedaante van de Letter V. *in de* II. *Fig.*
in de XXVIII. *Plaat*, door het Mes wyder gemaakt,
) dat de ingebogen Pan by de indrukking met de Boor-
hyve, behoorlyk mogt doorgeboort, en met een bekwaam
een-heffer, opgelicht worden, als *in de* XXIX. *Plaat* te
en is. Den 15. en 16. *dito* heb ik van wegens de pyn,
1 de aanſtaande nieuwe Maan, de Wonde verbonden
ls vooren, en het verwyden uitgeſtelt. Den 17. heeft
e Patient zyn verzachtende Kliſteer gebruikt, alzo de
tter-ſtoffe door de al te naauwe Wonde, geen uitgang
on vinden, en daarom hem pyn aandeed. Den 18 des
iorgens ten 9. uuren heb ik hem van wegens de onge-
uſtheid der voorgaande nacht, de Wonde van de
Slag-ſpier door een drie-hoeks-ſnee met het recht uitge-
trekte Mes, *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* wyder gemaakt,
iet Pan-vlies met de Nagels van het been afgeſcheiden,
le holligheid met Hennip-werk, tot ronde balletjes ge-
naakt, die ik met wel geſlagen wit van een Ey bevoch-
igt, en met het Hoofd-poeijer beſtrooit hadde, gevult;
le naaſte deelen met Roſen-olie beſmeert, en het doek-
lrukzel *in de* I. *Fig. van de* XXVII. *Plaat*, in roode Wyn
iitgeperſt, met de voorzeide Kreeften-band daar toe ge-
bruikt. Als het bloed, na de ſnee van de bekleedzelen
der Harſſen-pan, geſtempt was, heb ik den 19. de voor-
geziene indrukking van het bekkeneel, aan de omſtanders
getoont, en de noodzakelykheid van de Been-boor, aan-
geweezen. Den 20. heb ik het bekkeneel by de neder-
drukking, en het beginzel van de Kroons-naad met de
Boor-ſchyve doorboort, de kanten van het gat met het
ronde Schraap-mes *in de* VIII. *Fig. van de* II. *Plaat*, glad
gemaakt, de nedergedrukte pan met de zwakſte Been-
heffer *in de* VII. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*, opgetilt, op
het dikke Harſſen-vlies het roode Lapje, met laauw Ro-
ſen-olie bevochtigt, en aan een draad gebonden na uit-
wyzing *van de* IIX. *Fig. in de* XXVIII. *Plaat*, geleidt,
op de pan het drooge Hoofd-poeijer, en droog Doek-
plukzel, doch op de kanten van de Wonde Doek-pluk-
zel met Dragt-zalve beſtreeken, en eindelyk het *Ceratum*
diapalma, als mede het *Cataplaſma Hippocratis* daar bo-
ven op gevoegt. Den 21. heeft het zich met de Wonde
 en

en de Patient tot betering geschikt, en de Patient hadd de heele nacht over geslapen. Daarom heb ik weder op het dikke Harffen-vlies het roode zyden lapje, met Rosen-olie bevochtigt, en aan een draat vast gemaakt, geleid, als mede het bekkeneel met het Hoofd-poeijer van *Aristolochia rotunda*, en *Iris Florentina* gestrooit, en op de kanten van de Wonde, de volgende Dragt-zalve geleid:

> ℞. *Resin. Tereb. in Aqu. beton. lot.* ℥ijß.
> *Vitell. ovi n. j. Misc.*

Leggende voorts het *Ceratum diapalmæ*, en het *Cataplasma* daar over. Van den 22. tot den 26. is de Patient aangaande de Wonde zeer wel te pas geweest. Den 27. heb ik noch vier nedergedrukte uitsteekzels van de pan, die met de Been-heffer *van de* VII. *Fig. in de* II. *Plaat* niet konden opgeligt worden, met het nieuwe Werk-tuig *in de* II. *Fig. van de* IV. *Plaat* uitgesneeden, en wegens de bygekomen verrottinge, het zyden Lapje met het smeerzel (*bestaande uit Syrop van drooge Rosen*, eenige droppels *Brandewyn, en Terpentyn*) op het dikke Harssen-vlies geleid, en het Bastaart-vleesch met de Poeijer van gebrande Aluin doen vergaan. Den 28. heb ik, om de Gal-achtige en zoute vochtigheden, waar van zyn Lichaam vol was, af te dryven, het volgende drankje voorgeschreeven.

> ℞. *Rhab. elect.* ʒj.
> *Agaric. rec. troch.* ʒjß.
> *Fol. sen. Alex. s. st.* ℥ß.
> *Gingib. optim.*
> *Crem. Tartar. ana* ℈ß.
> *Flor. Borrag. p.* ß.
> *F. Infus. per noct. in s. q. aqu. ceras. nigr. adde expressioni Mannæ electæ* ℥jß. *M. F. Potio.*

Het welk een groote menigte van zoute vochtigheden heeft afgedreeven. Den 29. en 30. heeft de Patient, aangaande de wonde, zich wel bevonden. Den 3 *February* heeft hy door zyn ongeschikt gebruyk van Spys en drank, zulke uytnemende pyn van 't Kolyk geleden, dat hy in vier

er dagen achter een niet ſlapen konde, dog na het gebruyk
n het volgende Kliſteer:

℞. *Decoct. Carmin.* ℥x.
Mel. roſ. ſol.
Anthoſ. ana ℥j.
Elect. lenitiv. ℥x.
Ol. amygd. dulc.
Rutac. ana ℥jß. *M. F. Clyſt.*

s de pyn geſtilt, tot op den avond; op dewelke de voor-
eide Kliſteer, wederom is gezet geworden. De Wonde
vas, gelyk in de voorgaande dagen, wel geſtelt, en daar
egon zo wel aan het harde Harſſen-vlies, als midden in
le Pan, rood vleeſch te groeijen. Den 9. *February* na een
genomen drank van ℥iij. *zoet Amandel-olie*, ℥ij. *Manna*,
en ℥j. *Kamillen-water* gemaakt, heeft de pyn van de Ko-
yk, die hem hevig pynigde, een weinig opgehouden,
want hy de geheele nacht met waken toegebracht hadde:
Daarom hy den 10. een bad van zoet water heeft gebruikt,
in het welke volgende Kruiden, in een zak geſtooken,
gekookt waren:

℞. *Herb. malv.*
Chamomill.
Parietar.
Veronic.
Semin. lini.
Carui.
Furfur. ana Mjß. *Miſc. Inſuantur ſacculo.*

Dit heeft den Patient goed gedaan. Den 11 heeft hy een groote menigte Gal uitgebraakt. Des avonds heeft men hem het gewoonlyke Kliſteer gezet, die het braaken, in de quetzuuren des Hoofds, zeer ongelegen zynde, en de pyn omtrent het Hert, heeft doen ophouden. Niet te min heeft hy niet konnen ſlaapen, zo dat ik hem heb ingegeven iij. greins van het *Laudanum opiatum cum magiſteriis* toegemaakt, in de Conſerf van Roſen, waar op hy Ses uuren zeer geruſt heeft geſlapen. De wonde met recht goed vleeſch vervult, heb ik bezorgt met Doek-

 plukzel,

plukzel, en de gezegende Wasch-pleister, om dezelv met een huid over te trekken. Den 14. en 15. heeft hy hem zeer wel bevonden, doch van wegens de overvloedigheid der Slym-en Gal-achtige vochtigheden des Lichaams, heeft hy in Alzem-wyn ingenomen, dit volgende purgeerende poeijer.

℞. *Pulv. Rhab. el.* ℈ij.
Mech. nigr. ℈iß.
Crem. Tart. ℈ß. *M. F. Pulv.*

Dat hem seven Kamer-gangen heeft doen hebben. Den 16. en 17. stond alles wel. Den 18. is de Patient zonder verlof uitgegaan, en door de koude wederom in een Kolyk vervallen, die door het gebruik van het voorzeide bad zeer haast wederom heeft opgehouden. Den 19. de Wonde met vel overtrokken en geneezen zynde, zo heeft hem de Patient, tegen de koude wel gewapend zynde, zonder eenige Kolyk te gevoelen, in de lugt begeven.

DE II. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde met een ontsteeking van het Pan-vlies, en een twyffelachtige Scheur van het Bekkeneel.

In het Jaar 1638. *den* 15. *October*, ben ik uit last van de Burgermeester gegaan ten huize van *Johann Jacob Heckingus*, een Borger en Schoen-maker in de Stadt *Ulm*, dewelke ik te bedde leggende, en met vier wonden aan zyn Hoofd gequetst zynde, gevonden hebbe, van dewelke de eene was in het Opper-hoofd aan de slinker zyde, met een groote ontsteeking van het Pan-vlies, zich tot een verrotting stellende, en met een scheur van de Pan: de andere, als enkele quetzuuren, hadden niet veel te beduiden. Deze alle vier heeft een zeker Barbier, die op de Bad-stoven te passen gewent is, terstond verbonden, en gelyk als enkele quetzuuren gehandelt. Den 16 *dito*, te weten, *den tweeden dag* na de quetzing, heb ik, van wegen de grooter verrotting en ontsteeking van 't

Pan-

an-vlies, als mede van wegen de ſcheur des Bekkeneels, die noch twyffelachtig was, of zy door of niet door-ing), de quetzuur in het Opper-hoofd met een Kruis-nee, na de aanwyzing *van de* IX. *Fig. in de* XXVII. *Plaat*, wyder gemaakt en met bloedſtempende middelen verbonden. Het bloed *de derde dag* geſtempt zynde, zo heb ik de ſcheur van de Harſſen-pan met de Schraap-meſſen, *in de* X. *Fig. van de* XXVII. *Plaat*, tot op de tweede Tafel afgeraſpt. *Den vierden dag* heb ik de ſpleet noch dieper weggeſchraapt, en niet te min niet konnen met eenige af ſchrapers het teken af ſchrapen, dat met den inkt in de ſcheur geteekent was. Ondertuſſchen heb ik, ten aanzien van de verſtoptheid des Buiks, en op de Borſt afvallende vochtigheden, de volgende zachte Purgeer-drank geordineert, om de vochtigheden niet al te veel op de gang te helpen.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ij.
Elect. lenitiv. ℥j.
Aqu. Ceraſ. nigr. q. ſ. M. F. Pot.

Die hem tot ſevenmaal toe een galachtige ſtoffe heeft af-gedreeven. Toen ik *de vyfde Dag* de kwetzuur bezag, en de Patient zyn aaſſem ophouden deed, zo is 'er een wey-achtige ſtoffe, met eenige Bloed-droppels, uit de Scheur, zeer diep met de Schraap-meſſen weggeſchraapt, uitge-vloeit. De dingen dan dus ſtaande, zo zyn my in de ge-dachtenis gekomen de Goude ſpreuken van onze oude *Hippocrates*, *libr. de vulnerib. cap. text.* 22. zeggende: *Wanneer de ſpleet dieper ingaat, en met het ſchrapen niet kan weggenomen worden, zo moet men in dit ongeval het Mes of de Boor by de hand nemen.* En *text.* 28. *Wanneer iemand het Bekkeneel geſcheurt, of geſpleten, of gekneuſt, of op een of andere wyze gebrooken te zyn gewaar word, en uit dwaaling niet ſchraapt, noch boort, even als of het Been het zelve niet benodigt was, enz.* Onder de nieu-were Ontleed-en Heel-meeſters, zyn *Hieronymus Fabrit. ab Aquapendente*, en *Fallopius* zyn Meeſter, van dit gevoe-len, dat men de zware en wreede toevallen, *de welke on-ze Barbiers met het hoogſte gevaar van den Patient dik-wils onverſtandiglyk verwachten*, geenzins moet te ge-

moet zien. *Fallopius* acht de Kneuzingen in de buitenste tafel van het Bekkeneel, weinig: maar daarentegen schryft hy, dat de geene, die in het midden van het Bekkeneel doordringen, in het minste niet zonder gevaar zyn, om dat aldaar de bloedige Etter, hem vergadert, die om laag komende, het dikke Harssen-vlies met zyn scherpigheid, kan byten en ineeten. Daarom heb ik *den sesden Dag*, van wegens de voorzeide oorzaken, de Pan dicht by de spleet met de Boor *in de* V. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* doorboort, het gat met de ronde Schraper *in de* VII. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* glad, gemaakt, de ronde zyden lap, met Rosen-olie besmeert, en aan een draat gebonden, gelyk *in de* VIII. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* te zien is, op het harde Moeder-vlies gebracht, het Poeyer, en drooge Doek-plukzel op het Been, maar het Doek-plukzel met de Dragt-zalve besmeert, op de kanten van de Wonde, en het *Diapalma* met de Pap, daar opgeleid. Tegen den avond was het beter met den Patient, dan des morgens, nademaal de Pyn van beide de Oogen omtrent het bind-vlies, over de welke hy voor de doorbooring van het Bekkeneel hevig geklaagt hadde, ophield.

Den 7. was hy wel te moed, nergens over klagende, dan over een kleinen hoest, en een zeer kleine zwaarheid omtrent de Oogen. Na dat de Wonde wederom ontbonden was, en ik het dikke Harssen-vlies bezichtigde, zo kwam daar een zo groote stank uit het geboorde gat uitdringen, dat ik de Wonde naauwelyks kon handelen. De Wonde met wolle afgeveegt zynde, zo was het dikke Harssen-vlies boven op, eenigzings slymachtig, en half verrot, gelyk als het Pan-vlies, zo dat de Rosen-olie niet scheen genoeg te zyn, en daarom een ander t'zamen gemengd middel, de verrotting van het vlies meer tegenstaande, vereischt wierd, als dit volgende:

℞. *Syrup. de rof. sicc.* ℥ij.
Terebint. lot. in Aqu. beton. ℥j.
Spirit. vin. gutt. vj. *M. in form. Linimenti.*

Met het welk ik een ronde linnen lap heb bevochtigt, en laauw op het voorzeide Vlies geleid, als *in de* VIII. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* te zien is; op het been heb ik de Doek-

oek-plukzel, en het Poeyer uit *Aristolochia rotunda* en *is Florentina*, gebruikt, de kanten met een bekwame alve bezorgt, en daar boven het *Ceratum Diapalma*, 1 het *Cataplasma* (bestaande uit Boonen-en Garsten-neel, kruim van Brood, roode Wyn en Rosen-olie) met e Kreeften-band *in de* IX. *en* X. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* opgebonden. Den 8. Dag heeft zich de Patient wel bevonden, en de grouwelyke stank een weinig gemindert

Den 10. heeft de Patient weder een purgeerende drank ngenomen, en ses Stoel-gangen gehad. Den 12. heeft het dikke Harssen-vlies, door het boven-gestelde smeer-zel, beginnen rood te worden. Den 13. was de Patient wel te pas, en het harde Moeder-vlies scheen rooder dan daags van te vooren; de slymachtige en half verrotte dee-len van het harde Harssen-vlies heb, ik van alle kanten afgescheiden zynde, met de Trek-tang *in de* I. *Fig. van de* IV. *Plaat* gevat, en door het gat uitgetrokken. Van den 14. tot den 20. heeft hy wel geweest. Op den 20. *November* is 'er een Been-splinter van het Bekkeneel af-geschilfert, het welk ik van de binnenste Tafel des Bekkeneels, t'eenemaal afgescheiden zynde, met de Trek-tang, heb uitgetrokken, en de kwetzuur door hulpe van de gezegende Wasch-pleister, toegeneezen. Den 27. heeft de Patient, in zyn voorgaande gezondheid her-stelt, my voor myn moeite, ten hoogsten bedankt.

DE III. WAARNEMING.

Een Hoofd-Wonde in de Slaap-spier, met een zeer breede Pan-scheur, en een ontsteeking van het harde Moeder-vlies.

Johannes Anwander, een Vlot-voerder van Kirchdorf, is *den* 3 *Jauuary* 1633. des avonds met een Zabel gekwetst geworden, in de slinker slaap van het Hoofd, *met een zo wyd gapende scheur van het Bekkeneel, dat ik myn voorste Vinger zeer gemakkelyk daar in zoude hebben kon-nen leggen.* Deze Patient is *den tweeden dag* na de kwet-zing, gebracht geworden in het huis ven *Johannes Geor-gius Baulerus*, een Chirurgyn, alwaar ik terstond op het ontstooken harde Harssen-vlies heb opgeleid een *langach-*

tige lap met Rosen-olie bevochtigt, en voorts op het Been, de drooge Doek-plukzel, met het Hoofd-poeijer; en op de Wonde, de Dragt-zalf, en daar boven op het *Ceratum Diapalmæ* (waar toe het enkel smeerzel ook dienstig zoude hebben geweest), het *Cataplasma*, en de Kreeften-band. De beschryving van de opgeleide Dragt-zalve, en het *Cataplasma* of de Pap, is als volgt:

℞. *Resin. Tereb. lot. in aq. ros.* ℥ij.
Ol. ros. ℥j.
Vitell. ovi num. j. *M. F. digestivum.*
℞. *Farin. Hord.*
Fabar. ana ℥vj
Mic. pan. domest. ℥iiij.
Pulv. rosar. ℥ß.
Ol. ros. ℥iij.
Oxym. simpl. & vini rubr. ana q. s. M. ad ignem in formam cataplasmatis.

Des avonds heeft de Patient door dwang toegelaten, dat hem het volgende Klysteer, om de vochtigheden te rug te trekken, gezet wierd:

℞. *Decoct. herb. emoll.* ℥x.
Flor. cass. rec. extract. ℥j.
Mel. ros. sol. ℥jß.
Olei viol. & chamom. ana ℥jß. *Misc.*

Den derden dag heb ik hem doen Ader-laten, te weten, de *Mediana* op de slinker Arm, en 'er omtrent ℥v. Bloed laten uitlopen. Syn kost was ligt om te verteeren, te weten, een *panatella*, en Garste-gruwelen; zyn drank was *Aqua hordei magistralis*, onder het welke hy, om zyn dorst te blusschen, altemets heeft gemengt twee of drie Lepels vol van de volgende Syroop:

℞. *Syrup. Acetos. citr.*
Granator. acid.
Tinctur. Ros. ana ℥iij. *Misc. ad Ollam.*

De Wonde los gemaakt, hebben wy, met de voorgaan-

gaande middelen, en de gewoonlyke band verbonden, door dien de ontſteeking wat vermindert was.

Alzo de Patient ſeer klaagde over de bitterheid van zyn mond, zo heb ik hem de volgende purgeerende drank voorgeſchreeven.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ijß.
de Mann. ℥j.
Eleƈt. de ſucc. roſ. ℥ij.
Aq. ceraſ. nigr. q. ſ. M. F. Potio.

De welke *de vierde dag* ingenomen zynde, den Patient een zeer galachtige ſtoffe, heeft doen kwyt raken.

Den *vyfden dag* was het beter met den Patient, alzo de ontſteeking van het Herſſen-vlies t' eenemaal was verdweenen. *Den ſesden dag* heb ik op het Herſſen-vlies een lap met de Syroop van Roſen geleid, en by de Dragtzalf, die tot de Wonde moeſte gebruikt worden, heb ik Roſen-honing gedaan, en daar mede de Wonde en het Vlies dagelyks onderhouden, tot dat ze alle beide zuiver geworden zyn. *Den tienden dag* ſtond de Wonde en het Moeder-vlies zeer ſchoon, zo dat ik, de lap onderwegen latende, de Wonde door de Betonie-zalf met vleeſch heb gevult, en daar na met de gezegende Waſchpleiſter, toegeneezen. *Den ſes en dertigſten dag* begon de Patient te klagen over een ſteekende Pyn aan de bezeerde plaats, ontſtaan zynde uit een Been-ſplinter, die de natuur heeft afgeſcheiden, en ik met de Trek-tang heb gevat en uitgetrokken. Met deze zeer weinige middelen is deze dodelyk gekwetſte Patient, in zeer korten tyd, *zonder eenige Konſt-bewerking*, zeer voorſpoediglyk tot zyn voorgaande gezondheid, gebracht geworden.

DE IV. WAARNEMING.

Een gevaarlyke Hoofd-wonde, het Voorhoofds-been van een ſcheidende, en door de Been-boor geneezen.

(Dit geval is met voordacht uit *D. Gregorii Horſtii libr. poſterior. obſerv. p.* 357. beſchreeven.)

In 't Jaar 1626. den 11. *October*, is *Georgius Seitz*, in het

het Dorp *Edelhausen*, omtrent 40 jaaren oud, des nachts met een Degen in het voorste deel van 't Hoofd zwaarlyk gequest geworden, en heeft terstond een Quakzalver aangetroffen die, niet lettende op de doorgaande *Pan-scheur*, de buitenste wonden (*op zyn manier*) met vleesch-teelende middelen trachte te heelen. Maar alzo de toevallen dagelyks hoe langer hoe zwaarder wierden, zo begaf hy hem op het aanraden van de zyne, in de stadt *Ulm*, en ontbood den 20 *October* beneffens my, *Johannes Scultetus*, myn Confrater, een man in de Chirurgie zeer ervaren, om onzen raad en hulpe te gebruiken. De omstandigheden overwogen hebbende, kwamen wy in het vermoeden, dat 'er iets quaads moeste schuilen, zo dat wy eenigzins met geweld de Wonde wyder makende, het Bekkeneel zelfs door de beide Tafels door en door geborsten en van een gescheiden bevonden hebben: zynde onder dezelve een Etter-stoffe vergadert, die *door het blaazen van den adem, met een besloten Mond, door de Neus-gaten*, tot den uitgang bevordert wierd. De voorzegging gedaan zynde, hebben wy gezeid, dat de Been-boor moeste gebruikt worden, en daarom hem belast een goede moed te hebben, alzo de krachten noch niet verslapt waren. Na dat hy met *Electuar. lenitivum* des daags van te vooren gepurgeert was, zo hebben wy den 21. *October* geresolveert, met een rechte snee, langs de recht uitgestrekte draden van de Spieren, in het Voorhoofd of liever in de Wink-braauw, de huid te openen; op dat door een Kruis-snee, gelyk anders wel pleegt te geschieden, de draden van de voorzeide Spier over dwars gequetst zynde, het bovenste Oog-lid naderhand niet om laag getrokken zoude worden, als welk ongeluk my heugt, in 't Jaar 1614. den 7. *Maart* een zekere Vrouw tot *Eisenbach*, die uit de hoogte om laag vallende, deze Spier hadde gequetst, over gekomen te zyn. De snee dan behoorlyk gedaan zynde, zo wierd de huid van de Pan met de vingeren afgescheiden, en de Wonde met Doek-plukzel, die met een bloed-stempend Poeijer bestrooit, en van buiten met het wit van een Ey een weinig genat waren, verbonden. Den 22. *dito* na dat het Bloed gestempt was, heeft myn Confrater de Been-boor *in de* V. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* gebruikt. Na dat het

et Been-booren volbracht was, zag men, dat het harde Moeder-vlies, ook eenigzins gekwetst en ontstooken was, en dat 'er bloedige Etter door het kleine gat van 't zelve uitwelde. Dus hebben wy terstond gepoogt de ontsteeking te verkoelen, en de bloedige Etter dagelyks af te vegen; ondertusschen niet nalatende innerlyke verzachtende ontlastingen, behoorlyk te herhalen, en een goede levens-wyze van ligte en matige kost en drank, te bezorgen. Op dezen voet is de Patient binnen de twee of drie weeken, volkomentlyk te recht gebracht geweest, zo dat hy hem tot noch toe zynde in het derde Jaar, by zyn voorgaande gezondheid bevind. *Hier uit blykt dan, dat niet alleen in den beginne, maar ook in den voortgang van de ziekte, de Been-boor kan gebruikt worden, als 't de krachten van de Patient, noch maar toelaten.*

DE V. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde met een zeer groote indrukking van de Harssen-pan.

Martinus Kuntz, van *Durcha* uit *Meyssen*, wierd in het Jaar 1634. in de Maand van *April*, van een Capiteyn met een dikke yzere Boeye, op de rechter zyde van het Achter-hoofd, dicht by de t' zamen voeging van de Kroons-en Pyl-naad, in diervoegen gequetst, dat niet alleen het Pan-vlies bezeert, maar ook een groot gedeelte van de Pan nedergedrukt en ingebogen was. Doch deze groote indrukking, wierd in het begin van de ziekte, van wegens de menigte van het geronnen Bloed, van de Barbier niet in acht genomen, maar hy ging met deze Wonde van zo grooten gewichte, *veertien dagen lang* te werk, als of het een enkele Wonde was geweest, waar op dan zeer zwaare toevallen volgden. Deze dingen zo gesteld zynde, ben ik met *D. Georgius Horstius*, myn Confrater, tot den gequetsten ontboden, en de Wonde bezien hebbende, vonden wy een zeer groote nederdrukking van het Bekkeneel, omtrent de Kroon-en Winkel-naad, dewelke wy met een gemeene raad goed vonden (alzo de Patient met een felle Koortze, Hoofd-pyn, en Draaijing gequeld wierd) dat door het insnyden van de huid,

en

en opening van de Herſſen-pan, moeſte geneezen worden. Des avonds heeft de Patient, van wegen de verſtoptheid des Lyfs, een verkoelend en vochtig makend Kliſteer, gebruikt. Den 16. de band afgenomen, en de Wonde bezichtigt hebbende, raakte ik de nederdrukking een weinig met de vinger aan, en terſtond klaagde de Patient over een ſteekende Pyn, die hy gevoelde. Daarom heb ik de holligheid van de huid met inkt Kruiswys geteekent, met het recht uitgeſtrekte Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat* geopent, het Pan-vlies met de Nagels van het Been afgeſcheiden, en de wyder gemaakte Wonde, met het werk van Hennip, (dat met het Bloedſtempende Poeijer van *Galenus* beſtrooit, en met wel geſlagen wit van een Ey bevochtigt was) verbonden. Den 27. hebben wy, na dat het Bloed geſtempt, en het werk weggenomen was, zodanige groote inbuiging van het Bekkeneel bevonden, *dat wy gedwongen waren, de Pan ſeven maal met de Boor-ſchyven in den omtrek van de indrukking, door te booren*, en het tuſſchen ſchot van de geboorde, gaten met de ſchaar *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat*, uit te ſnyden, 't welk noch aan het Bekkeneel *in de* VI. *Fig. van de* XXIX. *Plaat*, te zien is. Dit gedaan zynde heb ik de kanten van het Bekkeneel met het ſchraapmes *in de* VII. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*, over al glad gemaakt, de ronde zyden lap met Roſen-olie bevochtigt, op het dikke Harſſen-vlies geleid, het Been met het Poeijer uit *Ariſtolochia rotunda*, en *Iris Florentina*, beſtrooit, en met drooge Doek-plukzel beleid, de lippen der Wonde met Doek-plukzel en de Dragt-zalve, (*uit de Reſina Therebinth. in aqua plantag. lota, vitell. ovi, & oleo roſato beſtaande*) beſmeert, bezorgt, en over dit het *Diapalma* geleid, en hebbe alles, na dat ik eerſt daar toe mede gebruikt hadde de Pap, (*beſtaande uit Kruim van Brood; Garſten-en Boonen-meel, Bloemen van Roſen en Betonien, Oxymel. Simplex, en Oleum Roſarum*) met de *Kreefte-band* van *Galenus* verbonden. Den 28. hebben wy hem uit de *Mediaan-ader* op de ſlinker Arm, omtrent ℥iv. bloeds doen uitlaten. Zyn koſt was een *Panatella*, en de drank een Garſte-water, met het Sap van Granaatappelen gemengt. Den 30. om dat hy klaagde over de bitterheid van zyn mond, die bykans by alle Hoofdwon-

onden de Patienten lastig valt, heeft hy gebruikt de
olgende Syroop.

℞. *Syrup. rof. fol.* ℥ij.
Elect. Lenit. ℥i.
Sem. citr. ℈j.
Decoct. fl. & fr. q. f. M. F. Syrup. liquid.

Die hem in vyf Kamer-gangen een Gal-achtige en schuym-achtige stoffe, heeft doen afgaan. Den 1 *May* heeft de Patient een geruste slaap genoten. Het harde Moeder-vlies was ontrent de Kroon-naad slym-achtig, en half verrot, waar op ik een *Liniment ex syrupo de rosis siccis, spiritu vini & terebinthina*, op een zyde lap gesmeert, heb geleid, en voorts de wonde met de volgende middelen, bezorgt. Den 2. heeft hy van wegen de dorst, gebruikt de volgende Syroop:

℞, *Syrup. acetof. citri* ℥j.
Acetofell.
Oxyfacch. fimpl. ana ℥ß.
Aq. cerafor. nigr.
Fragar.
Borrag. ana ℥ij. *M. F. Haustus.*

Den derden dag, als hy zyn Neus-gaten toe, en den Aassem te rug hield, zo is een overvloedige en geele stoffe, uit de wonde gevloeit: Daar na de wonde gezuivert zynde, kwam een zwarte Splinter-been, dichte by de Winkel-naad te voorschyn. Den 4. heeft de dorst opgehouden, en de splinter van 't boven-genoemde been heb ik met de Trek-tang, uitgehaalt. Den 5 heb ik de wonde van wegen haar stank, met het gezegende afzietzel gewasschen. Den 6 heeft de gezeide stank opgehouden, en om de wonde te beter uit te droogen, heb ik ook deze Dragt-zalve gebruikt.

℞. *Tereb. lot. in aq. fcord.* ℥ij.
Pulv. Myrrh.
Aristoloch. rot.
Irid. Florentin. ana ℈j.
Mell. rof. colat. q. f. M. inform. Linim.

Den

Den 7. was het wel met den Patient, dog alzo hy geen open lyf genoeg hadde, wierd hem het volgende Klisteer gezet:

> ℞. *Decoct. commun.* ℥viij.
> *Elect. Diatholic.* ℥j.
> *Olei violar.*
> *Chamom. ana* ℥iß. *M. f. a pro Clystere.*

Waar van hy drie maal af-gegaan heeft. Den 8. heeft hy met een geruste slaap overgebracht. Den 9. is het harde Harssen-vlies zeer rood geweest, en zyn uit het zelve, terwyl ik 't met Katoen zuiverde, eenige Bloed-droppels gevloeit. Van den 10. tot den 14. heeft hy hem zeer wel bevonden. Den 15. nam hy wegens de hardlyvigheid, de *Bolus* uit *Elect. lenitiv.* ℥j. & *Sachar. q. s.* gemaakt, die hem viermaal deed ter stoel gaan. Den 20. begon op het dikke Harssen-vlies, en het tusschen-schot van de Tafels der Herssen-pan, rood vleesch te groeien. Den 24. was hy zeer wel te pas; *doch tot meerder versterking van het Hoofd, heb ik by de bovengestelde pap noch gevoegd roode Wyn, en een weinig Tarwe-semelen.* Den 30. *May* geschiede een groote afschilfering van het Bekkeneel, en de Wonde dicht met vleesch vervult zynde, heb ik de gezegende Wasch-pleister daar op geleid, om de Wonde met een huid over te trekken. Den 10. *dito* was de Wonde toegeheelt, en den 11 is de Patient weder uitgegaan. Den 20. t' eenemaal geneezen zynde, heeft hy hem weder in zyn Oorlogs-dienst, begeven.

DE VI. WAARNEMING.

Een Hoofd wonde met een zeer groote inwyking van het Bekkeneel.

In 't Jaar 1636. den 18. *November*, ten negen uuren voor de middag, wierd een zeker Huisman van *Edelhaussen*, van een warme en vochtige gematigheid, en omtrent 32. jaren oud zynde, van een zeker Schmidt, van wegen zeker twist, aangaande de palen van de Akkers, voor den Rechter en goede Mannen, met een omgekeert Hou-

Houweel of Graaf-yzer, op de rechte zyde van het Oper-hoofd in dier voegen geslagen, dat hy niet alleen achter over ter Aarden neder viel, en het bloed de Neusgaten overvloedig uitliep; maar ook zonder gevoel en beweeging, voor dood lag: Zyn Huis-vrouw liet ten 10. uuren een Chirurgyn van *Ulm* ontbieden, die de quetzuur met het bloed-stempende poeijer van *Galenus* en het wel geslagen wit van een Ey, verbond; daar hy nochtans, ten aanzien van de oorzaak, die zeer gewichtig was, dezelve met een Kruis-snee, hadde behooren wyder te maken. Den 19. ten vier uuren na de middag, wierd hy met een Draag-bedde na *Ulm* gebracht, en omtrent seven uuren, heb ik hem met groote pyn in 't Hoofd, Koorts, en een dik gezwollen rechter Oog hebbende, en in zwym vallende, gevonden; weshalven ik hem terstond de volgende drank, om hem te versterken, voorgeschreeven hebbe.

℞. *Aq. ceras. nigr.*
Acetos.
Borrag ana ℥iß.
Spir. cephalic. Anhalt. ℈ij.
Marg. præp.
Corall. rubr. præp. ana ℈j.
Lapid. chrysol. præp. ℈ß.
Man. christ. perlat. ℥ß. *M.*

Van dewelke hy dikwils een of twee lepels heeft ingenomen. Tegens den dorst en de walging nam hy des avonds de helft van dit *Julep.*

℞. *Syrup. è succo viol.* ℥jß.
Tinct. ros. cum julepo. ℥jv.
Aq. Endiv. ℥ij.
Vini granat. ℥iv. *M. pro 2. dosib.*

Den 20. *dito*, twee uuren voor de middag, heeft hy over zeer groote Hooft-pyn beginnen te klagen: de band los gemaakt, en de wonde ontdekt, en bezichtig zynde, zo heb ik met het knoop-achtige deel van het Tent-yzer, de breedte en lengte van de wonde zeer naarstiglyk onderzocht, en de Pan zeer ingebogen, bevonden. Daar-

om heb ik dezelve dag met het Dubbel-mes van *Celſus*, *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, de wonde in de gedaante van de Letter X. of van een kruis, wyder gemaakt, en het Pan-vlies met de Nagels afgetrokken, om het bloed te ſtempen, en de quetzuur open te houden, daar op geleid Hennippe-werk, met wel geſlagen wit van een Ey, nat gemaakt, en met een bloed-ſtempend Poeijer beſtrooit. Tot weering van de ontſteeking, heb ik het geheele hooft en de Hals, met Roſen-olie beſmeert, en een vierdubbel Doek-drukzel in roode Wyn uitgedrukt, op de Wonde en de naaſte deelen geleid, en met de band *in de* X. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat* verbonden. Des avonds heeft hy een verkoelende Syroop gebruikt, en tot zyn drank Garſte-water, en een *Panatella* tot zyn avond-maaltyd, genuttigt.

Den 21. ten tien uuren voor de middag, alzo het bloed t' eenemaal geſtempt was, heb ik den band wederom los gemaakt, alles weg gedaan zynde, heb ik de Wonde bezichtigt, en niet alleen een inbuiging in het Been van het voorſte deel des Hoofds, een dwars-vinger breed van de Kroon-naad, en twee dwars-vinger breed van de Pyl-naad, bevonden; maar ook een verſpreiding van twee ſcheuren, ontſtaan door het geweld van de kneuſing, van de welke de voorſte van de voorzeide indrukking, door de Kroon-naad na het rechter Oog toe, en de achterſte na het ſlinker oor, hem ſtrekte. De zaken zo geſteld zynde, heb ik op het Been het Hoofd-poeijer van de *Aristolochia rotunda*, en *Iris Florent.* geſtrooit, op de kanten van de lippen de Dragt-zalf, en daar op de Goud-ſchuim-pleiſter, geleid. Tot het groote gezwel van het rechter Oog, heb ik de volgende Pap gebruikt.

℞. *Farin. hordei.*
Fabar. ana. ℥vj.
Mic. panis domeſtic. ℥ijß.
Pulv. roſ.
Betonic. ana. ℥vj.
Ol. roſar. ℥iij.
Oxymel. ſimpl. q. ſ. M. F. Cataplaſma.

Voor de middag, twee uuren voor den Eeten heeft hy in-

genomen de *Bolos lenitivos*, uit *Elect. lenit.* ℨj. *& facch. biff. q. f.* gemaakt. Den 23. *dito* ben ik van wegen de Ontsteeking, en grooter verheffing der Hoofd-pyn, draaing, en gezwel van 't rechter Oog, gedwongen geweest, et ingebogen Bekkeneel, dicht by de Kroon-en Pylaad, met de Boor-schyven door te booren. Na dat de an doorboort, en de rouwigheden van het gat met het chraap-mes afgeschraapt waren, zo heb ik met de Beeneffer *in de* II. *Fig. van de* XXIX. *Plaat*, onder het neergedrukt been gestooken, het zelve weder opgeligt en an zyn plaats gebracht; op het harde Hersſen-vlies een yden lap, met Rosen-olie vochtig gemaakt, en aan een Draad gebonden, geleid, en voorts de Wonde met het bekende Hoofd-poeijer, de drooge Doek-plukzel, en de Doek-plukzel met de Dragt-zalve besmeert, als mede met de Goud-schuims-pleister en de Pap, verbonden, vergeeende ook niet de naaste deelen van de Wonde en den hals, te smeeren. *Des avonds was het vry wat beter met de Patient, dan des Morgens, eer dat de Pan doorboort was;* en hy vervolgde het gebruik van de verkoelende Syroop. Den 24. ten tien uuren voor de middag, heb ik de Patient, die hem veel beter bevond, dan in de voorgaande dagen, ℥iv. oncen Bloed doen laten uit de Mediaan-ader van de rechter Arm, om een te rug-trekking en verkoeling te maken. Den 25. was de Pyn verzacht, en de Patient gebruikte de volgende Purgeer-drank, voor de hardlyvigheid, die in de Hoofd-wonden zeer schadelyk is.

℞. *Elect. lenit.* ℨj.
Syrup. Ros. sol. ℥ij.
Aq. Ceras. nigr. q. f. M. F. Potio, die zeer laauw moet ingegeven worden.

De wonde en het rechter Oog stond my zeer wel aan: De Patient gebruikte wederom des avonds zyn verkoelende Syroop. Den 26. zeide de Patient, dat hy de geheele nacht zeer gerust geslapen, en geen Pyn in het Hoofd, noch in het rechter Oog, hadde gevoelt. Den 27. heeft hy wederom gerust geslapen, en geen moejelykheid omtrent de Wonde gevoelt. Uit het harde Hersſen-vlies zyn eenige droppels wey, uitgevloeit. Om dan deze stoffe wat

meerder uit te droogen, heb ik *een* ſmeerzel toebereid *van Roſen-Syroop*, *Terpentyn*, *en Brandewyn*, en op een zyden lap geſmeert, op het dikke Moeder-vlies geleid. Tot meeder verſterking van het Hoofd, heb ik in plaats van het enkele mengzel van Azyn en Honing, wreede roode Wyn, onder de Pap gemengt. Den 28. heeft de Patient zich zo wel bevonden, als des daags te vooren; doch ik wierd gewaar, dat het Herſſen-vlies door de blutzing boven op zwart was. Den 29. heeft hy, van wegens de verſtoptheid des Stoel-gangs, zyn Purgeer-drank, ingenomen, en drie Kamer-gangen gehad; doch het harde Moeder-vlies, heeft haar door hulp van het ſmeerzel, tot dragt begeven, zo dat het zelve, en de zwarte vlekken, na dat het met Kotoen afgewiſcht, en 'er een weinig Bloed uitgeloopen was, rood verſcheenen. Den 30. was het weder wel, behalven dat hy klaagde eenige kloppende Pyn omtrent het voorhoofd, en de Slaap-ſpieren te gevoelen. Den 2. *December* is dezelve Pyn van zelf vergaan, en de Patient zeide, dat hy ten aanzien van zyn krachten, zonder ſtok zoude konnen wandelen. De etterachtige Stoffe, die dezelve dag van het harde Herſſen-vlies door het doorboorde gat, uitvloeide, was wit, en wel gekookt. In plaats van het ſmeerzel en de Dragt-zalf, heb ik de Zalf van *Betonien*, met de geele Waſch-pleiſter vermengt, op het vleeſch-achtig Vlies, en op de kanten van de Wonde, geleid:

℞. *Succi Betonic.* ℥iij.
Pimpinell.
Marrub. ſylv.
Conſol. maj. ana ℥ß.
Vini malv. ℥v.
Bulliant. ad conſ. vini, dein adde.
Reſin Tereb. ℥ij.
Sevi caſtrat.
Ol. roſ. ana ℥ij.
Pulv. maſtich.
Myrrh.
Mum. ana ʒjß.
Virid. ær. ʒij.
Cer. q. ſ. M. pro Ungu. de Beton.

Den

Den 3. en 4. *December* ſtond het wel met den Patient, n ik trok een ſtuk van het harde Moeder-vlies, geſcheilen zynde, met de tanden van de Trektang uit, en leidde laar dezelve middelen op, die ik in de voorgaande dagen gebruikt hadde. Den 5. was het harde Herſſen-vlies van alle kanten met rood Vleeſch overgetrokken, dat een goed teken is, na de Leer van *Celſus*, die *lib.* 8. zegt: *Wanneer de zaak wel gaat, zo begint het Vleeſch van het Vlies zelfs te groeijen.* Den 7. heb ik tot meerder verdrooging, de gezegende Pleiſter op het dikke Moedervlies geleid. Den 8. 9. en 10. was het wel met den Patient. Den 11. heeft hy niet met al geſlapen. Den 12. heeft hy over Hoofd-pyn geklaagt. Den 13. heeft hy een weinig geſlapen. Den 16. ben ik met het Tent-yzer, een weinig gebogen zynde, tuſſchen de eerſte en tweede Tafel van het Bekkeneel gekomen, en een Been-ſplinter met het knoopige Mes aan alle kanten los gemaakt, met de Trek-tang uitgehaalt. Den 18. *dito* heb ik noch een ander Been-ſplinter, omtrent het Voorhoofd afgeſchilfert, met de Trek-tang, *Acantabalum* genoemt, uitgetrokken. Den 19. 20. 21. en 22. is hy wel te pas geweeſt. Maar den 23. heeft hy geklaagt over een bezwaarlyke Hoofd-pyn, en daarom de boven-geſtelde drank, ingenomen, die hem vyf Stoel-gangen heeft doen hebben. Na de middag klaagde hy over de Pyn in de Maag, om dat hy veel koud Water hadde gedronken. Op de Kersdag at hy al te veel Vleeſch, zo dat 'er een nieuwe toevloeijing van vochtigheden haar verhief, een koortzige hitte het lichaam overviel en zwart Vleeſch in de Wonde te voorſchyn kwam. Daarom verbood ik hem het Vleeſch-eeten, en liet hem alleen de *Panatella* of Garſtegruwelen, tot een Spys toe. Het lichaam voorts zacht purgeerende, en ligte verdragelyke Spyzen hem voorſchryvende, heb ik het zwarte Baſtaard-vleeſch, met gebrande Aluin, doen vergaan, zo dat het binnen den tyd van vyf dagen, beter met hem wierd. In de Maand *Januarius* heb ik de Wonde doen overvellen met deze gezegende Waſch-pleiſter:

℞. *Gumm. Ammon.*
Galb.

Gumm. Opopon.
Bdell.
Pulv. myrrh.
Thuris.
Mastich.
Aristol. long.
Virid. æris.
Lapid. calam. præp.
Hæmatit. ana ℥j.
Lithargyr. aur.
Olei commun. ana ℔j.
Ceræ citrin.
Resin. Tereb. ana ℥vj. *M. F. Ceratum*, 't welk de Zweeren zeer snel toeheelt, noch eenig aangroey van bastaard-vleesch toelaat.

Ende dus den Patient met het voorzeide middel, tot zyn voorgaande gezontheid, gebragt.

DE VII. WAARNEMING.

Een Kneuzing van 't Hoofd, op de honderste Dag de Dood aanbrengende, om dat het gebruik van de Been-boor achter wegen gelaten was.

EEn Huis-man, uitnemende sterk, en die nooit van zyn leven ziek was geweest, 40. jaren oud, van eenige andere dapper, met vuysten afgerost zynde, hadde harde slagen op zyn bloote hoofd gekreegen. Dit geschiedde den 11. *November* 1630. De Patient heeft dit niet veel geacht, en eenige dagen volgende, zyn gewoonlyke dingen gedaan, alhoewel hy geen kleine pyn van de slagen gevoelde. Den 10 van dezelve Maand begon hy zwakker te worden, en een heviger pyn te gevoelen: daar by kon hy het onderste Kaak-been, zwaarlyk beweegen, zo dat hy de mond naauwelyks konde openen, en de Spys daar in steeken, en eindelyk ook de mond, zonder hulp van de hand, het Kaak-been t' zamendrukkende, niet meer heeft konnen sluiten. De Barbier van 't Dorp ontboden zynde, heeft de kneuzing, ik weet niet met wat middelen,

n, beginnen te verdryven; maar nademaal het hoe lan-
er hoe erger wierd, zo is vier dagen daar na, te weten
en 22. van dezelve Maand, een bedreeven Chirurgyn uit
e naaste Stadt, ontboden geworden, die het hoofd van
et geronnen en buiten gevat bloed, eenigzins gezwollen,
eeft bevonden. Deze heeft met verscheide verdryven-
le middelen, de zwelling wel te rug gedreeven, maar de pyn
niet weg genomen, die het geheele hoofd, en de Nek
nnam, en van dag tot dag met zodanige macht, zich ver-
hief, dat hy noch het hoofd beweegen, noch de oogen
opheffen konde, daar by kwamen noch de draaijingen,
weinig slâpens, ligte ydelheden, en zwakheden der Le-
den, zo dat hy naauwelyks op de voeten staan, veel min-
der wandelen, ook altemets de Armen niet opligten, kon-
de. Een Genees-meester eindelyk ontboden zynde, en
den 7. *December* by hem komende, heeft hem uit het
bedde op een bank zittende, en een żeer stuur en wreed
gelaat toonende, aangetroffen, zo dat hy niet weinig
ontstelt wierd, en stuipen, of eenige andere zwaar-
dere, en haast aanstaande toevallen vreesde. Als hy de
tekenen en toevallen onderzochte, zo vond hy, het hoofd
overal met de handen aantastende, om te weten, op wat
plaats de grootste pyn was, in het achterste en bovenste
deel, een weeke plaats, de vinger ontwykende, in dewelke
met de vinger nedergedrukt zynde, een oogenschynlyke
holligheid staan bleef; waar door hy een uitstorting en
t'zamenlooping van een buiten gevat en verrot bloed, on-
der de vleeschige huid, bemerkende; oordeelde, dat men
dit moest door de snee van de Huid uitvoeren, op dat
het been van de Pan door het zelve niet bedorven, of
het Pan-vlies, ontstooken worden, of de voorverhaalde
toevallen niet toenemen, en de dood veroorzaken zou-
den. Dit is van de tegenwoordige Chirurgyn in 't werk
gestelt, en de Huid met de Kruis-snee geopent, tot op
het Pan-vlies, zo dat 'er zwartachtig geronnen en wey-
achtig Bloed, uit de Wonde liep. Door deze opening
zyn de toevallen eenigzins verzacht geworden, en de
Hoofd-pyn is meesten-deels vergaan. Anderen, voorna-
mentlyk die geenen, die de Patient zo qualyk mishan-
delt hadden, begonden quaalyk te oordeelen, even als of
deze Kruis-snee niet noodzakelyk, maar te vergeefs ge-
weest,

weeſt, en het Hoofd meerder ſchade aangebracht hadde. Daar door is de Genees-meeſter, die niet weinig gevaar ui de quaadheid van de toevallen oordeelde dat nakende naren, en daar benevens in vermoeden was gekomen, of het Bekkeneel ergens door de ſlagen een ſcheur gekregen hadde, (want hem doen noch niet bekend kon zyn, of 'er ook Wapenen of Stokken behalven de vuiſten waren gebruikt geweeſt), of dat het Bloed onder de Huid vergadert, door de verrotting de Herſſen-pan hadde begonnen te beſmetten, of dat door de Ontſteeking in het buitenſte gedeelte, dicht by de Pyl-naad, een deel van de vuile Etter-ſtoffe, door de naad na binnen toe geweeken was, of dat eenige aderen, gaande na de Herſenen, of na derzelver Vliezen, geborſten waren, van de welke het uitvloeijende Bloed, in een bloedige Etter verandert, deze toevallen mogte veroorzaakt hebben; en daarom ook geraden heeft, dat het Pan-vlies van het Bekkeneel afgetrokken zoude worden, ja dat men de Been-boor by by de hand zoude nemen, indien de toevallen niet achter bleven; bewogen geworden, en heeft begeert dat men hem een ander Genees-meeſter, in de Chirurgie wel bedreeven, zoude byvoegen: de welke ontboden zynde, als hy alle de omſtandigheden zeer naauw hadde onderzocht, met hem t' eenemaal eens is geweeſt, en tot noch meerder voorzichtigheid de aftrekking van 't Pan-vlies heeft voorgeſlagen, alzo anders niet een vaſte zekerheid zoude konnen belooft worden, 't welk hy met redenen en voorbeelden beveſtigde. Maar hier toe heeft de derde Genees-meeſter, als mede de Chirurgyn, die van de tegen-partye opgemaakt waren, geenzins willen verſtaan, om dat 'er geen zwaarder toevallen meer by waren, noch eenige tekenen van de gequetſte Herſſen-pan te voorſchyn kwamen, zo dat zy hem buiten gevaar verklaarden te zyn, en raadzaam vonden, de wonde, die noch eenige dagen konde open gehouden worden, toe te geneezen: 't welk dan de andere, niet willende daar voor aangezien zyn, dat ze den Patient onnodige quellingen begeerden aan te doen, toegeſtemt hebben. Zo is dan de quetzuur toegeneezen geworden. Maar van die tyd af heeft de Patient weder begonnen met zeer groote pyn van het Hoofd gequelt te worden, voornamentlyk in het binnenſte van het

…t deel, alwaar de Kruis-snee geschied was, waar over hy …duurig klaagde, zo des daags als des nachts; de draayingen …n groote slappigheden deeden zich ook weder op, heele …achten sliep hy niet, hadde een walg van Spyzen, de …nderste deelen trilden en waren koud, maar de bovenste …aarentegen met een gestadige hitte bevangen. Den 5. *…ebruary* gevoelde hy een zwaare zinking door het slinker …eel van het Hoofd, even als of hy met heet water bego…en wierd, en de vochtigheden vielen op de Keel en rol…len na de Borst toe, alwaar zy een zodanige zwaarigheid …hebben veroorzaakt, dat hy meende te zullen stikken; …doch die zyn na weinig uuren, weder verdweenen. De …eerste Genees-meester heeft wederom geoordeelt, dat men de wonde weder moest openen, en wyder maken, daar toe de andere geenzins heeft willen verstaan, maar geoordeelt de zaak zonder gevaar, te zyn. Maar de Patient word dagelyks hoe langer hoe zwakker, teert aan zyn Lichaam uit, en sterft.

Hier uit ontstaat een dubbelde vraag: 1) of de opening of de Kruis-snee van de huid in het hoofd, van de tegenwoordige Chirurgyn in 't werk gestelt, noodzakelyk is geweest? 2) of de slagen op het hoofd het gevaar en de dood zelfs hebben konnen veroorzaken? Op het eerste word geantwoord, dat niet alleen de Kruis-snee van de Chirurgyn in de huid gedaan, maar ook de doorsnyding van het Pan-vlies zelfs, en het booren van het bekkeneel zeer noodzakelyk zoude geweest zyn, van wegen de tegenwoordigheid van de aandringende toevallen, die eenig quaad onder het bekkeneel te kennen gaven. Aangaande het tweede, dat de blutzingen zonder of met een scheur van de Harssen-pan, die nooit moeten veracht of verzuimt worden, na den honderdsten dag van de quetzing de dood zelfs aanbrengen konnen, maar voornamentlyk, wanneer het gebrooken bekkeneel met de Boor-schyve, niet geopent word, om de stoffe, die door de scheur op het dikke Harssen-vlies, of de Harssenen zelfs, allengskens om laag zakt, uit te zuiveren. Deze vragen heeft my *Jacobus Eggoldus*, Stadts-doctor tot *Memmingen*, voorgestelt; en myn antwoord zullen *de vier volgende Waarnemingen* bevestigen; van dewelke de twee eerste, als my mede gedeelt zynde, ik terstond hier volgende zal in voegen.

DE VIII. WAAREMING.

Een Kneuzing van de Herſſenen, in de negende week ſchielyk de dood aanbrengende.

IN 't Jaar 1636. in de Maand van *December*, heb ik uit de verhaling van *Johannes Georgius Gockelius*, Ordinaris *Medicus* der Stadt *Ulm*, myn *Collega* verſtaan, dat door occaſie van de zeer droevige Duitſchen Oorlog, (in dewelke veel kloekmoedig bloed aan beide kanten geſtort zynde, aan veele rechtvaardige reden van droefheid heeft veroorzaakt), een Keizerlyke Zoldaat, uit Ooſtenryk van geboorte, in een Schermutzeling, daar het tot op de Degens aan kwam, met twee ſlagen in het Achter-hoofd van een Zweedſch Ruiter, in dier voegen is geraakt geworden, dat hy verwonnen en ter Aarden geſmeten zynde, gevangen in de handen van zyne vyanden geraakt, en in het aftrekken met andere zyne Kammeraden half dood, in het Gaſt-huis tot *Ulm*, gebracht is geweeſt.

Deze dan al te zamen zyn, na dat door de goede gunſt van onzen Achtbaren Raad, tot de kranken eenige Doctoren, (waar van *D. Gockelius* een was), en haar Chirurgyn beſtelt waren, van eeten en drinken, als ook uitwendige en inwendige Genees-middelen zo verzorgt, en na de Konſt gehandelt, dat veele van dezelve gezond en behouden, wederom na huis zyn gekeert, doch dezen onzen geſlagen Zoldaat (nochtans zonder een bloedige Wonde, en zonder eenige ſcheuring, of zichtbare inbuiging van het bekkeneel), na dat omtrent negen weeken verloopen waren, als hy niet alleen vaardig ſpreeken en gaan konde, geen pyn meer van de Kneuzing gevoelde, maar ook dikwils, om hem te vermaken, ging wandelen, goed cier maakte, en eindelyk ook op zyn vertrek, en weder-keering in zyn Vader-land dachte, is, na dat hy t' eenemaal gereſolveert was, om met de eerſte gelegentheid met een zeker Schip te vertrekken, des nachts gezond en wel te pas, gelyk het ieder man ſcheen, te bedde gegaan zynde, ſchielyk in de ſlaap dood gebleeven.

Op dat nu de oorzaak van deze onverwachte dood niet zoude verholen blyven, heeft de voorzeide myn

Col-

Collega by de Voogden van 't zelve Gaſt-huis aangehouden, dat zy hem zouden verlof geven door het openen van het Bekkeneel door de Chirurgyn, en de bezichtiging van de Vliezen en de zelfſtandigheid van de Hèrſſenen, de geheele grond vorder te onderzoeken, en de zaak van het begin wederom op te halen. De voorzeide Voogden ligtelyk hier toe verſtaande, is de Kruis-ſnee geſchied, het Pan-vlies van het been afgeſcheiden, en het Bekkeneel zelfs, na de gewoone manier in de rondte met een Zaag afgezaagt zynde, heeft hy door een zeer naarſtige bezichtiging en aanmerking van alle deelen, niet de minſte ſpleet, noch ook het minſte teken van eenige nederdrukking konnen bemerken; maar daar en tegen in het Breyn zelfs, onder de geſlagen deelen gelegen, omtrent een vinger dik, (gelyk in de verrotte Appels wel pleegt te gebeuren) een zeer groote, en bykans tot de holligheden toe, doordringende verrotting, en eenige bederving van het dunne Moeder-vlies gevonden: alle de overige deelen onbezeert geweeſt zynde.

Ons gevoelen met malkander gecommuniceert hebbende, konden wy van de uiterlyke oorzaak, en de geweldige ſlagen geenzins twyffelen, dat dezelve niet alleen de ziekte, maar ook de dood van deze Zoldaat, zouden veroorzaakt hebben. Doch dit heeft ons in een twyffel en verwondering geſtelt: 1) dat die quetzende kracht niet de naaſte, maar veel eer de binnenſte deelen door het ſlaan, gequetſt heeft; alhoewel men door ondervinding diergelyke voorbeelden meer heeft aangemerkt. 2) Hoe die gematigde en doorſchynende Levens-geeſten zo hevig in de Harſſenen konnen ontſtelt worden, dat ze gelyk als in een oogenblik een beroerte en verſterving toelaten, de Buitenſte deelen gezond en behouden blyvende. 3) Waarom deze zo groote verrotting in de Harſſenen zelfs haar oorſprong genomen hebbende, en aan het dunne Moeder-vlies mede gedeelt zynde, nooit eenige pyn van de binnenſte deelen, noch eenige ontſteltenis van de inwendige of uitwendige zinnen veroorzaakt, maar onvoorziens alle kracht van gevoelen met het leven zelfs, weggenomen heeft. *Zo laat dan de Chirurgyns uit deze waarneming dit onthouden, dat zy geen ſlagen of blutzingen van het hoofd, ſchoon de deelen de Herſſenen beſluitende onbe-*

bezeert bevonden worden, klein en gering achten, in dezelve nooit een ongetwyffelde behoudenis beloven, en geene misſlagen, voornamentlyk in de order van eeten en drinken, toelaten, maar liever met een voorzichtige Konſt, en wys mistrouwen, de Patienten zo handelen, dat zy als waare lichten en goede getuigen van onze Konſt mogen zyn.

DE IX. WAARNEMING.

Een Inwyking van het Bekkeneel, en Steeking van het harde Moeder-vlies, die uit gebrek van het noodzakelyk Werk-tuig, de Patient om 't leven heeft gebracht.

DEn voorzeiden *D. Gockelius* heeft my verhaalt, doen hy in 't Jaar 1633. den 23. *February* na *Bieberach* beroepen wierd, om Stadts-doctor te zyn, en van wegens de beroerte van Oorlog, tuſſchen hoope en vreeze ſtond, dat een zeker Huis-man van de invallende vyand, in zyn eigen huis geplondert, en met het geveſt van een Degen in dier voegen op de top van het hoofd geſlagen is geworden, doch evenwel zonder een bloedige Wonde, dat het Been van het Bekkeneel, gelyk als een Kuil, diep ingedrukt, het dikke en dunne Harſſen-vlies geſtoken, en daar door een Koorts met vervreemding des verſtands verwekt wierd. De Doctor by den Patient ontboden zynde, en hem een Purgatie ingegeven, en op den Arm een Ader hebbende laten openen, trachtede de Koorts, als mede de andere toevallen met *altereerende* middelen te verzachten, en deed daar benevens zyn uiterſte beſt, om met de gemeene Werk-tuigen, die hy by der hand hadde, de nederdrukking op te ligten, en het bekkeneel weder in zyn natuurlyke ſtaat te brengen, maar alles te vergeefs, want van wegens het gebrek van de Been-boor, die men door de onveiligheid der wegen zo haaſt niet heeft konnen by der hand krygen, is de Man den volgende morgen zeer onnozelyk overleden, zo dat het gebrek van de noodzakelyke, en in dit werk afgebeelde en beſchreevene Werk-tuigen, als mede van de behoorlyke Konſt-bewerking, hem de hoop van zyn behoudeniſſe ontnomen heeft. Hier moet men aanmerken, by aldien den eerſten dag van

van de quetzing de huid met de Kruis-ſnee geopent, en het bloed geſtempt zynde, het bekkeneel terſtond met de Boor-ſchyven doorboort hadde geweeſt, dat men de been-ſplinter, de vliezen van de Harſſenen ſteekende, zoude hebben konnen uitnemen, zo zoude de Patient mogelyk niet geſtorven hebben.

DE X. WAARNEMING.

De Draaijing in het Hoofd van een Schaap, ontſtaan uit een Etter-zweer van de Herſſenen.

IN 't Jaar 1634. den 24. *December*, was ik in de winkel van *Nicolaas Reutte*, een Chirurgyn, die gewag maakte van zyn Schapen, van dewelke een gequelt was met een Draaijing des Hoofds, van de Duitſchen *Schwindel* of *Wirbling* genoemt. Na het zeggen van de Schaapherder is dit quaad de ſchoonſte Schapen gemeen, die eindelyk, na dat het geheele Breyn in water verandert is, ſchielyk ſterven. De Chirurgyn heeft belaſt, dit Schaap, dat met de draaijing en omlooping des hoofds gequelt was, te ſlachten, en zond my het hoofd van het geſlachte Schaap toe, dat ik 't zelve openen, en de rechte oorzaak van deze toeval ernſtelyk zoude navorſchen. Het Herſſen-bekken ontdekt zynde, zo heb ik beide vliezen, de ſubſtantie van de Herſſenen, en de voorſte holligheden van dezelve zeer naarſtiglyk doorkeeken, maar niet een droppel van eenig water gevonden. Daar op heb ik de derde en vierde holligheid zeer naauw bezien, en daar in ook geen teken van eenig water gewaar konnen worden, maar de derde was met veel bloeds gevult. Daar na deed ik met het handvatzel van het Sny-mes de Werktuigen van de reuk opligten, en heb op de ſlinker zyde, te weten, tuſſchen de Herſſenen, en haar dunne Moeder-vlies een Etter-zweer gevonden, een Viſch-blaze gelykende, en vol van zeer klaar water zynde, als mede by het ſlinker Oog een zwartachtige ſtoffe van de Herſſenen. Ik was verwondert, nademaal in de ziekte de Herſſenen zelfs geraakt waren, waarom het Schaap niet eerder de ſtuipen, of de lammigheid, als de draaijing heeft gehad.

DE

DE XI. WAARNEMING.

Een Kneuzing des Hoofds, op dewelke een draaijing en Geraaktheid gevolgt is.

ANno 1645. den 25. *January*, heb ik het hoofd van myn Schaap, dat van een diergelyke draaijing dood bleef, geopent. Het bekkeneel afgenomen zynde, zo heb ik de ſubſtantie van de Herſſenen met alle zyne dekzels onderzocht, en terſtond in de ſlinker zyde na by het achter-hoofd, onder het dikke Herſſen-vlies een blaas gevonden, zo dik als een Viſch-blaas, die met water en Wormpjes, gelyk als in de Kazen groeijen, gevult was, en op de grond begon te verrotten. Dit gezwel in zyn eigen vlies beſloten, en grooter dan een Duiven-ey, hadde hem in dier voegen in de Herſſenen ingedrongen, dat het ook de derde holligheid van dezelve eenigzins te zamen drukte. Het Schaap, gelyk de Schaap-herders getuigden, heeft zich den geheelen dag, op dewelke het geſtorven is, op de rechter zyde rondom gekeert. *Het geene de gemelde Schapen is gebeurt, kan de menſchen ook gebeuren.* Want ik heb diergelyken gebrek met de Barbier *Johannes Buraus*, en de Chirurgyn *Georgius Riedlin* waar genomen aan een Vrouws-perzoon *Maria Schmarbmännin*, die na een Kneuzing van het voorſte deel des hoofds, van my geneezen zynde, een geheel jaar lang over de draaijing alleen zeer hevig heeft geklaagt, en, na dat ze veel middelen te vergeefs hadde gebruikt, eens aan het avondmaal zittende, door een zeer ſterke geraaktheid ſchielyk is overleden. Haar Ouders verzochten op my, dat ik het bekkeneel zoude openen, om haar te verzekeren, of verloſſen van de achterdocht van eenig Venyn, die ze uit zeker feit vermoeden. Het Herſſen-bekken dan geopent, en de Herſſenen bezichtigt hebbende, wierd ik in de ſlinker zyde een gezwel gewaar, aangaande de Blaas en de ſtoffe in het zelve, aan het voorgaande niet zeer ongelyk, 't welk in de groote van een middelmatig Hoener-ey, de derde holligheid van de Herſſenen ten deele t' zamengedrukt heeft. De geene, die my vraagden, wat de oorzaak van zulk een, in zyn eigen vlies be-

besloten, gezwel mogt geweeſt zyn, heb ik ter antwoord gegeven, en mogelyk wel geoordeelt, dat de Herſſenen aan die zyde geſlagen, zwak zyn geworden, waar door het toevloeijende voedzel, niet in de ſubſtantie van de Herſſenen, maar in een dusdanige ſtoffe, is verandert geworden. Hier uit blykt wederom, dat alle Hoofd-ſlagen hoog moeten geacht, en niet verzuimt worden, alzo niemand met een ſubtiel verſtand begaaft is, dat hem niet altemets de binnenſte deelen, tot een ondergang gediſponeerd zynde, zouden verborgen blyven.

DE XII. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde, met een ſnee van de Herſſen-zikkel, en beide Moeder-vliezen.

IN 't Jaar 1635. is *Michael Schneider*, een Zoldaat van *Ulm*, tot *Elchingen* in Guarnizoen leggende, van een Keizerlyke Zoldaat op de Kruin en het Achter-hoofd, met een Zabel gequetſt geworden. De wonde in het Achter-hoofd was ſlecht, maar die op de Kruin van 't hoofd, was niet alleen met een groote indrukking en ſcheur van het Bekkeneel, maar ook met een quetzing van het dikke Moeder-vlies, en de Zikkel daar in de Takken van de Slag-en Keel-ader van de Hals t' zamen uit komen, verzelt. Een onbedreeven Barbier heeft deze twee wonden op zyne manier gehandelt, en met het eerſte inzicht geneezen. Wat geſchied 'er? Deze zeer ellendige Patient leed daar op zeer wreede pyn, na dewelke volgde een razerny, ſtuipen van het geheele Lichaam, en eindelyk de geraaktheid. De zaken dan dus ſtaande, wierd ik de ſesde week na de quetzing, van zyn Huis-vrouw tegens den avond ontboden, en vond hem met de geraaktheid overvallen, welker oorzaak was de verſtopping en t' zamenperſſing der Zenuwen, door de overvloedige Etter, die door de wonde hadde behooren uitgezuivert te worden; ja de menigte van zwarte en ſtinkende Etter was zo groot, dat hy ook door de Neus-gaten en het verhemelte, zyn uitgang zochte, de geraaktheid ontloſte, en voor my een zeker teken was, dat het Bekkeneel geſcheurt, en ook een quetzing van de binnen-deelen geſchied moeſt zyn.

zyn. De toegeſleezen plaats van de Kruin, met de vinger aanrakende, ben ik een zeer groote Kuil gewaar geworden, die een oogenſchynlyk kenteken van de inbuiging der Herſſen-pan, was. De voorzegging gemaakt hebbende, verklaarde ik, dat de Patient zeer groot gevaar liep, en deed hem een purgeerende Kliſteer zetten, en na de goede werking van het zelve, de Hoofd-ader openen. Den tweeden dag heb ik met het Mes *in de* I. *Fig van de* II. *Plaat* de huid en het Pan-vlies, met een Kruis-ſnee geopent, het Pan-vlies met de vingers van het hevig nedergedrukte, en dikwils geſcheurde Bekkeneel, afgeſcheiden, en met de bloed-ſtempende middelen, de wonde wyder gemaakt, op dat ze tot de volbrenging van de Konſt-bewerking, in dit geval zeer noodzakelyk zynde, genoeg open zoude ſtaan. De derde dag, als het bloed genoeg geſtilt was, heb ik het Bekkeneel vyf maal aan den ommeloop van de indrukking met de Boor-ſchyve van *Aguapendens* doorboort, door elk gat een doekjė met Roſen-olie genat, op het dikke Moeder - vlies laten zakken, op het Been het bekende Poeijer geſtrooit, en de lippen van de wonde, met de Dragt-zalve en Goud-gelid-pleiſter, en een drie-drubbelde-doek uit warme wreede roode Wyn uitgedrukt, en met een bekwame band bedekt. Den vyfden dag heb ik het Tuſſchen-ſchot der gaten, met myn Draai-zaag *in de* I. *Fig. van de* XXIX. *Plaat* doorgeſneeden, het nedergedrukte, op de voorzeide manier van het gezonde en geheele deel des Bekkeneels, wiens binnen-tafel tot op het mergachtige Tafel-ſcheidzel bedorven was, afgezondert, met de Trek-tang uitgenomen, en de uitſteekingen, na dat ik daar van te vooren een Vlies-bewaarder hadde onder gebracht, met de Tangen *in de* III. IV. *en* V. *Fig. van de* XXIX. *Plaat* afgeknipt. Na dat dit geſchied was, zo heb ik met het nederdrukkende Werk-tuig *in de* X. *Fig. van de* II. *Plaat* de Herſſenen matelyk nedergedrukt, zo dat de Etter-ſtoffe in zeer groote menigte door de geopende weg, is uitgevloeid. Op het dikke Herſſen-vlies, (wiens Zikkel dwars doorgeſneeden, zonder ophouden bloed druppelde), leide ik daarna een Linnen-doek met het gat overeenkomende, en beſmeert zynde met de Zalve van *Hieron. Fabritius*, op het Been deed ik de Poeijers, en drooge Doek-plukzel, op de kanten van de Won-

Wonde de Dragt-zalf, en de Goud-ſchuims-pleiſter, als
nede de pap en de Zwachtel daar boven over. Des avonds
egoſt het met den Patient te beteren, en de Etter hield
p door de Neus-gaten, en het verhemelte des Monds haar
e loſſen. Den 6. heb ik de vliezen en haar Zikkel we-
erom beſchouwt, en ben het druipen van het bloed gewaar
eworden, 't welk van wegens de diepte van dit vat niet
oſte bedwongen worden; want de vaten doorſneeden
ynde, eiſchen noodzakelyk het aanraken, en eenigzins
' zamendrukken van de toewringende Heel-middelen, 't
velk echter beide, uit vreeze voor een nieuwe Bloed-
loeijing en de geraaktheid, niet heeft konnen in 't werk
eſtelt worden. Daarom heb ik de Bloed-vrienden en de
Huisvrouw van den Patient te kennen gegeven, dat hy
zonder gevaar van zyn Leven, niet t' eenemaal tot zyn
voorgaande gezondheid, gebracht konde worden, nade-
naal de Wonde toegeneezen zynde, de uitdruipende Et-
er-ſtoffe, wederom in Etter veranderende, en geen uitgang
door de boven-deelen vindende, de vootzeide toevallen
verwekken, een oorzaak des Doods, konden zyn. Deze
voorzegging dan vooraf gedaan hebbende, handelde ik het
Vlies, het Been en de kanten van de Wonde na gewoon-
e, en hield de Wonde open, gelyk als een Etter-dragt
n de byeenkomſt van de Kroon-en Pyl-naad ingebrand,
door dewelke de Etter ook allengskens zyn uitgang heeft
genomen, en de Patient heeft een half Jaar lang zyn
ampt, wederom bedient; maar voorts dronken zynde,
heeft hy deze Zweerende opening verwaarlooſt, zo dat
ze binnen 24. uuren toegroeide, en 'er niet een droppel
neer uit liep. Alzo nu de voorgeziene toevallen hun
niet terſtond lieten merken, zo heeft de Patient met
yn Huisvrouw aan zyn volle verkreegen gezondheid,
geenzins getwyffelt, tot dat hy na drie maanden van
dezelve toevallen wederom overvallen zynde, ſchielyk
geſtorven is. Indien ik na zyn Dood het Bekkeneel met
de Zaag hadde geopent, ('t welk my niet toegelaten
wierd) zoude ik buiten twyffel de Etter onder de Panne,
gevonden hebben. *Uit deze Waarneming blykt openbaar-
lyk, dat de Been-boor niet alleen in de eerſte dagen, maar
ook dikwils lang na den tyd van de quetzing, met zeer groot
voordeel kan in 't werk geſtelt worden.* Uit de volgende

 Hiſto-

Historie zal ook blyken, dat de quade toevallen altemets terstond hun laten merken, somwylen ook wel eerst na de honderste dag verschynen, dewelke nochtans buiten allen twyffel, de zieken nooit zouden overvallen hebben, by aldien het Bekkeneel terstond in het begin, gelyk ik boven *in de* VII. *Waarneming* hebbe gewaarschouwt, geopent hadde geweest.

DE XIII. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde, in de negen en twintigste week, met de Been-boor geneezen.

ANno 1629. *in Septembre* heeft de Neef van *N. Tischler*, een Ritmeester tot *Milanen*, een Wonde in het Hoofd ontfangen, die de Heel-meester, geen toevallen bemerkende, na het eerste inzicht, binnen 14. dagen toe geneezen heeft. Geneezen zynde is hy *in de Maand Maart van 't Jaar* 1630. te *Ulm* gekomen, en heeft over zeer groote Pyn van 't geheele Hoofd, Draajing, duisterheid der Oogen, en Lammigheid van de rechter Arm, geklaagt. Ik een scheur van het Bekkeneel vermoedende, heb hem, 28 weeken, na dat hy gequetst heeft geweest, de huid en het Pan-vlies na de gedaante van een Drie-hoek op gesneeden, het Bekkeneel *den* 13 *Maart* ten huize van *Nicolaus Reutte*, aan de zyde van een zeer naauwe scheur, tweemaal doorboort, en het tusschen-schot der Gaten, met een Draay-zaag, uigesneeden. De Etter-stoffe, die door de spleet allengskens onder het Bekkeneel was gezakt, uitgezuivert zynde, zo zyn de toevallen verdweenen, zo dat dezen Patient, binnen den tyd van een Maand, zyn voorgaande gezondheid volkomentlyk, wederom verkreegen heeft.

DE XIV. WAARNEMING.

Een Spleet en de Indrukking van de Binnen-tafel des Bekkeneels zonder letzel van de Buiten-tafel.

ANno 1626. in de Maand van *Julius*, heb ik de Weledele Twee-mannen van de voortreffelyke Republyk

k van *Ulm*, een schriftelyk verhaal gedaan, dat ik *artholomeus Schäffer*, een Keyzerlyk Zoldaat, van de *'ltenstattische* Huis-luiden gequetst, willende bezoeken, ood gevonden, en in tegenwoordigheid van veele, de orzaak van zyn Dood, aan dewelke hy den 20. van ezelve Maand overleden was, zeer vlytiglyk onderocht hadde; zynde de eenigste oorzaak van dezelve een uetzuur in de rechter zyde van het achter-hoofd, oment de Winkel-naad, met een quetzing en inwyking lleen van de Binnenste-tafel (de Buitenste-tafel onbezeert ynde), die de Herssenen terstond heeft t' zamen gedrukt, ynde die van de Barbiers als een slechte Wonde, toegeeezen: Want alzo in deze bezeering van het Bekkeneel, e Etter-stoffe door de verborgene Spleet op de Herssenen om laag gezakt zynde, zonder de hulpe van de vervaarloosde manuale Operatie des Chirurgyns, niet heeft onnen uitgezuivert, noch de Pan, de Herssenen staag m laag drukkende, zonder een bekwaam Been-heffer pgeligt worden, zo is 'er een Etter-gezwel ontstaan, onler het Bekkeneel, 't welk eerst een Koorts en razernye verwekt, daarna geborsten zynde, de rechte holigheid der Herssenen opgevult, en met schielyke stuipen, den geenen de Dood aangebracht heeft, wiens Leven nochtans in 't begin van de quetzing, door de behooryke Doorbooring en opligting (welke twee Konst-bewerkingen in *Italien*, zonder eenig gevaar van te bezeeren, bykans dagelyks in 't werk gestelt worden), buiten twyffel zoude hebben konnen behouden geweest zyn.

En om dat in onze Landstreek niet alleen deze, maar ook van te vooren veel meer van wegens deze verwaarloosde, of veel eer onbekende manier, van het Bekkeneel door de Konst-bewerking te openen, zyn gesneuvelt, zo heeft de zeer vermaarde Magistraat van *Ulm* met recht order gestelt, dat de Barbiers, zo veel mogelyk is, zouden onderweezen worden, hoe zy hun in zodanige periculeuse voorvallen te gedragen hebben, op dat het de Patienten, by fout van een behulpzame hand, niet met de Dood zouden moeten bekopen.

DE XV. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde, dewelke na de Opening van het Bekkeneel, door het drinken van Wyn, dodelyk wierd.

ANno 1634. *den* 19. *May* hebben eenige Kuypers eenen *Hendrik Hebich* genaamt, in het hoofd omtrent de Kroon-naad, en de Slaap-ſpier gewond, daar *Nicolaas Reutte* de eerſte dagen over ging, dewelke my op den derden dag, by den Patient deed ontbieden, uit wiens wonde ik terſtond een ſtuk van de Panne, van alle kanten af geſcheiden zynde, met de Trek-tang heb uitgehaalt. Den 4. dag heb ik, van wegens de groote ontſteeking der wonde, bekwame Genees-middelen gebruikt, tot op den negenden dag na de quetzing, op dewelke de Patient heeft beginnen te klagen over een ſteekende en bezwaarlyke pyn des Hoofds, die my tot een zeker teken diende, dat 'er een Etter-achtige ſtoffe onder de pan, begreepen was, en de vliezen van de Herſſenen van een Been geſtoken wierden. *Den* 10. *dag* hebben de Ouders van den Patient ook ontboden *D. Gregorium Horſtium*, die neffens my van advys is geweeſt, dat het Bekkeneel met de Boor-ſchyven, zoude geopent worden, om de Etter-ſtoffe onder de pan gezakt, een uitgang te maken, en het Been uit te halen. De pan heb ik *den* 1. *Juny*, in tegenwoordigheid van *D. Horſtius*, doorboort, en terſtond bemerkt, dat de vliezen van de Herſſenen ontſtoken waren. *Op den derden dag na de opening, heeft de Etterige ſtoffe, van wegens de zeer groote ontſteeking van het dikke Moedervlies, niet genoeg konnen uitgezuivert worden:* deswegen heb ik met toeſtemming en in tegenwoordigheid van beide de Doctoren *Gregorius Horſtius* en *Johannes Regulus Villingerus*, met de Boor-ſchyven een ander gat gemaakt, en het tuſſchen-ſchot der beide gaten, met myn Draay-zaag uitgezaagt. Na deze tweede Trepaneering, heb ik een Been, van de binnen-tafel afgeſcheiden, dat de Herſſenen en deszelfs vliezen geſtadig hadde geſtoken, met de Trek-tang uitgenomen, 't welk uitgenomen zynde, heeft de

'e ſteekende pyn eenige dagen t' eenemaal opgehouden, ɔt dat door al te veel Wyn drinken, een Etter-gezwel ı het breyn zelfs ontſtaande, een toevallende Koortze, ‹azernye, en de ſtuypen door 't geheele Lichaam verɹekt, een oorzaak van zyn dood geweeſt heeft, waar .oor hy *den* 20. *Juny* dezer weereld, overleedt.

DE XVI. WAARNEMING.

Een Kneuzing van het Hoofd, binnen drie Maanden met de aanſtaande nieuwe Maan, ſtuypen verwekkende.

MArcus Bock, zynde een Zoon van *Daniel Bock* van *Ulm*, heeft *den* 15. *November Anno* 1629. op zyn Hoofd gevallen, en terſtond zyn Ouders de blaauwe vlakken van uitgeſtort bloed in de rechter zyde van het voorſte deel des hoofds, dicht by de Kroon-en Pyl-naad getoont, waar op eerſt een Hoofd-pyn, en daarna de ſtuypen gevolgt zyn. Ontboden zynde, heb ik terſtond door inwendige middelen de ſtuypen doen ophouden, en de zwelling met het omſlaan van het vel van een verſch geſlacht Lam, bykans doen vergaan. Na twee Maanden is de zwelling van het hoofd, dagelyks grooter geworden, zo dat de voorgaande toevallen in de derde en vierde Maand, omtrent de nieuwe Maan, den Jongen weder overvielen. Daar op van de Ouders wederom ontboden zynde, heb ik het gezwel ter degen bezien, en gaf de tegenwoordige omſtanders te kennen, dat dusdanige toevallen, na myn oordeel, verwekt wierden van een ſcherpe en het Pan-vlies knagende en bytende ſtoffe, waar in myn meening my ook niet bedrogen heeft. Derhalven heb ik met het Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat*, een Kruis-ſnee na de uitwyzing van de IX. *Fig. in de* XXVII. *Plaat*, tot op de Harſſen-pan gedaan, en na uitzuivering van de materie, de wonde wyder gemaakt. Op *den* 2. *dag* het blöed geſtempt zynde, verbond ik de wonde, en wierd gewaar, dat het Bekkeneel zwart en rauw was. Op *den derden dag* heb ik de Harſſen-pan tot op het midden afgeraſpt, Hoofd-poeijer daar op geſtrooit, en met droogge Doek-plukzel bedekt, tot dat 'er zeer goed vleeſch op

 groeijde.

De Wonde heb ik gehandelt, eerst met verteerende daarna met reinigende, ten derden met vleesch-makende en laastelyk met vel-teelende middelen. Op zulken wyze is dezen jonge van seven jaren, op den twintigsten dag na de sneede, of op de hondert en twintigste dag van het ongeluk, in zyn voorgaande gezondheid herstelt geworden; hy leeft noch, en kan de lidtekenen van de kruis-sneede, noch toonen.

DE XVII. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde met de afschaving van de Buitenste tafel des Bekkeneels.

DEn 4. *November Anno* 1631. is eenen van een voornaam geslacht van *Ulm* op de Kruin, en in het Achter-hoofd gewond geworden, met verlies van de huid en afschaving van de Harssen-pan, op de grootte van een Ryks-daalder. *Nicolaas Reutte* heeft de wonde terstond met bloed-stempende middelen gevult, en ik deed hem eerst Klisteeren, en na dat hy het Klisteer wederom quit was, ℥vj. bloed uit de Hoofd-ader laten. *Den* 5. *dag* de wonde los gemaakt zynde, zo heb ik het Been tot op het merg-achtig Scheidzel afgesneeden, het Hoofd-poeijer daar op gestrooit, en 't zelve met Doek-plukzel, als mede de kanten van de wonde met Dragt-zalve bezorgt, en de Goud-schuims-pleister, als mede tot verhoeding van de ontsteeking, de pap daar boven op geleid. *Den* 3. *dag* heeft de Patient, van wegens de bitterheid des Monds, een Gal-afdryvend Purgeer-middel ingenomen, en veel Gal-achtige stoffe gelost, die de Maag, deszelfs Krop en de Mond, bitter maakte. *Den* 5. *dag* was de Patient aan de beter hand. *Den* 8. *dag* klaagde de Patient over de Hoofd-pyn omtrent de quetzure, alzo hy een verstopt Lichaam hadde, derhalven wierd hy geklisteert, en met het lossen van het Klisteer, raakte hy met eenen de Hoofd-pyn quit. *Den* 9. *dag* was de Etter in de Wonde wit en gelyk, mits welken ik by de verteerende, wat afvegende Zalf hebbe gemengt. *Den* 12. *dag* begost, het vleesch op de Herssen-pan te groeijen, waar door ik het vleesch-ma-

ende middel, uit de Zalf van *Betonica*, en de geele Pleif-
er op de lippen van de Wonde, hebbe geleid, tot dat het
ekkeneel, door hulp van dit vleefchmakende middel, en
et Hoofd-poeijer met dicht vleefch overtrokken was. De
Vonde, met vleefch vervult zynde, heb ik met vel doen
egroeijen door de gezegende Pleifter, en dies met deze
lechte remedien, (*die nochtans een Heel-meefter zeer zel-
den bedriegen, als hy maar, de algemeene middelen voor
hebbende laten gaan, een goede Levens-wyze voorfchryft,
en naarftiglyk daar op uit is, dat de Patient met ligte Spys
te vreden zynde, zich van de Wyn en het Venus-fpel ont-
houdt, en een open lyf behoudt*) dezen voornoemden E-
delman, noch in 't leven zynde, is als mede veele andere,
zonder affchraping of doorbooring van de Harffen-pan,
zeer gelukkiglyk geneezen.

DE XVIII. WAARNEMING.

Een Pan-fteek, gaande door beide de Tafels van de Harffen-pan.

ANno 1631. *den* 29. *Augufti* heeft een Keizerlyke Zoldaat met een zeker Spits-geweer, eenen *Jacobus Wirth* van *Aighen*, op de Kruin van het hoofd gequetft, dewelken de Barbier van die plaats verbonden, en binnen de tyd van een week, geneezen heeft. Op *den achften dag na de geneezing* heeft de Patient geklaagt over een groote zwelling en Hoofd-pyn omtrent de bezeerde plaats. *Den* 9. *dag* heeft men hem na *Ulm* gebracht, alwaar ik hem *op den* 10. *dag* de huid, en het Pan-vlies met het mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, in de gedaante van de Letter X. heb geopent, en de Herffen-pan ontbloot. *Den* 11. heb ik een fteek in de Herffen-Pan gevonden, de welke ik dezelve dag met de Boor *in de* I. *Fig. van de* XXXI. *Plaat*, hebbe gepoogt weg te nemen; Maar alzo deze fteek tot aan de tweede Tafel raakte, en te vermoeden was, dat hy daar door ging, zo heb ik de Boor onder wegen gelaten, en de pan *den* 12. *dag* met de Boorfchyven getrepaneert, en de Etter-ftoffe onder het bekkeneel gezakt zynde, een uitgang gemaakt. Na de uitzuivering van de Etter-ftoffe, heb ik op het vlies een Linnen-

 doek,

doek, met Rosen-olie bevochtigt, geleid, het Been met het Hoofd-poeijer bestrooit, de lippen van de Wonde met de Dragt-zalve, en daar op met de Goud-schuim-pleister en de bekende pap, als mede eindelyk met de Kreeften-band, bewaart. *Den* 13. *dag* heeft de pyn opgehouden, en *den* 14. was de ontsteeking vermindert. *Den* 30. heeft het bekkeneel zich ontschilfert. *Den* 40. was de wonde met een huid, overtrokken.

DE XIX. WAARNEMING.

Een Hoofd-wonde met sponsachtig Bastard-vleesch uit-gewassen, die doodelyk was.

Conradus Scheiffelen van *Ulm*, een Keizerlyk Zoldaat, 27. jaren oud, van een heet en droog temperament, wierd in de bloedige en scherpe Bataille by *Wittenweier den* 9. *Augusti van 't jaar* 1638. met een Zabel in het achter-deel van 't hoofd, gewond, zo dat het been met eenen ook gequetst was. Met deze wonde heeft een Quak-zalver in 't begin gehandelt, even als of het een slechte quetzuure was. *Den* 24. *December* is de Patient tot *Ulm* aangekomen, en in de handen van een onbedreeven Barbier vervallen, die de wonde, gelyk de eerste dede, verbonden heeft tot op *den* 31. *January*, *van 't jaar* 1639. op dewelke hy in het zieken-huis van zyn Vaderland, is genomen geworden, alwaar dezen zynen Meester, de wonde ten deele toegeneezen, ten deele met Bastart-vleesch bedekt zynde, met een stomp en dun Sleuf-yzer ondérzocht, en het zelve omtrent het derde deel van zyn lengte recht toe, niet alleen in de scheur van het Bekkeneel, en de beide vliezen van de Herssenen, maar ook in de substantie van de Herssenen zelfs, (zynde helaas een groote misslag) ingestoken heeft, zo dat 'er een groote menigte Etter uit liep. *Den* 1. *en* 2. *February* het Lichaam bereit en gezuivert zynde, begost de Patient te klagen over de zwaarheit van de oogen. *Den* 3. heeft den onvoorzichtigen Barbier, uit last van den Patient, my, als ook myn Confrater *D. Mòyses Heldus*, en *Georgius Riedlin*, een zeer bedreeven Chirurgyn doen halen. De wonde bezichtigt, en de omstandigheden aangemerkt zynde, dagten

wy

wy dat 'er wat quaads onder moeſte ſchuilen, principalyk van wegen het Tent-yzer, dat zo diep ingeſtoken hadde geweeſt, deswegen ik de huid met het Mes *in de* II. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*, in de gedaante van een driehoek heb geopent, en de wyder gemaakte wonde met bloed-ſtempende middelen, verbonden. *Den* 4. het bloed geſtempt, en de wonde bezien hebbende, wierden wy een groote en breede barſt van de Herſſen-pan, en twee Sponſieuſe vleeſch-gewaſſen gewaar. De zaken dus ſtaande, zo heb ik op de pan het Hoofd-poeijer en drooge plukzel, en op de lippen van de wonde, Doek-plukzel met Dragt-zalve beſmeert, en de Goud-ſchuims-pleiſter, en voorts de pap van *Hippocrates* tegens de ontſteeking daar boven opgeleid, en met de band met vier hoofden *in de* IX. *en* X. *Fig. van de* XXVIII. *Plaat*, de geheele wonde verbonden. *Den* 6. klaagde de Patient over de draaijing van het hoofd, en pyn van 't rechter oog. *Den* 7. was het beter met hem, doen nam hy in een *Bolus* uit ℥vj. *Elect. lenitiv. & ℥ij. Elect. de ſucco roſar. cum ſaccharo*, en wierd viermaal een Gal-achtige materie quit. *Den* 8. klaagde hy wederom over de pyn van 't rechter oog. Ik leide op de Spons-achtige gewaſſen, het *unguentum Ægyptiacum* van *Hildanus*, met poeijer van gebranden Aluin vermengt, welk medicament dezelve twee uitwaſſen wel niet heeft verteert, maar zo treffelyk afgeveegt, dat ik het ſtompe Sleuf-yzer *in de* VI. *Fig. van de* VIII. *Plaat*, tuſſchen beide uitwaſſen, zoude hebben konnen ſteeken. alzo de Spleet breed en lang genoeg was, en de Barbier zo veel misſlagen begaan hadde, zo heb ik het Trepaneeren niet willen by de hand nemen, op dat een zo voortreffelyke Operatie, die zo veelen tot behoudenis heeft gedient, niet in een quaad gerugt mogte komen: Want uit de verhaalde dingen heeft gebleeken, dat niet alleen de twee vliezen van de Herſſenen, maar de Herſſenen zelfs, bezeert waren. Daarom deden wy *den* 9. *dag* den Patient van wegens de Hoofd-pyn, de Mediaan-ader op de rechter Arm openen, en in de iiij oncen bloed uit loopen. *Des avonds* bevond hy hem beter. *Den* 14. heeft hy weinig geſlapen, om dat de Kachel koud was: Want gelyk de Hoofd-wonden gaarn een matige warmte hebben, zo is hun ter contrarie, de koude zeer tegen. *Den* 15. was hy wel

wel, en de lippen van de wonde, onlangs gemaakt, waren rood, en zonder pyn; maar de Spons-achtige uitwassen, hebben hun grooter vertoont. Tot het uitdroogen van deze *Fungi*, of uitwassen, heb ik gebruikt het gezegent afzietzel.

℞. *Vini Malvatic.* ℔jß.
Rosar. rub. p. jß.
Betonic.
Matris sylv.
Pimpinell.
Centaur.
Stœch. Arab. anap. ij.
Rad. arist. long.
Ireos Flor.
Cortic. thuris ana ℥ij.

Bulliant omnia ad consumptionem duarum partium (sed rosæ bulliant ebullitione unica) & colentur. Colaturæ addantur mellis rosarum optime despumati ℥ij. *M.*

Dog heb niets uitgerecht met dit Medicament, dat nochtans in andere diergelyke uitwassen groote hulp gedaan heeft, daarom snee ik met het Scheer-mes een deel van het grootste uitwas af. *Den* 16. stond het wel met den Patient, maar hy klaagde over de al te geringe en slappe kost. *Den* 17. klaagde hy over de ongevoeligheid van zyn geheele rechter zyde, en beide de uitwassen verscheenen grooter dan in de verleden dagen. *Den* 18. heeft hem de Patient met de geordineerde spyzen niet willen te vreden houden, weshalven zyn Zuster hem een Sop gemaakt heeft, van Appelen en andere dingen toegerecht, die hy, na dat dezelve genuttigt had, terstond wederom overgegeven, en hem zeer qualyk daar na bevonden heeft. *Den* 19. is een groote menigte Etter door het tusschenschot der beide uitwassen uit-gevloeit, en de panne eenigzins geel, en de lippen van de wonde nedergedrukt geworden. *Den* 30. wierd zyn rechter zyde lam, en hy sliep de geheele nacht, nergens over klagende. *Den* 21. verscheenen beide uitwassen wit, en de panne blaauw. *Den* 22. heeft hem de spraak begeven: De Hersenen wierden van een Slaap-zugt overvallen, en de rechter Arm

met

met de kramp gequelt. *Den* 23. s'morgens ten negen uuren, heeft het de Patient afgeleit. *Den* 24. *Feb.* heb ik de wonde beſchoudt, in dewelke de voorzeide uitwaſſen in dier voegen waren geſlonken, dat ik de kleine vinger lichtelyk in de ſcheur koſte ſteeken. Na dat de panne met de Saag geopent was, zo was de binnen-kant of zyde van het bezeerde Been, zo zeer bedorven, dat het geheele Achter-hoofd tot aan de Winkel-naad, dunner was dan het Steen-been. (*Hier moet aangemerkt worden, dat om, recht te weten, dat 'er een Breuk in de pan is, het niet nodig zy dat de Patient Nooten, of de harde pitten van eenige vrugten kraakt, als 'er geen nederdrukking van 't bekkeneel by is, die de dekzels van de Harſſenen zoude konnen ſteken, en een zware pyn aan-brengen: want dezen kraakte Haze-noten, Okker-noten, en harde ſteenen van de Kerzen, en Perziken, heeft zyn Oorlogs-dienſt bedient, en nooit over de minſte Hoofd-pyn geklaagt.*) Terſtond ſtak ik het Tent-yzer tuſſchen de uitwaſſen, en bemerkte een groote Etter-gezwel, die in de ſlinker zyde van de Harſſenen ſchuilde, en zyn eigen huid hadde. Na dat ik de dekzels van de Harſſenen op een zyde gedaan hadde, zo toonde ik de Harſſenen zelfs met de Etter-zweer in zyn vel, en ligte het dunne Herſſen-vlies-ſchot, 't welk men Zikkel noemt, op dat de ruimte tuſſchen het rechter en ſlinker deel van de Herſſenen met zyn vaten en omdraaijingen, zoude konnen bezigtigt worden. De Harſſenen dwars deur geſneeden, en een groot deel van dezelve, zonder quetzing van de ſlinker holligheid, weg genomen zynde, zo quam het Etter-gezwel voor den dag, uit de welke een groote quantiteit van ſtinkende Etter, is uitgevloeit. Na dat dezelve met Kotoen afgeveegt was, zo vertoonde zig eenig dik vlies in de omloop, in 't welk de Etter-ſtof begreepen was, want in de naaſte deelen geen teeken van ontſteekingen of bederving tegenwoordig was: dit beſchouwt hebbende, zo toonde ik de ſlinker holligheid, eenigzins nedergedrukt, en de rechter holligheid, geenzins nedergedrukt, maar met klaar water vervult. In de ſlinker zyde verſcheen het Weefzel van de *Choroides*, wonderlyk bleek, en in de rechter zyde zeer rood.

Hier uit hebben wy de oorzaak van de geraaktheid van de rechter zyde, van de draaijing, pyn van 't rechter oog,

en

en van den kramp, des daags van te vooren in den rechter Arm; daarom, zo wanneer de pan geborſten en bezeert is, en een Spons-achtig uitwas daar onder groeit, die boven de pan en het vleeſch uitſteekt, zo is het een zeker teeken, dat *by aldien niet de ſubſtantie*, ten minſten nochtans de Moeder-vliezen van de Harſſenen, gebluſt of geſcheurt zyn.

DE XX. WAARNEMING.

Een Oog-wonde, met de punt van een Spelle daar in zynde blyven ſteeken.

IN *'t Jaar* 1644. *den* 21. *Maart*, heeft *Roſina Pfeifferin* een Dogter van een Zoldaat, die vier jaren oud was, in de punt van een Spelle gevallen, die niet alleen het Oog-lid van het ſlinker oog quetſte, maar ook afgebroken, en in de rondigheid van het oog, bleef zitten, en zo diep daar in geraakt is, dat ze gantſchelyk niet meer gezien konde worden. Een Barbier, heeft deze wonde, als een ſlechte wonde verbonden, en toe geneezen: Maar het oog is daaglyks grooter geworden, en het vlies binnen van het Oog-lid aangegroeit. De zaaken alzo geſtilt zynde, zo heb ik de Oog-leden, met de vingers eenigzins afgetrokken, en het vlies met het breede yzer van het oog afgeſcheiden, beziet *de* II. *Fig. van de* XXXI. *Plaat*; daar op heb ik deze pap, die gemaakt was uit een zoete Appel, het wit van een Ey, en 't volgende water,

℞. *Aq. Plantag.*
Roſar. ana ℥j.
Tut. præp. ʒj.
Lapid. chryſol. præp. ℈j.
Alumin. crud. ℈ß. *M*,

laauw op 't oog geleid, en met de Oogen-band van *Galenus* verbonden. *Den* 12. heeft zy ingenomen *diacydon laxativ.* ʒijß. en vyf Stoel-gangen gehad. Op de Nek heb ik belaſt een Spaanſche vlieg te zetten. Door het gebruik van deze remedie, heeft de pyn, en het gezwel van de ontſteeking op-gehouden. *Den* 23. *en* 24. heeft het

het Meysjen wel geweeſt. *Den* 25. heeft zy over groote pyn in het oog geklaagt. Dieswegen heb ik zelfs het oog ontbonden, de Oog-leden met de vingers van het oog afgetrokken, en de punt van de Spelle met de Trek-tang uitgehaalt, zo dat al de pyn, terſtond heeft opgehouden. Zynde dit de Medicamenten, met dewelke ik deze Dogter van den Zoldaat, zeer ſpoediglyk tot voorige gezontheid heb gebracht.

DE XXI. WAARNEMING.

Een kramp trekking van het Oog, door de ſchudding van de Harſſenen.

DEn 5. *September in 't Jaar* 1639. *ten* 1. *uur na de middag, is Georgius Merklin*, een Zoldaat van *Ulm*, van een van zyn makkers, door het ſmyten van een Radys, een pont wegende, in het rechter oog in dier voegen gequetſt geworden, dat hy terſtond ter Aarden neder vallende, voor dood lag. Deze Patient alzo beſtorven in het Gaſt-huis gebragt zynde, gebruikte ik de volgende middelen. Eerſtelyk heb ik de Oog-leden van een getrokken, en het bezeerde oog bezien, het welk ik, als ook het gezonde, om hoog getrokken, heb bevonden. My kwam in den zin de 58. *Aphoriſmus* van *Hippocrates*, *ſect.* 7. *Die geene, dewelke door eenige occaſie de Herſſenen zeer hevig zyn geſchuddet, moeten noodzakelyk terſtond verſtommen*; dat ook deze Patient is weder varen, mits welken ik, om een revulzie te maken, 't volgende Kliſteer heb voorgeſchreeven:

℞. *Mell. roſ. ſol.* ℥ij.
Anthoſati ℥j.
Elect. de ſucc. roſ. ℥ß.
Diacatholic. ℥vj.
Decoct. Carmin. ℥ix. *M.*

Na de werking van het Kliſteer heb ik hem de Mediaanader op beide Armen, doen openen; en omtrent ℥viij. bloeds, laten uit-lopen. Daar-en-tuſſchen heeft hy zeer dikwils een kracht-gevend Water gebruikt, dat met de

ſpi-

spiritus Anhaltinus Cephalicus vermengt was. *Den 6. September*, te weten, den tweeden dag na de quetzing, zo zyn by de beroertheid nog gekomen ſtuipen van het geheele Lichaam, die de geheele nacht hebben geduurt. De pols van den Patient was gelyk, daarom is hy wederom geklisteert, en geduurig met de *spiritus cephalicus*, onderhouden geworden.

Na de looſſing van het Kliſteer, bevond hy hem beter, en de oogen hebben geen trekking meer gehad, maar waren wederom gekeert in haar natuurlyke poſtuur, ja dat nog meer is, zo heeft hy my, en die om hem ſtonden, wederom gezien en gehoort; dog de ſpraak konde hy nog niet gebruiken, buiten twyffel, van wegens de t' zamendrukking of verſtoptheid, van de te rug lopende Zenuwen. *Den 3. dag* heeft hy de geheele nacht geſlapen, en nergens over geklaagt, dan over de t' zamendrukkingen der benauwtheid van de Strot. Daarom nam hy in de volgende Purgeer-drank:

℞. *Syrup. roſ. ſol.*
Mann. elect. ana ℨvj.
Extract. Rhab. ℨj.
Diacart. ℨß.
Aq. pimp. & veronic. ana q. ſ. M. F. Syrup. liquid.

Na deszelfs werking heeft hy zo nu zo dan, deze ſlikking gebruikt:

℞. *Syrup. viol.*
Oxymel. ſimpl: ana ℥j.
Flor. Benz. ℈ß.
Aq. veron. ℨij. *M.*

Den 4. was hy beter dan des daags van te vooren, en toonde met de vingeren, dat hy een Ey, wilde eeten. *Den* 5. was hy wederom wel, en begeerde met wyzen een *mellicratum*; maar om dat hy de ſpraak noch niet wederom hadde verkreegen, zo heeft hy 's morgens ten acht uuren, dezen drank gedronken.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ij.
Elect. diacathol. ℨvj.

Elect.

Elect. de succ. ros. ℥iij.
Decoct. fl. & fr. q. s. M. & F. Potio.

Vier uuren na het gebruik van deze *potio medica*, heeft de Patient perfect gesprooken. *Den* 7 *dag* zeer wel te pas, en t' eenemaal wederom te recht geholpen zynde, is hy wederom uitgegaan.

DE XXII. WAARNEMING.

Een Quetzuur en Breuk van de Neuse.

DEn 22. *April* 1644. is de Wel-edele en gestrenge *Wolfgangus à Bartenheim*, een Duitsch Heer van *Ulm*, na zyn Land-goed rydende, van 't Paard gevallen, dat hem met de Hoef-yzer de Neus gebrooken, en zo zeer gescheurt heeft, dat de kanten van de wonde, door het sterk bloeden, en de koude van de Neus, naauwelyks hebben konnen aan een gevoegt worden. Dezelve nacht heeft de Chirurgyn *Johann. Jacob Riedlin* met bloed-stempende medicamenten, het vloeijen van het bloed gestempt. *Den* 23. wierd ik geroepen, en heb de Neus zeer neder gedrukt, en gescheurt bevonden. De zaaken in die staat bevindende, zo heb ik de dwarze scheiding, en de neder-gedrukte Beenders van de Neus, dan met breede, dan met de stompe Tent-yzers, opgerecht; en in de Neus een loode pyp met het *ceratum diapalmæ*, en het *linimentum simplex* overtrokken, gestooken, op dat de scheiding, en de Beenderen van de Neus-gaten, op haar plaats, mogten behouden worden. De lippen van de wonde heb ik zonder hechten aan malkanderen getrokken, en aan een gevoegt zynde, met lange linnen doeken in 't volgende Medicament nat gemaakt:

℞. *Album ovi optim. agit. n. j.*
Pulv. Tut. præp. ʒjß.
Lapid. chrys. præp. ℈j.
Aq. plantag. ℥ß. *M.*

en Kruis-wys gebonden, by een gehouden, en dus het be-

bezeerde Lid met de Neus-band van *Galenus* verbonden; van wegens de ſterke Hoofd-pyn, hebbe op 't Voor-hoofd en de ſlapen van 't hoofd, dit *oxyrrhodinum* met Hennipze werk, overgeſlagen.

℞. *Albumin. ovorum n.* ij.
Aceti. Roſac. ℥ ß.
Aq. Roſar. ℥iv.
Ol. Roſac. ℥ij. *M. pro Oxyrrh.*

Den hals heb ik met aſtringeerende Olie beſmeert, en een Doek-drukzel in ſtraffe roode Wyn uitgedrukt, daar opgeleid, om daar mede het toevloeijen van de vochtigheden na 't Hoofd, te verhinderen. Tegen het bezwymen heb ik hem geordineert dit *Aqua cordialis*:

℞. *Aq. Ceraſ. nigr.*
Pimpinell.
Fragar.
Roſar. ana ℥j.
Marg. præp. ℈jß.
Mag. corall. rubr. ℈j.
Man. Chriſt. perlat. ℥ß. *M. F. A. Cordialis.*

Van het welke de Patient dikwils heeft gedronken: ten negen uuren voor de middag, heeft hy een verkoelende, de buik laxeerende, en in gevolg de Vogtigheden van het Hoofd te rug trekkende Klyſteer, gebruikt:

℞. *Herbar. Mal.*
Pimpinell.
Violar.
Borrag.
Nymph.
Flor. Chamomill. ana M. ß.
Semin. Lini.
Melon.
Fœnicul.
Citri ana ʒj.
Coq. in ſ. q. aq. font. & colatur. ℥viij. *adde*
Mell. roſ. ſol. ℥iv.
Ol. Violar. ℥ij.
Chamomill. ℥i. *M. F. Enema.*

Door

Door de werking van dit Klifteer is hy een zeer dikke en verbrande materie, quyt geraakt. Te tien uuren heeft hem de Chirurgyn de Mediaan-ader op de rechter Arm, geopent, en ℥v. bloeds laten uitlopen, dat Gal-achtig en half verrot was. Des avonds heeft hy een dronk gedaan van het zuur water uit de *Uberkingifche* Zuur-bron, dat onder Granaten-wyn vermengt was, om daar mede zyn onverdraaglyken dorft, te ftillen. Ik heb hem ligte koft geordineert, te weten, tot zyn fpyze, de *Panatella*, Gerfte-gruwelen, altemets ook Vleefch-nat, met een dooyer van een Ey: en tot zyn drank, het afzietzel van hertshoorn met Granaten-wyn, verbetert.

Den 24. *April* was het, aangaande de krachten en de Hoofd-pyn, beter met den Patient, dan den voorgaanden dag. Ik heb de Wonde met pleifter-doeken gehandelt, en den Patient, van wegen het al te veel waken, en de Brand, het volgende voet-bad en dit uitmelkzel, geordineert:

℞. *Herbar. Beton.*
Lactuc.
Violar.
Flor. Nymph.
Rofar.
Papav. ana M. j. *M. Pro decoct. pedum.*

℞. *Semin. Melon.* ℥iß.
Papav. alb. ℥ß.
Aq. Nymph.
Fragar.
Ceraf. nigr.
Acetof. ana ℥iv. *F. Emulf. cui adde*
Mag. corall. rubr. ℈iß.
Perl. præp. ℈ij.
Syrup. violar. ℥ij. *Mifce pro trib. dofib.*

Van dewelke hy elke reis een teug na de avond-maaltyd, en na het voet-bad, ingenomen heeft. *Den* 25. *dito* de Patient gevraagt zynde, gaf ter antwoord, dat hy des nachts een weinig geflapen hadde: maar klaagde over een zeer groote hette en rodigheid van 't rechter Oog, dewelke, na dat hy met het voorgaande Klifteer geklifteert was, de volgende Pap, terftond heeft geholpen.

℞. *Pom. dulc. in lact. coct. & fort. expr. n°ij.*
Album ovi conquas. n°j.
Pulv. Tut. præp. ʒiß.
Aq. ros. parum M. F. Cataplasma.

Deze Pap is in de Ontsteekingen en Traan-vloed der Oogen, zeer treflyk.

Van *den* 26. *tot den* 30. *April* heb ik de loode Pypen met het *unguentum de tutia Magist.* overtrokken, en met het Poeijer het bastert-vleesch verhinderende,

℞. *Pulv. Alum. usti* ℈ß.
Tutiæ præp. ℈ij. M.

bestrooid, in de Neus-gaten gestooken, en van buiten het *Ceratum divinum* daar opgeleid, met welke remedien ik de Wonde buiten en binnen de Neus, heb toegeneezen. Na de Geneezing van de Wonde, heeft de Patient zelfs de Pypen met het *unguentum* van de *tutia* alleen besmeert, in de Neus gestooken, en met de *Galenische* band vast gebonden, tot dat ook de Beenderen, van te vooren gebrooken, en nedergedrukt, met een weer zyn vereenigt geworden. Met deze zelfde uiterlyke remedien, heb ik ook geneezen *Christophorus Schlescher*, en *Melchior Frick*, die behalven de quetzuur in de Neus, en in het Hoofd, ook een Wonde hadde in de Borst, met quetzinge van het middel-schot, en de mage, van dewelke beneden een zonderlinge waarneming volgen zal.

DE XXIII. WAARNEMING.

Een gerokt gezwel in de bovenste Kaak, uitgesneeden.

IN'*t Jaar* 1631. heeft *Rosina Stenglerin* van *Geiglingen*, melancolyk van gematigheid, my verhaalt, hoe dat haar vier Jaren van te vooren, een stuk vleesch in de slinker-zyde van de Mond, omtrent de Bak-tanden van het bovenste Kaake-been, uitgewassen was, zo groot als een Note-muscaat, dewelke de Baard-scheerder van die zelve plaats, in de zevende Maand, zonder eenige voor-

ereiding des Lichaams, of gebruik van plaats-middelen, eeft uitgetrokken. Weinig Maanden daar na wederom igroeijende, was het hard, rood met aderen bezet, en eer pynlyk, tot in het vierde Jaar, in de welke het rooter was dan een Ganſen-ey, zo dat het niet alleen an het voorzeide Kaake-been, en de Bak-tanden, maar ook aan de Oog-tand, en in 't midden aan het verhemele des Mond aangegroeid, het ſlikken en de ſpraak, verhinderde, daar zy met veel bidden by my aanhield, dat k het zoude uitſnyden. Dit gezwel was omtrent de Tanden eenigzins ge-exulcereert, niet van wegens zyne quaadaardigheid, maar van de ſterke Azyn, met dewelke zy de Mond dikwils van wegens den ſtank, hadde geſpoelt. Maar doen ik zag, dat dit gezwel niet dan door de hand koſt weg genomen worden, zo heb ik *den* 4. *October* om het Lichaam te bereiden, dit volgende geordineert.

℞. *Hydromel. Tartariſ.* ℥ij.
Aq. Borrag. ℥iiij.
Cordial. Saxon. ʒij. M. *pro doſ.* j.

Deze Syroop heeft de Patient drie dagen lang gebruikt, tweemaal des daags, te weten, des morgens en des avonds voor den eeten. *Den* 8. heeft zy vyf uuren voor de middaags-maaltyd, de volgende Pillen ingenomen:

℞. *Maſſ. pilular. aurear.*
ſine quibus.
Extract. cochl. ana ℈j.
Mag. mech. nigr. gr. vij. M. *cum ſyrupo de betonica form. pilul. parvæ, quæ deaurentur.*

Die haar tienmaal een dunne galachtige en verbrande ſtoffe, hebben doen loſſen. *Den* 19. om het Bloed te bezien, zo heb ik haar doen openen de Mediaan-ader op de Slinker-arm, en ℥iiij. weyagtig en verbrand Bloed, uitgetrokken: deswegen ik een medicinale Wyn, hebbe voorgeſchreeven:

℞. *Radic. fœnicul.* ℥iij.
Polypod. ℥ß.
Com. abſynth. pontic. p. j.
Herb. Bethon.
Veronic.
Agrimon. ana p. ß.
Flor. Borrag. p. j.
Fol. ſen. Alex. ſ. ſtip. ℥iß.
Radic. mechoac. nigr. ℥ij.
Rhab. elect. ℥iij.
Hermodact.
Turbeth. aan ℥iß.
Sem. cartham. excort. ℥vj.
Aniſ.
Fœnicul. ana ℈jß.
Crem. Tartar. ℥iij.
Gingib. Cinam. ana ℈j.

Inciſa & contuſa dentur ad ſacculum, in menſura vini Nicarini, per 24. *horas infundendum, de quo alternis diebus horis ante prandium hauſit* ℥iiij. Door het gebruik van dezen Purgeer-wyn, heeft het dikwils uitſpouwen van het ſpouwſel, dat de inſpectie en de Zuivering des Bloeds aan-wees, opgehouden. Ondertuſſchen heeft de Patient een goede levens-wyze gehouden, en het afzietzel van de *Sarſaparilla* in plaats van Wyn, gedronken. *Den* 20. *en* 21. heeft zy van het volgende mengzel des morgens, avonds en na de avond-maaltyd, zo veel ingenomen, als op de ſpits van een breed Mes, koſt leggen.

℞. *Conſerv. Borrag.*
Roſar. ana ℥j.
Cortic. citr. cond. ℥ij.
Nuc. moſch. cond. ℥j.
Mag. corall. rubr.
Marg. ppt. ana ℈j.
Lapid. Hæmatitid. ℈ß.
Syrup. acetoſ. citr. q. ſ. M. F. conditum.

Den 23. als de Patient na dit *Conditum* haar beter bevond, zo heeft zy tot behoudenis van de krachten, dikwils een Lepel of twee gebezicht van dit verſterkende Water.

℞. *Aq.*

℞. *Aq. Ceraſ. nigr.*
Borragin.
Roſarum ana ℥j.
Spir. Cephal. Anhalt. ℥j.
Marg. præp.
Magiſt. corall.
La pid. Hæmatit.
Chryſolit. præp. ana ℈j.
Man. Chriſt. perlat. ℥ß. *M. D. ad vitrum.*

En op dat'er niets mogt ontbreeken onder het wel werken, zo heb ik dit wel ruikende Water geordineert:

℞. *Aquæ odorif. Fuchſii.*
Roſar. ana ℥j.
Aceti. roſ. ʒvj. *M.*

Dit alles bereid zynde, de Mond van den Patient geopent en de byſtaanders haar Hoofd vaſt houdende, zo heb ik het gezwel voor, achter, en ook achter de Bak-tanden, met het Mes los gemaakt, en met het midden van de tang *in de* V. *Fig. van de* XII. *Plaat*, afgenepen, en uitgetrokken.

Na het uithaalen van het gezwel, zo heeft de Patient, om het Bloed te ſtempen, de Mond dikwils geſpoelt, met dit mengzel.

℞. *Aq. Plantaginis.*
Prunellæ.
Roſarum ana ℥iij.
Acet. roſ. ℥j. *M. pro Collutione oris.*

Maar alzo door het dikwils ſpoelen van de Mond, het Bloed niet te min niet ophield, zo heb ik de Slag en Bloed-aderen, met de gloeijende Yzers *in de* XXII. *Plaat.* aangeraakt, en een gebrande Spons, met het Poeijer van *Galenus* beſtrooit, als mede een Dock-drukzel met wel geſlagen wit van een Ey, en roode Wyn uitgedrukt, daar opgeleid. Het Kaake-been heb ik van buiten met een uitgedrukte vier dubbelde linnen-doek en Band, met twee

 Hoof-

Hoofden, verbonden. Des avonds was de de Patient wel te pas, en het Bloed geſtilt zynde, zo is eene groote menigte van een dunne Vochtigheid uit de Mond, gevloeid. *Den* 24. heeft de Patient over een groote Hoofd-pyn geklaagt, doch zyn evenwel de Medicamenten, uit vrees van een nieuwe Bloed-vloed, in de Mond gelaten geworden. *Den* 25. heb ik de gebrande Spons en het Doek-drukzel uit de Mond genomen, en 't volgende gorgel Water, voorgeſchreeven.

℞. *Aq. Plantagin.*
Prunell.
Veronic.
Roſar.
Quinque fol. ana ℥iij.
Mel. roſ. col. ℥ij.
Tinctur. roſ. ℥jß. *M.*

De Mond uitgeſpoelt zynde, zo heb ik Doek-plukzel met de Salf van de toewringende Poeijers van *Galenus* en wel geſlagen wit van een Ey, beſmeert, op de zweer geleid, en met de band, en drie dubbeld Linnen-doek, de Kaak van buiten, verbonden.

Des avonds heb ik de Patient, die hartlyvig was, een Kliſteer doen zetten.

℞. *Decoct. carmin.* ℥viij.
Mell. roſ. col. ℥ijß.
Elect. Diacarth. ℥j.
Ol. Chamomill. ℥jß.
Amygd. dulc. ℥j. *M. F. Enema, à quo ſexies dejecit.*

Den 26. zyde zy, datze de geheele nacht door zeer geruſt hadde geſlapen: aangaande de Keel, was zy ook wel. *Den* 27. de Medicamenten uit getrokken zynde, die ik twee dagen te vooren daar op hadde geleid; doen verſcheen omtrent het verhemelte en de Bak-tanden, een ſlymachtig ſtuk, dat ik met het Sleuf-yzer, het welke met wolle en met *ſpiritus vitrioli* genat, bewonden was, hebbe aangeraakt, en haar belaſt de Mond en de Keel, met het Gorgel-water uit te ſpoelen. *Den* 28. na dat de Medicamenten wederom uitgehaalt waren, zo hebben zich alle din-

ingen ontrent de Bak-tanden en het verhemelte, zeer wel evonden. *Den* 29. de Korst, die het vuur gemaakt hade, weg genomen zynde, heeft zy de Mond dikwils es daags gespoelt, met dit Medicament.

℞. *Mell. ros. colat.*
Tinct. rosar. ana ℥jß. *M.*

Den 30. heeft zy van wegens de hoofd-pyn, wederom Hoofd-pillen gebruikt, en is de pyn t' eenemaal overgegaan. *Den* 31. heb ik de zweering toe-geneezen, en zy heeft zonder eenige stamering, beginnen te spreeken. *Den* 1. *Decemb.* heeft de Patient wel geweest, dog tot meerder uitdrooging van de Mond, het afzietzel van *Sarsaparille* gedronken. *Den* 2. heb ik bykans alle deelen van de Mond, met vel overtrokken bevonden, en tot voorkominge van de deze quaals instortinge haar geraden, datze de Medicinale Wyn, wederom zoude gebruiken. *Den* 3. is de zweering t' eenemaal toegeheelt geweest, en de Patient zeer verblydt zynde, heeft zig wederom op straat, begeven.

DE XXIV. WAAREMING.

Een Vleesch-gewas in het Gehemelte des Monds.

IN het voorste deel van het gehemelte, agter de Snytanden is een gat, zeer waardig om aangemerkt te worden, door het welke uit het gehemelte in de ruimte van de Neus-gaten, een kleine Slag-en Bloed-ader met een Rok bekleed door-gaat. Uit dit gat is voor drie Maanden een Edel Juffrouw, en Huis-vrouw van myn Heer *Albert Schleicher*, een Bastard-vleesch uitgegroeit, gelyk een Kampernoelie of Padde-stoel, uit dewelke een groote menigte bloed vloeidde, zo wanneer het maar met de Tong, zacht aangeraakt wierd. Eindelyk als dit uitwas, zo groot als een Okker-noot geworden was, en de spraak verhinderde, zo heeft zy den Raad van haaren Baartscheerder gebruikt, die eenige middelen, om haar te helpen, in 't werk stelde, maar te vergeefs. Ik *den* 10. *Maart* 1641. ontboden zynde, heb de ontstelde plaats be-

bezien, en met het Tent-yzer het gewas aan de grond geraakt, waar uit het bloed terſtond overvloediglyk, is uit gelopen. Dit bemerkt zynde, was 't blykelyk, dat deze quaal uit het voorzeide gat, geſprooten was, daarom heeft zy eenige reizen, beneffens een behoorlyke order van eeten en drinken, de Pillen van *Aquapendente* gebruikt, die het hoofd zeer wel gepurgeert hebben. Het uitwas heb ik met het Medicament, beſtaande uit de gerectificeerde *Spiritus vitrioli*, *Succo portulacæ*, *&* *Tinctura roſarum*, gebedt en vermindert, en eindelyk de reſt met het inſtrument uitgehaalt, met het welk ik de Slym-proppen plagte uit te trekken. Dies is zy in den tyd van tien dagen, met de hoogſte verwondering, wederom tot haar voorgaande gezontheid, gebragt geworden. Twee jaren voor dat zy van dit Accident overvallen wierd, zo klaagde zy over een groote pyn en bezwaarlykheid van het gehoor, doch na de uitſtorting van het bloed, hoorde zy wel. Daarom houde ik het daar voor, dat de Geneezing der ziekte, is geſchied door eene verplaatzing.

DE XXV. WAARNEMING.

Een Eelt-achtige Holligheid en Bederving des Beens in het Gehemelte des Monds.

DE wel-Edele en Eerwaardige *Decanus*, *N. van Cronburg*, heeft door *Job. Wolfgangus Beer*, Doctor in de Medicyne tot *Augsburg*, *in 't jaar* 1626. over een Tant-pyn, hem zekeren tyd by blyvende en over een zeer moeijelyke holligheid in het gehemelte van zyn Mond geklaagt, en heeft my om hulp en raad aangezogt. Nademaal dan dit quade Accident zyn oorſpronk door 't ophouden van de gewoonlyke Bloed-vloed der Aambayen heeft genomen, zo heb ik geraden, dat de Patient, na het bloed laten uit de *Vena baſilica* van de ſlinker Arm, het Lichaam met een Medicinale Wyn, van de overvloedige en vuile vochtigheeden, zoude uit Zuiveren, daar na de Speenen door Bloed-zuigers openen, en een fontenel op de ſlinker dye, zetten laten, op dat de vochtigheden uit het geheele Lichaam, in het hoofd opklimmende, en de holligheid met de Tand-pyn voedende, wederom na beneden toe getrokken, en door de Etter-dragt uit-

uitgevoert zouden worden. Om den aanval van de pyn voor te komen, heb ik voor geslagen, dat men de Konst-bewerking in de binnenste rand van 't Oor, by de hand zoude nemen, dewelke de voorzeide Medicyn-meester met myn gloeijende Krom-mes, zeer wel in 't werk stelde. Dit alles beschikt zynde, zo hebben wy de verrotte Tand, laten uithaalen, op dat de inspuitingen uit het gezegende afzietzel, zeer voortreffelyk in het geneezen van de verrotheid der gebeentens, door de holligheid van de uitgetrokken Tand, in de Pyp-achtige holligheid van het gehemelte, komen mogt. Maar om dat de holligheid van de Tand, en de Eelt-achtige holligheid van het gehemelte, niet in een kwamen, nog de Patient zonder 't geweld des vuurs koste geneezen worden, zo heb ik gevraagt, of hy de kragt van 't vuur, dat nog overig was, met goede hoope van de behoudenisse, wilde beproeven? De zieke zulks toe-staande, zo heb ik het Werk-tuig *in de* IV. *Fig. van de* I. *Plaat* aan *Doctor Beer* na *Augsburg* gezonden, met het welke, wel gegloeit zynde, hy de harde holligheid, de verrotting van het gehemelte bedekkende, zonder een druppel bloeds te storten, tot aan de holligheid van de Tand, heeft door gesneeden, en met het zelve rondom gedraait zynde, een Merk-teeken in het Been, ingedrukt. Na dat de Korst weg genomen was, zo is een groote verrotting van het gehemelte te voorschyn gekomen, dewelke drie of viermaal met de gloeijende yzers *in de* VIII. *en* IX. *Fig. van de* XXII. *Plaat*, geraakt zynde, de natuur met uitdrogende Medicamenten geholpen zynde, heeft afgescheiden, en de zweering geneezen zynde, heeft de Patient zyn voorgaande gezontheid, wederom verkreegen, hebbende een Etter-dragt op de dye, veel jaren met zeer groote baat, behouden.

DE XXVI. WAARNEMING.

Een ander gerokt Gezwel in de bovenste Wange, afgescheiden.

UIt de Waarneminge der Medicyns, en de bezichtinge zelfs, blykt dat de quaal over dewelke de Edele en zeer eerbare Juffrouw, *Maria Cordula Trappin*, klaagt,

klaagt, een Half-zydige-hoofdzeer, met een pap of honig gezwel verzeld, onder de huid van de Boven-wang is. De oorzaak van deze quaal is een Slym-achtig dun, en met Gal vermengde ſtoffe. Gelyk de Galle haar oorſpronk heeft van de hette der Lever, en de verſtoptheid van de Milt; alzo ontſtaat de andere (te weten de ſlym) ten deele uit de Maag en de Baarmoeder. Om deze Accidenten te geneezen, zo is het noodzakelyk, dat de ſlymachtige en Gal-achtige vochtigheden uitgevoert, de Lever verkoelt, de milt van de verſtoptheden bevryd, het hoofd uitgedroogt, en de Maag, en Baar-moeder, geſterkt worden, op dat zodanige vochtigheden in het Lichaam niet geteelt, en vergadert worden, en daar na in het hoofd vallen. Deze aanwyzingen, op dat ik de voor-zegging aanraak, geloove ik, dat wy niet zullen konnen voldoen, ten aanzien van een zodanige ongeſteltheid van het hoofd, en de onder leggende deelen, die zwaar is om te geneezen. Niet te min nochtans (op dat niet binnen weinig Maanden het quaad erger werde, dat voorwaar zal geſchieden, ten zy dat met ten eerſten bequame remedien gebruikt worden) zo zal ik voor ſtellen, wat by zodadigen toeval te doen ſtaat. Zo moet dan, na myn oordeel, de Hoof-ader op de rechter Arm geopent, en Ses of Seven oncen bloeds, uitgelaten worden; dit gedaan zynde, zo zal de Patient haar, om de vochtigheden te rug te trekken en te verleiden, een Hals-dragt tuſſchen het eerſte en tweede Wervel-been van de Nek, laten inbranden, ofte in plaatze van dit, mag zy alle drie Maanden een Vlieg-pleiſter in de Nek, laten zetten, en vier vingeren boven de ſlinker Knie, *by de Letter* I. *in de* LIV. *Plaat*, en op een bequaame plaats van de rechter-arm *by de Letter* F. *in de* LIV. *Plaat*, een Etter-dracht zetten laten. Tot de harde zwellinge zoude ik geen plaats-middelen gebruiken, dan het gebruik van het zuur Water, en van de *Sarſaparilla*. Het Lichaam dus met lieflyke en zachte Medicamenten bereid en gepurgeert zynde. So mag zy dan deze purgerende Syroop gebruiken:

℞. *Syrup. de mann. Lax.* ℥j.
Extract. Rhab. ʒj.

Dia-

Diacart. ℈ijß.
Mag. Tartar. ℈j.
Aq. ceraſ. nigr. q. ſ.
Ol. macis gutt. ij. *M. F. Syrup. liquid.*

Laatze daar na het *Hydromel Tartariſatum* innemen, en voorts wederom gepurgeert worden met het afweekzel van de *Agaricus*, *Rhabarb. Foliorum Sennæ*, *Syrup. roſ. ſolut.* en *Manna.* Wanneer dit gedaan is, dan moet de hette van de lever getempert, en de verſtopte milt, door het gebruik van het zuur water, geopent worden. Daar na moet het geheele Lichaam, principalyk het hoofd, van wegens de halve zydſche hooft-zeer met volgende Pillen gepurgeert worden:

R. *Maſs. pilul. aurear.*
Cochiar. ana ℈jß.
Mag. Gialapp. gr. vij. *Cum ſyr. de bethon. form. pill. n.* xxj. *deaurentur.*

Vorders moet het hoofd met zagte nies-en kauw-middelen, gepurgeert worden, op dat de vochtigheden niet op de oogen en borſt getrokken worden. Ook moet het hoofd met de *Spiritus cephalicus* geſterkt worden. daar van elke reis vyftien druppels, in eenige lepels van zwart Krieken-water, des morgens en des avonds ingevende. In de herfſt-tyd, na 't purgeren van 't geheele lichaam, temperen van de lever, openen van de verſtopte milt, en ſterken van het hoofd, is niets voortreflyker om het harde gezwel van het bovenſte kake-been los te maaken, als het afzietzel van *Sarſaparilla*, dat dit voordeel heeft, dat het alle harde gezwellen verteert en los maakt, doch moet het zo gebruikt worden, dat het 't bloed niet verhit.

R. *Radic. Sarſapar.* ℥ij.
Lign. Guajac. pro corrobatione ventric. ℥ß.
Aquæ fontan. ℔. viij.

Fiat infuſio per 24. *horas. dein coquantur ad conſumptionem medietatis & colentur pro ſyrupo ſudorifero, de quo ſumat mane, quinque horis ante prandium.* ℥v. & *quatuor*

tuor horis ante cænam, ℥iiij. *& singulis diebus, tantum hora una post assumptum syrupum, in lecto blande & sine vi sudet per horulam.* Tot de ordinaris drank moet men een tweede afzietzel maken, kookende de zelfde stoffe van het eerste afzietzel, in tien pont Waters, tot dat het derde deel van het Water alleen over blyft, by het welke men ℥ijß. kleine Rozynen moet doen, als het ten naasten by genoeg gekookt is, en haar met het gebruyk van deze afzietzel dertig dagen laten continueren, elke tweede dag, het afzietzel vernieuwende. Onder 't gebruik van de zweet-dranken moet men letten, dat de Patient niet hartlyvig werde: daarom moet hy om den anderen dag een Klisteer, of liever een laxeerend drankje, gebruiken. Laatze ook alle weeke eens de voorgeschreeven Pillen, of een ander Medicament van gelyke krachten innemen, en haar dien dag, op dewelke zy purgeert, van het eerste *decoctum* onthouden. Voor de zwakheid der mage, laat haar innemen een halve Lepel vol van de volgende *Spiritus Mastichinus*.

℞. *Mastich* ℥iij.
Galang. ℥j.
Cinam. ℥ij.
infund. in s. q. spir. vin. destill.

Buiten op de mage moet men het *ceratum* uit de *Caranna* en *Tacamabaca* of diergelyke, opleggen. Indien de zwelling na deze Medicamenten niet luistert, zo moet men tot het sny-mes zyn toevlucht nemen. Zynde dit de weinige Medicamenten, die de Edele Patient zeer veilig kan gebruiken; die ik nochtans het oordeel van den tegenwoordigen Medicyn onderwerp, tot *Ulm* in *Swaben*, den 20. *Augusti* 1642.

De Geneezing van het voorzeide gezwel.

Het Gezwel, van het welke ik in dit voorgaande Raads-besluit, gewag heb gemaakt, was wit, onbeweeglyk, hard, in het bovenste rechter Kaake-been, en grooter dan een Hennen Ey. In de voorleden Herfst (na dat het Lichaam bereid en het Bloed gelaten was) zo heeft de Pa-

Patient gebruikt het afzietzel van *Sarſaparilla*, door het welke het Gezwel by kans verdreeven is, gelyk het uit haren Brief, aan my geſchreeven, blykt.

Extract uit een Brief, geſchreeven uit Heylbron, den 7. *Maart* 1643.

Het gezwel in de rechter wange, is na het gebruik van het *Decoctum Sarſaparillæ* zo gemindert, dat het bykans verdweenen is. Aldus heeft God de Heer de Geneezing geregeert; Ik meende, dat het Gezwel volkomentlyk geneezen was: wat geſchiet 'er? Ik ongelukkige gaa na de Vaſtel-avond in het ordinaris Bad, met raad en conſent van myn Medicus: naauwelyks wederom uit gekomen zynde, zo heb ik een alteratie en verandering van het Gezwel bemerkt: Dies wegen ik daaglyks een grooter drukking, niet zonder Pyn, gevoele, gelyk in de voorgaande tyd, &c. Hier uit blykt het voordeel en nuttelykheid van het afzietzel, van *Sarſaparilla*.

Maar eenige Maanden daar na, als zy het bad gebruikte, zo is het hoofd verwarmt, en het gezwel, van wegens de droefheid en geſtadig ſtorten der tranen, wederom tot zyn voorgaande grootheid vermeerdert. De zaak dus geſteld zynde, zo is de Patient van *Heylbron* na *Ulm* gekomen, op dat het gezwel door de Konſt-bewerking zoude geneezen worden. Dit werk dan met *D. Chriſtophorus Eiſenmenger*, ordinaris Medicyn der Stad *Heylbron* overleid en de voorzegging gemaakt zynde, zo hebben wy haar vermaand, aangaande de gezontheid, goeden moed te hebben, indien het Been maar ongeſchent is gebleeven. Ik heb, na voorgaande purgatie en Ader-lating, de Patient *den* 2. *May* 1643. op een bed doen zitten, de handen aan beide zyden gebonden zynde; daar na heeft iemand van de gene, die daar tegenwoordig waren, met de haak de bovenſte lippe eenigzins om hoog getrokken, dat ik bequamelyk tuſſchen het gezwel, en de eerſte Spier, die de lippe verheft, met het Schei-mes, konde komen. Met dit mes ben ik boven gekomen tot aan de naad van het Juk-been, en heb het gezwel van de voorzeide Spier afgeſcheiden: Maar beneden dicht by de Bak-tanden en het Tand-vleeſch, heb ik een Kraak-been-

achtige huid, van 't gezwel gevonden, dat ik van het vierde Been van de Boven-kaak, te vergeefs met het mes, heb gepoogt af te trekken, zo dat ik gedwongen was het velletje door te snyden; waar door een dikke materie, en geel gelyk Honig, uitgevloeit, en het gezwel geslonken is. Na dat de materie uitgelopen, en het Kraak-been met de Tang uit gesneeden was, zo heb ik de wonde met het wit van een Ey, en met de *Pulvis* van *Chrysolitus*, en de astringeerende remedie van *Galenus*, verbonden. *Des volgenden daags*, als het bloed gestempt was, zo hebbe ik digt by de tweede Spier, die de lippe afleid, een zeker klein gezwel aan getroffen, met een gat daar onder, door het welke ik met het stompe Sleuf-yzer, zonder moeite in de Been-achtige holligheid, gekomen ben. *Den* 12. heb ik, in de tegenwoordigheid van *D. Eisenmenger*, het voorzeide kleine gezwel weg gesneeden, en het gat wyder gemaakt. *Den* 13. na het vertrek van *D. Eisenmenger*, heb ik een ander klein gezwel, zo hart als een been, digt by de Oog-tand, ontdekt, en ook met de Tang *in de* V. *Fig. van de* XII. *Plaat* uitgesneeden; de ruimte van het uitgetrokken velletje, van de uiterste Bak-tand tot aan de Oog-tand, was in dier voegen toegeheelt, datter niet eenen druppel Etter uit quam. Het gat heb ik met Doek-ballen open gehouden, tot dat de Been-splinter door hulp van het afzietzel van *Sarsaparilla* gescheiden, zig heeft gesepareert, het welk weg genomen zynde, zo heb ik de wonde toe geneezen.

DE XXVII. WAARNEMING.

Een geschoten wonde in de Onder-kaak.

IN *'t Jaar* 1634. *den* 27. *Augusti*, is een Sweedsch Ruiter in de Batalie van *Nordlingen*, in de Onder-kaak, een weinig beneden het rechter Oor, met twee Kogels gequetst, en een deel van de tegen overstaande Kaak gebroken hebben, met bezeering van de Amandels, en alle de Bak-tanden, als mede met een groote storting van bloed, beswyming en Koorts. *Den* 5. *dag* na de het quetzing, heb ik, van wegens het overtollige bloeden, beswymen en Koorts, de volgende Medicamenten gebruikt.

Rec. Sy-

℞. *Syrup. Acetos. citri.*
Julap. rof. cum Tinct. ana ℥jß.
Aq. Endivæ.
Plantaginis ana ℥ij. *M. p. Syrup.*

Des avonds heeft hy deze Hert-ſterkende drank gebruikt:

℞. *Margaritar. præp.*
Corall. rubr. præp.
Lapid. Chryſol. præp. ana gr. vij.
Aq. roſarum.
Plantaginis.
Ceraſ. nig. ana ℥j.
Syrup. corall. ℥ij.
Acetoſitatis citri ʒjß. *M. F. potio.*

Voorts ordineerde ik hem deze verkoelende Kliſteer, om een te rug-trekking te maken.

℞. *Mell. roſ. ſol.*
Olei violac. ana ℥iij.
Decocti emoll. ℥x. *Miſc.*

Dat hem in drie reizen een zwarte en met bloed vermengde materie, heeft doen loſſen. Na het gebruik van het Kliſteer, en ſtemping van het bloed, heb ik de wonde los gemaakt, en niet alleen de Onder-kaak aan beide deelen, maar ook de Tong gequetſt, als ook een groote Ontſteeking van de Strot, en verlies van de ſpraak bevonden, en daarom heb ik terſtond een aſtringeerend Gorgel-water, om de mond te ſpoelen, geordineert. In de geſpoelde Keel leide ik zo wel van binnen als van buiten een verbrand Sponsjen, met geſlagen wit van een Ey genat, en met bloedſtempend poeijer van *Galenus* en *lap. Chryſol. præp.* beſtrooit. De by gelegen deelen, verbond ik met een band in Rozen-olie gedoopt. Deze middelen hebben de over-groote vloeijinge des bloeds, doen ophouden. Des anderen daags was het beter met hem, niet te min heeft hy over zeer groote hoofd, en een kloppende

de pyn in de rechter zyde, geklaagt, daarom wierd hem de Mediaan-ader van dezelve zyde geopent, en ℥iiij. bloeds uit gelaten. Een uure daar na wierd hem een gerſten-Sop, door de Trechter *in de* XI. *Fig. van de* XI. *Plaat* in-gegoten. *Den* 3. *dag* toonde hy ook met de vingers een groote pyn aan de Slaap-ſpier, tot ſtilling van dewelke, van my is geordineert geworden, de volgende pap.

℞. *Farinæ hordei.*
Fabar. ana ℥vj.
Micæ panis domeſt. ℥iiij.
Olei roſ. ℥iij.
Vini rubr. &
Oxymel. ſ. ana q. ſ. M. ad ignem in formam cataplaſmatis.

Den avond heeft hy door een ſpuite zyn *Panatella* en een weinig Gerſte-water, genuttigt. In de middernacht wierd hem gegeven een drank van de *Syrupus acetoſitatis citri & vini Granator. ana* ℥jß. *cum aq. ceraſor. nigror* ℥ij. *Den* 4. *dag* wees hy met de vingers, en ſchreef dat hy in de Keel, dat is ontrent de huig, zeer groote pyn leed. Na de Bloed-ſtopping heb ik de wonde los gemaakt, uit dewelke de Etter met een zodanigen ſtank vloeide, dat ik het niet konde verdragen. Na het uitſpoelen van de Keel met dit volgende Gorgel-water:

℞. *Aq. Plantaginis.* ℥ij.
Prunellæ ℥j.
Bol. Armeni. ℈j.
Salis Prunell. ℈ij.
Aluminis ℈j.
Syrup. Myrtini ℥j. *M.*

Zag ik ontrent den huig, en raakte met de botte Sleufyzer eenige waggelende hardigheid, of een ſtuk van een Been, dat de om leggende partyen ſtak, en de pyn omtrent de Keel, veroorzaakte. Dit heb ik met de tanden van de Trek-tang uit genomen, 's avonds gebruikte hy het boven beſchreeven Kliſteer, door dien zyn Lichaam verſtopt was. *Den* 5. bevond hy hem wat beter, en de wonde los gemaakt zynde, kwam een goede quantiteit half ge-

ekookte Etter uit dezelve. *Den* 6. nam hy dezen pur-eer-drank in.

℞. *Syrup. rof. fol.* ℥jß.
Extract. Rhabarb. ʒj.
Aq. Plantaginis q. f.
Lap. Chryfol. præp. gr. vj. *M.*

Door wiens behulp hy in vier reyzen een geele materie quyt wierd. De Wonde hebbe ik verbonden met de Dragt-zalf als volgt.

℞. *Terebinth. lot. in aq. fcordii.* ʒij.
Pulv. Iridis Florent.
Ariftolochiæ rotund. ana ʒß.
Syrup. de rof. ficcis ʒij. *M. p. digeftivo.*

Van buiten wierd een wiek geleid, met Olie van violen en Aard-wormen befmeert. Tot de Tong heeft hy anders niet gebezigt als Rozen-water, en het Gorgel-water. *Den* 7. heeft hy beginnen te ftameren, zeide, en toonde ook met de vingers, dat hem de Keel wederom zeer deed. Ik bezagze, en trok 'er nog een ftuk been uit, de Wonde verbindende, gelyk daags te vooren. *Den* 8. heeft hy geklaagt over de pyn van de Kolyk, maar is na het gebruik van het ordinaris Klifteer, by het welke een deel zoet Amandel-olie gedaan was, beter geworden.

DE XXVIII. WAARNEMING.

Van een Tand-pyn op haar tyd wederom komende, die voorfpoedelyk is geneezen geworden.

ALhoewel de Pillen van *D. Herlicius* in de mond gehouden, alle Tand-pyn wonderlyk doet vergaan, als dewelke gemaakt worden uit de zaden van het *apium, opium, hyofcyamus*, en uit de *Syrupus papaveris.*

℞. *Semin. Apii gr.* ij.
Hyofciam.
Opii. ana gr. iv.
Syrup. papav. q. f. M. *F. Pilula N°.* j.

Zo heeft nogtans, om de Tand-pyn, die op haar zekere tyd wederom komt, en na de voortreflykste remedien dikwils niet luistert, te geneezen, en voor te komen *D. Spigelius* met het Sny-mes *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, &c. gegloeit zynde dat deel van de *Anthelix*, dat het bovenste deel van de *Tragus* zonder middel aanraakt, altyd met een zeer gelukkig succes door gesneeden, en de Wonde daar na toe geheelt. Door deze nieuwe Konstbewerking word de tak van de Slag-ader, die van de *anthelice* des Oors tot de Tanden voort-gaat, dwars door gesneeden, zo dat de pyn nooit wederom komt, door dien de toe vloeijende vochtigheden, de doortogt benomen is. De wonderlyke deugt van dit Chirurgische Hulp-middel, heeft den Autheur ten eersten aan zig zelfs, en daar na, in myn tegenwoordigheid aan veel andere, ondervonden.

DE XXIX. WAARNEMING.

Een sterke Geraaktheid: ontstaan uit het moeyelyk verkrygen der Tanden.

DEn 27. *Febr.* 1638. is *Ordolphus*, Zoontje van den *Vry-Heer Ferdinand. Geizkofler*, tusschen de 12. en 13 Maand zyns Ouderdoms, door dien hem de Tanden zo moeyelyk begosten uit te komen, aan een sterke geraaktheid dezer Weereld overleden. Vier dagen voor zyn overlyden, heb ik de Ouders voor geslagen de inbranding in het Achter-hoofd, anders zeer voordeelig, en van my meermalen ondervonden, dewelke de Ouders niet hebben willen toestaan. Daarom ik zodanige remedien heb gebruikt, die in een zodanige opzwelling, en Jeuken van het Tand-vleesch, Koorts en Zinkingen, niet zonder baat plegen gebruikt te worden. Niet te min is de laatste hoop van dit geheele Geslacht, zonder eenige merkelyke trekkinge van de Leden, Kryting en Tandknersling, door een algemeene geraaktheid uit dit Leven weg gerukt geworden. Maar dat den tyd van Tanden te krygen zeer gevaarlyk is, principalyk wanneer de Kinders de Oog-tanden uit dringen, te weten, tusschen de 12 en 13 Maand, na dat zy gebooren zyn, is bekend uit

uit *Hippocrat.* 25. *sect.* 3. als mede uit het Spreekwoord, dat de Ouders, voor dat de Oog-tanden uit gedrongen zyn, hun van haare Kinders leven, niet verzekeren konnen.

DE XXX. WAARNEMING.

De Tong-riem, met de Nagels van de Vingers qualyk gescheurt zynde.

ANno 1628. *den* 2. *Maart*, is de Huis-vrouw van *Jacob Zimmerman* van een zeer schoone Jonge Zoon, in de Kraam gekomen, wiens Tong-riem een Vroedvrouw, wiens naam ik wil verschoonen, met de Nagels, op haar manier, heel los gemaakt heeft, op dat hy in 't toekomende ter dege zoude konnen spreken. Op dit handwerk volgde een pyn en ontsteeking, die het Kind in het vatten van de tepel, of zuigen van de Melk, groote hindernis aanbragten. De Ouders hebben de onmachtigheid van het zuigen, de Tong-riem toe geschreeven, en meenden, dat de Vroed-vrouw dezelve niet los genoeg gemaakt hadde, ontboden den Chirurgyn, die met gelyke onvoorzichtigheid, een snee in de band en de vaten van de Tong, heeft gedaan, waar uit het bloed in de Long-pyp liep, en het Kind op den derden dag verstikte. Na de dood van het Kind begon de Moeder te klagen over de gezwellen van de Borsten, ontstaan uit het gestremde Zog, van dewelke het gezwel in de rechter Borst niet wel gehandelt, in een Kanker veranderde, en de Vrouwe, na zeer zware pynen, de dood aan deed. Een Meysjen, eerst geboren, na dat de Chirurgyn haar met een gemeen Laatyzer de Tong-riem hadde gesneeden, koste niet dan een weinig van de Moeders melk, van wegens de pyn in de Tong, zuigen. Doen het zog in de rechter Borst gestremt was, zo leide de Moeder het kind aan de slinker Borst, 't welk de pyn, eerst verzagt zynde, in beide borsten getrokken heeft, zo dat het harde gezwel van de gestremde zog geenzins konde verzacht en geresolveert worden, ten waare dat het Meysjen of kind gespeent wierd, dit geschied zynde, heeft de Moeder aan het zelve bemerkt een verdraaijing van de Wervel-beenders, van de rugge

 na

na de rechter zyde toe, welke verdraaijing, naauwelyks konnende te recht gebragt worden, daar uit ontstond, dat het kind maar aan een borst geleid wierd. Uit beide deze exempels is blykelyk genoeg, hoe gevaarlyk de Tong-riem met de Nagels van de Vroed-moeders, en het Laat-yzer van de Chirurgyns, zeer dikwils gescheurt word, en hoe hoog men de behoorlyke Chirurgische Operatie van deze band moet achten, dewelke *Hieron. Fabrit. ab Aquapente* ons met veel aanmerkingen, voor-gestelt heeft; beziet zyn woorden hier vooren by gebragt, *in de* VIII. *Figuur van de* XXXV. *Plaat.*

DE XXXI. WAARNEMING.

Klieren, of Krop-gezwellen, den geheelen Hals bezettende.

ANno 1631. *in January*, heeft de Huis-vrouw van *Joseph Konig*, die haar geheelen hals vol Klieren, of Krop-zweren hadde, myn raad verzogt, dewelke ik een poeijer voorschreef, gemaakt uit gelyke deelen van Suiker, Gember, en *turpethum*, onder malkanderen gemengt, die de slym een voornaamste oorzaak van de harde Klieren, uit diepste en veerste plaatzen, na het getuigenisse van *Avicenna lib.* 4 *Fen.* 2 *Tract.* 2 *c.* 10 byzonderlyk uitzuivert, maar om dat de natuur van deze Vrouwe een afkeer hadde van het gebruik van dit Poeijer in Wyn te nemen, zo heeft zy op drie verscheide reize deze volgende *Mixtura* zonder walging ingenomen.

℞. *Pulv. Turpeth.* ℈iv.
Gingib. Indic. cond. q. s. M. in form. Elect.

Na dat het Lichaam van de dikke humeuren ter dege uitgezuivert was, zo heb ik op het bezeerde deel het *Ceratum oxæleum* opgeleid, verzacht met het *oleum Logadorum*, of de *lacertis*, wiens beschryving is als volgt. *Recipiantur lacertæ virides vivæ, quantum placet, coquantur in oleo communi, donec lacertæ comburantur, & oleum fiat nigrum. Colatura indatur vitro, & reponatur ad solem, usque dum fæces subsideantur, oleum clarescat, & fuscum colorem*

colorem acquirat. Voorts heb ik haar dertig dagen aan een alle Morgen doen innemen ℥vj. van het *Electuarium*, dat *Herkules de Saxonia*, en *Joannes Prævotius*, voor een zeer zeker Remedie tot Geneezing van de krop-gezwellen, zeer geheim hebben gehouden, en toe gemaakt als volgt:

> R. *Lacertarum ſive communium, ſive virid. N°. Centum. Abſciſsis capitibus & caudis, exenterati infundantur in aceto vini albi per ſe acerrimo, & ſine pipere facto, per 4 dies : deinde exſiccentur, & macerentur in alio aceto ſiccenturque in umbra aut Sole, & in pulverem redigantur. Quo facto pulveris* ℥j. *admiſc. mell.* ℥iiij. *Fiat mixtura, de qua per* 30. *vel* 40. *dies pueris dentur* ℈ij. *adultis vero* ℥ß, ℥vj *vel* ℥j. *ad ſummum.*

Met deze ingenomen en opgeleide middelen, is onze Patient binnen den tyd van een Maand geneezen geworden. *Joh. Riol. l.* 2. *Anthropogr. c.* 15. ſchryft van het ſcheidzel der Darmen, dat de Klieren of Krop-gezwellen nooit in het Lichaam te voorſchyn koomen, ten zy dat het Darmſcheidzel Krop-zweerachtig is, dat *Guido* en *Ingraſſias* ook getuigen. Zodanigen Darm-ſcheidzel met ontallyke Kliertjens vervult, heb ik gevonden in het doode Lichaam van de Edele Juffrouw *Altesheimern*, dat ik heb geopent, om de oorzaak van de Water-zugt, te onderzoeken, alzo het geheele Lichaam Klier-zweer-achtig was.

De wonderlyke kragt van het *unguentum*, dat *Fabrit. ab Aquapendent l.* 1. *Pentateuch. c.* 21. tegens de open of verſwoorenen Krop-zweeren recommandeert, heb ik ondervonden aan een zekere Begyn en een Meysjen, hebbende deze verzwooren Klieren aan de Hals, en de ander aan de Borſten, gehad.

DE XXXII. WAARNEMING.

Een Keel-benauwing met een zwaren Aadem, en onmacht van ſlikken.

EEn zeker Edele Juffrouw van *Ulm*, wierd *in 't Jaar* 1627. *den* 7. *July*, als zy haar Maand-ſtonden hadde, op den Avond overvallen van een *Squiancie*, die haar het Aadem-halen, zeer zwaar maakte, en het inzwelgen van Spys en Drank, benam. Ik ontboden zynde, heb haar ſchielyk een laxeerend Kliſteer doen zetten, en na loſſing van het zelve, ℥iiij. bloeds uit de Mediaan-ader van den Arm, laten uitlopen. *Den* 8 *July* te Ses uuren, wierd haar uit myn laſt, een ſterker Kliſteer gezet, en na loſſing van het zelve, als men haar in het bed over einde gezet hadde, heeft de Barbier de aderen onder de tong geopent, als mede drooge koppen op de Binnnen-beenen van de dye, gelyk ook des voorgaanden daags, met veel vlams gezet, niet alleen, op dat de Maand-ſtonden niet zouden ophouden, maar ook dat geen meerder trekking na het bezeerde deel toe, zoude geſchieden. Na datter bloeds genoeg uit getrokken was, zo heb ik de koppen weg genomen, en de Patient voorgeſchreeven een Gorgel-water, dat in alle gevaarlyke zoorten van de Keel-benauwingen, alze nog in het toe-nemen zyn, zeer gepreezen word, als men dikwils 's daags de Keel met het zelve gorgelt.

℞. *Pulv. ſinap.* ℈iß.
Acet. vin. acerrim. ℥j.
Aq. plantag. ℥iij.
Sacch. albiſſ. ʒij. M. *F. Gargariſmus.*

Dewelke de Patient, zeer na aan de dood zynde, ten deele door het te rug dryven van de humeuren, ten deele door het oploſſen van dezelve, binnen den tyd van 24 uuren van de Keel-benauwing, bevryd heeft.

DE XXXIII. WAARNEMING.

Het Aangezigt met Bus-kruid verbrand.

IN de Maand van *November des jaars* 1634. hadde de Zoon van een Kruydenier in zyn winkel, een pot met gloeijende kolen neder gezet, dig by een kasse, in dewelke tien gemeene ponden Bus-kruid, weg geleid waren; De Zuide-wind hevig waaijende, voerde een vonk uit de pot in de koffer, met geen dekzel bedekt, uit dewelke het ontsteeken Bus-kruid vliegende, het aanzigt van den Jongen, willende zyn handen warmen, in dier voegen heeft verbrand, dat hy nogte de Oog-leden opligten, nogte de spys en drank of met de handen vatten, of met de Mond ontfangen, koste. De Ouders zeer bekommert om de geneezing van den Jongen, hebben van de eerste uuren der quetzing by my om een goeden raad aan gehouden, dewelke, om na myn vermogen te voldoen, ik geordineert heb een smeerzel, met het welke alleen de Chirurgyn de gequetste deelen, des daags viermaal heeft besmeert, en binnen den tyd van een week, dezen grooten brand, zonder eenig Lid-teeken, geneezen.

℞. *Butyri rec. novies, vel sæpius liquefacti & in aqua spermat. ranar. destill. loti.* ℥vj.
Ol. de vitell. ovor. ℥ij. M. *F. Linim.*

't Welk in alle verbrandingen den brand bluscht, de ontsteeking verzacht, de puisten verhindert, en met eenen de pyn vermindert.

DE XXXIV. WAARNEMING.

Een Gutta serena (heldere-drop) *door het inbranden van een Hals-dragt geneezen.*

M*Aria Rothin*, gebooren onder het gebied van de Stad *Ulm*, was *in 't jaar* 1639. ontrent het 26 jaar van haar ouderdom, door het agter blyven der Maand-stonden, gequelt met een gebrek van beide oogen, dat men in 't gemeen *Gutta serena* noemt.

Deze Vrouw in het Zieken-huis ingenomen, dede ik omtrent de nieuwe Mane, de Moeder-ader op de rechter voet openen, en VI. oncen bloeds uitlopen, daar na heb ik haar voorgeschreeven deze Hoofd en Moeder-pillen:

℞. *Maff. pill. de castoreo* ℈ij.
Extract. Cochiar. ℈j.
Mag. Gialapp. gr. vj.
Aq. artemis. q. s. Form. pill. n. xxj.

Als mede een Medicinale Wyn om het geheele Lichaam en het Hoofd te zuiveren. Na het gebruik van deze Purgatien, heb ik haar een Etter-dracht doen inbranden, op de rechter Dye, vier Vingeren breed boven de Knie. Na het verloop van vier weeken, heeft zy haare Maand-stonden wederom gekreegen, maar zeer weinig, daarom ik de Patient heb doen innemen een *dosis pilularum de ammoniaco correctarum*, door de welke de zuivering oogenschynlyk genoeg, is bevordert geworden.

Om de derde nieuwe Maand, zyn de Maand-stonden voor den Dag gekomen: Daarom de Patient wederom gebruikt heeft de Pillen, de Maand-stonden bevorderende, na de welke zy na wensch gevloeid hebben. In de vierde Maand heeft deze ontlasting met de behoorlyke quantiteit op de vereiste tyd haar ingestelt. Nochtans heeft de Patient, zeer droevig zynde, daar door haar gezicht niet wederom verkreegen. Om dat ik dan voor dezen aan de Huisvronw van *Johan David Commerellius*, en aan *Johannes Conradus Ebingerus*, het inbranden van een Hals-dracht tegen zoodanige verstoptheden van de Zenuwen, zeer voortreffelyk heb bevonden, zo heb ik in haar Nek een Hals-dracht, en de gemaakte zweeringe twintig Dagen open gehouden, tot dat zy, zeer verbleid zynde, haar gezicht wederom verkreegen heeft. De Maand-stonden behoorlyk vloeijende, heb ik de Etter-dracht op de Dye toegeheelt, en is van die tyd af tot op het Jaar 1645 zeer wel te pas geweest.

DE

DE XXXV. WAARNEMING.

Baſtert-vleis in de Neus-gaten van de Pokken gegroeid.

EEn zekeren Boer van *Jungingen*, was met een quaadaardig ſtinkend Neus-zweer gequelt, door wiens uitgroeijing de Neus-gaten, zo verſtopt wierden, dat de Patient door dezelve geen lugt meer ſcheppen koſt: Daarom gebruikte hy door myn voorſchrift een zweet-drank uit het hout, dewelke geeindigt zynde, zo heb ik het gewas verdreeven met de volgende Zalve.

℞. *Linim. fol.* (22. in't Latyn) *ad caruncu-*
las in meatu urinario auferandas, è Pre-
votii medicina pauperum *propoſ.* ℥j.
Mercurii præcip. ℥iß. *M. in formam unguenti.*

Waar mede de wieken beſmeert worden, die men in de Neus-gaten ſteekt. Het baſtert-vleis uitgebeten zynde, heb ik de lode pypen met de gezegende Pleiſter beſmeert, in de Neus-gaten geſtooken, tot dat de Zweeringen toe waren. In zodanige Zweeren pryzen andere de *mixtura ex decocto ligni ſaſſaſras*, *melle roſato*, *pulvere Mercurii præcipitati*, & *aloes ſuccotrinæ*, met dewelke zy dikwils des Daags de Neus-gaten waſſchen, en dit gebrek zeer gelukkig geneezen.

Met deze voorzeide zeer treffelyke Zalve heb ik ook onlangs een Wever in de Stadt *Ulm*, na dat hy van te vooren geſweet hadde, zonder eenige Pyn te gevoelen, binnen den tyd van een week, van dit gebrek verloſt.

DE XXXVI. WAARNEMING.

Een ongeneeslyke Gutta ſerena *van beide Oogen.*

JOhannes Hegelin, een Deurwaarder tot *Ulm*, klaagde in 't *Jaar* 1642. over een duiſterheid der Oogen, die hedendaags *Gutta ſerena* genoemt werdt. In het Gaſt-huis gebracht zynde, gebruikte hy verſcheide reizen de Hoofd-pillen.

℞. *Mass. pilul. lucid.*
sine quibus ana ℈iß.
Magist. Gialapp. gr. vj.
Ol. fœnicul. dist. gutt. ij.
Aq. Euphrasiæ q. s. Form. pill. n. xxvij.

Dewelke geen baat deden. Ik heb belast eerst een Vliegpleister in de Nek te leggen, en een Hals-dracht welke beide Remedien, als de Patient zonder eenig voordeel gebruikt hadde, zo wierd ik gedachtig aan 't geene in myne *Waarnemingen in 't Jaar* 1620. heb opgeteekent. Het doode Lichaam van een zeker arm Wyf tot *Padua*, (die in de twintig Jaar met een duisterheid des gezichts, allengskens haar overvallende, gequelt hadde geweest, en eindelyk van een verborgen Kanker in de slinker Borst, door Medicamenten in de holligheid van de Borst ingestooken, zeer ellendiglyk gestorven was) wierd op het Sny-tonneel gebracht, alwaar ik in tegenwoordigheid van veel Studenten, de rechte oorzaak van deze Blindheid onderzocht heb. Na de Opening van de Harssen-Pan heb ik de twee voorste Holligheden van de Harssenen gevonden, dat zy neder gezakt, en gelyk als t' zamen aan een gelymt waren, dat de Levens-geesten door de zelve niet kosten na de Oogen toe voortkomen, waar door de Zenuwen van het gezicht allengskens verslappende, (want zy noch eens zo klein als in andere verscheenen) zo volgde daar op een Blindheid, zonder dat beide de Oogen bezeert waren: want zy noch behoorlyken gevoed wierde, alzo de Slag en Bloed-ader hun bevonden, als het behoorde, behalven dat de Slag-ader gaande in de wortel van de Oogen, opzwol, en een onsteeking mede bracht, te weten wanneer de Maand-stonden te rug vloeiden. *Spigelius* voegde in zyn Sny-les, die hy, aangaande 't Hoofd van deze arme Vrouwe dede, dit daar by, dat men dit gebrek niet zoude konnen tegenstaan, onaangezien *Pausanias* verhaalt dat eens een zodanige *Gutta serena*, uit de quetzuure van het Voorhooft ontstaande, is weggenomen geworden; dat ook klaarlyk hier uit blykt, dat de *Gutta serena* niet altyd, ja zeer zelden uit de verstoptheid van de Zenuwen des gezichts spruit, maar in 't gemeen een zodanige gesteltenisse voor onderstelt.

Daar-

Daarom is het ook geen wonder, als zodanige gebreeken na de goed gevonden Genees-middelen, niet en willen luisteren.

DE XXXVII. WAARNEMING.

Een Inwyking van een week Bekkeneel, aan een volwassen Vrouws-persoon, geenzins geborsten zynde.

IN de algemeene Geneezing van de Kneuzingen van het Hoofd, boven by de XXX. Plaat aangeweezen, heb ik aangemerkt, dat het Bekkeneel van een volwassen Persoon zeer zelden zonder eenige Barst, het zy van de binnen of Buiten-tafel, nedergedrukt werd, ten zy aan zodanige Persoonen, die van Natuur een week of zachte Pan hebben. Dit word vast gestelt met het exempel van de Meid van *Mich. Reitman*, die in haar dertigste Jaar, een Emmer met Water op haar Hoofd dragende, van de trap van boven neder om laag op de rechter zyde van haar Opperhoofd gevallen is, over het welke, gezwollen zynde, *Nicolaus Reutte*, die ontboden was een warm Lamsvel overgeslaagen heeft, des anderen daags het Lamsvel weg gedaan zynde, en een Kuil met de Vingeren gevoelt hebbende, heb ik de omstanders de indrukking van de Pan, en de noodzakelyke scheiding van de Huid, te kennen gegeven. Deze toegestaan zynde, heb ik een Kruissnee in de geheele Huid gedaan, en ben terstond met de Oogen, en met het stompe Sleuf-yzer gewaar geworden, de kleine indruk in de buiten-tafel des Bekkeneels, doch zonder spleet. De Wonde verbonden hebbende, en zeer twyfelachtig zynde, aangaande de binnen-tafel, of dezelve mocht geborsten wezen of niet, alzo de val van boven neder zeer hevig was geweest, hebbe de opening met de Boor-schyven voorgeslagen, de welke de Patient niet heeft willen toelaten. De voorzegging dan daar van hebbende gedaan, dat deze quetzuur, of eerder deze indruk, met een Barst van de Binnen-tafel, zonder het doorbooren van de Pan, niet veilig zoude konnen geneezen worden; maar by aldien de Binnen-tafel noch geheel was, dat dan de Patient met minder perykel tot haar voorgaande gezondheid, zoude konnen geraaken, zo heb ik de Wonde 12 daagen lang open gehouden, en dezel-

zelve zonder een eenig Accident, dat eenig ſpleet van de binnen-tafel of eenige bezeering van de Harſenen te kennen gaf, bemerkende, volgens het tweede inzicht geneezen

DE XXXVIII. WAARNEMING.

Een doorgaande Hair-ſpleet van een Jongen, en een volwaſſen Perſoon, geneezen.

IN *'t Jaar* 1644. ging een wagen, van twee Paarden getrokken, ontladen zynde, over *David Heylbronner*, en quetſte het ſlinker Opper-hoofd met de ontblooting van een Been, en een Barſt van het Bekkeneel; dewelke de Chirurgyn *Ezechiel Vogel* waar genomen, en de Ouders van de Jongen getoont heeft, de Wonde wyder maakende met werk, dat met het Bloed-ſtempende Poeijer voorzien was, op dat men met de afſchraping van het Bekkeneel op het veiligſte te werk mochte gaan. Ik wierdt des volgenden daags gehaalt, en bevond de Pan van zyn vlies ontbloot, met een twyfelachtige Barſt gebrooken, zo heb ik dan, met myn Schraap-meſſen voorzien zynde, de Barſt afgeraſpt, en boven de midden komende, aangemerkt, dat de Binnen-tafel van het Bekkeneel, alleen met een Hair-ſpleet geborſten was. Daarom deed ik de Schraap-meſſen weg, handelde de Wonde en het Been met de gewoonlyke Medicamenten, en hielp den Jongen binnen den tyd van 24 dagen, zeer voorſpoediglyk tot zyn voorgaande gezondheid, die uit verwaarloozing van de Schraap-meſſen, hadden konnen verlooren gaan, gelyk de ervarendheid dikwils getuigt. De redenen, waarom ik het Bekkeneel niet doorboord heb, heb ik boven *by de* XXX. *Plaat* aangeweezen.

Op de zelve manier heb ik *Johannes Georgius Hornung* wederom te recht geholpen, die *den* 28 *December* 1635. in de Slaap-ſpier, met een Wonde en een Hair-ſpleet is gequetſt geworden.

DE

DE XXXIX. WAARNEMING.

Een Kneutzing van het Achter-hoofd, met Schraap-messen afgeschraapt zynde.

MAria Lutzen, in de Maand van *September*, des Jaars 1637. van de Beyersche Soldaaten zeer ellendiglyk gehandelt zynde, heeft over een zeer hevige Pyn van het Achter-hoofd geklaagt, van dewelke een Quakzalver de oorzaak was, die terstont met Etter-makende Medicamenten het gezwel ryp gemaakt, en daar op 14 dagen lang uitdampende middelen gebruikt heeft, tot dat de Etter-stof, van wegen de dikkigheid der bedekzelen, geen uitgang vindende het Pan-vlies (waar van daan de groote Pyn ontstond) en het Bekkeneel en de einden van de Spieren, die het Hoofd uit-rekken en *Splenii recti* genoemt worden, van het Been aftrok. De Patient in het Gast-huis tot *Ulm* gebracht zynde, heeft om de Konstbewerking aangezocht. De algemeene middelen dan eerst gebruikt, en een goede order van Eten en Drinken voorgeschreeven hebbende, zo heb ik, om de Materie een uitgang te maaken, de buiten-deelen van het Agter-hoofd op 't fatsoen van een Drie-hoek opgesneeden, op dat de kleine Aderen, en draden van de voorzeide Spieren niet bezeert zouden worden. Op het Been komende, heb het zelve ruig, en van de Etter-stof opgebeten bevonden. Na dat de Materie uitgeleegt was, zo heb ik de kanten van de Wonde met het genoeg bekende Bloed-stempende Genees-middel gevult, en des anderen daags het ruige Been, met de Schraap-messen van alle kanten afgeraspt. Na dit Hand-werk, heb ik op het Bekkeneel het Hoofd-Poeijer gestroid, en tot de wonde een Dragt-zalf gebruikt, tot dat binnen twee dagen het Been, met de Schraap-messen afgeraspt, met vast Vleesch overtrokken wierd. Het Been met Vleesch bedekt zynde, zo heb ik de Wonde, door hulp van de Betonie-Zalf, met vleesch vervult, en door de gezegende Wasche-Pleister, met vel overtrokken. Na den twintigsten Dag van de afschraping, zo heeft het Bekkeneel, eenige schilferen afstootende, nieuwe Pyn in het Hoofd verwekt, die nochtans, de Been-splinter

met

met de Trek-tang uit genomen zynde, terstond heeft op gehouden. Hier moet in 't voorby gaan gewaarschouwt worden, dat de Leeringen van de Chirurgie (by aldien de blutzingen van het hoofd tot Etter gebragt, door de opgeleide Medicamenten zo lang niet willen wyken) het gebruik van de uit-dampende Genees-middelen niet uitstellen, maar liever, zonder vertoeving en vrees van perykel, de dekzels van het Bekkeneel met een behoorlyke Snee openen, op dat de Etter onder de zeer dikke Huid langer verblyvende, niet een bedorven qualiteit aanneeme, en met het Pan-vlies het onderleggende Bekkeneel, bederven. Beziet de XXX. *Plaat* (*pag.* 61. in 't Latyn) van de Blutzing des hoofds zonder letzel van de huid en het Bekkeneel.

DE XL. WAARNEMING.

Een Fistel in de Borst, met een Erosie (Weg-knaging) *van het Sleutel-been.*

DEn 10 *November* 1627. kwam by my *Sabina* de Huis-vrouw van *Johannes Majer*, Borger en Pasty-bakker tot *Ulm*, toonende een gezwel met een Pyp-gezwel boven het linker sleutel-been, dat zulk een naauw gat hadde, dat men naauwelyks de punt van een spelde daar in konde steeken. De oorzaak daar van vragende, gaf zy tot antwoord, dat zy een half jaar geleden een zeer heete Koortze gehad hadde, die door een Etter-gezwel in dit deel, geraakt was. Dit Etter-gezwel heef een Medicyn, anders zeer geoeffent, en *Matthæus Memmingerus*, een Barbier, na gebruikte Etter-maakende Medicamenten, met een invreeter niet zeer genoeglyk (om dat het 36 uuren op de bezeerde plaats leggende, zeer schrikkelyke pyn en veel beswymingen veroorzaakte) geopent, en de Korst zo groot als een Ryks-daalder, met het Laatyzer met geweld af getrokken, uit dewelke weg-genomen zynde, een weinig stinkende en geele materie, uitgevloeit is. Dit gezwel vier weeken open houdende, geneezen 't zelve eindelyk toe, blyvende nog een merkelyk gezwel en hardigheid over, welkers verdryving, zy de natuur overlieten. Anderhalve Maand daar na is het over gebleeven gezwel veel grooter uitgegroeit, dat zy wederom

met ryp-makende middelen week gemaakt, en met het Scheer-mes op-gesneeden hebben, om de materie te doen uitloopen, die wederom weinig, en Gal-achtig heeft geweeft.

Daar na hebben zy de wonde volgens het eerste inzicht toegeheelt. Op zulken wyze hebben zy de derde en vierde reis met het yzer in het Etter-gezwel, een snee gedaan, het minste vermoeden niet hebbende, dat het been gequetst was, schoon het Accident, zo dikwils hem vernieuwende, hun zulks genoeg hadde konnen te kennen geven, zo dat ten laatsten deze Etter in een Pyp-gezwel, veranderde, waar door de Patient, zo dikwils als hy de flinker Arm of d'een of d'andere voet een weinig verroerde, zeer wreede pyn gevoelt heeft, en in een beswyming gevallen is. Dewelke haar ellendigheid dus verhaalende, en my om raad en hulpe verzoekende, ik geordineert heb zodanige middelen, die de overvloedige en Gal-achtige vochtigheden in het geheele Lichaam uit voerden, want de menigte der zelve weezen aan, de heete en drooge gematigheid van haar Lichaam, de voorgaande heete Koorts, en de geele materie zelfs, die door de mond van het Pyp-gezwel gelyk als uitdrong. Na dat het Lichaam bereid en verscheide ryze door het Gal-afdryvende Medicament, wel gepurgeert was, zo heb ik het zeer nauwe Pyp-gezwel wyder gemaakt, niet met snydende yzers (met dewelke niet alleen de Borst-spier door de voorgaande sneede genoeg gequetst, nog meer zoude zyn bezeert geworden, maar ook te vreezen stonde, indien zy niet zeer nauwkeurig en wel gebruikt wierden, dat de Keel-vaten of gesneeden, of een weinig gequetst zynde, het leven met het bloed niet zoude mogen uitstorten), maar met een wiek, gemaakt uit de wortel van de *Gentiana*, (dat is op de fatzoen van een wiek bereid, op de Kachel uit gedroogt, en de een zyde aan een draad gebonden) dewelke in het gat gestooken, met het *emplastrum diapalmæ*, en de *deligatura Cataphractæ* met *de letter* S. *in de* LIV. *Plaat* geteekent, in gehouden, en in de Fistel een natuurlyken dag gelaten heb. Den volgenden dag heb ik de wortel van dunne Gal-achtige Etter, gezwollen en aan het einde zwart zynde, met de Trek-tang uitgehaalt, en met het ronde Tent-yzer de ge-

legent-

legentheid van de holligheid, en de oorzaak van deze verwe onderzocht hebbende, het been ruig en beweeglyk bevonden. Daarom ik, om het gat ruimer te maaken, een grooter wortel als de voorgaande heb gebruikt, met het *emplaſtrum diacalcitheos*, en de voorzeide zwachtel, met eenen de naaſte deelen ſmeerende, om de wortel in te houden, en de ontſteeking te verhoeden, die de pyn, uit het ruimer maken ontſtaande, alhoewelze niet hevig waare geweeſt, ligtelyk na zig zoude hebben konnen trekken. Den derden dag heb ik een grooter wortel in geſtooken, en zo voorts de grootte van de wiek dagelyks vermeerdert, tot dat my het gat ruim genoeg dogte te zyn, om het Been, dat alree bykans af-geſcheiden was, weg te nemen.

Op den Sesden dag heb ik het Pyp-gezwel met klootjens uit een Spons bereid, en aan een draat gebonden, gevult, de draden uit het gat hangende, op datze wederom koſten uit getrokken worden, en leide het *emplaſtrum* met de *faſcia cataphracta*, en beſmeerde de by leggende deelen. De bereiding van de klootjens is als volgt: Men moet een nieuwe Spons nemen, nooit in zoet water vochtig gemaakt, en in gelyke deelen van 't zamen geſmolte Harſt en Was indoopen, daar na onder de pars ſterk uit-drukken en in de ſchaduwe droogen; al eerze gedroogt zyn, zo ſnyd men ze tot ronde klootjens, en bindt dezelve aan een draad vaſt. *Den 7 dag*, als de Spons uitgehaalt was, zo was het Pyp-gezwel zeer wyd, door dewelke ik de been-ſplinter met de Trek-tang gevat, zonder merkelyke pyn uit genomen heb. Op *den 8 dag*, na dat het bloed geſtempt was, heb ik op het gezonde en ontdekte been, 't volgende poeijer geſtrooit.

℞. *Radic. Irid. Flor.*
Ariſtol.
Peuced. ana ℈jß.
Euphorb. ℈ß.
Myrrh. ℈j. *M. F. pulv.*

Die ik op droogе Doek-plukzel geſtrooit, op geleid heb tot dat het met vaſt vleeſch overtrokken was. De zweering heb ik met het Poeijer van de witſte Suiker (die de ſcher-

scherpigheid van de Gal ook verzacht) daaglyks besprengt zynde, gezuivert, en met het *emplastrum diapalmæ*, eindelyk toe-geneezen. Op de over gebleeven hardigheid sloeg ik het *emplastrum Oxycæleum*, met een drie-dubbelde Linnen-doek, in wyn uit-gedrukt, en de behoorlyke band, om de overblyfzelen te doen verdwynen; en te verhinderen, dat 'er geen nieuwe toevloeijing deze partye, nog zwak zynde, overvallen mogte. Op zulken wyze heb ik deze Vrouwe, in 14 dagen zeer voorspoediglyk van dit zeer moeijelyke en periculeuze Accident verlost, gelyk zy zelfs nog in 't leven, en met *Georgius, Hebichius*, een Verwer, nu tien jaren hertrouwt geweest zynde, getuigen kan.

DE XLI. WAARNEMING.

Een Borst-wonde met een gebrooken Ribbe.

JOhannes van der Eisen van *Augsburg*, een Plaat-snydre en Voor-vechter, wierd tot *Ulm in 't jaar* 1628. in de Herberg, daar de Roos uithangt, des nachts te elf uuren van een zekeren Bakker, eene *Marcus-broeder*, in de slinker zyde, by de vierde Bastert-ribbe gewond, (die in het kraak-been-achtige deel dwars door gesneeden was) dat het Net 'er uit hing, en veel bloeds uitliep, waar op veelderhande toevallen, te weten beswyming, braaken, en een groote pyn, en opzwelling van het Middel-rift, volgden. Ik ontboden zynde, heb het Net nog geheel, wederom in zyn plaats geholpen; een wiek van hennippe werk, met het wit en de doyer van een Ey onder malkanderen geslagen, genat, met het Bloed-stempend poeder bestrooit, en aan een draad gebonden, in de wonde gestooken, de Goud-schuims-pleister daar over geleid, met de bequame band van *Sostratus* verbonden, en een Hert-sterkend Medicament, in-gegeven. *Den* 4 *January* ontrent 7 uuren des morgens, heb ik den Patient wederom bezocht, om de wonde los te maken, en te bezien, maar alzo de zwakheid der krachten, en de vrees van een overtollig uitlopen des bloeds, zulks niet toe-lieten, zo heb ik hem doen nuttigen, Hoender-zop, met wringende middelen toegemaakt, en van wegens de pyn, uit de Kolyk ontstaande-

de, een pap, uit verteerende, uitdampende, en Pyn-ſtillende Medicamenten beſtaande, over de Buik geſlagen. Tot herſtellinge van de krachten en bloed-ſtempinge, heb ik dit volgende *Electuarium*, voorgeſchreeven.

℞. *Conſ. Roſ. antiq.*
Symph. ana ℥iiij.
Trochiſc. de Charab.
Terra ſigill.
Corall. rubr. præp. ana ℈j.
Marg. præp. ℈ ß.
Syrup. Myrtyn. q. ſ. pro Electuar.

waar van hy des daags dikwils ℥j. ingenomen heeft.

Voor de benauwtheid van de Borſt, en zwaren Aaſſem, heb ik hem doen gebruiken deze volgende ſlikking, van het welke hy dikwils heeft geſlikt, en een dikke en taaije materie, uit geworpen.

℞. *Syrup. Capill. Ven.*
Liquirit. ana ℥vj.
Farfar.
Veron. ana ʒß.
Tab. diatrag. frig. ℥iij.
Aqu. violar. q. ſ. M. F. Eclegma.

Van wegens de pyn en de zwelling, heb ik de gewoonlyke pap gebruikt. *Den 5 dag* van de voorſchreeven Maand, heeft de pyn en zwelling een weinig vermindert, mits welken ik, door dien het bloed geſtilt was, het verband, los gemaakt, en in dezelve een wiek, met de Dragt-zalf beſmeert, en aan een draad gebonden, ingeſtooken hebbe, daar op leggende de voorgaande pleiſter en pap, en dezelve band. Den zelven dag heb ik hem belaſt te eeten een Sop met de kruiden *Pimpinell. Tormentill. Conſol. major, Saracen. Equiſet. Veronic. Fragar. & Sem. Melon.* gealtereert, op dat de materie, in de Buik begreepen, door de watergangen mogte uit-gevoert worden. De toewringende middelen wierden daar by gevoegt, op dat de water-dryvende middelen zonder deze ge-exibeert zynde, geen nieuwe bloedvloeijing zouden verwekken. Tegens de nacht

klaagde

klaagde hy over eenig jeukzel in de Water-gang, dat een teeken was, de ſtoffe in het hol van de Buik begreepen, door hulp van de water-dryven demiddelen, uitgedreeven wierd.

Den 6 dag heeft de pyn opgehouden, en de zwelling ontrent de wonde is verdweenen; maar de Patient zeide, dat hy een grooter jeukzel hadde gevoelt, terwylen hy zyn water maakte, 't welk ik hebbe bezien, en wierd gewaar, dat het met veel Etter, vermengt was.

Den 7 heeft de Patient over de pyn in de rechter ſchouder, en des avonds over de pyn van de lever, met een Koorts en drooge hoeſt geklaagt.

Als nu den 8 de voorzeide pynen met de koortzige hette toe-namen, zo heb ik hem uit de *Vena baſilica* op de rechter Arm, in de ℥iiij. bloeds doen uitlopen; Waar op de pynen na een of twee uuren, als mede de Koorts, wederom op gehouden, hebben.

Den 9 was de materie van de wonde ryp, en de Patient bevond hem wel, zo dat de wonde begoſt toe te heelen, de wiek daaglyks verminderende, tot dat de wonde moeſte met vel overtrokken worden. Dog des nachts ontrent het Heilig-been en de omtrek van de Blaas, eenige pyn gevoelende, die 't Kolyk wel gelyk was, voorſchreef ik hem den 10 dag de volgende drank.

℞. *Ol. Amygdal. dulc. rec. expr.* ℥iij.
Mann. elect. ℥ijß.
Aqu. chamomill. q. ſ. M. *F. Potio.*

Dewelke in-genomen hebbende, een groote menigte gal uitgebraakt, en door twintig Stoel-gangen, een zeer Gal-achtige materie, die van alle deze pynen de eenigſte oorzaak was, geloſt heeft. Door deze uit-zuivering is het met den Patient beter geworden, en al de pyn op-gehouden, tot dat hy den drie-en-twintigſten dag, op dewelke hy hem onordentlyk met eeten en drinken dragende, van een Gal-achtige loop is overvallen, want hy hadde door aanrading van eenige Vrouwtjes, zeer graag Slee-pruimen gegeten, waar door een hevige Kolyk en pynlyke perſſingen tot Stoel-gang, ontſtaan is. Daarom gaf ik hem op den 24 dito *Rhabarb. pulv. ad* ʒj. *in Aqua Cichorei*, en twee uuren daar na dezen volgenden drank in.

℞. *Ol. Amygdal. dulc. rec. expr.*
Decoct. Chamomill. ana ℥iij.
M. F. Haustus.

De Gal geloſt zynde, ging de pyn van 't Kolyk en de perzing, ontrent elf uuren voor de middag, t' eenemaal over. *Den* 28, is de wonde met de gezegende pleiſter t' eenemaal toe-geneezen, zo dat de Patient, nogte over eenige zwarigheid van den Aaſſem klagende, *den* 29 dezer Maand, uitging, en tot midder-nacht toe, met zyn Kameraads de kroezen dapper leeg maakte. T'eenemaal geneezen zynde, heeft hy hem *den* 4 *February* tot de wederom-reis in zyn Vaderland, gereed gemaakt, en voor zyn vertrek, hem om een zeer ſlechte oorzaak over zyn Wyf verſtoorende, en dezelve dapper afgeroſt: Ik dit te weten komende; heb hem vermaand, dat hy in 't toekomende, zo veel mogelyk was, van zodanige ontſtelteniſſen des gemoeds, zig onthouden zoude.

DE XLII. WAARNEMING.

Een gevaarlyke Borſt-wonde.

DEn 9 *January* 1633. is de wel gebooren Heer *Nicolaas Dietericus*, genaamt *Spebrreyter*, in een kamp van de Wel-gebooren Heer *Ritwein*, Sweedſche Overſte Wacht-meeſter, met twee wonden gequetſt geworden, van dewelke de eerſte aan het gewrigte van de hand, aan de ſlinker Arm zynde, de Aderen en Peezen tot het uiterſte van de hand uitlopende, hevig bezeert hadde: en de andere een dwars-vinger beneden de rechter tepel, in de holligheid van de Borſt, door-gegaan was, met bezeering van de tuſſchen-ribbige vaten, zo dat hy bloed ſpouwde. Hy wierd terſtond van wegens de toevallen, en voornamentlyk om 't beſwymen, met een Koets in zyn herberg gebragt, alwaar hy met alle noodzakelyke Medicamenten bezorgt, en verbonden wierd. Onder anderen achte dit aanmerkens-waardig, dat ik hier verhaalen zal: Daar waren eenige onder de groote meenigte van de omſtanders, die hun lieten verleiden, dat zy het bloed, dat in

in de Borſt gelopen was, uit-zuigen koſten. Toe-gelaten zynde, hebben zy wel gezogen, niet het bloed, maar het geld, want eenen zekeren Quidam, heeft de gequetſte in het zuigen een Diamant-ring, daar hy duizent guldens voor gegeven hadde, ſtillekens van den vinger afgetrokken, die hy verklikt zynde, wederom geven moeſte. Ik gehaalt zynde, heb de wonde bezigtigt, en met het ſtompe Tent-yzer door het gat in de holligheid van de Borſt geſtooken, bevonden, dat zy met bloed vervult was, het bloedig ſpouwzel dede my vermoeden, dat de Longe geraakt was, waar door ik in de wonde, 't wit van een Ey met de *pulvis adſtringens Galeni*, *lapidis chryſoliti præparati*, en een weinig *aqua plantaginis*, wel onder malkanderen geſlagen, door hulpe van de ſpuit *in de* IV. *Fig.* ☽ *van de* XXXVI. *Plaat* ingeſpuit heb. Voorts ſtopte ik de wonde met een wiek, van Hennippe-werk gemaakt, met dezelve vochtigheid genat, en aan een draat gebonden, beſmeerde de naaſte partyen met Rozen-olie, leide de Goud-ſchuims-pleiſter daar op, als mede een drie-dubbeld Linnen-doek, in roode Wyn uitgedrukt, en verbond de wonde met de band van *Soſtratus in de* VI. *Fig. van de* XXXVII. *Plaat* afgebeeld. Tot de wonde in het gewrigte van de hand, gebruikte ik dezelve middelen, om het bloed te ſtempen. Tot verſterkinge van de krachten en ſtempinge des bloeds, in de Borſt lopende, nuttigde hy dikwils dit volgende water:

℞. *Aqu. Ceraſ. nigr.*
Roſarum.
Plantag.
Pimpinell.
Veronic. ana ℥jß.
Cinanom. ℥jß.
Spir. lilior. convall. ʒj.
Pulv. lapid. chryſol. præp.
Hæmatit.
Corall. rub. ana ℈iß.
Marg. præp. ℈j.
Lapid. Bezoar. gr. vij.
Man. Chryſt. perlat. ℥ ß. *M.*

 Voor

Voor den dorſt dronk hy Gerſten-water, met de *Syrupus coralliorum*, en *Tinctura Roſarum* gemengt, en onderhield ſtriktelyk een ordre van een ligte koſt.

Van wegens het bloed-ſpouwen en de Koorts, als mede om een te rug-trekking des bloeds en lugt te maaken, zo deed ik hem de Lever-ader van de gequetſte zyde, openen, en vier oncen bloeds, aftappen. Dit gedaan zynde, heeft hy anders niet tot zyn Avond-maaltyd genomen, als het afzietzel van Gerſt met de *Tinctura Roſarum* gemengt, en de *Ptiſanam hordei*. Den anderen morgen heeft hy geklaagt; dat hy voorleden nacht weinig of niet geſlapen hadde: Waar over hy te acht uuren des morgens, is gekliſteert geworden.

℞. *Rad. Acetoſ.*
Althææ. ana ℥ ß.
Herbar. Pimpinell.
Agrimon.
Acetoſ.
Malv.
Violar.
*Veronic. ana M.*ß.
Semin. Lini ʒiiij.
Fœnicul.
Citr. ana ʒj.
Coq. in ſ. q. ad ℥x. *colat. add.*
Mell. violat. ſolut. ℥iij.
Ol. violar ℥ij.
Chamomill. ℥i. *M. F. Clyſter.*

Dit werkte driemaal. Na dat het Kliſteer wederom geloſt was, zo heb ik den band van de wonde los gemaakt, uit dewelke een weinig bloeds liep. Doen klaagde hy over een groote pyn, en hitte in de gequetſte zyde, om dat het vergaderde bloed in de Borſt verhit was, maar alzo het zelve bloed, van wegens de naauwe wonde geen uitgang hadde (*ſchoon de Patient in die poſtuur geleid wierd, gelyk hy gequetſt was*) en de Koortze hem al te zeer verhief, zo was het t' eenemaal noodzakelyk, dat men een uitgang maakte, of met wyder maaken van de wonde, door het Mes *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*,

en

n de V. *Fig. Letter* E. *van de* XXXVI. *Plaat* of door een Terzydsche snee, tusschen de derde en vierde Ribbe, van de onderste op te tellen, na de leer van *Hippocrates in de* II. *Fig.* 4 *van de* XXXVI. *Plaat*. Hier moet in 't voorby gaan aangemerkt worden, dat *Hippocrates* de Ribben van de onderste, te weten, de getelde twaalfde, begint op te tellen, om dat zy met de vingers zeer wel konnen geteld worden, en dat het even zo veel is, als of hy gezeid hadde, dat de snee tusschen de 9 en 10 Ribbe, van boven af te tellen, geschieden moet. Het wyder maken van de wonde zoude te vergeefs hebben geweest, om dat het meeste deel van het bloed, in de Borst begreepen, ontrent het middel-rift vergadert was. Met de Terzydze snee zoude ik weinig uitgerecht hebben, het zy datze in de rechter of slinker zyde hadde aan gestelt geweest. In de slinker zyde, zoude zy geen baat gedaan hebben, door dien de Etter-stof in de rechter zyde lag, zo mogte ook geen snee geschieden in de rechter zyde, van wegens de groote pyn in de Rugge, en opzwelling van de Lever. Zo was dan nog over de uit-zuivering door den watergang en het uitspouwen van boven: Maar 't was te gevaarlyk, om dit middel uit te wachten, van wegens de menigte der Etter-stof, die een verstikking van de natuurlyke warmte, dreigde.

Daarom heb ik de wonde, gelyk des daags van te vooren verbonden, en besluitende tot andere remedien myn toevlucht te nemen, heb ik my laaten maaken een pyp en stopper van Goud, *in de* IV. *Figuur* A. *van de* XXXVI. *Plaat*, dat het ligtelyk in een drie-hoek of in de rondte koste geboogen worden. Dit Werk-tuig op het fatzoen van een drie-hoek gekromt, en zacht door de wonde, in de holligheid van de Borst gestooken, en de stopper uitgetrokken zynde, zo is een groote menigte bloeds (zonder eenige zuiging met de mond) door de pyp uitgelopen. Na deze ontlasting van het bloed, heb ik in de Wonde gestooken de goude pyp met een vleugel, *in de* XII. *Fig. van de* XIII. *Plaat* afgebeeld besmeert zynde, met de *pulvis astringens Gal., chrys. præp.* en wit van een Ey, het *emplastr. diapalmæ*, een nieuwe Spons, in roode Wyn uitgedrukt, een dubbelde Linnen-doek, en de band van *Sostratus* daar op-leggende. Na deze ontlasting heeft de gequetste beter,

 dan

dan de nacht van te vooren, konnen ruſten. Den derden dag na de quetzing heb ik het voorzeide Werk-tuig wederom gebruikt, en wederom ander half pond bloeds, niet alleen met verwondering van de geene die tegenwoordig waren, maar ook met goede toelating der krachten, van den Patient, uitgetapt.

Na dat hy het middagmaal met de Ptiſaan en het Garſtwater gedaan hadde, zo heeft hy des avonds dit Uitmelkzel, ingenomen.

℞. *Semin. Melon.* ʒiiij.
Papav. alb. ʒj.
Aq. Fragariæ.
Pimpinell.
Veronicæ.
Nymph. ana ℥ij. *F. Emulſio, cui addatur*
Lapid. chryſ. præparat.
Margaritar. præp.
Corall. rubr. præp. ana gr. V.
Syrup. violar. ℥j. *M.*

Na welks gebruik hy de geheele nacht, geruſt geſlapen heeft. Den 4 dag zyn water maakende, zo heeft hy een zeer wreede pyn in de Water-gang gevoelt. Ik bezag de Pis, dewelke t'eenemaal troubel en ſtinkende, my tot een zeer zeker teeken diende, dat de Etter-ſtof in de Borſt begreepen, haar loop na de Water-gangen, nam.

Des avonds, om dat hy hardlyvig was, wierd hem het volgende Kliſteer gezet.

℞. *Sequent. Decocti.* ℥x.
Mell. viol. ſol. ℥ij.
Caſſ. rec. extr. ℥ß.
Ol. viol. ℥iij. *M.*

Dat hem twee Kamer-gangen heeft doen hebben.

℞. *Herb. Veron.*
Pimpinell.
Prunell.
Plantag.

Agri-

Agrimon. ana M. ß.
Hord. integr. p. ß.
Coq. in ſ. q. aq. & vini oligophori ad ℔j. *colaturæ adde mell. roſ. col.* ℥ij. *Miſce pro injectione conſolidante & detergente.*

Dit afzietzel door de ſpuit *in de* IV. *Fig. van de* XXXVI. ☾ *Plaat* ingeſpuit, en wederom geleegt zynde, zo heb ik de goude pyp met gaten, *in de* XII. *Fig. van de* XIII. *Plaat* met een Dragt-zalf beſmeert, in de wonde geſtooken, en op het zelve de Goud-ſchuim-pleiſter, als mede een vier-dubbeld Doek-drukzel in roode Wyn uitgedrukt, over-geſlagen. Daar-en-tuſſchen is de wonde in het gewrigt van de hand, ook niet verwaarlooſt, maar om den anderen dag, met de behoorlyke middelen bezorgt en verbonden geworden. *Den* 6 *dag* gebruikte hy voor de bitterheid des Monds, dezen volgenden Purgeer-drank.

℞. *Syr. roſ. ſol.* ℥jß.
Extract. Rhab. ℨj.
Diacarth. ℈j.
Cremor. Tart. ℈ß.
Aq. Cichor. q. ſ. M. F. Potio.

Den 7 *dag* heb ik onder zyn ordinaris drank gemengt, het volgende afzietzel,

℞. *Herb. Veronicæ.*
Agrimon.
Vincæ per vinc.
Prunell.
Fragar. ana M. j.
Cin. Aſtacor. fluviat. ℥j.
Coq. in ſ. q. vini oligophori ad ℔jß. *col. adde mell. roſ. col.* ℥ij. *M.*

Den 8 *dag* zo was de wonde van het gewrigte, en de Patient, in een goede ſtaat. Niet te min heeft hy dit hert-ſterkende poeder, ingenomen.

℞. *Pulv. lap. Chryſ. præp.*
Mag. marg.
Coral. rub. ana gr. iv.
M. cum ſ. q. Syrup. viol. & corall.

Den 9 bevond hem de Patient zeer wel; uit de Borſt-wonde liep een weinig rype Etter: waar door ik het inſpuiten van het afzietzel nalatende, alleen de pyp met de Dragt-zalf beſmeert in de wonde laatende, op de wonde van de hand leide ik in plaats van de Goud-ſchuim de gezegende pleiſter, om over dezelve de huid, te trekken.

Den 10 *dag* is niet met allen uit de Borſt-wonde uitgevloeit, maar de Patient klaagde over een kleine Hoeſt, die door het gebruik van de Borſt-koeken met Amber en Muſcus, over-ging.

℞. *Spec. diair. ſimpl.* ℈ij.
Diambr. comp.
Pulv. Ireos Florent. ana ℈j.
Trochiſ. Gall. moſch. ver. gr. xxij.
Amyl. ʒj.
Sacch. albiſſ. ℥jß.
candi alb.
penid. ana ʒvj.
Ambr. gryſ. ver. gr. vj.
Mucilag. tragac. in aq. roſar. diſſ. q. ſ. F. Trochiſci.

De Pis was nog troebel, en het water-maken viel hem pynlyk.

Den 11 dag, als de Patient zeer wel te pas was, en niet met alleen meer uit de Wonde liep, zo heb ik, om te verhoeden, dat de Wonde van de Borſt niet tot een Pyp-gezwel zoude worden, de Pyp achterwegen gelaten, zynde een wiek aan een Draad gebonden, en met Betonie-zalf beſmeert, daar ingeſtooken, en de geele Was-pleiſter, daar overgeleid.

Den 12, 13 en 14. heeft de Patient nergens overgeklaagt en gezeid, dat hy, ten aanzien van zyne krachten, wel zonder een Leun-ſtok, wandelende konde.

Toen den 15, 16 en 17 dag de Wonde zuiver en ſchoon was, zo heb ik daaglyks een korter wiek ingeſtooken, op dat het vleeſch van binnen uit-groeijen mochte. Den 17 was de Wonde aan de Hand, door hulp van de gezegende Was-pleiſter, met vel overgetrokken.

Van den 18. tot den 22 dag is de Patient zeer wel te

pas

pas geweest, weshalven ik de wiek heb uitgehaalt, en in plaats van de zelve een Doek-drukzel gemaakt, en met de Betonie-zalf besmeert, op de Wonde geleid, en de zelve met een nieuwe spons, in roode Wyn uitgedrukt, en met de drukkende Band, *in de LIV. Plaat, by de Letter* S. *Cataphracta* genoemt, verbonden.

Den 28 is de Wonde door de gezegende Was-pleister met vel overgetrokken, en de Patient in zyn voorgaande gezondheid, herstelt geworden.

Den 34 klaagde hy over zeer groote Pyn in de slinker voet, die uit de ontsteltenissen des gemoeds, ontstonden, doch na dat het Lichaam van de Gal-agtige vochtigheden gezuivert was, verdweenen.

DE XLIII. WAARNEMING.

Een Borst-wonde de Terzydsche-snee, vereischende.

IN de Maand van *April* 1622. is *Antonius*, een Voerman tot *Padua* in de rugge gequetst geworden, dat de Degen voor aan de linker Borst uitging, en twee Wonden maakte, waar op een snelle val op de Aarde, een zware bezwyming, verlies van de spraak, koude zweet het geheele Lichaam over, een ophoudende Pols, en een Bloed-spouwen volgde, met het vermoeden, dat het Hert of de Maag-pyp, gekwetst was. Ik heb de Wonde aan beide zyden verbonden, doch hebbe eerst de Borstwonde met het Kromme-mes *in de* V. *Fig. Letter E. van de* XXXVI. *Plaat*, wyder gemaakt, en daar na in alle beide een wiek van Hennip gestooken, in het wit van een Ey gedoopt, en aan een draad gebonden zynde, en niets achter wegen gelaten, dat tot zodanige Wonde, noodzaakelyk vereischt word. Na dat de Wonde verbonden was, zo wierd de Patient, van wegens de groote zwakheid der krachten, toegelaten Wyn te drinken. Den geheelen dag over, konde ik geen van de Slag-Hert-aders in het gewrigte, met myn vingers verneemen.

Den volgenden dag, alhoewel een groote menigte bloeds uit de wonde geloopen was, zo kost nochtans geen Pols vernoomen werden, ten zy dat de Patient van de eene plaats op de ander, of van de eene zyde op de ander

der beweegt wierd. Den zelven dag heeft hy een *Panatella* genuttigt, en terstond wederom uit-gebraakt, waaruit ik besloot dat de Spys-drager, gequetst was.

Den derden dag was de Aessem van den Patient, zeer belemmert, en hy gevoelde groote Pyn dicht by het middel-rift, uit de wonde vloeide naauwelyks een Druppel, en dat het meeste was, de Pols hield geheel op: Daarom is de Borst tusschen de derde en vierde Ribbe (*Tab.* XXXVI. *Fig.* II. 4.) na de Leer van *Hippocrates*, geopent geworden, met die meening, dat de Etter-stof in de Borst begreepen, uitgelost, de ingeborene warmte niet verstikt, en de Longen zelfs niet verrotten zouden. Na de opening zyn naauwelyks drie of vier druppels Bloed, uit de wonde gevloeid; dat ik daarom achte dat het moet aangemerkt worden, om dat zommige voorgeven, dat een zeer groote vloeying ontstaat uit de Sneede van de tusschen-ribbige Vaten: Maar ik ontkenne niet dat altemets, en principalyk in de Gal-achtige Lichamen, zodanige vloeying in de holligheid geschied, wanneer een Slag of Bloed-ader gesneeden word, die nochtans met het Mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat*, zeer ligtelyk kan voor by gegaan worden. Laat een tusschen-ribbige Bloed- of Slag-ader gequetst zyn: wat is 'er aangeleegen? weinig of niet, want het Bloed uit een varsche wonde tusschen de derde en vierde Ribbe, kan in de holligheid van de borst niet gehouden worden, en indien het behouden wierd, zo zoude het den dag, terwylen de wonde zal verbonden worden, wederom uitlopen. De Borst dan geopent zynde, zo liep daar na een groot deel roodverwige Etter-stof uit als water, daar vleesch ingewassen is. Na de ontlasting van deze Etter-stof, heb ik de Pols merkelyk gevoelt, en in de wonde een wiek met het Medicament uit het wit van een Ey, en het toewringende Poeijer van *Galenus* besmeert, ingestooken. Des avonds heb ik die wonde door de konst gemaakt, wederom ontbonden, en als vooren een pond Materie, met het derde deel van Etter gemengt, daar uitgehaalt. Daar na wierd in de wonde gestooken een wiek, uit t' zamen gerold linnen gemaakt, en met de volgende Dracht-zalf, besmeert:

℞. *Olei*

℞. *Olei Hyperic.* ℥ß.
Resinæ Terebinth. ℥j.
Mell. rof. colat. ℥ß. *M. F. digestivum.*

En de Pleister van Goud-schuim, een vier dubbelde Linnen-doek in roode Wyn uitgedrukt, en de behoorlyke band daar opgeleid.

Den 4. dag heb ik de bovenste wonden verbonden, en uit de wonde van my gemaakt, een Glas vol Etter, het vierde deel met Bloed gemengt, uitgetrokken. Omtrent de lippen van de nieuwe wonde, liet haar eene ontsteeking zien; waar door ik den Patient het gebruik van Wyn verboden, en Gersten-water tot zyn drank, voorgeschreeven heb. De Pols was zeer merkelyk, en uit de bovenste wonde, vloeide een Etterachtige Materie, maar zeer weinig: Daarom ordineerde ik den Patient, de volgende Syroop, van de welke hy des morgens, en des avonds 2 uuren voor de avond-maaltyd, vier of vyf oncen in-nam.

℞. *Hordei decorticati. M.* j.
Folior. Fragar.
Vincæ. per vinc.
Bugulæ.
Pimpinellæ.
Cichorei.
Farfar.
Pilosellæ.
Equiseti.
*Verbenæ. ana M.*ß.
Rad. Rub. Tinctor. ℥ij.
Liquiritiæ ℥j.
Aq. fontis ℔. vj.
Vini albi ℔. ij. *Bulliant ad consumptionem medietatis, & in fine decoctionis addantur mellis colati* ℥ij. *M. pro Syrup. vulnerario.*

Den 5 dag is wederom een Glas vol Etter uit de zelve wonde gevloeid, dat eenigzins stonk, en meer geel als wit was. Uit beide de oude wonden, liep een Snotachtige Materie als Kaas,) gelyk ik in de longe-ziekte dikwils gezien heb) nochtans zeer weinig. De Lippen van de

de nieuwe wonde, waren blauw, de Doek-drukzels door de groote onzuiverheid des Lichaams, zwart en de Koorts buiten gewoonte, grooter.

Den 6. liep 'er een half Glas Etter uit, 't welk zo ſtonk, dat niemand in de Kamer konde blyven. Onder de Doek-drukzels verſcheen ook een zwart-gallige vochtigheid, waar door ik 't volgende afzietzel voorſchreef:

℞. *Herb. Scord. M.* j.
Mell. roſ. colat. ℔. ß.
Aq. comm. ℔. vj. *coq. ad tertiæ partis conſumptionem.*

Van dit afkookzel wierd met de ſpuit *in de* II. *Fig. van de* XV. *Plaat* een geheel pond in de wonde geſpuit. Na de inſpuiting heb ik een wiek, met de voorſchreeven dragt-zalf beſmeert, daar in geſtooken. *Hippocrates* zeid, by aldien het Zilvere Sleuf-yzer in de Etter geſtooken, en terſtond uitgetrokken, zwart word, dat de Patient zwaarlyk opkomen zal. Ik heb, *Hippocrates* hier in volgende, het Tent-yzer in de Etter geſtooken, het welke, alzo het niet zwart wierd, maar zeer wit bleef, my van het opkomen des Patients goede hoope heeft doen hebben.

Den 7 dag hadde de Patient een heviger Koorts, dan de voorgaande dagen, daar vloeide ook meer Etter uit, doch niet zo ſtinkende, als de vyfde en zesde dag.

Den 8 dag wierden de Lippen van de wonde, tuſſchen de derde en vierde Ribbe gemaakt, ontſtooken; waar door de Patient grooter Pyn, en een hevige koorts hadde.

Den 9 dag heeft de ſtank van de Etterachtige Materie merkelyk opgehouden. Des avonds was een nieuwe roos aan de wonde, met een verwydering van 't gat, en ontblooting van de derde Ribbe.

Den 10 dag verſcheen de nieuw-gemaakte wonde noch grooter, dan des daags te vooren, de oorzaak daar van was, na myn oordeel, een Gal-achtige vochtigheid, die door haar ſcherpheid het vleeſch in-beet. Des nachts heeft hy, van wegens de Roos omtrent de baſtaard-ribbe, en de tuſſchen-ribbige zenuwe, die in de afkomende

Spier

Spier van de Buik ingevoegt is, pyn gevoelt.

Den 11 dag was het beter met hem, zo dat hy de geheele nacht sliep; hy wilde de spuit, van wegens de de Pyn in het vlies onder de Ribben, niet toelaten.

Den 12 dag gevoelden hy even een zo groote pyn als eergisteren. Daarom liet ik het met de wiek berusten, en leide alleen een stuk van een spons, in het wond-afzietzel uitgedrukt, op de Wonde: des nachts heeft hy tweemaal over zyn geheel lichaam gezweet.

Den 13 dag bevond hy hem beter, en witte Etter vloeide uit de wonde. *In diergelyke gevallen is niet beter dan het Lichaam niet te purgeeren: Want by aldien men een Purgatie ingaf, zo zouden alle vochtigheden na het ingewand toelopen, het Lichaam dun maaken, en quade toevallen verwekken.*

Den 14 dag heeft hy de geheele nacht wel geslapen: de Etter is ook in een kleine quantiteit uit de wonde gekomen: maar des avonds was de quantiteyt van de uitlopende etter grooter, en de pols buiten gewoonte heviger.

Den 15 dag heeft hy een harder koors gehad, dan des daags van te vooren, om dat hy liever op de slinker en gesonde, dan op de gequetste en rechter zyde lag, waar door de Etter, in de borst begreepen, de Koorts heeft vermeerdert: des avonds is 'er in de zyd-wonde een wiek gestooken, om dat het vleesch te zeer wiesch.

Den 16 dag heeft hy, voor de bitterheid des monds, die hy omtrent vier dagen bespeurt hadde, *Rhabarbar* ingenomen, waar van hy vier Gal-achtige Kamer-gangen heeft gehad, en daar na hem beter bevonden.

Den 17 dag heb ik hem het voor dezen voorschreeven afzietzel, wederom gegeven: Des avonds is 'er witte Etter, maar zeer weinig uit de wonde gekomen, dieswegen hem het af-zietzel, met de Spuit niet meer is ingespuit geworden. Hy heeft ook niet meer gehoest, en des nachts wel geslapen, doch de Koorts was een weinig sterker, dan des daags van te vooren.

Den 18 heb ik hem nochte het afzietzel ingespuit, nochte een wiek in de wonde gestooken, maar alleen Doekplukzel met Betonie-zalf besmeert, daar opgeleid, en dezelve met de uitheemsche Was-pleister bedekt. De Etter was eer groen als wit. In de nacht heeft hy geslapen, maar

maar in zyn droom gekeven, dat een overvloedigheid van quaade vochtigheid, beduid heeft.

Den 19 heeft hy de geheele nacht over gezweet, de Etter was nog eenigzins groen, vier uuren voor het middagmaal heeft hy ingenomen *Caſſ. rec. extractæ* ℥jß. *diſſolutæ in aqua Cichorei, borraginis, pimpinellæ & veronicæ,* die hem drie Gal-achtige Kamer-gangen, verwekt heeft, zynde de uitwerpzels zeer Gal-achtig geweeſt.

Den 20 is 'er ℥ß. Etter uitgeloopen, daarom heb ik in de nieuwe, en met de wiek wederom wyder gemaakte wonde, een Tinnen pyp ingeſtooken, met een Spons, in roode Wyn uitgedrukt. Hy koſt de geheele nacht niet ſlapen, door dien de pyp de Ribben, en het Ribbe-vlies drukte.

Den 21 is 'er niets uit de wonde gevloeit: Niet te min is de pyp nochtans, gelyk giſteren, in de wonde geſtooken. Daar na heeft hy ingenomen *Flores Caſſiæ*, in het voorzeide ſop gemengt met de *pulvis Rhab.*, *Mechoac. nigræ*, en *Cremor Tartari.* Voortaan heeft hy geen wond-drank meer gebruikt, maar een ſopje van Kruiden, te weten, van *Cichoria*, *Borrago*, *Sonchus*, *Fragaria*, en *Vinca per vinca.* Het gat in de Borſt is toe-gegaan.

Den 22 heeft hy wederom de voorzeide Sop genuttigt.

Den 23 is hem de Heel-drank nog eens ingeſpuit geworden, maar weinig Etter uitgekomen, waarom, alzo het nog wat Groen-achtig was, hy wederom zyn purgeerend poeder ingenomen heeft.

Den 26 27 en 28 heb ik de Heel-drank niet meer ingeſpuit, en de wonde maar eens des daags verbonden; twee dagen daar na heeft de Koorts opgehouden.

Den 29 dag heeft de Patient zyn Sop genuttigt, de Etter was wit, en de Patient zo veel als buiten gevaar.

Den 36 dag, als ik de wonde wederom bezag, zo is een groote menigte Etter uit dezelve gevloeit, met een zwelling van de Lippen, dat een teeken van eenige misſlag was, die hy met eeten of drinken begaan hadde, gevraagt zynde, gaf hy tot antwoord, dat hy van de verboden Melk-ſpyzen gegeten hadde, van dewelke hy hem voortaan heeft onthouden, en voorts binnen korten tyd zyne gezontheid wederom verkreegen.

DE XLIV. WAARNEMING.

Een Pyp-zweer in de Borſt, met de Naalde doorgeſtooken.

EEn Keizerlyk Officier *in 't Jaar* 1630. drie dwars Vingers beneden het uitwendige rechter Sleutel-been doodelyk gequetſt, en tot *Ulm* in de Herberg, daar de Ploeg uithangt, bykans geneezen zynde, word, van wegens eenige misſlagen, met Eten en Drinken begaan, met eene ontſteeking overvallen, dewelke tot Etter geworden zynde, een zeer breede Pyp-zweer onder 't vel heeft gemaakt, welkers einde of grond tot aan de achtſte Ribbe is gezakt, zo dat noch de Chirurgyn, noch de Medicyn-meeſter, de vergaderde Materie in deze holligheid, koſten uitzuiveren, ten zy dat zy den Patient daaglyks met de Beenen om hoog, en het Hoofd om laag, deden ſtellen. Maar alzo het met het heelen van deze holligheid lang aan liep, en de Patient aan dit daaglykſche verkeerde poſtuur, een verdriet kreeg, zo heeft hy my, door zyn Waard aan hem bevolen, laten halen: By hem komende, en de zaak vernemende, heb ik hem voorgeſlagen de Sneede, die met het krom gebogen Mes, zeer gelukkiglyk pleegt uit te vallen. Deze Konſt-bewerking my geweigert zynde, zo heb ik een middel bedocht, hoe zonder Snee van de Holligheid, een ligte uitgang aan de Etter-ſtoffe zoude konnen gemaakt worden; mits welken in het gat van de Holligheid, met de *Gentiana* wyder gemaakt zynde, het werk-tuig *in de* V. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, aan wiens Punt een bolletje Was vaſt gemaakt was, inſteekende, ſtak ik de grond van het Pyp-zweer, buiten weten van den Patient (want hy meende dat ik de gelegendheid van het Pyp-zweer onderzoeken wilde) zeer gaauw door, en trok de Naalde wederom te rug. De Etterſtoffe door de gemaakte weg uitgeleegt zynde, zo ſtak ik in de onderſte wonde een wiek, in het geel van een Ey gedoopt, en in het bovenſte gat een andere wiek, met Betonie-zalf beſmeert, en de Pleiſter van Goud-ſchuim; en een vier-dubbelde Linnen-doek daar opgeleid hebbende, verbond ik voorts de geheele Borſt met de Band van So-

Soſtratus. Daar na heb ik de nieuwe Wonde met een holle wiek van gewaſt linnen, eenige dagen open gehouden, tot dat de oude wonde, om hoog met de gezegende Waspleiſter, toegeheelt was: de zyden van de holligheid heb ik met Mee, zeer wel gereinigt, een nieuwe ſpons in roode Wyn uitgedrukt en met de Band *in de* LIV. *Plaat by de Letter S.*, die van *Galenus* de drukkende Band of *Cataphracta* genoemt word, zeer digt aan malkanderen gebonden, om wederom te doen aan een groeijen. Na dat de holligheid t' zamen gegroeid was, zo heb ik de Pyp of holle wiek, daaglyks gemindert, en de zweering eindelyk met vel overgetrokken. *Deze manier van geneezen gelukt wel, als de holligheid geen hardigheid heeft: anderzins niet.*

DE XLV. WAARNEMING.

Een Borſt-Etter door de Terzydſche ſnede, geneezen.

IN 't *Jaar* 1625. wierd *Nicolaus Kobler*, een Borger en ſchipper tot *Ulm*, in de borſt achter op de rugge, tuſſchen de 4 en 5 ribbe, van boven af te tellen, gequetſt met een brood-mes, dat de Longe zo zeer queste, dat de Patient terſtond (behalven het bloed-ſpouwen) over een groote benaautheidt des aaſſems, klaagde; Ik ter eerſter uuren van de quetſing ontbooden zynde, heb in de holligheit van de borſt, een bloed-ſtempend mengzel met een ſpuit, in-geſpuit, en het gat van de wonde met een wiek, open gehouden. Tot de herſtelling van de krachten, en het te rug houden van het bloed, heb ik hem het *electuarium* (*wiens beſchryving in de* 41 *waarneming te vinden is*) en ligte koſt en drank, verordineert. Van hem weg gaande, heb ik den geenen, die by hem ſtonden, aan gezeid, dat hy niet zoude opkomen, in dien beneden geen nieuwe wonden met het mes, ten eerſten gemaakt wierde; dat toen geweigert wierd. Des morgens heb ik den Patient zelfs de terzydſe-ſnee van *Hippocrates* voor-geſlagen, die hy hem terſtont heeft laten wel gevallen, zo dat hy door middel van de zelve en andere medicamenten, zeer voorſpoediglyk te recht gebracht zynde, eenige jaaren daar na noch zeer wel te pas, geleeft heeft.

DE XLVI. WAARNEMING.

Een Borſt-Etter door de Pis afdryvende middelen, genezeen.

IN 't Jaar 1631. heeft *Valentianus Dettelbacher*, een Bakker tot *Ulm* in de Herberg, de Sonne genaamt, zich zelven met een Mes onder de linker Tepel, in de holligheid van de Borſt, geſtooken, nochtans zonder quetzing van de binnenſte deelen. Daarom heb ik in de wonde een wiek, met het gemeene Bloed-ſtempend middel bevochtigt, in-geſtooken, en met een Doek-drukzel in zwarte zuure Wyn uit-gedrukt, en met de band van *Soſtratus* verbonden; daar na heb ik hem een laxeerend Kliſteer doen zetten, en een deel Bloeds uit de rechter Arm, laten lopen: Daar na de Etter-ſtoffe ten deele door de wonde, ten deele door de Water-weegen uitgevoert zynde, zo heb ik de wonde met inwendige en uitwendige Medicamenten, die hier zo dikwils voorgeſtelt zyn, te weten, met de inſpuitingen, zalven, uitmelkzel, en de wonddranken, toegeheelt.

DE XLVII. WAARNEMING.

Een Borſt-wonde, gaande door het middel-rift, in de grond van de Maag.

DEn 15. *Auguſti* is *Melchior Frick*, een Voller te *Ulm*, van een zeker Hovenier, gequetſt geworden, niet alleen in het Hoofd en de Neus, waar van wy alreeds hier vooren gezeid hebben: maar ook in de Borſt, vyf dwars-vingers onder de ſlinker-tepel. De wonde in het Hoofd en de Neus, heeft de Chirurgyn *Elias Walcher* terſtont met de Bloed-ſtempende middelen, behoorlyk verbonden, en de derde in de Borſt vindende, my laten ontbieden; Ik dan komende, en willende de gelegentheid van de wonde in de Borſt, met het Sleuf-yzer onderzoeken, zo heb ik in de holligheid niet konnen komen, door dien de wonde was toe-gevallen, van wegens de veranderde plaats der Spieren, alwaar de Patient gequetſt was.

Terwylen ik met het onderzoeken bezig was, zo heeft de gequetſte een groote quantiteit Bloeds uit-gebraakt, zo dat hy in een zwaare bezwyming vallende, meer de Hemelſche dan Menſchelyke hulp, ſcheen van doen te hebben. Deze braaking heeft my een bezeering van de Maag, en in gevolg van het Vlees-achtige deel des middel-rifts, en een doorſteeking van de Borſt te kennen gegeven; daarom de byſtaande Perzoonen, het gevaar van 't leven voor-zeggende, ſtak ik een wiek, met het gebruiklyke Bloed-ſtempend middel toe-gemaakt, in de wonde, gebruikte het gemeene ſmeerzel, en verbond de Borſt met de band van *Soſtratus*. Des anderen daags 's morgens om vyf uuren, braakte de Patient wederom wel twee kannen Bloeds, met Wyn gemengt, en daar na al 't geene, dat hy in de Mond genomen, uit. Zo is dan een vraag ontſtaan, alzo de wonde van de Neus niet in de holligheid van de Neus-gaten door ging, zo dat het Bloed door het Gehemelte van de Mond op de Keel, en dus daar van daan in de Maag zoude hebben konnen vloeijen, waar uit dan dit braaken van het Bloed en Spyzen ontſtaan mochte! Die geenen, die deze vragen ſtelden, gaf ik tot antwoord; alhoewel de verhaalde wonde het ingeſtooken Sleuf-yzer, geen ingang in de holligheid van de Borſt toe-liet, noch eenige wonde haar in de Buik liet zien, dat nochtans de toevallen, op de quetzing van de Borſt volgende, genoeg beweezen, dat de Degen door de tuſſchen-ribbige Spieren, en het vlees-achtige deel van het middel-rift (want indien het Zenuwachtige deel daar van gequetſt waare, zo zouden veel zwaardere toevallen den Patient quellen) in de Mage door-gegaan was. De vloed van het Bloed, in het holle van de Borſt en veel meer de zuiverheid van het hemd, gaven te kennen, dat het ribbe-vlies doorgeſtooken was, want indien de Borſt niet hadde geopent geweeſt, zo zoude het uitlopende Bloed, buiten twyfel het hemd zeer Rood geverwt hebben. 'T en zeid ook niet, dat de Patient nooit over eenige benaauwtheid van de Borſt, of hoeſt heeft geklaagt, want het Bloed, de voorzeide toevallen veroorzakende, is door de Wonde van het middel-rift in de holligheid van de Buik gevloeid, in dewelke het in Etter verandert, eindelyk door het Fondament is

uitgegaan. De braaking van het Bloed, en van 't geene hy genuttigt hadde, de verlooren appetyt, en de Pyn voor het hert, waren teekens van de wonde in de Mage. Door deze redenen dan beweegt zynde, heb ik alleen op de Mage gezien, doch zo, dat ik de andere wonden mede behoorlyk heb in acht genomen; dieswegen gaf ik ik hem dikwils de drank en de toeheel-middelen, doch in een zeer kleine quantiteit (op dat door haar menigte de Maag niet zoude gespannen of tot braaken verwekt worden) en hebbe de krachten bewaart, met het zetten van twee Klisteeren 's daags, van vet, vleesch-nat en een doyer van een Ey, toebereid: Zyn drank was Granaten-wyn, en het Medicament oude *Rosen-conserf*, met het Poeijer van *Mastix* gemengt.

℞. *Conf. rof. antiq.* ℥iiij.
Mastich. Elect. subt. pulv. ℥ß.
Syr. consol. major q. s. M. in form. Elect.

Hier van moeste hy des morgens en des avonds in-nemen de quantiteit van een Okker-noot. Het buitenste-deel van de Maag heb ik gesmeert met toewringende, Olien:

℞. *Ol. rosati.*
Mastich.
Cydonior. ana ℥ß.
Absynth ℥iij. *M. D. ad ollam.*

En de wonde onder de Tepel, hebbe ik gelyk als een slegte wonde naar het tweede inzicht, geneezen. Den 7 dag heeft de Patient een Etter-achtige stoelgang gehad. Den 8 is de wonde in de Borst, toe-geheelt geworden.

Den 14 en de volgende dagen, heeft de Patient de toeheelende vogtigheden ingenomen, en zonder Pyn ingehouden.

DE XLVIII. WAAREMING.

Een Pyp-zweer in de Borst, met Byt-middelen geneezen.

IN *'t Jaar* 1643. heeft *Johannes Wolfius*, een Jongman van *Heylbron*, in de rechter zyde van de Borst, een hard gezwel gekreegen, dat tot Etter gebracht, en qualyk geneezen zynde, in een Pyp-gezwel is verandert, 't welk de Chirurgyns van *Heylbron*, voor wanhoopig gehouden, en aan de natuur voorts overgelaten hebben. De Patient naar *Ulm* komende, verzochte myn raad en hulp, die ik hem ook toe-zeide: En eerst de algemeene Genees-middelen hebbende laten voorafgaan, zo maakte ik het zeer naauwe gat van de Pyp-zweer (om de gelegentheid van 't zelve te onderzoeken) met het merg van de Vlier-boom, zeer hard in malkanderen gewrongen, zo wyd, dat het ronde Sleuf-yzer *in de* VI. *Fig. van de* VIII. *Plaat* daar door konde ingestooken worden, met het welk ik het ruuwe Been heb aangeraakt. Om de hardigheid van de Pyp-zweer te verteeren: stak ik een lange dunne wiek, met de volgende Salve besmeert, in de Pyp-zweer.

℞. *Pulv. semin. Hyoscyam.* ℈j.
Alum. ust.
Vitriol. ust. ana ℈jß.
Butyr. in aqu. plant. lot. q. s. M. F. Ungu.

De hardigheid verteert zynde, zo stak ik in de Pyp-zweer een wiek, wiens punt met het gezegende afzietzel genat, ik met gepulveriseert *Euphorbium* besprengt, en de rest met deze Salf besmeert hadde.

℞. *Ung. de Betonic* ℥j.
Aegyptiac. simpl. ℥ß.
M. F. Ung. quod calli generationem probibet.

Ik heb het daar opgeleid, tot dat na twee Maanden de Ribbe eenige schilferen van zig heeft afgescheiden, de welke uitgenomen hebbende, voorts daagelyks de wiek

ver-

vermindert, en met de Betonie-zalf besmeert, gebruikt, tot dat deze zweering met vleesch gevult, door hulp van de gezegende pleister zo verre kwam, datze het overtrekken der Huid van doen hadde. Met deze opgeleide Medicamenten, en een medicinale Wyn, heeft de Patient zyn voorgaande gezontheid, wederom verkreegen, en is van *Ulm* vertrokken.

DE XLIX. WAARNEMING.

Een Borst-wonde, met het Mes wyder gemaakt.

JOhannes Georgius Kostnitzer Vilder van *Ulm*, is *den* 2 *November* 1631. in de slinker zyde, tusschen de 6 en 7 Ribbe van de borst, gewond geworden, zo dat de wonde, zonder eenige quetzing van de inwendige deelen, doorging, nochtans zo naauw zynde, dat 'er geen wiek kost ingebracht worden, daarom ik ontboden zynde, dezelve terstond met het mes *in de* I. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, of *in de* V. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat*. heb wyder gemaakt, op dat het bloed in de holligheid gezakt, en een benauwtheid van de Borst verwekkende, bekwamelyk zoude konnen gelost worden. Na dat zo veel bloeds door de wonde uitgezuivert was, als de vervallen krachten toe-lieten, zo heb ik een wiek van rouw linnen, met een bloed-stillend remedie bevochtigt, en aan een draad vast gebonden, in de wonde gestooken, en na een voorgaande laxeerende Klisteer, door den Chirurgyn een deel bloeds uit de Mediaan-ader van de slinker Arm, doen aftappen. De volgende dagen heb ik een behoorlyke quantiteyt bloeds uitgelaten, de wiek met de dikwils voorgestelde Dragt-zalf besmeert, in de wonde gestooken, en dus de wonde des morgens, en des avonds verbonden, tot dat al de Etter-stoffe, uitgezuivert was, en de wonde goede Etter maakte; eindelyk gebruikte ik in de wonde, een holle pyp van gewast linnen, die ik dagelyks kleinder en dunner maakte, tot dat de wonde met vleesch gevult, en door de gezegende Was-pleister, met vel overtrokken was.

DE L. WAARNEMING.

Een andere Borst-wonde, met het mes wyder gemaakt.

DEn 5 *December* is de Barbier *Adam N.* by my gekomen, en heeft my geboodschapt, dat de Eerwaardige *Gallus Schnitzer*, Predikant in het Dorp *Lingen*, des daags te vooren na de Avond-maaltyd, van een zeker Keizerlyk Zoldaat met een Degen gequetst was, en twee wonden gekreegen hadde, de eene op de rechter zyde van de onderste Kaak, de andere op de Rugge, digt by de Wervels, tusschen de derde en vierde Ribbe van de Borst, (te weten, op die plaats, op dewelke *Hippocrates* de Terzydsche-snee, pleegt te maken), gaande in de holligheid van de rechter zyde, tot aan de opperste Ribbe van de zelve zyde, een weinig lager, als daar het Sleutel-been aan het hoogste einde van het Borst-been gevoegt is, met een quetzing van de Longe, en de tusschen-ribbige vaten, op dewelke deze toevallen gevolgt zyn, te weten een zware beswyming, een zeer bezwaarde Aassem, koude zweet, en zeer groote pyn omtrent de Borst. De Barbier heeft de wonde op de Rugge verbonden, met een wiek met het wit van een Ey besmeert, en alleen ingestooken tusschen het vleesch-vlies en de Spier, die men *Aniscalptor* noemt: leggende de Sluit-pleister van *Crollius* daar op. De wonde in de onderste Kaak, hadde niets te beduiden, zo dat hy dezelve met de Goud-schuim-pleister alleen bedekte. Des anderen daags heb ik den gequetsten gevonden, zyn Aassem zeer zwaarlyk halende, en van wegens de quetzing van de tusschen-ribbige vaten, zo wel voor als achter, zeer groote pyn lydende. Ik onderzochte de naauwe wonde met het stompe Tent-yzer, en geraakte met het zelve in de holligheid van de Borst, zo dat ik gissing maakte, dat 'er een groote quantiteit bloeds in de Borst, by een vergadert was.

Om het vloeijen van het bloed te stuiten, heb ik terstond het volgende mengzel met de spuit, in de holligheid van de Borst, ingespuit.

℞. *Pulv. adstring. Galen.* ℥j.
Chrysol. præp. ℈j.

Al-

Albumin. ovor. n. iv.
Aqu. plantagin. q. ſ. M. pro injectione.

En in de wonde een wiek, aan een draat gebonden, geſtooken, en met een dikker bloed-ſtempende zalf beſmeert, om dezelve open te houden; leggende daar op een Linnen-doek, in roode Wyn uitgedrukt, en de band van *Soſtratus*, om de wiek in te houden, en de ontſteeking voor te komen.

Tot ſtemping van het bloed, en ſterking der krachten, gebruikte hy dit *Conditum.*

℞. *Conſerv. Symphit.* ʒvj.
Roſar. antiq. ℥j.
Troch. de terra ſigill.
Charab. ana ℈j.
Bol. armen. præp. ℈ij.
Marg. præp. ℈ß.
Sacch. roſ. rub. &
Syrup. granat. ana q. ſ.
M. F. Conditum, de quo æger ſæpius per diem ſumat aliquam portionem.

Voor den dorſt heb ik hem dezen verkoelenden en ſtoppenden Koel-drank, voor-geſchreeven.

℞. *Syrup. Granat.*
Myrtyn. ana ℥jß.
Aqu. Veronic.
Plantag.
Prunell.
Chichor. ana ℥iij.
Specier. diamarg. frig. ℈jß. *M.*

Ten vyf uuren na de middag, nam hy eenige *grana* van het *laudanum opiatum*, met de *magiſterien* in, na dewelke hy vier uuren geruſt geſlapen heeft. *Den* 3 *dag* wierd hem een pyn ſtillend en laxeerend Kliſteer gezet, door dien hy in de onder-buik groote pyn hadde:

℞. *Rad. Alth.*
Tormentill. ana ℥ß.
Herb. malv.
Agrimon.
Veronic.
Violar.
Flor. Chamomill. ann. M. j.
Semin. Lini.
Fænugr. ana ʒiv.
Anis.
Fœnicul. ana ʒjß.
Uvar. passar. ℥ß.
Coq. in s. q. aq. font. ad ℥x. *Colaturæ adde*
Mell. rof. sol. ℥iij.
Ol. violat. ʒjß. *M. pro Enemate.*

Daar op volgden twee Gal-achtige en dunne Stoel-gangen. Na dat het Klisteer geloſt was, zo wierd hem de Lever-ader van de gequetſte zyde geopent, en ℥iiij. bloeds uit-gelaten: te 3 uuren na de middag heb ik de wiek uitgehaalt; maar daar is van wegens de naauwte van de wonde, niets uit gelopen, waar door ikze met het mes van *de* V. *Fig. in de* XXXVI. *Plaat Letter* E. wyder heb gemaakt, op dat de Etter-ſtoffe in de Borſt vergadert, een vryen uitgang hebben mogt. Na de opening liep 'er een pond bloeds uit, dat zo heet was, dat het in het uitlopen den Patient meer brande, als een ontſteeken Keers zoude gedaan hebben. Het pond bloeds quyt geraakt zynde, heb ik dit mengzel, de bloed-ſtortende aderen t'zamen trekkende, in de Borſt geſpuit, en een wiek aan een draad gebonden, en met een bekwaam medicament beſmeert, in de wonde geſtooken. Ik voorſchreef tot verzachting van de pyn in de borſt, deze Zalve:

℞. *Ung. pectoral* ℥j.
Ol. amygdal. dulc.
Chamomill.
Lumbricor. terr. ana ʒjß. *M. D. ad ollam.*

Den 4 *dag* was de Koorts, uit oorzaake van het bloed, in de borſt begreepen, grooter als de voorgaande dagen.
De

De band van *Sostratus* los gemaakt, en de wiek uitgehaalt zynde, liep 'er een geheel pond, en des avonds anderhalf pond bloeds, uit de wonde. Omtrent 10 uuren in de nacht, gebruikte hy 't volgende uit-melkzel, na 't welk hy wederom 3 uuren geslapen heeft:

℞. *Semin. Melon. excort.* ℥j.
Lactuc.
Papav. alb. ana ℈j.
Aqu. Frag.
Pimpinell.
Veronic. ana ℥iv. *F. Emulſ. cui adde.*
Spec. diamarg. frig. ℈jß.
Syrup. violar. ℥ij. *M. pro duabus doſibus.*

Door dien hy zo zwaarlyk den aadem haalde, en van wegens het groote uitvloeien des bloeds, pyn in de Borst voelde, zo heeft hy zeer dikwils een lepel van dit mengzel, genuttigt:

℞. *Aq. Veronic.* ℥iij.
Pimpinell.
Cichor.
Plantag.
Ceraſ. nigr. ana ℥ß.
Lapid. Bezoar. gr. viij.
Hæmatit. ℈ß.
Terr. ſigill. ℈j.
Corrall. rubr.
Mag. marg. ana ℈ß.
Manus Chriſt. perl. ℥ß. *M. D. ad vitrum.*

Den 5 dag na het los maken van de band, is 'er wederom anderhalf pond bloeds uitgelopen. Het haalen van den aadem viel hem ligter als in de voorgaande dagen: deswegen ik hem deze Wond-drank, ordineerde.

℞. *Hord. integr. p.* ß.
Fol. Fragar.
Vincæ per vinc.
Bugulæ.
Pimpinellæ

Ve-

Veronic.
Cichorei.
Farfar.
Pilosellæ.
Verbenæ.
Equiset. ana M. ß.
Rad. rub. tinct.
Torment. ana ℥ß.
Liquirit. ʒj.
Aqu. fontis ℔vj.
Vini alb. ℔ij.

Dit kookt op het halve deel, en in het einde van het opkooken, doet daar by *Mell. ros. colat.* ℥ijß. *Misc. & col. pro Syrupo*, hier van nuttigde hy daagelyks 's morgens vroeg ten 7 uuren ℥iiij. en des avonds te 4 uuren ℥iij. zyn drank was Gerste-water met Wond-kruiden gekookt. *Den* 7 *dag* heeft hy hem wat beter bevonden, en een pond bloeds door de wonde geloost. Des avonds wierd hem het voorschreeven Klisteer gezet, door dien hy pyn ontrent de Navel hadde. De wiek, die in de wonde moest gestooken worden, heb ik met de Dragt-zalf besmeert.

℞. *Tereb. lot. in aqu. plant.* ʒjß.
Olei lumbr. terrest. ʒj.
Vitell. ovi N°. j.
M. in form. linim.

Den 7 *dag* heeft de Pols t'eenemaal gelyk geweest, en zyn zo wel s'morgens als des avonds ℥ix. pond Etter, met bloed vermengt, uit de wonde gelopen.

Den 8 is'er wederom j. pond oprechte Etter uitgelopen. De Patient klaagde over den hoest, waarom ik hem deze Borst-syroop, voorschreef.

℞. *Lobocb. de pulm. vulp.*
Sani & exp. ana ʒvj.
Syrup. de Farf.
de Ros. sicc.
Veronic. ana ℥j.
Hyssop. ℥ß.

Pulv.

Pulv. Hyssop. ℥jß.
Flor. Sulphur. ben. purg. ℈ij.
Trochisc. de Spodio ℈jß.
M. *& detur cum baculo liquiritiæ.*

Ondertusschen wierden, om de stank van de Etter, de inspuitingen van het *decoctum scordii, hordei, & mell. ros. col.* niet verzuimt. Den 10 liep 'er ℔j. wel gekookte en rype Etter uit de holligheid van de borst, zo dat de Patient beter te pas was, dan den voorgaanden dag. Den 11 loste hy ℔ß. zeer wel gekookte Etter, met eenige stukken van de long, in dewelke men de takken van de Lugt-pyp zeer oogenschynlyk bekennen kost. Den 12 en 13 was de uitlopende Etter ryp. De Patient nam voor den hoest, en de bitterheid des monds, twee uuren voor de middaag-maaltyd, de volgende *Bolus* in.

℞. *Flor. Cass. rec. extr.* ℥j.
Spec. diamarg. frig. ℈ß.
Agaric. trochisc. ℈ij.
Rhab. elect. ʒj. *cum sacch. F. Bolus.*

Die hem drie of vier Stoel-gangen verwekte. Den 14 dag was hy veel beter dan in de voorgaande dagen. Den 15 liep 'er ℥iiij. stinkende Etter uit de wonde, daarom ik de holligheid van de Borst, met de voorzeide inspuiting uit-zuiverde. Den 16 dag is 'er minder quantiteyt Etter uit-gekomen, ook was de stank zo groot niet, als in de voorlede dagen. Den 17 was het water niet meer Galachtig, gelyk van te vooren. Ik deed den Patient, die zeer over zyn hoest klaagde, deze likking gebruiken.

℞. *Rad. Symph. decoct. contus. & cribro traj.* ℥ij.
Spec. diatrag. frig.
Succ. liquirit.
Sacch. penid. ana ʒiiij.
Syrup. Liquirit.
Viol. ana q. s. M.

Den 18 heeft de hoest en stank opgehouden, zo dat de geheele inspuiting van de warmte niet verandert en was. Den 19 was de Patient wel, en het water natuurlyk. Den

30 heeft de Patient over pyn in de wonde geklaagt, die ik heb bezichtigt, en bevonden, dat de pyp door zeer goed vleesch uit-gedrukt was, daarom en ook om dat 'er geen Etter-stoffe uitgevloeit is, ik de pyp weg gedaan hebbe, en een wiek, met de betonie-zalf bestreeken, in de wonde gestooken: door dewelke ik daaglyks tweemaal van dit volgende afzietzel, in de holligheid van de Borst ingespuit hebbe, om de inwendige deelen te heelen, en te versterken.

℞. *Hord. integr.* M. ß.
Rad. Consolid. major.
Tormentill. ana ℥iv.
Herb. Veronic.
Pimpinell.
Pilosell.
Alchimill.
Consolid. Sarac.
Bugulæ.
Verben.
Equiset.
Vincæ pervinc.
Fragar.
Scord. ana M. ß.
Semin. Cichor. ℥ß.
Aq. font. ℔vj.
Vini alb. ℔j.
Coq. ad tert. part. consumptionem, in fin. add.
Mell. ros. col. ℥jß. M. *pro injectione.*

Den 36 was de wonde t'eenemaal toe geneezen, en de Patient in zyn voorgaande gezontheid herstelt zynde, ging wederom uit.

DE LI. WAARNEMING.

De gelukkige geneezing van een Etter-borst door Pis-dryvende middelen.

IN 't jaar 1638 *den* 24 *Juny* op S. Jans dag, des avonds ten 7 uuren, is *Johannes Masque*, een Capiteyn, zeer be-

beſchonken zynde, van eenen *de Grien*, een Luitenant, in een twee-gevecht gequetſt geworden, in de rechter Borſt-ſpier, twee dwars vingers beneden het Sleutel-been, zo dat de wonde door de Hoofd en de Borſt-ader, in de holligheid van de borſt door-gaande, met een zeer groote vloeijing des bloeds, beſwyming, ſtuipen, dronkende ſlaap, koude zweet, ongevoeligheid des Pols, en de Dood-lach vergezelſchapt was: En aldus lag hy langer als een half uure, zonder gevoelen en beweeging. In deze zeer gevaarlyke voorval, heb ik zyn Huis-vrouw en dogter, ten aanzien van alle deze toevallen, aan-gezeid, dat dit voor-boden des doods waren. Myn is in de zin gekomen de negende kortbondige ſpreuk van *Hippocrates ſect.* 7. Het verlies des verſtands, of de ſtuipen, ontſtaande na het verlopen des bloeds, is quaad. Niet te min zyn de volgende medicamenten, gebruikt worden.

℞. *Aq. Ceraſ. nig.* ℥iiij.
Spir. Cephal. Anh. ʒj.
Lapid. Bez ℈ß.
Corall. rub. præp. ℈jß.
Lapid. Chryſol. præp. ℈j.
Sacch. perlat. ℥ß. M.

Om een revulſie te maaken, zo wierd hem een ſcherpe zet-pille gezet, en de Neus-gaten, en de Pols wierden met het wel-ruikende Water van *Fuſchius*, en Azyn met Wynriet aangezet, bevochtigt. De wonde verbond ik met een wiek van rouw linnen gemaakt, in het wit van een Ey gedoopt, en met het bloed-ſtempende Poeijer beſtroit, met een Linnen-doek, in roode Wyn uitgedrukt, en met de band van *Galenus*, aan het Sleutel-been. Na dat hy aldus verbonden was, zo heeft hy de geheele nacht geruſt en de Wyn uit-geſlapen. Den 2 dag hadde hy een benauwtheid in de rechter zyde, en omtrent het middelſchot, daarom hem de Mediaan-ader van de zelve zyde geopent, en vier oncen bloeds uit-gelaten wierden. Des avonds heeft hy van wegens de hettigheid van zyn Water, de helft van dit uitmelkzel gebruikt.

℞.

℞. *Sem. Melon.* ℥j.
Aq. Pimpinell.
Fragariæ.
Veronicæ ana ℥ijß.
Ceraſ. nig. ℥ij.
Corall. rub. præp.
Marg. præp. ana ℈iß.
Lapid. Chryſ. præp. ℈ß.
Sacch. cand. & Syr. viol. ſimp. ana ʒj. *M. pro emulſione.*

Ik heb een wiek met een Dragt-zalf (uit het wit van een Ey, en *Terebinthina*, in Roze-water gewaſſchen, beſtaande) beſmeert, en met de *pulvis lap. Chryſ. præpar.* beſtrooit, in de wonde geleid, daar na een Doek-drukzel uit roode Wyn uit-gedrukt, daar op gedaan, en met de band van *Galenus*, alles verbonden. Den derden dag heeft hy het volgende Kliſteer, gebruikt.

℞. *Herb. Malv.*
Violariæ.
Parietar.
Veronicæ.
Flor. Chamom.
Malvæ ana M. ß.
Sem. Lini. ʒiv.
Melon.
Citri ana ʒiij.
Coqu. in ſuffic, q. aquæ ſ. ad ℥ix. *colaturæ adde.*
Mellis viol. ſol. ℥ij.
Elect. Lenit. ℥j.
Olei Violat.
Chamom. ana ℥jß. *M. F. Clyſter.*

Na het gebruik van het welke, hy vier Kamer-gangen heeft gehad. Om dat het Bloed zo zeer vloeide, zo gebruikte ik in de wonde het bloed-ſtempend middel, uit het witte van een Ey, *lapid. Chryſ. præparat.* en de *pulvis Galeni adſtringens* gemaakt. De Patient moeſte, van wegens de bezwyming, dikwils des daags eenige *grana* van de *Con-*

Confectio Alkermes nuttigen, waar door het wat beter met hem wierd.

Des avonds, na het gebruik van dit uitmelkzel, heeft hy geklaagt over de hitte van het water, het welke in een Glas ontfangen, op de gront een Etter-achtige Materie, haar zien liet. De Pyn en benautheid om het middelschot en lever, hielt ook op, zo dat hy de geheele nacht, wel gerust heeft. Den 4 dag heeft my raadzaam gedacht, een Wond-drank voor te schryven, door dien de Etterstoffe in de ruimte van de Borst, na de Water-gangen, haar uitgang koos, en om dat 'er geen Koortse was.

℞. *Cineris Astacor. fluv. M.* jß.
Herb. Pimpinell.
Vincæ pervincæ.
Veronicæ ana M. ij.
Aq. Fragariæ ℔ j.
Vini Oligophor. ℔ vij.

Kookt het, tot dat het derde deel verkookt is, en doet op het einde daar by, *Mell. rosat. col.* ℥ij.

Dit afzietzel wierd 's morgens en 's avonds onder het uitmelkzel gemengt, dat het Bloed, in de Borst begreepen, wonderlyk in de Pis-gangen geleid heeft. Uit de wonde liep dik-achtig gestremt bloed, waarom ik in de holligheid van de Borst, het toewringende en heelende afzietzel, dat in de 50. Waarneming beschreeven is, met de Spuit dede inspuiten.

Daarna heb ik een Pyp van rouw linnen en geel Was gemaakt, in de wonde gestooken, daar opleggende de Goud-schuim-pleister, en een spons, in roode Wyn uitgedrukt, met de band. Den 5 en 6 was het met de Patient, wederom beter. Den 7 dag heeft hy niet met al geslapen, en zeer geklaagt over de Pyn in de Wonde, en de Borst. Doen ik de wonde bezag, zo was de Pyp of de wiek van het holle gewaste linnen, buiten de wonde geraakt, waar door de Etter-stoffe in de Borst leggende, en de Pyn verwekkende, geen uitgang konde hebben. Na leegmaking van de Etter-stoffe, klaagde de Patient over de bitterheid van zyn Mond, en nuttigde daarom dezen Syroop.

℞. *Mann. el.* ℥jß.
Extr. Rhab. ʒj.
Crem. Tart. ℈ij.
Aqu. Veronicæ. q. ſ. M. F. *Syrup. liquid.*

Die hem driemaal een Gal-achtige Materie, dede loſſen. Des avonds, als de Pyn in de bovenſte en onderſte deelen der Borſt, dat is omtrent de wonde, de lever en het middel-ſchot, op hield, zo hebben wy de onder-buik bezien, en betaſt, en bemerkt dat hy met winden geſpannen was. Daarom heeft hy het geordineerde Kliſteer gebruikt, en de geheele nacht na wenſch geſlapen. Den 8. was het water van den Patient troubel en Waterachtig, zo dat de Pyn van giſteren, eerder uit een zinking des Hoofts, dan van de wonde zelfs, ſchynt ontſtaan te zyn. Den 9 dag heeft hy het uit-melkzel met de Heel-drank gebruikt. De wonde wierd verbonden, gelyk in de voorgaande dagen, behalven dat de holle wiek alleen met de voorſchreeven Dragt-zalf beſmeert, en met de *pulvis* uit *Aloë*, *Thure*, *lap. Chryſolit.* beſtrooit was, het heelende afzietzel eerſt door de wonde met de Spuit ingeſpuit zynde. Den 10, 11, 12 en 13 dag voer hy zeer wel. Den 15 was het Water klaar, en de Patient ſliep de geheele nacht zeer wel: Goede en witte Etter liep uit de wonde; daarom trok ik de Pyp of de holle wiek, uit het gewaſte Linnen gemaakt, uit, en ſtak ze met de Betonie-zalf beſmeert, wederom daar in. Den 16 is hy uit het Bed opgeſtaan, en heeft een weinig gewandelt. En daar liep uit de wonde wat witte en rype Etter. Des avonds gebruikte hy de Heel-drank en het uit-melkzel van Meloen-zaad. Den 17 en 18 dag was hy wederom wel te pas, en weinig of geen Materie, kwam uit de wonde te voorſchyn. Dieswegen haalde ik de wiek uit, en leide Doek-plukzel en het *ceratum diapalmæ* daar op, en bond een nieuwe ſpons, in roode Wyn uit gedrukt, daar over. Den 20 en 21 dag, heb ik de wonde met vel, overgetrokken.

DE LII. WAARNEMING.

Een Borst met een verzwooren kanker bezet, door het Mes afgesneeden.

ANna Sibylla, Abdisse van *Urspring*, omtrent 47 Jaren oud, van een warm en een weinig droog temperament, begost voor vyf Jaaren van haar Maan-stonden gebrek te hebben, waar door op haar linker Borst een hart, zwart en pynlyk gezwetlleje zich heeft verheeven, zo dat zy de Barbier van die plaats, om raad en hulp heeft moeten aan-zoeken; die de oorzaak niet verstaande, de hardigheid van 't zelve gezwel met zacht en vochmakende dingen, gepoogt heeft te verdwynen: maar op dezen voet heeft hy haar niet alleen niet geholpen, maar de ellendige Vrouw in noch grooter ellende gebracht: want wy weten uit onzen *Sennertus*, dat de Kanker, met week-maakende middelen gehandelt, veel erger word. Doen dit kleine gezwel, na de zachtmakende Medicamenten niet heeft willen luisteren, zo heeft de Barbier de Sneede van het zelve, voorgestelt, en met het weg-snyden bezich zynde, en ziende het bloed uit de Borst voor den dag komen, het hazen-pad gekozen, en de bloedige en bykans doode Abdisse verlaten, zo dat van wegens de vlucht des Barbiers, de Bagynen in het Klooster, door groote benauwtheid gedwongen hebben geweest, het vloeijende bloed te stillen, en de zieke Abdisse met krachtige Wateren, te versterken. Door deze Sneede heeft de geheele Borst, beginnen te zweeren, en is schrikkelyk groot geworden, met een stank even als of Azyn met vleesch gemengt ware: De Koortse, om dat het hert daar dichte by was, was zeer groot, en de Pyn zo scherp en bitter, dat zy 't niet langer zoude hebben konnen verdragen. Zy heeft haar na *Seßlingen* begeeven, en by my, en myn Swager *D. Johannes Regulus Villingerus*, om hulp en raad, aangehouden; wy hebben ten eersten aanzien, en in de eerste zamen-spraak uit den reuk, zwelling, en oorspronk, terstont geoordeelt, dat dit quaad Kanker was, dewelke alzo hy anders niet, dan door de afsnyding van de geheele Borst, konde geneezen worden, zo hebben wy de Abdisse vermaand, dat zy zodanige afsny-

ſnyding met een kloekmoedige couragie en zeekere hope der gezontheid (alzo dit quaad noch niet diep ingewortelt, en de tyd van de Maand-ſtonden al bereids verloopen waren) zoude uitſtaan, en overbrengen.

Zy dan haar verlof daar toe gegeven hebbende, heb ik de zweerende Borſt, van wegens de zeer groote ſtank, verrotting en Pyn, met het gezegende afzietzel uitgewasſchen, een Poeijer van *alumin. uſto*, *tutia præpar. lapide Chryſolito*, & *ſcordio* toegemaakt, daar opgeſtrooit, en het *ceratum oxœleum*, met het gemeene ſmeerzel gemengt, daar overgeleid.

(℞. *Cerati oxœlei.*
Linimenti ſimpl. ana ℥j.
Ol. myrtin. ʒij. *M. in mortario plumbeo.*

De beſchryving van het enkele ſmeerzel is, als volgt:

℞. *Succ. Solan. rec. expr.*
Ol. roſ. ana ℥xx.
Coqu. ſecund. art. ad conſumptionem ſucci, colaturæ adde
Litharg. aurei.
Ceruſſ. ana ℔j. *Miſc. ſec. art. in formam Ungu.*

Het *ceratum oxœleum* word uit de volgende dingen toe gemaakt:

℞. *Ol. comm. vetuſt.* ℔j.
Acet. vin. acer.
Litharg. aur. ana ℔ß.
Miſceantur ad ignem lentum, donec cerati conſiſtentiam acquirant.)

Voorts voorſchreeven wy een Purgeer-wyn, uit Water, en de Melancolie verdryvende middelen, op dat het Lichaam allenskens van quade vochtigheden zoude gezuivert worden. Daar na is Mevrouw de Abdiſſe de Mediaan-ader aan de ſlinker Arm, geopent, doch is 'er het bloed in zeer kleine maat uitgelaten, enkeld ten einde dat wy deszelfs ſubſtantie en hoedanigheid, mogten bezien: Dit was eenigzins dun, en half verrot bykans zonder ve-

zelt-

zelt-agtige ſtolling. Daarom heeft zy een *Conditum*, uit *Trochiſci viperini* gebruikt.

℞. *Conſerv. Boragin.* ℥jß.
Trochiſc. de viperis ʒiiij.
Syrup. corall. q. ſ. F. Condit.

Op dat deze dunne en quade Materie van het middel-punt tot de omtrek, mogte geleid worden. Door het zeer naarſtig gebruik der voorzeide middelen, heeft de Patient beter geweeſt, en de ſtank en verrotting t' eenemaal doen ophouden.

Na dat het Lichaam op de voorſchreeven manier bereid en gezuivert was, zo heeft de Abdiſſe op de af-zetting der Borſt, aangedrongen; Daarom ik, op dat door langer uitſtel de Kanker niet dieper mogte inwortelen, den 21 *Junii* 1641. alles tot de Konſt-bewerking noodzaakelyk zynde, gereed gemaakt, en des daags daar aan de afzetting op de volgende manier in 't werk geſtelt heb. De Patient eerſtelyk een drank uit de *Confectie Alkermes*, Hert-ſterkende Wateren, en Caneel-water toe-bereid, ingenomen hebbende, ben ik tot de Konſt-bewerking getreden. Alhoewel men in de afſnyding van de geheele Borſt, een lange twee-ſnydige en zeer ſpitſe Naalde nemen moet, in de welke twee draden ingevademt zyn, die men op de grond van de Borſt in het midden moet door trekken, en daar na aan beide zeide vaſt binden, en t' zamen halen, en indien het niet genoeg is, een andere diergelyke Naalde met draden, door halen, en gelykerwys binden, als *uit de* I. *Figuur van de* XXXVII. *Plaat* blykt, zo heb ik nochtans, op de ervarentheid der Snykonſt ſteunende, tot verhoedinge van de zeer groote Pyn, die van de dobbelde door-haling der Naalden ontſtaat, zonder doorſteeking van de Naalde, de Borſt met een nieuwe band, veel einden hebbende, dat ik van nieuws bedacht hebbe, gebonden, in de omtrek van het weg-geknaagde gezwel, met Inkt getekent, en dus met eene trek, door hulp van een zeer ſcherp Mes, van de Borſt-ſpier met de wortel, (op dat my niet mogte gebeuren, 't geene daar na een zeker Steen-ſnyder is gebeurt, dat in de volgende 54 Waarneming verhaalt zal worden) t' eenemaal

maal weg genomen, en nochtans het Bloed niet terstont gestemt, maar na dat al het zwarte galachtige en verbrande bloed uit de naaste aderen uitgevloeid was, zo heb ik de Bloed en Slag-aderen, alleen om te sterken, met een gloeijende Brand-yzer, maar een weinig geschroeid, op de bezeerde plaats het toewringende Poeijer van *Galenus*, en van de *lapis Chrysolitus præparatus* met het wit van een Ey gemengt, en op het Doek-plukzel gesmeert, opgeleid, en met de band, die *Galenus* en andere Griekschе Auteuren *Cataphracta* of de Wapen-band noemen, vast gemaakt. *Den* 27 *Junii* het bloed gestilt zynde, zo heb ik tot de afgezette Borst geen Dragt-zalf, maar van wegens de vochtigheid dezes deels, alleen de gezegende Was-pleister gebruikt. Den 28 was'er geen Pyn, noch eenig teeken van een ontsteeking tegenwoordig; niet te min heeft zy den 29 een drank van een Purgeer-wyn, en den 30 een deel van haar *Conditum viperinum* ingenomen, om de overblyffelen van de quade humeuren uit te voeren en te verdryven. Den 30 is zy na *Ulm* gereden, en heeft haar tot den 4 *Augusti* zeer wel te pas bevonden, ook nooit over eenig toeval geklaagt. Den 6 heb ik eenige kleine witte stukken Vleesch in de Borst, aangemerkt, en Mevrouw de Abdisse gevraagt, of zy niet ergens een misslag met Eten of drinken, begaan hadde, die my tot antwoord gaf, dat zy uit last van de Huis-waardin, een dronk Wyn gedaan hadde, dat haar nochtans zeer verboden was. Den 8 was haar stem hard en rauw, en my kwam terstond in den zin het zeggen van *Hippocrates lib. de glandulis*; de geene, dewelke door ziekte of een ander ongeluk de Borst word afgezet, krygen een wreede of wilde stem. Den 9 heeft ze wederom de Purgeer-wyn, met *Manna* gemengt, gebruikt, door dien zy hardlyvig was. Den 13 als zy tot vermaak, katoenen Handschoenen borduurde, zo is in het onderste deel van de Borst, een Haar-worm ontstaan, om dat zy den Arm staag beweegde. Daarom wy haar een zodanige oeffening verboden, en een Medicinale Wyn voorgeschreeven hebben, op dat de Galachtige Materie uit den omtrek des Lichaams, tot het middelpunt, en van daar buiten het Lichaam, zoude gevoert worden. *Den* 14 *Augusti* heb ik haar om een revulsie te maaken, dat diergelyke scher-
pe

pe vochtigheden niet voorder in de voorname deelen des Lichaams mochten geraaken, op de slinker voet boven de Knie, en op de rechter Arm een Etter-dracht gezet. Den 16 vertoonde zich van wegens de over groote hitte der lugt, en hevige jeukte van de Haar-worm een uitgewas van vleesch, waar teegen zy dezen Syroop in nam.

℞. *Syrup. rof. fol.* ℥ij.
Extract. Rhab. ℈iij.
Diacarth. ℈ij.
Mag. Tartar. ℈j.
Aqu. Cichor. q. f. pro. Syrup. liquido.

Die haar met 9 Kamer-gangen een zeer groote menigte gal, heeft doen lossen, het poeijer uit *Tutia & Lap. Chryf. præp. ana* ʒj. & *Alum Roch.* ℈iiij. toe-gemaakt, en op 't Doek-plukzel gestrooit, leide ik op het uit-gewas, als mede op de Haar-worm, van wegens de hevige jeukte, de geele Wasch-pleister, na dat het met het afzietzel uit *Malva* en Regen-water, gestooft was. Door het gebruik van deze middelen, is het uit-gewas verteert en de Haar-worm t' eenemaal met zyn jeukte, verdweenen. Den 7 *Septemb.* hebben beide de Etter-dragten haar schuldige pligt gedaan, van den 9 tot den 15 herft ze de *Pilulas aloëticas Hieron. Fabrit. ab Aquapendente* gebruikt, om dat zy Hoofd-pyn hadde, en haar behoorlyke Kamer-gangen, miste. Daar na heeft zy wel te pas geweest, en de bezeerde plaats is met vel overtrokken geworden. Den 28 *September* is haar een ader geopent, om het bloed te onderzoeken, dat goed, rood, en zonder verrotting was. Den 6 *Octob.* is zy zeer wel te pas, en met uitnemende groote blydschap, van *Ulm* vertrokken.

DE LIII. WAARNEMING.

Een geschoten Wonde in de Mannelykheid.

IN *de Maand van Julius* 1633. is N. N. een Cornet, in een gevecht met een Musquet-kogel in de rechter Dye, dichte by de schamelheid, in de Water-gang, en de slinker scheene gequetst geworden; want de Kogel on-

onder in het mannelyke Lid gegaan zynde, en na de lengte van de Water-gang uitlopende, hadde 't ſlinker been ook gequetſt. Ik wierd de derde dag na de quetzing geroepen, en hoorde den Patient over een groote verſcheuring des Water-gangs, ontſteeking van de mannelyke roede, en Satyr-ziekte, klagen: Daarom deed ik hem, uit vrees van het koude vier, terſtond een verzachtend Kliſteere zetten, en hem een lichte order van Spys en drank voor-ſchryvende, (die in het voorkomen en geneezen van alderhande ontſteeking, zeer veel vermag) heb ik in de quetzuuren van de rechter zyde der ſchamelheid, van de roede en van het ſlinker been, Violen-olie, met Carde-benedicten en Malve-water, ſevenmaal af gewaſſchen, en met weinig geklenſde *mellis roſati* gemengt, door hulp van de ſpuit ingeſpuit, en wieken met het zelve Medicament beſmeert, daar ingeſtooken, het *unguentum linimenti ſimplicis*, en een *cataplaſma ex farina hordei, & fabarum micapanis, oxymellite ſimplici, oleoque roſato & violato* toe-gemaakt, daar over geſlagen, en de gequetſte deelen met een bequame Zwachtel, verbonden.

Den 4 den dag uit oorzake dat de ontſteeking van de roede, en de Koorts zeer groot was, opende de Barbier hem de Lever-ader op de rechter Arm, en liet ℥vj. bloeds uitlopen. Op den zelven dag na de middag-maaltyd, wierd hem de *Vena Saphena* op de rechter voet geopent, en ℥v. bloeds uitgelaten. Des avonds heeft hy, van wegens de zeer groote pyn in de roede, en de quade voortgang van zyn water, dit volgende uit-melkzel gebruikt.

℞. *Semin. Melon.* ʒvj.
Lactuc.
Papav. alb. ana ʒj.
Agni caſti ℈ij.
Aq. Nymph.
Fragar.
Acetoſæ ana ℥iij. *F. Emulſio, cui adde. Surup. viol.* ℥iß. *M.*

Den 5 den dag klaagde hy over een zeer groote pyn, die hy in het water-maaken gevoelde, en een Korſt begoſte haar zo wel in de Water-gang als in de andere quetzuuren

ren af te ſcheiden; daarom heb ik met de ſpuit in dezelve, dit volgende mengzel geſpuit.

℞. *Aq. Roſar.*
Malv.
Card. ben. ana ℥ij.
Boli arm. præp.
C. C. uſt. præp. ana ʒj.
Lapid. chryſ. præp. (ob ſanguinis fluxum) ℈jß.
Olei viol. ℥j. *M.*

In de wonde van de Water-gang, heb ik in plaats van een wiek, door het gat van het Hoofd der roede de Gouden Blaas-pylder *in de* XVI. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, met linnen overgetrokken, en met dit enkele ſmeerzel beſmeert, ingeſtooken. Tot de lieſſen, met Rozen-olie beſmeert, gebruikte ik rouwe ongewaſſchen wolle, en belaſte de lendenen met deze volgende Zalve te ſmeeren.

℞. *Ung. Infrigid. Gal.* ℥ij.
Comitiſſ. ℥ß.
Ol. roſ. ʒij. *M.*

Den 6 *den dag* konde de Patient door den uitgang aan het hoofd van het mannelyke Lid, zyn water niet maaken, door dien de Water-gang door een ſtuk van de korſt, verſtopt was, dat ik met de tanden van de Trek-tang gevat en uitgehaalt heb. *Den* 7 den ging de pyn wat over, en het ſtond wat beter met den Patient, als in de voorgaande dagen. *Den* 8 *den dag* heeft de Patient Wyn gedronken, en met de Meysjens geſpeelt. Des avonds klaagde hy over de Satyr-ziekte, en een ontſteekende pyn in de roede. Deswegen, als mede van wegens het bloed, dat hy quyt is geworden, heeft hy zyn Kliſteer en uit-melkzel gebruikt. De lendenen beſmeerde ik met een wringende Zalve, ſpuite in de roede het mengzel en ſtak in de Water-gang de voorzeide pype met linnen overtrokken, en met gemeene ſmeerzel beſmeert. Tot de quetzuur van de ſchamelheid en het Been, gebruikte ik na de inſpuiting de Olie van Violen en Rozen. *Den* 9 is hem de *Vena ſaphena*, van wegens de nog duurende ontſteeking op de ſlinker voet, wederom geopent, en alle Medicamenten, gelyk des daags van te

vooren, gebruikt geworden. *Den* 10 den was het beter met den Patient, en ik heb na dat de Korst weg genomen was, met de spuit in de Water-gang, het volgende nat gespuit.

℞. *Aq. Plantag.*
Prunell.
Rosar.
Card. ben. ana ℥j.
Tutiæ præp. ʒij.
Lapid. hæmatitid. ℈j.
Bol. armen. præp. ℈jß. *M.*

De wonde van de schamelheid en het Been, heb ik met verterende, afvegende, vleesch-makende en vel-teelende middelen, gehandelt. *Den* 11 heeft hy de geheele dag en nacht zonder pyn en moeijelykheid door gebracht. *Den* 12 was hy hartlyvig, en gebruikte volgende *Bolus.*

℞. *Flor. cass. rec. extract.* ℥j.
Mann. elect. ʒij.
Pulv. liquirit. ℥j.
Sacch. albiss. q. s. F. Bol.

Waar van hy vier Kamer-gangen hadde. *Den* 12 den ordineerde ik voor de Zaad-vloed, die nochtans niet quaadaardig en was, dit *Conditum.*

℞. *Conserv. Malv.*
Violar.
Fl. cichor. ana ℥j.
Semin. Agnicast. ʒjß.
Lactuc. ʒj.
Papav. alb. ℈iv.
Syrup. papav. q. s. Misce. F. Cond.

Van het welke hy 's morgens en 's avonds, eer hy te bedde ging, en het uitmelkzel gebruikte, de groote van een Castanje nuttigde. *Den* 14 heeft een taaye Etter-stof den water-gang dicht by 't hoofd van de roede, in dier voegen verstopt, dat de pis door de wonde van de schamelheid, haar uitgang nam: Daarom ik dit taaye stuk met de Trek-tang uitgetrokken, en de pyp met het gemeene smeer-

meerzel overtrokken, en met een draat vaſt gebonden, om niet uit te vallen, na dat ik de boven geſchreeven vochtigheid hadde ingeſpuit, in den Water-gang geſtooken hebbe. Den 15, 16, 17, 18 en 19 is hy door het gebruik der Medicamenten, zeer wel geweeſt, en uit de wonde liep zeer weinig wit, ligt, en gelyk Etter, en daar begoſt zeer rood vleeſch in te groeijen. Den 22 en 23 heb ik in plaats van de pyp *in de* XVI. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, een waſſen kaars met de gezegende Was-pleiſter beginnen te beſmeeren, en met het inſteeken van dezelve, den Water-gang toegeheelt. Ondertuſſchen nochtans heeft hy altyd niet zeer dikke en harde ſpyzen, en daar beneffens zyn verkoelende uitmelkzels gebruikt. Den 17 dag is de Water-gang toegeheelt en de andere Buitenſte-wonden van de ſchamelheid en het Been, met vel overtrokken geworden.

DE LIV. WAARNEMING.

Een Kanker van de Borſt, qualyk geſneeden.

DEn 9 *December* van 't jaar 1643. heb ik met de Chirurgyns *Georgius Riedlin*, en *Johannes Georgius Bauler*, uit laſt van den Raad, de Huis-vrouw van *Matthias N.* bezocht, die zeer groote pyn aan den rechter Arm hebbende, ons heeft verhaalt, dat de Steen-ſnyder N. N. haar in de derde weke, na dat zy in de Kraam gekomen was, een verborgen Kanker in de linker Borſt, in de tegenwoordigheid van een zeker Medicyn der Stad *Ulm*, zonder eenige voorbereiding en ontlaſtinge van de voorgaande oorzaak, met het Scheer-mes heeft afgeſneeden, en de twee gezwellen onder de Oxel, wel groot, maar nochtans aan de Spieren niet hangende, hadde achter-wegen gelaten, om dezelve met andere middelen te verdryven. Na dat twaalf dagen verlopen waren, zo heeft de Chirurgyn op het voorſte gezwel, een invreeter uit *Arſenicum* toe-gemaakt, op-geleid, dat het gezwel niet uit de wortel heeft verteert, maar zo groote pynen verwekt, dat de vochtigheden, uit het geheele Lichaam toelopende, den Arm ſchrikelyk uitſpanden. De zaken dus geſteld zynde, zo gaven wy haar Man, en de omſtanders

ders te kennen, dat de ellendige Vrouwe nogte met het yzer, nogte met Medicamenten te recht konde gebragt worden, maar van wegens de overgelaten gezwellen, zekerlyk ſterven moeſte, dat ook in korten tyd is geſchiedt: Want de krachten door de pynen afgeſlooft, geen purgerende middelen toe-lieten, en de pynen met geen pynſtillende middelen konden weg-genomen worden. Zo heeft dan zo wel den Steen-ſnyder, als den Medicyn qualyk gedaan. I. Dat zy de geneezing des Kankers in den tyd van de Kraam, in dewelke het Lichaam niet mag van de zwarte Gal-achtige vochtigheden gepurgeert worden, aangevaart hebben. II. Dat zy dit quaad niet door het yzer met de wortel uitgeroeit hebben (tegens de 13 *kortbondige ſpreuk van Hippocrates ſect.* 12, *'t geene in de ziektens achtergelaten word, veroorzaakt gemeenlyk dat de ziektens wederom komen*) maar eerder met het gevaarlyke *Arſenicum*, en de uit-zuiveringen der Baar-moeder te rug trekkende, het quaad veel erger gemaakt hebben. III. Dat zy de begeerde geneezing, de wel-bedreven Sny-artzen, (die na datze de algemeene remedien hadden laten voor gaan, die niet ver in gewortelde gezwellen zonder bezeering van de vaten, of gevaar van een nieuwe uitſpruiting, zouden hebben konnen uitſnyden) niet hebben over gelaten, hun verontſchuldigende met de 38 *kort-bondige ſpreuk van Hippoc. ſect.* 6. *Het is beter de geene niet te geneezen, die een heimelyke Kanker hebben, want geneezen zynde, ſtervenze te haaſtiger, maar niet geneezen zynde, houdenze haar leven te langer ſlepende.*

DE LV. WAARNEMING.

Een kleine en verborgen Kanker van de Borſt, met Medicamenten gereſolveert.

IN *September* van 't jaar 1634. heeft *Barbara Heyleren* een Boerinne van *Bermaringen*, my in de ſlinker Borſt een gezwel getoont, dat van opgehouden Maand-ſtonden ontſtaan, met geen Medicamenten, maar door de ſnyding alleen ſcheen weg genomen te konnen worden, want het hadde alle teekenen van een Kanker: te weten, de hardigheid, ſcherpe pyn, rondigheid, ongelykheid, blaauwig-

wigheid, warmte, en een uitpuiling van de zwart zynde vaten. De voorgeſtelde Konſt-bewerking wilde zy niet toelaten: en *Amatus Luſitanus* verbiedt daar tegens de Kanker met uiterlyke Genees-middelen aan te taſten. Niet te min, alzo ik ſommige kenne, die van de verborgen Kankers, door uitgelezen Medicamenten zyn verloſt geworden, zo heb ik de Patient doen in nemen deze Gal-zuiverende drank.

℞. *Confect. Hamech.* ʒvj.
Extract. Hell. nigr. ℈j.
Crem. Tartar. ℈ß.
Decoct. fl. & fr. q. s. M.

En doen de pyn in de Rugge verzwaarde, haar ℥vj. bloeds uit de *Vena ſaphena* op de ſlinker voet, afgetapt. Dit gedaan zynde, zo heb ik het Lichaam, van de zwarte Gal-achtige vochtigheden gelyk als geverſt zynde, met het *Decoctum magiſtrale*, *in de* LIV. *Plaat met de letter* Æ. voorgeſtelt, uitgezuivert, en na de behoorlyke uitzuivering des Lichaams, op de Borſt geleid de Waspleiſter *Johannes Prevotii.*

℞. *Farin. mil.* ℥ij.
Ol. Roſ. compl. in mortar. plumb. duct. ℥j.
Plumb. crud. pulv. ℥ß.
Pulv. Virg. aureæ.
Sonch.
Solan. ana ʒij.
Ceræ nov. ʒxxij.
Reſin. Pin. ʒx. *M. F. Ceratum.*

Dat binnen den tyd van drie Maanden het gezwel ongevoelyk verteert heeft. Daar en tuſſchen, als de Maandſtonden, die wel twee jaren achter gebleeven waren, met geen ingegeven Medicamenten konden gevordert worden, zo heb ik deze Vrouw in beide binnen-deelen van de dye een Etter-dracht gezet, met die meening, dat onder het geneezen de quade materie na beneden toe zoude getrokken worden: Deze heb ik, na dat het gezwel verdweenen was, een jaar lang open gehouden, op dat de

voch-

vochtigheden wederom in het Lichaam vergadert, niet wederom een ander of uiterlyk of innerlyk deel, mogten beſchadigen. Na het verloop van een jaar, heeft dit ongelukkige Wyf, die haar zelven ſcheen zeer gezond te zyn, de Etter-drachten wederom doen toe groeijen, en over een nieuwe gezwel in de rechter Borſt beginnen te klagen, het welke, na dat het door het yzer met de wortel uitgeroeit geworden was, zo heeftze het afzietzel wederom gebruikt, en de Etter-drachten vernieuwt, die ik haar belaſt heb, tot aan het einde van haar leven te behouden, 't welk of zy gedaan heeft, my onbekend is.

DE LVI. WAARNEMING.

De Pynen van de Kanker verzacht.

DE Huis-vrouw van *Petrus Hielbronner*, heeft in de rechter Borſt een kleine en verborgen, maar in de ſlinker Borſt een groote en verzworen Kanker gehad. De verborgen Kanker is na het gebruik van het *Decoctum magiſtrale*, door het *Ceratum oxelæum* in een loden Mortier gewreeven, gemindert geworden. De voortreflyke Pyn-ſtillende mixtuur uit het *Linimentum ſimplex*, *Ceratum oxelæum* en *oleo myrtino*, heeft de zeer wreede pynen van de verzwooren Kanker, tot haar dood toe verzacht. Dezelve Patient heeft jaarlyks geklaagt over een zeer moeielyke ſmerting, en Zweet-puiſten in 't week van den onder-buik, ontſtaande uit een al te groote vettigheid; want in het gaan, principalyk des Zomers, als haar Lichaam met een groote zweet bevangen was, zo wierden de voorzeide deelen tegen malkanderen ſlaande, gewreeven, dat het vel af ging, en een ontſteeking daar op volgde. Dit quaad heeft de Patient zelfs met zoet water, in het welke de maluwe op-gekookt was, gewaſſchen, en door opſtroijing van het ligt toebereide Poeder, elke reis binnen twee dagen geneezen.

℞. *Flor. Balauſt.*
Roſar. rubr.
Santal. rubr. ana ℥iij.
Camphor. ℈jß. *M. F. Pulvis.*

Dit

Dit Poeijer geneest ook zeer haastig de ontsteeking, en af gewreeven smerting van de jonge kinderen, die uit de scherpe melk, haar oorsprong neemt.

DE LVII. WAARNEMING.

Een Zweering van de Borst, wiens pyn door een Etter-dragt op de Dye, is verzacht geworden.

EEn zeker Schipper, tachtentig jaren oud, gevoelde een groote benauwtheid, en zeer hevige pyn, als mede eenige puisten in de rechter zyde van de Borst, de welke verzwooren zynde, heeft de pyn en benauwtheid op-gehouden. Deze Patient ontbood den Chirurgyn, en bad hem hooglyk, dat hy hem deze zeer moeielyke zweeren, zoude toe-geneezen. Na datze toe-geheelt waren, zo is de Pyn en benauwtheid van de Borst wederom gekomen, dat de Patient veel weken niet konde slaapen. Terwylen het zo met hem was gelegen, wierd ik ontboden, en vraagde den Ouden Man, of hy geen langduurige zweeren op de Beenen gehad hadde? hy gaf my te kennen, dat hy 10 Jaren lang een zeer groote zweer op 't rechter Scheen-been, doch zonder letzel van zyn gang gehad, en van dien tyd af, dat de zelve geneezen was, eerst de benaauwtheid, daar na de Pyn, ten derden de Puisten, en ten laasten de Zweeren, op de Borst gevoelt hadde. Om deze vochtigheden dan af te keeren, zo heb ik hem op de Dye van het Been, dat van te vooren verzwooren was, met het werktuig van *Jul. Caff. Placent.* een Etter-dragt gezet, die des volgenden daags, eenigzins ontstooken was, waar door ik hem een goede hoope van zyne gezontheid gegeven heb. De Korst weg-genomen zynde, en de Etter-dragt haar behoorlyke werking doende, heeft de pyn, en de zwaarigheid des aassems, allengskens nagelaten, zo dat de Patient in den tyd van dertig dagen, van alle deze toevallen t'eenemaal is verlost geworden, en veel dagen daar na zyn oude gezondheid genietende, zonder eenig letzel zyn dingen heeft gedaan. Hier uit konnen de leerlingen in de Chirurgie leeren, met wat groot perykel in de langduurige zweeren, principalyk in de Lichaamen van oude luiden geneezen, en met wat

voor-

voordeel de Etter-dragten op de dye van binnen gezet worden, by aldien door een misſlag of van den Patient, of van den Chirurgyn, zodanige zweeringen die het geheele Lichaam van de onzuiverheden reinigen, toegeneezen worden.

DE LVIII. WAARNEMING.

Een geſchooten Wonde op de rugge.

B*Althaſar Steiger*, een Huis-man van *Gegglingen* als hy zyn Huis-vrouw den 27 *January* 1644. van *Ulm* met een wagen wederom na huis wilde brengen, zo heeft een dronken Zoldaat zyn roer geloſt, en in eene reis de Huis-man en zyn Wyf zo zwaarlyk gequetſt, dat zy wederom te rug na *Ulm* keeren moeſten, alwaar een Chirurgyn de wonden tot s'anderen daags toe, heeft verbonden. *Den* 28 *January* wierd ik van wegens de groote ontſteeking der wonden, van des Huis-mans Meulenaar gehaalt, en heb den Huis-man met drie Kogels gequetſt bevonden, waar van d'eerſte ſchuins onder de Winkelnaad van het Achter-hoofd zat. De tweede ontrent de achtſte ribbe van de Borſt, wierd uit-getrokken, en de derde, een weinig boven het Stuit-been, zo diep was in geraakt, datze geenzins konde uitgehaalt worden. De wonde van het Achter-hoofd hebben wy met Doek-plukzel eenigzins wyder gemaakt. De Borſt-wonde niet veel hebbende te beduiden, hebben wy als een ſlechte wonde verbonden. De wonde by het Stuit-been, die zeer pynlyk was, hadde een zo groote ontſteeking veroorzaakt, dat ook de ſchamelheid daar mede aangetaſt wierd. In deze wonde hebben wy, van wegens het groote toevloeijen des bloeds, het wit van een Ey, wel met de ſpatel geſlagen, het toewringende Poeijer van *Galenus* en de *Pulvis Chryſol. præp.* met de *Aqua plantaginis* door een ſpuit in de wonde geſpuit, om de vochtigheden te rug te trekken, gebruikten wy een verkoelend Kliſteer, en deden hem de Mediaan-ader op den rechter Arm openen. Des avonds nuttigde de Patient niet alleen eenige lepels van dit Hert-ſterkende water:

℞. *Aq.*

℞. *Aq. Ceraſ. nigr.*
Pimpinell.
Roſ. ana ℥j.
Cinnam. ʒiij.
Spirit. Cephal. Anh. ℈ijß.
Corall. rub. præp. ℈jß.
Lapid. chryſ. præp. ℈ß.
Manus Chriſt. perl. ʒiv. *M. ad vitrum.*

Maar ook van deze verkoelende Syroop.

℞. *Syrup. acetoſ. ſimp.* ℥j.
Acetoſ. citr.
Aq. Endiv.
Nymph. ℥j.
Pulv. Marg. præp. ℈ß. *M. pro doſib.* ij.

De Huis-vrouw van den Huis-man was met vyf Kogels gequetſt, van dewelke de eene beneden het ſlinker Oor ingegaan, en onder de huid voort-lopende, omtrent het Been van de onder-kaak uitgekomen was, de tweede, derde en vierde, waren op de rugge, tuſſchen de Schouder-bladen blyven hangen. De vyfde hadde haar ingang omtrent het binnen-deel van de ſchouder genomen, en was omtrent de bogt van d'Elleboog weder uit-gegaan. De wonde by het Kaake-been en tuſſchen de Schouders, hebben wy gelyk ſlechte quetzuuren verbonden. Maar die aan den Arm als een dubbele wonde gehandelt. Daarom ſtaaken wy, van wegens, de ontſteeking des geheelen Arms, in de zelve wieken, met de volgende Dragt-zalf beſmeert.

℞. *Reſin. Tereb. lot. in aq. plantag.* ℥j.
Olei lumbric. terreſt. ʒj.
Vitell. ovi parum. M. pro digeſtivo.

Na dat wy eerſt door de ſpuit Olie van Violen en Aardwormen in de wonde geſpuit hadden. De wieken bedekten wy met het Pleiſter van Goud-ſchuim, op een dicht linnen doek geſtreeken en met enkel ſmeerzel be-

smeert, daar opleggende de Pap bestaande uit Garste en Boonen-meel, kruim van Witte-brood, Olie van Rosen, Chamomillen, Pieren en roode Wyn, en den geheelen Arm met de zwachtel verbonden. Deze Medicamenten gebruikten wy tot op den zevenden dag, op de welke de korst afgevallen is. Daar en tusschen wierd met Eten en drinken, een goede en behoorlyke order gehouden, en de prepareerende en altereerende Medicamenten, ook wel in acht genomen.

Den 8 stond het wel met de zieke Vrouwe, en de onsteeking van den geheelen Arm heeft opgehouden: Deswegen wy wieken in de wonde gebruikten, met 't volgende smeerzel besmeert.

℞. *Resin. Tereb. lot. in aq. plantag.* ℨj.
Pulv. myrrh.
Aloes ana ℈j.
Lapid. Chrysol. præp. ℈ß.
Mell. ros. col. ʒiß.
Bals. Peruvian. ℥iß.
Syrup. de ros. sicc. q. s. M. pro linimento.

En sloegen over de wieken, de Was-pleister van Goudschuim, met een Spons, in roode Wyn uitgedrukt, en de windel met twee einden, die wy, eenigzins wat uitgedrukt, daar op bonden. Den 14 dag waren de wonden altemaal geneezen, en de Vrouwe gelukkiglyk in haar voorgaande gezondheid herstelt, reisde wederom na *Gegglingen.*

De zieke Huysman aangaande, alhoewel de holligheid in het agter-hoofd den derden dag wat grooter was als des daags te vooren, zo hebben wyze nochtans met een t' zamen-gewrongen spons wyder gemaakt, en de wonde, van wegens de stank met het gezegende afzietzel uitgewasschen. De ontsteeking en de Pyn omtrent het stuitbeen, heeft door het gebruik van het voorschreeven Pap en van het verhaalde Klisteer nagelaaten. Den 5. was de Etter van de wonde, by het stuit-been wit en ryp. De wonde in het Agter-hoofd was vry wat diep, en de Patient klaagde over groote Hoofd-pyn omtrent het voorhoofd. Den 7 dag is het gezwel, en de Pyn by het stuit-

been,

been, t' eenemaal verdweenen, en de Pyn by het voorhoofd, heeft door het bloeden van de Neus ook opgehouden. Den 8 bezetten wy het ſtuit-been met een wiek, met een zalf beſmeert, die uit het volgende Poeijer toegemaakt was,

Rp. Lapid. Chryſ. præp.
Hæmatit.
Aloes.
Bol. arm. præp. ana ℥iß. *M. F. Pulv.*

De wiek alzo beſmeert, hadden wy met geſlagen wit van een Ey nat gemaakt, en de wit gekookte Pleiſter daar op-gebonden. Den 9. is alle Pyn vergaan, en de Patient heeft geruſt geſlapen: wy gebruikten tot de wonde by het ſtuit-been, een korter wiek, met een ſpons, in laauwe roode Wyn uitgedrukt, aan de zyden, en de band daar op. De wonde des achter-hoofds noch hol zynde, heeft zonder Pyn, een dunne Materie van zich gegeven.

Den 10 zeide de gequetſte, dat hy de nacht wel geruſt hadde. De wonde by het ſtuit-been was wel geſtelt, en gaf weinig witte en rype Etter uit. Hy gevoelde om de Oogen een bezwarende Pyn, op dewelke eenige uuren daar na, een bloeden van de Neus volgde, zo dat die Pyn wederom ophield, zeggende de Patient, dat dit Neus-bloeden, gemeen by hem was.

Den 11. wierd de Wonde by het ſtuit-been met vel overgetrokken. Den 12. heb ik de Wonde in het Achterhoofd, met het ſtompe Tent-yzer onderzocht, en ſchuins tuſſchen de Monik en de geduld-ſpier, na beneden komende, de Chirurgyn en de gequetſte gewaarſchout, dat de wonde, ten aanzien van de groote blutzing, noch gevaarlyk was. Als hy de geheele nacht wel geſlapen hadde, zo is hy na Huis gereeden, de holligheid in het Hoofd noch niet geneezen zynde, door dien verſcheide Soldaten in zyn Huis het Winter-quartier hadden. Daar en tuſſchen heeft hem de Chirurgyn dagelyks bezocht, en de holligheid met verbinden, in acht genomen. 10 Dagen daar na, verzocht de Chirurgyn op my, dat ik de gequetſte een laxeer-drankje voorſchryven zoude, dat ik deede, daar van hy eenige Kamer-gangen hadde. Des anderen daags kwam de Chirurgyn wederom by my, zeggende

dat hy de holligheid openen moeste, en de manier, om zulks in 't werk te stellen, wel wiste. Den 18 *Febr.* heeft hy de holligheid geopent, maar met wat Mes, dat weet ik niet. Den 29 dito kreeg de Patient een Koorts. Den eersten Maart nam hy een Purgeer-drank in.

℞. *Syrup. ros. sol.* ℥iß.
de Mann. ʒvj.
Extract. Rhab.
Diacarth. ana ℈iß.
Mag. Tart. ℈j.
Aq. cera. s. nigr. q. s. M.F. Syrup. liquid.

Dezen gaf hy terstond wederom over, zo dat geen werking daar op volgde. Den 3 wierdt het erger met hem. Ik na *Gegglingen* ontboden zynde, vond hem zeer zwak, de geheele wonde met een ontsteeken Roose bezet, en de holligheid van de buiten-kant naauwelyks tot op het derde deel van de voorzeide Barbier geopent, want een weinig lager een groote holligheid hem noch verborgen was, die hy met het Mes on-aangeraakt gelaten hadde: het Pan-vlies was zo verrot, dat het ligtelyk met het Tent-yzer van het Bekkeneel hadde konnen afgescheiden worden. De wonde met bequame middelen verbonden, en de krachten gesterkt zynde, zo wierd hem de Hoofdader van dezelve zyde geopent, uit dewelke een dun en half verrot Bloed vloeide; mits het nu zodanig met de Patient geschapen was, zo heb ik hem geraden, dat hy hem wederom in de Stad zoude dragen laten. Hy dan den 4 wederom in de Stad gebracht zynde, heb ik de wonde wederom los gemaakt, en een Roos gevonden, dewelke niet alleen de wonde, maar ook het voorste en achterste deel van het Hoofd in dier voegen hadde bezet, dat de Patient, over een zeer hevige Hoofd-pyn klagende, de Oogen in het minste niet kost open doen.

Den 5 heeft hy, van wegens de groote Pyn en inwendige hette, dit verkoelende Klisteer gebruikt.

℞. *Radic. Acetos.*
Alth. ana ℥ß.
Herb. Nymph.
Violar.

Herb.

Herb. Malv.
Beton.
Flor. Cham. ana M.ß.
Semin. Lini. ʒiv.
Citri.
Fœnicul. ana ʒj.
Uvar. paſſ. ℥ß. *Coq. in ſ. q. aq. font.*
Colatur adde Mell. roſ. ſol. ℥iv.
Ol. violar.
Chamomill. ana ℥iß. *M. pro Enemate.*

Des avonds nam hy een verkoelende Syroop. Den 6 heeft hy een geruſte nacht gehad, en geklaagt over Pyn voor 't hart, en een groote ſlappigheid der krachten, daarom voorſchreef ik hem als volgt.

℞. *Conſ. roſ. vitriol.*
Violar. ana ℥j.
Conſ. Alkerm. compl.
Cortic. citr. cond. ana ʒj.
Syrup. acetoſ. citr. q. ſ. M. F. Condit.

Waar van hy des daags dikwils een weinig genomen heeft. De wonde gaf half bloedige Etter, en het Pan-vlies liet hem half verrot zien: maar alhoewel deze quetzuur behoorde (ten aanzien van de holligheid) wyder gemaakt te worden, zo dorſt men 't nochtans niet beſtaan, alzo de krachten al te ſlap waren. Ondertuſſchen heeft men hem tegens de benauwtheid der Borſt, en het waaken, het volgende uitmelkzel doen innemen.

℞. *Sem. melon.* ℥ß.
Papav. alb. ʒj.
Amygdal. dulc. ʒij.
Aq. ceraſ. nigr.
Nymph.
Frag. ana ℥iij. *P. Emulſ. cui add.*
Magiſt. Corall. rub. ℈iß.
Sacch. perlat. ℥ß. *Miſc. ad vitrum.*

Den 7 is hy in een beter ſtaat geraakt, en de opzwelling van het geheele Hoofd en het aanzicht vergaan: De won-

de heeft goede Etter gegeven, maar de kanten waren vuil; deswegen het *Unguentum Ægyptiacum compos.* op de zelve geleidt is: vermits het Pan-vlies noch half verrot was, zo hebben wy de Syroop van drooge Roozen met de Brandewyn gemengt, daar op geleid: Van wegens de Hoofd-pyn, wierd hem het Klisteer van gisteren wederom gezet.

Den 8 is de koortzige hette wat overgegaan, maar mitsdien de Patient klaagde over de Pyn, en de Brand van de wonde by het stuit-been, dat alreede met vel overtrokken was, zo heeft hy het ordinaris Klisteer en uitmelkzel van Meloenen, gebruikt. Op de wonde, die noch vuil was, leiden wy het *Unguentum Ægyptiacum compos.* en op het half verrotte Pan-vlies, de Syroop van roode Roozen met Brandewyn, en het gezegende afzietzel gemengt.

Den 9 zeide hy, dat hy 6 uuren wel geslapen hadde. Uit de wonde liep groenachtige Etter; doch zeer weinig. Des avonds was hy wel, en de geheele hette ging over.

Den 10 des avonds klaagde hy over een zeer groote hette van de rugge, en hevige Hoofd-pyn, zeggende dat hem de droomen, die hem verschrikten, in zyn slaap zeer hinderlyk waren. Daarom gebruikte hy zyn ordinaris Klisteer, en hadde 3 Galachtige Stoel-gangen. Den 11 was hy de geheele dag wel te pas, en hadde een geruste nacht. Den 12, 13, 14 en 15 was het wel met hem, en de holligheid van binnen bracht een weinig rype Etter voort. Den 16 was hy wel, maar gebruikte, van wegens de overvloedigheid van Galle in het Lichaam, de volgende Syroop.

℞. *Syrup. ros. sol.* ℥ij.
Extr. Rab. El. ℈ivß.
Diacarth. ℈j.
Magist. Tartar. ℈ß.
Aq. ceras. nig. q. s. M.

Den 23 als de onderste holligheid van wegens het boven-gat niet koste toe-geneezen worden, zo heb ik de opening van de holligheid voorgeslagen, op dat de Etter-
stof

tof een uitgang mochte krygen: Maar alzo de voorgaande opening geen baat hadde bygebracht, zo heeft hy ' eenemaal van de opening een af-keer gehadt. Daarom stak ik des avonds een Was-kaars tot op de Grond van de holligheid, en lietze over nacht daar in blyven. Des morgens heb ik ze uitgetrokken, en in plaats van de zelve de Naalde *in de* VIII. *Fig. van de* XIII. *Plaat* (dewelke aan het eene deel het touw *in de* VII. *Fig. van de* V. *Plaat* ingevademt, vast houd, en aan het ander einde scherpen voor aan een Was-balletje heeft) op de grond van de holligheid gezet, en dus de Huid, buiten weten van den Patient, zeer snellyk doorgestooken, en het Touw gelyk als in een Hals-dracht, laten steeken. Den 30 het Lichaam wederom gepurgeert, en de Mediaan-ader in de rechter Arm geopent zynde, zo heeft hem de Patient wel bevonden, en het boven-gat is tot aan het touw toegegroeit. Den 6 heeft hy hem zeer wel bevonden, en is van *Ulm* vertrokken. Den 8 wierd het Touw uitgetrokken, en den 10 de wonde met vel overtrokken.

DE LIX. WAARNEMING.

Een doodelyke Wonde door de verwaarlozing van de Terzydse-sneede.

IN 't jaar 1645. den 10 Maart, heeft een zeker jongman te 8 uuren na de middag, een zeer naauwe wonde ontfangen, twee dwars vinger beneden het rechter Schouder-blad, en vier vinger van de Rug-graat, in de holligheid door-gaande, dewelke een zeker Barbier, anders niet onbedreeven zynde, (by dewelke de gequetste als op de eerste oogenblik van de quetzing gekomen is) heeft gehandelt, even als een slechte wonde, die niet door ging. Daarom liep het bloed uit de gequetste Tusschen-ribbige vaten om laag in de holligheid van de Borst, en veroorzaakte een zo groote benaauwtheid van de Borst, dat de Ouders van de jongman my ook ontbieden lieten. Omtrent 12 uuren in de nacht heb ik de wonde los gemaakt, die van wegens de qualiteit des Degens, de veranderde postuur der Borst, en de opgeleide toewringende middelen zo naauw was, dat ik nogte met het Sleuf-yzer in de holligheid komen,

nogte eenige bloed-ſtempende middelen, of door de ſpuit inſpuiten, of met een wiek konde inſteeken; daarom ik de omſtaanders het perykel van 't leven des Patienten te kennen gegeven, en de Terzydze-ſneede op de *Hippocratiſche* plaats *in de* II. *Fig. by het teeken* ♃ *van de* XXXVI. *Plaat* voor-geſlagen heb, om dus de Etter-ſtof, een ongetwyffelde verſtikking dreigende, een uitgang te maken. Maar alzo de Ouders deze buiten twyffel zeer heylzame Konſt-bewerking niet hebben willen toe-laten, en de materie door de ingegeven Pis-dryvende middelen, zo ſchielyk niet zoude hebben konnen uit-gedreeven worden, zo is de Patient *den 6 dag* verſtikt, en dezer wereld overleden, die miſſchien, het wyder maken in 't begin niet verzuimt geweeſt zynde, zonder quetzing van de binnen-deelen behouden, en gezalveert zoude hebben konnen worden, want de longen waren onbezeert, alzo hy nooit bloed ſpuuwde. Den Spys-drager was ook niet gequetſt, om dat hy zonder moeijelykheid de Spys en drank, heeft door gezwelgt. Het hert was niet geraakt, als mede nogte de holle Bloed-ader, nogte de groote Slag-ader, om dat de Patient na de ontfangen wonde, zo lang niet zoude geleeft, maar eer geſtorven hebben. Het hertevlies was zonder letzel, om dat het hert van zyne vochtigheid berooft, hem zeer haaſt begeeft. Het middelſchot hadde ook geen nood, om dat die toevallen die na het getuigeniſſe van alle Autheuren, de Chirurgie beſchryvende, deze wonde vergezelſchappen, daar niet by waren, maar de Patient klaagde nergens anders over als over de benaauwtheid van de Borſt, dewelke de vergadering van het overtollige bloed, veroorzaakte. Hier wil ik de aankomende leerlingen in de Chirurgie vermaand hebben, dat zy geroepen zynde om een Borſt-wonde te geneezen, zeer naarſtig met het Tent-yzer onderzoeken (de Patient eerſt in die poſtuur gebracht zynde, in de welke hy is gequetſt geworden) of de wonde in de holligheid der Borſt doorgaat, of niet? Indien ze doorgaat, dat zy 't aanzeggen dat het Perykuleus is; en dan, als ze naauw is, de opening voor-ſlaan, en het conſent van den Patient en de omſtanders verkreegen hebbende, dezelve met het Mes *in de* V. *Fig.* E. *van de* XXXVI. *Plaat* openen, op dat de vergaderde Etter-ſtof in de Borſt of van zelfs mag uit-

uitlopen, of door de ingeſtooken pyp *in de* IV. *Fig. van de* XXXVI. *Plaat* uitgehaalt worden; Maar als ze wyd is, datze dezelve, van wegens de voorzeide redenen, met een ingeſtooken wiek openhouden. Maar als de vergaderde Etter-ſtof, van wegens de plaat hoger van de wonde, niet van zelfs kan uitlopen, nogte ook van wegens haare dikkigheid, door de ingeſtooken pyp uitgehaalt, nogte van wegens de menigte, door de Water-gangen uitgedreeven worden, datze terſtond (terwylen de krachten des zieken nog niet verſlapt zyn) de opening van de Borſt nog overig zynde, voorzichtelyk voorſlaan, het zy dat ze toe-gelaten of geweigert word, op dat nog de bloedvrienden van de Patienten, indien zy onder de hevigheid van de wonde ſterven mogten, nog die geene, die aan de quetzing ſchuldig zyn, de ſchuld van verwaarlozing of doodſlag op haar ſchuiven konnen.

DE LX. WAARNEMING.

Een afſnyding van de Manlyke Roede.

IN de Maand van *Julius* in 't jaar 1635. heb ik een zeker Burger tot *Ulm*, de manlyke roede door het koude vuur bedorven, digt aan het levende vleeſch, met het Mes *in de* VI. *Fig. van de* XIII. *Plaat* afgeſneeden, de ſlag-en bloed-aderen om het bloed te ſtempen, terſtond met de gloeiende yzers toe-geſchroeit, en met dezelve de overige verrotting verteert tot dat de Patient de kracht des vuurs gevoelde. Deze Konſt-bewerking ge-eindigt zynde, en de pyp (*door de* XVI. *Fig. van de* XIII. *Plaat* aangeweezen) in den Pis-gang geſtooken hebbende, leide ik op de gebrande plaats het *unguentum Ægyptiacum Meſue*, met Doek-plukzel om de Korſt weg te doen, dewelke weg-genomen zynde, zo heeft de gezegende Waspleiſter de zweering in zeer korten tyd toe-geneezen, en de zieke is behouden gebleeven. Ik heb een oude Gaſt gekent, dewelke de ordinaris Chirurgyn in het Ziekenhuis tot *Padua*, de mannelyke roede door de Spaanſche Pokken bedorven, even eens heeft af-geſneeden, en de wonde met bequame Medicamenten toe-geneezen.

DE LXI. WAARNEMING.

Ongeneeſlyke Kankers, ontſtaande uit de verſtoptheid van de Gal-blaas, en van de Gal-buis.

IN het jaar 1662. heb ik het doode Lichaam van een zeker Frans Edelman geopent, die door de ſchrikkelyke pynen van 't Kolyk uit-geteert zynde, geſtorven was, en vond de Kartel-darm met een verborgen Kanker beſmet, wiens oorzaak na myn oordeel was de verſtoptheit van de Gal-voerder: Want deze was aan het einde, alwaar hy in het twaalf-vingerig gedarmte ging, met een ſteen, zo groot als een erwit, zo verſtopt, dat 'er niet het minſte van de gal door geloſt konde worden: Nogtans heeft de natuur deze menigte van de gal niet door het geheele Lichaam verſpreidt, gelyk ze anders pleegt, maar alleen in de Kartel-darm geleid. *Den* 24 heb ik in het doode Lichaam van *Catharina N.* een Venetiaanſche Vrouwe, die aan een verzworen Kanker van de Baarmoeder geſtorven is, de Gal-blaas gevonden, met een ſteen zo helder als een Kriſtal, gevult, en geſpouwen, zo dat 't niet bekwaam was iets van de Gal te ontfangen. Niet te min heeft de natuur de Gal dagelyks gemaakt, niet in de omtrek des Lichaams, maar na de Baar-moeder toe uit-gedreeven. Uit deze twee Hiſtorien ſchynt het, dat men ook twee dingen moet aanmerken: 1 Dat niet altyd op de verſtoptheid van de Gal-voerder en *ductus cyſticus* de Geel-zucht volgt, maar dat de Gal ook altemets naar het ingewand, of de Lyf-moeder, of na een andere edele deel toe uit-gedreeven word. 2 Moet men acht nemen op de leſſe die de zeer geleerde *Spigelius*, aangaande deze twee voorvallen, gegeven heeft. *By aldien by deze Venetiaanſche Vrouwe, en de Frans-man, de Kanker in de Borſten, of Leden ontſtaan hadde geweeſt: zo zoude de Wonde, na de volkomen uitſnyding met het yzer, niet hebben konnen met vel overtrokken worden: of indien ze geneezen hadde geweeſt, zo zoude deze quade Etter-ſtof de principale deelen ingenomen, en de Patienten na drie of vier jaren de dood aan-gedaan hebben, om dat de oorzaak niet heeft konnen weg-genomen worden, dewelke was de*

ge-

geduurige verstoptheid van de Gal-blaas. Ik heb ook aangemerkt, een ongeneeslyke verstoptheid van de milt aan een Vrouws-perzoon, dewelke in haar leven eenige jaren gequelt heeft geweest met een pynlyke zweering aan haar Been, dewelke hoe dikwils zy geneezen wierd, zo dikwils quam haar de vierden-daagsche Koortze over, tot dat die humeur, wiens vergadering men niet konde beletten, door een Etter-dracht, op de Dye gezet, daaglyks uitgevoert, en dus op die voet de vierden-daagsche Koorts, en het op-komen van de zeer pynlyke zweering aan het Been, verhindert wierd.

DE LXII. WAARNEMING.

Een Bederving des Beens van het slinker Schouder-blad.

IN de Maart van 't jaar 1632. heb ik het slinker Schouder-blad van de Zoon van den Schout van *Burlensingen*, zeer bedorven zynde, geneezen, dagelyks door twee gaten van een holligheid, die door het insteeken van wieken, met Betonie-zalf besmeert, open-gehouden wierden, dit afzietzel inspuitende.

℞. *Radic. Irid Florent.*
Aristoloch rotund.
Consol. major. ana ℥j.
Herb. Veronic.
Pilosell.
Pimpinell.
Verben.
Vinc. perv.
Fragar. ana M. j.
Semin. Plantag.
Cichor. ana ℥ß.
Aq. Font. ℔vj.
Vin. alb. ℔ij. *Coq. ad cons. tert. partis colat.*
adde Mell. ros. col. ℥iiij. *M. pro injectione.*

Tot dat het Schouder-blad een zo groote schilfer van het Been scheide, dat ik ze door de naauwe gaten niet koste uit-halen: Daarom heb ik het tusschen-schot der gaten met

met het Mes *in de* II. *of* III. *Fig. van de* XVI. *Plaat* door gesneeden, en na dat de voorzeide schilfer met de Trek-tang uit-gehaalt was, de zyden van de holligheid, door 't opleggen van een nieuwe Spons, in roode Wyn uit gedrukt, en de Schild-band *van de letter* S. *in de* LIV. *Plaat* naauw aangehaalt, wederom aan het Been van het Schouder-blad doen aangroeijen.

DE LXIII. WAARNEMING.

Een Steen, zonder doorsnyding van de Pis-gang, of gobruik van het Sleuf-yzer, uit-genomen.

IN de Maand van *February*, des jaars 1639, is een zeker jongman van *Leipheim*, in het Zieken-huis tot *Ulm* gebracht, die zyn water niet koste houden, door dien de Hals van zyn blaas gescheurt was door een steen, vj. oncen zwaar, die de vermaarde Steen-snyder van *Augsburg*, *Angelus Marian*, met een Tang uit-getrokken hadde, maar alzo dit gebrek ongeneeslyk was, zo is hy verzien met Medicamenten, die de scherpigheid van het water verzachten, en de smerting verhinderen, van *Ulm* vertrokken; dezelve heeft ook zyn water niet konnen maaken, in de Mey-maand van het zelve jaar, verhindert zynde door een steen, de Pis-gang verstoppende: waar door ik hem myn raad verzoekende, in een Brief heb geordineert des morgens en avonds het gebruik van de volgende *Juleph.*

℞. *Syrup. de Alth. Fernel.* ℥iiij.
Aqua Malv. ℥viij. *M. pro duabus dosibus.*

Dit gebruikte hy, en zat dikwils in een bad, de weg wyder makende, tot dat een ronde steen zo hard als een Kezel-steen, en bykans drie dragma wegende, van de Water-pees tot in de uitgang van de roede is gedreeven, dewelke ik met de Trek-tang heb gevat, en heeft dus zonder de Pis-weg door te snyden ('t welk *Sennertus* in het 5 Boek van zyn Onderwys der Medicynen aan het 1 peel en 2 snee aan het 13 Hoofdstuk uit *Fabritius Hildanus* in zyne handeling van het snyden des Blaas-steens aan het

het 27 Hoofdſtuk voorſteld) en zonder het *in de* VIII. *Fig. van de* XVI. *Plaat*, konnen uit-genomen worden.

DE LXIV. WAARNEMING.

De Zenuwen met een ſteek gequetſt.

IN de Zenuwen, met een ſteek of houw gequeſt, na dat het geheele Lichaam verzorgt is, zo door-ſnyden ſommige Medicyns eerſt de Huid met rechte hoeken, dat de Etter een vryen uitgang mag hebben, en de plaats-middelen tot de ſteek van de Zenuwen door-dringen konnen: andere de ſnee met rechte hoeken gedaan hebbende: ſnyden voorſpoediglyk de Zenuwe ook dwars door, voor en al eer zy de Medicamenten van buiten gebruiken, op dat de toe-loop van de vochtigheden verhindert word, die de pyn vermeerdert, een ontſteeking maakt, en een oorzaak van ſtuipen verſchaſt. Maar om dat de Patienten deze ſnee van de Huid en de doorſnyding van de Zenuwe, met een ſteek gequetſt, zelden of nimmermeer toelaten; zo heb ik goed gevonden ten dienſt van de Baardſcheerders (*die dikwils in 't ader-laten de by zyden of onderleggende Zenuwen onvoorzichtiglyk quetzen*) een dikwils goed gevonden plaats-middel hier by ſtellen.

℞. *Euphorb. optim.* ℈j.
Reſin. Tereb. ℥ß.
Cer. par. M. F. Ung.

Dit moet men op een Linnen-doek ſtryken, en warm over het bezeerde deel ſlaan. Met dit middel alleen, terſtond gebruikt, heb ik veel diergelyke ſteeken geneezen, gelyk myn Zwager en Makker *D. Johan Bloſius*, en *Nicolaas Reutte* de Chirurgyn, getuigen konnen.

DE LXV. WAARNEMING.

Een Gumma Gallicum door de Chirurgie geneezen.

M*Artinus Fiſcher*, klaagde over een *Gumma Gallicum* van 't linker Been, dat nog na het zweeren, nogte na de Was-pleiſter, *onder de letter* R. *in de* LIV. *Plaat* aan-

aan-gepreezen, wilde luifteren. Daarom heb ik de aangeftooke en rotte fcheene, met een Brand-yzer ontdekt, en dezelve tot op het leven met Schraap-meffen afgefchraapt. Deze Konft-bewerking geeindigt zynde, zo heb ik een uitdrogend Poeijer op het Been geleid, als mede drooge Doek-plukzel, tot dat het met vleefch overtrokken wierd. De zweering heb ik eindelyk met de zeer bekende vleefch-en vel-maakende middelen gehandelt. De Patient door deze Konft-bewerking en remedien zeer voorfpoedelyk zyn voorgaande gezondheid hebbende verkreegen, heeft naderhand veel jaren geleeft, en zyn leven eindelyk met een gewelddadige dood geeindigt. De fenynigheid van de Spaanfche Pokken is altemets zo groot, datze ook de Beenen, en het merg op-teert, en deswegen het gebruik van de Schraap-meffen niet genoeg is, maar daar en boven nog Boor-fchyven, of gloeiende yzers vereift worden, om met de wortel uit te roeijen, of te verteeren het volgende, dat de op-geftrooide Poeijer van het *Euphorbium* niet heeft konnen affcheiden. Een dusdanige quaadaardigheid heb ik aangemerkt tot *Padua*, aan een tachtig-jarige Vrouwe uit wiens flinker Scheenbeen, *Fabritius* dikwils beenen, zo groot als de voorfte vinger, uitgehaalt heeft.

DE LXVI. WAARNEMING.

Een Honing-gezwel op de Schouder en de Knie.

IN 't Jaar 1629. klaagde *Andreas Fifcher*, een Karre-man tot *Ulm*, over een moeielyk Honing-gezwel op de rechter Schouder, dewelke ik, na dat het Lichaam eerft gepurgeert was, door het op leggen van het *Ceratum diafinapios*, *in de* LIV. *Plaat by de letter* C. befchreeven, verdreeven heb. De zonderlyke werking van deze Waspleifter tegens deze quaal, heb ik onlangs geproeft aan *Waldburgæ Hegelerin*, die door myn aanraden, op diergelyke zweer, op haar rechter Knie, zo groot als een Ganzen-Ey, op-gekomen zynde, dezelve Was-pleifter heeft opgeleid, dat binnen den tyd van een Maand dit gezwel, met al het geene, dat het door verwaarlozing

van

van de *univerſalia*, uit het Lichaam aan zich getrokken hadde, t'eenemaal heeft doen verdwynen.

DE LXVII. WAARNEMING.

Onvruchtbaarheid uit een qualyk in gebragte Breuk.

DE Meniſten in *Moravien*, de Breuke van het ingewand geneezende, na datze de uit-gevallen Darm wederom in-gebragt hebben, plegen het gat van het Buikvlies met de Zaad-bal te ſtoppen: Maar de bedreeven Chirurgyns pryzen geenzins deze manier van geneezen, om dat de Zaad-bal ligtelyk daar uit-gehouden word, indien het gat grooter is dan de kloot, en de Patient dus in zyn ouden ſtaat blyft, ofte, om dat de kloot, grooter als het gat en benaauwt zynde, pyn gevoelt, en een ontſteeking of onvruchtbaarheid, of de dood zelfs mede brengt: Daarom ſtaat de Leerlingen van de Chirurgie wel hier op te letten, dat zy in het wederom brengen van den Darm op zyn behoorlyke plaats de Zaad-bal in de Bal-zak laten, op dat hy in het gat geduuwt zynde, niet pynlyk worde, en het by ſlapen verhindere, want ik ſommige kenne, die van wegens deze eenige oorzaak, in een onvruchtbaar en tweedrachtig Huuwelyk leven, als mede een Zoon van een zeker Bakker, op die voet geneezen, dewelke wat voor een Huuwelyk hy doen zal, den tyd zal leeren.

DE LXVIII. WAARNEMING.

De Roos.

DOor het gebruik van het gemeene ſmeerzel, nog niet vaſt zittende, maar dikwils verandert, (*wiens beſchryving boven in de* 52 *Waarneming te vinden is*) heb ik ontallyke Roozen, in de buiten-deelen des Lichaams, zeer voorſpoediglyk geneezen, daar beneffens ook de algemeene en de innerlyke verkoelingen niet onderwegen gelaten. By gebrek van dit ſmeerzel heb ik nooit iets beters bevonden, als verſche Olie van zoete Amandelen,

met

met het *aqua ſolani*, in een glazen Viool negen-maal gewaſſchen, met het welke, koud zynde, de ontſtooken plaats zo lang beſmeert word, tot dat de hette haar vermindert. Andere pryzen de *Balſamus Saturni* met Lynolie toebereid, en met een penne of pluim, dikwils opgeſtreeken.

DE LXIX. WAARNEMING.

Een geſchoten Wonde, met een verſterving.

IN 't *Jaar* 1634. is *Johannes Philippus Schmid*, een Wacht-meeſter van *Ulm*, in de Veld-ſlag van *Nordlingen*, met een Muſquet-Kogel door de Schouder geſchoten geworden: Deze wederom na *Ulm* komende, verviel in de handen van een onbedreeven Chirurgyn, die de lippen van de wonde niet met wieken, maar met de lippen der wonde met ingeſtooken, Paarde-hair open hielt, zonder bezorging van voorgaande inwendige Medicamenten, en heeft daar mede den Patient zulken grooten pyn aangedaan, dat 'er een verſterving na de ontſteeking volgde, waar op ik by geval komende, deed ik terſtond het Paarde-Hair weg, ſloeg een *Cataplaſma ex farina malvarum, & aqua roſacea* toe-gemaakt, over de Wonde, deed hem een verzachtend Kliſterie zetten, en liet hem om een revulzie te maken, vij. oncen bloeds, dat zeer Gal-achtig en dunne was, uit de ſlinker Arm lopen. Daar na gebruikte de Patient des anderen daags, als de verſterving op hielt, deze water en Gal-dryvende teug, die hem tien Stoel-gangen verwekte.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ij.
Extract. Rhab. ʒj.
Cnicoph. ℈ij.
Mag. Tart. ℈ß.
Aq. Borrag. q. s. M. F. Potio.

Den derden dag is de verſterving t'eenemaal verdweenen. De volgende dagen heb ik het verrotte vleeſch aan de Wonde, met het *Unguentum Ægyptiacum* van *Hildanus* afgeſcheiden, en de wonde eindelyk na het twede inzicht binnen

binnen den tyd van een Maand met zeer goede voorſpoet geneezen. De Patient noch in 't leven zynde, kan de wonderlyke krachten van deze Pap, niet genoeg pryzen, en ſchryft de behoudeniſſe van zyn arm, het zelve alleen toe.

DE LXX. WAARNEMING

Een inetende Hair-worm.

Ik heb de drooge zweeren, van de inetende Hair-worm, na de beſorging van het geheele Lichaam, met Galdryvende en verkoelende medicamenten, verſcheide reizen ingenomen, en door een wasſching, met het *decoctum malvarum* in zoet water gekookt en, met de voortreflyke Was-pleiſter van Tabak, wiens beſchryving ik uit het *Pentateuchum Chirurg.* van *Hieron. Fabrit. ab Aquapend. in de* LIV. *Plaat by de Letter* C. heb by gevoegt, in het kort, geneezen. Indien de ulceratien al te diep zyn in-gekropen, zo moet uit het voorzeide *Ceratum*, een zalve gemaakt worden.

℞. *Cerati Citrin.* ℥j.
Olei myrth. q. ſ. M. *F. Unguentum.*

't Welk op droog plukzel geſmeert, daar op geleid, en met de op-geleide was-pleiſter van lootwit bewaart moet worden, dat het niet af valt.

DE LXXI. WAARNEMING

Een verzworen Roos.

IN 't jaar 1645. den 24 Auguſti, heeft de wel-geboren Heer *Dieterich*, in 't gemeen *Sperreiter* genoemt, geklaagt over een verzworen Rooze aan beide beenen, met een hevige jeukte, en uitvloejing van een ſcherpe etter-ſtof door de zweet-gaten van de huid. Aangeſien dan deze toeval ontſtond uit een opzetting van 't bloed en overlopen der gal in het geheele Lichaam, zo heb ik hem een laxeerend en verkoelend Kliſteer, doen zetten.

℞. *Specier. carm. decoct.* ℥j.
Herb. violar. Mj. *coq. in f. q. aq. fimpl.*
Colatur. ℥ix. *adde*
Mell. rof. fol. ℥ijß.
Flor. cafs. rec. extr. ℥j.
Ol. violat. ʒij. *Mifc.*

en door opening van de lever-ader vj. oncen bloeds uitlopen, als mede des avonds, om de hette te matigen, volgende *julep* bezigen.

℞. *Brod. de rad. cich. condit.* ℥ix.
Aq. cichor. q. s. pro duab. dofib.

Zyn drank was Garfte-water, met de *tinctura rofat.* gemengt, en de Spys verkoelende. Op de bezeerde Beenen heeft zyn Veld-Chirurgyn dikwils des nachts een driedubbelde Linnen-doek geleid, in het volgende afzietzel warm uitgedrukt, om de jeukte te verzachten, en het toe-vloejen van de fcherpe etter-ftof te beletten.

℞. *Herb. Malv.* Mj.
Veronic. M ß.
Alum. crud. pulv. ʒj. *coq. in f. q. aq. fluvial.*
colatur. ferv. in olla.

Den 25 dito, heeft de jeukte, en de fcherpe uitvloejing door de zweet-gaten, op-gehouden; daarom leide ik op de zweerende fcheenen de loot-pleifter van *Mynzicht*, met het gemeene fmeerzel gemengt, en op een dunne Linnen-doek geftreeken. De Patient nuttigde de volgende drank, dienende tot uitzuivering van de dunne en galachtige vochtigheden.

℞. *Syrup. rof. fol.* ℥iij.
Extract. Rhab.
Diacarth. ana ℈ij.
Aq. Endiv. q. f. M. F. Hauftus.

Dit deed hem tien Kamer-gangen hebben. Den 26 dito, alzoo hy hem hevig ontftelt hadde, zo wierden de fchee-

hen van een hevige onſteeking overvallen, die een gewiſſe verſterving dreigde. Om deze aanſtaande quaal voor te komen, zo heb ik myn zeer wel beproefde Pap (van de welke ik in de 69 Waarneming mentie heb gemaakt) warm daar overgeſlagen, en zo dikwils als het droog wierd, een ander belaſt daar op te leggen. Den 27 ging de ontſteeking over. Den 28 is zy t' eenemaal verdweenen; daarom heb ik wederom tot de zweeren gebruikt, de mixtuur, als volgt.

℞. *Empl. de Saturno Mynſ.*
Linim. ſimpl. ana part. æq. M.

Tot dat den 9 September de zweeren toe-geneezen waren, en de Patient nochte over Pyn, nochte over hette, meer klaagde.

Om te verhoeden, dat het accident niet mochte wederom komen, zo heb ik hem een Medicinale Wyn voorgeſchreeven, na welkers gebruik ik hem op de rechter Arm, een Etter-dracht heb gezet, en voorts een *Electuarium* voor-geſchreeven, om de Tanden te zuiveren, en haar wortels vaſt te maken.

℞. *Pulv. Porzellan.* ℥iiij.
Lign. aloes.
Santal. citrin. ana ℥j.
Moſch ℈ß.
Rad. Ireos ℥ijß.
Alum. crud. ʒij.
Mellis roſ. optim. deſp. ℔ij. *M. ad ignem in form. Electuar.*

DE LXXII. WAARNEMING.

Water-agtige gezwellen.

MEt het voortreffelyke Water van ongebluſte Kalk, eenige dagen lang gebruikt, heb ik veel Water-gezwellen, alreede vaſt zynde, verdreeven. Men neemt een ſtuk ongebluſte Kalk, zo groot als een Okkernoot en werpt het in heet ziedend Water, tot dat het ſmelt: Daar na roert men het Water met de Kalk, en laat het

wederom ſtille ſtaan, dat de Kalk zich wederom zet. Het klaare Water hier van, giet men zoet daar van in een ander vat, waar in een nieuwe ſpons, daar de *nitrum* noch in is, uitgedrukt, en op de plaats, daar het quaal is, vaſt gebonden word. Maar men moet daar op letten, dat men de zelve plaats eerſt met zoete Amandel-olie, of oud Verkens-ſmeer beſmeert; want het ligtelyk kan geſchieden, dat eenige portie van de kalk, die zeer ſcherp en bytend is, mede in het over-gegooten water komt te vallen, die met de ſpons over geleid, de gezeide plaats zoude konnen ineten, en op byten. Even de zelve lof heeft ook in het geneezen van zodanige gezwellen een ſpons in water en azyn nat gemaakt, by aldien de zwelling begint, of in het toenemen is.

DE LXXIII. WAARNEMING.

Een doodelyk Bloet-ſpuuwen.

EEn veertig-jaarig Man, van een heet en droog temperament, heeft geklaagt, dat hy vier maanden geleden, koorts hebbende, zeer veel bloeds hadde geſpogen, dat door de wryving van de uiterſte deelen, en door gebruikte Medicamenten, aangaande de hette van de lever, weder over gegaan was. Nu wederom omtrent 12 uuren in de nacht, heeft hy eerſt bloed geſpuuwt, en wederom na het Avondmaal, of de ſpyſe, die hy des avonds gegeten hadde. Dezen heb ik doen innemen het volgende *Pulv. in aq. plant.*

℞. *Pulv. Radic. Pimpinell.*
Conſolid. major. ana ℈ij. *Miſc. pro doſib.*

Des daags daar aan, als de Patient wederom 10 pond Bloeds gebraakt hadde, zo heb ik hem op de leden, en de rugge, drooge koppen, zonder door te vlymen, en dit Kliſteer laten zetten.

℞. *Decoct. Mercurial.* ℥x.
Mell. crud. ℥ij.
Elect. Linitivi ℥ij. *M. F. Enema.*

Den derden dag klaagde hy over de bitterheid van zyn Mond,

Mond, en ſpuuwde daar na een groote menigte Gal, en gevraagt zynde, of hy nooit eenige Zweeren op de voeten gehad hadde, gaf hy tot antwoord, dat hy op beide ſcheenen de zelve gehad hadde, die meer met uitterlyke dan innerlyke Medicamenten, geneezen waren. Na de Genezing van de Zweeren quam een Roos op beide Beenen, die door het innemen van het afzietzel van het Pok-hout verdweenen is. De oorzaak van het Bloed ſpuuwen heeft buiten twyfel geweeſt de geneezing van de Zweeren; waar door ik, om de vochtigheden te rug te trekken, op beide dyen vier vingers boven de Knie, een Etter-dracht met het Brand-yzer van *Placentyn*, heb gebrant, want hier in beſtond na myn oordeel, de behoudenis van den Patient, die anderzins in 't kort zoude hebben moeten ſterven: Nochtans volgde op dit zetten van de Etter-drachten nochte eenige koorts, gelyk het pleegt, nochte eenige ontſteeking, nochte ook een ligte Roos, die zoude hebben konnen te kennen geven, dat de Etter-ſtof uit het middel-punt na de omtrek des Lichaams, getrokken wierd: wanneer geen van deze toevallen de Etter-dracht vergezelſchappen, zo is het een zeer zeker en vaſt teeken, dat de Etter-ſtof in het Lichaam vaſt is, en de Patient ſterven moet. Den 5 dag heeft hy wederom veel Bloeds geſpuuwt. Den 6 heeft hy een ſtuiping gehad, en is geſtorven.

DE LXXIV. WAARNEMING.

Een Vleeſch-breuk.

IN de Maand Auguſtus des Jaars 1634 klaagde een zeker Edelman over een groote hardigheid van de ſlinker zaad-bal, dewelke ik, beneffens de algemeene, en goede ordre in Eten en drinken, met de volgende Pleiſter, en de *Pulvis radicum Ononidis*, dewelke *Petrus Matthiolus in zyn Comment. over Dioſcorides l.* 2. *c.* 18. ons aanpryſt, ongevoelyk verdreeven heb.

℞. *Gummi Ammoniac.*
Galban.
Bdell. ana ℥ß. *diſſolutis in aceto adde.*

 Adip.

Adip. Anat. liquat. & col. ℥iß.
Ceræ citrin. ℥ij.
Ol. lilior. albor.
Medull. crur. bovis ana ℥x. *M. in form. Empl.*

't welk op een Linnen-doek gestreeken, op de Bal-zak geleid, en alle vier dagen vernieuwt moet worden.

Van de gepulveriseerde *Ononis* nam hy alle morgen in Alsem-wyn ʒj. in. Aan de binnen-kant van de rechter Dye vier Vingeren boven de Knie, heeft hy hem een Etter-dracht laten zetten, om de vochtigheden af te leiden, en heeft met het gebruik van de gezeide Medicamenten zo lang volhard, tot dat hy binnen 4 Maanden zyne volkomen gezondheid verkreegen heeft. In 't Jaar 1642. word *Georgius Klarer van Reichenbach* in 't Gast-huis tot *Ulm* gebracht, die met de zelve middelen van diergelyk Accident, zeer voorspoedelyk geneezen wierd. Behalven deze zyn noch veel meer andere, die door hulp van dit Poeijer allengskens geneezen zyn, welkers namen nochtans, als noch van meer andere, die met Accidenten aan de heimelyke deelen gequelt hebben geweest, en meestendeels noch in 't Leven zyn, ik hier niet zonder reden met stil-zwygen, voorby gaa.

DE LXXV. WAARNEMING.

Een Pyp-zweer in de rechter Borst.

EEn zeekere Boerinne, in 't kinder-bed leggende, kreeg een ontsteeking uit het stremmelen van de melk in de rechter Borst, dewelke door al te sterke uit-dampende middelen verhard, en door het gebruik van onbequame middelen, eerstelyk in een Etter-gezwel en eindelyk in een diepe Pyp-zweer met een hardigheid en nauwe opening veranderde. Daarom heb ik de Ordinaris Chirurgyn van dezen Patient geraden, dat hy haar Lichaam met eenig Purgeer-middel zuiveren, het gat van de Pyp-zweer met wieken uit de wortel van de *gentiana* gemaakt, wyd genoeg maaken, en de hardigheid met een Linnen-wiek ingestooken, en met de volgende Zalve besmeert, verteeren zoude.

℞.

℞. *Mercur. præcip.*
Alumin. ust.
Virid. æris.
Sal. Nitr. ana p. æqu.
Album. ovor. q. s. M. F. Unguentum.

('t welk zeer snellyk, maar niet zeer genoeglyk en veilig de hardigheid van de Pyp-zweeren in de Zenuwagtige deelen uit-roeid) de Zweer verteert zynde, dat hy dan de wonde met het *Unguentum Ægyptiacum Mesuæ* reinigen, met de Betonie-zalf doen begroeijen, met de gezegende Was-Pleister heelen, en de overblyfzels van het harde gezwel met de Was-pleister van Olie en Azyn, zoude verdwynen. De Chirurgyn volgde mynen raad, en de Patient verkreeg binnen korten tyd haar gewenschte gezondheid.

DE LXXVI. WAARNEMING.

Een instorting van de Ambeyen, ontstaande uit de Medicamenten van Scammonium.

EEn Vleeshouwer van *Ulm*, noch in 't Leven, van een langduurige Bloed-gang der Speenen, door de Pyp en het Yzer *in de* III. *en* IV. *Fig. van de* XVIII. *Plaat*, eindelyk vervallen, als hy een Purgatie gebruikte, in de welke Sene-bladeren of *Scammonium* was: Deswegen ik, als mede andere vermaarde Medicyns, hem het gebruik van zodanige Medicamenten, in de welke Sene-bladeren en *Scammonium* geordineert waren, verboden hebben, dewelke van dien tyd af veel Jaren lang van de bittere Pyn der Speenen bevryd zynde, een zeer gezond leven heeft gehad.

DE LXXVII. WAANREMING.

Het Fondament, niet wyd genoeg zynde.

IN 't jaar 1640. is *Jacobus Neubronner*, een Burger en Droog-scheerder tot *Ulm*, een jongen Zoon geboren, wiens Fondament niet wyd genoeg, maar zo naauw was,

dat 'er naauwelyks de ſpits van een gemeene Naalde of Spelde, konde ingeſtooken worden; Ik wierd ontboden, en dede een voorſlag van de Konſt-bewerking *in de* VI. *Fig. van de* XLIII. Plaat voor oogen geſteld, die de Ouders niet hebben willen toelaten, deswegen heb ik gepoogt dit zeer naauwe Fondament, met zeer dunne en ſpitze wieken, uit de Wortels van de *Gentiana* toebereid, wyder te maken, die ik met Olie bevochtigt, in het gat van het Fondament in-ſtak, en zo lang daar in-liet, tot dat zy dik gezwollen, het Fondament na behooren wyder maakten. De manier met deze Wortels om te gaan, vindt men boven *in de* 40 *Waarneming* als mede de manier om dezelve te binden, datze niet uit-vallen, *in de* VII. *Fig. van de* XLIII. *Plaat.* Ik heb een Vroed-vrouw gekend tot *Padua*, die het Fondament, t'eenemaal geſlooten, met een Spille plag door te ſteeken, en het gemaakte gat met ingeſtooken wieken van de *Gentiana*, wyder te maaken.

DE LXXVIII. WAARNEMING.

De uithaling van een doode Vrucht.

WAnneer een doode vrucht, eerſt door de ingenomen Medicamenten van dewelke *in de* V. *Fig. van de* XLIII. *Plaat* mentie gemaakt is, niet kan uit-gedreeven worden, zo word gerecommandeert de rook van verrotte Druiven, ettelyke reizen 's daags in de Vrouwelykheid te rooken, over wiens krachtige werking ik my alhier heb verwondert aan een zeker Vrouws-perzoon in 't leven zynde, die liever heeft willen ſterven, dan de zeer veilige hulpe van de hand des Chirurgyns, of van de haak, en andere Baar-tuig, die ik wel dikwils gezien, maar om de waarheid te bekennen, nooit zelfs by eenig levend menſche hebbe gebruikt, toelaten. Nogtans heb ik de doode Vruchten, door wiens inhouding de barende Vrouwen geſtorven zyn, uit drie doode Lichamen. met de haaken *in de* I. *Fig. van de* XX. *Plaat*, zonder eenige ſcheuring van de Baar-moeder en de ſchamelheid, geheel uit-getrokken, en daar in aangemerkt, dat de meening van de geenen waarachtig is, dewelke zeggen, dat de Beenen van de ſchamelheid in een zwaare geboorte, van malkanderen getrokken worden.

DE

DE LXXIX. WAARNEMING.

Een Quaad-aardige Druiper.

EEn zeker Duitſch Edelman, twintig jaren oud, van een heet en droog Temperament, heeft den derden dag na een vuile byſlaap, over een Quaad-aardige Zaad-loop beginnen te klaagen, om dewelke te geneezen, ik het Lichaam eenige reizen met de volgende *Bolus*, gepurgeert heb.

℞. *Terebinth. venet. aq. malv. lot.* ℈iiij.
Flor. caſſ. rec. extr. ʒvj.
mercur. dulcif. gr. xiv. *M. c. ſacch. & F. bolus.*

Daar naar heb ik tot zyn ordinaris drank, een bequaam afzietzel voorgeſchreeven.

℞. *Hord. integr. p.* j.
Semin. melon. par. contuſ. ℥j.
Fol. equiſet. M. ß.
Aq. fontan. ℔ viiij. *Bulliant ad conſumptionem Medietatis & in fine adde Liquir. minut. inciſ.* ʒj.

Als mede tot verzachting van de hette der Lenden, dit verkoelende middel.

℞. *Cerat. Santal.*
Ung. roſ.
Comitiſſ. ana ʒvj.
Ol. Nymph.
Violar. ana ℥ß.
Camph. pulv. ℈ß. *M. pro Ung.*

Alle morgen, drie uuren voor de middags-maaltyd, gaf ik hem dit mengzel, het welk *Joh. Petrus Faber* pryſt, *ex ſucci limon.* ℥j. *& ſpiritus camphoræ* ℈j. Met welke middelen de Patient den zesden dag na de begoſte kuure, zonder inſpuiting, (dewelke andere met een wonderlyke voorſpoed, *ex Plantaginis ſucco, Melle roſato, Mercurio dulcificato, Aloëque ſuccoctrina* toe-maken) zeer voor-

ſpoediglyk te recht gekomen is. Ik heb 'er ook veel genezen met het *Aqua Quercetani ad Gonorrhœam*, eenige dagen in-gegeven, na dat zy eerſt met Mercurialiſche Genees-middelen, gepurgeert waren.

DE LXXX. WAARNEMING.

Een knaging van de Mage geneezen.

IN 't jaar 1622. heb ik het doode Lichaam van een Monnik van *Padua*, geopent, die men zeide, dat aan de Kolyk geſtorven was. De oorzaak van zyn dood onderzoekende, zo wierd ik gewaar, niet alleen de grond van de Mage, met een ontſteeken zwelling bezet, maar ook tot het middelſte vlies toe op-gegeten te zyn. In de geneezing van zodanigen ontſteeking en op-knaging der Mage, is niet voortreflykers, na het zeggen van de zeer uitnemende *Spigelius*, dan de *Terra ſigillata*, dikwils in-genomen, als dewelke, van wegens haare taayigheid, aan de geknaagde vliezen der Mage, zeer vaſt aanhangt, (niet anders dan de Was-pleiſter van Goud-ſchuim aan een ontſtooken been gebruikt) en de knagingen verdroogt. De waardigheid van dit zeggen heb ik daar na met myn hoogſte verwondering tweemaal ondervonden, in zeer groote pynlykheden der Mage, die met geen in-genomen en opgelegde middelen koſten geſtilt worden, als alleen met de *Terra ſigillata*, met de *Syrupus* van de *conſolida major*, getempert.

DE LXXXI. WAARNEMING,

Een bedorven Scheen-been.

DEn 8 Juny 1634. klaagde *Auguſtinus Merken*, een Koopman tot *Ulm*, over een zware zweering en pyn van de rechter ſcheen, met een uit-teering van het geheele Lichaam. De zweer beziende, zo hebben wy niet alleen het Been van de ſcheene van de buiten-kant tot op het merg bedorven, maar ook het onderſte hoofd van de kleine Scheen-pype, bezeert gevonden, en met de zeer vermaarde *D. Gregor. Horſtius*, en *D. Johan. Regulus* *Vil-*

Villingerus raad houdende, t'zamen beſlooten, dat het geheele been van de ſcheen moeſte weg-genomen worden; maar om dat het Lichaam, ten aanzien van de uit-teering, weinig bloeds hadde, zo twyffelden wy of wy 't zouden konnen met vel overtrekken. Alhoewel wy op het verzoek van den Patient met af-ſchrapen en inbranden onderſtaan hebben, de verrotting weg te brengen: zo is het dog, van wegens het gebrek des voedzels, dat de beenen van het bloed en merg moeten hebben, vruchteloos afgelopen, want een afgeſchraapt of ingebrand been, kan van wegens het gebrek des voedzels, nogte de Splinters afzonderen, nogte met vleeſch bedekt worden; daarom hebben wy eendrachtiglyk voor-genomen, het bedorven been van de ſcheen, tot nog toe te vergeefs afgeſchraapt en ingebrand, uit te ſnyden. Het Lichaam dan bereid zynde, zo heb ik den 6 July de huid van de ſcheene, die recht uit geſtrekt, van de omſtanders aan beide zyden vaſt gehouden wierd, met het Mes *in de* II. *Fig. van de* II. *Plaat*, bykans tot aan de onderſte aanhang van het Scheen-been, volgens *de* I. *Fig. van de* XLVI. *Plaat* opgeſneeden, en de bedorven ſcheen, en het verrotte halve hoofd van de kleine pyp, myn Makkers en de omſtanders getoond. In deze ſcheen was boven op een Kraakbeen gegroeit, dat het been onder dezelve, gelyk een Degen in de ſcheede, koſte getrokken worden, daarom heb ik de wonde met Doek-plukzel, en het toewringende Poeijer van *Galenus* en geſlagen wit van een Ey, verbonden. Den 7 July, als het bloed geſtempt was, zo heb ik de band van de wonde los gemaakt, en het bedorven been getoont in zyn Kraak-beenige ſcheede, die ik met de boorſchyven *in de* III. *en* IV. *Fig. van de* II. *Plaat*, twee of driemaal tot op het bedorven been (*Tab.* XLVI. *Fig.* I.) door-geboort; en daar na het Tuſſchen-ſchot der gaten, met de Sny-tang *in de* II. *Fig. van de* IV. *Plaat in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat*, uit-geſneeden heb. Na dat dit beſchikt was, zo heb ik het bedorven ſcheen-been *Tab.* XLVI. *Fig.* II. uit-getrokken, en het hoofd of einde van de kleine pyp *Tab.* XLVI. *Fig.* III. meer bedorven gezien, en met de Boor-ſchyven ook uit-geſneeden, en op deze wyze het ſcheen-been, van de Knie af, bykans tot aan het onderſte hoofd, weg-genomen. Daar na ſtrooide ik

op

op beide hoofden de *Pulvis ex rad. Aristoloch. longæ Irid. flor. & lapid. Chrysoliti præp.* leide Doek-plukzel daar op, gebruikte het *Ceratum diapalmæ* en een Doek-drukzel in roode Wyn en Rozen-olie uitgedrukt, verbond het been, met de banden *in de* I. *Fig. van de* XLVI. *Plaat*, Kruis-wys na *de* X. *Fig. van de* XLVII. *Plaat*, en leide het in de kas of busse *in de* II. *Fig. van de*.LIII. *Plaat*. Den 3 dag na de snee heeft de pyn eenigzins na-gelaten, en de Patient heeft, van wegens de verstoptheid des Lichaams, dit verkoelend en vochtig maakend Klisteer gebruikt.

℞. *Decoct. Acetos.*
Mercurial.
Parietar.
Borrag. & Sonch. ℥viiij.
Mell. ros. sol. ℥iijß.
Ol. viol. ℥ij. *M. F. Clyst.*

Zyn spys en drank was dun en ligt, bestaande uit *ptisana hordeacea*, *panatella*, *prunis*, *aqua hordei & vino granatorum*. *Den* 4 *den dag* heb ik, van wegens de achter-gelaten verrotting des vleeschs, de wonde met het gezegende afzietzel uit-gewasschen, en Doek-plukzel met de volgende Dragt-zalf besmeert, daar in-geleid.

℞. *Resin. terebinth. lot. in aqu. plantag. & scordii* ℥ß.
Pulv. rad. Irid. flor.
Arist. long.
Scord. ana ʒj.
Thuris.
Aloës ana ℈j.
Syrup. de ros. sicc. q. s. M. in form. digestiv.

en op dezelve de Was-pleister van Goud-schuim, en de banden, die Kruis-wyze moesten aangehaalt worden, gevoegt.

Den 5 *den dag* hebben wy hem purgeerende kruiden voor-geschreeven.

℞. *Lign.*

℞. *Lign. Lentiscin.*
Rad. Acetos. ana ʒiij.
Sarsapar. ʒvj.
Fol. Sen. Alex. s. st. ℥jß.
Rad. Mec. nigr. ℥ß.
Turbith.
Hermod. ana ʒij.
Semin. Cartham. contus. ʒvi.
Anis.
Fœnicul. ana ℈j.
Crem. Tart. ℥ß.
Gingib.
Galang. ana ʒß. *Incis. & cont. D. ad sacculum, infund. in mens.* j. *Aqu. hord. & fiat Claretum.*

Van dit inwiekzel nam de Patient om den anderen dag drie uuren voor het middag-maal ℥iiij. Den 6 was het na het gebruik van dit *claretum* beter met hem, en de voet van zyn band los gemaakt zynde, vertoonde zig witachtige Etter, en de stank van het been ging ook t'eenemaal weg; weshalven de wonde, of liever de zweer, met deze Medicamenten daaglyks tot op den 12. dag, verbonden hebbe. Na de uitzuivering des Lichaams, van de gebreklyke vochtigheden, zo heb ik hem den 13 dag 't volgende afzietzel voor-geschreeven.

℞. *Rad. Sarsap.* ℥iß.
Chin. ℥j.
Lign. sant. rubr. ℥ß.
Cortic. lign. sanct. ʒj. *Infund. q. s. aqu. font. & coqu. ad consumptionem tertiæ partis, sub finem decoctionis adde Uvar. pass.* ℥j. *Col.*

Van dit afzietzel nuttigde hy des morgens 4 uuren voor de maaltyd ℥iv, over de middag en avond-maaltyd dronk hy het tweede afzietzel. De wonde stond wel, en wy staaken in de holligheid van de Scheen en van het Hoofd van de kleine Scheen-Pyp, een Was-kaars, zo groot als een vinger: daar begost rood Vleesch in de uiterste einden van het Scheen-been, zo wel beneden als boven te groeijen,

jen, en de wonde schikte haar tot eene goede en rype Etter. Den 15, 16 en 17 dag stond het wel met den Patient, en ik trok met de Trek-tang uit het bovenste einde der holligheid des scheen-beens, een stuk beens, geheel zwart en maar half verrot. Den 20 wierd hem, om een Stoel-gang te maken, een Klisteer gezet. De wonde gaf rype Etter van zich. Ik gebruikte tot de uiterste deelen van de scheene, tot meerder uitdrooging, de *Pulvis ex radic. Arist. long. Irid. Florent. Scordio, Thur. & Sach. albiss. ana partib. æqual.* op het hoofd van de kleine Scheen-pyp groeide rood vleesch, en op de kanten van de wonde leiden wy de gezegende Was-pleister, om een grooter uitdroging te hebben. Het gebruik van het boven geschreeven afzietzel heeft den Patient wel goed gedaan, en het quynen des Lichaams eenigzins af-genomen; dog heeft hy niet te min van den 24 tot op den 30 om den anderen dag het laxeerende *Claretum*, en het afzietzel van *China* gebruikt.

Den 31 dag heb ik van het onderste hoofd der Scheenpyp, eenige Been-splinters met de tanden van de Trek-tang uitgehaalt, op het gat van de Scheen-pyp, van wegens het uitwassende vleesch, als mede over al in de wonde Doek-plukzel geleid, de lippen van de wonde met de gezegende Was-pleister bedekt, het geheele been met de Was-pleister van Goud-schuim, en de Kruis-wyze banden verbonden, en in zyn kasse geleid. Met deze Medicamenten is de wonde op den 41 dag verzien geworden, van den 42 tot den 50. heeft de Patient zeer wel te pas geweest, en de voor-en na-voet, en de toonen aan de voeten over en weder beweegt; want de Spieren de voet buigende, als de *tibiæus anticus*, *peronæus secundus*, en de andere, dezelve uit-strekkende, als de *gasterocnemius internus* en *externus* zyn in de eerste sneede onbezeert gebleeven. Nogtans op dat het niemand wonder geeft en meent, dat het zonder steunzel onmogelyk zoude geweest hebben, zo moet hy weeten, dat in de ruimte van dezen tyd, de voort-geteelde weer en de Scheen-pyp een stutzel van 't Scheen-been geweest hebben. Den 60 dag hadde hy een ongeruste nacht, en klaagde over eenige bitterheid in de mond en over pyn in het been: Daarom nam hy het volgende Poeijer, in een Sop met *Cichores* gealtereerd, in.

℞. *Pulv.*

℞ *Pulv. Rhab. el.* ℈iijß.
Cinnam. ℈ß.
Crem. tart. ℈j. *Misc.*

Die hem in vyf Kamer-gangen een Galachtige Etter-ſtof deed loſſen. De wonde los gemaakt zynde, zo zoude de Patient wel geweeſt hebben, in gevalle zeker Been-ſplinter, die de natuur afzonderde, de Huid of Vel niet geſtooken hadde; maar na dat het zelve uitgehaalt was, zo voelde hy zich uittermaten wel. Den 70 heeft de Natuur door het gat van de kleine Pyp een Splinter-been uitgedreeven, en het geheele gat met zeer goed vleeſch gevult. Op het Hoofd, zo wel het bovenſte als het benedenſte van de Scheen-pyp, groeide ſchoon rood vleeſch, en de zyden ſtelden haar tot voorteeling der Huid. Den 80 dag was de wonde de lengte van de voorſte vinger gecicatriſeert, en het geheele Been met de tonen koſten gins en weder bewoogen worden. Den 81 dag is de volgende Zalve daar toe gebruikt.

℞. *Olei Lumbric. terreſt.*
Chamomil. ana ℥ß.
Unguent. nervin. & Evæ ana ℥j. *M.*

Den 84 dag hebben wy een Werk-tuig uit een Yzere Plaat laten maken, dat om hoog de gedaante van een Spatel, en om laag van een Stegel-reep hadde. Dit Inſtrument, met Catoen en linnen gevoedert, aan de Scheen gebruikt zynde, heeft de Patient, op een krukke leunende, de eerſte reis beginnen te wandelen. Den 94 heeft hy zeer wel te pas geweeſt, en de Kruk nedergeleid hebbende, en op de ſlinker hand ſteunende, is hy zonder letzel buiten 's Huis gegaan, de wonde noch de grootte van een duim open en noch niet t' eenemaal met vel overtrokken zynde. Niet te min van wegens de Rooze, die hy onderworpen was, gebruikte hy alle Maand het Poeijer van *Rhabarbar* in een Sop met de wortels van *Cichoreum* gealtereerd.

℞. *Pulv. Rhab. el.* ℥j.
Gialapp. ℈j.
Crem. tart. ℈ß. *Misc.*

Den

Den 120 dag heeft hy wel te pas geweeſt; maar van wegens de vermoeidheid wierd de voet van een Rooze overvallen; die na het inneemen van de voorſchreeven *Rhabarbara*, en het gebruik van het gemeene ſmeerzel op de voet, den vierden dag daar na verdween. De Patient wandelde wederom zonder ſtok, en was zeer wel te pas tot op den 200 dag, op de welke hy na de Viſchmarkt gaande om Viſch te kopen, de Weer van de Scheen, ik weet niet door wat mis-treden of ongeluk, heeft gebrooken. De Breuk bezien zynde, zo heb ik de wonde, die noch open was, met het Mes zonder Pyn wyder gemaakt, en twee kloven aangetroffen tuſſchen dewelke ik een ſtuk, in de midde zo groot als een dwarſche vinger, gebrooken met het Sleuf-yzer over en weder bewegen koſte. De zaken zo geſchapen zynde, alzo daar noch Pyn noch Ontſteeking bemerkt wierd, zo heb ik met de Boor-ſchyven, het gebrooken ſtuk doorgeboort, het tuſſchen-ſchot van de doorgeboorde gaten, met het Sny-tuig *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* doorgeſneeden, en ſtukwys uitgehaalt. Daarna heb ik beide de deelen, zo wel het bovenſte als benedenſte van de Scheen-pyp met de ſchraap-meſſen af-geſchraapt. De *Pulvis Ariſtoloch. & Irid. Flor.* op de Eelt-achtige deelen geleid, de wonde met het *Ceratum diachalciteos*, en de Kruis-wyze banden verbonden, en het Been in zyn kas geleid, zo dat door de onderhouding van een behoorlyke ordre van ſpys en drank, en het gebruik van de *Rhabar.* het Been wederom een Weer heeft bekomen, en de Patient zyn voorgaande gezondheid, wederom verkreegen hebbende, tot in het Jaar 1645. in het welke ik deze dingen heb beſchreeven, zonder een ſtok heeft konnen gaan.

DE LXXXII. WAARNEMING.

Uytwaſſingen van het Vleeſch.

DE uitwaſſingen of uitgroeijingen van het Baſtertvleeſch in de Vingers aan de handen, en in de toonen aan de voeten, worden haaſt verteert door het volgende Poeijer met Doek-plukzel daar op-geleid.

℞. *Capit.*

℞. *Capit. mort. Vitriol.*
Spongiæ combust. ana ʒj. *M. F. Pulvis*

Dewelke verteert zynde, de wonde door hulp van de gezegende Was-pleister met vel overgetrokken gecicatriseert word. Een jongeling, 18 Jaren oud, heeft over een groote uitwassing van het bovenste Tant-vleesch geklaagt, dewelke ik, na dat het geheele Lichaam eerst bezorgt was, met een draad allengskens toe-strikkende, uitgesneeden heb. Het vleesch weggenomen zynde, heeft de Patient 8 dagen lang, alle morgen de Tanden met ℥j. van de *Pulvis Magistralis*, by dewelke ʒj. *Aluminis crudi* gevoegt was, gewreeven.

℞. *Terræ porzell.* ℥iiij.
Lign. aloes.
Santal. citrin. ana ℥j.
Mosch. ℈j.
Ireos Flor. ʒj. M. *F. P. dentifric.*

en de mond gewassen met het volgende afzietzel.

℞. *Alum. rochæ* ʒij.
Balaustior.
Rosar. rubr.
Myrtill. ana p. ß.
Bugul. p. j.
Bulliant in s. q. Vin. rubr. stiptici ad ℔jß. *colentur pro collutione oris.*

DE LXXXIII. WAARNEMING.

Zweerende Kak-hielen.

IK heb 'er ontallyke veel zien geneezen, en ook zelfs van de Kak-hielen geneezen, met het volgende smeerzel, dat *Johannes Prevotius* in zyn *Medicina pauperum*, niet t'onrecht aanpryst.

℞. *Fol. Tabac.*
Cortic. med. samb. ana M. j.
Rad. Asphod. alb. minut. incis. ℥j.
Ol. communis. ℔j.

Kookt het over een zacht vuur tot de verteering van alle vochtigheid, en ſtraf uit-gedrukt zynde voegt daar by:

℞. *Thur. ſubtiliſſ. pulv.* ℥ ß.
Ceræ flav. ℥vj. *M. F. linimentum.*

't Welk zeer haaſt de Neus-gaten, ooren handen en voeten, die door de koude Winters op-geborſten zyn, geneeſt.

DE LXXXIV. WAARNEMING.

Ongel-gezwellen (Steatomata) *op beide handen.*

IN 't jaar 1628. heeft *Johannes* de Zoon van myn Broeder *Martinus* in de buiten na-hand van de ſlinker zyde dicht by de voorſte vinger, een klein gezwel gekreegen op het welke ik in 't eerſt, alzo ik meende dat het een knoeſt-gezwel was, een loode plaat ſtyf op-bond. In 't Jaar 1629 heeft de jongen in de tyd van de Vaſtel-avond in het publycke bad gezweet, en des avonds t'huys komende, zo is zyn hand van een zeer groote ontſteeking, bezet geworden, die onder een warm Lams-vel, dat anders zeer krachtig verteert, tot Etter gekomen en daarom de hulp van het Mes *in de* IV. *Fig. van de* XIII. *Plaat*, vereiſcht heeft. Dit Etter-gezwel behoorlyken geopent, en de Etter-achtige en Ongel-achtige materie uit-gezuivert zynde, zo heb ik de wonde door de voort-teeling van het vleeſch geneezen. In de herfſt van het zelve jaar, verſcheen een ander gezwel, wel in het zelve deel maar digt by de voorhand, dat allengskens groeiende, en met verteerende middelen aan-getaſt, van gelyken in een Etter-gezwel veranderde, en met het yzer moſte doorſneeden worden, uit dezelve door het Sny-mes geopent, liep 'er ſtof uit van Etter en Ongel onder malkanderen gemengt, en de wonde wierd met vlees en vel-maakende middelen, haaſt geneezen. In 't jaar 1630. omtrent het voor-jaar, als dag en nagt even lang is, zo ontſtonden in de na-hand van beide handen, Ongel-achtige gezwellen, die door het innemen van het zweet-dryvende afzietzel, wiens *baſis* de *Sarſæparilla* is, ongevoelyk, en zonder iets op te leggen, ver-

verdweenen. In 't jaar 1633 zyn 'er op veele plaatzen aan beide de zyden van de voor-en na-hand gezwellen ontſtaan, die zo groot wierden als een Okker-noot, en een ontſteeking veroorzaakten, als mede Etter-zweeren, die met het Sny-mes geopent, een materie, de voorgaande gelykende, uit-gaven. In 't jaar 1632 hebben dezelve gezwellen beide de Armen in-genomen, daarom ik eindelyk hem wederom tot het zweeten geraden heb, daar de Patient, die men zwaarlyk tot het zweeren brengen koſt, een afkeer van hadde. Ik hebze, tot Etter gekomen zynde, op-geſneeden, en de wonde, na dat de materie uit-gezuivert was, twee Maanden lang met wieken op-gehouden. Ondertuſſchen zyn handen dagelyks waſſchende met warm water uit de put van de *Stribeliniſche* Hof-ſtede, dichte by de Stad *Ulm*, en dezelve in een Spons, met het zelve water genat, in-rollende, tot dat de overblyfzelen verdreeven waren, hebben de kranke leden haar voorgaande kracht wederom verkreegen. Dezen jongen, aan wiens uiterſte handen, ik 24 Etter-gezwellen door het mes geopent en veel bedorven Been-ſplinters met het Doorn-tuig uit-gehaalt heb, door het voorzeide water van de *recidiva* of Weder-komſte dezes Accidents, gepreſerveert zynde, heeft zyne handen zonder eenig letzel, wederom konnen gebruiken, vermits hy alle drie Maanden een *Pulvis phlegmagogus*, in-genomen heeft.

DE LXXXV WAARNEMING.

Een Been-breuk van de Dye met een wonde.

DEn 22 *October* van 't jaar 1642: viel tot *Ulm* uit het hoogſte van het huis van den Edelen Heer *Erhardus Schadæus*, een zak met tarwe van boven neder, en brak de Dye van *Catharina Beckbin van Gingen*, zo dat het onderſte deel van het Been door de huid uit de Borſt, en de Vrouwe door de groote pyn, zo wel van de Dye als van de rugge, in beſwym viel. Na datze in het Gaſthuis gebracht, en haar krachten met uiterlyke en innerlyke middelen verſterkt waren:

℞. *Aq. ceraſ. nigr.* ℥iij.
Roſar.
Borrag. ana ℥j.
Cinnam. ʒij.
Spir. Cephal. Anhalt. ʒj.
Magiſt. corall. ℈jß.
Man. chriſt. perlat. ℥ß. M. *ad vitrum & ſign.*
Aqua corroborans.

℞. *Aq. odorif. Fuchſii* ℥j.
Roſ. ℥ß.
Acet. rutac. ℥ij. M. *pro aqua naribus & pulſibus admovenda.*

Deed ik de Dye om hoog en om laag uit-rekken, *Tab.* LIII. *Fig.* I. en de gebrooken deelen, zonder gebruik van het Schraap-mes, inmalkander zetten.

De Been-breuk in malkander gezet zynde, heb ik het gebrooken Been beſtrooit met het Poeijer *ex radicibus Iridos Florent. & Ariſtoloch. rotundæ*, en in de wonde, om het Bloed te ſtillen, een wiek geſtooken, uit hennippe werk gemaakt, en bevochtigt met de Bloed-ſtempende Zalf, beſtaande uit het toewringende Poeijer van *Galenus*, en geſlagen wit van Eyeren: van buiten heb ik de Dye verbonden met drie banden, en met een genoegzaam getal van Doek-drukken (beziet boven *de* XLVIII. *Plaat*) bezorgt, in een kas *Ta*b. LIII *Fig.* II. geleid. Na dat het Lid wel toe-geſtelt was, zo heeft de Chirurgyn van 't Gaſt-huis, ten aanzien van de Pyn van de bezeerde voet en rugge, als mede van wegens het gevaar van de ontſteeking, de Patient de Mediaan-ader van de ſlinker Arm geopent, en iv. oncen Bloeds laten uitlopen. Den 2 en 3 dag heeft zy geklaagt over de Pyn in de rugge, en Brand in het Water. Den 4 en 5 heeft zy zonder klachten op het geene gaantwoord, dat men haar vraagde. Maar om dat het Lichaam verſtopt was, zo heeft haar de ordinaris Genees-meeſter van het Gaſthuis, eenige *bolos ex elect. lenitiv.* ℥j. voorgeſchreeven; maar terwylen die toe-gemaakt wierden, begonden haare Maand-ſtonden te vloeijen. Den 6, 7. 8 en 9 dag heeft zy geen Pyn omtrent het gebrooken deel gevoelt, maar alleen

lleen over een geringe Hoeſt en zeer groote jeukte aan
aar Vrouwelykheid geklaagt, daarom zy dikwils des
aags van het mengzel *ex ſyrupo violarum, de liquiritia,*
& tinctura roſarum, gebruikte. Tot de rugge en de ſcha-
aelheid, zeer jeukende, gebruikte ik, na de ſtooving
aet zoet water, de wit gekookte Zalf, het enkel ſmeer-
el, en het *linimentum ſimplex.* Den 10 dag heb ik de
)ye, na dat ze los gemaakt was, met de Was-pleiſter
an Goud-ſchuim, een gat hebbende, als mede drie ban-
len, die ook Gaten hadden, en een genoegzaam getal
an Doek-drukzels, (de banden en Doek-drukzels in roode
Nyn uitgedrukt zynde) en Scheenen, of Spalken, weder-
m om-wonden, op dat ik dus daaglyks de wonde, by
oorvallende noodzaakelykheid, zonder los te doen, zou-
le hebben konnen bezien. De onder-buik was zeer ge-
:wollen, en van de Navel tot aan de ſchamelheid, zeer
ıard, op dewelke ik drie dagen lang gebruikte het *Ca-*
aplaſma ex pulvere malvæ, mica panis, lacte & butyro
ıon ſalit. toe-gemaakt. Den 14 dag heeft de zwelling en
le hardigheid van de onder-buik af-genomen, en na-ge-
aten. De Patient klaagde, van wegens een Etter-zweer
p de Billen, over de koude Pis, en een zeer wreede
'yn omtrent het ſtuit-been. Den 30 dag is door het op-
ıarſten van de Etter-zweer, en na de uitzuivering van
le wonde, de koude pis, en de voorzeide Pyn verdwee-
ıen; maar om dat de zweering van de Billen een daag-
ykſche Remedie vereiſte, zo koſt het gebrooken Lid
;eenzins in zyn ruſt blyven, tot op den 30 dag, op de-
velke de Patient haar zeer wel bevond, en nergens over
:laagde. Den 40 kreegze een nieuwe Etter-zweer on-
ler de Knie-ſchyve, die zich tot Etter begeevende, zeer
ıynlyk viel, en barſtende, een zeer ſtinkende Etter
oſte: Daarom heb ik met de Spuit het afzietzel *ex ra-*
licibus Iridis Florentinæ & Ariſtolochiæ rotundæ, herbis
Scordii, Veronicæ, Carduibenedicti, & melle roſato deſ-
ıumato daar in-geſpuit, dat de hevige Pyn en zwaaren
tank, deed op-houden. De Been-breuk heb ik wederom
net Medicamenten, op het Been en de wonde paſſen-
le, met de Was-pleiſter van Goud-ſchuim, banden met
;aten, lange Doek-drukzels en Spalken, bezorgt. Den
50 dag heeft zy over zulken grooten ſteekenden Pyn om
 de

de wonde geklaagt, dat zy door het weenen naauwelyks ſpreeken konde, en heeft gezegd, dat zy het Spook, dat men valſchlyk geloofde in het Gaſt-huis te weezen, veele nachten gezien, en daarom haar geheel lichaam met de Bed-ſtede gedreunt, en daar van daan haar pyn de oorſpronk genomen hadde; maar ik houde het daar voor, dat de pyn ontſtaan is, ten deele uyt de zweeren van de billen, die dagelyks hebben moeten gereinigt worden, dat de reden ook heeft geweeſt, waarom het gebrooken, en wederom ingezette lid, in geen ruſt blyven koſt: ten deele van wegens een ſplinter-been dat in zodanige voor-vallen, omtrent deze tyd gewoon is zich af te ſcheiden. *Den* 18 *January* 1643 heeft zy wederom over zeer bittere pynen om de wonde van de dye geklaagt. Na het los-maken van de dye, en beſichtiging van de wonde, zo heb ik met het botte ſleuf-yzer, een ſcherpe been-ſplinter gevonden, dat het vleeſch geduurig geſtooken en zeer ſcherpe pyn, verwekt heeft. Daarom heb ik terſtont de wonde met het mes, wyd genoeg gemaakt, en den 19 dito een af-geſcheiden ſtuk van het been, met de tanden van de Trek-tang gevat, en uit-gehaalt. *Tab.* XLVII. *Fig.* IX. *Den* 20 dito was het been dunder, en de ſteekende pyn had t'eenemaal op gehouden. Na het afwyken van de been-ſplinter, heb ik de dye met de band *in de* X. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* kruiswys verbonden, tot dat de wonde volkomentlyk geneezen was. In de maand van *February*, als de wonde noch niet t' eenemaal toe-geneezen was, zo heeft de Patient door hulp van een yzer-tuyg al mank gaande, beginnen te wandelen. *Den* 18 *Maart* 1645 is zy een ſplinter-been zo groot als de kleine vinger, quyt geworden. *Den* 30 dito wierd de wonde t'eenemaal toe-geneezen.

DE LXXXVI. WAARNEMING.

Een Spina Ventoſa (Wind-doorn).

DE zeer voortreffelyke *Spigelius* heeft een zekere Monnik van *Bononien de* duim van de ſlinker-hand door een *Spina Ventoſa* bedorven, met de Sny-tang *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat*, *en de* VIII. *Fig. van de* XXIX. *Plaat*, af-gezet, en om het bloed te ſtillen, als mede de ontſteeking voor te komen, op de quade hand doek-plukzel met de bloet-ſtempende zalf bevochtigt en een

een blaas in 't water en wyn uit-gedrukt, gebruikt, en den arm tot aan de kromte, met banden omgewonden. Na dat het bloed geſtempt was, zo heeft hy de wonde met een afvegend middel gezuivert en met de vel-teelende pleiſter, toegeheelt.

DE LXXXVII. WAARNEMING.

Een gebrooken Been met een wonde.

IN 't *Jaar* 1643 den 5 *December*, te 7 uuren na de middag heeft *Matthæus Ritter* de Jonge, tot *Ulm* gevallen, en heeft de ſlinker Scheen-pyp 4 dwars-vingeren boven het onderſte hoofd gebrooken, met een wonde en ontblooting des beens, dat voor uitſtak. Na dat de breuk door de uitrekking alleen wederom gezet was, zo heeft de pyn, van te vooren zeer hevig zynde, terſtont na-gelaten. De gebrooken ſcheen heb ik met de drie banden *Tab.* XLVIII. E. F. G. en met de doek-drukzels H. *van dezelve Plaat*, verbonden, en in de kas, *Fig.* II. *Tab.* LIII. geleit. Onder het verbinden nuttigde de Patient voor de aanſtaande bezwyming, dikwils een lepel van de volgende hert-ſterkende drank.

℞. *Aq. Ceraſ. nigr.* ℥ij.
Pimpinell.
Roſar. ana ℥j.
Cinnam. ʒj.
Spirit. Cephal. Anhalt. ʒß.
Pulv. magiſt. Corall. rubr. ʒß.
Margar. præp. ℈j.
Lapid. Chryſol. præp. ℈ß.
Manus chriſt. perlat. ʒiij. *Miſc. D. ad vitrum.*

Den 6 *December* is de pyn, door het gebruik der Medicamenten, t'eenemaal uit de breuk verdweenen, en de Patient heeft hem tot de vierde dag toe zeel wel bevonden. *Den* 9 dito, na dat ik de wonde los gemaakt en bezien hadde, zo heb ik geen teeken van eenige ontſteeking vernomen, en de Patient was zonder pyn; daarom gebruikte ik op de ſcheen-pyp drooge doek-plukzel, en op de kanten van de wonde, dit *digiſtivum.*

℞. *Resin. therebint. lot. in aq. Plantag.* ℥ß.
Pulv. rad Aristol. long.
Irid. Florent. ana ℈ij.
Syrup. de ros. sicc. ʒij.
Vitell. ovi. q. s. misc.

en bedekte voorts de wonde met de gout-schuim pleister, en met de banden en doek-drukzels. *Den* 10 deed ik den Patient een laxerend Klisteer zetten, die hem tot de zevende dag toe, van het begin af te reekenen, zeel wel bevond.

Den 13 dito verscheen in de wonde goed en rype Etter, zonder eenige ontsteeking of pyn, die anders zodanige Breuken, pleegen te vergezelschappen; Dieswegen ik de Breuk met dezelve Medicamenten bezorgde, en de scheen met het voorzeide Was-pleister, banden, Doek-drukzels en Spalken, verbond, alzo de ontsteeking niet meer te vreezen stond, (*Tab.* XLVIII. *Fig.* IV.) en in de Kas neder leide. Den 16 dito de wonde wederom los gemaakt, en bezien zynde, was alles wel, alzo nogte eenige pyn nogte gezwel, vernomen wierd, en zeer weinig goede Etter uit de wonde liep. Daarom heb ik op het Been, van zyn vlies ontdekt, de *Pulvis ex radicibus Aristolochiæ longæ & Iridis Florent.* gestrooit, in de wonde een vleesch-teelende zalf gebruikt, en de scheen met de Was-pleister, de banden, Doek-drukzels en Spalken, bezorgt. Den 17 dito des morgens klaagde hy over een drukking van de Kas onder het Knie, in 't buiten deel onder het hoofd van de pyp. Doen ik de Scheene bezag, vernam ik een kleine uitpuiling; de wonde los gemaakt zynde, heb ik die kleine zwelling aangeraakt, en eene schuinse Breuk in de kleine pyp, aan-getroffen, die de natuur ongetwyffelt zoude hebben toegeheelt, indien de Patient het Been altyd onbeweeglyk hadde gehouden.

Den 20 dito gebruikte ik een yzere Plaat, om deze uitpuiling een weinig na de Scheen-pyp toe te dryven, dat ook zo geschiedde: Maar ik voorzeide dat 'er een Splinter-been, zig zoude af-scheiden. Op de Breuk van de Scheen-pyp, die schoon stond, strooide ik de *pulvis Iridis Florentinæ*, met drooge Doek-plukzel en leide het geheele

heele Been, met de Goud-ſchuim-pleiſter, banden, Doek-drukzels en Spalken, verbonden, in zyn Kas. Den 25 klaagde de Patient over de Breuk van de kleine pyp, in dewelke ik een Been-ſplinter vond, dat het vel of de huid eenigzins geſtooken hadde, waar door ik de Was-pleiſter, Doek-drukzels en banden, een weinig na de rechter zyde, toe-getrokken heb, op dat de pyn, uit het ſteekende Been ontſtaande, zoude na-laten. Den 6 *January* 1644 heeft de Breuk van de Scheen-pyp, beginnen vaſt te worden, en de Been-ſplinter is te voorſchyn gekomen, dat ik met de *pulvis Iridis Florent.* en *Ariſtolochiæ longæ* beſtrooit, en drooge Doek-plukzel opgeleid hadde. Het Been heb ik met de Was-pleiſter van Goud-ſchuim, Doek-drukzel, yżere Plaat, en banden verbonden, om het zelve wederom in zyn rechte poſtuur te brengen. *Den* 16 *Jan.* heb ik de wonde wederom op dezelve manier verbonden. De Breuk van de kleine pyp, gaf witte en rype Etter van zig; met de Tang nam ik een ſcherpe Been-ſplinter weg, en verbond het Been, gelyk in de voorgaande dagen. *Den* 25 is de Breuk van het Scheen-been vaſt geraakt. *Den* 5 *Febr.* heeft de natuur de Been-ſplinter van de kleine pyp af-geſcheiden, en de ſubſtantie al met vleeſch overtrokken, daarom ik de wonde met Doek-plukzel, met de gezegende Was-pleiſter, en de ſlappe banden verbonden, en het Been behoorlyk in zyn Kas geleid heb. *Den* 25 beſtrooide ik, van wegens het Baſtard-vleeſch, de zweering met gepulveriſeerde gebrande Aluin, en na dat het vleeſch verteert was, heb ik *den* 14 *Maart* een ander Been-ſplinter uit-gehaalt, de wonde met drooge Doek-plukzel, en de gezegende Was-pleiſter voorzien, en het geheele Been als te vooren verbonden zynde, in de Kas geleid. *Den* 24 was de Etter groen, door dien de Patient met eeten en drinken, een misſlag begaan hadde, en de zweering kroop voort. Daarom ordineerde ik de volgende laxeerende Wyn.

℞. *Radic. Gramim.*
Irid. flor. ana ℥iß.
Herb. Beton.
Veron.
Cent. min.

 Borrag.

Borrag.
Absynth. ana p. ß.
Fol. Sen. Alexandr. s. st. ℥j.
Rhab. elect. ʒiij.
Agaric. troch. ʒij.
Hermodactylor.
Turbith. ana ʒiß.
Semin. Carth. cont. ʒiijß.
Anis.
Fœnicul. ana ℈jß.
Crem. Tart. ʒiij.
Gingib.
Galang. ana ℈j. *Incisa & contusa indantur sacculo, qui in vini albi Mens. j. infundatur.*

Van dit weekzel heeft de Patient om den anderen dag twee uuren voor het middag maal ℥iijß. genuttigt. Na het gebruik van deze medicinale Wyn, was de Patient wel te pas, en de zweering teelde witte, en rype Etter. *Den* 14 *April* stond het zeer wel met den Patient, zo dat hy op een Kruk steunende, begoste te gaan, alzo de wonde toe-geneezen was. *Den* 4 *May* heeft de Patient de Kruk weg-geleid, en zonder mank te gaan, zyn oude gang gebruikt.

DE LXXXVIII. WAARNEMING.

Een Pap-gezwel in het buitenste deel van de Dye, geneezen.

EEn zeer eerlyke jonge Dogter *Margaretha* genaamt, wiens toe-naam ik eerhalven met stil-swygen voor by gaa, dertig jaaren oud, van een heete en drooge complexie, heeft elf jaaren lang geklaagt over een hard gezwel zonder pyn, dat grooter dan een hennen Ey, in het buitenste deel van de rechter Dye tusschen de *musculus gluteus*, en de huid, opgekomen was. Alzo dit gezwel met een huid overtrokken, nogte na innerlyke, nogte na uiterlyke Medicamenten luisteren wilde: en de Patient van te vooren gezeid wierd, dat zodanige gezwellen niet, dan door de Chirurgie, voorspoediglyk geneezen kosten worden, zo heb ik het Lichaam, van te vooren, daar toe bereid zynde, uit-gezuivert, en *den* 26 *May* 1641 het gezwel

gezwel uit-gesneeden, als volgt: Eerstelyk heb ik de huid met inkt kruiswys geteekent, daar na de inkt droog zynde, na de geteekende linien, de huid in vier rechte hoeken met het Mes *in de* I. *Fig. van de* II. *Plaat* op-gesneeden, tot dat de blaas, te voorschyn quam. Na dat de huid alleen kruis-wys opgesneeden en 't bloed met een Spons eenigzins afgeveegt was, zo heb ik de vier hoeken van de huid allengskens met het Sleuf-yzer tot op de grond afgescheiden, de ader die aldaar was, afgesneeden, en het geheele vel van het gezwel met de Trek-tang uit-gehaald. Deze blaas zonder verdere bezeering weg-genomen zynde, zo heb ik de kanten van de wonde, terstond wederom aan een gevoegt en het geslagen wit van Eyeren met het toewringende Poeijer van *Galenus*, daar op-gebonden. Naar dat de wonde verbonden was, zo heb ik de uitgehaalde blaas op-gesneeden, en in dezelve stof gelyk een pap, gevonden. *Den* 28 *July* wierd de wonde met vel overtrokken, en de Patient in haar voorgaande gezondheid, hersteld.

DE LXXXIX. WAARNEMING.

Een Wonde van de Voor-hand, met de gequetste Slag-ader.

ANno 1631. in de Maand van *December*, wierd *Johannes Moser*, een Kleer-maker, 24 jaren oud, van een heete en drooge complexie, in de Voor-hand en de kleine Arm-pyp van de rechter hand, van zyn Leer-jongen met een mes in dier voegen gequetst, dat niet alleen de Bloed-ader, maar ook de Slag-ader dwars door gesneeden was, waar op een groote Bloed-vloed, en andere wreede toe-vallen, volgden. Dezelve wonde wierd terstond van *Nicolaas Reutte* een Chirurgyn, na de konst behoorlyk verbonden. *Den* 2 *dag* is het bloed zo overvloedig uit-gelopen, dat 't geheele Lichaam des Patients van wegens het af-nemen der Levens-geesten, met stuipen gequelt wierd. Tegens den avond is hy met een verzachtend Klisteer, geklisteert geworden, die hem drie Kamergangen heeft doen hebben. *Den* 3 *dag* wierden hem uit de Lever-ader van de rechter Arm, 4 oncen bloeds uit-ge-

laten.

laten. *Den* 4 *dag* als hy verbonden wierd, is 'er geen bloed uit-gekomen. *Den* 5 *dag* gebruikte hy van wegens de bitterheid des monds, volgende purgerende Syroop.

℞. *Syryp. Rof. ſol.* ℥ijß.
Extr. Rhab. ʒj.
Diacart. ℈jß.
Mag. Tartar. ℈ß.
Aq. Cichor. q. ſ. M. *F. Syrup. liquid.*

Waar op hy twee Stoel-gangen hadde. *Den* 6 *dag* klaagde hy over pyn voor 't hert, en draaijing in 't hoofd, en nuttigde daarom de *Syrupus Acetoſ. citri. & Granat. dulcium, Vino Granatorum & Aq. Pimpinell. permixtum.* In de beſwyming heeft hy van de Granaten-wyn, een groote verlichting gevoelt. *Den* 7 *dag* hadde hy een ongeruſte nacht, en zeide, dat hy de geheele nacht in de ſlaap, met zyn jongen gevochten hadde, en dat noch meer is, klaagde hy over de groote koſten, en was daarom zo melankolyk, dat hy in de Kamer gins en weer liep, door welke beweeging, het bloed op-lopende, zo hevig uit de Slag-ader ſprong, dat het niet koſte geſtempt worden: Derhalven na dat ik, de Slag-ader met myne vingers toe-gehouden hadde, een groote quantiteit geronnen bloed in het midden van de Arm-pyp uit de wonde uitgehaalt hebbe, eindelyk op de gequetſte Slag-ader een gebrande Spons met de *pulvis Lapid. Chryſol. præp. atque adſtring. Galeni* beſtrooit, en met geſlagen wit van Eyeren beſtreeken opgeleid, de wonde met een bekwamen band verbonden, en het Yzer-tuig uit een blad gemaakt, *Tab.* LIV. *Letter* B. dat geſlooten, en met de ſchroef de Slag-ader zonder vrees van ongelegentheid t' zamen drukken koſte, daar aan-gevoegt.

Den 8 *en* 9 *dag*, alzo de hand tot aan het halve deel van de Elleboog, en de kleine Arm-pyp ontſtooken was, zo wierd hy gekliſteert. *Den* 1 *dag* was het beter met hem, en daar drong geen Etter door de banden. *Den* 11 *dag* heeft hy wel geſlapen. *Den* 12 *dag* is 'er witte Etter uit de los gemaakte wonde gevloeit, en de wonde zelfs heeft grooter geſcheenen, van wegens het uit-getrokken bloed dat t' zamen gelopen was (gelyk in een Slag-

ader

aders-ſpat pleegt te geſchieden) en dan wegens de opgeleide Spons. De door ſchietende trekkers, begonden ook te ontſteeken, en met zeer groote pyn te verrotten, de wonde dan zonder uit-haling van de in-geleide Spons, gezuivert zynde, zo heb ik de voorzeide Medicamenten, op de Hart-ader geleid, en de wonde met de banden verbonden, wederom met de Nagel van het Druk-tuig, geſlooten.

Ondertuſſchen wierden de *Syrupi refrig. & humectantes* en de uitmelkzels *ex aq. & ſeminibus appropriatis*, *Magiſt. corall. rub. & Syrup. violarum paratæ* niet vergeten. *Den* 13 en 14 ging het beter met den Patient, nademaal de ontſteeking en pyn van de gequetſte hand eenigzins op hield. *Den* 15 *dag* liep 'er witte Etter uit de wonde, de pyn ſcheen ſlapper te weezen, de zwelling was gemindert, en de trekkers hadden wederom haar natuurlyke koleur. *Den* 16 *dag* heb ik het halve deel van de Spons, dat op de Hart-ader lag, met de Trek-tang uit-gehaalt, en het andere deel, nog op het gat van de Slag-aders opening, laten leggen. *Den* 17 heb ik het zelve overige deel uit-getrokken, op de wonde de voorzeide Medicamenten gebruikt, als mede met het gemeene ſmeerzel beſtreeken, en tot de voorhand de gezegende Was-pleiſter met behoorlyke banden voorzien, ook het Werk-tuig gebruikt. *Den* 18 heb ik het gat van de Slag-ader geſlooten, en de trekkers met dicht vleeſch bedekt gevonden. *Den* 24 was de wonde toegeheelt, en de Patient wederom by zyn voorgaande gezondheid.

DE XC. WAARNEMING.

Een Kneuzing van de Harſſenen.

ANno 1627. in *November* heeft *Johannes Semlin van Oppingen* onder het gebied der ſtad *Ulm*, een knecht van een zeker Huis-man, van een warm en vochtig temperament in het huis geweeſt van *Marcus Feyels*, alwaar na de manier van de plaats, eenige Meysjes by een waren gekomen om te ſpinnen. Dezen onzen goeden *Johannes* begoſt in de kamer met een van dezelve Meysjes wat vriendelyk te ſtoeijen, en te ſpeelen, dat hem van de anderen

deren verboden, en daar beneffens gezeid wierd, by aldien hy het Meysje niet wilde ongemoeit laten, dat zy hem de boom ftellen wilden. 't Welk aldus in zyn werk gaat. Zy houden iemand vaft met het Lichaam t'onderfte boven, dat het hoofd tegens de aarde komt te hangen, hem met de beenen om hoog, en laten hem fchielyk wederom om laag zakken, dat het hoofd tegens de aarde ftuit. Dit deden deze Meysjes met onzen ftoeienden *Johannes* zo lang, tot dat hem het bloed uit de Neus en Ooren uitfchoot, en hy voor dood op de Vloer lag. Zy dan dit twyffelachtige fpel ziende, hebben hem terftond met koud water begoten, op dat hy wederom tot zyn zelven komen zoude; dezen met water begoten, en gelyk als van de dood wederom verwekt zynde, ftond op, en ging met een groote pyn van de rechter arm, en van het geheele hoofd, zyns wegs. Des anderen daags heeft hy met deze pyn bevangen, niet te min het kooren verfchooten. Den 3 en 4 dag wierd het erger met hem, zo dat hy van wegens de Koorts, en de ftuipen te bedde leggen moefte. Den 6 dag van de ziekte ging hy met een wagen na *Oppingen*. Den 7 liet de Moeder de Chirurgyns komen. Den 11, 12, 13, en 14 wierd hy geduuriglyk met de voorzeide ftuipen gequelt. Den 15 dag zend zyn moeder zyn water aan *D. Klebfattel* Genees-meefter tot *Genlingen*, die hem een Poeijer voorfchreef tegens de val, om het geftremmelde bloed los te maken, met de *Syrupus acetofit. citri*, *& aqua Pimpinell.* De Patient, daar op ftom en doof tot op den 24 dag, heeft de flaap-ziekte gekreegen, van welke verlies van de fpraak, *Hippocrates fect.* 7 *Aph.* 58 aldus fchryft. *De geene dewelke de harffenen door eenige gelegentheid hard beroert zyn, die moeten terftond ftom worden.* Op dit verlies van de fpraak en het gehoor volgde terftond een Buik-loop, die drie dagen duurde; daar op hy andere wederom hoorde, en ook zelfs fprekende klaagde over een zeer hevige pyn, in de flinker Arm, omtrent de Drie-Hoeks-fpier. Maar den 29 dag heb ik my uit laft van den achtbaren Raad der Stad *Ulm* na *Oppingen* begeven, alwaar ik dezen *Johannes* heb gevonden zeer klagende over groote hoofd-pyn, omtrent de pyl en Kroonsnaad, met een uitnemende Dorft-koorts, brand en zwarigheid van de gantfche Tong, beroerte van de geheele voor-

voorzeide arm, en het harde water-gezwel, die by de drie Hoeks-ſpier zig tot Etter begevende, de Patient hevig quelde. Daarom heb ik terſtond om een te rug-dryving van de vochtigheden te maken, het volgende Kliſteer voorgeſchreeven.

℞. *Decoct. commun. pro clyſteribus* ℥ix.
Mell. roſ. ſolut. ℥ijß
Elect. diacathol. ℥j.
Ol. chamomill. ℥ij. *M. pro Clyſt.*

Waar van hy vyf reizen een Gal-en ſlymige vochtigheid, geloſt heeft.

Op het voorhoofd gebruikte ik deze verteerende en ſterkende Pap.

℞. *Mic. panis domeſt.* ℥iij.
Furf. Tritic.
Farin. hord. ana ℥ij.
Pulv. flor. Roſ.
Beton. ana ℥ß.
Ol. Roſat. ℥iij.
Vini rubr. q. ſ.
Salis commun. ʒj. *M. ad ignem in form. Cataplaſmat.*

En op het harde Water-gezwel van den Arm, de volgende Pap.

℞. *Pan. domeſt.*
Farin. ſem. lin.
Herb. Malv.
Alth.
Lacte. & Ol. chamom. M.

Voor den dorſt heeft hy gebruikt.

℞. *Syrup. acetoſitat. citri.*
Acetoſæ ſimpl.
Granat. ana. ℥ij. *Cum aq. hord.*

Des morgens en avonds heeft hy een beeker vol zuivere Gei-

Geite kernemelk gedronken, zyn ſpys was de melk van garſt en vleeſch-ſoppen. De drank by de ſpys was gerſte water. Na dat de Etter-ſtof op den arm, eenige dagen daar na, tot etter gekomen was, dat men ligtelyk uyt het voelen bemerken koſt, zo heb ik het gezwel tuſſchen de twee hoofdige en driehoeks ſpier met het mes geopent, waar uit een groote quantiteit Etter-ſtof, uit-gevloeit is. In het geſneeden gat, om de pyn te verzachten heb ik een wiek met het geel en wit van een ey genat, in-geſtooken, en het *Diachylon ſimplex* daar op geleid om de overblyfzels voorts tot etter te brengen. Den volgenden dag, als de wonde los gemaakt was, zo heb ik met het ronde einde van het Sleuf-yzer, de Zweering onderzocht, en bevonden, dat het Schouder-been, bedorven was. Daarom heb ik het gat met een gewrongen ſpons eenigzins wyder gemaakt, en in het zelve een wiek geſtooken met deze Dragt-zalf beſmeert.

℞. *Tereb. lot. in aq. ſcord.* ʒijß.
Ovi vitell. par.
Pulv. Ariſt. rot.
Irid. flor. ana ʒß.
Mell. roſ. col. q. ſ. Miſc.

Daar en tuſſchen is het Lichaam eenige reizen met de volgende purgeerende kruiden, gereinigt.

℞. *Rad. polypod. querc.* ʒij.
Irid. flor.
Cichor. ana ʒijß.
Herb. Agrimon.
Beton.
Veron.
Prunell.
Abſynth. ana p. ß.
Fol. ſen. Alex. ſ. ſt. ℥iß.
Rhab. Elect. ℥ß.
Agaric. rec. troch. ʒiij.
Sem. Cartham. excort. ʒß.
Aniſ.
Fœnicul. ana ℈jß.
Crem. tart. ʒiij.

Cin-

Cinnam.
Gingib. ana ℈iß.
Uvar. pass. ℥iij. *Incisa atque contusa D. ad sacculum, qui infund. in* ℔iij. *aquæ mulsæ.*

Dit gesneeden en gestooten zynde, wierd in een Sakjen in iv. Pond Mee gehangen, waar van hy om den anderen dag, twee uuren voor de middag-maaltyd iv. onzen genuttigt heeft. Om het Been beter uit te droogen, zo heb ik in de wonde 't gezegende afzietzel met de *Pulvis Aristolochiæ rotundæ* en *Iridis Florentinæ*, met de spuit ingespuit, en van buiten op den Arm een spons, eenige reizen in zout Water, en roode Wyn uit-gedrukt, vast gebonden.

Den 20 dag heeft hy van wegens de Hoofd-pyn, deze pillen ingenomen.

℞. *Mass. pilul. aur.* ℈ij.
Extract. coch. ℈j.
Mag. mech. nigr. gr. vij. *cum. syrup. de beton. F. pilul. parv. deaurentur.*

en daar van 10 Kamer-gangen gehad. Den 60 dag heb ik een splinter-been, dat bedorven was, met de Trektang uitgehaalt, en de wonde daar na met vel overgetrokken.

DE XCI. WAARNEMING.

Een Hand van wegens de Spina ventosa *af-gezet.*

TOen ik tot *Padua* in de Medicynen studeerde, en practiseerde, zo heeft een zeker Edelman een Student zynde, eenige Maanden in de slinker hand een Water-gezwel gehad, dat na het gebruik der algemeene middelen, door de op-geleide middelen, geenzins heeft konnen vermindert worden, maar heeft eindelyk in de vlakke Hand, beginnen te zweeren. Wy zyn daarom te raade gegaan met de zeer voortreffelyke *Spiegelius*, de welke, na dat hy de hoedanigheid van de zweer met het Tent-yzer onderzocht, en het bedorven Been aangeraakt hadde, dit quaad terstond de naam van *Spina ventosa*, gege-

ven heeft: dat een ongeneeslyke Accident, en de afzetting van het bezeerde deel, vereischt. De *Spina ventosa* nu heeft zyn oorsprong van een humeur, dat met zyn verborgen quaad-aardigheid, de Beenen eerst buiten alle bezeering van het Been-vlies, en zonder eenig gevoelen van Pyn, op-eet, daar na een Water-gezwel maakt, dat niet pynlyk is, en na eenige Maanden, het deel doet verzweeren. Na dat de Patient het afzetten hadde toegestaan, zo heb ik de uiterste hand boven de aan-hangzels van de groote en kleine Arm-pyp, met het kromme-mes, en Zage *Tab.* XLVI. *Fig.* XI. XIII. *en* XIV. afgezet, en de Arm met Doek-drukzel, Compressen, Blaze, en Banden *Tab.* XLVII. *Fig.* I, II, IV, V, VI. en VII. verbonden. In het af-gezette deel, vond ik de Beenen van de na-hand wel bedorven, maar nochtans over al (behalven aan die plaats, alwaar de zweer was) met het Been-vlies bedekt.

DE XCII. WAARNEMING.

Een gevaarlyke Wonde in den Elleboog.

ANno 1638 den 24 *Juny* op S. Jans dag, te 7 uuren na de middag is de Edele *Fredericus van Degenaw* in een twee-camp van de Edele *N. van Betendorff*, gequetst geworden, twee dwars-vingeren beneden den Elleboog, met een wonde die tusschen de groote en kleine Arm-pyp, door den geheelen Arm door-ging, met bezeering van de Aderen, en trekkers der Spieren, zeer groote Pyn, en Bloed-vloed. De wonde wierd terstond van *Johannes Georgius Bauler* een bedreeven Chirurgyn, verbonden. Den volgenden dag voor en na het los maaken van de Banden, heeft de Patient geklaagt over een zeer hevige pyn rondom het gat van de wonde, zo wel van binnen als van buiten, gelyk in alle quetzuuren van de leden pleegt te geschieden. Daarom heeft hy om een te rug-trekking van de vochtigheden te maken, het volgende Clysteer gebruikt.

℞. *Decoct. emoll.* ℥viiij.
Elect. lenitiv. ℥j.
de succ. rof. ʒij.

Ol.

Ol. chamomill.
Viol. ana ℥jß. *M. F. Clyster.*

en twee ſtoel-gangen gehadt. Drie uuren na dat hy het Kliſteer geloſt hadde, zo wierd hem de Mediaan-ader van de ſlinker Arm, geopent. In de gaten van de wonde leide ik kleine wieken van Linnen gemaakt, en met dit Medicament, beſmeert.

℞. *Aloes ſuccotr.*
Thur.
Bol. armen.
Lapid. hæmatit.
Chryſ. præp. ana ℈jß.
Terr. Lemniæ.
Tutiæ. præp. ana ℈ij.
Sangin. Dracon. ʒj.

En den Arm met *Oleum roſarum*, & *lumbricorum terreſtrium* beſmeert, heb ik met een Doek-drukzel in roode Wyn uitgedrukt, en met de band twee einden hebbende, verbonden. Eindelyk heb ik de beſcherm-zalf *Fernelii*, dat het beſte van alle is, gebruikt, en twee uuren daar na den geheelen Arm met Water en Azyn, laten bevochtigen. Zyn drank was Garſte-water met Granaten-wyn wat aangenaam gemaakt, en de ſpys een Gerſte-pap, en de Sop van Kalfs-voeten. Den 3 dag was de Patient beter: maar de wonde wierd, uit vrees van op nieuws te bloeden, niet los gemaakt, maar het geheele Lid daar na genat, en met de Olien geſmeert. Den 4 dag heb ik de Banden los gemaakt, de wieken niet uit-getrokken, maar Doek-plukzel met de Zalve uit het wit, en geel van een Ey, en de boven geſchreeven Poeijer gemaakt, daar op-geleid, den Arm beſmeert en voorts met de Doek-drukzel, en band wederom verbonden. Des avonds was de Patient wel, en hield zyn avondmaal met de Gerſte-pap en *Endivien* met Granaten-wyn en Olie toe-gemaakt. Den 5 dag heeft de Patient nergens over geklaagt, ik heb de wonde los gemaakt, en de wiek uit-getrokken. Het Bloed geſtempt zynde, zo deed ik een ander korter wiek met het Geel van een Ey

 genat,

genat, en met de voorzeide Poeijer beſtroid, in de gaten gebruikte ik aan de Oxel, en boven op de Schouder een beſcherm-pleiſter, en verbond den Arm met Olien beſmeert, en in de Doek-drukzels gewonden, met de Band met twee einden. Den 6 dag nam de Patient, door dien hy niet te ſtoel konde gaan, en aan de Elleboog Pyn gevoelde, deze laxerende Syroop.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ij.
Flor. caſſ. rec. extract. ʒj.
Sem. citr. pulv. ʒß.
Aq. cich. q. ſ. M. F. Syrup. liquid.

Die met vyf Kamer-gangen een Galagtige en dunne vochtigheid uit-dreef. Met de Wonde handelde ik gelyk daags van te vooren. Den 7 verſcheen 'er weinig rype Etter in de wonde: daarom voegde ik by de Bloed-ſtempende Zalf, een weinig gepulveriſeerde wierook, om Vleeſch in de wonde te doen groeijen.

℞. *Pulv. ſupra præſcript.*
Thuris. ana ʒß.
Vitell. ovor. q. ſ. M. F. unguentum.

Met dewelke de wiek genat en in de wonde geſtooken wierd. Van den 8 tot den 10 dag was de Patient zeer wel te pas. Den 11 dag zeide hy, dat hy verleden nacht niet met allen geſlapen, en den Arm gins en weer beweegt hadde, zo dat 'er wederom wat Bloeds uit het buitenſte gat, was gelopen. Maar het Bloed geſtempt zynde, zo heb ik de wonde als giſteren gehandeld, en den Patient een purgerende Syroop voorgeſchreeven, als volgt.

℞. *Syrup. roſ. ſol.* ℥ijß.
Extract. Rhab. ʒjß.
Mag. Tart. ℈j.
Aq. ceraſ. nigr. q. ſ. M. F. Syrup. liquid.

Den 12, 13, en 14 dag heeft hy zeer wel geſlapen, en over geen Pyn meer omtrent den Elleboog, geklaagt. Uit het buitenſte gat, daar van wegens de al te groote beweeging Bloed uit-gelopen was, kwam nu rype Etter

Etter uit. Den 16 leide ik drooge Doek-plukzel in plaats van een wiek in de wonde, en bond een nieuwe ſpons in roode Wyn warm uit-gedrukt daar op, met een band met twee einden. Den 19 heb ik de gaten van de wonde, met vel overgetrokken.

DE XCIII. WAARNEMING.

Een groot Uit-was op de Dye.

J*Obannes Ferer van Hamburg*, een Zweedſch Soldaat kreeg in het 24 Jaar van zyn Ouderdom, op het binnenſte deel van zyn Dye, een klein gezwel, dat in den tyd van twee Jaren zo is aan gegroeid, dat het wel zo groot was als drie menſchen Hoofden, en de Patient aan zyn gang zeer hinderlyk viel. Dit Uit-was heeft een zeeker Quakzalver met een invreeter doen opbyten, om de Etter-ſtof een uitgang te maken, en de wonde daar na met vleeſch en vel-teelende Zalf, te heelen. Maar als hy geen vloeijende Etter-ſtof hadde aangetroffen, zo is de Kerel door gegaan, en heeft den Patient hulpeloos achter gelaten. Dezen kwam in 't Jaar 1634 na *Ulm*, en verzochte aldaar hulp van *Baulerus* een Chirurgyn, die, als hy deze ſtinkende zweer, met geen middelen toeheelen koſte, op myn en *Georgius Riedlins* raad, dit verzworen, en zeer pynlyke Uit-was, met de Scheer aangevat, met de ſnydende Brand-yzers af-geſneeden, en na dat de Korſt weg-genomen was, de wonde met de gezegende Was-pleiſter, zeer fraai toe-geneezen heeft. Beziet *de* II. *Fig. van de* XXXIII. *Plaat.* Als wy de ſubſtantie van dit af-geſneeden uitwas, dat vleeſch-achtig was, en Bloed en Slag-aderen hadde, bezagen, zo vraagden wy den Patient, of hy van natuur zo mager was? waar op hy antwoorde, dat, voor en aleer dit gewas op gekomen was, en hem zo vermaagerd hadde, hy altyd redelyk dik geweeſt is. Uit welk antwoord wy geleerd hebben, dat het uit-was bykans al het voedzel, met het welke het Lichaam behoorde gevoed te worden, door de aangemerkte Bloed en Slag-aderen, aan zig getrokken heeft. Toen hy nu te recht gebragt was, en van *Ulm* wilde vertrekken, ried ik hem, dat hy alle Maanden ſes koppen met vlymen, op de rugge zoude laten

 zetten,

zetten, tot dat het lichaam allengskens wederom gewent wierd, het bloed na zig te trekken, dat de natuur van te vooren gewent was tot het voedzel van het uitwas te dryven. Dezen raad heeft deze Jongman zeer vlytig aangenomen, en heeft daar na in gezontheid geleeft, tot in 't jaar 1644 in het welke hy het Beyersche Velt-leeger diende, my heeft bezocht, en voor dien gegeven raad, hooglyk bedankt.

DE XCIV. WAARNEMING.

Een geschoote Wonde met een gebrooken Scheen-pyp.

ANno 1644 *den* 31 *May* te 6 uuren na de middag is *Leonhardus Henseler* een Offeharder van *Ulm*, met een loden Kogel geschooten, die niet alleen de slinker Scheen-pyp een weinig beneden de Knie, heeft gebrooken, dat het been buiten de wonde uit-stak, maar ook door het rechter been zonder de beenders te quetzen, door en door is gegaan. De zaken zo staande, zo zyn in het eerste bezoek (door gebrek van andere Medicamenten), de volgende middelen tot de bezeerde deelen, gebruikt. In de wonde van het rechter been heb ik Violen-olie met het wit van een Ey gemengt, door een spuit ingespuit, kleine wieken met het zelve Medicament nat gemaakt, daar in gestooken, en de Was-pleister van Goud-schuim, de pap *ex farina hordei & malvarum, mica panis & lacte paratum*, en een band met twee einden, daar op gevoegt. Daar na heb ik de slinker Scheen-pyp, zo veel mogelyk, wederom in malkanderen gezet, het wit van Eyeren met Violen-olie onder malkanderen geslagen, in de wonde gegooten, een wiek van drooge Doek-plukzel t'zamen gedraait, in de gaten gestooken, de voorzeide pap en pleister over-geslagen, en de voet met de banden *in de* I. *Fig. van de* XLVI. *Plaat, en de* X. *Fig. van de* XLVII. *Plaat* verbonden, in de kas geleid. *Den* 1 *Juny* heb ik een Splinter-been, dat het vleesch, en de Huid gestooken, en de Patient een onrustige nacht hadde gemaakt, met de schaar *in de* I. *Fig. van de* XXIII. *Plaat* af-gesneeden, het vel tusschen de gaten weezende met de Pyp-snyder *in de* II. *Fig. van de* XVI. *Plaat* door-ge-

snee-

heeden, en de wonde op deze wyze wyder gemaakt, met leze Dragt-zalf gevult.

℞. *Resin. Terebinth. lot. in aq. Plantag.* ℥iij.
Olei lumbricor. terrest. ℥iß.
Vitell. ovi. N. j.
Mell. rof. col. q. f. M. pro digestivo.

Op de beenen het volgende Poejer gestrooit.

℞. *Radic. Aristol. rotund.*
Iridis florent. ana ℥j. *M. F. pulvis.*

drooge pluk daar op, en op het vleesch Doek-plukzel met de Dragt-zalf besmeert geleid, daar na de lippen van de wonde met de Goud-schuims-pleister bedekt, en de voet met de pap en de banden wel verbonden, wederom in de kas geleid. Ondertusschen nam de Patient, zo nu zo dan van wegens de beswyming, een of twee lepels van dit hert-sterkende water.

℞. *Aq. Ceras. nigr.* ℥ij.
Borrag.
Rosarum ana ℥j.
Cinnam. ℥ij.
Spir. Cephal. Anhalt. ℈iß.
Mag. corall. rubr. ℈ij.
Man. Christ. perlat. ℥ß. *Misc.*

En gebruikte tot lessching van den dorst, de volgende verkoelende Syroop.

℞. *Syrup. Acetos. simpl.* ℥ij.
Granat. acid.
Acetositat. citr. ana ℥iß.

Die hy tot een ordinaris drank onder zyn Gerste-water, mengde. Daar na wierd hy geklisteert met een verkoelende en vochtig maakende Klisteer, van wegens de tegenwoordige pyn, en de aanstaande ontsteeking. Dit Klisteer uyt zynde, zo heeft hem de Chirurgyn de Mediaan-ader aan de rechter Arm geopent, en zes oncen bloeds, doen uit-lopen. *Den 2 Juny* was de Patient een weinig beter.

Den 3 *Juny* als hy de voorgaande nacht door een ander Splinter-been, dat de vleesch-achtige deelen dapper stak, in zyn slaap zeer wierd belet, zo heb ik het zelve met de Boor-schyven uit-gesneeden, het overige been met het Poeijer bestrooit, en op de lippen een Dragt-zalf, geleid. Den zelven dag heeft de Patient een Genees-middel in-genomen, overmits hy geen open lyf hadde, en een groote menigte van humeuren na, de gequetste deelen toe zakte.

℞. *Syrup. ros. sol.* ℥ij.
Elect. lenitiv. ʒvj.
de succ. ros. ʒjß.
Decoct. fl. & fr. q. s. M. & f. sec. art. potio.

Waar van hy vyf-maal te stoel gaande, een galagtige en dunne vochtigheid, quyt wierde. *Den* 4 was hy beter dan des daags van te vooren. *Den* 5 klaagde hy over een Kolyk, daarom ik hem deed in-nemen *Ol. amygd. dulc.* ℥ijß. *cum brodio flor. Chamomillæ*, daar door de pyn over ging. *Den* 6 was hy wederom met een gesloten lyf, dat door het gebruik van het voor-schreeven Purgeer-drank, gelyk als van te vooren, geopent wierd, zo dat hy zeer wel heeft geslapen. *Den* 7 na dat de Korst af-gevallen was, zo heb ik de wonde met een Dragt-zalf zonder Olie verbonden, en in plaats van de pap, bykans het geheele been in de Goud-schuim-pleister, daar een gat in was, en de banden gewonden. *Den* 8 *dag* leide ik in de wonden, het volgende *digestivum*:

℞. *Resin. Tereb. lot. in Aq. Scord.* ʒiij.
Pulv. radic. Irid. flor.
Aristoloch. rotund. ana ℥j.
Aloes.
Myrrh.
Thur. mascul.
Bol. Armen. præp. ana ℈j.
Balsam. Peruvian. ʒj.
Syrup. de ros. sicc. &.
Mell. ros. col. ana q. s. M. in form. linimenti.

Den 9 was de Patient wel, zo veel de voeten aan-gaat, maar

maar klaagde wederom over een Kolyk, die door een van zelfs komende Kamer-gang, met de uitgang van een dunne materie, verdweenen.

Om de wonde de ſtank te benemen, zo heb ik met de ſpuit 't gezegende afzietzel daar ingeſpuit. *Den* 20 was de Patient wel te pas, en in de wonde van de ſlinker ſcheen, kwam rype Etter: onder de gebrooken Scheen-pyp vernam ik een Been-ſplinter verrot zynde, dat ik met het gezegende afzietzel gewaſſchen en met een bequaam poejer bedekt heb, daar na verbond ik de wonde met het voor-ſchreeven ſmeerzel, en de Goud-ſchuim-pleiſter. Van den 25 tot den 30 was 't wel met den Patient, op den welken de ſlinker Scheen-pyp van buiten, eenige ſchilferen van zig heeft gegeven. De wonde van 't rechter been zettede zig tot het toelopen. *Den* 7 *Juny* heb ik een afgeſcheiden Schilfer-been met de Trek-tang, uit-gehaalt. De wonde van de rechter ſcheen was met vel overtrokken. *Den* 15 heeft hy geklaagt, over groote pyn van 't ſlinker been, twee dwars-vinger boven de Knie, uit oorzaak van de quaade order in eeten en drinken. De wonde los gemaakt, zo wierd ik een Etter-zweer gewaar, die al met de vingers gedrukt wierd, een groote quantiteit Etter uit-gaf. *Den* 16 nam de Patient dit poejer van wegens de bitterheid des monds.

℞. *Rhab. elect.* ʒj.
Mechoac. nigr. ℈j.
Crem. tart. ℈ß. *M. F. Pulvis.*

Waar van hy veel gal loſte, en beter wierd. *Den* 25 *Auguſtus* heb ik een Been-ſplinter zo lang als de kleine vinger, uitgehaalt. *Den* 14 *Sept.* heeft zig onder de Knie, en omtrent de voorſte knie-ſchyve, een andere holligheid laten zien, dewelke, om datze door het bovenſte gat niet heeft konnen uitgezuivert worden, zo heb ikze met de gewaſte punt van het inſtrument *in de* V. *Fig. van de* XVI. *Plaat* door-geſtooken, en de materie uit-gezuivert zynde, met een ſpons in wyn uit-gedrukt, en met een band met twee hoofden of einden aan een gevoegt. Na dat de holligheid toegeheelt was, heb ik de wonde binnen weinig dagen door hulp van de gezegende Was-pleiſ-

ter met vel over-getrokken, zo dat de Patient *den 4 October* zonder Krukken gaan kost, en in de Maand van *December*, zyn ampt wederom begoste te bedienen.

DE XCV. WAARNEMING.

Een gebrooken Dye.

IN 't jaar 1644 *den 24 December*, als *Johannes Kriesinger* een Herbergier tot *Grimmelsingen*, met een wagen vol hout uit het Bosch na huis reed, zo heeft hem de wagen met hout geladen, over de slinker Dye gegaan, en dezelve gequetst en gebrooken. Waar op de Patient met een Karre na *Ulm* gebracht, en van de Chirurgyns *Johan Marckenried*, en *Georgius Riedlin* verbonden wierd. Den 27 dito, als de Patient zeer groote pyn hadde, en een hevige ontsteeking de Dye quelde, zo wierd ik mede ontboden, en vraagde terstond, zo haast ik by den Patient gekomen was, of de wonde van het gebrooken Been, of van een stok veroorzaakt was? De Patient en Chirurgyns zeiden, datze van een stok of hout gekomen was. Maar na dat ik haar te kennen gaf, dat 'er tot de geneezing van de Dye, veel aan gelegen was, en men zulks uit de onder-broek, of onder-klederen wel vernemen koste: want by aldien zy een gat hadden, zo moeste de wonde van buiten komen, zo niet, dat zy dan haar oorspronk van binnen hadde. Maar men koste geen gat in de onder-klederen vinden, waar uit klaarlyk bleek, dat de wonde van de gebrooken Dye, gekomen was. Daarom heb ik de Breuk van de uit-gestrekte Dye, wederom by een gezet, en de geheele Dye, met drie banden, elk een gat hebbende (op dat de groote wonde dagelyks koste gezuivert worden) en met een Medicament bequaam om de ontsteeking af te keeren, en de al te groote pyn te verzachten (te weten met Olie van rozen, wit van eyeren, en Rozen-water wel onder malkanderen geslagen bevochtigt) verbonden, en in zyn kas neder geleid. Den 28 heeft de Patient van wegens de onrustige nacht, en de bitterheid des Monds, volgende Syroop gebruikt.

℞. *Syrup. rof. fol.* ℥ij.
Extract. Rhab. ℈iv.
Diacarth. ℈ij.
Mag. Tart. ℈j.
Aq. Cichor. q. f. M. F. Syrupus.

raar door hy eenige reizen een gal-achtige materie door e Kamer-gang, quyt raakte. Den 29 wierd hem de Meiaan-ader van de flinker Arm geopent, en vij. oncen bloeds it-gelaten. Des avonds heeft hy een dronk gedaan van e uitmelkzel met *Syrupus violaceus* zoet gemaakt. Den elven nacht heeft de Patient zeer wel geflapen, en de ntfteeking, en de Pyn verminderd, vervolgens heb ik le voorteeling van de Weer, met winzels, uitterlyke Melicamenten, en behoorlyke order van fpys en drank, te vege gebracht. Nochtans gaat de Patient mank tot op len huidigen dag, om dat hy van naturen tot gramfchap genegen, de voet in de kas geleid zynde, nooit in ruft gehouden, maar dan hier en derwaards beweegt heeft. En het is ook geen wonder, overmits, gelyk in de geneezing van de breuken gezeid heb, de gene, die nu volwaffen zyn, in een Dye-Breuk, al zyn zy noch zo gehoorzaam, zelden (en alleen dan, wanneer de Dye door hulp van *de Bus van Galenus in de* IV. *Fig. van de* XXV. *Plaat* uit-geftrekt gehouden word, zo niet den geheelen tyd van de geneezing, ten minften nochtans, als de Patient zyn gevoeg doet, ofte ook zyn bed gemaakt word, geneezen worden, zonder mank te gaan.

DE XCVI. WAARNEMING.

Een kwaad zeer des Hoofds met de Kramp in den Arm.

EEn zeker Jonge Dochter tot *Ulm*, twaalf Jaren oud, is van wegens het ophouden van een gewoonlyk Neus-bloeden, in een al te groote vloed van haar Maandftonden, vervallen, en heeft na het ophouden van de zelve, over een fchrikkelyk kwaad zeer des Hoofds, en zeer bezwaarlyke trekkingen van de flinker Arm, die zy geenzins uitftrekken kofte, geklaagt. Het Lichaam dan door de

de pillen *de Nitro Tralliani*, verſcheide reizen ingenomen gepurgeert, en de Maand ſtonden wederom gevordert zynde, zo heb ik het Hoofd daaglyks een reis met het ſmeerſel van *Amiantho* (dat ik na de ordinantie van *Anſelmus Boëtius in Hiſtor. lapidum & gemmarum l.* 1. *c.* 204. zelfs heb toegemaakt) geſmeert, en den Arm tweemaal des daags met het *Unguentum Evæ*, of *Polychreſtum Spigelii* boven by de LIV. *Plaat Letter* C. beſchreeven, met welke Salve de Patient in korten tyd zeer voorſpoediglyk is geneezen.

DE XCVII. WAARNEMING.

De Griekſche Melaatsheid.

IK en myn Zwager *D. Johan. Regulus Villinger* hebben den 17 *December* 1641 een zeker Edel Juffrouw tot *Ulm* geviſiteert, die zo ellendig, en zo ſchrikkelyk aan te zien was, dat het met woorden niet kan uit gedrukt worden. Voor eerſt heeft zy op haar voeten niet konnen ſtaan en moeſt van twee dienſt-meiden onderſteunt worden. Haar aangezicht was bleek, het Voor-hoofd vol rimpels, en ſchubben, de oogen hol, de Wyn-braauwen kaal, de Neus-gaten van binnen t'eenemaal met Korſten geſtopt, en van buiten met ſchubben bezet, de mond gezwollen, de lippen blaau en blont, het hoofd krom gebogen, de Borſt krom, uitgeteert, en met zeer dikke Korſten bedekt, en de Oxzels zonder Haaren. En zo was ook de geheele onder-buik geſteld. Ook waren de magerſte ledematen met ſchubben, en Korſten over trokken. De uitterſte einden van de vingers en toonen, hadden geen gevoelen van wegens de groote verteering, en dikte der korſten. Eindelyk zo gaf het geheele Lichaam een gruuwelyken ſtank, van zich. Deze ongevallen al te maal wel overdenkende, zo noemden wy dit Accident van deze Edele Juffrouw een Griekſche Melaatsheid, en hadden een goeden hoop om haar wederom tot haare gezondheid te brengen, om dat het hier aan geen onkoſten ontbrak, en aan de gehoorzaamheid van de Patient, die zeer na haar voor-gaande gezondheid verlangde, in het minſte niet

getwyf-

etwyffelt wierd. Daarom voor-ſchreeven wy om het oed te zuiveren, de volgende Medicinale Kruiden.

℞. *Rad. Polyp. querc.*
Enul. camp.
Cichor. ana ℥ß.
Herb. Fumar.
Veronic.
Borrag.
Scolopend.
Dentis Leon.
Beton. ana p. j.
Fol. Sen. Alex. ſ. ſt. ℥j.
Rhab. elect. ℥ß.
Agaric. troch. ʒiij.
Mechoac. nigr. ʒij.
Rad. Helleb. nigr. ʒiß.
Semin. Carth. ℈iiij.
Gingib.
Cinnam. acut. ana ℈j.
ncif. & contus. M. ad ſacculum, qui per 24 horas infundatur in menſura majori Mellicratis.

Hier van moeſte zy des morgens 2 uuren voor het Middagnaal twee dagen achter een, vij. oncen van drinken, maar en derden dag haar van de purgeer-middel onthouden, n in plaats van het zelve, vier uuren voor het Middagnaal, en drie uuren voor de avond-maaltyd, van dit *conlitum* gebruiken.

℞. *Conſerv. borrag.*
Enul. campan. ana ʒvj.
Pulv. Marg. præp.
Corral. rubr. præp. ana ℈iß.
Trochiſ. de viper. ℥ß.
Syrup. Corall. q. ſ. M. pro condit.

En een dronk Geite Kerremelk wel gezuivert, daar op loen. Na de herhaling van de purgeerende Melk, heeft zy n een zoet Water-bad met Kruiden, als tot een exempel, le *Fumaria*, *Malva*, *Veronica*, *Enula campana &c.* een uure

uure lang gezeten, het Lichaam wederom laten af drogen, en smeeren met de zalve.

℞. *Ung. pomat.* ℥ij.
Balsam Peruv. ʒjj.
Flor. sulphur. ʒijß.
Olei Tart. ℈ij. *M. F. Ung.*

Door het gebruik van voorzeide Medicamenten, heeft dien grooten stank en geduurige jeukte, een weinig gemindert, en de korsten zyn van de uitterste einden der vingeren en toonen, af-gevallen. Om nieuw vleesch, dat in de voorzeide uiterste einden opgegeten was, te teelen, heb ik de zalve uit de geele Was-pleister en Myrten-olie gemaakt, daar opgeleid. De Dienst-meiden hebben haar de rugge, met het adders-vet gesmeert.

Haar ordinaris drank was het afzietzel van de wortel China. Hier mochte iemand tegen-werpen, zeggende: De Patient heeft een quynend Lichaam gehad, waarom heeft zy het vleesch van de Viperen gebruikt? wy antwoorden: De ziekten van de geheele substantie worden niet geneezen, dan door Medicamenten, die met haar geheele substantie, op verborgen qualiteit haare werking doen. De Griekse Melaatsheid is zodanige ziekte, ergo zalze ook niet geneezen worden, dan door Medicamenten met haar verborgen qualiteit strydende: onder welke het vleesch der Adderen, het beste is. Den 6 January is haar de gemeene Ader van de slinker Arm geopent, uit de welke ℥iv. Bloeds liep, dat boven op wit, half groen, en verrot en op de grond zeer zwart, en niet te zamen gelopen was. De Barbier, die de Ader geopent hadde, voegde daar by, dat hy een groote stank vernomen hadde, doen hy het Bloed liet uitlopen. Daar na heeftze voor de derde rys de purgeerende Mee, en het *conditum* genuttigt. By dit laatste was de *dosis* van het vleesch der Adders, vermindert.

℞. *Conserv. borrag.* ʒx.
Trochiscor. de viper. ʒiv.
Corall. rubr. præp.
Marg. præp. ana ℈iß.
Syr. coral. q. s. M. pro condit.

Dit

Dit *conditum* dryft de quaade materie zeer krachtiglyk uit het middelpunt des Lichaams na den omtrek toe. Als de dorst ophield, en de Patient begost te slapen, zo heeft zy na het *conditum* de gezuiverde Geite-Melk, niet meer gedronken. In de tyd van 14 dagen heeft zy volgende pillen twee maal ingenomen.

℞. *Mass. pilul. aurear.* ℈ij.
Extract. cochiar. ℈ß.
Mag. mech. nig. gr. vij.
Extr. Helleb. nigr. ℈ ß.
Cum. syrup. de beton. F. pill. N°. xxj. *deaurentur.*

En tien stoel gangen gehad. Na het verder gebruik van deze pillen, zo hebben de hairen aan de Wynbrauwen, onder de Okzels, en aan de schamelheid, wederom beginnen te groeijen, daar na hebben wy van wegens de aanstaande Maand-stonden, het verder gebruik der Medicamenten verboden, en geraden dat zy voortaan de Maandstonden, of weinig of langzaam vloeijende, met ʒj. *Pilularum de Ammoniaco Magistralium* voorderen zoude.

℞. *Extract. Aloes cum aq. End.*
Gumm. Ammon. aceto. squillit. diss.
Myrrh. præp. ana ʒj.
Mastich.
Spec. diatrion. santal. ana ℈j.
Sal. Absynth. ʒj.
Syrup. de succ. rof. q. s. M. F. massa. pill.

Met deze Remedien heeft de Edele Juffrouw haar voorgaande gezondheid, wederom verkreegen.

DE XCVIII. WAARNEMING.

Ontsteekingen van de Roos, en Water-gezwel.

IN de Galachtige en slymachtige ontsteekingen, die in 't gemeen de leden of knokkels overvallen, en zo wel de Medecyns als de Chirurgyns veel moeite maakt, heb ik nooit iets voortreffelykers bevonden, dan dit volgende Genees-middelel, dat een zeker Duits Chirurgyn aan den uit-

uitnemenden *Spigelius* voor een zeer hoog ſecreet, gelyk het ook is, geopenbaart heeft.

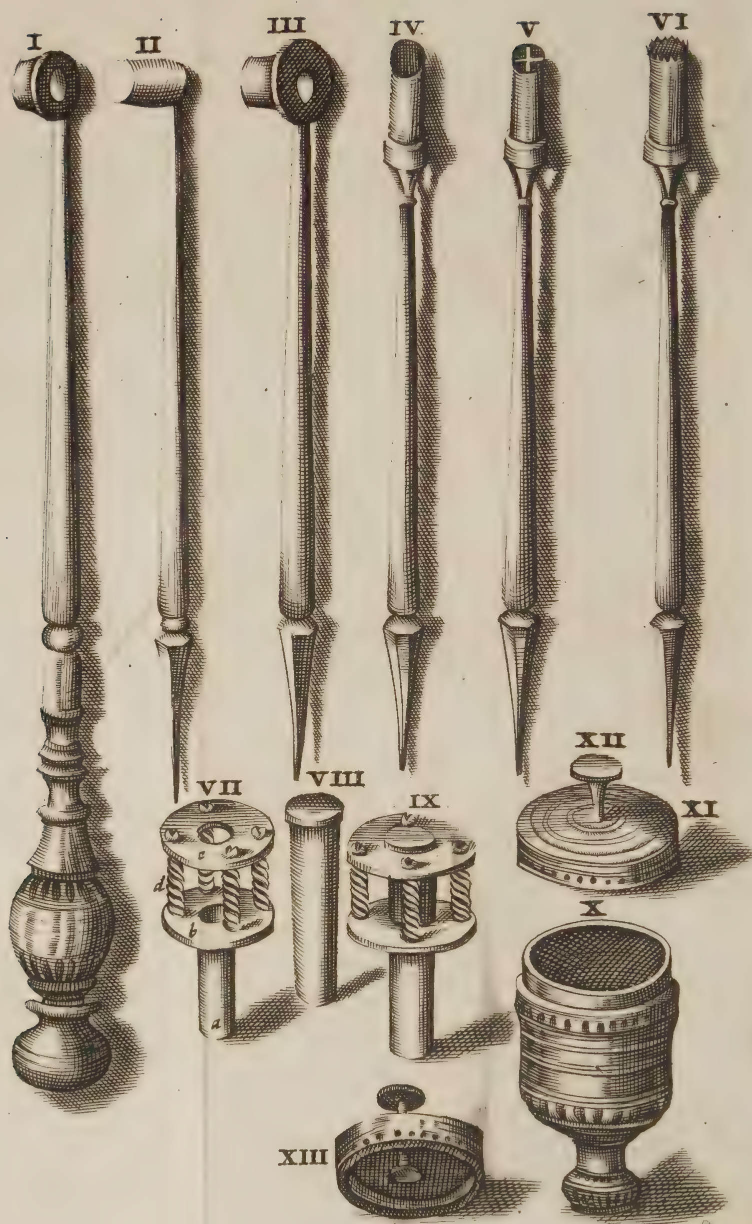
℞. *Lixiv. ex ciner. ſarment. vit. mediocr.* ℔j.
Nitr. ʒiß.
Salis commun. ʒj.
Aceti ex vino optim. ℥j. *F. mixtura.*

Deze *mixtuur*, na de algemeene middelen, met een dubbelde Doek-drukzel laauw op de ontſtooken plaats over geſlagen, en met binden dicht verbonden, verdryft en verteert wonderlyk binnen den tyd van 3 of op het hoogſte 4 dagen, de groote zwellingen, die ook een gevaarlyke verſterving dreigen.

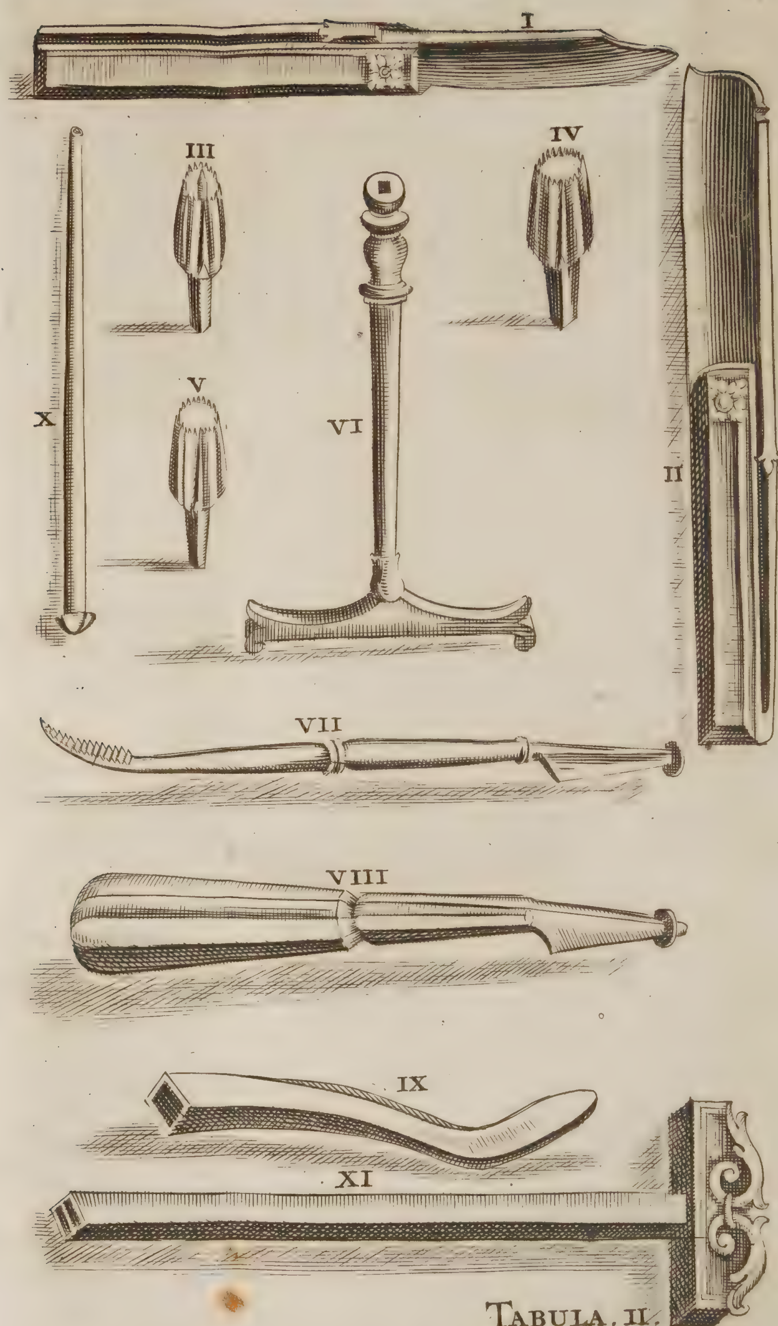
DE XCIX. WAARNEMING.

De Scheen-pype bedorven, en met Schraap-meſſen af-geſchraapt.

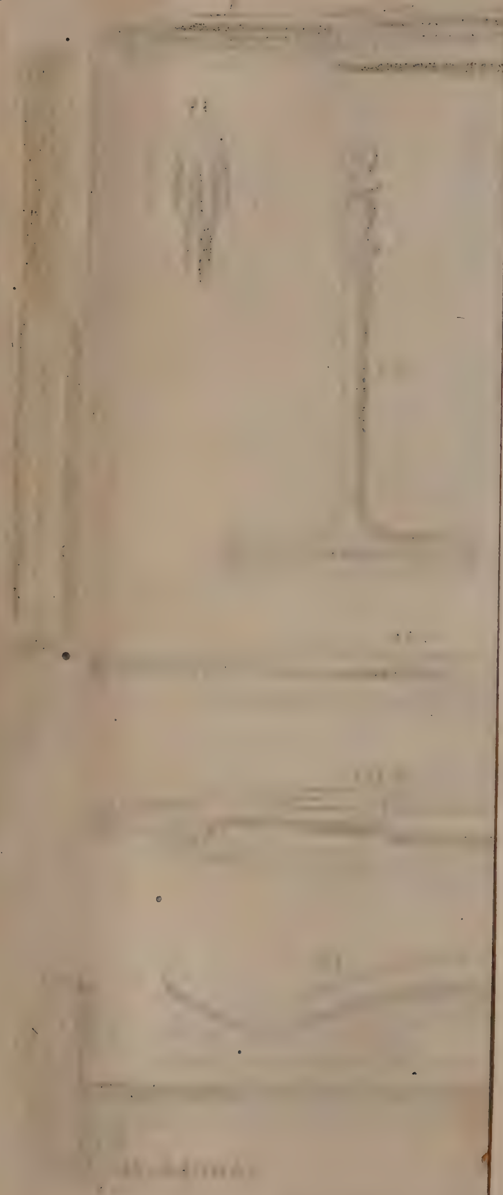
EEn zeecker Frans Soldaat heeft een *gonnorrhæa*, drie Jaar gehad, die ontydelyk door de inſpuitingen is opgeſtopt geworden. Dezen viel eens van 't Paard op een deel Kiezel-ſtenen, en ſtroopte het vel op de Knye af. Deze kleine Zweer met gemeene middelen gehandelt, ſloeg in een quaad Accident, en taſte het Scheen-been aan. Ik dit vernomen hebhende, ſloeg zweet-dryvende middelen voor, dewelke geeindigt zynde, hebbe ik de Scheen na de lengte doorſneeden, de wonde met wieken wyder gemaakt, het Been, met ſchraap-meſſen af-geſchraapt zynde, met Bloed-ſtempende Poejers bedekt, en de wonde met de geele Zalf beſmeert (dat in de ineetende Zweeren uitmunt, en wonderlyk werkt) met vleeſch en vel door de voorzeide middelen doen groeijen, beziet de Waarneming van *Martinus Schmidt*, die ook een zodanige afaſſchraaping van een bedorven, en opgebeten-Been, met voorſpoed uitgeſtaan heeft.

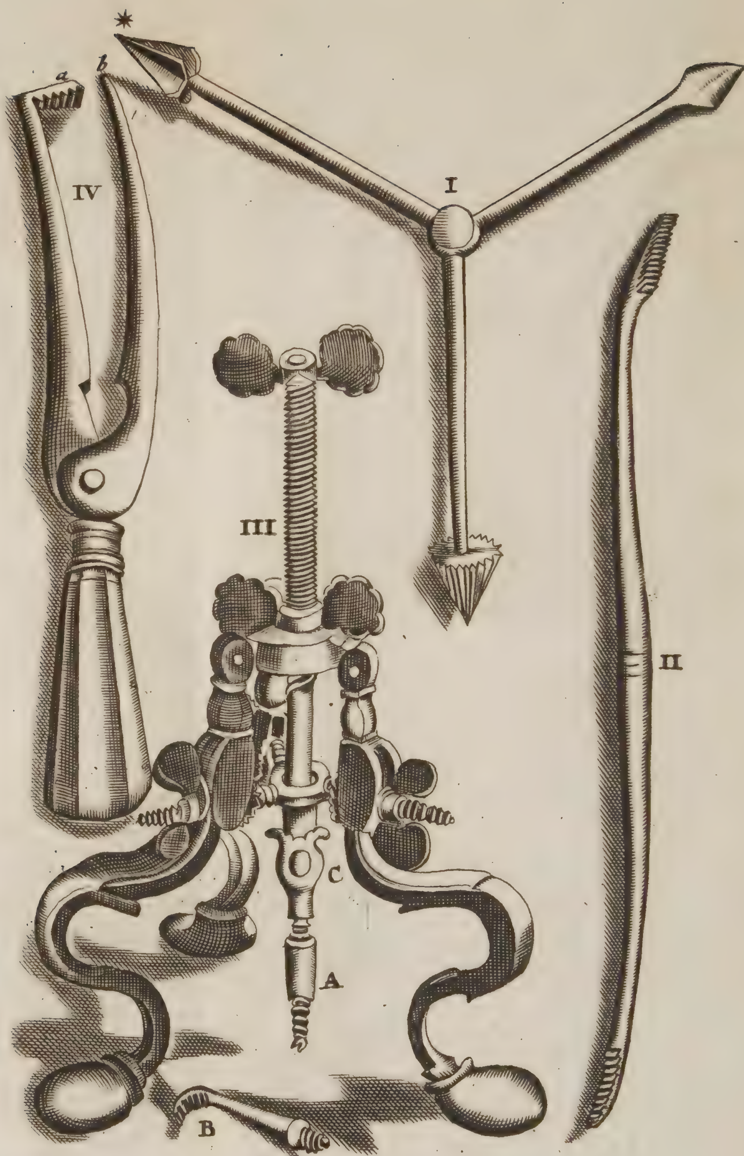

TABULA. I.

TABULA. II.

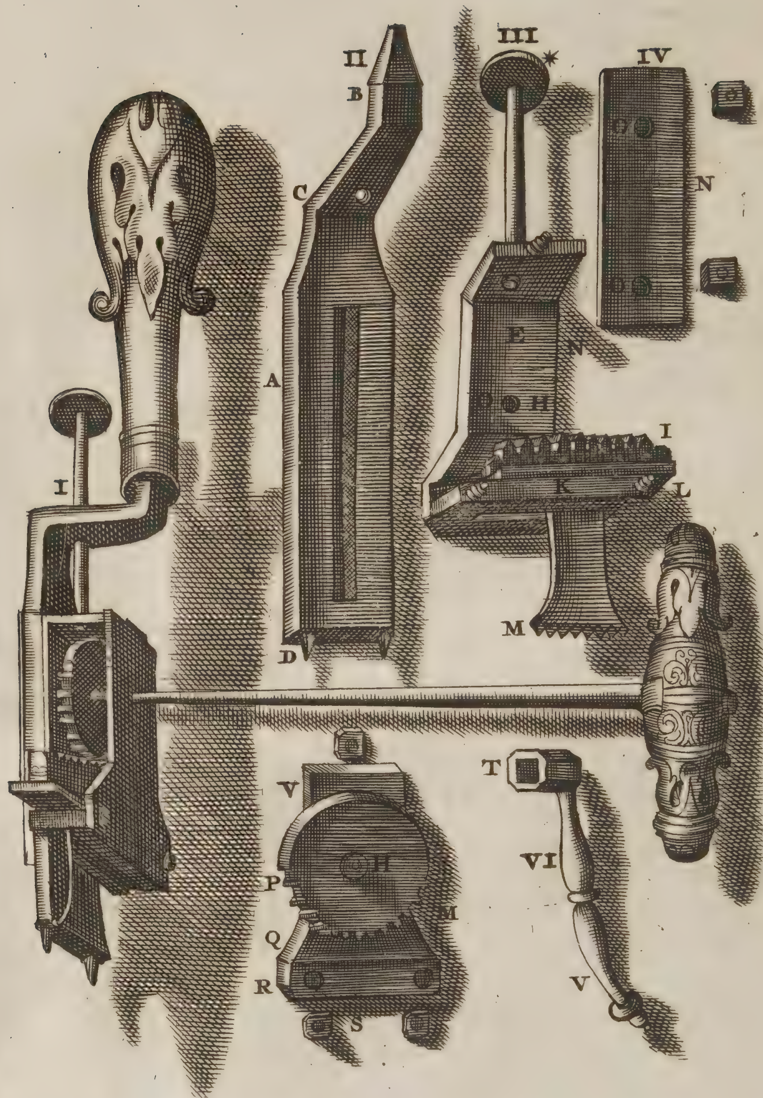
TABULA. III.

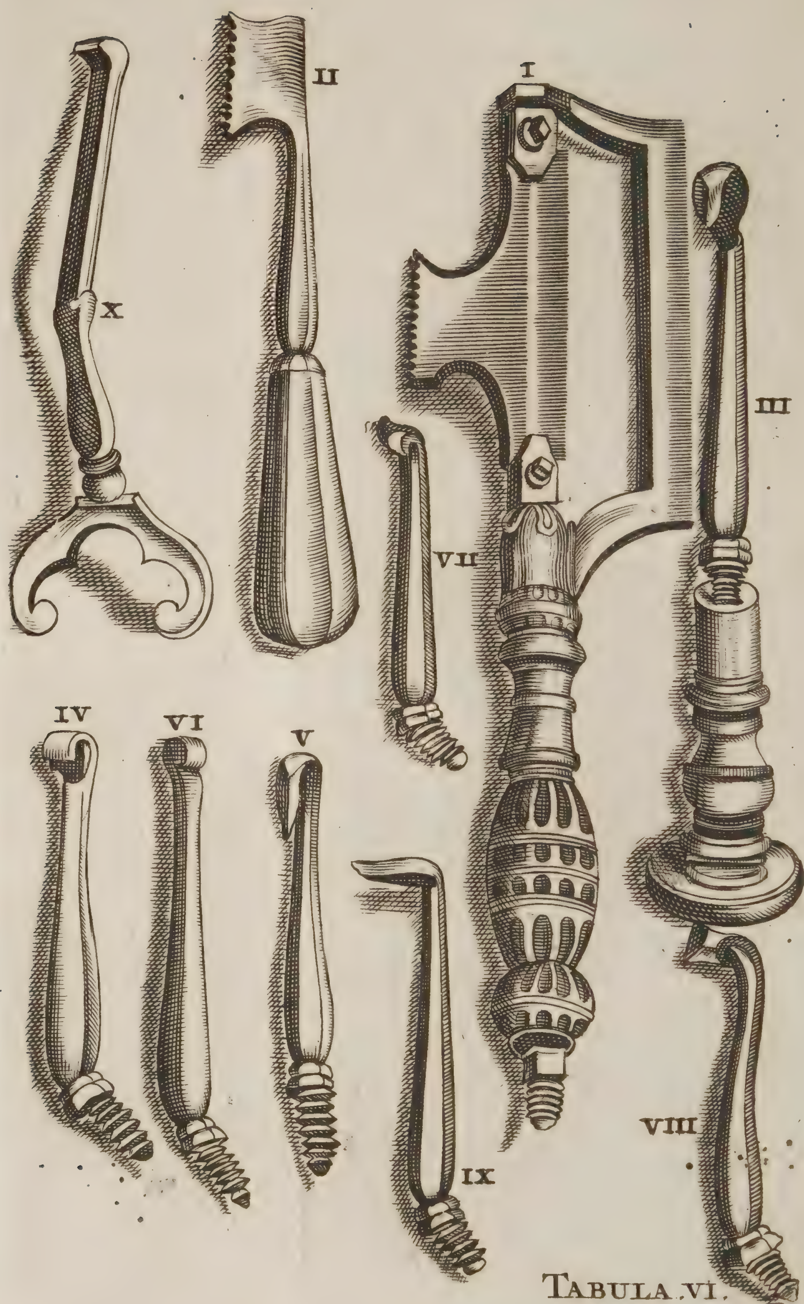
b
a
d
II
e
III
IV
V
c

TABULA. IV.

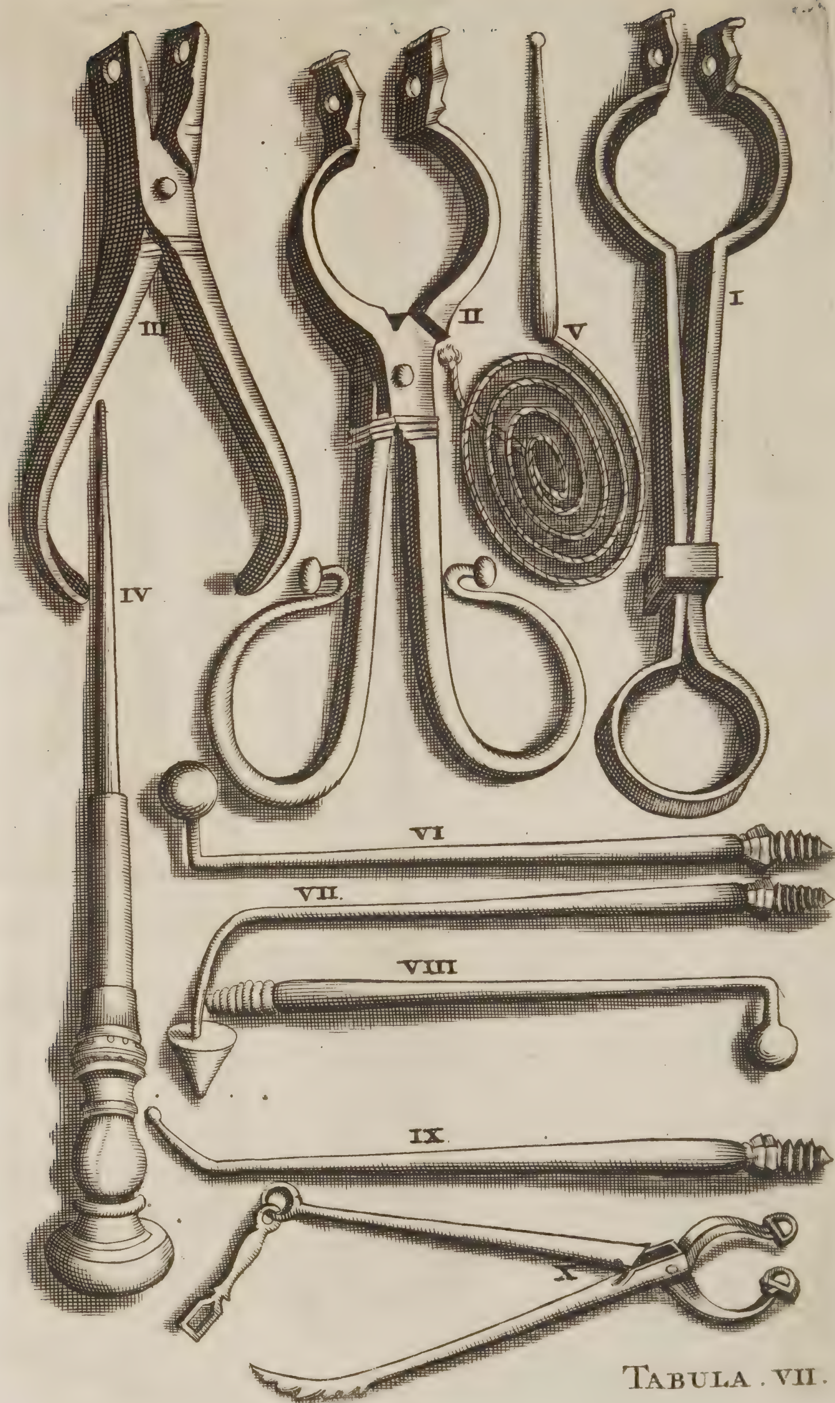

TABULA.V.

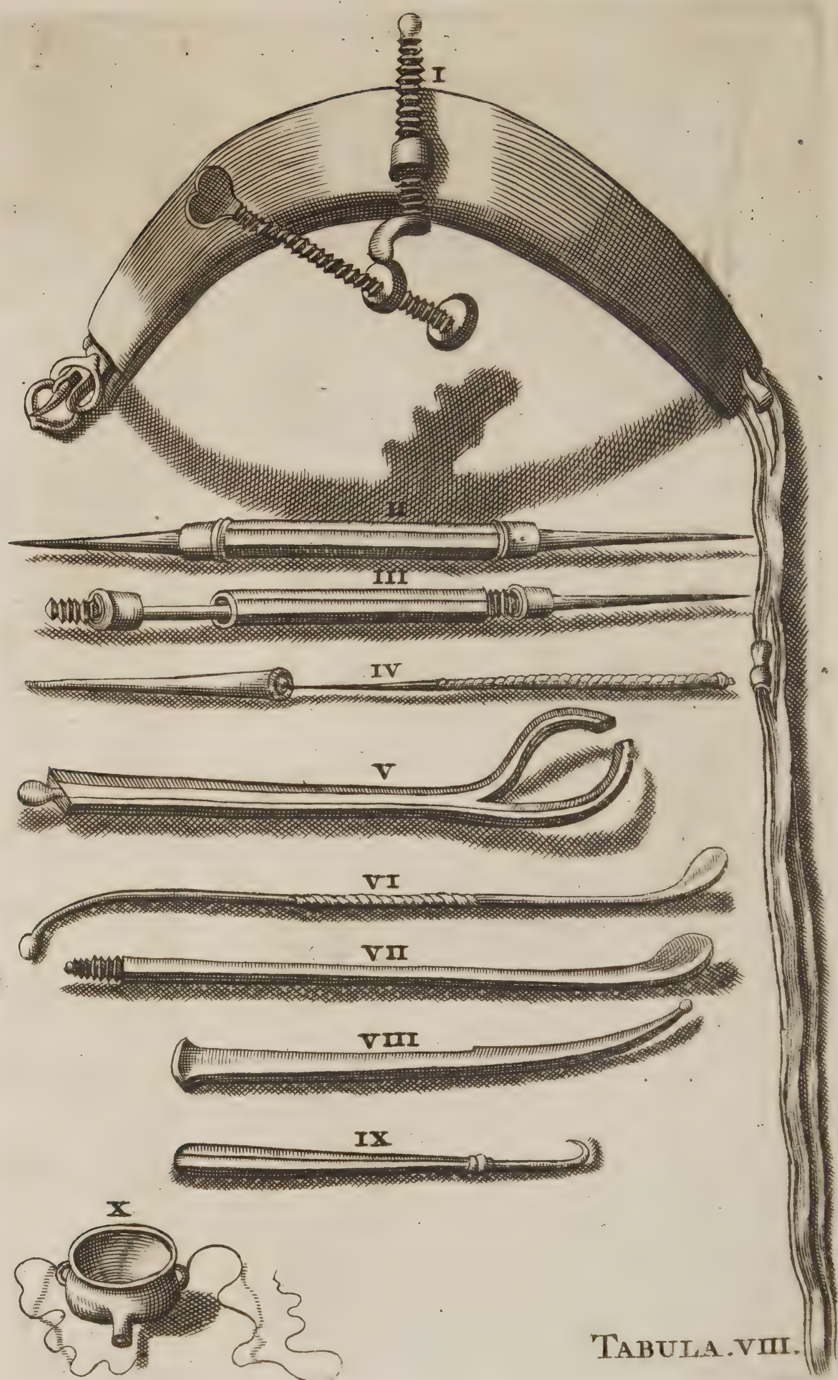

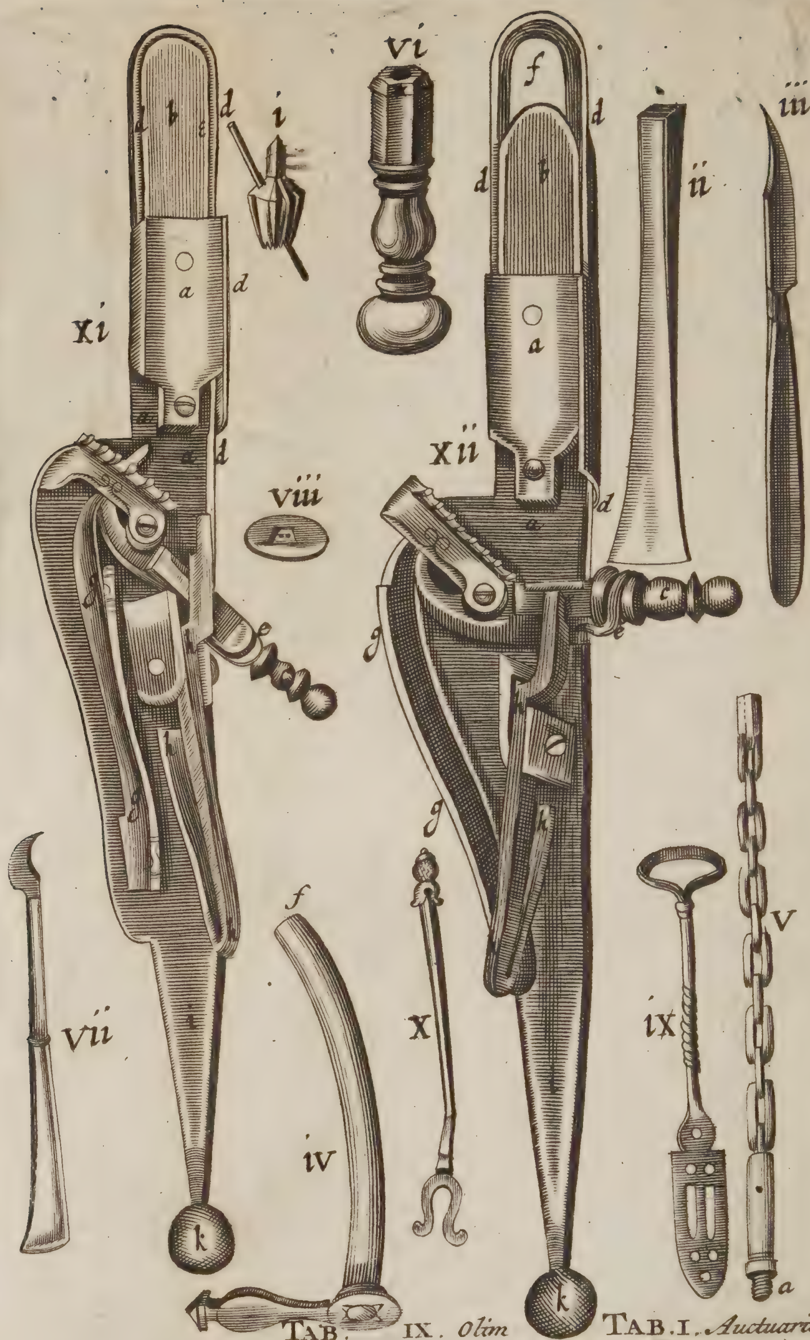
TABULA VI.

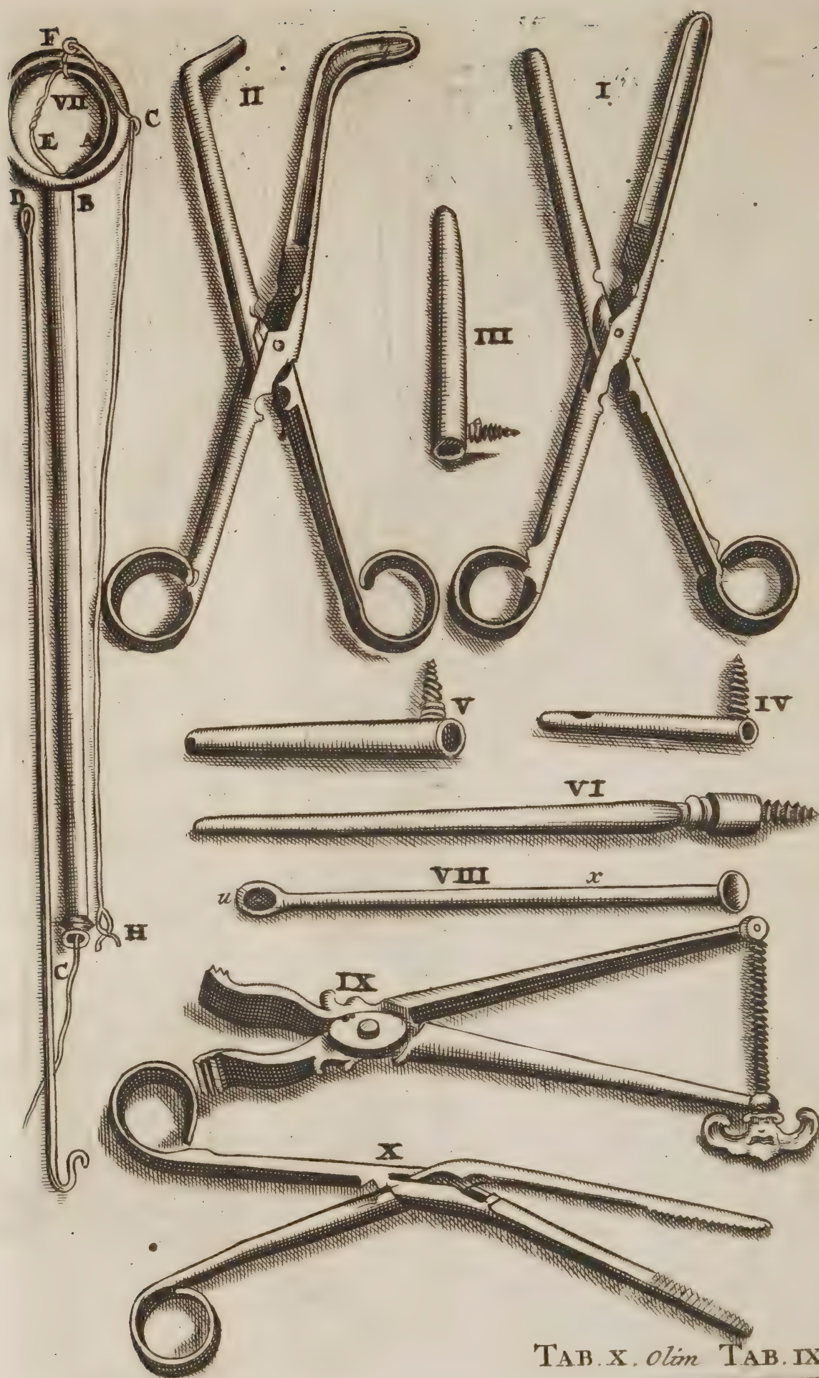
TABULA . VII .

TABULA.VIII.

TAB. IX. *Olim* TAB. I. *Auctuarii.*

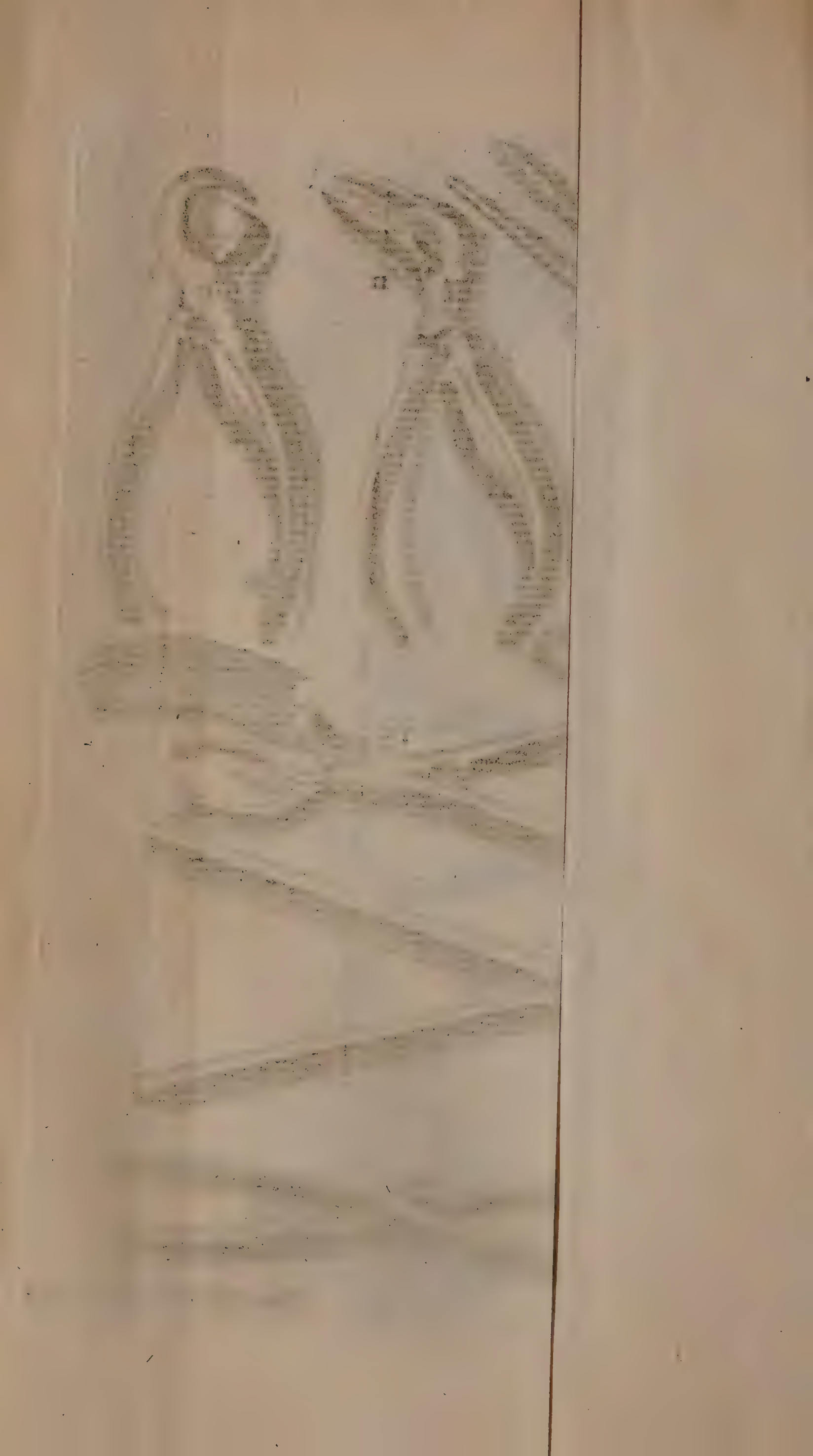
TAB. X. *olim* TAB. IX.

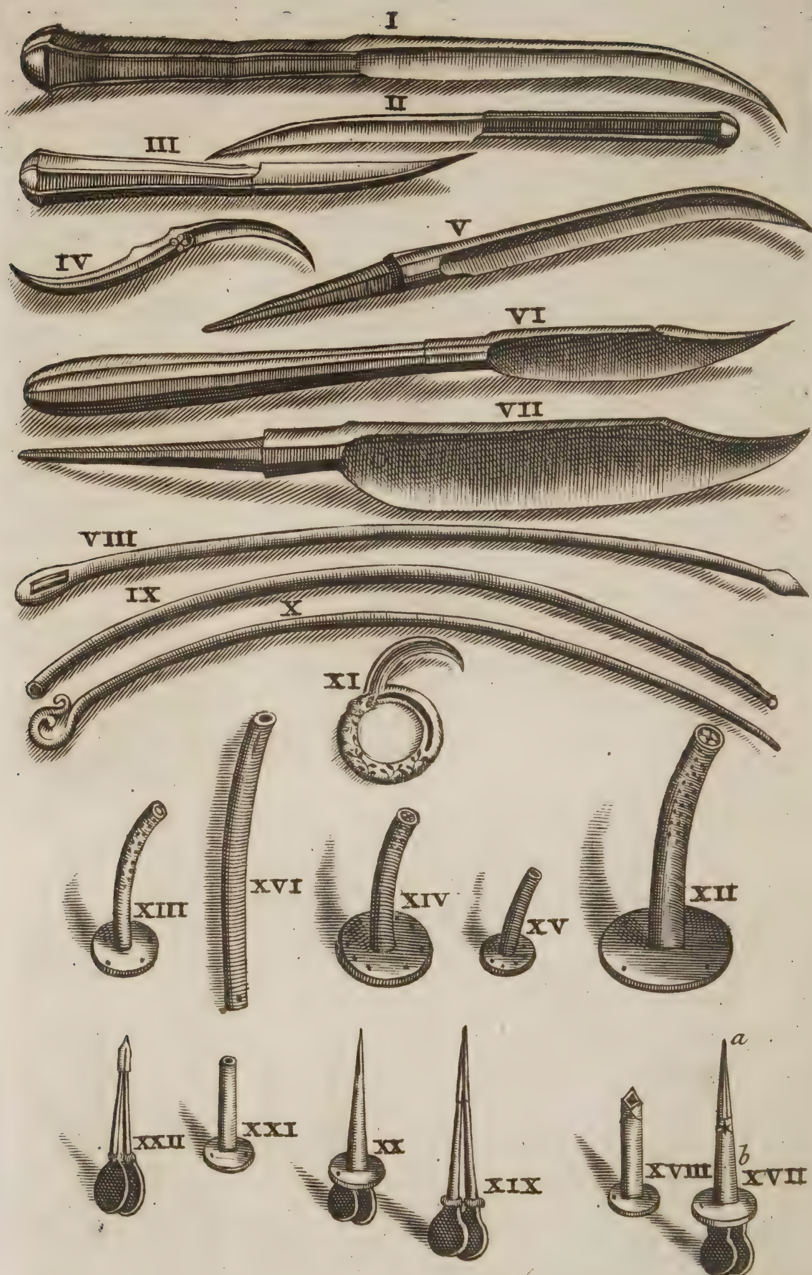

TAB. XI. *Olim* TAB. X.

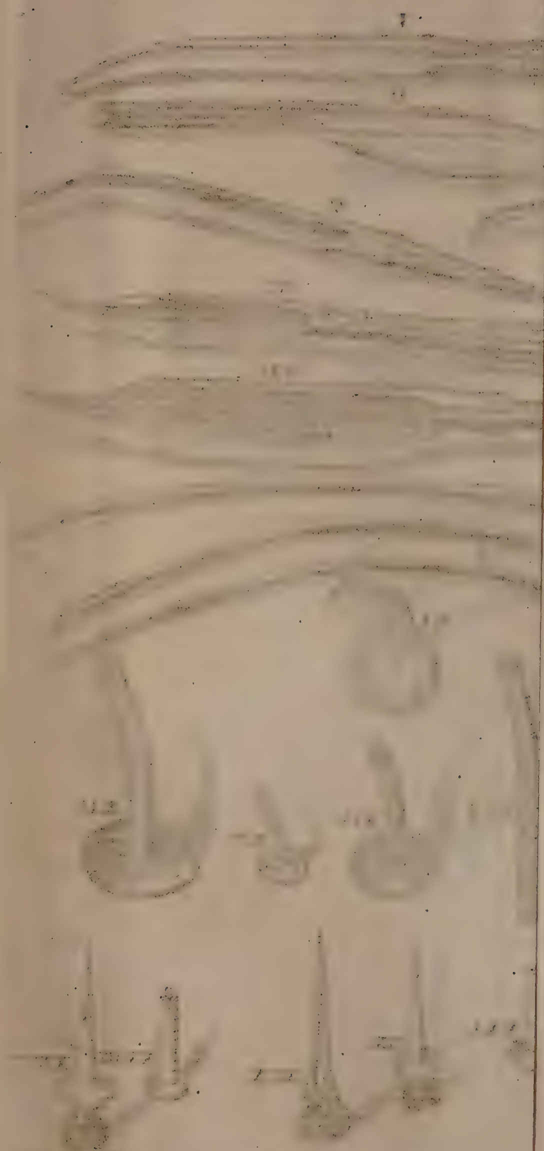

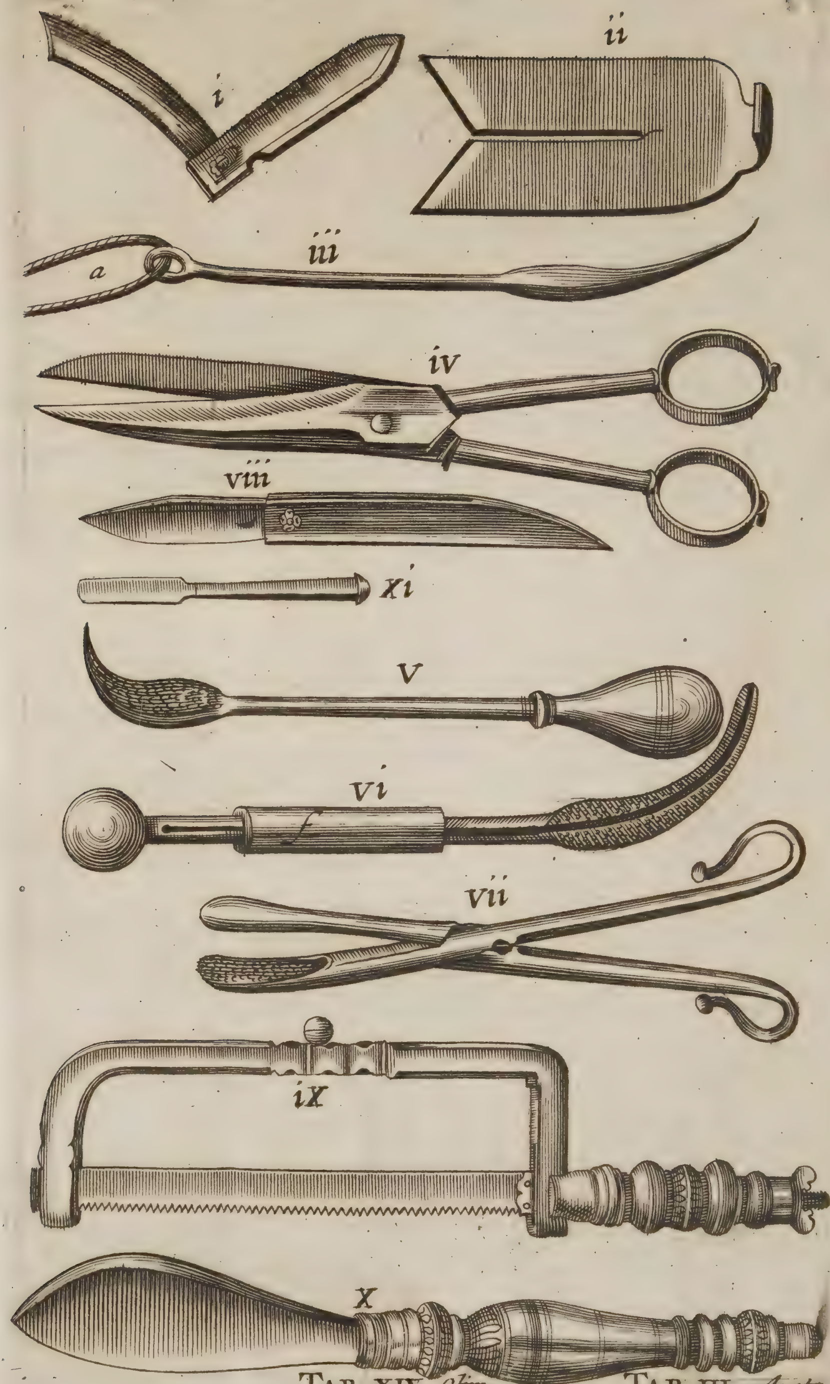
TAB. XII. *Olim* TAB. XI.

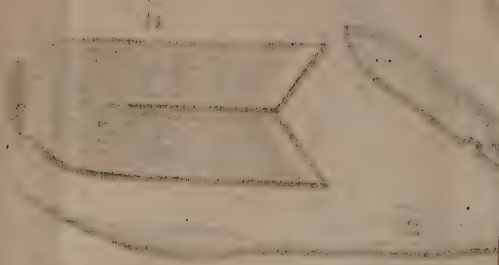

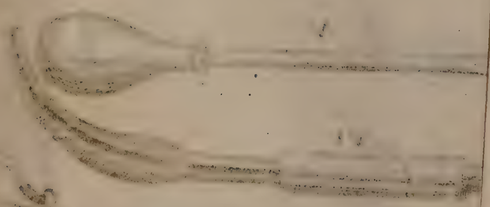
TAB. XIII. *olim* TAB. XII

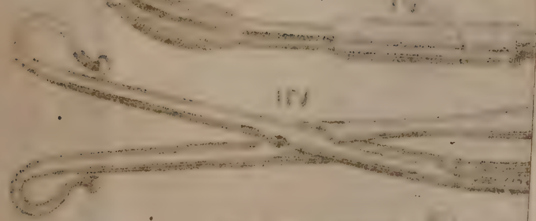

i
ii
iii
a
iv
viii
xi
v
vi
f
vii
ix
x
TAB. XIV. Olim
TAB. III. Auct.

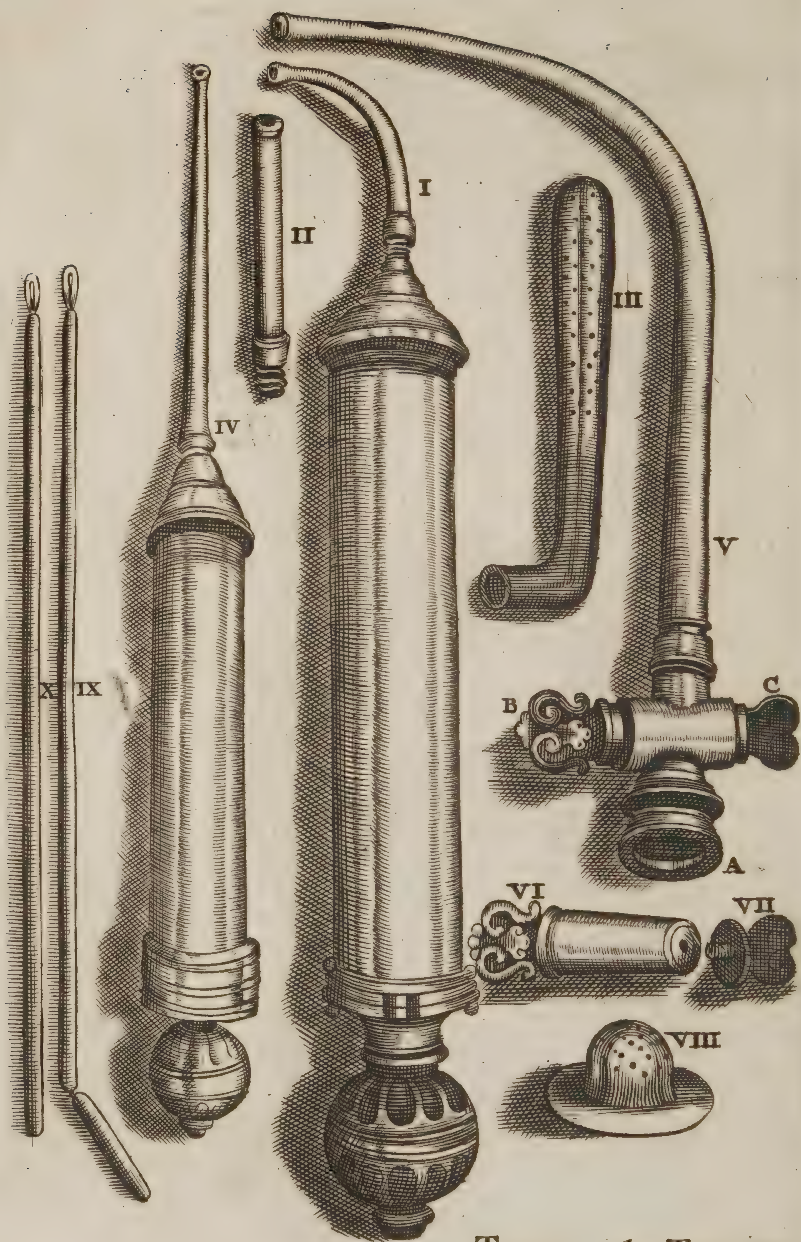

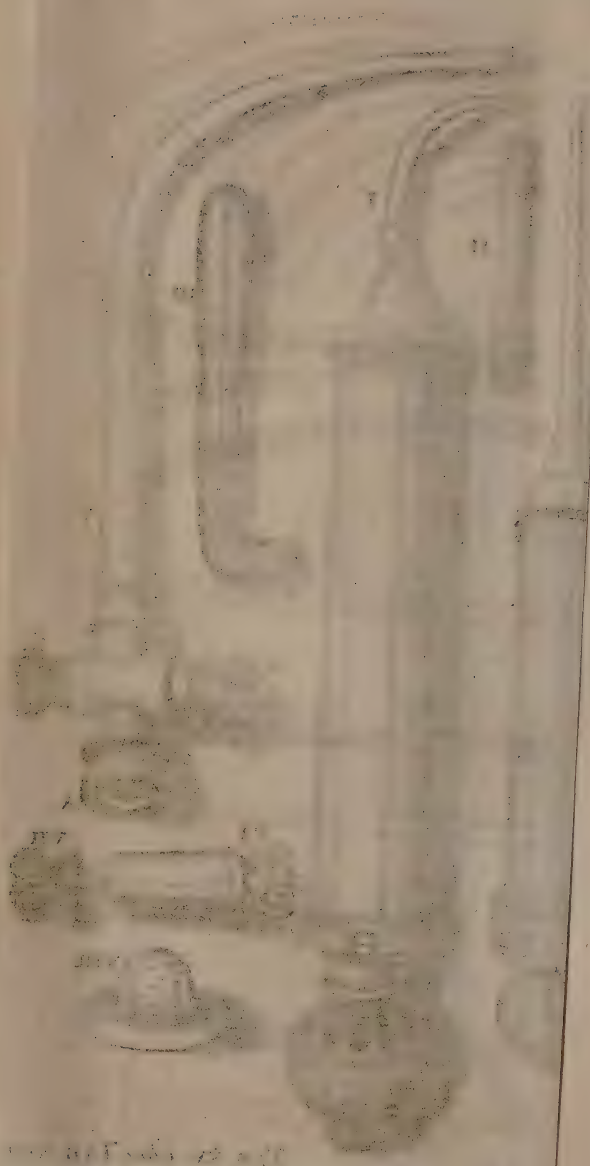

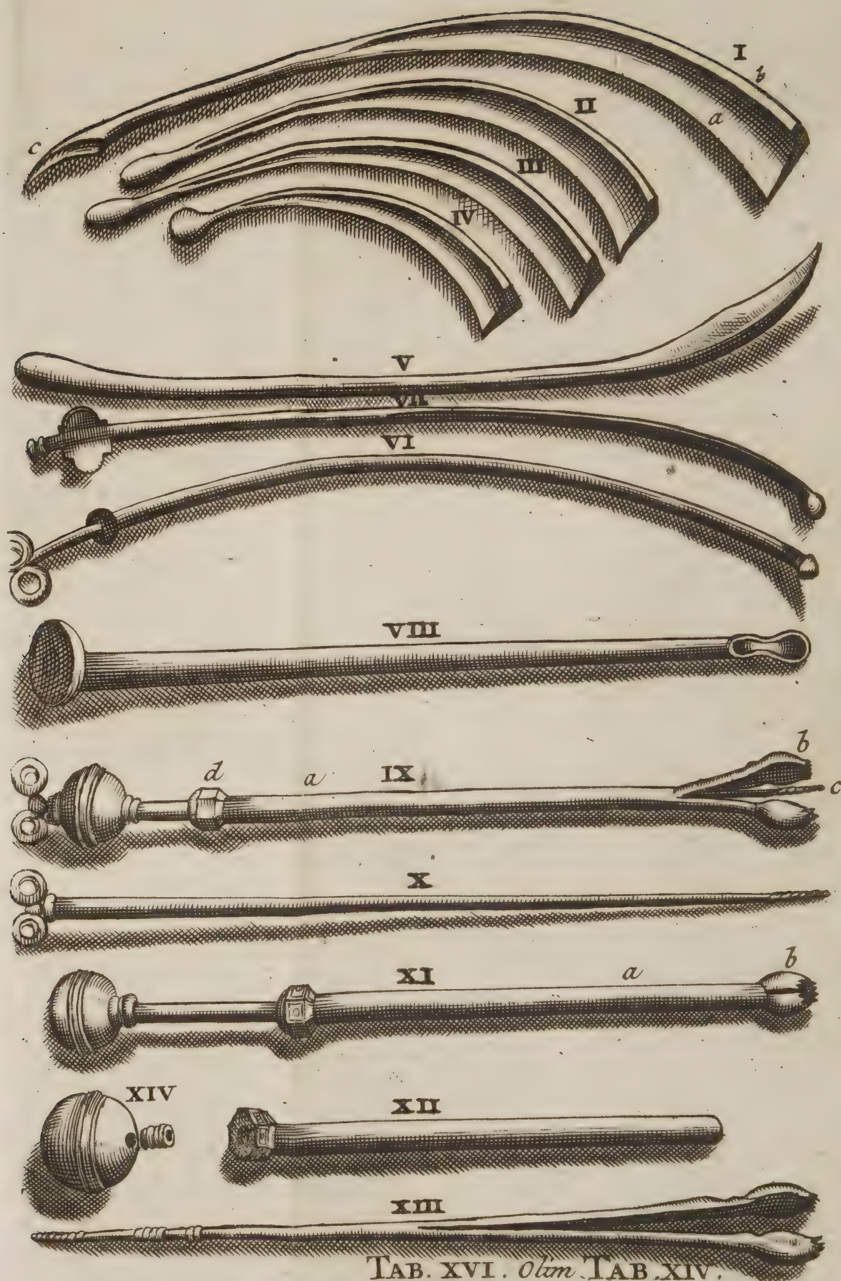

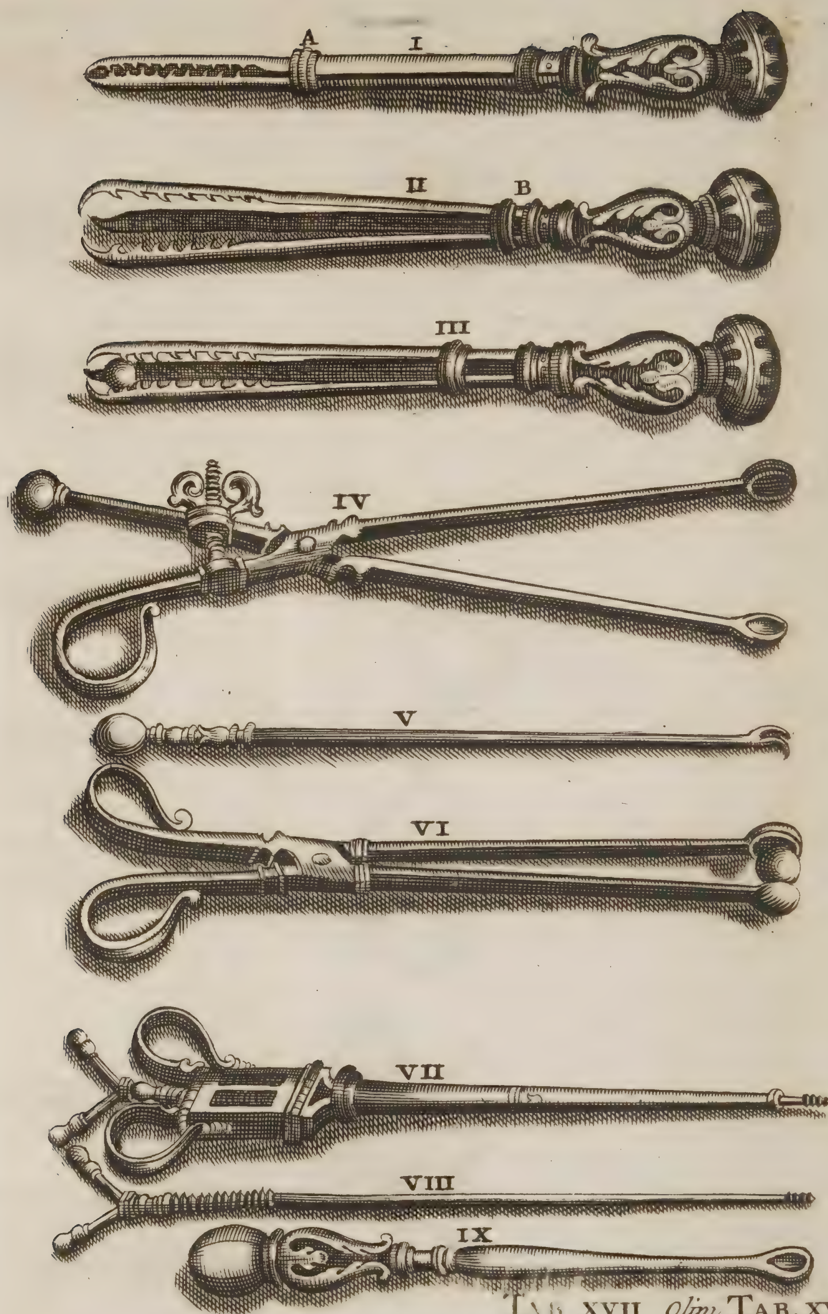

TAB. XV. *olim* TAB. XIII.

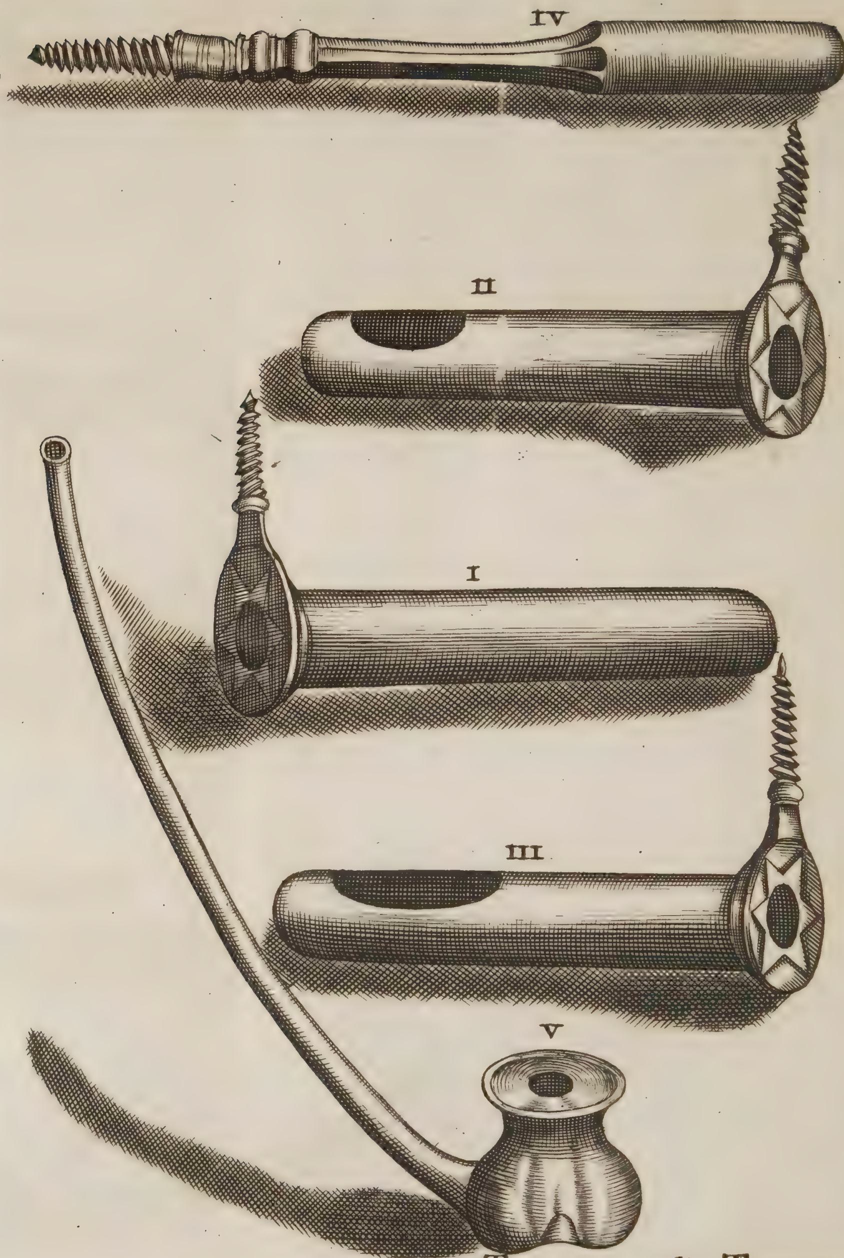

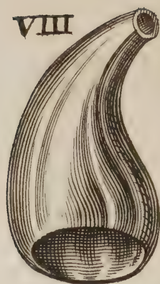
TAB. XVI. *Olim* TAB. XIV.

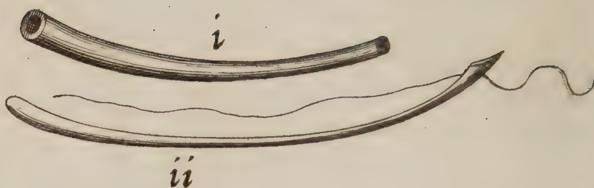

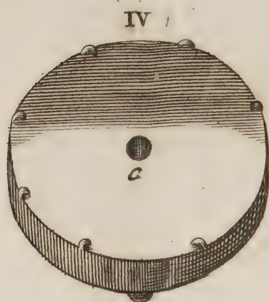
TAB XVII. *Olim* TAB. XV.

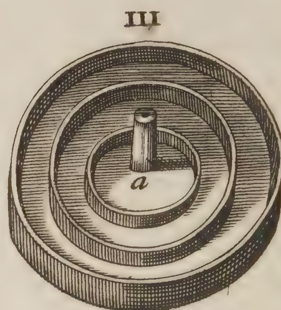
TAB. XVIII. *Olim* TAB. XVI.

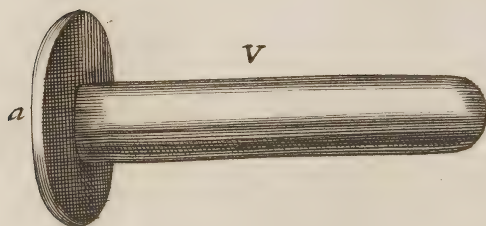

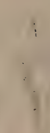

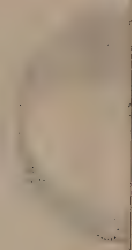

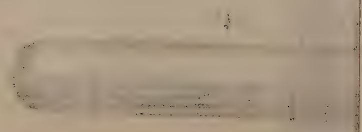
TAB. XIX. *Olim* TAB. II. *Auct.*

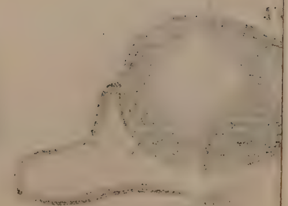

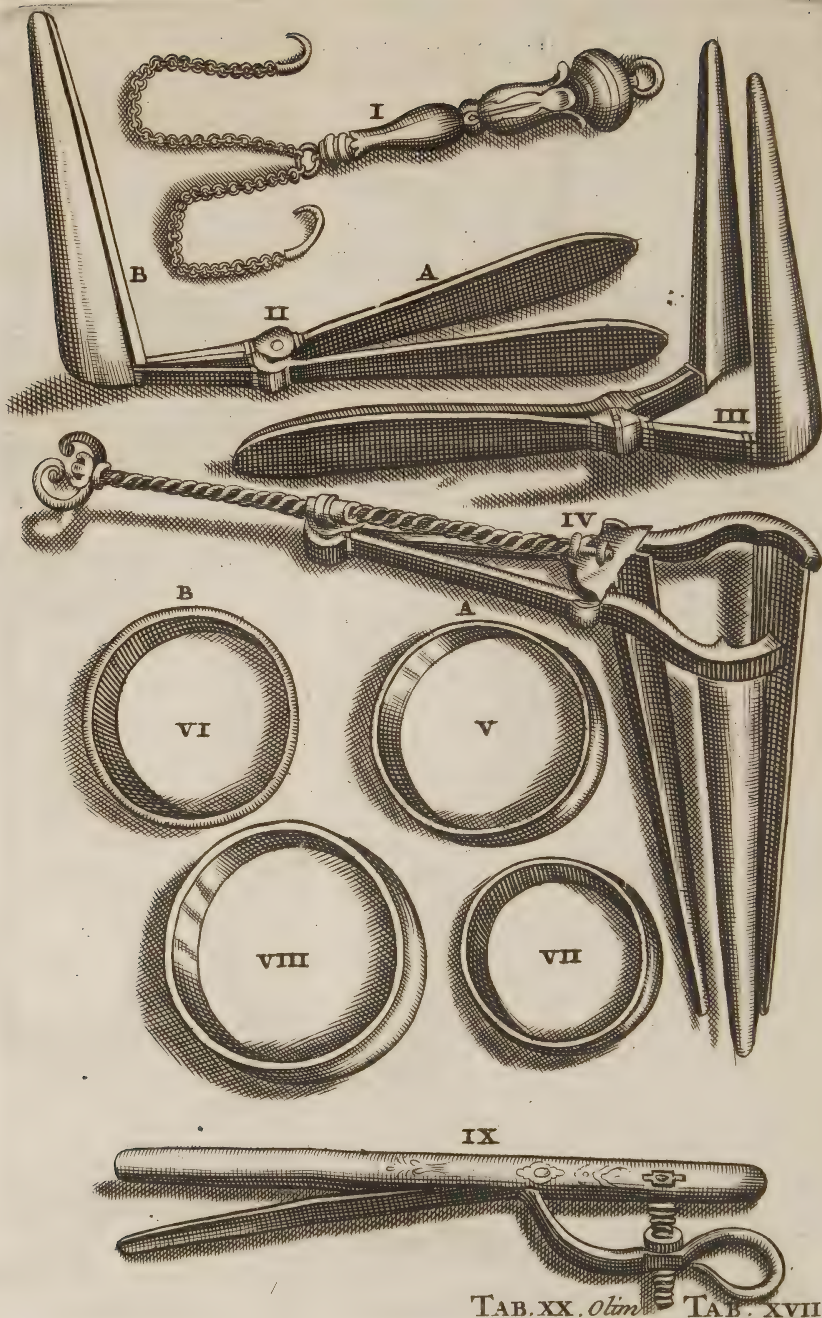

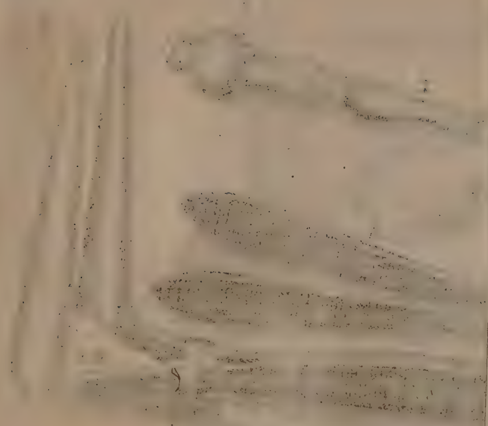

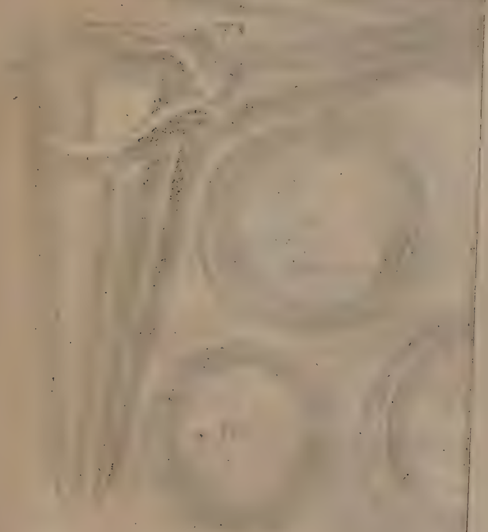

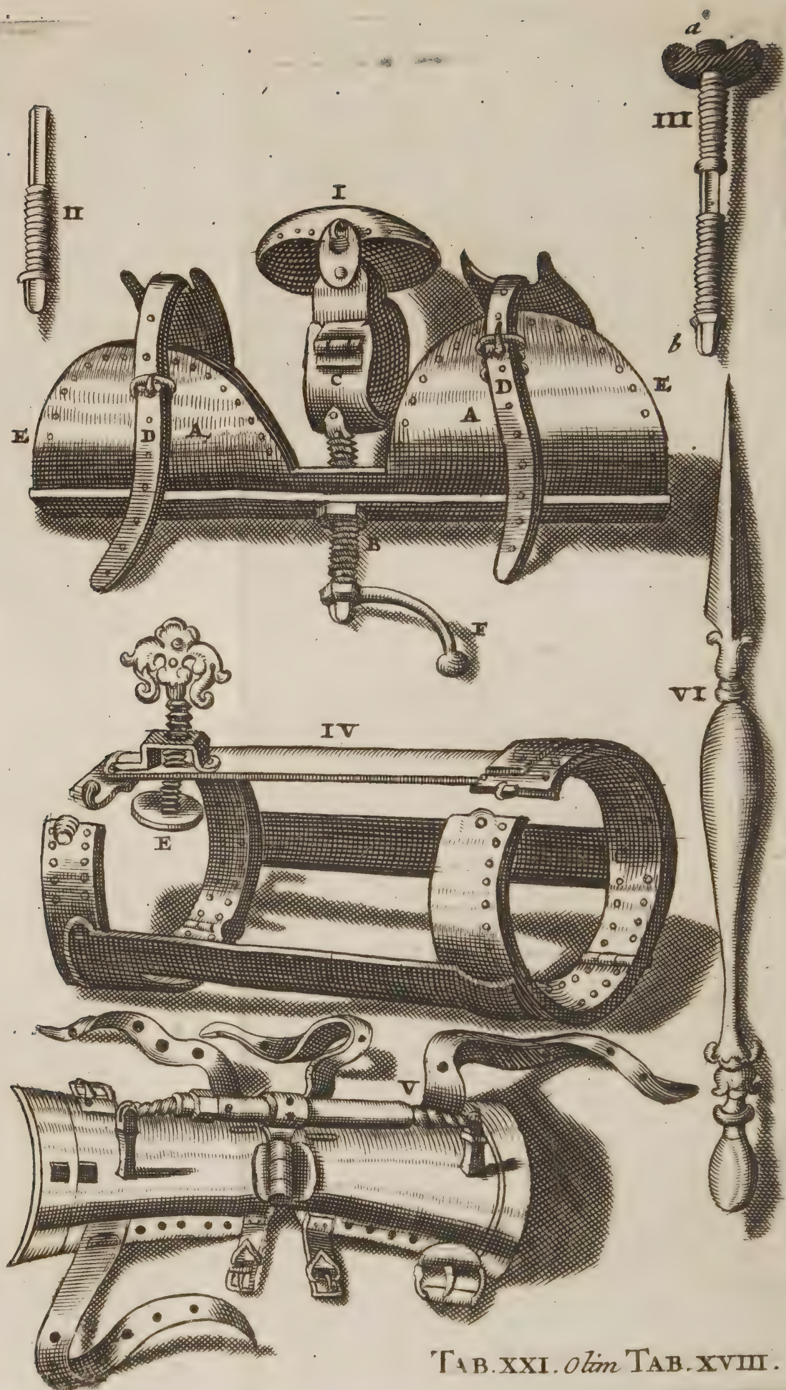

TAB. XX. *Olim* TAB. XVII.

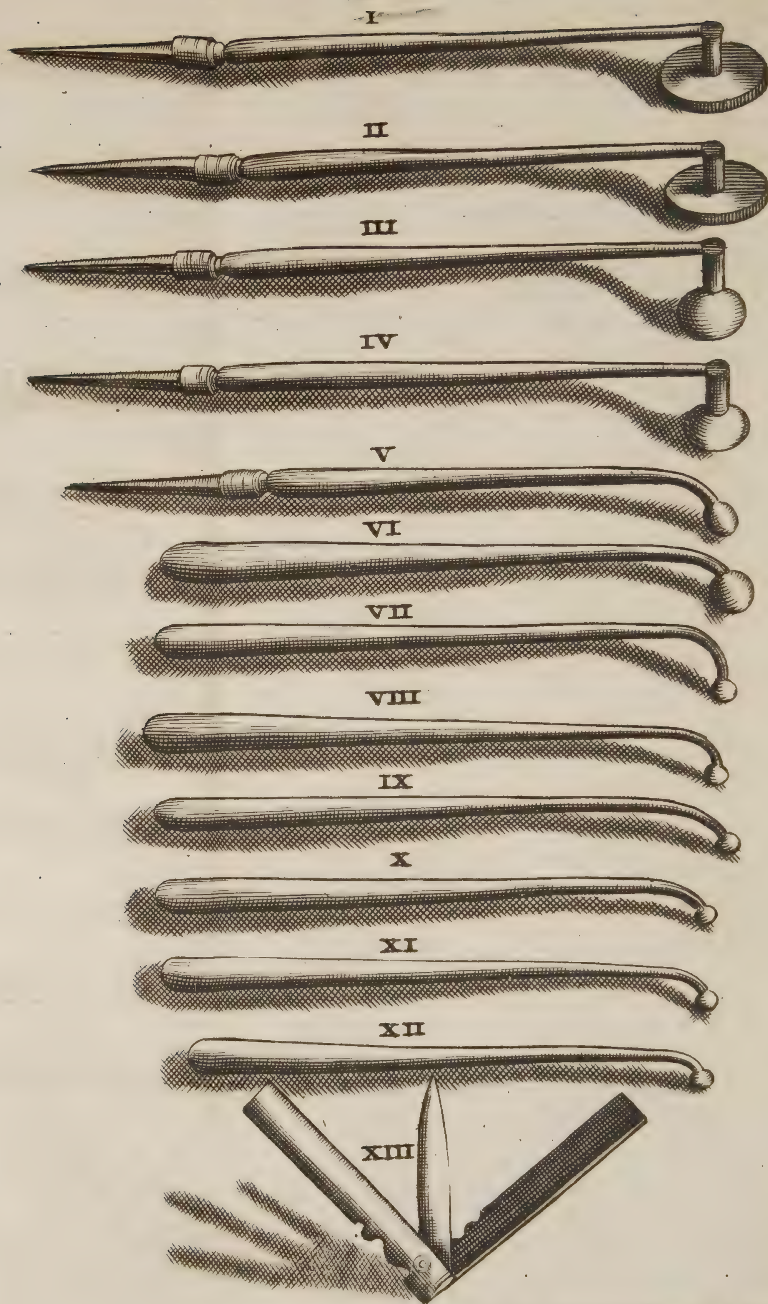

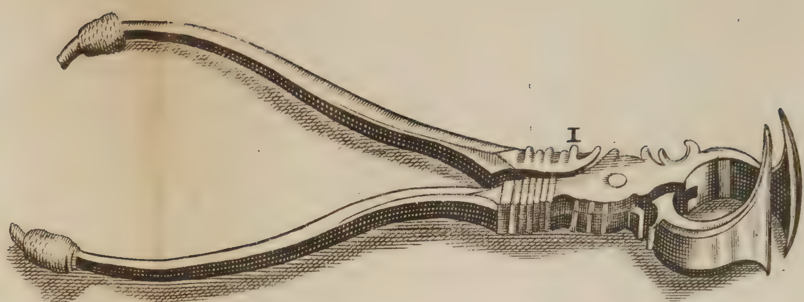

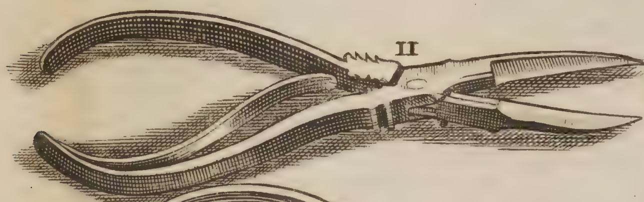

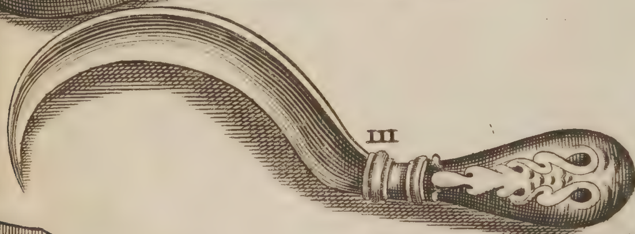
TAB. XXI. *Olim* TAB. XVIII.

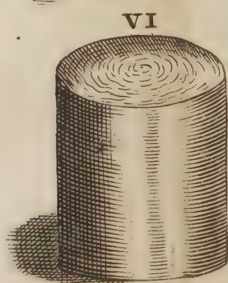
TAB. XXII. *olim* TAB. XIX.

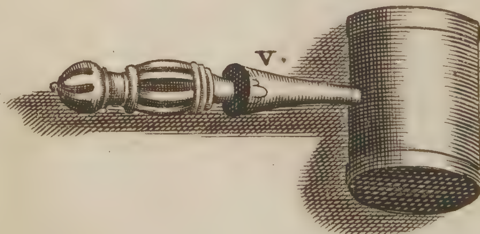

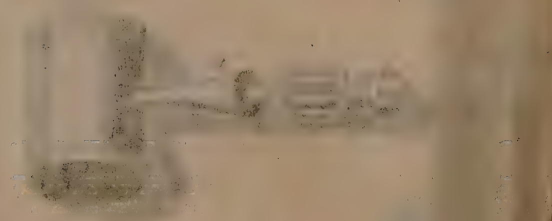
TAB. XXIII. *Olim* TAB. XX.

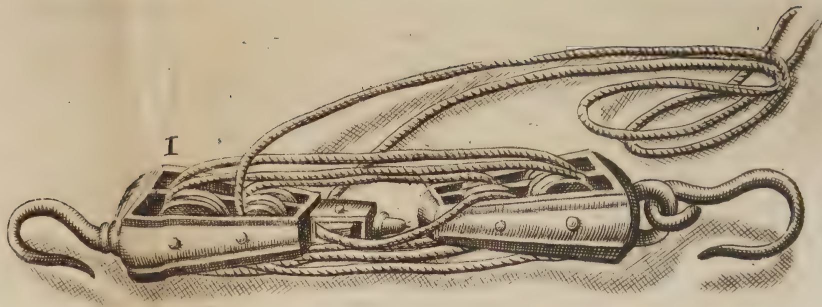

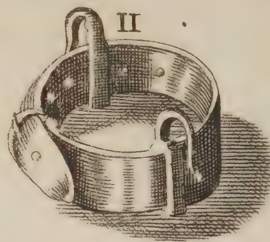

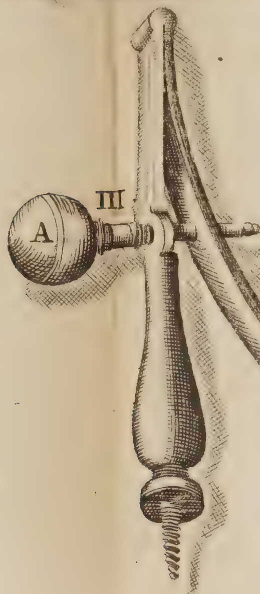

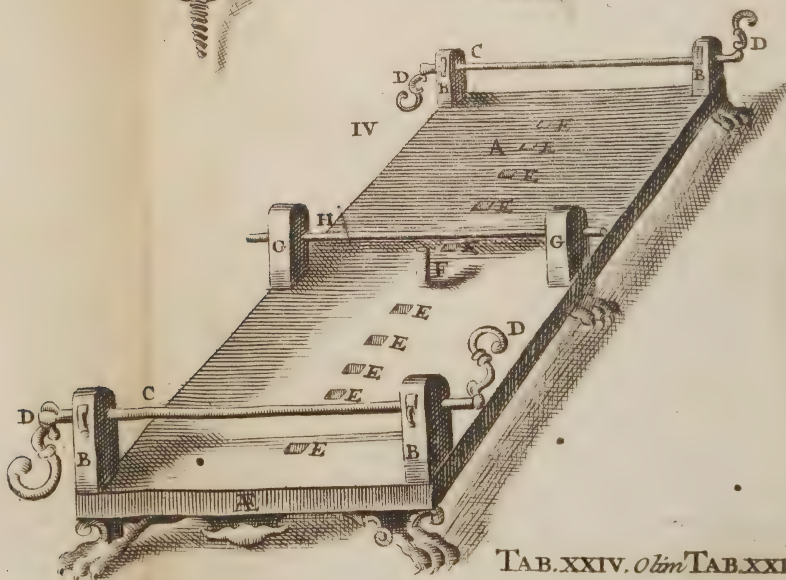

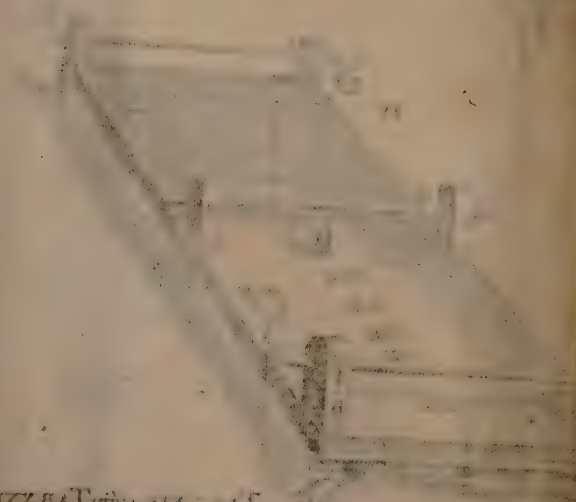

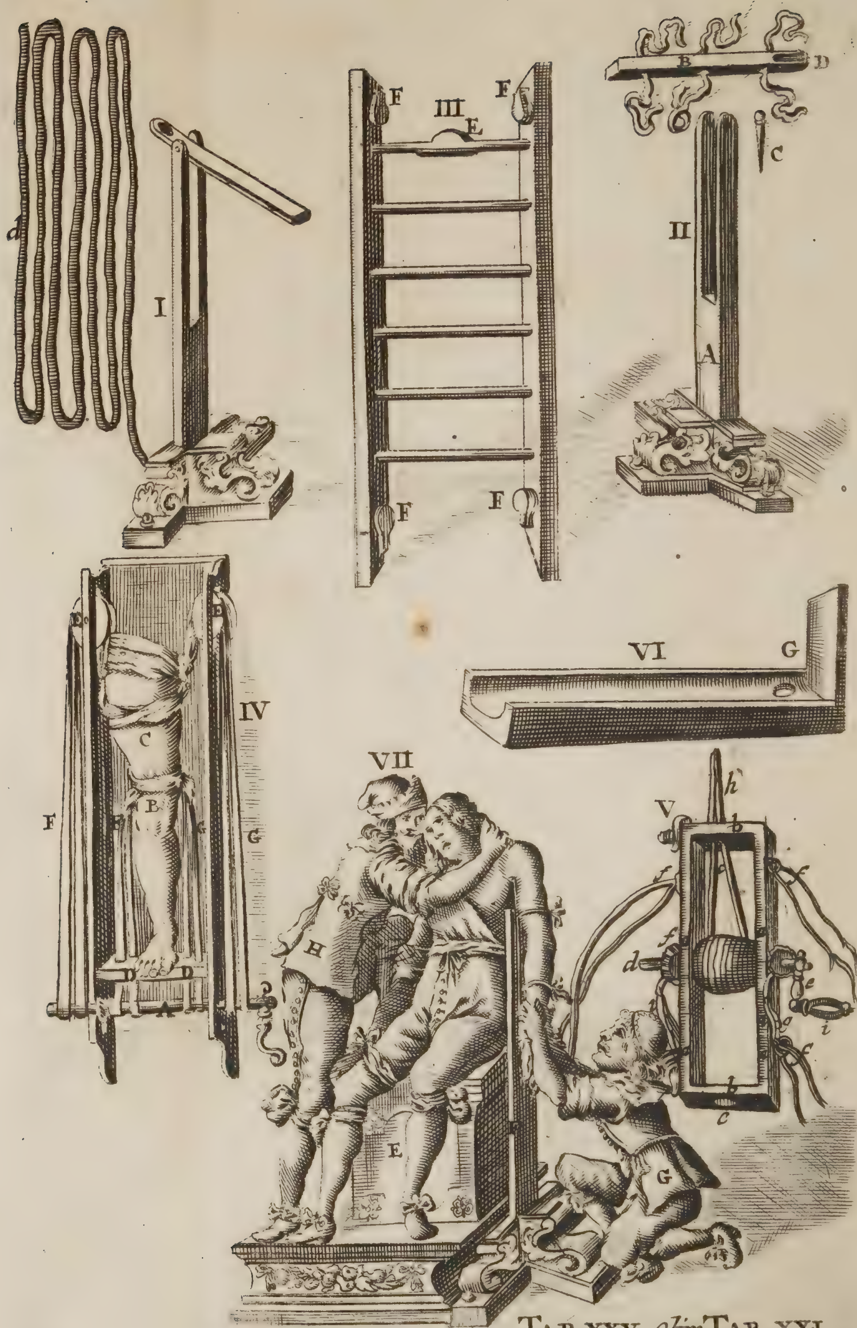

TAB. XXIV. *Olim* TAB. XXII.

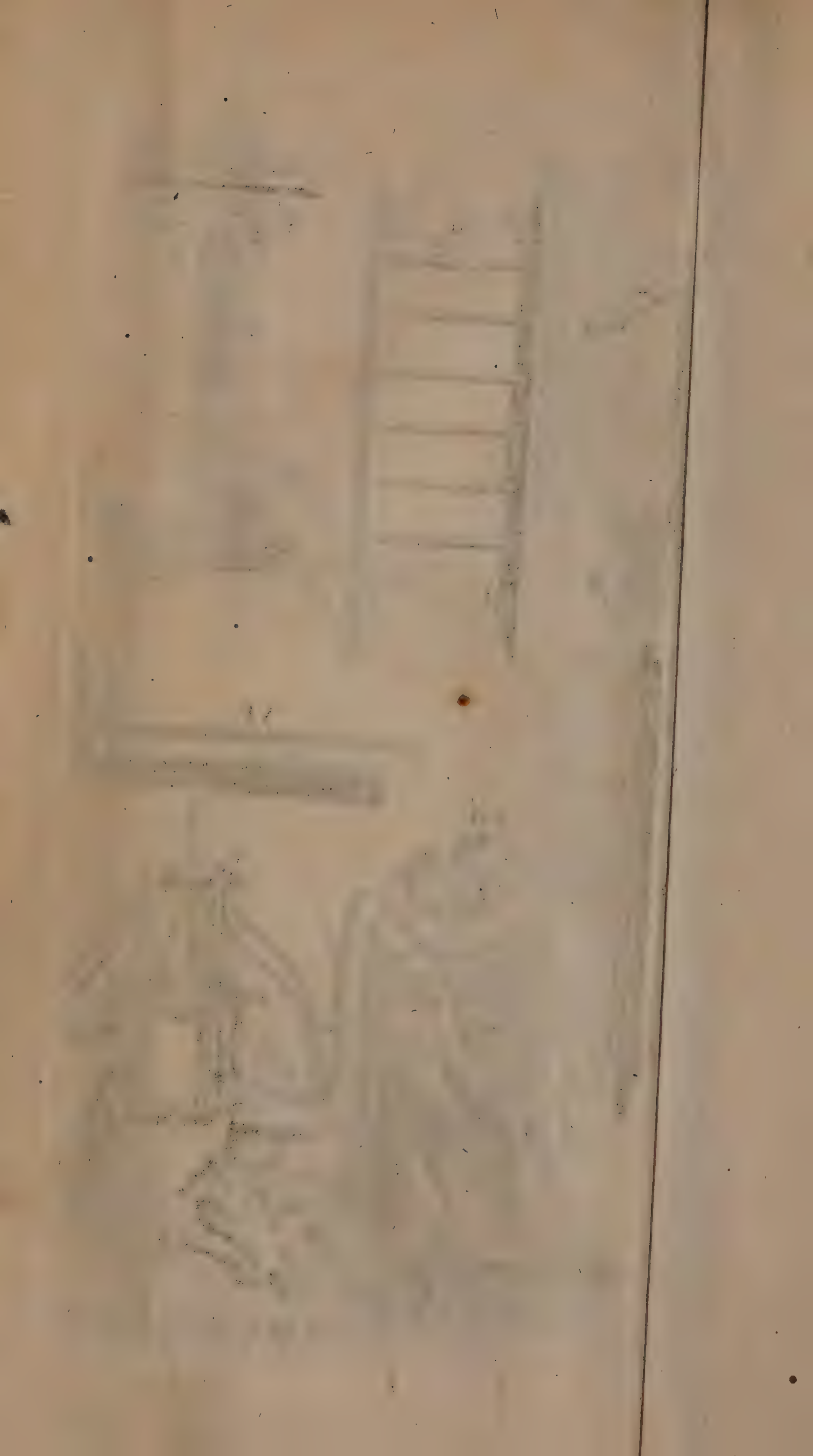

TAB. XXV. *Olim* TAB. XXI.

TAB. XXVI. *olim* TAB. IV. *Auct.*

Fig. I
f
c
d
a
b
e
g
VI
k
h
l
i
II
III
IV
V
b
a
VII
VIII
a
IX
X
XI
n
XII
TAB·XXVII.
Olim
TAB·XXX.

Fig. I.
II
III
V
IV
VI
VII
VIII
X
A
B
C
D
B C E D
A
B C E D
IX
TAB. XXVIII.
Olim
TAB. XXXI.

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
TAB. XXIX. olim
TAB. XXXII.

TAB. XXX. *Olim* TAB. VII. *Auct.*

TAB. XXXI. *olim* TAB. XXXIII.

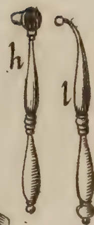

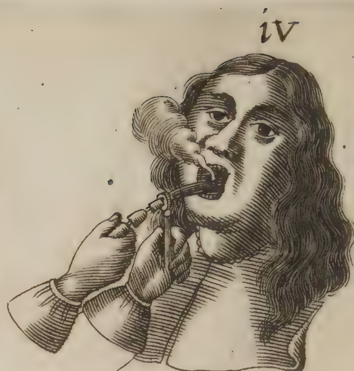
TAB. XXXII. *Olim* TAB. XXXIV.

Fol. I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
TAB. XXXIII. olim TAB. XXXV.

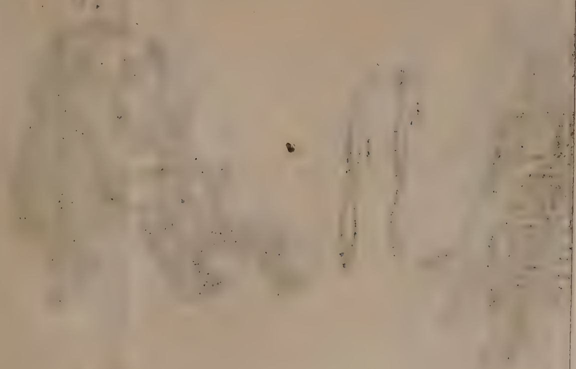

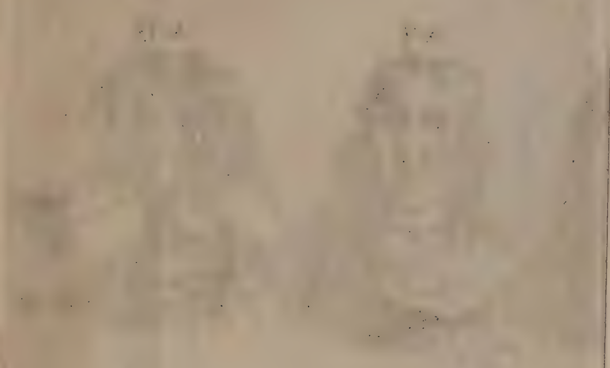

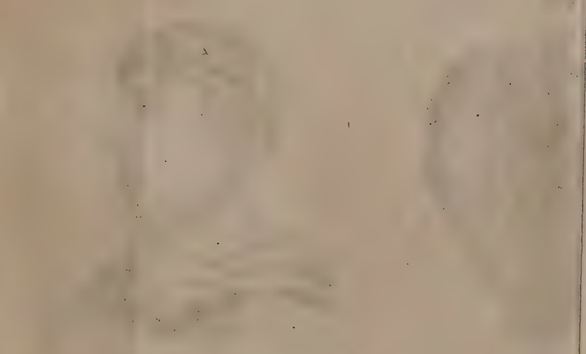

TAB. XXXIV. *olim* TAB. VIII. *Auct.*

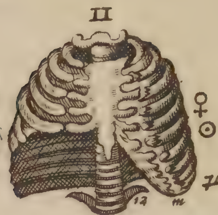

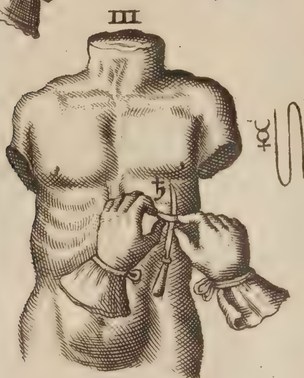

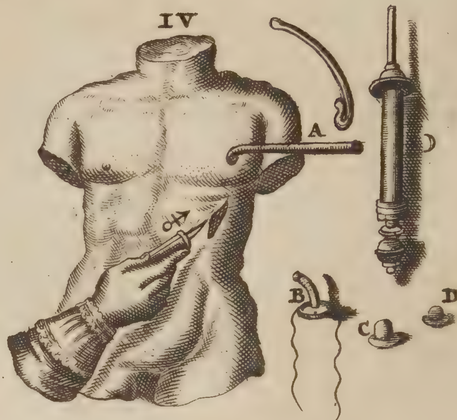

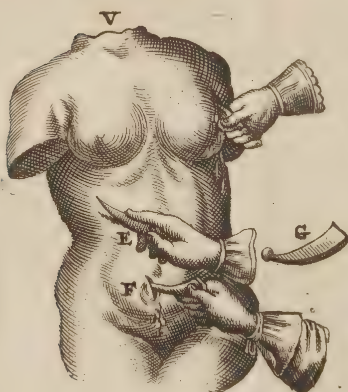
TAB. XXXV. *Olim* TAB. XXXVI.

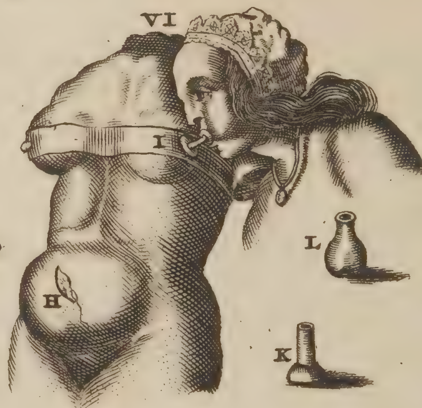

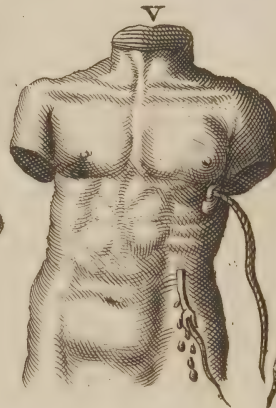

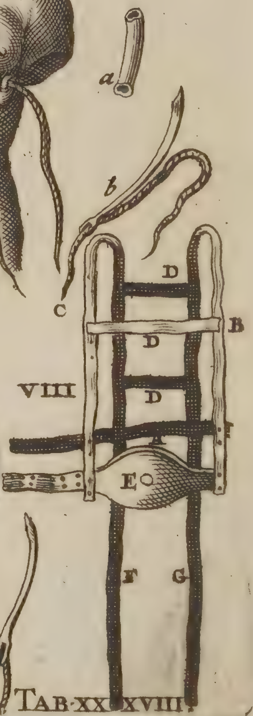
TAB.XXXVI. *Olim* TAB.XXXVII

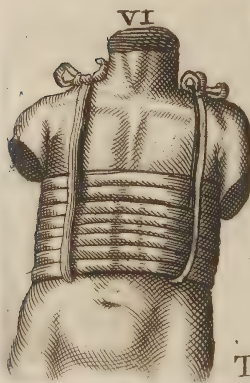

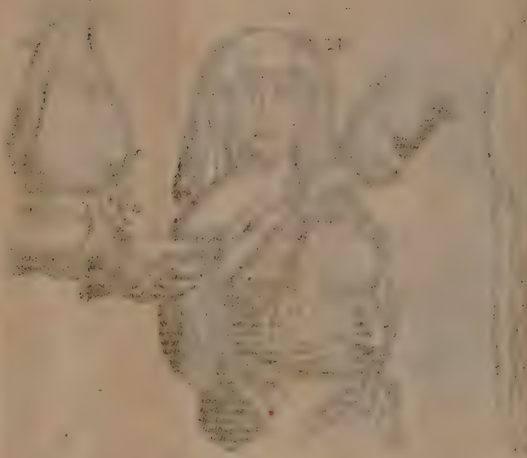

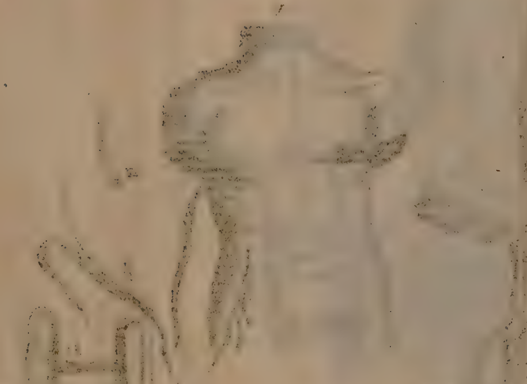

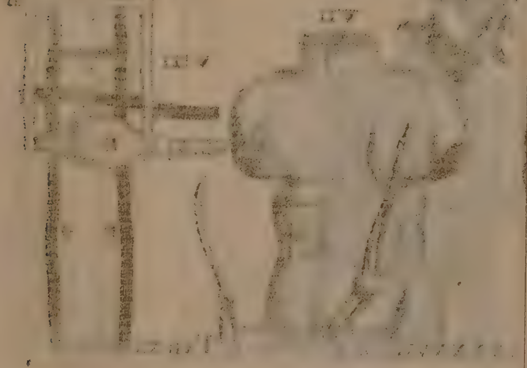

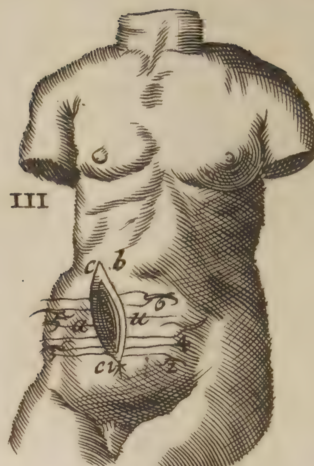
TAB·XXXVII· *olim* TAB·XXXVIII·

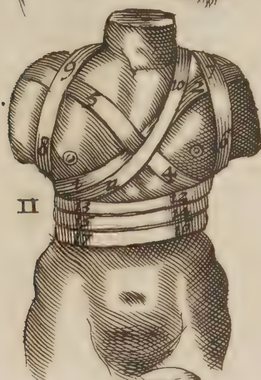

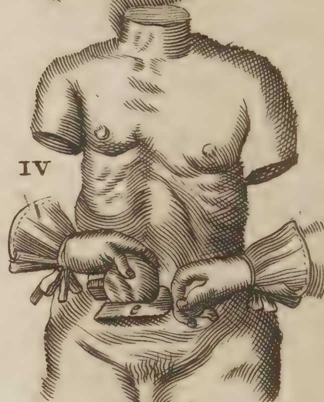

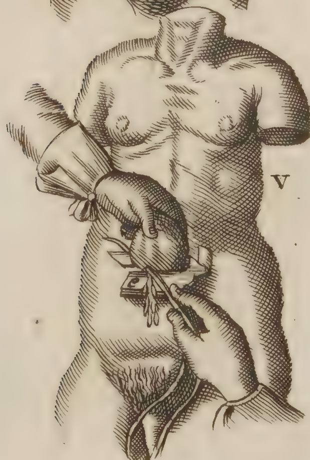

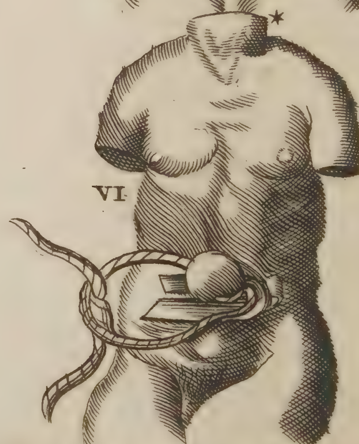

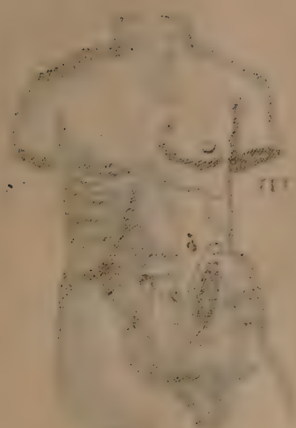

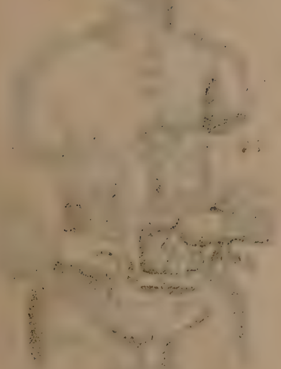

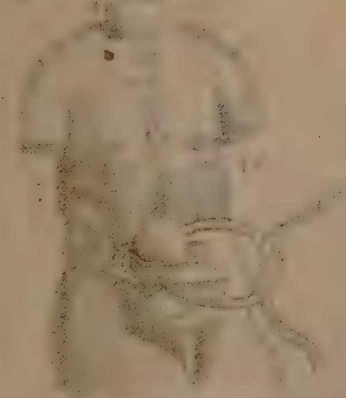

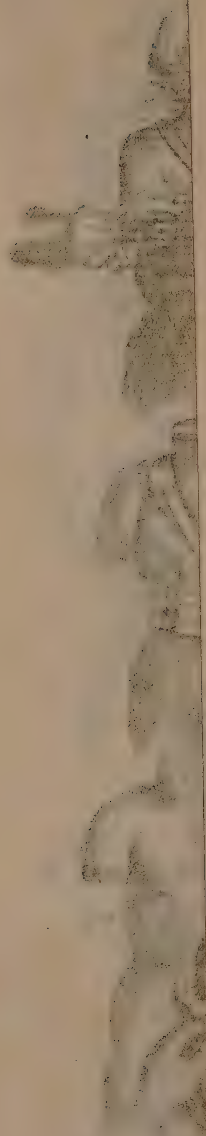

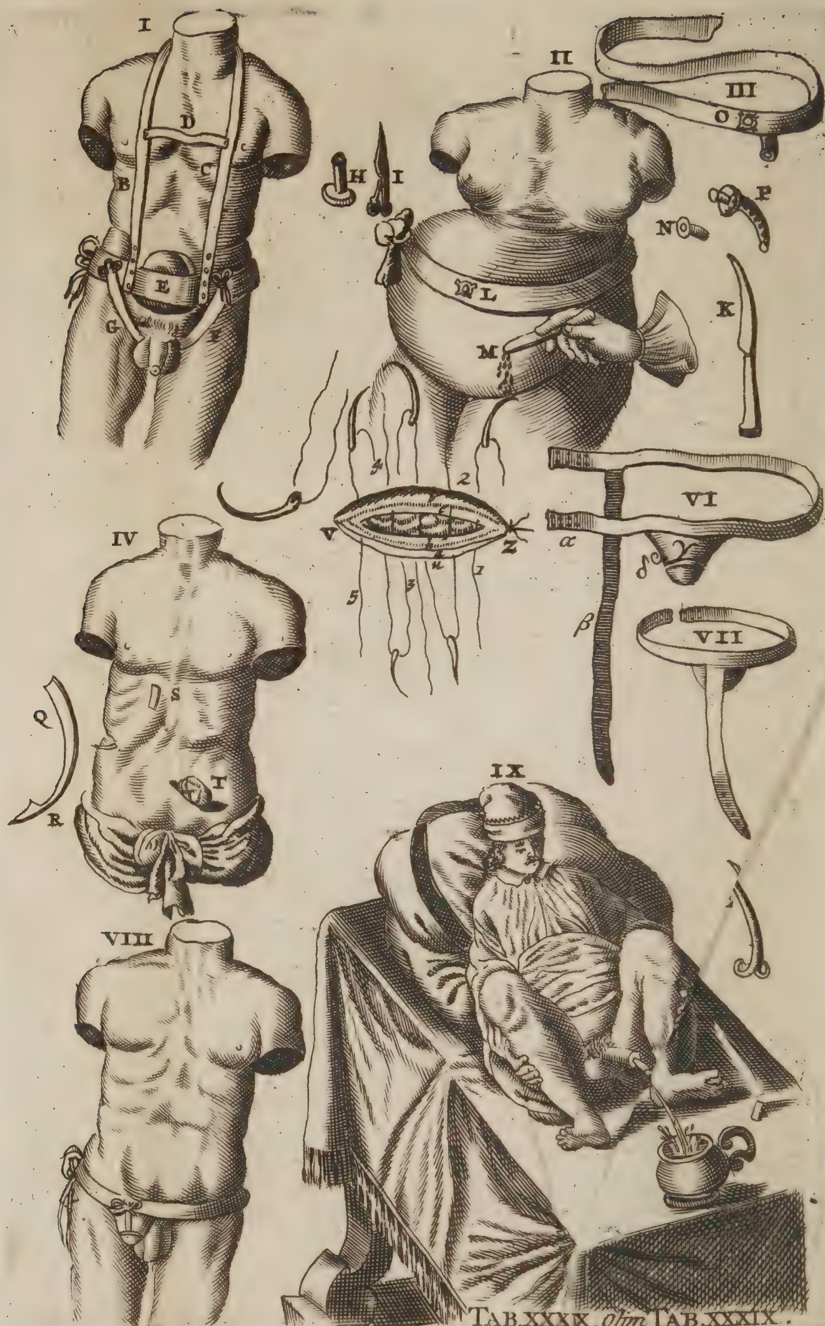
TAB. XXXVIII. *Olim in Belgico.*

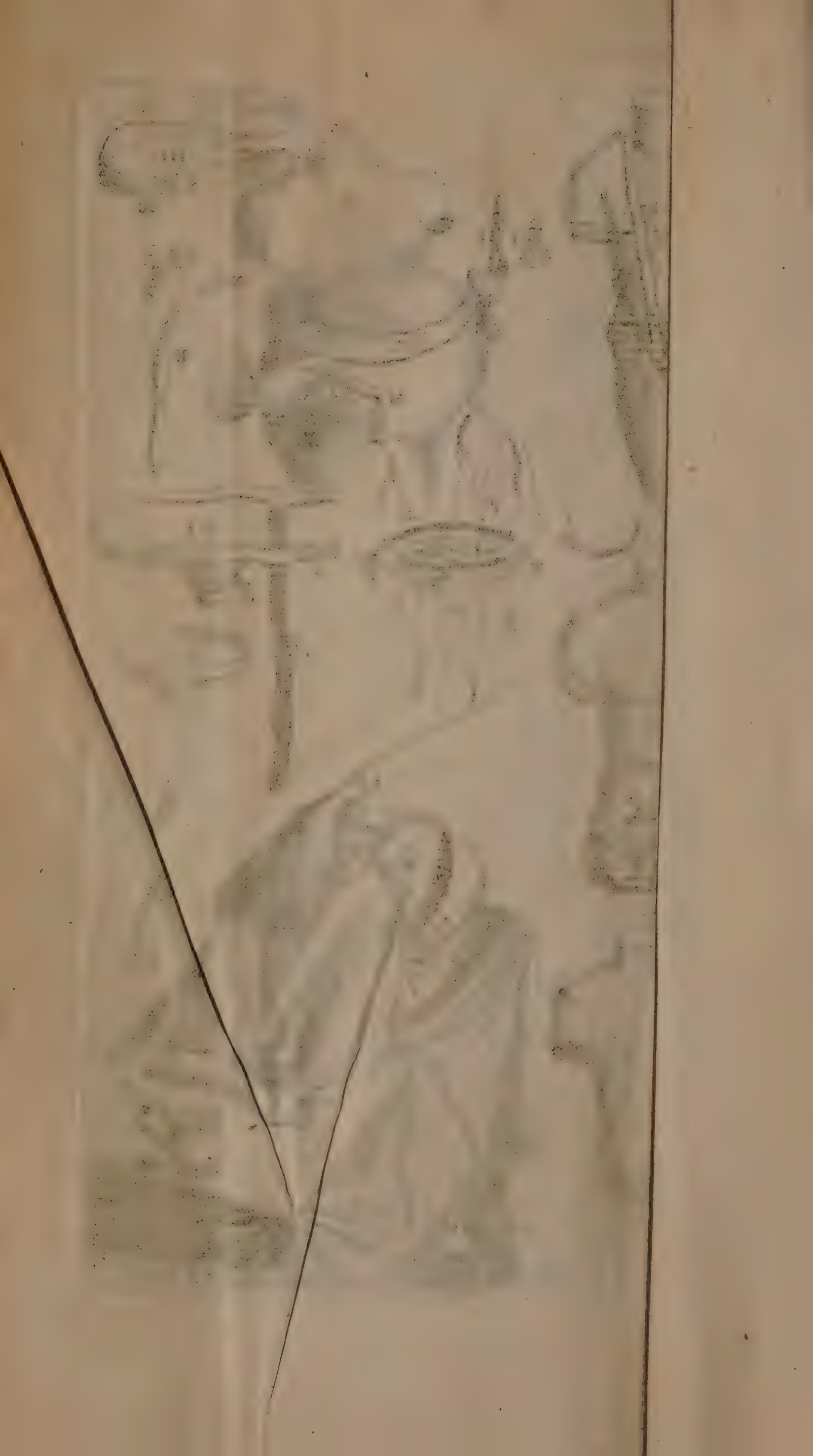

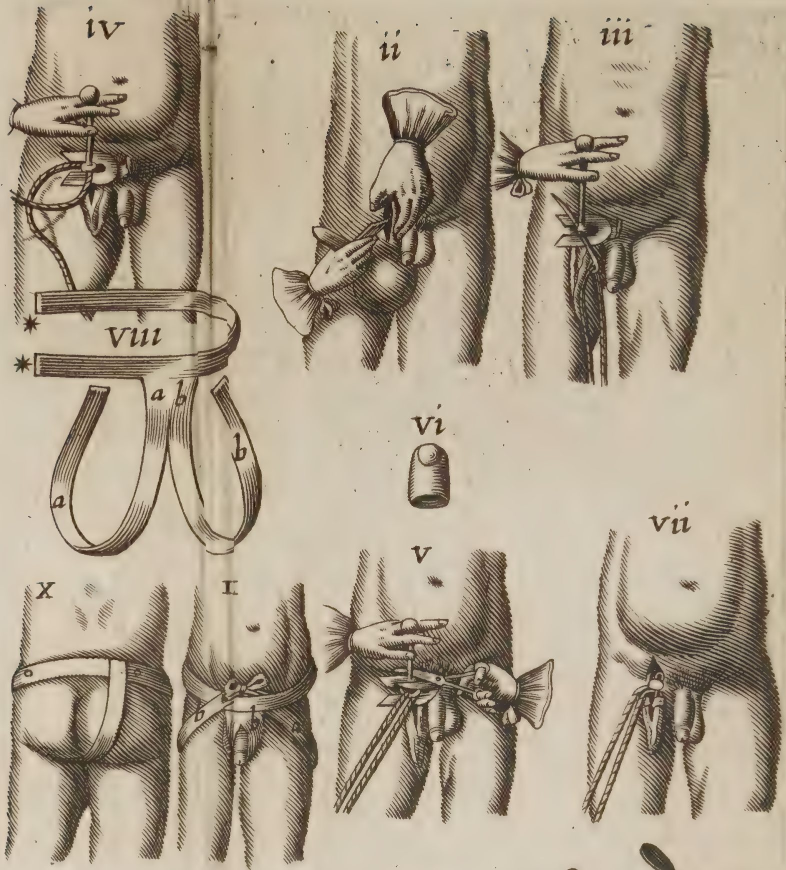

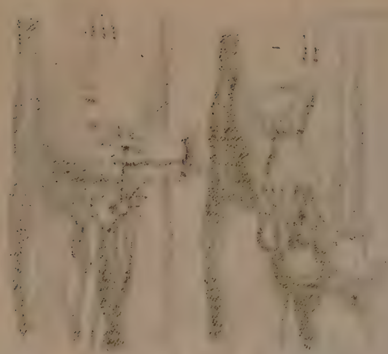
TAB.XXXIX. *olim* TAB.XXXIX.

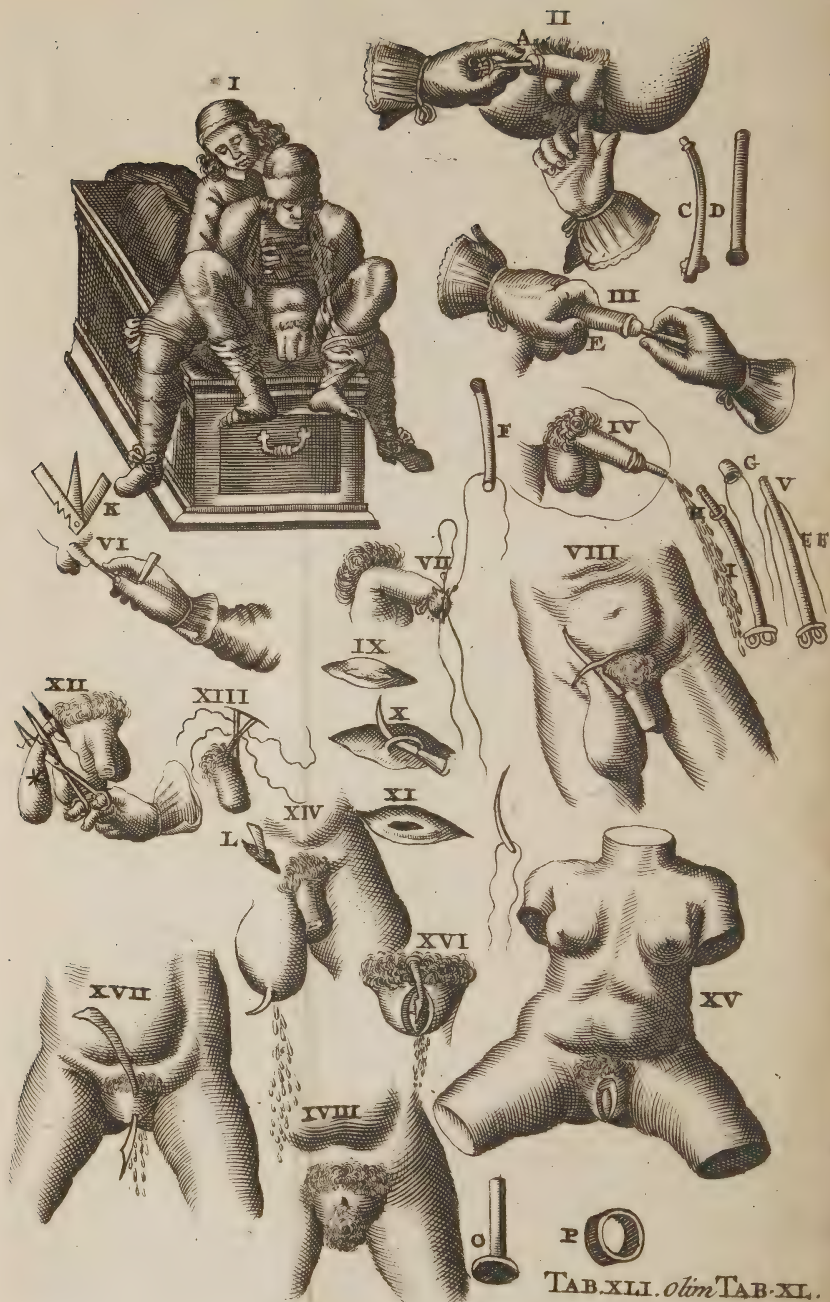

TAB. XL.
Olim
TAB. IX. *Auct.*

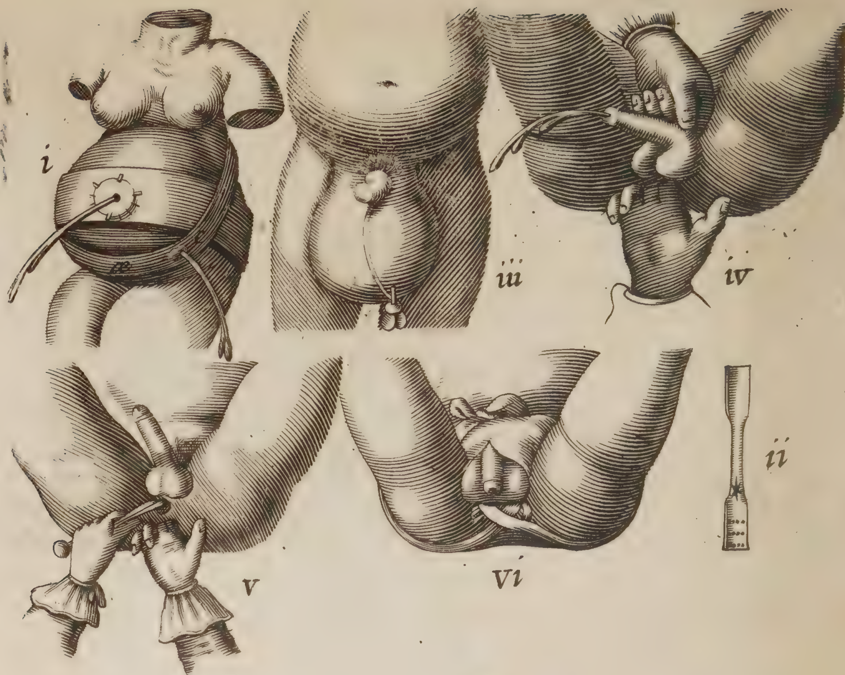

TAB.XLI. *olim* TAB.XL.

TAB·XLII· Olim TAB·X· Auct.

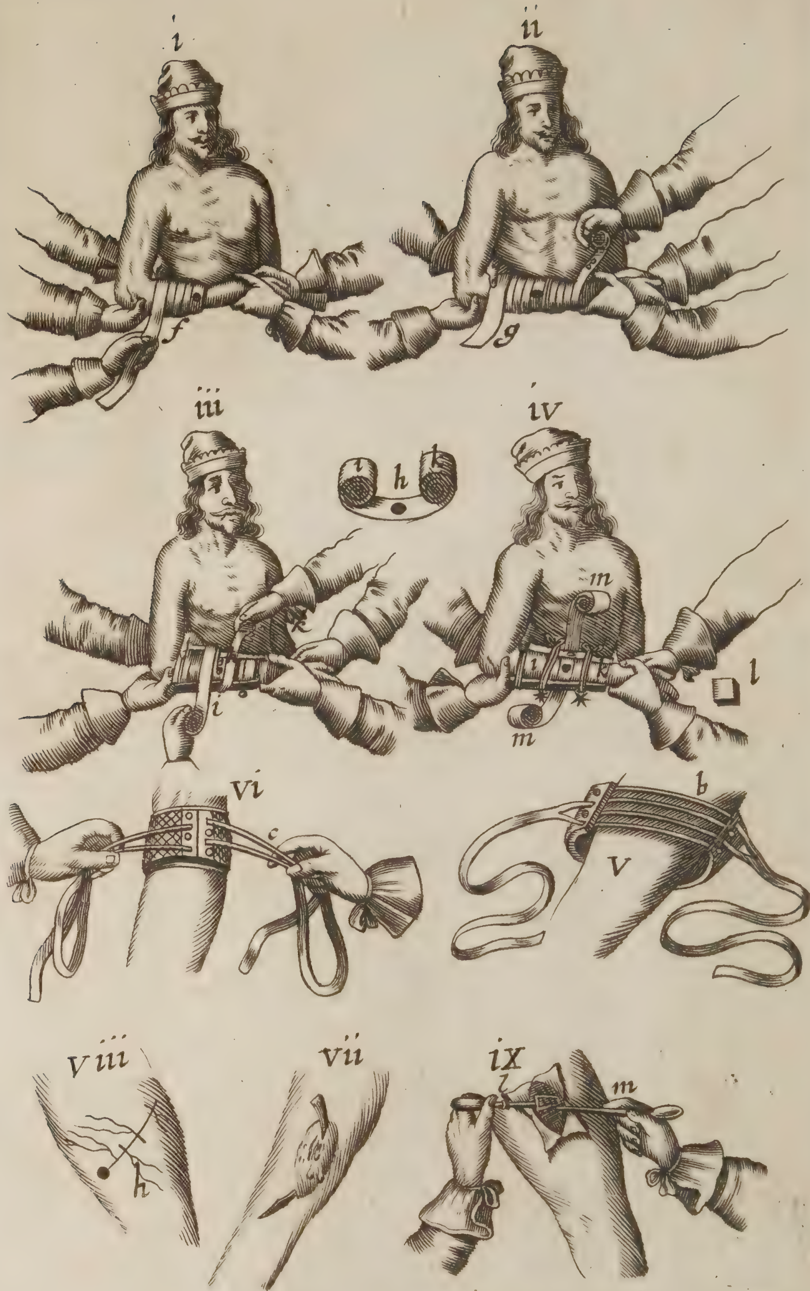

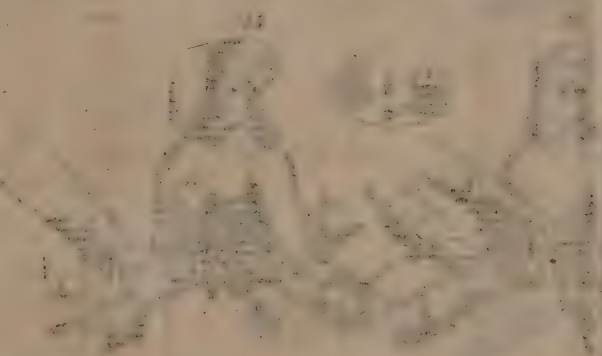
TAB·XLIII. *Olim* TAB.XLI.

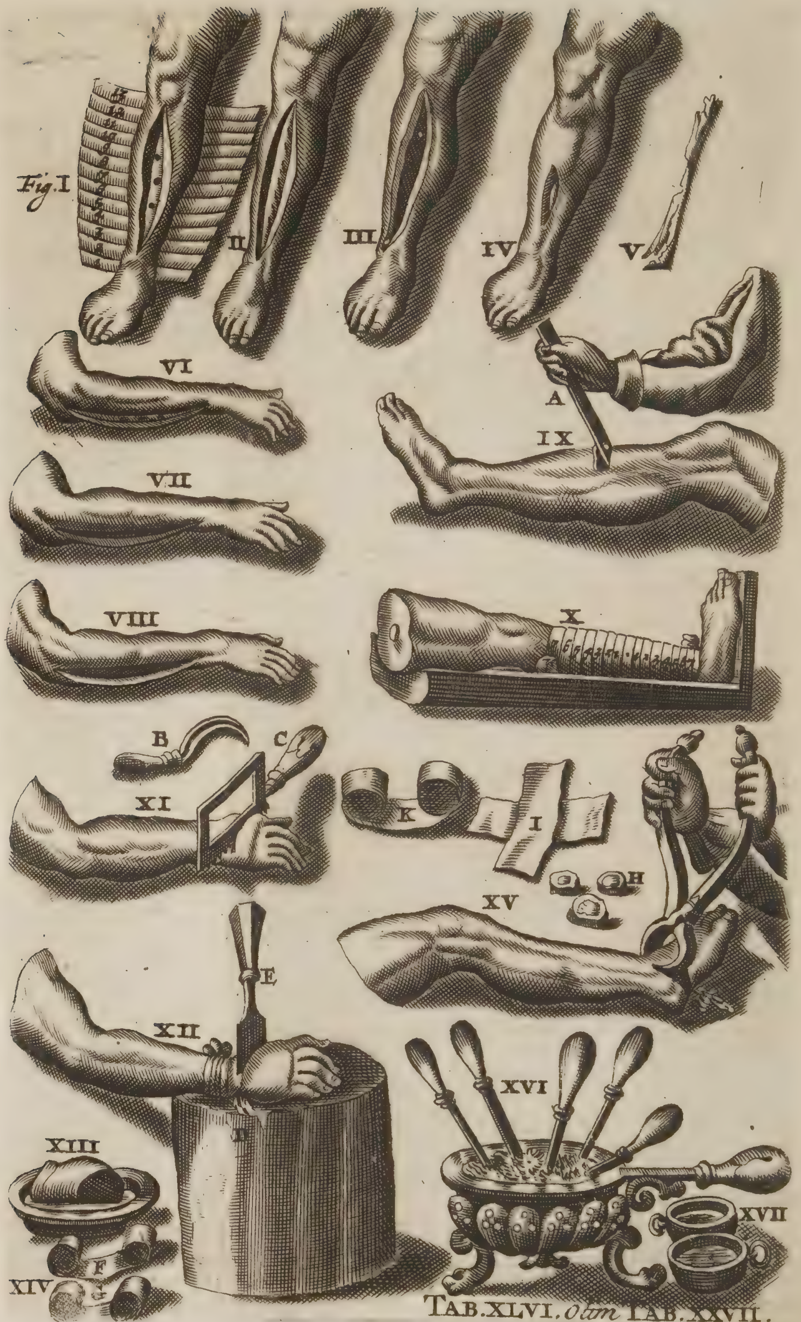
TAB.XLIV. *olim* TAB.XLII.

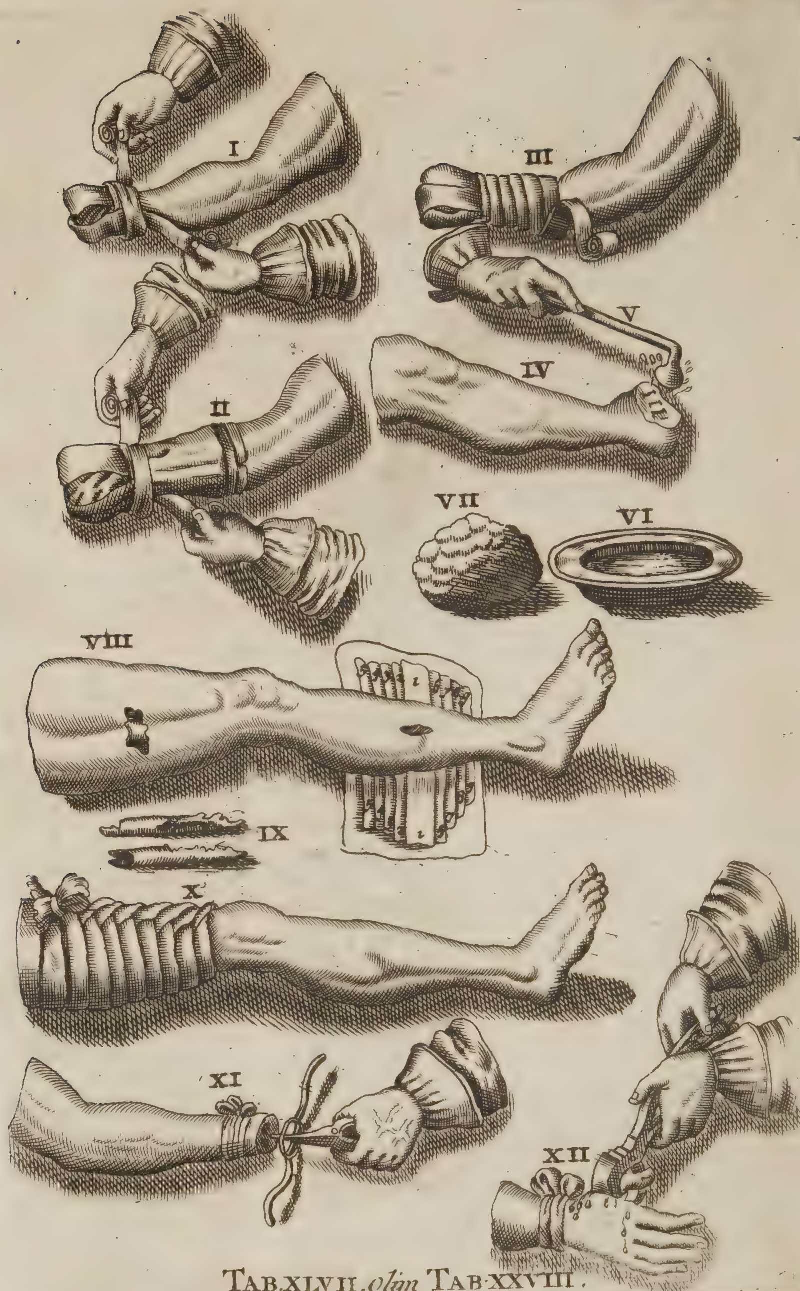
TAB.XLV. olim TAB.VI. Auct.

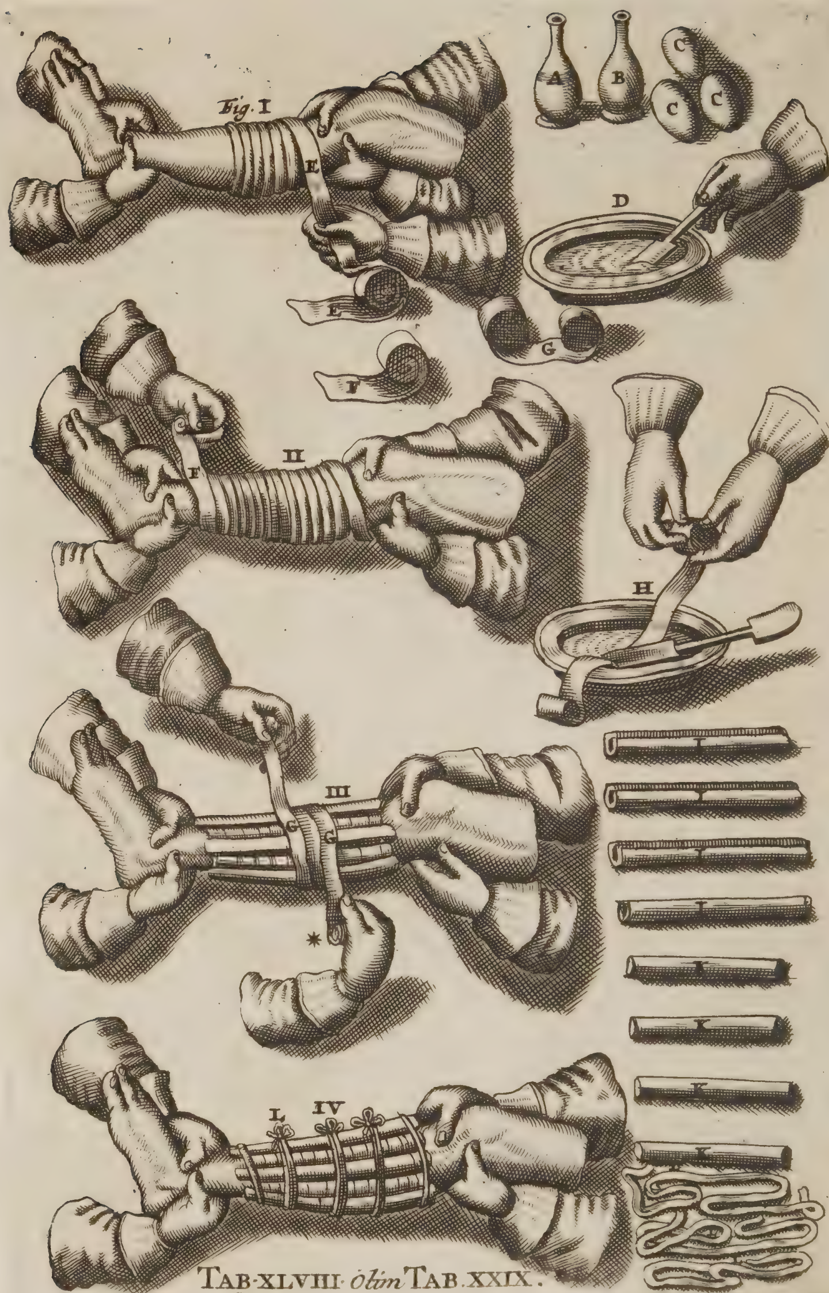

TAB. XLVI. olim TAB. XXVII.

TAB.XLVII. *olim* TAB.XXVIII.

Fig. I
A
B
C
C
C
D
E
E
F
F
G
II
H
III
G
G
L
IV
TAB·XLVIII· olim TAB.XXIX.

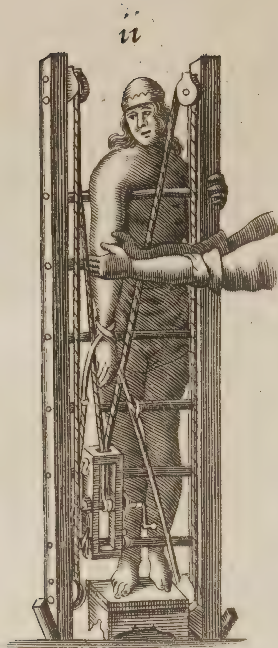

B
B
I
A
C
D
E
F
II

III
IV
G
H
TAB. XLIX. olim TAB. XXIII.

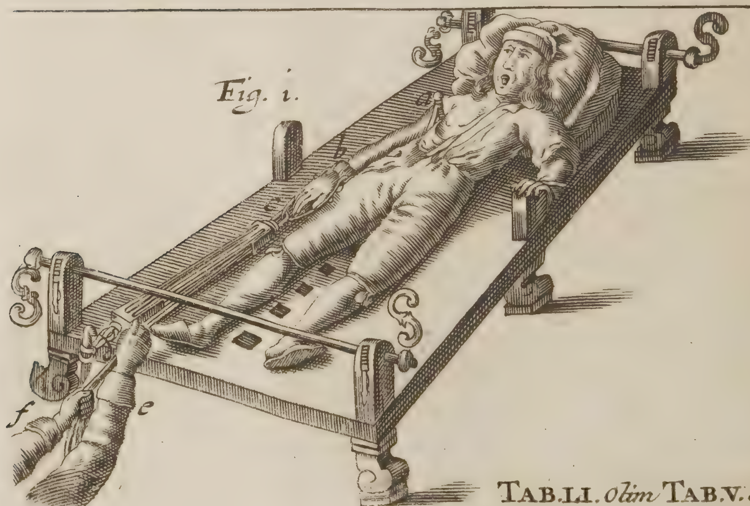

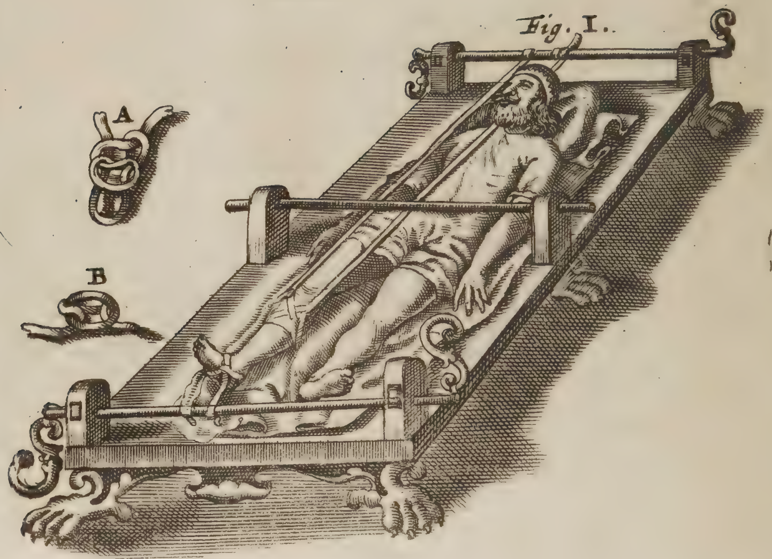
TAB. L. *olim* TAB. XXIV.

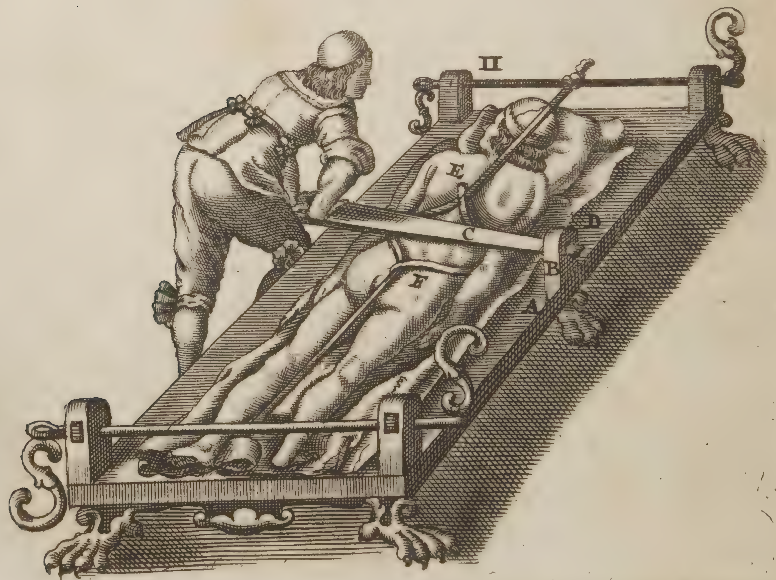

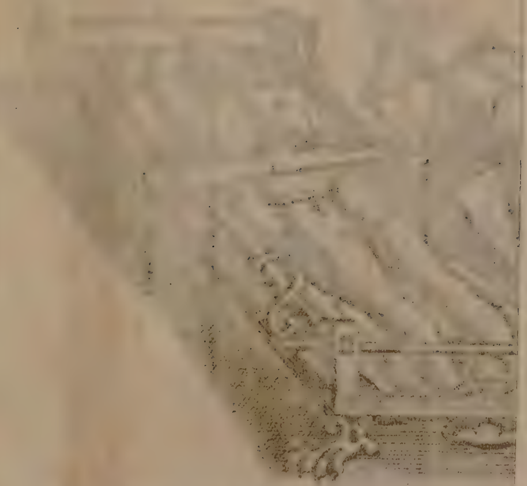
TAB. LI. *Olim* TAB. V. *Auct.*

TAB. LII. *olim* TAB. XXV.

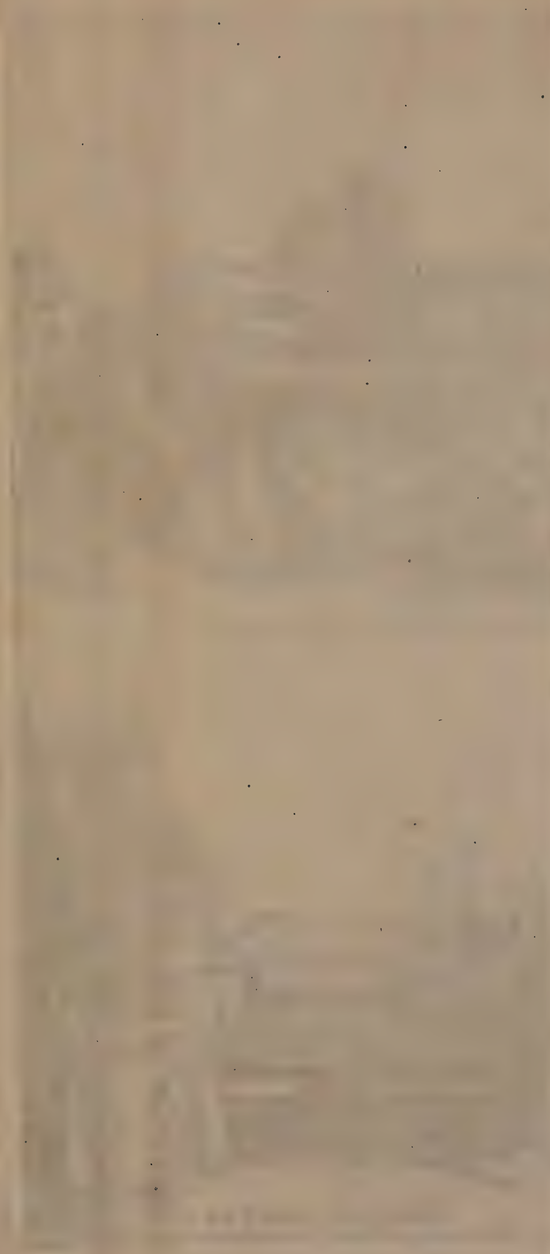

TAB. LIII. *olim* TAB. XXVI.

A
Æ
H
B
F
G
D
L
E
Q
I
P
M
C
K
N
R
O
TAB.LIV. *Olim* TAB.XLIII.

DE C. WAARNEMING.

Een Melaatsheid uit het eeten van Melaats Vleesch ontstaande.

IN de Herfst-tyd van 't jaar 1637 is een Vleesch-houwer van *Ulm*, bykans midden op de weg tusschen *Weenen* en *Ulm* van een zeekere Waardin, die een Toveresse was, getracteert geworden met gekookt vleesch van een gestorven Melaats Mensch, 't welk zy op tafel zettede. Van het welke na dat hy gegeten hadde, het bloed met dit venyn ontsteeken zynde, in zeer korten tyd, gelyk als in eene schorftheid, quaade puisten, principalyk met een leelyke bederving des hoofds, in de buiten-kant van het lichaam, uitgedreeven heeft. Waar door de ellendige Patient aan de herstelling van zyne gezondheid begoste te wanhoopen, en te meer na dat het ruchtbaar wierd, dat het voorzeide Godlooze wyf, van wegens meer andere verscheide misdaden, opentlyk met vuur verbrandt was. Niet te min, op dat hy hem zelven niet mochte verwaarlozen, zo is hy met een Chirurgyn, te raad gegaan, alleen met uiterlyke middelen, en zalven hem te vergeefs te recht poogde te brengen. tot dat hy myn *Collega*, *D. Johannes Georgius Gockelius* (uit wiens verhaal ik deze geneezing heb) heeft gebeden, dat zy hem dit wilde te gevallen doen, en om dit accident te geneezen, zyn uiterste vermogen aanspannen.

Deze heeft na gewoonlyke beleeftheid zo wel den Patient, als ook den Chirurgyn, met grondelyke redenen aangeweezen dat deze quaal, schoon het noch niet diep ingewortelt was, nochtans zonder een geduurig gebruyk van inwendige remedien, zuivering van het Bloed, door bereidende, en Purgeer-middelen beneffens het ader laten, verdryving van de mede-gedeelde quaad-aardigheid door zweet-dryvende geneesmiddelen, versterking van de lever, en ook eindelyk zonder besmeering van de buiten deelen, geenzins konde geneezen worden. Daarom hy de vleesch-houwer in het geneezen alle naarstigheid, vlyt en yver belooft heeft, by aldien hy hem gehoorzaam wilde toonen, en na alles luisteren, 't welk hy vastelyk be-

lovende. de Medicyn of Genees-meester de geneezing op de volgende ordre heeft begonnen.

I. Na dat hy order in het eeten gestelt hadde, spyzen van een zeer goet voedzel en zonder eenige scherpigheid ordineerende gelyk by de geneezing van de Spaanse Pokken pleegt te geschieden, zo heeft hy tot de drank het afzietzel van het *Lignum Guajacum* en *Sassafras*, met zaden van Anys, en Fenkel laten gereed maken; nemende het eerstelyk om te zweeten, en het tweede, als wat slapper, om den dorst te blusschen.

II. Het Lichaam heeft hy twee dagen lang met dit ontdoend Genees-middel, tot de Uitzuivering voor bereid.

℞. *Syrup. de duab. radic.* ℥j.
Mell. ros. col. ℥ß.
Crem. Tart. pulveris. ℈jß.
Aq. Asparag.
Fumar. ana ℥ij *M. pro dosi una.*

III. De overvloedige vuiligheid in de mage, heeft hy door het volgende Medicament, in wyn ingenomen, weg-geruimt.

℞. *Mercur. opt. dulcif.* ℈j.
Croc. metall. gr. vj.
Gutt. Gamandr. gr. vij. *M. F. Pulvis.*

IV. Daar na liet hy hem V. onzen Bloed uit de Mediaan-ader van de rechter arm, loopen.

V. Na dat hy hem eenige dagen hadde laten rusten, zo heeft hy het Lichaam wederom bereid, door hem viermaal het volgende poejer, te doen in-nemen.

℞. *Pulveris Tartari vitriol.* ʒ ß.
dentur doses quatuor & quælibet ad singularem chartam.

VI. De zuivering van het Bloed heeft hy zeer gelukkig te wege gebragt, door deze bygezette pillen.

℞.

℞. *Extr. panchymag. Croll.* ℈ij.
Mercur. dulcif. ℈j.
Gutt. Gamandr. gr. vij.
Cum aq. ceras. nigr. form. pilul. communes. pro una dosi.

VII. Voorts gebruikte hy zweet-dryvende middelen; de Patient dagelyks in een dronk van het boven geschreeven afzietzel van *Sassafras* in-gevende een dosis van het bygestelde water-afdryvende genees-middel.

℞. *Sulpher. Aurat. diaphor. à gr.* xij. *usque ad gr.* xv. *F. pulvis ad chartulam..*

Dit deed hy vier weeken lang alle dagen; alleen des morgens twee uren lang in het bed overvloediglyk zweetende, de zevende dag uitgenomen, op de welke hy de voorverhaalde pillen, te weeten elke zevende dag van die 4 weeken in-nam.

VIII. De ader van de flinker-zyde wederom geopent zynde; is het bloed veel zuiverder, dan het voorgaande, bevonden.

IX. De vuiligheden zyn met een zweet-bad afgeveegt, en het hoofd met een looge, daar in bequame kruiden op gezoden waren, gereinigt geworden.

℞. *Radic. Bryon.* ℥j
Lapat. acut. ℥ß.
Herb. Marrub.
Menth. Crisp.
Origan.
Beton. ana Mß.
Flor. Chamomill.
Rad Asar. cum toto ana p. ij.
Agaric. crud. ℥ß. *Crassiusculè l. a. concisa coquantur in lixivio comm.*

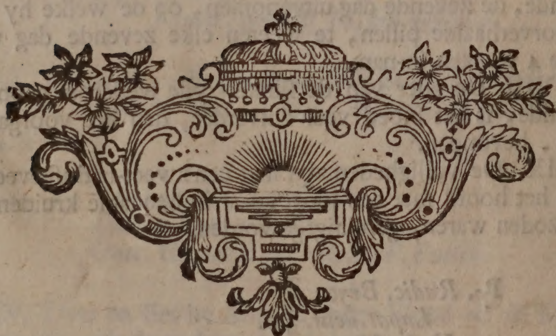
X. Zommige overgebleevene puisten in enige deelen van het lichaam en op 't hoofd zyn verdreeven, en alle uiterlyke onzuiverheden eindelyk met de volgende zalf weggenomen,

℞.

℞. *Unguem. alb. camphor* ℥ij.
Mercur. dulc. ℨij. *terendo probè M. ad vasculum.*

Op zulken wyze is deze my zeer welbekende Patient, door de Genade Godes, binnen tien weeken zeer voorspoediglyk tot zyne voorgaande gezondheid geraakt, gebruikende noch eenigen tyd daar na het *decoctum Sassafras* tot zyn ordinaris drank, zo dat dit quaad den ganschen tyd van zyn leven, nooit wederom gekomen is.

EYNDE.

AAN-